

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРИЯСЫ
1997 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ИЗДАЕТСЯ С 1997 ГОДА

ISSN 2710-2661

№ 4 (2021)

ПАВЛОДАР

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org/10.48081/BFRH7055>

Бас редакторы – главный редактор

Бурдина Е. И.

д.п.н., профессор

Заместитель главного редактора

Абыкенова Д. Б., *PhD доктор*

Ответственный секретарь

Нургалиева М. Е., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Пфейфер Н. Э.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Жумагаева Е.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Абибулаева А. Б.	<i>д.п.н., профессор</i>
Фоминых Н. Ю.,	<i>д.п.н., профессор (Россия)</i>
Снопкова Е. И.,	<i>к.п.н., профессор (Белоруссия)</i>
Мирза Н. В.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Донцов А. С.,	<i>доктор PhD</i>
Шокубаева З. Ж.,	<i>технический редактор</i>

МАЗМҰНЫ

ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ

Алдабердіқызы А., Бердібай Н. Қ.

Жобаға негізделген оқытудың термин ретінде
қалыптасуы және оның анықтамасы..... 18

Кисабекова А. А., Масакбаева С. Р., Жүнісова Р. А.

Педагогикалық ЖОО-да «Физиканы оқытудағы
ақпараттық технологиялар» пәнін оқыту ерекшеліктері 25

Ризаходжаева Г. А., Абдуламит И. С.

Шет тілінде дәл, еркін сөйлеуді үйретудің тиімді әдістері.....36

Смагулова Г. Ж., Туркенова С. С., Ибраева Б. М.

Гуманитарлық профилді оқытушыларының
мультимедиялық білім беру ресурстарын
өздерінің кәсіби қызметіне енгізуге дайындығы 49

Асаинова А. Ж., Абыкенова Д. Б., Макарихина И. М.

Covid-19 пандемиясы кезеңінде цифрлық дағдылар бойынша
оқытушылардың біліктілігін арттырудағы онлайн-технологиялар...64

Азизханова Д. К., Алметов Н. Ш.

Болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығын
қалыптастырудың функционалдық-құрылымдық моделі.....76

Ақышева М. Ж., Боранкулова Д. М.

География сабағында оқушылардың
танымдық қызығушылықтарын қалыптастыруда
бейне материалдарды қолдану 88

Баигубенова С. К., Диярова Л. Б., Жахиена А. Г.

Қашықтықтан оқытуда білім беруді
цифрландырудың негізгі аспектілері 98

Бандалетова Е. С., Сарсекеева Ж. Е.

Бастауыш мектепте АКТ-ны қолдана отырып,
табиғат туралы білімді қалыптастыру.....107

Бекболаманова А. К., Әубакір А. Б.

Математика сабағында оқушылардың математикалық
қабілеттерін дамыту құралы ретінде дидактикалық
ойындарды жүзеге асыру әдістемесі..... 119

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

Гуринова А. А., Зенкова Т. В. Орта мектепте ағылшын лексикасын оқытуда тұжырымдамалық метафораны қолдану.....	133
Есмагулова Ә. А., Нүркенова, Г. Қ., Таликова Г. Т., Шутенова С. С. Жоғары мектептің білім беру процесінде цифрлық технологияларды пайдалану.....	146
Ибашова А. Б., Белесова Д. Т., Тасболатова А. Бастауыш мектепте Scratch бағдарламалау ортасын оқыту мәселелері.....	158
Кокажаева А. Б., Лаханова Б. Ә., Абдиева М. Қ. Мектеп геометрия курсында оқытудың инновациялық технологиясы мен әдістерін қолдану	172
Куркимбаева А. М. Covid-19 жағдайында шет тілін қашықтықтан оқыту үрдісінде ақпараттық технологиялардың қолданысы	184
Мекебаев Н. О., Рысдаулетова А. Н. Математика пәнін жалпы білім беретін мектепте CLIL әдісін пайдаланып оқыту.....	194
Шумейко Т. С., Божевольная Н. В., Жикеев А. А., Жарлықасов Б. Ж., Зубко Н. Н. Қашықтықтан оқыту технологиялары құралдарымен оқушылардың техникалық шығармашылығын дамытуға болашақ мұғалімдердің дайындығын қалыптастыру мәселесі.....	206

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ

Амангалиева Н. Қ., Өмірбек С. Ж., Карипжанова А. О. Инклюзивті білім беру жүйесінде сабақтан тыс іс-шаралар арқылы балаларды жан-жақты дамыту	222
Салғараева Г. И., Сабит Б. Инклюзивті білім беру жағдайында информатика пәнін қашықтан оқытудың мәселелері.....	233
Сыздықбаева А. Д., Байназарова Т. Б. Тәжірибе ЦУР 4.5: 6B012 Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу білім беру бағдарламасында инклюзивті білім беруді интеграциялау	244

Темірғалиева С. Е., Батяшова И. В., Кривец О. А., Жилгелдинов С. Е., Оралтаев Е. Р. Инклюзивті білім беру жағдайында дене шынықтыру мұғалімін кәсіби қызметті жүзеге асыруға дайындау.....	259
---	-----

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ҮДЕРІСТЕГІ ИДЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ

Мұхтар Л. Қ. Студенттердің шетел тіл мәдениетінің құндылық бағыттарының даму ерекшеліктері: мәдениет аралық байланыс аспектісі	272
Мугауина Г. О., Төлеубекова Р. К. Болашақ педагог-психологтердің кәсіби мәдениетін дамытуда мәдениет компоненттерінің ерекшеліктері	286
Стамкулова Ш. А., Керейбаева А. У., Оразбаков А. Ж., Алмауытова Ә. Б. Жоғары оқу орындары студенттерінің құндылықтар жүйесі	299

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ТӘРБИЕ МЕН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІН
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ

Кариев А. Д., Агранович Е. Н., Байназарова Т. Б., Агеева Л. Е., Иминова Ю. Б. Бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми-зерттеу (жобалық) әрекеттерді педагогикалық сүйемелдеу дағдыларының даму нәтижелері	308
Шериева Г. Т., Сулейменова Ж., Мейрбеков А. Қ. Қазақ тілін оқытуда мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың дидактикалық принциптері	321
Есполова Г., Зулкарнаева Ж., Макшиева Г., Килыбаева Г., Нигметжанова Г. Зерттеушілік құзыреттілік кіші оқушылардың тұлғалық интегративті сапасы ретінде.....	335
Абуханова А. Б. Жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында мектеп ішіндегі педагогтардың кәсіби біліктілігін арттыру жүйесі	344
Байкулова А. М., Аманова А. К., Джумажанова Г. К. Болашақ мұғалімдердің басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыру.....	357

Желдибаева Р. С.

Қазақстандық ЖОО-дарындағы болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттіліктеріндегі «Жаһандық құзыреттіліктің» рөлі..... 367

Искакова М. О., Шаяхметова Г. А., Оралқанова И. А.,

Рапикова С. А., Рахымбердиева А. В.

Ситуациялық және рөлдік ойындар – шет тілін оқытудың тиімді әдістері 376

Касенов Х. Н., Мухатаев А. А.

Болашақ педагогтардың этикалық-деонтологиялық құзыреттілігінің мәні мен мазмұны 389

Құсайынов А. Қ., Хавайдарова М. М.,

Қоңырова Ж. Б., Саметова Ф. Т.

Қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру аспектісінде аландаушылықты зерттеу 400

Нурумжанова К. А., Оспанова Ж. Д., Жагапарова Г. С.

Колледжде физиканы оқытудың когнитивті-перцепциялық технологиясын проекциялау тәжірибесінен 413

Пошаев Д. К., Рыскулов А. К., Байбатшаева А. Е.

Интеграция мен ғаламдастыру кезеңіндегі педагогика ғылымын дамыту тұжырымдамасы..... 427

Торыбаева Ж. З.

Жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлқын алдын-алуға болашақ педагог-психологтың даярлығын қалыптастыру 441

Утегенова М. С., Шолпанқұлова Г. К.,

Нурмагамбетова Б. А., Сарсенбаева Б. Г.

Инновациялық-білім беру ортасы жағдайында болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығын дамыту мәселесінің зерттелу дәрежесі 453

Абильдина С. К., Асетова Ж. Б.,

Айкинбаева Г. К., Муталиева А. Ш.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін қалыптастырудағы педагогикалық пәндердің әлеуеті 467

Щербакоева Е. П., Пфейфер Н. Э., Чех Т.

Университетте мамандар даярлау үрдістері..... 483

Садықов Е. Т., Быков П. О.

Қазақстан Республикасында жоғары білім беруді дамыту перспективалары 494

ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ, ЭТНОПЕДАГОГИКА
ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ПЕДАГОГИКА

Тәңірбергенев М. Ж., Мусакулов К. Т.

Шығармашылық туындыларында тарихи тақырыпты арқау еткен суретші-педагог 505

Тайболатов Қ. М., Черник В. Э., Ерофеева Р. Ж.

Шетелдік теориялар контекстіндегі білім алушылардың эмоционалды интеллектісі 515

Авторлар туралы ақпарат 528

Авторларға арналған ережелер..... 561

Жарияланым этикасы..... 574

СОДЕРЖАНИЕ

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ

Алдабердіқызы А., Бердібай Н. Қ. Терминологизация и дефинирование проектно-ориентированного обучения.....	18
Кисабекова А. А., Масакбаева С. Р., Жунусова Р. А. Особенности преподавания дисциплины «Информационные технологии в преподавании физики» в педагогическом вузе.....	25
Ризаходжаева Г. А., Абдуламит И. С. Эффективные способы обучения беглости, точности речи.....	36
Смагулова Г. Ж., Туркенова С. С., Ибраева Б. М. Готовность преподавателей гуманитарного профиля к интеграции мультимедийных электронных ресурсов в свою профессиональную деятельность.....	49
Асаинова А. Ж., Абыкенова Д. Б., Макарихина И. М. Онлайн-технологии в повышении квалификации преподавателей по цифровым навыкам в период пандемии Covid-19.....	64
Азизханова Д. К., Алметов Н. Ш. Функционально-структурная модель формирования профессиональной мобильности будущих хореографов.....	76
Акишева М. Ж., Боранкулова Д. М. Использование видеоматериалов в формировании основных интересов студентов на уроках географии.....	88
Баигубенова С. К., Диярова Л. Б., Жахиена А. Г. Основные аспекты цифровизации образования в дистанционном обучении.....	98
Бандалетова Е. С., Сарсекеева Ж. Е. Формирование знаний о природе с использованием ИКТ в начальной школе.....	107
Бекболганова А. К., Аубакир А. Б. Методика реализации дидактических игр как средства развития математических способностей учащихся на уроках математики...	119
Гуринова А. А., Зенкова Т. В. Использование концептуальной метафоры в обучении лексике английского языка в средней школе.....	133

Есмагулова А. А., Нуркенова Г. К., Таликова Г. Т., Шутенова С. С. Использование цифровых технологий в образовательном процессе высшей школы.....	146
Ибашова А. Б., Белесова Д. Т., Тасболатова А. А. Проблемы преподавания среды программирования Scratch в начальной школе.....	158
Кокажаева А. Б., Лаханова Б. Ә., Абдиева М. К. Применение инновационных технологий и методов обучения в школьном курсе геометрии.....	172
Куркимбаева А. М. Применение информационных технологий в процессе дистанционного обучения иностранному языку в условиях Covid-19.....	184
Мекебаев Н. О., Рысдаулетова А. Н. Изучение предмета математики в общеобразовательной школе с использованием метода CLIL.....	194
Шумейко Т. С., Божевольная Н. В., Жикеев А. А., Жарлыкасов Б. Ж., Зубко Н. Н. К проблеме формирования готовности будущих педагогов к развитию технического творчества школьников средствами дистанционных технологий.....	206

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Амангалиева Н. К., Омирбек С. Ж., Карипжанова А. О. Всестороннее развитие детей через внеурочную деятельность в системе инклюзивного образования.....	222
Салгараева Г. И., Сабит Б. Проблемы дистанционного обучения информатике в условиях инклюзивного образования.....	233
Сыздықбаева А. Д., Байназарова Т. Б. Опыт реализации ЦУР 4.5: интеграция инклюзивного образования в образовательной программе направления подготовки В012 дошкольное обучение и воспитание.....	244
Темиргалиева С. Е., Батяшова И. В., Кривец О. А., Жилгелдинов С. Е., Оралтаев Е. Р. Подготовка учителя физической культуры к осуществлению профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования.....	259

ИДЕОЛОГИЯ И ВОСПИТАНИЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ
ПРОЦЕССЕ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ**Мұхтар Л. Қ.**Особенности развития у студентов ценностных ориентаций
к иноязычной культуре: аспект межкультурной коммуникации ..... 272**Мугауина Г. О., Толеубекова Р. К.**Особенности компонентов культуры в развитии
профессиональной культуры будущих педагогов-психологов..... 286**Стамкулова Ш. А., Керейбаева А. У.,****Оразбаков А. Ж., Алмауытова А. Б.**

Система ценностей студентов высших учебных заведений 299

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ
ПРОЦЕССА ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ В ОРГАНИЗАЦИЯХ
ОБРАЗОВАНИЯ**Кариев А. Д., Агранович Е. Н., Байназарова Т. Б.,****Агеева Л. Е., Иминова Ю. Б.**О результатах развития умений учителей
начальных классов педагогически сопровождать
исследовательскую (проектную) деятельность ..... 308**Шериева Г. Т., Сулейменова Ж., Мейрбеков А. Қ.**Дидактические принципы формирования межкультурной
коммуникативной компетенции при обучении казахскому языку ... 321**Есполова Г., Зулкарнаева Ж., Макшиева Г.,****Килыбаева Г., Нигметжанова Г.**Исследовательская компетентность
как интегративное качество личности младшего школьника ..... 335**Абуханова А. Б.**Система повышения профессиональной квалификации
педагогов внутри школы в условиях обновленного
содержания образования ..... 344**Байкулова А. М., Аманова А. К., Джумажанова Г. К.**Формирование управленческой компетентности
будущих учителей ..... 357**Желдибаева Р. С.**Роль «Глобальной компетентности» в профессиональных
компетенциях будущих педагогов-психологов
в казахстанских вузах ..... 367**Искакова М. О., Шаяхметова Г. А., Оралканова И. А.,****Рапикова С. А., Рахымбердиева А. В.**Ситуационные и ролевые игры – эффективные методы
обучения иностранному языку ..... 376**Касенов Х. Н., Мухатаев А. А.**Сущность и содержание этико-деонтологической
компетентности будущих педагогов ..... 389**Кусаинов А. К., Хавайдарова М. М.,****Коньрова Ж. Б., Саметова Ф. Т.**Изучение тревожности в аспекте организации
дистанционного обучения ..... 400**Нурумжанова К. А., Оспанова Ж. Д., Жагапарова Г. С.**Из опыта проектирования когнитивно-перцепционной
технологии изучения физики в колледже ..... 413**Пошаев Д. К., Рыскулов А. К., Байбатшаева А. Е.**Концепция развития педагогической науки
в период интеграции и глобализации ..... 427**Торыбаева Ж. З.**Формирование готовности будущего педагога-психолога
к профилактике суицидального поведения подростков ..... 441**Утегенова М. С., Шолпанқұлова Г. К.,****Нурмагамбетова Б. А., Сарсенбаева Б. Г.**Степень изученности проблемы развития
профессиональной успешности будущих социальных педагогов
в условиях инновационно-образовательной среды ..... 453**Абильдина С. К., Асетова Ж. Б.,****Айкинбаева Г. К., Муталиева А. Ш.**Потенциал педагогических дисциплин в формировании
духовной культуры будущих учителей начальных классов ..... 467**Щербакова Е. П., Пфейфер Н. Э., Чех Т.**

Тенденции в подготовке специалистов в университете 483

Садыков Е. Т., Быков П. О.Перспективы развития высшего образования
в Республике Казахстан 494

ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ, ЭТНОПЕДАГОГИКА
И СРАВНИТЕЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА

Танирбергенов М. Ж., Мусакулов К. Т. Художник-преподаватель, несущий историческую тему в своих работах.....	505
Тайболатов Қ. М., Черник В. Э., Ерофеева Р. Ж. Эмоциональный интеллект обучающихся в контексте зарубежных теорий.....	515
Сведения о авторах.....	528
Правила для авторов	561
Публикационная этика	574

CONTENT

MODERN TECHNOLOGIES AND TEACHING METHODS

Aldaberdikyzy A., Berdibay N. K. Terminologization and definition of project-based learning	18
Kissabekova A. A., Massakbayeva S. R., Zhunussova R. A. Features of teaching the discipline «Information Technologies in Teaching Physics» at the pedagogical university	25
Rizakhodjayeva G. A., Abdulamit I. S. Effective ways of teaching fluency, accuracy in speech	36
Smagulova G. Zh., Turkenova S. S., Ibraeva B. M. Readiness of teachers of the humanitarian profile for integration of multimedia electronic educational resources into their professional activity.....	49
Assainova A. Zh., Abykenova D. B., Makarikhina I. M. Online technologies for advanced training of teachers in digital skills during the Covid-19 pandemic.....	64
Azizkhanova D. K., Almetov N. S. Functional and structural model of the formation of professional mobility of future choreographers.....	76
Akischeva M. J., Borankulova D. M. The use of video materials in the formation of students' critical interests in geography lessons	88
Baigubanova S. K., Diyarova L. B., Zhahiena A. G. The main aspects of digitalization of education in distance learning.....	98
Bandaletova Ye. S., Sarsekeyeva Zh. Ye. Building nature knowledge using ICT in primary school.....	107
Bekbolganova A. K., Aubakir A. B. Methods of implementation of didactic games as a means of developing students' mathematical abilities in mathematics lessons	119
Gurina A. A., Zenkova T. V. The use of conceptual metaphor in teaching English vocabulary at secondary school	133

Esmagulova A. A., Nurkenova G. K., Talikova G. T., Shutenova S. S. The use of digital technologies in the educational process of higher education	146
Ibashova A. B., Belessova D. T., Tasbolatova A. A. Problems of teaching the Scratch programming environment in elementary school.....	158
Kokazhaeva A. B., Lakhanova B. A., Abdieva M. K. Application of innovative technologies and teaching methods in the school geometry course	172
Kurkimbayeva A. M. Application of information technologies in the process of distance learning of a foreign language in the context of Covid-19	184
Mekebaev N. O., Rysdauletova A. N. Teaching mathematics in a general education school using the CLIL method.....	194
Shumeiko T. S., Bozhevornaya N. V., Zhikeyev A. A., Zharlykassov B. Zh., Zubko N. N. To the problem of formation, the readiness of future teachers for the development of technical creativity of schoolchildren by means of distance technologies	206

INCLUSION

Amangalieva N. K., Omirbek S. Zh., Karipzhanova A. O. Comprehensive development of children through extracurricular activities in the system of inclusive education	222
Salgarayeva G. I., Sabit B. Problems of distance learning in computer science in the context of inclusive education.....	233
Syzdykbayeva A. D., Baynazarova T. B. Experience implementation of SDG 4.5: Integration of inclusive education in the educational program of the training direction 6B012 Preschool education and upbringing	244
Temirgalieva S. E., Batyashova I. V., Krivets O. A., Zhilgeldinov S. E., Oraltaev E. R. Preparation of a physical education teacher for the implementation of professional activities in an inclusive education	259

IDEOLOGY AND UPBRINGING OF THE PEDAGOGICAL PROCESS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Mukhtar L. Features of value orientation development to foreign language culture of students: aspect of intercultural communication.....	272
Mugauina G. U., Toleubekova R. K. Features of cultural components in the development of professional culture of future teachers-psychologists.....	286
Stamkulova Sh. A., Kereibayeva A. U., Orazbakov A. Zh., Almauytova A. B. The system of values of students of higher educational institutions ...	299

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF EDUCATION AND TRAINING IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Kariyev A. D., Agranovich Ye. N., Baynazarova T. B., Ageyeva L. Ye., Iminova Yu. B. On the results of the development of the skills of primary school teachers to pedagogically accompany research (project) activities	308
Sheriyeva G., Suleimenova Zh., Meirbekov A. Didactic principles of formation of intercultural communicative competence in teaching the Kazakh language.....	321
Yespolova G., Zulkarnaeva Zh., Makshieva G., Kilybaeva G., Nigmatzhanova G. Research competency as an integrative quality of the primary schoolchild's personality.....	335
Abukhanova A. B. System of professional development of teachers within the school in the conditions of updated educational content.....	344
Baikulova A. M., Amanova A. K., Jumazhanova G. K. Formation of managerial competencies of future teachers	357
Zheldibayeva R. S. The role of «Global competence» in the professional competencies of future teachers-psychologists in kazakh universities.....	367

Iskakova M. O., Shayakhmetova G. A., Oralkanova I. A., Rapikova S. A., Rakhymberdieva A. V.
Situational and role-playing games as an effective methods of teaching a foreign language 376

Kassenov Kh., Mukhatayev A.
The essence and content of ethical and deontological competence of future teachers 389

Kussainov A., Khavaidarova M., Konyrova Zh., Sametova F.
The study of anxiety in the aspect of the organization of distance learning 400

Nurumzhanova K. A., Ospanova Zh. D., Zhagaparova G. S.
Experience of designing cognitive-perceptual technology of studying Physics in college 413

Poshayev D. K., Ryskulov A. K., Baibatshayeva A. E.
The concept of development of pedagogical science at the stage of integration and globalization 427

Torybayeva J. Z.
Formation of the readiness of the future teacher-psychologist for the prevention of suicidal behavior in adolescents 441

Utegenova M. S., Sholpankulova G. K., Nurmagambetova B. A., Sarsenbayeva B. G.
Study development problems development professional success of future social teachers in conditions of innovation and education 453

Abildina S. K., Asetova Zh. B., Aikinbayeva G. K., Mutaliyeva A. Sh.
Potential of pedagogical disciplines in the formation of spiritual culture of future primary school teachers 467

Chsherbacova Ye., Pfeifer N. E., Cech T.
Trends in the training of specialists at the university 483

Sadykov E. T., Bykov P. O.
Prospects for the development of higher education in the Republic of Kazakhstan 494

HISTORY OF PEDAGOGY, ETHNOPEDAGOGY
AND COMPARATIVE PEDAGOGY

Tanirbergenov M. Zh., Musakulov K. T.
Artist-teacher, carrying a historical theme in his works 505

Taibolatov K., Chernik V., Yerofeyeva R.
Emotional intelligence of students in the context of foreign theories...515

Information about the authors.....528

Rules for authors 561

Publication ethics.....574

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ

SRSTI 14.23 +61.01.33

<https://doi.org/10.48081/VCJD4665>***A. Aldaberdikzy¹, N. K. Berdibay²**¹L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan;²Korkyt ata Kyzylorda University,
Republic of Kazakhstan, Kyzylorda**TERMINOLOGIZATION AND DEFINITION
OF PROJECT-BASED LEARNING**

New, convenient, compact, understandable and effective approaches are needed for all students to master their language learning. Considering these criteria, we can consider one of the young approaches that are currently developing. It is a Project-based learning approach PBL is the abbreviation. Project-based learning of which will be used throughout article. The article provides a brief overview of the theoretical approaches to project-based learning.

This approach is one of the most useful and absorbing methods in teaching and it was created as an idea in the twentieth century; today it is one of the beneficial approaches in education. The use of project-based learning in the classroom really comes in handy for those situations where students are just bored at lectures. The best part of PBL is that it increases student engagement. Student will enjoy working on these projects and be much more pleasant.

This article explains theoretical fundamentals of PBL and the benefits of project-based learning technology.

Keywords: PBL, project learning technology, project method, project technology, independent work, creative thinking.

Introduction

In connection with the socio-economic changes in the world in modern society, there is a need for active people who can quickly adapt to changing working

conditions, perform work with optimal energy consumption, and are capable of self-education, self-education, and self-development.

Among the most important qualities of a modern person are active mental activity, critical thinking, the search for new things, the desire and ability to acquire knowledge independently. Thus, education is assigned a function that would contribute to the development of independence and responsibility of the individual, would be focused on its self-development, self-education, self-realization.

Therefore, as teachers rightly note, it is necessary to change the existing didactic paradigm, focused on traditional reproductive education, by changing the forms and methods of teaching, its individualization, increasing the complex of the latest technical means, and the widespread use of new teaching technologies. Moreover, the emphasis is placed on more active types of independent individual work.

Independent work contributes to the development of skills and abilities related to the organization of their own work. This includes planning your activities, realistic perception of your capabilities, and the ability to work with information, which is especially important in connection with the intensive growth of the volume of scientific and technical information and the rapid updating of knowledge.

Project-based learning is often abbreviated to the acronym PBL. So, what is Project-based learning? Project-based learning (PBL) is a student-centered pedagogical method in which students acquire by engaging in real-world absorbing and personally meaningful projects. Students learn about a certain subject by participating in projects. Students acquire by working for a lengthened period to investigate and respond to a complex question, challenge, or problem.

The project method originated at the beginning of the last century in the United States. It was also called the method of problems, and it was associated with the ideas of the humanistic direction in philosophy and education, this method is based on the ideas of the American philosopher and educator John Dewey, and his colleague and a successor William H. Kilpatrick, and other American scientists. The design method appeared in 1919 in America. Dewey states, «When we experience something, we act upon it, we do something with it; then we suffer or undergo the consequences. We do something to the thing and then it does something to us in return». The result of this trying and undergoing is learning – learning from experience [1]. Then Kilpatrick took this idea and made it more concretely accessible the developing techniques of project method. Kilpatrick generalized project method as a «wholehearted purposeful activity proceeding in a social environment (Kilpatrick, William Heard «The project method») [2].

Nowadays PBL is developing among CIS (Commonwealth of independent states) countries. At first PBL was researched as a theory with Russian scientists V. P. Bepalko, V. V. Davydov, V. K. Dyachenko, L. V. Zankov, P. Ya. Galperin

and N. V. Kuzmina as well as E. N. Ilyin, S. N. Lysenkova their experiences focused on the practical way and are considered in Kazakh scientists in the works of Sh. Taubayeva, U. B. Zheksenbayeva, Z. A. Issayeva, and S. Izmuhambetova developed the PBL with their complete works.

The main purpose of using PBL is to develop students' interest, improve knowledge through independent work, develop information orientation skills and increase the ability to think critically, adapt students to self-realization in the future in various situations, in various social environments [3–5].

Materials and methods

The main tasks and process of PBL are preparation; planning the process; setting goals; research; conclusions; presentation and Evaluation.

According to Papandreou (1994) [6] in «An Application of the Projects Approach to EFL» introduces a model which illustrates the process of project work in six steps: *Step 1 Preparation*: The teacher explains the topic to the pupils and invites them to discuss and ask questions during this period. **Step 2 Planning**: in this period, the teacher explains the topic to the pupils and invites them to discuss and ask questions. *Step 3 Research*: in this part, Students work individually or in groups to collect information from various sources. *Step 4 Conclusions*: Based on their analysis of the collected data, the students reach conclusions. *Step 5 Presentation*: the students are present their final product to the whole class. *Step 6 Evaluation*: In this section, the teacher comments on the students' efforts and endeavors.

Each class project should start with a driving question that is specifically related to the learning goal. Driving questions are questions that cannot be replied with a simple «yes or no» answers, these are also called provocative or open-ended questions. The difficulty level of the driving question should be appropriate for the type of student in the class. What is the main question? The driving question identifies the purpose of project-based learning for students and teachers. It sets the context for project-based learning and refers to content standards. The driving question should be clear, provocative, open, challenging and related to the essence of what teachers want students to learn. Without the driving question, students may not understand why they are taking on a project; in addition, strong driving questions give students insight and appreciation for the planned exploration and action during the project [7–8]. For example: *How do we design a pet shop?* The next step for implementation is the inquiry process. Students should apply learned knowledge ask and answer critical thinking questions and locate resources. In the next step students find a solution to the given topic. Here is where students solve the problems often time with creations, models and presentations. And the last step is to allow students to make their projects available to the public.

Demonstration of learning through performances or products. Students represent their learning through multimedia presentations, print materials, performances, models, simulations, or other means (e.g., videotapes, brochures, plays or skits, recitals, musical scores, computer assisted presentations). The audience for these performances or products may include other students, parents, and community members [9].

Results and discussion

The use of PBL activates thinking processes (memory, thinking, imagination, attention), promotes better assimilation of the studied material, and helps students to see the practical orientation of learning a foreign language.

When evaluating students' projects, it would be more correct to pay more attention to the content (quality of the material, organization, design, useful links – 70 %), rather than to the form (site composition, language, authorship – 30 %). It is important to consider the ability to correctly express your thoughts in a foreign language, the selection of material, its structuring, the ability to make comparisons and conclusions [10–12, 207–209].

The work on the project should not be directly evaluated by the teacher with the help of points. From experience, we note that a combined assessment is appropriate, which consists of an assessment of external observers, guests, a presentation, as well as a self-assessment of the team of project authors in the form of an analytical note, a schedule, a speech, etc.

PBL is important for students and in education in general. Project-based learning can be used by various disciplines. Some of the important reasons for using projects in the classroom, such as allowing students to develop communication skills. Project-based learning is important for learners to gradually grow some of these 21st century life skills. Projects are assigned as group activities being able to work with others is a necessary component of countless fields of work.

In fact, PBL really comes in handy for those situations where students are just plain old bored of lectures. The best part of PBL is that it increases student engagement. Student will enjoy working on these projects and be much more pleasant while working.

PBL is not only for students who struggle with typical classroom learning as I mentioned above, it can be used for any student because it is the most effective classroom method. Project approach can be used for many different classes. But PBL is most prevalent in social studies, science classes and art classes as well [13].

Conclusion

Considering all of the above, project-based learning: Increased motivation – students «own the questions» and spend more time working on projects outside of building. Increased autonomy – students become more responsible and self-

directed learners. Increased achievement – students practice higher levels of thinking through direct application of factual knowledge in making interpretations, conclusions, and critical judgments.

We can say that it requires students to use specific skills, such as collaboration, teamwork, time and task management, or presentation skill, to conclude a project successfully. These skills cannot be practiced or learned through traditional transmission models of education. This approach maximizes and increases student's individual responsibility.

This technology allows each student to independently gain experience in research and practical activities expand their horizons and replenish their active and passive vocabulary. Project-based learning technology also develops students' various practical skills that are so necessary for them in later life, such as searching and working with information, the ability not just to express their point of view, but also to argue their answer.

REFERENCES

- 1 **Dewey, John.** How we think [Text]. – Boston : D. C. Heath and Co.
- 2 **Suzie Boss** (September 20, 2011). Project-Based Learning : A Short History- Strong Foundation [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.edutopia.org/project-based-learning-history>
- 3 **Polat, E. S.** Novy'e pedagogicheskie i informacziionny'e tekhnologii v sisteme obrazovaniya [New pedagogical and information technologies in an education system] [Text]. – Moscow : Publishing Center «Akademiya», 2001. – 272 p.
- 4 **Polat, E. S.** Metod proektov na uroke inostrannogo yazy`ka [The method of projects at the lesson of foreign language] [Text]. – Moscow : Publishing Center «Akademiya», 2000. – P. 3–9.
- 5 **Reztsova, S. A.** Telekommunikacziionny'e proekty` v obuchenii inostrannomu yazy`ku [Telecommunication projects in the training of foreign languages] [Text]. In the modern theories and methods of training of foreign languages. – Moscow : Publishing Center «Eksamen», 2006. – 243 p.
- 6 **Papandreou, A.** An application of the projects approach to EFL [Electronic resource]. English Teaching Forum. – 32(3). – 1994. – P. 41–42. – Access mode: <https://clck.ru/Y56Rz>.
- 7 **Fleming, Douglas, S.** A teacher's guide to Project-based learning [Text]. In AEL, Inc., Charleston, WV, 2000. – 17 p.
- 8 **Carter, C.** Uncommon Knowledge : Hands-on Science Projects [Text]. – Charleston, WV : ERIC Clearinghouse on Rural Education and Small Schools, 2000. – 17–18 p.

9 **John Larmer, John Mergendoller, Suzie Boss.** Setting the Standard for PBL [Text]. – 1–5 p.

10 **Bob Lenz.** Buck Institute for Education. Project-based teaching How to Create Rigorous and Engaging Learning Experiences [Text]. – 9–11 p.

11 **Sergeev, I. S.** Kak orhanizovat proektnuiu deiatel'nost' uchashchikhsia : prakticheskoe posobie dlia rabotnikov obshcheobrazovatel'nykh uchrezhdenii [How to organize the project activity of students : A practical guide for employees of general education institutions] [Text]. – Moscow : Arkti, 2014. – 80 p.

12 **Mynbayeva, A. K., Aitbaeva, A. B., Kudaibergenova, A. M.** Zhogary` mektep pedagogikasy` negi` zderi` : oku kuraly [Pedagogics of higher Institution] [Text]. – Akmaty : Al-Farabi Kazakh national university. – 207–209 p.

13 **Sultankulova, P. U., Tulegenova, A. M.** Effectiveness of using project works at lesson. In Materialy XI Mezhdunarodnoj studencheskoj nauchnoj konferencii «Studencheskij nauchnyj forum». [Electronic resource]. – URL: https://scienceforum.ru/2019/article/2018012057 (Accessed 21.05.2021).

Material received on 10.12.21.

*А. Алдабердіқызы¹, Н. Қ. Бердібай²

¹Л. Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

²Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ЖОБАҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ОҚЫТУДЫҢ ТЕРМИН РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ АНЫҚТАМАСЫ

Тіл үйренуде болсын, гуманитарлық бағыттағы немесе жаратылыстану бағытындағы сабақтарды меңгеру үшін жаңа, ыңғайлы, ықшам және барлық оқушыларға да, мұғалімдерге де түсінікті әрі тиімді технологиялардың керегі сөзсіз. Осы қағидаларды есепке ала отырып қазіргі таңда дамып келе жатқан жас технологиялардың бірі жоба негізінде оқыту технологиясын алып қарастырсақ болады.

Жалпы жоба негізінде оқыту технологиясы сонау XX ғасырда идея ретінде ойлап табылғанымен, бүгінде бұл технология жаңа технологиялардың қатарына кіреді. Жоба негізінде оқыту

технологиясын сабақ уақытында пайдаланудың оқушыларға оның ішінде сабаққа деген қызығушылығы төмен оқушыларға өте пайдалы әрі тиімді екені дәлелденіп келе жатыр.

Бұл мақалада жоба негізінде оқыту технологиясының тиімді жақтарын жан-жақты сипаттау арқылы түсіндірілген.

Кілтті сөздер: жоба негізінде оқыту, жоба, өзіндік жұмыс, оқыту, сыни тұрғыдан ойлау.

*А. Алдабердіқызы¹, Н. Қ. Бердібай²

¹Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, Республики Казахстан, г. Нур-Султан;

²Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан, г. Кызылорда.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ТЕРМИНОЛОГИЗАЦИЯ И ДЕФИНИРОВАНИЕ ПРОЕКТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ

Актуальность работы обусловлена в изучении гуманитарных или естественных наук, необходимы новые, удобные, компактные, понятные и главное эффективные технологии для студентов и преподавателей. Принимая во внимание эти критерии, мы можем рассматривать одну из новых технологий, которая сейчас развивается – технология обучения на основе проектов. Хотя идея проектно-ориентированного обучения возникла еще в двадцатом веке, сегодня она считается одной из новых технологий. Данная модель обучения ориентирована на учеников и включает в себя работу с проблемами реального мира и практикой. Доказано, что использование технологии обучения на основе проектов в классе очень полезно и эффективно для учащихся, в том числе для тех, кто мало интересуется уроком. В этой статье с помощью подробных иллюстраций объясняются преимущества технологии проектно-ориентированного обучения.

Ключевые слова: проектное обучение, проект, самостоятельная работа, обучение, критическое мышление.

SRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48081/IQBM5764>

*A. A. Kissabekova¹, S. R. Massakbayeva², R. A. Zhunussova³

^{1,3}Pavlodar State Pedagogical University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar;

²Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar

FEATURES OF TEACHING THE DISCIPLINE «INFORMATION TECHNOLOGIES IN TEACHING PHYSICS» AT THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

The use of information technology in teaching physics is especially relevant at the present time. This article describes the experience of teaching the discipline «Information technologies in teaching physics» for students-future physics teachers at a pedagogical university. The article discusses the features and problems of teaching this discipline in a pedagogical university, describes the effective methods and technologies used in the study of the discipline, ways of enhancing the cognitive activity of students taught by means of information technology. The difficulties and problems arising when using a computer in education are also described, methods for analyzing electronic educational resources are described. The use of electronic educational resources allows to provide positive motivation for learning, improve knowledge control, provide access to various reference systems, electronic libraries and other information resources. While studying the discipline «Information technologies in teaching physics», future physics teachers get acquainted with information technologies, network Internet resources and the possibilities of their use in physics lessons at school. The use of information technology in teaching physics at school increases the motivation of students to learn, and also contributes to an increase in the information culture of students.

Keywords: information technology, physics, pedagogical university, teaching methods of physics.

Introduction

A powerful information explosion characterizes the time in which we live now. The content of general secondary education, which practically took shape in

a different socio-economic era, no longer meets the needs of modern life, focused on constant changes. Yesterday's scientific information is supplemented and revised, and some ideas and hypotheses are discarded. The modern school needs specialists who are ready to work in the changing conditions of our society. One of the areas of innovative projects in school practice is the use of modern information and communication technologies, electronic educational resources in teaching.

Recently, more and more attention is paid to the introduction of achievements in the field of information technology into the traditional education system [1–5]. The computerization of educational institutions contributes to the widespread use of educational electronic resources and Internet technologies in the educational process.

As you know, electronic educational resources include various electronic teaching aids, instrumental and applied programs, as well as Internet resources. Today they are being actively introduced into the practice of schools. This is largely because the corresponding software has appeared which does not require special programming knowledge from a teacher or student.

The emergence of a sufficient number of computers, digital photo and video cameras, interactive whiteboards at school requires the formation of the corresponding competencies in the physics teacher. The latter presuppose not only knowledge of the technical capabilities of the equipment, but also a deep knowledge of the methodological capabilities in application. We also note that it is important to develop practical skills and abilities in working with such equipment [6].

Currently, it is impossible to be a pedagogically competent specialist without studying the vast arsenal of existing pedagogical technologies.

Materials and methods

The teacher implements interactive teaching aids into his practice, and must not only be a confident PC user, but also master the method of designing a lesson using interactive equipment and multimedia resources.

Conducting this discipline answers the questions.

1) When should you use Internet technologies and electronic educational resources (EER) in physics lessons?

2) How can you use Internet technologies and electronic resources in the classroom?

Note that the use of Internet technologies and EER in education is justified only in those cases in which they provide a significant advantage over traditional forms of education.

The use of information technology by a teacher in physics lessons:

- Creation of multimedia presentations of lessons;
- Using a computer to demonstrate videos;

- Use of multimedia physics textbooks;
- Use of computer simulators for organizing knowledge control;
- Preparation of graduates for passing the UNT;
- Execution of a computer physical laboratory experiment;
- Preparation and holding of conferences, competitions;
- Use of the global Internet;
- Organization of individual interactive training for students;
- Organization of research and project activities of students using computer models and virtual laboratories.

An important condition for the effective use of computer training tools is their reliability and simplicity. The teacher should spend a minimum of time mastering the software and be sure that it will not let him down in the lesson. The teacher will be willing to use educational electronic resources if they allow him to achieve, with less effort and in less time, the same learning effect as by traditional means, or at the same time – to achieve a greater learning effect.

The use of educational electronic resources should not be predominant, but play an auxiliary role, making up only a part of the lesson. At the same time, the selection of educational electronic resources should be determined by the general lesson plan and correspond to its target setting. According to sanitary standards, the use of an interactive whiteboard in one lesson is 20 minutes.

Teachers need to remember about the optimal frequency of using computer tools in the lesson, diversify the forms of their use, and also need to be prepared for the fact that in the near future there will be a loss of the novelty factor in students' perception of the computer and EER.

But there are also some difficulties and problems that arise when using a computer in education.

First, it is the harmful effect of a computer on the health of schoolchildren, primarily on vision. This means that when creating computer software, prescribing the methodology for its application, it is necessary to minimize the time a student is directly working with a computer. It is worth using a computer only if it really allows you to achieve a new effect in comparison with traditional technologies.

Results and discussion

In order to familiarize future physics teachers with information technologies, and the possibilities of their use in physics lessons at school, the discipline «Information technologies in teaching physics» was introduced for students of the specialty Physics at Pavlodar State Pedagogical University.

This discipline is included in the curricula of pedagogical specialties based on the catalog of elective disciplines. Accordingly, there are no requirements for the mandatory minimum content of the discipline in the SES. Based on the study of

scientific and methodological literature [7–10], modern requirements for a future teacher in the field of innovative educational technologies and taking into account the specifics of training students in the specialty «Physics», we have developed a mandatory minimum content for discipline «Information technologies in teaching physics», a work program for the discipline and training programs (syllabus) for students have been drawn up.

The discipline is designed for 60 academic hours and is studied by future physics teachers during the seventh semester. We consider this arrangement of the discipline in the curriculum to be quite successful, since students are acquainted with modern pedagogical technologies before the active pedagogical practice of the fourth year. This allows them to use the elements of the considered technologies in pedagogical practice in the preparation and conduct of classes. Laboratory and practical classes in the discipline are held in a computer class and in classrooms with an interactive whiteboard.

The use of computer tools in the educational process contributes to an increase in the pace of learning the material, but this increase cannot be large, since the bandwidth of the brain has a certain limit. Therefore, it would be a mistake to think that the use of computer tools can significantly change the timing of schooling. Moreover, often the use of Internet technologies or EER takes more time, since it allows the teacher to draw the attention of students to those important issues that could not be studied without them.

When compiling the tests, the following programs were used.

a) For summative assessment, the QuizMaker program. In this program, you can write multiple-choice tests, one answer, or you can write the answer. You can insert a picture and formulas in physics into the test question (Figure 1).

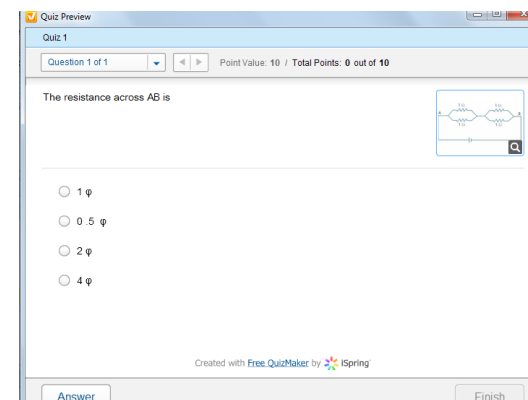
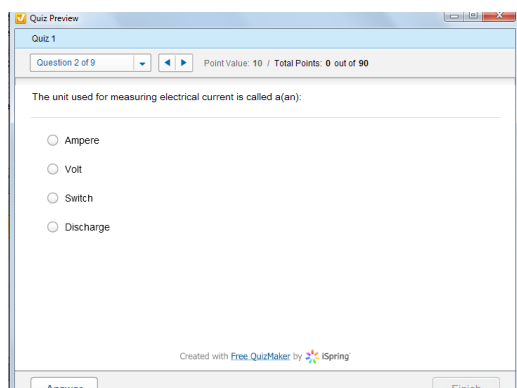

Figure 1 – The QuizMaker program

b) The Kahoot program was used for formative assessment of students' knowledge. This survey was usually carried out at the end of the lesson. For a survey, 5 minutes is enough. The test is not graded (Figure 2).

Kahoot is a relatively new service for creating online quizzes, tests and surveys. Students can answer teacher-created tests from tablets, laptops, smartphones, that is, from any device with access to the Internet.

The tasks created in Kahoot allow you to include photos and even video clips. The pace of execution of quizzes, tests is regulated by introducing a time limit for each question.

The teacher can enter points for answering the questions asked: for correct answers and for speed. The scoreboard is displayed on the monitor of the teacher's computer.

Using this service can be a good way to get original feedback from students.

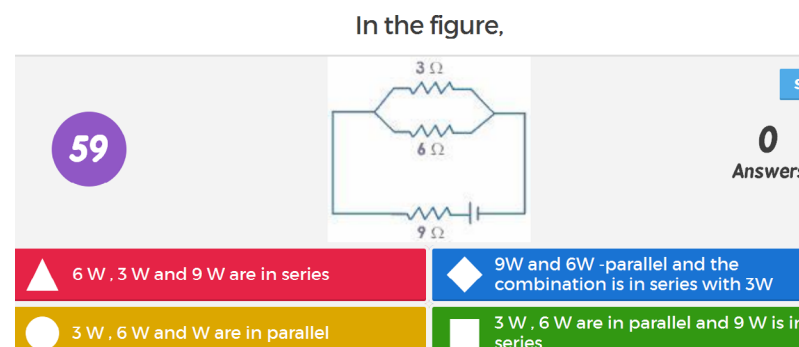

Figure 2 – The Kahoot program

Also in the lesson were used video clips from various channels on the Internet: Video with Russian subtitles, video with English subtitles

Channel MinutePhysics. It is a channel in Youtube, where 1-minute long videos are presented on different subjects in physics (<https://www.youtube.com/channel/UCUHW94eEFW7hkUMVaZz4eDg>) (Figure 3).

Video from Khan Academy Physics channel

Khan Academy is a non-profit organization that aims to make world-class quality education available anywhere, anytime and for everyone. At the moment, the Academy offers lessons in mathematics, physics, chemistry, biology, cosmology and astrophysics, medicine, world history, art history, music, programming in JavaScript and HTML, as well as other topics and subjects. The range of lessons is constantly expanding, supplemented and corrected. The system of lessons is built on the principle «from simple to complex»; videos are grouped into thematic blocks. The duration of the videos is from 2 to 25 minutes. (<https://www.khanacademy.org/science/physics>)

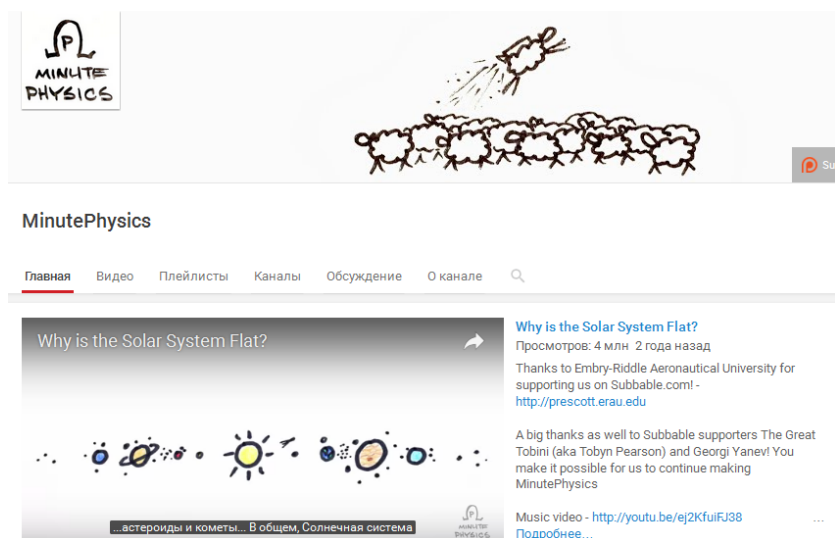

Figure 3 – Channel MinutePhysics

c) Virtual online physics laboratories

The use of information and communication technologies in the educational process increases the effectiveness of the perception of the material, contributes to

an increase in students' interest in studying the subject, expands the possibilities of demonstrating experiences through the use of virtual images [10].

One of the sites with virtual laboratories PhET Interactive Simulations (<https://phet.colorado.edu/en/simulations/category/new>) (Figure 4).

Also at the lessons of the discipline, the EER «Principles of Electronics» was used, which includes 18 laboratory works (Figure 5).

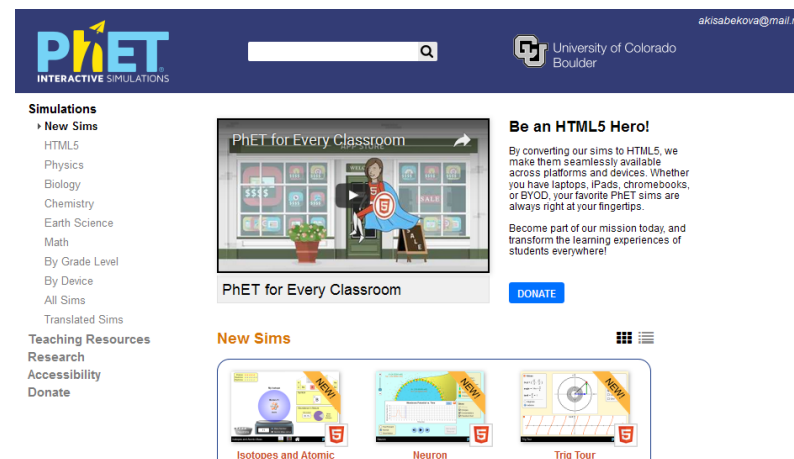

Figure 4 – PhET Interactive Simulations

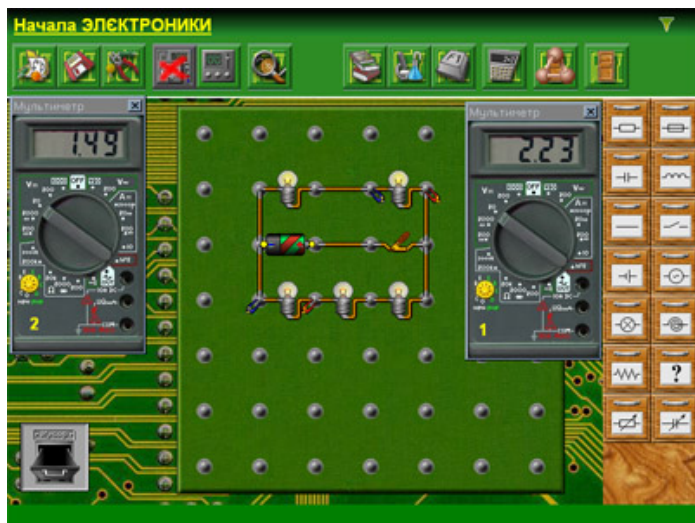

Figure 5 – EER «Principles of Electronics»

Beginnings of Electronics – a training system for university students in the course of electricity. The training system is implemented as a multimedia application running in the WindowsXX operating system, it is an electronic constructor in which the student can «assemble» various electrical circuits and observe their steady state mode by connecting various sources of direct or alternating current.

One of the forms of testing students' readiness to work as a physics teacher is teaching practice. In the course of its implementation, students test the theoretical and practical knowledge, abilities and skills obtained within the walls of the institute.

At the department, under the guidance of teachers, students are engaged in research and educational research work in various areas of teaching methods of physics. As part of this activity in the direction of «Information technology in teaching physics», students prepare abstracts for participation in conferences, develop projects, and write theses.

Conclusion

Therefore, on the basis of the foregoing, it can be concluded that the use of information technologies not only significantly increases the motivation of students to learn, but also contributes to the development of their ability to search for information on the educational Internet, as well as to classify, compare and critically evaluate the information received. In general, it enhances the information culture of students and helps to turn learning into a creative process.

It is impossible to completely abandon a full-scale experiment and reduce everything to computer simulations and computer modeling. In our opinion, it is necessary to compare constantly real and computer experiments, to show the limitations of computer models on the one hand, and their capabilities and some advantages on the other.

REFERENCES

- 1 Информационные технологии в преподавании физики: Метод. пособие [Text] / А. Ф. Кавтрев [Information technology in teaching physics : Methodological Manual [Text] / A. F. Kavtrev]. – St. Petersburg-Pt. : LOIRO, 2003. – 75 p.
- 2 **Smirnova, A. V.** Информационные технологии в обучении физике: учебное пособие [Text] / А. В. Smirnova, S. A. Smirnov [Information technologies in teaching physics : textbook / A. V. Smirnova, S. A. Smirnov [Text]. – M. : Moscow State Pedagogical University (MPGU), 2018. – 220 p.
- 3 **Abdulov, R. M., Nadeeva, O. G.** Интерактивное обучение физике с помощью современных технических средств [Text] [Interactive teaching of physics with the help of modern technical means [Text]]. In Pedagogical education in Russia. – 2011. – № 3. – P. 185–191.
- 4 **Ilyin, E. P.** Мотивация и мотивы [Text] [Motivation and motives [Text]] – St. Petersburg : Peter, 2011. – 512 p.
- 5 **Usoltsev, A. P. Shamalo, T. N.** Видимость и ее функции в обучении [Text] [Visibility and its functions in teaching [Text]] // Pedagogical education. – 2016. – № 6. – P. 102–109.
- 6 **Gomulina N. N., Mihajlov, S. V.** Методика использования интерактивных компьютерных курсов с элементами дистанционного образования [Text] / N. N. Gomulina, S. V. Mihajlov [Methodology for using interactive computer courses with elements of distance education [Text] / N. N. Gomulina, S. V. Mikhailov]. – Physics Newspaper. – 2000. – № 39.
- 7 **Fradkin, V. E.** Освоение учителями способов реализации образовательного потенциала новых информационных технологий в процессе повышения квалификации [Text] [Mastering by teachers of ways to realize the educational potential of new information technologies in the process of professional development]. – PhD in Pedagogy [Text]. – St. Petersburg, 2002. – 25 p.
- 8 Новые педагогические и информационные технологии в системе образования [Text] / Polat E. S. [New pedagogical and information technologies in the education system [Text] / Edited by Y. S. Polat]. – Moscow : ACADEMA, 2000. – 271 p.
- 9 **Gomulina, N. N.** За пределами нашей галактики [Beyond our galaxy – Collection «Goldfish in the» network. Internet technologies in high school. Practical guide edited by L. I. Olkhovskaya, D. T. Rudakova and others [Text]]. – Moscow, 2001 – P. 96–102.
- 10 <https://phet.colorado.edu/en/simulations/category/new> [Electronic resource].

Material received on 10.12.21.

*А. А. Кисабекова¹, С. Р. Масақбаева², Р. А. Жунусова³^{1,3}Павлодар педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

²Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОО-ДА «ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР» ПӘНІН ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Физиканы оқытуда ақпараттық технологияларды қолдану қазіргі уақытта өте өзекті болып табылады. Бұл мақалада педагогикалық жоғары оқу орнында болашақ физика мұғалімдері-студенттерге арналған «Физиканы оқытудағы ақпараттық технологиялар» пәнін оқыту тәжірибесі сипатталған. Мақалада осы пәнді педагогикалық университетте оқытудың ерекшеліктері мен мәселелері қарастырылады, пәнді оқытуда қолданылатын тиімді әдістер мен технологиялар, ақпараттық технологиялар құралдарымен оқытылатын студенттердің танымдық қызметін белсендіру тәсілдері сипатталған. Сондай-ақ, білім беруде компьютерді пайдалану кезінде туындайтын қиындықтар мен проблемалар сипатталған, электрондық білім беру қордарын талдау әдістері сипатталған. Электрондық білім беру ресурстарын пайдалану оқытудың оң жаққа ынталандыру қамтамасыз етуге, білімді бақылауды жетілдіруге, түрлі анықтамалық жүйелерге, электрондық кітапханаларға және басқа да ақпараттық жүйелерге қол жеткізуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. «Физиканы оқытудағы ақпараттық технологиялар» пәнін оқу кезінде болашақ физика мұғалімдері ақпараттық технологиялармен, желілік интернет-ресурстармен және оларды мектептегі физика сабақтарында пайдалану мүмкіндіктерімен танысады. Мектепте физика пәнін оқытуда ақпараттық технологияларды қолдану оқушылардың оқуға деген ынтасын арттырады, сонымен қатар оқушылардың ақпараттық мәдениетін арттыруға ықпал етеді.

Кілтті сөздер: ақпараттық технологиялар, физика, педагогикалық ЖОО, физиканы оқыту әдістемесі.

*А. А. Кисабекова¹, С. Р. Масақбаева², Р. А. Жунусова³^{1,3}Павлодарский педагогический университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар;

²Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИКИ» В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ВУЗЕ

Применение информационных технологий при преподавании физики является особенно актуальным в настоящее время. В данной статье описан опыт преподавания дисциплины «Информационные технологии в преподавании физики» для студентов-будущих учителей физики в педагогическом вузе. В статье рассматриваются особенности и проблемы преподавания данной дисциплины в педагогическом вузе, описаны эффективные методы и технологии, применяемые при изучении дисциплины, способы активизации познавательной деятельности обучающихся, обучаемых средствами информационных технологий. Также описаны трудности и проблемы, возникающие при использовании компьютера в образовании, описаны методы анализа электронных образовательных ресурсов. Применение электронных образовательных ресурсов позволяет обеспечить положительную мотивацию обучения, усовершенствовать контроль знания, обеспечить доступ к различным справочным системам, электронным библиотекам и другим информационным ресурсам. При изучении дисциплины «Информационные технологии в преподавании физики» будущие учителя физики знакомятся с информационными технологиями, сетевыми интернет-ресурсами и возможностями их использования на уроках физики в школе. Использование информационных технологий при преподавании физики в школе повышает мотивацию учащихся к обучению, а также способствует повышению информационной культуры обучающихся.

Ключевые слова: информационные технологии, физика, педагогический вуз, методика преподавания физики.

SRSTI 14.25.09

<https://doi.org/10.48081/VRVD6738>***G. A. Rizakhodjayeva¹, I. S. Abdulamit²**^{1,2}Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University,
Republic of Kazakhstan, Turkestan**EFFECTIVE WAYS OF TEACHING FLUENCY,
ACCURACY IN SPEECH**

The importance of developing language skills, which are currently found in teaching English, is increasing day by day. In particular, the development of speech skills, unlike pronunciation, listening, and writing skills in English, is an indicator of basic knowledge of students and teachers. The article discusses the importance of modern methods used in the development of speech skills in teaching English in Kazakh schools. The research work was carried out with an overview of the history of various methods for developing students' fluency skills, guided by the specifics of speech components. The updated curriculum of Kazakhstan is based on the development of high qualifications and competencies of teachers and creative skills. Therefore, in a rapidly developing world, since English is the international language of the world, it is a prerequisite for all employees of the industry to have the ability to communicate.

The research work was carried out in one of the secondary schools of the Turkestan region of Kazakhstan. Methods of teaching by were selected conducting training and role-playing games based on the solution of the problem, aimed at developing the student's speech skills. Based on these methods, the research work was carried out in two stages, as a result of which it was concluded that the impact of problem-based learning and role-playing games on the development of students' fluency is positive.

Keywords: conversational, fluency, skill development, problem-based learning, role-playing games, effective methods.

Introduction

The most valuable asset of the human which is passed down from generation to generation is language. Currently, many countries pay special attention to teaching their citizens languages other than their native language. Over the past three decades, English has become the most important foreign language in the world. The international

vocabulary of the English language is growing day by day. Since teaching English in Kazakhstan is the main path to the progressive development of our country along with other countries, over the past five years, English has been taught in secondary schools since primary school. In fact, English has become an important asset for those looking for work in business, industry or technology in Kazakhstan. Accordingly, the main goal of teaching English in our secondary schools is to provide students with the opportunity to communicate in English to enter the labor market and solve the problems of Higher Education. Thus, there is a need to equip students of the secondary stage of the Kazakh language with effective speech as the most important means of communication, and more attention is paid to spoken English at the secondary stage.

Today, English language proficiency is a requirement of the time. Although everyone knows English well in their own way, they often have difficulty writing letters or writing essays. Especially because of low speech skills, many students cannot speak fluently. In order for the student to correctly express their thoughts without errors, they must first know the grammatical structure. In order to memorize words, you need to systematize them in relation to something specific. The main components of speech that require attention when learning a foreign language are accuracy and fluency. Today, the correct use of grammar and accuracy are at the forefront of language learners around the world. Fluency and accuracy are among the most controversial issues that have been studied for many years. Some formalists say that learning a language means learning grammatical rules and forms, while other activists hold a different point of view, which means that language can be used voluntarily [1].

Materials and methods

Young researcher K. R. Narzullaev in his research shows that knowledge of a foreign language is the knowledge and application of all the rules, skills, sequence of sentence formation in order for a student to speak the language they are learning clearly. He said that it is possible to determine the level of language proficiency based on the student's ability to speak fluently.

Grammar training takes place through the formation of grammatical skills that allow the student to correctly compose their own thoughts, as well as recognize forms in a grammatical sentence. Grammar as a system is an important component. Language communication in each lesson develops the ability to speak a foreign language clearly, fluently. That is, where there is no grammatics, there is no complete communication [2].

Ebsworth believes that the importance of free speech is to be understood by the second person. When a language learner speaks with the correct use of language structure, grammar, it may be difficult for the second person in the process of communication to understand the lexical meaning, syntactic structure, or pronunciation of a word. Therefore, the ability to speak fluently in a foreign language and express thoughts in a semantic structure is very important in the process of communication.

The emphasis on fluency for communication in English causes a low assimilation of this language competence. In other words, from the first stage of learning a foreign language, if we teach only communication in the direction of fluency, they will have a lower level of grammatical knowledge, which will help them to communicate more accurately [3].

Developing students' skills in grammatical structure, correct expression of phrases, correct pronunciation of words, the ability to express their thoughts without errors, and fluency in teaching foreign language can be the bright way to our students on speaking fluently and accuracy without any mistakes. In order to achieve this goal every teacher should identify and implement the methods and technologies which used in teaching fluent, error-free and clear English speech.

There are some barriers between educational materials and courses in the development of spoken language, so the teacher must take into account the needs and interests of the student. Students must participate in oral activities to independently share their thoughts to the other [4].

According to Azadi, Aliakbari, and Azizifar, it is important to have the ability to speak to convey any information to the next person. Classroom interaction plays an important role in improving speech performance [5].

According to H. Muhamadiyeva, critical thinking is one of the main and rapidly developing concepts in education. Today, its role in teaching and teaching second and foreign languages is of great importance. Students must be fluent in the language through critical thinking to express themselves. In his research, he defined the concept of «critical thinking», emphasized the important role of critical thinking in oral speech, and worked on the development of speech skills, focusing various methods on the student's ability to think critically [6].

In their research, V. Shatabeli, M. Nasri and E. Namaziandost determine the effectiveness of collaborative training. Various exercises conducted to improve speech skills for Iranian students which based on collaborative learning. For each lesson, they conducted observations comparing the process of traditional learning and collaborative learning [7].

H. Hsu discusses the impact on fluency in developing spoken language skills through voice blogging [8]. Therefore, this method was ineffective.

When working with students, we must always remember that they have a mixed class with different abilities, thinking levels, expectations, motivation levels, knowledge, and different learning styles. In order to cover all students in the classroom, we need to provide them with the most effective methods, depending on their ability to perceive English. The development of spoken language skills, of course, deserves close attention, and the survey included methods that interest all students and are aimed at developing several correct speech skills.

Results and discussion

On the basis of the T. Ibragimov secondary School in Otyrar District of Turkestan region of the Republic of Kazakhstan, experimental work was carried out on the development of spoken language skills using modern pedagogical methods.

The experiment involved an experimental group A (14 students) and a control group B (15 students). First of all, as organizational methods for diagnosing students' abilities, we chose the following methods: differentiation, interview. In order to test the accuracy and fluency of students' English speaking skills and vocabulary, 14 students of the experimental group A and 15 students of the control group B were interviewed.

Evaluating a student's speech skills is a more complex process than testing writing and reading and listening skills. The assessment of speech skills should include the following aspects:

- fluency: means that the speaker speaks quickly and easily without stopping;
- pronunciation: the result of the correct use of accents, articulation and correct pronunciation of sounds by the speaker when pronouncing words;
- vocabulary: vocabulary of a student in learning a foreign language;
- accuracy: is the ability of a student to systematize language structure, i.e. grammar, correct use of vocabulary, and pronunciation sequences. Also, the assessment of speech abilities should take into account the student's ability to communicate with other people and the correct presentation of their own ideas and were evaluated with a score of 10-50 points. The expert level of interview results conducted to determine the level of communicative speech skills of the experimental group is shown in Table 1 below:

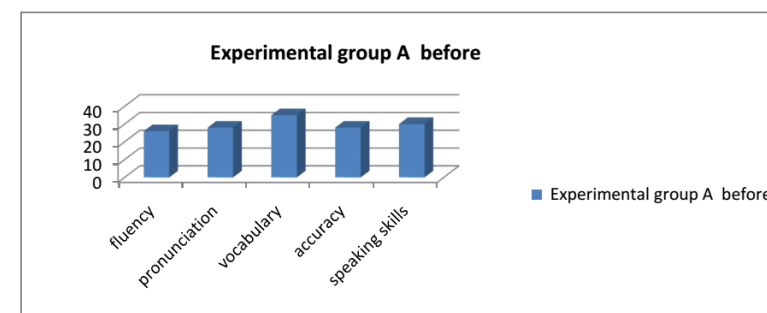

Figure 1 – Analysis of the results of identification of the level of fluency, pronunciation, vocabulary, accuracy and general speaking skills of experimental group A before training

When determining the fluency of students of experimental group by conducting a level task and oral interviews, the results of the experiment revealed a low level of speech development in the process of teaching students English. As a result of the analysis, fluency on a 50-point scale showed 26 points, pronunciation skills – 28 points, vocabulary – 35 points and accuracy, and the use of grammar in the correct sequence – 28 points and general speaking skills 30 points.

Also, in order to determine the degree of English speaking skills, we conducted a level task and an interview for Group B, which was taken under control. The result is given in Table 2 below:

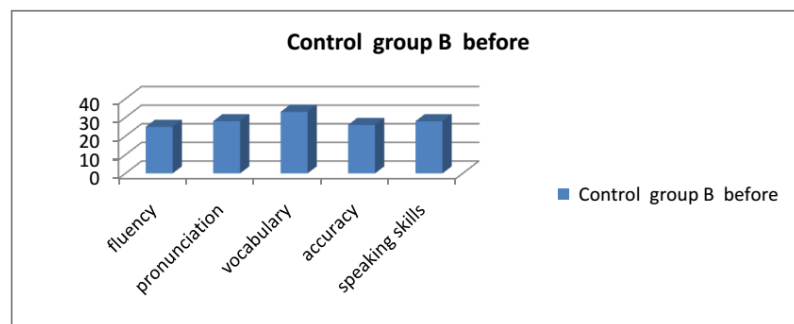

Figure 2 – Analysis of the results of identification of the level of fluency, pronunciation, vocabulary, accuracy and general speaking skills of control group B before training

As a result of the analysis, the fluency score on a 50-point scale was 25 points, pronunciation skills – 28 points, vocabulary – 33 points and accuracy, grammar use in the correct order – 28 points and general speech skills – 28 points. This result shows that rural Kazakh schools currently have a very low level of proficiency in English. On this basis, the research group needed the following organizational and practical work on the development of oral speech using advanced characteristics of modern pedagogical methods in the process of teaching English.

The research work included main two stages: through teaching based on problem solving and role-playing games, which means that we found that these two methods are the most effective way to develop students' speech skills by solving problems to eliminate obstacles and playing different characters in various interesting role-playing games.

The first stage of the study was conducted on the strategy of solving the problem of developing speech competence in teaching English, which is most

effective for both the teacher and the student, and is convenient for working together between the teacher and the student.

In Problem-Based Learning, students strive to cover various areas of knowledge and set a specific problem for the development of independent learning skills. To solve problems, they begin to think critically, analyze appropriate solutions, and choose the right answer [9].

We started the first stage of our research by conducting several additional classes using the problem-solving method for students of the 7th grade, who are considered as an experimental group. At the beginning of the study, we met about 10 students with different levels of English proficiency as an English teacher, which caused them difficulties in teaching. Some of them hated English because their level of education was lower than others. We need effective strategies, methods that will overcome these difficulties, and they can also help them with high results. The importance of solving a problem is to start learning from the moment the problem occurs, which requires making an appropriate decision. Despite the difficulties encountered in the course of the study, we learned how to use time and resources for students, distribute responsibilities during group work, solve complex problems, and give constructive feedback on the work done.

Table 3 – The results of the first stage of the research work are studied on the basis of problem solving

Levels	Control ability group (%)	Experimental thereby group (%)
Low	64	56,7
Middle	36	43,3
High	-	-

These presentation tables and their figures on the chart show that the number of students in the experimental group with the third average level (56.7%) increased significantly, and the number of students with low speech ability (43.3%) decreased significantly.

The second stage of our research was aimed at developing speech skills through role-playing games and created opportunities for students to demonstrate their abilities in terms of productivity.

Students always like to play, but some don't like it because they don't trust themselves. To succeed, you need to create a role-playing game [10].

Role-playing is one of the most effective learning methods that motivates the student. Students can feel special by playing role-playing games. Also, by participating in role-playing games, students learn to behave well, control

themselves, and in accordance with the requirements of the game, the student can introduce himself as another character. For example, from a social point of view, a salesman, a doctor, a shepherd, from a psychological point of view, can show positive, negative, polite, rude characters and help to understand, evaluate other people's thoughts, feelings, and solve problems [11].

Before conducting role-playing games, any films or works were presented by the textbook and widely known to students. At the request of the students, Shakespeare's play «Romeo and Juliet» was chosen. The students were specially explained the characters that they play and were given a personal card representing their roles. Here, a separate word or phrase can be given on the card. Taking into account the speech abilities of the students, they were assigned roles.

According to the composition, the students were divided into two groups, the first group performed the first part of the story, and the second group performed the second part. As a result of playing role-playing games, some students with low speech skills became interested in role-playing games, and they tried to learn new words, as well as try to pronounce them correctly. In the end, they were able to create an interesting story in this period.

This is only part of the role-playing games presented in these tutorials. As you can see, the possibilities of imagination and creativity are endless. You can create a role-playing game in English lessons to work on any topic and with any material. As mentioned above, the benefits are very important. The analysis of the results of the second stage for the development of fluency in English is as follows:

Table 4 – The results of the study of the second stage of research work on the development of speech skills using role-playing technologies

Levels	Control design group (%)	Experimental course group (%)
Low	45	26,5
Middle	42	58,4
High	13	15,1

The analysis of the results of professional rowing in the experimental group shows a significant increase in interest with average (58.4 %) and required levels (26.5 %) and a decrease in the number of students with a low level of work (15.1 %), which indicates the effectiveness of using the proposed course and mastering the lexical language and culture of the teacher. Using the modern method of pedagogical role-playing games, there were changes in the level of speech acquisition in these and control groups: the percentage of students with a low

level of trust decreased, and a small percentage among students with a required level of trust (13 %).

We re-examined the final results of our research using the initial interview method to determine the degree of development of English speaking skills of the Experimental Group A and Control group B after using the method of teaching on a problem-based basis and the method of role-playing games. The results of the Experimental Group A after practical classes conducted using the method of teaching English speaking skills on a problem-based basis and role-playing games are shown in Table 5:

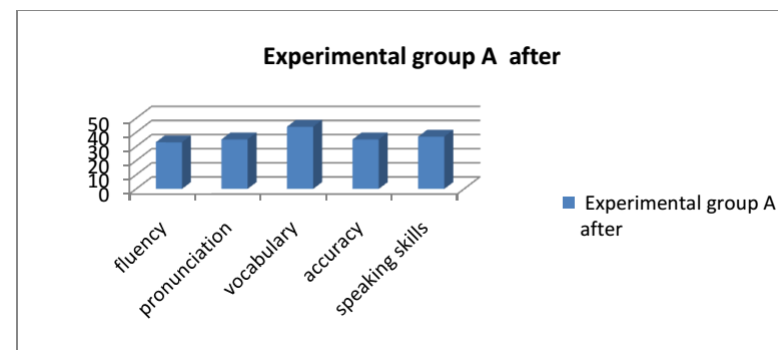

Figure 3 – Analysis of the results of identification of the level of fluency, pronunciation, vocabulary, accuracy and general speaking skills of experimental group A after training

As a result of the analysis in table 5 we found that fluency on a 50-point scale increased by 33 points, pronunciation skills by 35 points, vocabulary by 44 points and accuracy, grammar use in the correct order by 35 points and general speaking skills by an average of 37 points.

In order to find out the final results of our research, together with the students of Group A, where the experiment was conducted, a level task and interview were also conducted from Group B, which was taken under control. The level of communicative speech skills of Group B in control is shown in Table 6 below:

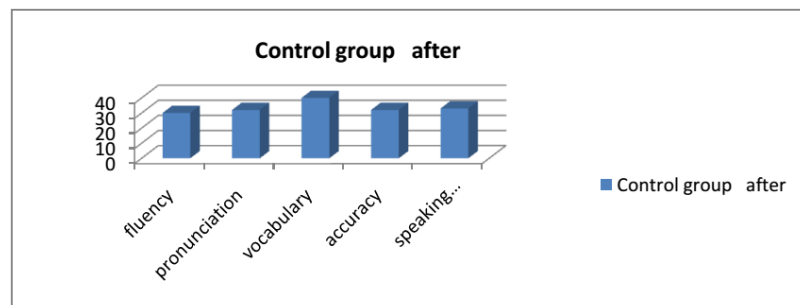

Figure 4 – Analysis of the results of identification of the level of fluency, pronunciation, vocabulary, accuracy and general speaking skills of control group B after training

As a result of the analysis in table 6 we found that fluency on a 50-point scale increased by 30 points, pronunciation skills by 32 points, vocabulary by 40 points and accuracy, grammar use in the correct order by 32 points and general speaking skills by an average of 34 points.

When we grouped the results of the study and compared the results of the experimental group A and the control group B in terms of growth indicators, we found that the Group A in which the experiment was conducted had significantly higher English speaking skills. Since this indicator is the result of only one month of research, we decided that the use of problem-based learning and role-playing games in teaching English is effective when we noticed that the level of students' English proficiency has increased.

In language learning, setting a problem and considering ways to solve it motivates the student and can serve as a basis for speech. Watson explained that at PBL, students work with their classmates to solve complex and complex problems, realistic tasks that will help you develop knowledge of the content, as well as problems decision-making, thinking, communication and self-esteem skills. Therefore, training should be the main process with the desired results [12]. Students can practice their listening, reading, writing, and speaking skills throughout the school year. It may seem that solving problems for students is so simple that when they get problems, they begin to know what they know and what they don't know. Problem-based learning for teachers is a very complex and lengthy process. However, teachers should pay attention, first, to the student's understanding of the problem, and secondly, to the ability to use English correctly to solve the problem and in advance the teacher should analyze it to give a task. After that, they introduce problems based on content and vocabulary. Without

specifying vocabulary on the topic, students may face language problems. The next step in applying the problem-solving method may be to provide texts, provide network equipment and access to dictionaries. In addition, teachers should bring students together and allow them to distribute tasks in group work. Teachers should monitor and support students and it is important to give the student free experience in solving problems should be monitored and supported if necessary, but teachers should be given free experience in solving problems.

The solution of the modern pedagogical problem and the study of its effectiveness in the development of speech skills using role-playing technologies is the development of new forms of teaching English by mastering the language capabilities, cultural abilities of all developing subjects and establishing close contact with the subject in a unique pedagogical process using certain pedagogical technologies.

Thus, the discussion of the development of speech skills in the learning system using modern pedagogical technologies is a stage of communication between students themselves, which consists in the realization of their interest in learning professional English, a positive attitude to communication partners, the effectiveness of communicative abilities.

There are many advantages to using role-playing games in a language class. Through role playing, students are taught a second language, which contributes to their communicative development. Communication requires knowledge of both grammar and vocabulary. For this purpose, role-playing games contribute to the student's voluntary acquisition of grammatical and lexical skills in acting [13].

Conclusion

During the practice, attention was paid to the development of lexical and grammatical speech skills, vocabulary development and pronunciation skills through problem-based learning and role-playing games in English lessons. It is very important for students to develop their speech skills in order to get into communication. We conclude that it is correct to consider Problem-Based Learning and role-playing games as the driving force behind the development of speech components in vocabulary, accuracy, and fluency. Through problem-based learning, it is important for a student to easily solve a problem by getting out of any situation that occurs in life.

Finally, we hope that as students continue to study and become the best speakers, they will be able to develop their words through problem-based learning so that they can create ideas, find solutions, and improve their English. Each person develops an individual thinking procedure (actually a sequence of procedures) through the speech process, which is the main sign of improving the worldview of a fully developed person. A. S. Makarenko: «play, work and influence on an

adult are also important in a child's life». We agree with Makarenko's idea because every child will grow up according to how we show them and teach them, which will become a bridge for all the students who left when they grew up...

Information about financing. The work was carried out with the financial support of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan in the framework of the scientific project AP09261132

REFERENCES

- 1 **Antunez, B.** Implementing Reading First with English language learners. – New York : Directions in Language and Education. – 15. – 2002. – P. 1.
- 2 **Нарзуллаев, К. Р., & Наширова, Ш. Б.** Accuracy and fluency in language teaching. – Молодой ученый. – 12. – 2015. – P. 939–941.
- 3 **Shaban, A. I. A.** Fluency Activities in English for Palestine 8 Textbook from Teachers' and Students' Viewpoints. Unpublished Master Thesis. – AL–Azhar University-Gaza, 2017.
- 4 **Derakhshan, A., Tahery, F., & Mirarab, N.** Helping adult and young learner to communicate in speaking classes with confidence. In Mediterranean Journal of Social Science. – 6(2). – 2015. – P. 520–525. <http://dx.doi.org/10.5901/mjss.2015.v6n2p520>
- 5 **Azadi, S., Aliakbari, M., & Azizifar, A.** The role of classroom interaction on improvement of speaking among Iranian EFL learners. In International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World (IJLLALW). – 8(1). – 2015. – P. 126–135.
- 6 **Muhammadiyah, H. et al.** The role of critical thinking in developing speaking skills. In International Journal on Integrated Education. – 2020. – Т. 3. – №. 1. – P. 62–64.
- 7 **Namaziandost, E., Shatalebi, V., & Nasri, M.** The Impact of Cooperative Learning on Developing Speaking Ability and Motivation Toward Learning English. Journal of Language and Education. – 5(3). – 2019. – P. 83–101. – doi: <https://doi.org/10.17323/jle.2019.9809>
- 8 **Hsu, H. C.** Voice blogging and L2 speaking performance. In Computer Assisted Language Learning. – 2016. – Т. 29. – № 5. – P. 968–983.
- 9 **Da Silva A. B. et al.** Problem-based learning. In Revista de Gestão. – 2018.
- 10 **Clarín, M. V.** Education as a game / M. V. Clarín. In School Technology. – 2004. – № 5. – P. 45–72.
- 11 **Tang E. K. L.** Developing speaking skills with games : Towards a cooperative learning approach. In Proceedings of The 16th Conference of Pan-Pacific Association of Applied Linguistics. – 2011. – P. 434–435.

12 **Watson, G.** Using technology to promote success in PBL courses. In The Technology Source. – 2002.

13 **Altun, M.** Using role-play activities to develop speaking skills : A case study in the language classroom. In International Journal of Social Sciences and Educational Studies. – 2015. – Т. 1. – №. 4. – С. 27–33.

Material received on 10.12.21.

*Г. А. Ризаходжаева¹, И. С. Абдуламит²

^{1,2}Қожа Ахмет Яссауи Халықаралық Қазақ-Түрік университеті, Қазақстан Республикасы, Түркістан қ. Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ШЕТ ТІЛІНДЕ ДӘЛ, ЕРКІН СӨЙЛЕУДІ ҮЙРЕТУДІҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Қазіргі таңда ағылшын тілін оқытуда кездесетін тілдік дағдыларды дамытудың маңыздылығы күннен күнге артуда. Әсіресе, ағылшын тіліндегі айтылым, тыңдалым, жазылым дағдыларына қарағанда сөйлеу дағдысын дамыту оқушының және мұғалімнің негізгі білім көрсеткішін бағамдайды. Мақалада қазақ мектептерінде ағылшын тілін оқытуда сөйлеу дағдысын дамытуда қолданылатын заманауи әдістердің маңыздылығы талқыланады. Зерттеу жұмысы оқушылардың еркін сөйлеу дағдысын дамытуға арналған түрлі әдіснама тарихына шолу жасай отырып, сөйлеу компоненттерінің ерекшелігін басшылыққа алу арқылы жүргізілді. Қазақстанның жаңартылған оқу бағдарламасы оқытушылардың жоғары біліктілігі мен құзіреттілігін және шығармашыл дағдыларын дамытуға негізделген. Сол себепті қарыштап дамып отырған әлемде ағылшын тілі халықаралық әлем тілі болғандықтан барлық сала қызметкерлері үшін коммуникация жасай алу қабілетіне ие болу алы шарт болып отыр.

Зерттеу жұмысы Қазақстанның Түркістан облысындағы орта мектептерінің бірінде жүргізілді. Оқушының сөйлеу дағдысын дамытуға бағытталған проблеманы шешу негізінде оқыту және рөлдік ойындар жүргізу арқылы оқыту әдістері таңдалды. Осы әдістер негізінде зерттеу жұмысы екі сатыда жүргізіліп, нәтижесінде проблемалық негізде оқыту мен рөлдік ойындар оқушының еркін сөйлеу қабілетін дамытуға әсері оң деп қорытылды.

Кілтті сөздер: сөйлесу, еркін сөйлеу, дағдыларды дамыту, проблемалық оқыту, рөлдік ойындар, тиімді әдістер

*Г. А. Ризаходжаева¹, И. С. Абдуламит²

^{1,2}Международный Казахско-Турецкий университет

имени Ходжа Ахмет Ясави,

Республика Казахстан, г. Туркестан.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ОБУЧЕНИЯ БЕГЛОСТИ, ТОЧНОСТИ РЕЧИ

В настоящее время важность развития языковых навыков, встречающихся в преподавании английского языка, растет день ото дня. В частности, развитие речевых навыков в отличие от навыков произношения, аудирования, письма на английском языке предполагает основные образовательные показатели ученика и учителя. В статье обсуждается важность современных методов, используемых при обучении английскому языку в казахских школах для развития речевых навыков. Исследовательская работа проводилась с обзором истории различных методологий для развития навыков свободной речи учащихся, руководствуясь спецификой речевых компонентов. Обновленная учебная программа Казахстана основана на высокой квалификации и развитии компетенций и творческих навыков преподавателей. Поэтому в динамично развивающемся мире, поскольку английский язык является международным языком мира, для всех работников отрасли необходимо обладать способностью к коммуникации.

Исследовательская работа проводилась в одной из средних школ Туркестанской области Казахстана. Были выбраны методы обучения путем проведения обучающих и ролевых игр на основе решения задач, направленных на развитие речевых навыков учащихся. На основе этих методов была проведена исследовательская работа в два этапа, в результате которой на проблемной основе было обобщено влияние обучения и сюжетно-ролевых игр на развитие произвольной речи школьника как положительного.

Ключевые слова: разговор, свободная речь, развитие навыков, проблемное обучение, ролевые игры, эффективные методы.

SRSTI 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/YHLN1108>

*G. Zh. Smagulova¹, S. S. Turkenova², B. M. Ibraeva³

^{1,2}Karaganda Buketov University,

Republic of Kazakhstan, Karaganda;

³Bolashaq Academy,

Republic of Kazakhstan, Karaganda

READINESS OF TEACHERS OF THE HUMANITARIAN PROFILE FOR INTEGRATION OF MULTIMEDIA ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES INTO THEIR PROFESSIONAL ACTIVITY

The article is devoted to the relevant problem of integrating multimedia electronic educational resources into the educational process. The purpose of the article is to analyze the readiness of teachers of the humanitarian profile for integration of multimedia educational products into their professional activity. The modern tendencies of informatization that have affected the educational sphere as well, make it necessary for teachers to master the skills of developing, designing and effective using of multimedia educational resources in their professional activity. The present research regards the theoretical aspects of using multimedia electronic educational resources and also considers the issue of teachers' readiness for their implementation into the university educational process. Based on the research findings, the authors have made the conclusion about the factors preventing the teachers from integrating multimedia electronic educational resources into their professional activity. The research findings have shown that teachers find it difficult to apply and create multimedia educational products due to the lack of systematic and deep knowledge about these resources, methods of their usage and skills of their development as well as the presence of certain psychological barriers associated with the necessity to use new digital technologies. The study has allowed the authors to identify the main directions which can intensify integrating multimedia educational resources into the educational process.

Keywords: multimedia, interactivity, multimedia electronic educational resources, interactive multimedia, electronic resources, digital educational content.

Introduction

At the given stage of society development, the widespread introduction of multimedia electronic educational resources into the teaching practice can be considered as one of the most significant directions of education modernization. We define a multimedia electronic educational resource as an educational resource presented in a digital form and combining content of various formats (video, audio, graphics, text, animation, drawings), which requires electronic devices.

The scientific and methodological aspects of electronic resources creation are developed by the number of native and foreign scientists. The studies of this question regard the issue from different points, such as emphasizing the problem of specialists' advanced training in the sphere of information technologies usage and electronic educational resources creation; applying modern technologies for electronic resources development and usage; identifying electronic educational resources as a means of improving the forms, methods and content of education.

Application of multimedia technologies in the process of foreign language teaching (FLT) determines certain changes in the educational activity structure. The spatial parameters of the subject-subject interaction, the communicative components of activity, goal-setting and motivational regulation factors can change significantly. Using multimedia educational resources in FLT solves a number of important methodological problems that sometimes cannot be solved in a traditional way (conducted without application of digital technologies). Their integration into the educational process allows teachers to solve such methodological problems as adaptation to an authentic language environment, formation students' figurative image of the target language country and society, design the authentic language environment.

Thus, the usage of multimedia electronic programs and resources in FLT has a number of undoubted advantages, which lie in the multidimensional presentation of educational information and creating a more natural atmosphere for learning a language, since learners can simultaneously see, hear and speak; in the ability to combine all four types of speech activity in one task. The efficiency of integrating such multimedia electronic educational resources into the educational process directly depends on teachers' understanding of their role and mastering the skills of their application and development.

Materials and methods

Literature review.

Multimedia electronic educational resources are considered as a means of delivering digital educational content [1; 2].

The works of foreign researchers regarding electronic educational resources also focus on the necessity to take into account the pedagogical and methodological

aspects in the process of their creation. For instance, Gu, X. et al. [3], Lantolf, J. P. et al. [4] and Pepin, B. et al. [5] consider the issues of pedagogical design of electronic resources digital content to be very important, while developers usually focus mainly on the technical aspect of their development.

The advantages of multimedia electronic educational resources in comparison with printed publications are based on the concepts of multimedia and interactivity [6; 7; 8; 9].

Interactivity implies that the learner appears to be an active participant of the situation, which enables to expand his independent educational work possibilities with the help of active forms of learning. The multimedia electronic educational resources provide new various forms of interaction between the learners and the virtual educational environment, by means of the user's interface application and the instant response to the learner's actions [10; 11].

Multimedia implies usage of modern hardware and software that combine text, sound, graphics, photos, video in one digital representation [12].

At the same time, multimedia educational resources can act both as a learning tool and as a means of control.

Research by Rockinson-Szapkiw, A. J. et al. [13] indicates that learners who use e-learning resources have better comprehension of the learning material, demonstrate higher levels of activity and motivation to learn. Anderson, L.W. and Krathwohl, D. R. [14] state that learning with multimedia e-learning resources provides better practice for learners.

The advantage of multimedia educational resources integrated usage in the learning process is also expressed in their significant impact on the processes of comprehension and memorization. When familiarizing with figurative information, a learner tends to render it into a verbal field, and present what he heard in images. This transition of information from one field to another requires time and energy. In an experimental test of the effectiveness of memorizing a text, it was found that with assimilation of information with auditory perception comprised 15%, with visual perception – 25 %, and with integration of both (with visual and auditory perception simultaneously) it composed about 65 % [15].

Chen, C. and Sun, Y. in their work confirm that the usage of video and interactive multimedia materials has a positive effect on the learners' cognitive and emotional spheres, as they affect the auditory and visual channels at the same time.

Physiological studies show that a person receives 80 % of information through a visual analyzer, since the throughput of the channels for receiving and processing information by means of the «ear-brain» line is 50,000 bits / sec, and by means of the «eye-brain» one it composes 50,000,000 bits / sec. sec. [15].

These results allow us to conclude that the advantage of combining verbal methods with non-verbal methods (visual) is quite obvious. The implementation of such a complex impact in the educational process is realized by such a characteristic feature as multimedia. Multimedia presentation of information is closely related to a multichannel property, which allows you to use several channels of information perception simultaneously.

According to Lysakova, L. A. multimedia educational programs present an opportunity to build up the learning process according to the «visually presented communicative situation – inclusion in it – achievement of some result» algorithm [17].

However, multimedia in the educational process can be implemented to its benefit only when learners' perception entails mental activity combined with various types of cognitive one and in case multimedia technologies application is methodologically justified. Language teaching is always an interaction; therefore, learners' active participation appears to be a condition necessary to develop their communicative competence. Active participation and inclusion in the learning process is fulfilled on the base of interactivity, which is a characteristic feature of multimedia educational resources.

We have identified the following stages of integrating multimedia electronic educational resources into the educational process:

- 1) usage of already created multimedia educational resources in the educational process;
- 2) single usage of multimedia educational resources for feedback, presentation of material, assessment of achievements, discussions;
- 3) creation and usage of some multimedia educational resources, for example, interactive presentations, interactive tests, assignments;
- 4) creation of a full-fledged multimedia educational resource for the course of the curriculum, with a set of tasks, an assessment system, reference support and links to internal and external sources.

It should be noted that each of the stages is accompanied by a certain level of teacher's readiness to integrate multimedia educational resources into the educational process, his understanding of their implementation and creation prospects, his IT competencies.

To study teachers' readiness for integration of multimedia electronic educational resources into their professional activity a corresponding questionnaire was developed and conducted. The questionnaire was aimed to reveal the teachers' readiness to implement, use and create multimedia electronic educational resources.

The limitations of the present research are presented by the sample of the teachers of the humanitarian profile engaged in foreign languages teaching. The

results of the correspondent research among teachers of technical profile or IT specialties may differ significantly from the ones described in the article and can be regarded as one of the possible directions of investigation.

The research involved 58 teachers of the humanitarian profile of the Faculty of Foreign Languages of Academician E. A. Buketov Karaganda University.

The questionnaire consisted of 4 blocks, each containing 3 questions. Participants were asked to give their opinion using the scores from the lowest to highest ones on a scale from 1 to 5.

Block 1. Indicators reflecting teachers' understanding of the essence of multimedia electronic educational resources usage in the educational process:

- understanding the essence and role of multimedia electronic educational resources in the educational process;
- understanding the necessity and importance of using multimedia electronic educational resources in the professional activity;
- understanding the perspectives for the development of multimedia electronic educational resources in education; prospects for their application in the educational practice of the educational institution.

Block 2. Indicators characterizing teachers' level of readiness for the usage of multimedia electronic educational resources in the professional activity:

- the level of knowledge about multimedia educational resources (types, capabilities and characteristics of multimedia educational resources, such as interactivity, multimedia, non-linearity of information presentation, gamification);
- the level of usage of multimedia electronic educational resources in teacher's activity at the present time; the frequency and types of multimedia educational resources they use in the educational process, the format of their application (offline and online);
- the level of teachers' psychological readiness for using multimedia electronic educational resources in the educational process (readiness to introduce new resources into the process, the presence of motivation to use multimedia educational resources, psychological discomfort from the necessity of mastering and introducing new digital technologies and resources).

Block 3. Indicators of teachers' self-assessment of their competencies in the field of multimedia electronic educational resources practical implementation and usage:

- self-assessment of basic digital competencies and competencies in the field of ICT technologies necessary to use multimedia electronic educational resources in the educational process;

– self-assessment of the level of competences in the field of technical implementation of the multimedia electronic educational resources (self-assessment of the skills of identifying, searching and using multimedia educational resources);

– self-assessment of the level of competence in the field of multimedia electronic educational resources design (competence in the field of creating author's multimedia educational resources, including pedagogical scenarios, mastering the software for their development).

Block 4. Indicators reflecting the level of difficulties and factors that impede the usage of multimedia electronic educational resources in the educational process:

– the provision with technical conditions and means to integrate multimedia educational resources into the educational process;

– the presence of difficulties associated with the usage and creation of multimedia electronic educational resources – lack of necessary digital skills and pedagogical and technical scenarios knowledge allowing them to develop their own multimedia resources, gaps in mastering authoring software for their creation, which provide them with the opportunity to create their own multimedia resources without learning programming languages (from a minimum score to a maximum one);

– the necessity of support and additional information about multimedia electronic educational resources application and creation (from the minimum level of support to the maximum one).

Results and discussion

As it was said before, the developed questionnaire contained the questions, revealing teachers' readiness to implement, use and create multimedia electronic educational resources. The quantitative results of the questionnaire are shown in Table 1.

Table 1 – The quantitative results of the questionnaire revealing teachers' readiness to implement, use and create multimedia electronic educational resources

Block	Question	Indicators				
		Number of respondents				
		«1»	«2»	«3»	«4»	«5»
Block 1	1. Understanding the essence and role of multimedia electronic educational resources	0	0	36	18	4
	2. Understanding the importance and necessity of using multimedia educational resources in professional activity	0	0	38	4	16
	3. Understanding the perspectives for the development of multimedia electronic educational resources in education	0	15	30	8	5

Block 2	1. The level of knowledge about multimedia educational resources	2	34	19	3	0
	2. The level of usage of multimedia electronic educational resources in teacher's activity at the present time	0	22	29	7	0
	3. The level of teachers' psychological readiness for using multimedia educational resources in professional activity	2	21	28	7	0
Block 3	1. Self – assessment of the level of basic ICT competences	0	2	44	12	0
	2. Self – assessment of competences in the field of technical implementation of multimedia educational resources (the skills of searching and using multimedia educational resources)	0	10	40	8	0
	3. 1. Self – assessment of competences in the field of creating their own multimedia educational resources (development and design)	13	40	5	0	0
Block 4	1. The level of provision with technical conditions and means to integrate multimedia educational resources into the educational practice	0	0	1	48	9
	2. The level of existing difficulties in using and creating multimedia educational resources (from a minimum score - not important difficulties «1» - to maximum - very serious ones «5»)	0	1	4	16	37
	3. The level of necessity of support and additional information about application and creation of multimedia electronic educational resources (from strong necessity («5») to not important («1»))	0	1	3	14	40

The average results of the survey can be seen on the in the Figure 1 below:

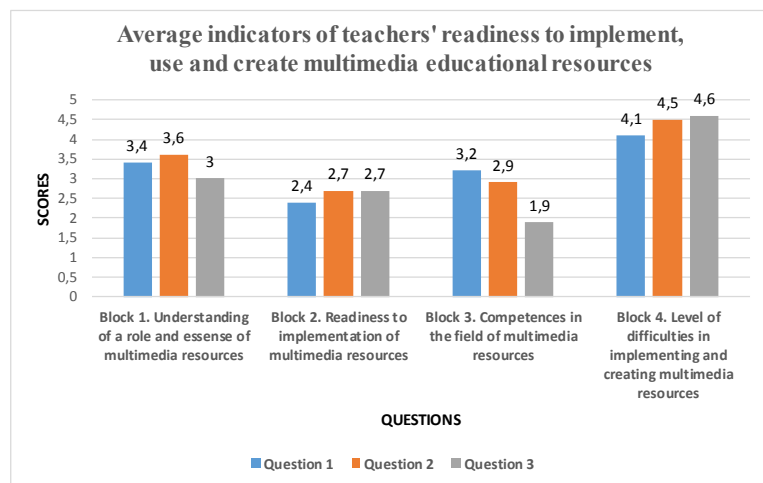

Figure 1 – Average indicators of teachers' readiness to implement, use and create multimedia electronic educational resources

As a result of the conducted research intended to reveal the teachers' readiness to integrate multimedia electronic educational resources into their professional activity, the following findings have been obtained: according to answers in Block 1, most of the teachers (which indicated 3 and more scores out of 5 in total) generally understand the essence and role of multimedia electronic educational resources (average point is 3,4), as well as the importance and necessity of using multimedia educational resources in professional activity (3,6 points) and the perspectives for the development of multimedia electronic educational resources in education (3 points). The suggested scores imply teachers' general understanding of the role and essence of the multimedia electronic educational resources in education and their perspectives of further application. Results of Block 2 have showed that most of the teachers feel lack of basic knowledge about multimedia resources, their types, structure (average score composed 2,4 points out of 5); the findings also have revealed rather low level of multimedia electronic educational resources usage by the teachers in their professional activity at the present time (2,7 points) and the unsatisfactory level of psychological readiness for their usage in the professional activity (2,7 points out of 5). The results of this block show lower scores, that is, less than average «3» scores level, which witnesses the fact that the issues reflected in it need to be improved. Answers got in Block 3 have showed that the teachers assess their ICT competences as average ones (3,2 points),

but as for the skills of searching and using multimedia educational resources, as well as creating their own ones, the educators tend to evaluate their competences as not sufficient, which is reflected by the average scores comprising 2,9 and 1,9 points correspondingly. Answers in Block 4 – «Indicators reflecting the level of difficulties and factors that impede the usage of multimedia electronic educational resources in the educational process» – give us reasons to conclude that prevailing number of teachers have all necessary technical conditions and means to integrate multimedia educational resources into the educational practice (4,1 points), but have significant difficulties in using and creating multimedia educational resources (4,5 points) and feel great necessity of support and additional information on their application and creation (4,6 points).

The conducted survey has made it possible to reveal the fact that, although teachers have a general idea of multimedia educational resources and understand the general prospects for their usage in their educational activity, and also generally have technical conditions for their creation and application, they nevertheless do not always apply them in practice. Almost all teachers have stated that they use multimedia educational resources rarely and not variously; do not have a high level of competences in their usage in the educational process. Most of the answers have indicated difficulties in searching relevant multimedia educational resources necessary for the educational process.

The findings also have defined that teachers negatively assess their skills of developing multimedia educational resources. Most of the teachers have stated that they would like to receive more information about developing their own multimedia educational resources.

Eventually, the research results have showed not only some teachers' low awareness of the educational opportunities of multimedia electronic educational resources, but also have revealed the fact that the processing of searching, accessing, applying and creating of multimedia educational products is rather difficult, since the teachers feel the lack of systematic knowledge about these resources, as well as the algorithm and methods of their usage; they also assess their skills of application and creation of multimedia educational resources as insufficient ones. Another problem that prevents teachers from effective usage of multimedia educational resources in the educational process is their psychological unwillingness and being not ready to use and implement new digital technologies in the educational activity.

The present research has enabled identification of the main factors that impede multimedia electronic educational resources usage in the educational process. According to the results obtained, the lack of competence in using and creating multimedia educational resources and existing psychological barriers are the main

reasons that affect the teachers' readiness to integrate the multimedia electronic educational resources into their professional activity.

The research has also revealed that the majority of teachers have technical conditions for multimedia educational resources application, including access to the Internet, computers and multimedia tools. Despite teachers' generally positive attitude towards multimedia educational resources, our study has showed that the majority of the respondents either do not use the opportunities of multimedia educational resources in teaching University subjects, or they apply them occasionally regardless the systematic approach.

Based on the main problems identified by means of the questionnaire revealing teachers' readiness to integrate multimedia electronic educational resources into their professional activity the following directions for intensifying the implementation of multimedia electronic educational resources into the educational process can be suggested:

1) inclusion of Information Technologies elements in traditional educational technologies (the use of multimedia educational resources; the use of the possibilities of open educational resources and massive open online courses);

2) enrichment of the traditional educational technologies with the elements of Information Technologies;

3) modernization of pedagogical technologies with the help of new digital tools that make it possible to use and create multimedia educational resources.

Realization of these directions is possible through the following activities:

– organizing a series of practice-oriented seminars / webinars devoted to the usage of multimedia educational resources;

– developing and implementing of a massive online open course on the Basics of developing multimedia educational resources;

– creating a system of technical support for teachers consisting of experts and mentors in the field of multimedia educational resources usage and development;

– organizing refresher courses for teaching staff on the usage and development of multimedia educational resources;

– individual and collective development of copyright multimedia educational resources for parts of the courses and disciplines included in the curriculum and their introduction into the educational process after expert assessment.

Conclusion

According to the aim set in the present research the teachers' readiness for integration of multimedia educational electronic resources into their professional activity has been revealed and analyzed. The findings obtained after conducting a corresponding questionnaire and interpreting the respondents' answers have allowed us to conclude that the teachers of the humanitarian profile are aware

of the importance and necessity of integrating multimedia electronic educational resources into the educational process.

The results of the research have shown that the main factors that prevent teachers from integrating multimedia electronic educational resources into their professional activity are the lack of the competence in the field of their usage and development, as well as the presence of certain psychological barriers. The answers received from the respondents have confirmed that teachers negatively assess their competences and skills in the field of creating multimedia educational resources and state their low awareness of the possibilities of programs for their development, which would allow them to design their own multimedia products without mastering programming languages. Most of the teachers have responded that they have strong necessity of receiving more information concerning the methods of application and creation of multimedia electronic educational resources to include them into their professional activity.

To optimize integration of these resources into the educational process, it is necessary to gradually form teachers' theoretical knowledge in the field of digitalization and informatization of education, as well as their digital skills of using and developing multimedia educational resources. Such activities as organization of a series of practice-oriented seminars / webinars and courses on the use of multimedia educational resources; development and implementation of a massive online open course on the Basics of developing multimedia educational resources; creation of a system of technical support for teachers consisting of experts and mentors in the field multimedia educational resources usage and development; individual and collective development of copyright multimedia educational resources for the curriculum disciplines can intensify the process of acquiring the necessary skills of using and developing multimedia resources by teachers and their integration into educational practice.

The results reflected in the given survey can be used in the researches devoted to the problem of introduction of electronic educational resources into the educational process, development of competencies and skills of developing electronic educational products for future and practicing teachers.

REFERENCES

1 **Dennis, A. R., McNamara, K. O., Morrone, S., & Plaskoff, J.** Improving learning with e-textbooks. In 48th Hawaii International Conference on System Sciences. – 2015. – P. 5253–5259.

2 **Kim, M., Yoo, K. H., Park, C., & Yoo, J. S.** Development of a digital textbook standard format based on XML. In *Advances in Computer Science and Information Technology Lecture Notes in Computer Science*. – 2010. – P. 363–377.

3 **Gu, X., Wu, B. & Xu, X. J.** Design, development, and learning in e-Textbooks: what we learned and where we are going. In *Journal of Computers in Education*. – 2015. – № 2 (1). – P. 25–41.

4 **Lantolf, J. P., Thorne, S., & Poehner, M. E.** Sociocultural theory and second language development. In B. VanPatten & J. Williams (Eds.), *Theories of second language acquisition : An introduction* – NY : Routledge, 2015. – 308 p. – P. 197–221.

5 **Pepin, B., Choppin, J., Ruthven, K. et al.** Digital curriculum resources in mathematics education : foundations for change. In *ZDM Mathematics Education*. – 2017. – № 49. – P. 645–661.

6 **Kinelev, V.** Education for Evolving Societies. In *Education and Knowledge Societies. Round Table Discussion*. – UNESCO at the World Summit on the Information Society (WSIS). – 11 December, 2003. – Geneva, Switzerland. – P. 10–16.

7 **Choi JI., Heo H., Lim K.Y., Jo Ih.** The Development of an Interactive Digital Textbook in Middle School English. In: Kim T. et al. (eds). In *Future Generation Information Technology. Lecture Notes in Computer Science*. Springer, Berlin, Heidelberg, 2011. – № 7105. – P. 397–405.

8 **Lee, H. J., Messom, C., & Yau, K. L. A.** Can electronic textbooks be part of K-12 education : Challenges, technological solutions and open issues. In *Turkish Online Journal of Educational Technology*. – 2013. – № 12(1). – P. 32–44.

9 **Reynolds, R.** Trends influencing the growth of digital textbooks in US higher education. In *Publishing Research Quarterly*. – 2011. – № 27(2). – P. 178–187.

10 **Fletcher, G., Scaffhauser, D. & Levin, D.** Out of Print : Reimagining the K-12 textbook in a digital age : State Educational Technology Directors Association, 2012. – 52 p.

11 **Ruthven, K.** Instructional Activity and Student Interaction with Digital Resources. In: Fan L., Trouche L., Qi C., Rezat S., Visnovska J. (eds) *Research on Mathematics Textbooks and Teachers' Resources. Advances and issues. ICME-13 Monographs*. – Cham : Springer, 2018. – 377 p.

12 **Osin, A. V.** E`lektronny`e obrazovatel`ny`e resursy` novogo pokoleniya v voprosakh i otvetakh / A. V. Osin, I. I. Kalina [Electronic educational resources of a new generation in questions and answers / A. V. Osin, I. I. Kalina]. In *Dokumenty` i materialy` deyatel`nosti federal`nogo agentstva po obrazovaniyu za period 2004–2010. Documents and materials of the activity of the federal agency for education for the period 2004–2010* [Electronic resource]. – Available from: http://window.edu.ru/resource/957/63957/files/EOR_NP_v_voprosah_i_otvetah-1.pdf.

13 **Rockinson-Szapkiw, A. J., Courduff, J., Carter, K., & Bennett, D.** Electronic versus traditional print textbooks : A comparison study on the influence of university students' learning. In *Computers & Education*. – 2013. – № 63. – P. 259–266.

14 **Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R.** A taxonomy for learning, teaching, and assessing : A revision of bloom's taxonomy of educational objectives. – New York, NY : Longman, 2011. – 333 p.

15 **Rusakova, E. V.** Videotekhnika kak faktor formirovaniya lingvosamoobrazovatel`ny`kh umenij budushhego uchitelya : Dis. s. ... kand. ped. nauk [Video technology as a factor in the formation of linguistic and self-educational skills of the future teacher : Candidate of Pedagogical Sciences... dissertation]. – Chelyabinsk, 2001. – 205 p.

16 **Chen, C., & Sun, Y.** Assessing the effects of different multimedia materials on emotions and learning performance for visual and verbal style of learners. In *Computers&Education*. – 2012. – № 59(4). – P. 1273–1285.

17 **Lysakova, L. A.** Metodika modelirovaniya organizacii obrazovatel`nogo proczessa po inostrannomu yazy`ku v vuze : Dis. s. ... kand. ped. nauk. [Methodology for modeling the organization of the educational process in a foreign language at a university : Candidate of Pedagogical Sciences... dissertation]. – Rostov n/D., 2002. – 139 p.

Material received on 10.12.21.

*Г. Ж. Смагулова¹, С. С. Туркенова², Б. М. Ибраева³

^{1,2}Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.

³Қарағанды «Болашақ» академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ГУМАНИТАРЛЫҚ ПРОФИЛЬДІ ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ӨЗДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНЕ ЕНГІЗУГЕ ДАЙЫНДЫҒЫ

Мақала мультимедиялық электрондық білім беру ресурстарын оқу үдерісіне интеграциялаудың өзекті мәселелеріне арналған. Мақаланың мақсаты – гуманитарлық профильді оқытушыларының мультимедиялық білім беру ресурстарын өздерінің кәсіби қызметіне енгізуге дайындығын зерттеу. Қазіргі заманғы білім беруді

ақпараттандыру жағдайында мұғалім өзінің кәсіби іс-әрекетінде мультимедиялық электронды ресурстарын пайдалану, және де оларды дамыту және жобалау дағдыларын меңгеруі қажет. Мақалада мультимедиялық электрондық білім беру ресурстарын пайдаланудың теориялық аспектілері қарастырылған, сонымен қатар оқытушылардың оларды университеттің оқу процесінде іске асыруға дайындық деңгейі қарастырылған. Зерттеу нәтижелері бойынша авторлар мультимедиялық электронды білім беру ресурстарының мұғалімдердің кәсіби қызметіне енуіне кедергі болатын факторлар туралы қорытынды жасайды. Зерттеу нәтижелері мұғалімдердің мультимедиялық білім беру ресурстарын қолдануы мен құруы олардың осы оқу құралдар туралы жүйелік білімі, оларды пайдалану әдістері мен құру дағдылары болмауына, сондай-ақ оларды енгізуге психологиялық кедергіге байланысты қиын болатындығын көрсетті. Зерттеу авторларға оқу үдерісіне мұғалімдердің мультимедиялық білім беру ресурстарының интеграциясының негізгі бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Кілтті сөздер: мультимедиа, интерактивтілік, мультимедиялық электрондық білім беру ресурстары, интерактивті мультимедиа, электронды ресурстар, цифрлік білім беру мазмұны.

*Г. Ж. Смагулова¹, С. С. Туркенова², Б. М. Ибраева³

^{1,2}Қарагандинский университет имени академика Е. А. Букетова, Республика Казахстан, г. Караганда;

³Қарагандинская академия «Болашак»,

Республика Казахстан, г. Караганда.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ГОТОВНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ГУМАНИТАРНОГО ПРОФИЛЯ К ИНТЕГРАЦИИ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ В СВОЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Статья посвящена актуальной проблеме интеграции мультимедийных электронных образовательных ресурсов в учебный процесс. Целью статьи является анализ исследования готовности учителей гуманитарного профиля к внедрению мультимедийных образовательных продуктов в свою профессиональную деятельность. В современных условиях информатизации образования педагогу

необходимо владеть навыками разработки и проектирования, а также эффективного использования мультимедийных электронных образовательных ресурсов в своей профессиональной деятельности. В статье рассматриваются теоретические аспекты использования мультимедийных электронных образовательных ресурсов, а также исследуется степень готовности преподавателей к их внедрению в образовательный процесс вуза. По результатам исследования авторы делают вывод о факторах, препятствующих интеграции педагогами мультимедийных электронных образовательных ресурсов в свою профессиональную деятельность. Результаты исследования показали, что использование и создание мультимедийных образовательных продуктов преподавателями затруднено из-за отсутствия у них системных знаний об этих ресурсах, методах их использования, навыках их использования и создания, а также наличия у них психологического барьера. Исследование позволило авторам выявить основные направления интенсификации интеграции педагогами мультимедийных образовательных ресурсов в учебный процесс.

Ключевые слова: мультимедиа, интерактивность, мультимедийные электронные образовательные ресурсы, интерактивные мультимедиа, электронные ресурсы, цифровой образовательный контент.

МРНТИ 14.37.27

<https://doi.org/10.48081/RIYQ4761>***А. Ж. Асаинова¹, Д. Б. Абыкенова², И. М. Макарихина³**^{1,2}Торайғыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар³Новосибирский государственный
архитектурно-строительный университет,
Российская Федерация, г. Новосибирск

ОНЛАЙН-ТЕХНОЛОГИИ В ПОВЫШЕНИИ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПО ЦИФРОВЫМ НАВЫКАМ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19

Организация обучения в период пандемии Covid-19 стало сложным периодом для преподавателей университетов из-за недостаточного уровня развития цифровых навыков. Цифровые навыки включают в себя умение работать создавать цифровые ресурсы, использовать системы видеоконференц связи, облачные технологии. Одним из эффективных средств повышения цифровых навыков преподавателей являются курсы повышения квалификации. В статье рассматриваются онлайн-технологии, которые применялись в обучении преподавателей на курсах повышения квалификации в период карантинного времени. Описана актуальность проблемы, заключающаяся в недостаточном уровне развития цифровых навыков у педагогов во время обучения в пандемию Covid-19. Были организованы курсы повышения квалификации, в процессе которых обучено 643 педагога.

Использованы онлайн-технологии для повышения квалификации преподавателей по цифровым навыкам: система управления обучением LMS, офисные приложения на основе облачных технологий Google Docs, чат WhatsApp, сетевые сервисы Web 2.0 (Prezi, ThingLink, Padlet), облачные технологии и платформа для проведения вебинаров Zoom.

Для успешной подготовки преподавателей были созданы дистанционные курсы на платформе университета, включающие видеолекции, инструкции, чек-листы по использованию сервисов, тестовые материалы.

Ключевые слова: онлайн-технологии, повышение квалификации преподавателей, цифровые навыки, пандемия COVID-19, карантинное обучение, Web 3.0 в образовании.

Введение

Вспышка пандемии Covid-19 предъявила серьезные требования к системе образования. Обеспечение дистанционного обучения студентов на дому стало сложной задачей для преподавателей в условиях ограниченного времени и ресурсов, поскольку офлайн-технологии в вузовском обучении преобладали над онлайн технологиями.

К тому же, несмотря на достаточно высокий уровень цифровизации Казахстана, некоторые преподаватели вузов не обладали достаточным уровнем развития цифровых навыков. Объясняется это следующим. В момент выхода университетов на карантинное обучение имели свои LMS и учебный контент, поскольку уже функционировала дистанционная форма обучения для некоторых студентов [1].

Однако, в большинстве случаев, дистанционное обучение проходило в асинхронном формате. Поэтому преподаватели не владели навыками организации синхронных занятий в зуме, организации коммуникации со студентами в онлайн режиме. Последние исследования указывают на трудности, испытываемые преподавателями при полном переходе на дистанционное обучение [1], [2], [3], [4].

Для решения этой проблемы в университетах организовывались курсы повышения квалификации по повышению уровня цифровых навыков. При этом формат обучения также был дистанционным. Поэтому одной из проблем дистанционного повышения квалификации стало поиск эффективных онлайн технологий подготовки преподавателей.

Статья направлена на изучение вопроса: какие онлайн-технологии используются для повышения квалификации преподавателей по цифровым навыкам для организации дистанционного обучения студентов?

Материалы и методы

Для проведения исследования были организованы курсы повышения квалификации для преподавателей университетов «Инновационные образовательные технологии дистанционного и смешанного обучения», «Hi-Tech Management». Участвовали педагоги университетов Павлодарского региона, Карагандинской области. Всего участвовало 643 человека.

Содержание обучения курса повышения квалификации включало в себя:

– Дистанционное обучение, формы взаимодействия с обучаемым, модели обучения;

- Цифровые образовательные ресурсы, виды, инструменты создания;
- Сервисы Web 3.0 в обучении. Создание класса в Google Classroom. Виртуальная доска. Сервис интерактивных карт. Использование сервисов Google;

- Геймификация учебного процесса: Voki, Google-формы, Kahoot, Quiz, LearningApps;

- Создание инфографики для учебного контента (Infogr.am, Google Charts, Easel.ly, Draw.io, Canva);

- Запись видеолекций и публикация их. Ведение youtube-канала и управление контентом. Трансляция;

- Использование MOOK (массовых открытых онлайн-курсов) для формального и неформального обучения;

- Сервисы вебинаров. Обзор, создание комнаты. Другие стриминговые платформы.

Форма обучения была полностью дистанционной, то есть слушатели, в свободное от работы время проходили занятия у себя дома, находясь в изоляции.

Результаты и обсуждение

Для организации дистанционного обучения слушателей использовалась платформа LMS. LMS (Learning Management System) является необходимой частью создания курса, в которой сосредотачивается весь контент [5], [6]. Наиболее распространенной технологией является использование CMS-Moodle и Google For Education [7]. Для информирования и взаимодействия со студенческими группами преподаватели многих университетов также широко стали использовать интернет-мессенджер Telegram, электронная почта, использование стриминговых платформ (Skype и Zoom) [8].

В нашем исследовании в качестве точки входа в обучение мы выбрали LMS университета openu.tou.edu.kz. Был создан курс с материалами (рисунок 1) с соответствующими темами. Каждый урок создан по шаблону стоп-урока, предполагающее обязательное выполнение предыдущего урока.

В каждом окне занятия были прикреплены презентации, гайды, чек-листы по использованию технологий дистанционного обучения. После онлайн урока здесь же прикреплялись видеозаписи. Слушатели имели постоянный доступ к просмотру материалов.

Практические работы слушатели прикрепляли в окне диалога (рисунок 2).

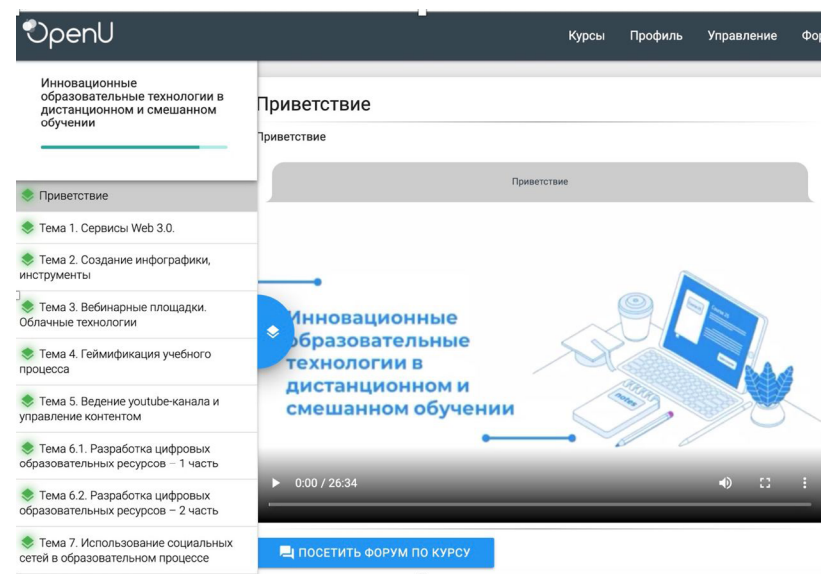

Рисунок 1 – Дистанционный курс на LMS университета

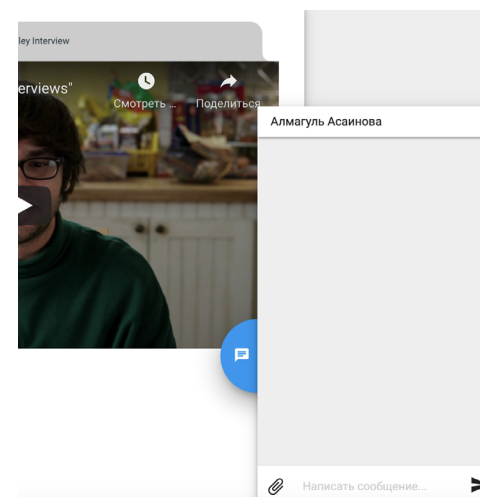

Рисунок 2 – Диалоговое окно

Авторами были разработаны тестовые материалы (рис.3), позволяющие оценить усвоение материала и строить дальнейшую стратегию обучения.

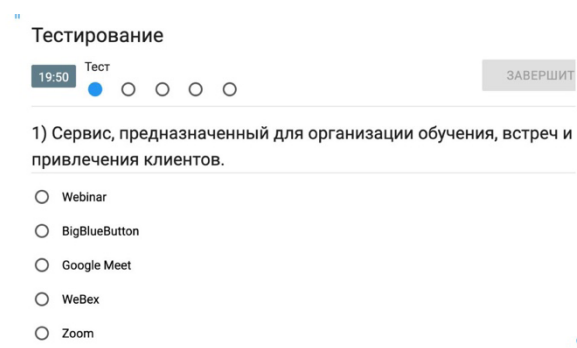

Рисунок 3 – Тесты в LMS

Стриминговые платформы – сервисы для онлайн вещания звуковой и видеoinформации. Популярными сервисами дистанционного обучения стали Zoom и Skype [8], а также собственная разработка университета приложение MeeToU. Они позволяют общаться в реальном режиме, создавая эффект присутствия на занятии. Программа Zoom и MeeToU использована нами для проведения вебинаров.

Для организации виртуального взаимодействия тьютора и слушателей в процессе проведения курсов повышения квалификации были активно использованы сервисы Web 3.0. Каждый сервис выполнял свою функциональную часть. Так, например, для размещения учебных материалов использовалась виртуальная доска Padlet (рисунок 4).

Функциональные возможности виртуальной доски позволили размещать следующие виды учебных материалов: документы (текстовые, электронные таблицы, PDF-файлы и т.п.), URL-ссылки на интернет-ресурсы и Google Docs, видео и аудио. Эффективным, на наш взгляд, является то, что на виртуальных досках не только можно выкладывать материалы преподавателю, но и модерировать доску другим пользователям.

Кроме того, функциональные возможности виртуальной стены позволяют настраивать ее так, чтобы проверяющий тьютор мог оценить работы, размещенные на стене, а также писать комментарии к каждому объекту. Это позволило принимать и проверять выполненные практические задания слушателей курсов.

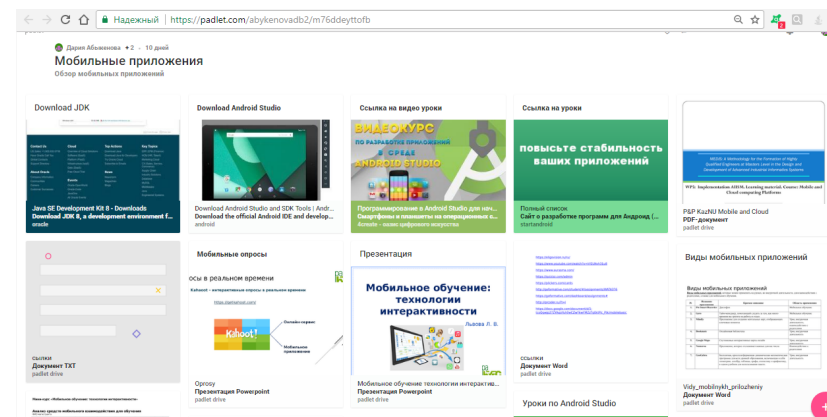

Рисунок 4 – Виртуальная доска Padlet

Для демонстрации учебного материала в процессе обучения использовалось средство по созданию интерактивных презентаций Prezi.com (рис. 5), а также Canva.com (рис. 6). Данное средство позволило визуализировать практические задания и инструкции к их выполнению. Кроме того, были интегрированы и интерактивные доски Thinglink, позволившие представить учебный материал с пояснениями и комментариями.

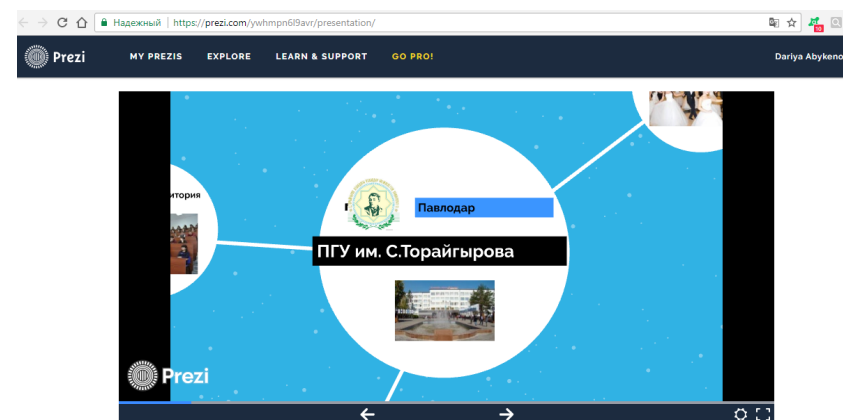

Рисунок 5 – Презентация Prezi

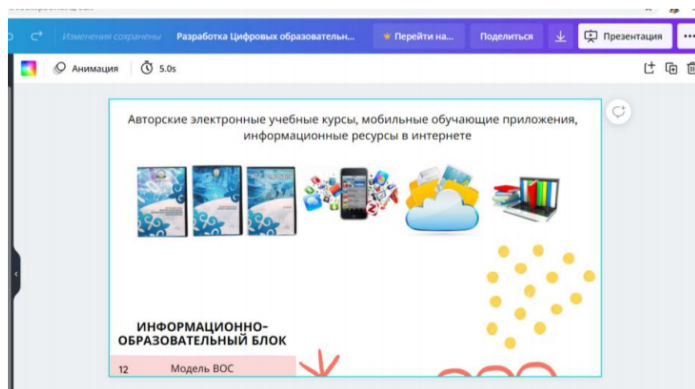

Рисунок 6 – Презентация Canva

Весьма полезным средством для реализации практических заданий явились средства GoogleDocs. Совместная деятельность слушателей по выполнению практических заданий позволила создавать общие проекты, в ходе выполнения которых каждый слушатель выполнял свою функцию. Так, к примеру, с помощью GoogleSheets была создана коллективная копилка информационных ресурсов по работе с инфографикой. С помощью GoogleDocs писали совместные научные тексты. На GoogleDrive хранили все материалы и дистрибутивы необходимых программ. Каждый слушатель создал свой Google аккаунт для доступа к ресурсам. Посредством сервиса GoogleClassroom был создан онлайн-курс для обучения слушателей, в котором контролировался процесс освоения материала и выполнения практических заданий (рисунок 7).

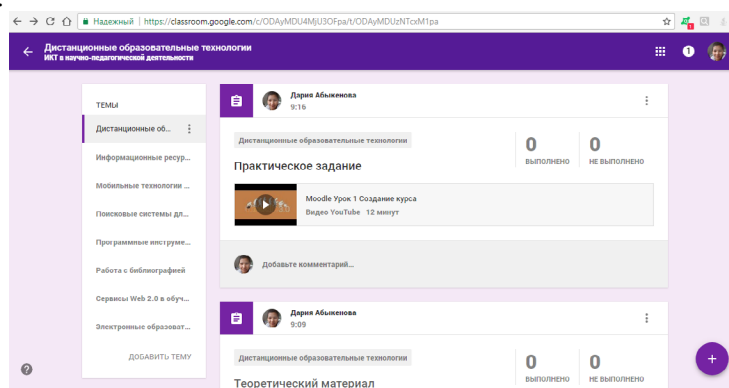

Рисунок 7 – Виртуальная комната Google Classroom

Кроме того, в процессе обучения были использованы мобильные приложения. К примеру, для Ankidroid были созданы флэш-карты терминов на русском и английском языках, использующихся в области ИКТ. QRCode позволял считывать сканкоды и переходить на необходимый интернет-ресурс. С помощью Kahoot, Quizziz и Clickers были созданы интерактивные опросы в реальном времени.

Были использованы облачные технологии (сервисы), в которых хранились практические работы слушателей, дополнительные материалы.

Для оперативного общения в группе был использован мессенджер Whatsapp. Онлайн-технологии были использованы в соответствии с моделью асинхронного и синхронного обучения [10].

Результаты оценки практических работ слушателей показала, что 78 % преподавателей успешно справились с заданиями курса, что свидетельствует о целесообразности использования выбранных онлайн-технологий повышения квалификации преподавателей.

Выводы

Анализируя опыт дистанционного повышения квалификации педагогов, мы пришли к выводу, что для овладения слушателями практических навыков важно использовать онлайн-технологии, включающие интерактивность. Эффективность зависит от цели использования сервиса.

Основные онлайн-технологии для повышения квалификации преподавателей по цифровым навыкам:

- система управления обучением LMS;
- офисные приложения на основе облачных технологий (Google Docs);
- чат WhatsApp;
- сетевые сервисы Web 2.0 (Prezi, ThingLink, Padlet);
- облачные технологии и платформа для проведения вебинаров Zoom.

В дальнейшем будут рассмотрены методические особенности использования онлайн-технологий в определенной теме освоения цифровых навыков преподавателя.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Аскаркызы, С., Жунусбекова, А. Реализация дистанционного обучения в ВУЗах Казахстана : SWOT-анализ // Вестник КазНУ. Серия педагогическая. – 2021. – Т. 67. – №. 2. – С. 51–58. [Электронный ресурс]. – <https://doi.org/10.26577/JES.2021.v67.i2.06>

2 Микиденко, Н. Л., Сторожева, С. П. Цифровые технологии в образовании : возможности и риски, преимущества и ограничения.

Профессиональное образование в современном мире. – 2021. – №11(1). – С. 23–34. – <https://doi.org/10.20913/2618-7515-2021-1-12>.

3 **Bekmanova, G., Ongarbayev, Y., Somzhurek, B. et al.** Personalized training model for organizing blended and lifelong distance learning courses and its effectiveness in Higher Education. In *J Comput High Educ* 33. – P. 668–683. – 2021. – <https://doi.org/10.1007/s12528-021-09282-2>

4 **Abykenova, Dariya & Assainova, Almagul & Seytbattalova, Aigerim.** Increasing the potential of teachers in distance learning through the development of the it – community in education. In *Bulletin of Toraighyrov University. Pedagogics series.* – 2021. – P. 58–65. – <https://doi.org/10.48081/EKKA9777>.

5 **Mary Frances Rice, Patrick R. Lowenthal & Xeturah Woodley** Distance education across critical theoretical landscapes : touchstones for quality research and teaching, *Distance Education.* – 2020. – 41:3. – P. 319–325. – DOI: 10.1080/01587919.2020.1790091.

6 **Alzahrani, L., Seth, K. P.** Factors influencing students' satisfaction with continuous use of learning management systems during the COVID-19 pandemic : An empirical study. In *Educ Inf Technol* 26, 6787–6805. – 2021. – <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10492-5>.

7 **Kerimbayev, N., Kultan, J., Abdykarimova, S. et al.** LMS Moodle : Distance international education in cooperation of higher education institutions of different countries. *Educ Inf Technol* 22, 2125–2139 (2017). <https://doi.org/10.1007/s10639-016-9534-5>

8 **Rapanta, C., Botturi, L., Goodyear, P. et al.** Balancing Technology, Pedagogy and the New Normal : Post-pandemic Challenges for Higher Education. *Postdigit Sci Educ* 3, 715–742. – 2021. – <https://doi.org/10.1007/s42438-021-00249-1>.

9 **Turnbull, D., Chugh, R. & Luck, J.** Transitioning to E-Learning during the COVID-19 pandemic : How have Higher Education Institutions responded to the challenge?. *Educ Inf Technol* 26, 6401–6419. – 2021. – <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10633-w>.

10 **Moorhouse, B. L., Wong, K. M.** Blending asynchronous and synchronous digital technologies and instructional approaches to facilitate remote learning. In *J. Comput. Educ.* – 2021. – <https://doi.org/10.1007/s40692-021-00195-8>.

REFERENCES

1 **Askarkyzy, S., Zhunusbekova, A.** Realizaciya distancionnogo obucheniya v VUZah Kazakhstana : SWOT-analiz [Implementation of distance learning in universities of Kazakhstan: SWOT analysis]. In *Vestnik KazNU. Seriya*

pedagogicheskaya. – 2021. – Т. 67. – №. 2. – P. 51–58. – <https://doi.org/10.26577/JES.2021.v67.i2.06>.

2 **Mikidenko N. L., Storozheva S. P.** Cifrovye tekhnologii v obrazovanii: vozmozhnosti i riski, preimushchestva i ogranicheniya. [Digital technologies in education: opportunities and risks, advantages and limitations]. In *Professional'noe obrazovanie v sovremennom mire* [Professional education in the modern world] – 2021. – 11(1):23–34. – <https://doi.org/10.20913/2618-7515-2021-1-12>.

3 **Bekmanova, G., Ongarbayev, Y., Somzhurek, B. et al.** Personalized training model for organizing blended and lifelong distance learning courses and its effectiveness in Higher Education. In *J Comput High Educ* 33, 668–683. – 2021. – <https://doi.org/10.1007/s12528-021-09282-2>.

4 **Abykenova, Dariya & Assainova, Almagul & Seytbattalova, Aigerim.** Increasing the potential of teachers in distance learning through the development of the it – community in education. In *Bulletin of Toraighyrov University. Pedagogics series.* – 58-65. – 2021. – <https://doi.org/10.48081/EKKA9777>.

5 **Mary Frances Rice, Patrick R. Lowenthal & Xeturah Woodley.** Distance education across critical theoretical landscapes: touchstones for quality research and teaching, *Distance Education,* 41:3, – 2020. – P. 319–325. – DOI: 10.1080/01587919.2020.1790091.

6 **Alzahrani, L., Seth, K. P.** Factors influencing students' satisfaction with continuous use of learning management systems during the COVID-19 pandemic: An empirical study. In *Educ Inf Technol* 26. – P. 6787–6805. – 2021. – <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10492-5>

7 **Kerimbayev, N., Kultan, J., Abdykarimova, S. et al.** LMS Moodle: Distance international education in cooperation of higher education institutions of different countries. In *Educ Inf Technol* 22. – P. 2125–2139. – (2017. – <https://doi.org/10.1007/s10639-016-9534-5>

8 **Rapanta, C., Botturi, L., Goodyear, P. et al.** Balancing Technology, Pedagogy and the New Normal : Post-pandemic Challenges for Higher Education. In *Postdigit Sci Educ* 3. – P. 715–742. – 2021. – <https://doi.org/10.1007/s42438-021-00249-1>.

9 **Turnbull, D., Chugh, R. & Luck, J.** Transitioning to E-Learning during the COVID-19 pandemic : How have Higher Education Institutions responded to the challenge? In *Educ Inf Technol* 26. – P. 6401–6419. – 2021. – <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10633-w>.

10 **Moorhouse, B. L., Wong, K. M.** Blending asynchronous and synchronous digital technologies and instructional approaches to facilitate remote learning. In *J. Comput. Educ.* – 2021. – <https://doi.org/10.1007/s40692-021-00195-8>.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

*А. Ж. Асаинова¹, Д. Б. Абыкенова², И. М. Макарихина³

^{1,2}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

³Новосібір мемлекеттік сәулет өнері-құрылыс университеті,

Ресей Федерациясы, Новосібірск қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫ КЕЗЕҢІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ДАҒДЫЛАР БОЙЫНША ОҚЫТУШЫЛАРДЫҢ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ОНЛАЙН-ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Covid-19 пандемиясы кезеңінде оқытуды ұйымдастыру цифрлық дағдылардың жеткіліксіз дамуына байланысты университет оқытушылары үшін қиын кезең болды. Цифрлық дағдыларға цифрлық ресурстарды құру, бейнеконференцияның байланыс жүйелерін пайдалану, бұлтты технологиялар бойынша жұмыс істеу мүмкіндігі кіреді. Оқытушылардың цифрлық дағдыларын арттырудың тиімді құралдарының бірі біліктілікті арттыру курстары болып табылады. Мақалада карантин кезеңінде біліктілікті арттыру курстарында оқытушыларды оқытуда қолданылатын онлайн-технологиялар қарастырылады. Covid-19 пандемиясына оқыту кезінде мұғалімдердің цифрлық дағдыларын дамытудың жеткіліксіз деңгейінен тұратын мәселенің өзектілігі сипатталған. Біліктілікті арттыру курстары ұйымдастырылды, оның барысында 643 педагог оқытылды.

Цифрлық дағдылар бойынша оқытушылардың біліктілігін арттыру үшін онлайн-технологиялар пайдаланылды: LMS оқытуды басқару жүйесі, Google Docs бұлтты технологиялар негізіндегі офистік қосымшалар, WhatsApp чаты, Web 2.0 желілік сервистері (Prezi, ThingLink, Padlet), бұлтты технологиялар және ZOOM вебинарларын өткізуге арналған платформа.

Оқытушыларды табысты даярлау үшін университет платформасында бейне дәрістер, нұсқаулықтар, сервистерді пайдалану жөніндегі чек-парақтар, тест материалдары кіретін қашықтықтан оқыту курстары құрылды.

Кілтті сөздер: онлайн-технологиялар, мұғалімдердің біліктілігін арттыру, сандық дағдылар, covid-19 пандемиясы, карантиндік оқыту, білім берудегі Web 3.0.

*A. Zh. Assainova¹, D. B. Abykenova², I. M. Makarikhina³

^{1,2}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar;

³Novosibirsk State University of Architecture and Civil Engineering,

Russian Federation, Novosibirsk.

Material received on 10.12.21.

ONLINE TECHNOLOGIES FOR ADVANCED TRAINING OF TEACHERS IN DIGITAL SKILLS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

The organization of training during the Covid-19 pandemic has become a difficult period for university teachers due to the lack of digital skills development. Digital skills include the ability to work, create digital resources, use video conferencing systems, cloud technologies. Advanced courses are effective means of improving the digital skills of teachers. The article discusses online technologies that were used in teachers training on advanced courses during the quarantine period. The relevance of the problem is described, which consists in the insufficient level of development of digital skills among teachers during training in the period of Covid-19 pandemic. Advanced courses were organized, during which 643 teachers were trained.

Online technologies were used to improve the qualifications of teachers in digital skills: LMS learning management system, office applications based on Google Docs cloud technologies, WhatsApp chat, Web 2.0 network services (Prezi, ThingLink, Padlet), cloud technologies and the Zoom webinar platform.

For the successful training of teachers, distance courses were created on the university platform, including video lectures, instructions, checklists on the use of services, test materials.

Keywords: online technologies, advanced training of teachers, digital skills, COVID-19 pandemic, quarantine training, Web 3.0 in education.

<https://doi.org/10.48081/NZTY7616>

*Д. К. Азизханова¹, Н. Ш. Алметов²

^{1,2}М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.

БОЛАШАҚ ХОРЕОГРАФТАРДЫҢ КӘСІБИ ҰТҚЫРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ-ҚҰРЫЛЫМДЫҚ МОДЕЛІ

Мақала жоғары оқу орнында болашақ хореограф мамандарды кәсіби даярлауда кәсіби ұтқырлықты қалыптастыру мәселесіне арналған. «Хореография» білім беру бағдарламасы бойынша білім алушы студенттердің кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың маңызы айқындалған. Ғылыми әдебиеттерді талдау негізінде кәсіби ұтқырлықты қалыптастырудың жалпы педагогикалық шарттары мен міндеттері нақтыланған. Болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастыруда педагогикалық модельдеудің оны біртұтас жүйе ретінде сипаттауға және мақсатты үдеріс ретінде жүзеге асыруға мүмкіндік беруі туралы идея ұсынылған. Зерттеу барысында жасалынған модель функционалдық-құрылымдық сипатқа ие. Кәсіби ұтқырлықты қалыптастыру міндеттеріне бағдарланған хореографиялық білім беру үдерісін талдау оның мынандай құрамдастарын (компоненттерін) ажыратуға мүмкіндік берген: мақсат, қалыптастыру принциптері, дамуына әсер ететін факторлар, функциялары (қызметтері), міндеттері, ұйымдастыру тиімділігінің психологиялық педагогикалық шарттары, мазмұны, технологиялары, күтілетін нәтижелері. Жасалынған модель осы компоненттерді бейнелейді. Мақалада болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың мақсаты тұжырымдалып, оның мынандай негізгі функциялары анықталған: мотивациялық, когнитивтік, адаптивтік, жылдамдық пен креативтілікті белсендіру, ұтқырлық сапаларын тәрбиелеу, ұдайы кәсіби өсуге, өзіндік білім алуға және өзін-өзі жүзеге асыруға ынталандыру, кәсіби іс-әрекет түрлерін меңгерудегі динамизм мен икемділік, болашақ хореографтың икемді дағдыларын қалыптастыру. Болашақ

хореографтың кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың міндеттерін анықталып, нақтыланған.

Кілтті сөздер: кәсіби ұтқырлық, болашақ хореограф, «Хореография» білім беру бағдарламасы, кәсіби ұтқырлықты қалыптастыру, педагогикалық модельдеу, функционалдық-құрылымдық модель.

Кіріспе

Қазіргі цифрлендіру қоғамының құбылмалы жағдайларында маманның бәсекеге қабілеттілігі оның табысты кәсіби іс-әрекетінің ең маңызды шарттарының біріне айналды. Бәсекеге қабілетті маман кәсіби икемді болуы, яғни кәсіби білімдері, іскерліктері мен қатар оның әр қандай өзгерістерге даярлығын, инновациялар әсерінен туындайтын жаңа жағдайларға тез бейімделуін қамтамасыз ететін маңызды тұлғалық сапаға ие болуы – кәсіби ұтқырлығын қажет етеді.

«Қазіргі таңдағы жоғары кәсіби білім беру бағдарламалары болашақ мамандардың алдағы кәсіби қызметте жаңалықтарға, өзгерістерге жылдам бейімделуіне даярлығын қалыптастыратындай дәрежедегі білім беруді қамтамасыз ете ма?», – деген орынды сұрақ туындайды.

Тез өзгеруші қазіргі әлемде «ұтқырлық» ұғымы қызметкерге қойылатын талапты сипаттайтын ұғым ретінде пайдаланылып отыр. Ұтқыр кәсіби қызметкер әр түрлі жағдайларға тез бағдар алатын болуы, өзіндік дербес және осы жағдай үшін ең ұтымды шешім қабылдауы, өзі іс-әрекетін өз алдына қойылған жаңа міндеттерге бағыттап, жұмылдыра алады.

Э. Ф. Зеер мен М. В. Кормильцева «кәсіби ұтқырлық» ұғымына «мамандығын, кәсібін ауысуға даярлығын, инновацияларды, жаңа техника мен технологияларды, іс-әрекеттің ұйымдастырушы формаларын меңгеруге қабілеттілікті, сондай-ақ іс-әрекеттің бір түрінен басқа түріне ауысып қосылу икемділігімен сипатталатын тұлғаның интегралдық сапасы», – деп анықтама береді [1;72].

Кәсіби ұтқырлық мәселелері бойынша теориялық зерттеулерді қорыта келе, Т. А. Фугелованың берген анықтамасы осы педагогикалық категорияның мәнін толығырақ ашады, деп есептейміз [7].

«Кәсіби ұтқырлық әлеуметтік және жеке құндылықтардың түйісуіне негізделген, кәсіби іс-әрекеттегі өзгерістерге даярлық мен қабілеттілікке байланысты тұлғаның интегративтік сапасы ретінде қарастырылады», – деп жазады Т. А. Фугелова [2].

Кәсіби ұтқырлық мәселесі бүгінгі таңда тек техника мен технология салалары мамандары үшін ғана емес, гуманитарлық, сондай-ақ

шығармашылық мамандықтар, солардың ішінде хореограф-мамандар үшін де өзекті мәселеге айналып отыр. Өйткені, өнер саласы мамандарының кәсіби іс-әрекеті өзгермелі әлемнің, нарық талаптарының үздіксіз, ұдайы күрделеніп баратын талаптар шеңберінде өзгерістерге ұшрауда. Хореография саласында да кәсіби ұтқырлық сапалары қалыптаспаған немесе жете дамимаған маман тығырыққа тірелері анықтығын шынайы өмір көрсетуде. Ал хореограф маманның кәсіби ұтқырлығы негіздері жоғары оқу орнында, болашақ хореографтарды даярлау үдерісінде қалыптасады.

Зерттеу тақырыбы бойынша әдебиеттерде талдау жоғары оқу орнында болшақ маманның кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың негізгі шарттарының бірін анықтауға мүмкіндік берді. Л. С. Пилецкаяның пайымдауына «инновациялық үдерісте қатысуға қабілетті, кәсіби ұтқыр маманды қалыптастыру, егерде ол әрқашанда өзгерістегі жағдайлардағы іс-әрекетті жүзеге асыру іскерліктеріне оқытатын арнаулы ұйымдастырылған білімдік ортада жүзеге асырылса, сонда ғана тиімді болуы мүмкін» [3; 798].

Демек, мәселе студентті кәсіби ұтқыр болуға қалай үйрету мүмкін? – деген сұрақ төңірегінде жүруі керек. Л. С. Пилецкая оны арнаулы білімдік орта құрумен байланыстырады. Кәсіби ұтқырлықты қалыптастыратын білімдік ортаны құратын тетік ретінде автор психологиялық сүйемелдеу технологиясын қолданатын пікірталас клубын ұйымдастыруды атап көрсеткен [4; 799].

О. Ю. Тришина біріккен кооперативтік іс-әрекет арқылы ғана тұлғалық мәнді білім беруді жүзеге асыру мүмкіндігін, яғни субъектінің іс-әрекет затына қатынасын қалыптастыру, оны мотивациялау мүмкіндігіне назар аударған. «Оқу үдерісінде студенттер кірістірілетін қоғамдық қатынастарды модельдеу, құрастыру керек», – деген тұжырым жасайды автор [6].

Болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығы негіздерін қалыптастыру үдерісін модельдеу арқылы ЖОО-ында хореографиялық білім берудің біртұтас жүйесінде кәсіби ұтқыр мамандарды даярлаудың негізгі құрамдастары (жүйе құраушылары), олардың өзара байланысы мен өзара әрекеттестігін бейнелейміз. Яғни, әдіснамалық жүйелі тұғырына негізделе, болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығы негіздерін қалыптастыруды ЖОО-ында хореографиялық білім берудің барлық кезеңдерін қамтитын, уақыт пен кеңістікте дамиды, студент-хореограф тұлғасын дамытушы білімдік ортада жүзеге асатын біртұтас үдеріс ретінде сипаттауға әркет жасаймыз.

Зерттеудің әдістері

Болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастыру мәселесінің теориядағы хал-күйін анықтауда зерттеу тақырыбы бойынша

психологиялық-педагогикалық, ғылыми-әдістемелік және арнаулы әдебиеттерді талдау, жүйеле әдісі пайдаланылды. Жоғары оқу орындарында «Хореография» білім бағдарламасы бойынша мамандар даярлаудың жаппай және озық тәжірибелері материалдары жинақталып, зерделенді, оларға талдау жасалынды. Хореография саласы қызметкерлерінің кәсіби іс-әрекетіне кәсіби ұтқырлық тұрғысынан талдау жасалынып, хореографтың маңызды кәсіби ұтқырлық сапалары анықталды. Болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың моделіне өзіндік педагогикалық модельдеу әдісі қолданылды. Мұнда түрлі өнер салалары мамандарының кәсіби ұтқырлығы және мамандарды даярлау сатысында кәсіби ұтқырлықты қалыптастыру әлеуетіне салыстырмалы талдау жасалынды. Модельді құрастыруда абстракциялау, нақтылау, жүйлеу, салыстыру әдістері пайдаланылды.

Нәтижелер және талқылау

Болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығы негіздерін қалыптастырудың моделін зерттеу нысанын кешенді зерделеуді, оның компоненттерін талдау және құрамдастары арасындағы заңды байланыстарды, студент-хореограф тұлғасының кәсіби ұтқырлық сипаты қалыптасып-дамуының қарапайымдан күрделіге қозғалысын, нәтижеде кәсіби іс-әрекетте өзгерістерге даяр бітіруші тұлғасының қалыптасуын мінездейді [8].

Кәсіби ұтқырлықты қалыптастыру міндеттеріне бағдарланған хореографиялық білім беру үдерісін талдау оның мынандай құрамдастарын (компоненттерін) ажыратуға мүмкіндік береді: мақсат, қалыптастыру принциптері, дамуына әсер ететін факторлар, функциялары (қызметтері), міндеттері, ұйымдастыру тиімділігінің психологиялық педагогикалық шарттары, мазмұны, технологиялары, күтілетін нәтижелері.

Болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың **мақсаты** – мамандығын, кәсібін ауысуға даяр, инновацияларды, жаңа техника мен технологияларды, іс-әрекеттің ұйымдастырушы формаларын меңгеруге қабілетті, сондай-ақ іс-әрекеттің бір түрінен басқа түріне ауысып қосылу икемділігімен сипатталған болашақ хореограф-маман тұлғасын қалыптастыру.

ЖОО-ында хореографиялық білім беру жүйесінде студенттердің кәсіби ұтқырлығын қалыптастыру мынандай функцияларды атқарады:

– *мотивациялық* (студент-хореографтарды болашақ кәсіби іс-әрекеттің ұдайы қозғалыста екендігін жете пайымдау оң қабылдауға, жылдам өзгерістегі әлеуметтік-кәсіби ортада қызмет жасауға, жаңалықтарды қабылдау, хореографиялық іс-әрекет мазмұнына жаңалықтар енгізу,

кретативтілік пен шығармашылық белсенділік таныту, кәсіби өзін-өзі тану және жетілдіруге, қажет болғанда кәсіби іс-әрекет сипатын өзгертуге, әлеуметтік сатындан көтерілуге мотивациялау);

– *когнитивтік* (студент-хореограф кәсіби ұтқырлықтың мәні мен оның қоғамдық-әлеуметтік маңызы, өзі үшін тұлғалық мағыналығы, хореография саласының жәе шектес өнер салаларының тарихы, қазіргі даму тенденциялары және таяу болашақтағы перспективалары, кәсіби ұтқырлықты қалыптастырудың жалпы заңдылықтары мен прициптері, олардың хореографиялық іс-әрекетте жүзеге асырылуы ерекшеліктері, өзінің кәсіби қызметтегі ұтқырлығын қамтамасыз етудің әдістері мен тәсілдері, өзін-өзі тану, кәсіби өсуін рефлексиялау туралы тәжірибелік бағдарланған білімдерді меңгереді).

– *адаптивтік* (хореографиялық білім беру үдерісінде болашақ маманды кәсіби орадағы өзгерістерге, жаңа сұраныстар, талаптар, бәсекелестік жағдайларына жылдам бейімделуге даярлығын қалыптастыру);

– *жылдамдық пен креативтілікті белсендіру* (хореографиялық білім беру үдерісі болашақ мамандардың жылдамдық (шапшаңдық) сапаларын дамыту міндеттерін шешуге бағдарланады. Студент-хореограф өзгерістерге, жаңалықтарға сай жаңа кәсіби міндеттерді жылдам шешуге, дұрыс шешімдер қабылдау, уақыт ресурстарын ынтайлы пайдалану, өз кәсіби-шығармашылық әлеуетін кәсіби міндеттерде шешуге жұмылдыру, зейінін негізгі мәселелерге шоғырлау, кәсіби міндеттер шешуде басымдықтарды дұрыс белгілеу әрекеттерін меңгереді. Хореографиялық саланың шығармашылық сипаты студент-хореографтардың креативтілік сапасын дамытуға бөгет болмайды, терісінше бұл кәсіби құнды сапаны қалыптастыруда әмбебап, тіпті сала шеңберінен тыс тәсілдерде пайдалануды болжайды. Хореографиялық білім берудегі кәсіби ұтқырлықты қалыптастырудың креативтілік функциясы ойлаудың дәстүрлі және әдеттегі қалыптардан ауытқытын, түбегейлі жаңа идеяларны әзірлеуге, хореографиялық іс-әрекеттің ішкі мәселелерін шешуге даярлықты қалыптастыруды көздейді. Болашақ хореографтарды даярлауда оқыту мазмұны мен процесі студенттердің хореографиялық өнердің, жалпы өнер саласының қазіргі мәселелеріне, осы мәселелерді шешу үшін қазіргі білімдердің қарама-қайшылықтары немесе тапшылығына сезімталдығын дамытуды, бұл мәселелерді тұырымдау, оларды шешудің жолдары іздену, идеялар ұсыну және оларды тексеру, мәселе шешімі нәтижелерін тұжырымдау дағдыларын меңгереді. Барлық өнер салалары сияқты хореография саласы да қоғамдағы әлеуметтік-мәдени үдерістер, мәдениет құндылықтары, адамдардың өнер саласындағы құндылық бағдарлары мен талғамдарына орай өзгерістерге ұшрайды. Болашақ хореографтарды дайындау үдерісі

студенттердің өзгерістер мен байланыты күрделі мәселелерді шешуге даярлықтарын анықтайтын сипаттарды қалыптастыруды.

Кәсіби ұтқырлықты қалыптастыру мазмұны студент-хореограф меңгеруі тиіс болған ұтқырлық сапаларын (түйін біліктіліктерді) қамтиды. Бұл сапаларды қалыптастыру бакалавриаттың «Хореография» мамандығы оқу бағдарламалары арқылы жүзеге асырылады.

«Хореография» мамандығы оқу бағдарламалары студент-хореографтардың арнаулы (пәндік) кәсіби құзыреттіліктерін және әмбебап (универсал) құзыреттіліктерін қалыптастыру бойынша мақсатты іс-әрекеттерді жобалайды [5]. *Оқу бағдарламасы мазмұнын студент-хореографтардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастыру мақсатына бағдарлау үшін:*

Біріншіден, оқу курстары бағдарламалық мазмұнының студенттердің кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудағы дидактикалық мүмкіндіктерін анықтау. Яғни, әр бір модуль, әр бір оқу пәнінің студент-хореографтардың кәсіби ұтқырлығын қалыптасуындағы орнын, мүмкіндіктерін анықтап алу және оны іске асыру жолдарын белгілеу.

Екіншіден, оқу модульдеріне енген *оқу курстарының бағдарламалық мазмұнын кәсіби ұтқырлық факторы тұрғысынан мазмұндік байыту*, яғни пәндік мақсаттарды анықтауда кәсіби ұтқырлық құзыреттіктерін тұжырымдау, пәнді меңгеру аясында қарастырылатын сұрақтарды кәсіби ұтқырлық және оны қалыптастыру мен байланысты мәселелер мен кеңейту.

Үшіншіден, кәсіби ұтқырлық негіздерін қалыптастыруға арналған инновациялық элективті курс («Хореографтың кәсіби ұтқырлығы») ендіру.

Төртіншіден, студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетінің түрлер (курстық және дипломдық жұмыстар), педагогикалық іс-тәжірибе мазмұны арқылы студенттердің кәсіби ұтқырлығын қалыптастыруды жобалау.

Зерттеу мәселесі бойынша әдебиеттерді талдау және хореографиялық білім берудің ерекшеліктерін ескере отырып, ***болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығы негіздерін қалыптастырудың мынандай төрт компоненттен құралатындығын*** атап көрсетеміз:

Студент-хореографтардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың мотивациялық компоненті болашақ хореографтың кәсіби ұтқырлық факторының маңыздылығын пайымдау, оған жағымды қатынас және өзінде оның сапаларын қалыптастыру мен дамытуға деген саналы ұмтылыс мен міндеттеді.

Қорытынды

Жалпы, ЖОО-ында болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың функционалдық-құрылымдық моделі мәдениет және

өнер жоғары оқу орындарында хореографиялық білім беру үдерісін кәсіби ұтқырлық факторына бағдарлау және оны мақсатты жүзеге асырудың функционал бағыттары мен құрамдас бөліктері, олардың өзара байланысы туралы біртұтас көріністі ұсынады. Жасалынған модель ЖОО-ында болашақ хореографтардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың өзекті бағыттарын анықтап, оның эксперименталды әдістемесін құруға негіз болады.

Хореография мамандығы студенттерінің кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың мына ұйымдастырушылық-әдістемелік қадамдарды қамтиды:

1 Кафедра оқытушыларын хореограф-студенттердің кәсіби ұтқырлығын қалыптастыруға даярлау.

2 «Хореография» білім бағдарламасы студенттерінің кәсіби ұтқырлықты қамтамасыз ететін маңызды тұлғалық сапалары мен құзыреттіктерінің бастапқы және соңғы деңгейлерін анықтау.

3 «Хореография» білім бағдарламасы оқу пәндері мазмұнының студенттердің кәсіби ұтқырлығын қалыптастыру әлеуетін анықтау және байыту;

4 Студентер үшін «Хореографиядағы кәсіби ұтқырлық» элективті курсы енгізу;

5 Кәсіби ұтқырлық негіздерін қалыптастырудың әдістерін, әдістемелік тәсілдері мен құралдарын жобалау және оларды хореографиялық білім беру ерекшеліктеріне қарай бейімдеп қолдану.

6 Студенттердің оқу өндірісті тәжірибесінде кәсіби ұтқырлық негіздерін қалыптастыруды жоспарлау және оны жүзеге асыруға өндірістік жағдайлар жасау.

7 Кәсіби ұтқырлық сапалары мен құзыреттіліктерін қалыптастыруға арналған аудиториядан тыс іс-шаралар кешенін жүзеге асыру (жұмыс берушілердің қатысуымен кәсіби тәрбие бағытындағы жұмыстар, студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстары).

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Биктуганов, Ю. А.** Формирование мобильности педагогов - перспективное направление деятельности Уральского государственного педагогического университета / Ю. А. Биктуганов, Б. М. Игошев // Педагогическое образование в России. – 2013. – № 3. – С. 6–9.

2 **Зеер, Э. Ф.** Социально-личностные компетенции и профессиональная мобильность как целевая ориентация образования / Э. Ф. Зеер, М. В. Кормильцева // Сибирский педагогический журнал. – 2009. – № 10. – С. 72–78.

3 **Фугелова, Т. А.** Профессиональная мобильность как способ социального функционирования человека // III Международная трансдисциплинарная научно-практическая web-конференция «Connect-Universum - 2016» на тему «Цифровое кочевничество как глобальный и сибирский тренд». – Томск : Национальный исследовательский Томский государственный университет, 2017. – С. 276–283.

4 **Пилецкая, Л. С.** Психологические особенности развития профессиональной мобильности личности / Л. С. Пилецкая // Молодой учёный, 2014. – № 3. – С. 798–802.

5 **Тришина, О. Ю.** Психолого-педагогическое сопровождение профессиональной деятельности преподавателя технического вуза : Дис... канд. пед. наук / Ольга Юрьевна Тришина. – Кемерово, 2006. – 185 с.

6 **Бекоева, М. И.** Основные подходы к изучению проблемы профессиональной мобильности студентов / М. И. Бекоева // Молодой учёный, 2014. – № 17. – С. 450–452.

7 **Azizkhanova, D. K.** Formation of Professional Mobility Basis of Future Choreographers in the Process of Studying at the University / Didar K. Azizkhanova, Negmatzhan Sh. Almetov, Sholpan Zh. Turdaliyeva, Akmaral B. Aitzhanova, Gulmira M. Musakhanova // Talent Development. – Vol.12. – No.1. – 2020. – P. 590–608.

8 **Бережная, Е. А.** Развитие основ профессионального творчества будущих хореографов в процессе изучения предметов психолого-педагогического цикла / Елена Анатольевна Бережная // Дисс... канд.пед. наук. – Ростов Н/Д, 2008. – 166 с.

9 **Кульбекова, А. К.** Формирование профессионального мастерства хореографов в вузах и учреждениях культуры и искусств Казахстана: системный подход / Айгуль Кенесовна Кульбекова // Дисс... докт.пед.наук. – М., 2009. – 444 с.

10 **Кушнер, Ю. З.** Методология и методы педагогического исследования (учебно-методическое пособие) / Ю. З. Кушнер – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2001. – 66 с.

REFERENCES

1 **Biktuganov, Yu. A.** Formirovaniye mobil'nosti pedagogov - perspektivnoye napravleniye deyatel'nosti Ural'skogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta [Formation of teacher mobility is a promising direction of the Ural State Pedagogical University] / Yu. A. Biktuganov, B. M. Igoshev. In Pedagogicheskoye obrazovaniye v Rossii – Pedagogical education in Russia, 2013. – 3. – P. 6–9.

2 **Zeer, E. F.** Sotsial'no-lichnostnyye kompetentsii i professional'naya mobil'nost' kak tselevaya oriyentatsiya obrazovaniya [Social and personal competences and professional mobility as a target orientation of education] / E. F. Zeer, M. V. Kormiltseva. In Sibirskiy pedagogicheskiy zhurnal – Siberian Pedagogical Journal. – 2009. – 10. – P. 72–78.

3 **Fugelova, T. A.** Professional'naya mobil'nost' kak sposob sotsial'nogo funktsionirovaniya cheloveka [Professional mobility as a way of human social functioning]. In III Mezhdunarodnaya transdistsiplinarnaya nauchno-prakticheskaya web-konferentsiya «Connect-Universum – 2016» na temu «tsifrovoye kochevnichestvo kak global'nyy i sibirskiy trend» [III International transdisciplinary scientific and practical web conference «Connect-Universum - 2016» on the topic «digital nomadism as a global and Siberian trend»]. Tomsk : National Research Tomsk State University, 2017. – P. 276–283 [in Russian].

4 **Piletskaya, L. S.** Psikhologicheskiye osobennosti razvitiya professional'noy mobil'nosti lichnosti [Psychological features of the development of professional mobility of the individual] / L.S. Piletskaya. In Molodoy uchonyy – Young Scientist, 2014. – 3. – P. 798–802.

5 **Trishina, O. Yu.** Psikhologo-pedagogicheskoye soprovozhdeniye professional'noy deyatel'nosti prepodavatelya tekhnicheskogo vuza [Psychological and pedagogical support of the professional activity of a teacher of a technical university]. Thesis of Candidate. – Kemerovo, 2006 [In Russian].

6 **Bekoeva, M. I.** Osnovnyye podkhody k izucheniyu problemy professional'noy mobil'nosti studentov [Basic approaches to the study of the problem of professional mobility of students] / M. I. Bekoeva. In Molodoy uchonyy – Young Scientist, 2014. – 17. – P. 450–452.

7 **Azizkhanova, D. K.** Formation of Professional Mobility Basis of Future Choreographers in the Process of Studying at the University / Didar K. Azizkhanova, Negmatzhan Sh. Almetov, Sholpan Zh. Turdaliyeva, Akmaral B. Aitzhanova, Gulmira M. Musakhanova. In Talent Development, 2020. – 12, 1. – P. 590–608.

8 **Berezhnaya, E. A.** Razvitiye osnov professional'nogo tvorchestva budushchikh khoreografov v protsesse izucheniya predmetov psikhologo-pedagogicheskogo tsikla [Development of the foundations of professional creativity of future choreographers in the process of studying subjects of the psychological and pedagogical cycle]. Thesis of Candidate. – Rostov on Don [in Russian].

9 **Kulbekova, A. K.** Formirovaniye professional'nogo masterstva khoreografov v vuzakh i uchrezhdeniyakh kul'tury i iskusstv Kazakhstana : sistemnyy podkhod [Formation of professional skill of choreographers in

universities and institutions of culture and arts of Kazakhstan : a systematic approach]. Doctor's thesis. – Moscow [in Russian].

10 **Kushner, Yu. Z.** Metodologiya i metody pedagogicheskogo issledovaniya : Uchebno-metodicheskoye posobiye [Methodology and methods of pedagogical research : Teaching aid]. – Mogilev : Moscow State University after named A. A. Kuleshov [in Russian].

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*Д. К. Азизханова¹, Н. Ш. Алметов²

^{1,2}Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова,

Республика Казахстан, г. Шымкент.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СТРУКТУРНАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ БУДУЩИХ ХОРЕОГРАФОВ

Статья посвящена проблеме формирования профессиональной мобильности в подготовке будущих специалистов-хореографов. Обоснована актуальность формирования профессиональной мобильности студентов образовательной программы «Хореография». На основе анализа литературы определены общепедагогические условия и задачи формирования профессиональной мобильности. Выдвигается идея о том, что педагогическое моделирование формирования профессиональной мобильности будущих хореографов позволяет создать и реализовать этот процесс как целостную систему. Представленная в исследовании модель имеет функционально-структурный характер. Анализ процесса хореографического образования, ориентированного на задачи формирования профессиональной мобильности у студентов-хореографов позволил выделить его такие компоненты: задач, психолого-педагогические условия эффективности, факторы развития, содержание, технологии, ожидаемые результаты. Разработанная модель отражает указанные компоненты. В статье сформулирована цель формирования профессиональной компетентности будущих хореографов, а также выделены следующие его функции: мотивационный, когнитивный, адаптивный, активизации оперативности и креативности, воспитание качеств

мобильности, стимулирования непрерывного профессионального роста, самообразования и самовоспитания, динамизма и гибкости в освоении видов профессиональной деятельности, формирование гибких навыков будущего хореографа. Уточнены задачи формирования профессиональной мобильности будущих хореографов. Дана характеристика факторов формирования профессиональной мобильности будущего хореографа. В качестве принципов формирования профессиональной мобильности будущих хореографов выделены: целостности и поэтапности; универсальности; креативности; коммуникативности; проектирования; разновидности кругов деятельности и их расширения. Анализ литературы по теме исследования и передовой вузовской практики позволили определить педагогические условия формирования профессиональной мобильности у будущих хореографов.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, будущий хореограф, образовательная программа «Хореография», формирование профессиональной мобильности, педагогическое моделирование, функционально-структурная модель

*D. K. Azizkhanova¹, N. S. Almetov²

^{1,2}M. Auezov South Kazakhstan University,

Republic of Kazakhstan, Shymkent.

Material received on 10.12.21.

FUNCTIONAL AND STRUCTURAL MODEL OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE CHOREOGRAPHERS

The article is devoted to the problem of the formation of professional mobility in the training of future choreographers. The relevance of the formation of professional mobility of students of the educational program «Choreography» is substantiated. Based on the analysis of the literature, the general pedagogical conditions and tasks of the formation of professional mobility are determined. The idea is put forward that pedagogical modeling of the formation of professional mobility of future choreographers allows creating and implementing this process as an integral system. The model presented in the study has a functional and structural character. The analysis of the process of choreographic education focused on the tasks of forming professional mobility among choreographer students allowed us to identify its components: tasks, psychological and pedagogical conditions of

effectiveness, development factors, content, technologies, expected results. The developed model reflects these components. The article formulates the purpose of forming the professional competence of future choreographers, and also highlights the following functions: motivational, cognitive, adaptive, activating efficiency and creativity, fostering the qualities of mobility, stimulating continuous professional growth, self-education and self-education, dynamism and flexibility in the development of professional activities, the formation of flexible skills of a future choreographer. The tasks of forming the professional mobility of future choreographers are clarified. The characteristic of the factors of formation of professional mobility of the future choreographer is given.

Keywords: professional mobility, future choreographer, educational program «Choreography», formation of professional mobility, pedagogical modeling, functional and structural model

<https://doi.org/10.48081/YEXZ7466>

*М. Ж. Ақышева¹, Д. М. Боранкулова²

^{1,2}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Білім беру жүйесінің негізгі мақсаттары – жан-жақты, шығармашылық қабілетті, танымдық қызығушылығы жоғары жеке тұлғаны қалыптастыру. Мұндай жеке тұлғаны тәрбиелеу үшін оқушылардың өз бетінше ойлау қабілетін дамыту қажет. Таным үдерісіне деген қызығушылық оқушының бойында кез-келген сабаққа шабыт пен шығармашылық белсенділік қабілетін оята алады. Танымдық белсенділікті ынталандыратын, пәнге қызығушылығын күшейтетін және білім сапасын арттыруға ықпал ететін білім беру әдістеріне, құралдары мен формаларына ерекше назар аудару маңызды.

Қазіргі кезде қоғамның ақпараттық сипатқа ие болуы негізінде галамдық ақпараттық үдерістерге ілесуінің мәні зор. Сондықтан білім беру формалары мен әдістеріне деген көзқарас өзгере бастады. Оқытуды ақпараттандыру мен оқу үрдісінде ақпараттық технологияларды пайдалану білім беру жүйесінде маңызды болып табылатын мәселелердің біріне айналуда. Бүгінгі таңда қоғам үшін бастамашыл, шығармашыл, шешім қабылдауда батыл адамдарды тәрбиелеу өте маңызды. Жеке тұлғаны тәрбиелеу үшін оқушылардың өз бетінше ойлау қабілеттерін дамыту қажет. Егер де осы аталғандарды оқушылар бойында жеткілікті деңгейде дамыта алсақ, олар өз бетінше жаңа білімдерді, дағдыларды табысты меңгеруді, қажетті ақпаратты игеру үдерісін дербес ұйымдастыра алады.

Кілтті сөздер: Танымдық қызығушылық, таным процесі, қоғамның ақпараттық сипаты, оқытуды ақпараттандыру, бастамашыл, дербес ұйымдастыру.

Кіріспе

Елбасы Н. Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы: Білім беру жүйесін жаңғыртудың маңызды міндеттерінің бірі – өкілдері бәсекеге қабілетті білімді меңгерген, ой-өрісі дамыған ғана емес, жоғары азаматтық және адамгершілік ұстанымы, отансүйгіштік сезімі мен әлеуметтік жауапкершілігі қалыптасқан зияткер ұлтты қалыптастыру [1].

Оқушыларға эмоционалды түрде әсер ететін бейне жазбаларды көрсету – оларды оқыту мен тәрбиелеу барысында оқушының танымдық қабілеттерін дамытуға, білім мен дағдылардың қалыптасуына ықпал етеді. Күнделікті сабақта қолданылатын бейне материалдарды 3 топқа бөліп қарастыра аламыз:

Бейнефильмдер – тұтас бейне материал. Оның маңызды дидактикалық функциясы - жаңа білімді жеткізу және оны мұғалімнің сөзін иллюстрациялап, көрнекіліктермен түсіндіргенін растап орындайды. Кейбір фильмдер дербес білім көзі бола алады. Әсіресе географиялық немесе экономикалық-географиялық нысандар туралы ғалымдардың фильмдері. Оларда көптеген нақты материалдар бар.

Бейнеүзінділер – әр түрлі танымдық бейнелерден тұратын бейнеклиптер. Оларда 5 минутқа дейінгі демонстрациясы бар болуы тиіс. Бұл фрагменттер емес, аяқталған шағын фильмдер. Олардың әрқайсысы бағдарламаның бір мәселесіне арналған. Бейне фрагменттері түсінікті, материалды ашуда жанама ойларды қамтымайды. Олар сабаққа оңай енгізіледі, білім көзі ретінде немесе мұғалімнің сөзіне иллюстрация бола алады.

Телехабарлар – телевизияның тиімділігі жоғары болғандықтан, география сабағында телебағдарламаларды қолдану мектеп оқушыларын сирек кездесетін табиғат құбылыстарының, тарихи оқиғалардың, жаңа географиялық объектінің қалыптасуына куә болады. Теледидар экранында болып жатқан оқиғаны оқушы дәл қазір болып жатқан жағдай ретінде қабылдайды. Нәтижесінде «қатысудың әсері» пайда болып, көрермен экранда болып жатқан оқиғаның қатысушысына айналады. Осының арқасында тасымалдау материалына қызығушылық артады [2].

Оқушылардың танымдық қызығушылығының негізі – олардың әлем туралы жаңа білімдері болып табылады. Бұл жұмысты жүйелі ұйымдастыру мектеп оқушыларының оқу үрдісі барысында берік білімге жете алуына мүмкіндік береді. Л. С. Выготский танымдық қызығушылық кез-келген оқушының жеке басын жан-жақты дамытудың негізі деп айтқан. Бұл ұғымды «әрбір оқушының өміріндегі әлемдік маңызы» бар деп түсіндіреді. Қалыптастыру мен дамытуға бағытталған танымдық тапсырмалар оқушылардың бойында сұрақ қоя білу, қоршаған әлемді

сезіну, эксперименттер жүргізу, құбылыстардың себептерін анықтай алу дағдыларын қалыптастырады [3].

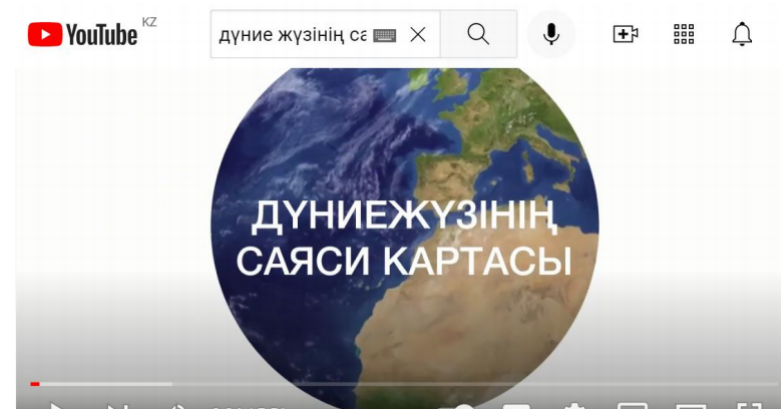
Зерттеудің әдістері мен нәтижесі

Жеке тұлғаның мақсат қою мотиві мен қозғаушы күші ретінде оқушының қалыптасуына, оның сабаққа деген танымдық қызығушылығын оята білу арқылы жаңа материалды тиімді түрде игертуге болады. Осы орайда мұғалімнің негізгі міндеті – табиғат құбылыстары мен физикалық объектілерінің ең оңтайлысын таңдай білу. Заман талабына сай интернет (ғаламтор) сайттарда әлемнің әр түрлі бөліктерінде түсірілген әдемі сюжеттерді кездестіре аламыз, алайда тақырыпты толық мазмұнын дәл сипаттай алатын тұстарын саралап алуды да ұмытпауымыз қажет [4].

Бейнефильмдер оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын аттыруға, тақырыпты жақсы меңгеруге көмектеседі. География сабағында нақты тақырыпқа байланысты фильмдерден үзінділер жасау мұғалім үшін көп күш пен уақытты талап етеді, алайда сапалы жасалған үзінділер оқу нәтижелеріне қол жеткізуді айтарлықтай жеңілдетеді. Себебі оқушыларға табиғаттың барлық құрамбөліктерін, яғни: үдерістер мен құбылыстардың физикалық пайда болу себептерін, табиғи аймақтардың ерекшеліктерін, аумақтың өсімдіктер мен жануарларын көрсету барысында ең тиімді әдіс болып саналады [5].

География сабақтарында бейнефильмдерді қолдану әдістемесін құру арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын дамыту. Бұл мақсатқа жету үшін келесі тұжырымдамалар ұсынылады: географиялық табиғат құбылыстарын сипаттайтын фильмдердің фрагменттерін таңдап алу; сабақта қолдану үшін фильмдердің үзінділеріне сұрақтар құрастыру; жұмыс тақырыбы бойынша әдістемелік әдебиеттерді оқу; сабақ тақырыбына қатысты көркем фильмдердің тізімін анықтау; отандық және шетелдік кино индустрия саласына зерттеулер мен жүйелеу жасау және т.б. Нақты тақырыпқа қатысты сәтті таңдалған бейнефильмнен үзінді оқушыға сыныптан шықпай-ақ теңіз дыбысын, жанартаудың атқылауын, құстардың әндерін, орман дыбыстары немесе тіпті өндірістік үдерістерді елестетуге көмектеседі [6].

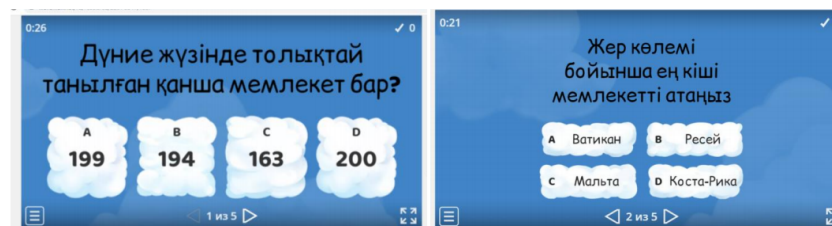
Нақты мысалдар келтіретін болсақ, 8 сыныпқа арналған география оқулығында «Елтану және саяси география негіздері» бөлімінде «Дүниежүзінің саяси картасы» тақырыбына мына сілтемеде (<https://www.youtube.com/watch?v=0wJoTeeJUcY>) берілген видеоматериалды оқушыларға жаңа сабақты түсіндіру барысында қолдануға болады.

Сурет 1 – Бейнеүзінді

Оқушылар бейнематериалмен танысып болғаннан кейін, видео барысында кездескен жаңа ақпараттармен «сабақты бекіту» кезеңінде тест тапсырмаларымен жұмыс жасай алады. Сілтеме төменде берілген.

<https://wordwall.net/ru/resource/22976847/%d1%82%d0%b5%d1%81%d1%82>

Сурет 2 – Бекітуге арналған тест (авторлық құрастыру)

«Бірнеше рет естігенше, бір рет көрген артық» деп халық даналығы айтқандай, оқушыларға мұғалімнің өзге елдің табиғатын ауызша сипаттағаннан қазіргі заман талабына сай видеолар арқылы көрсету тиімді.

Нәтиже мен талқылаулар

Бейне материалдарды қолданудың екі көзқарас (аспект) бар, олар: техникалық және әдістемелік. Әдістемелік сипатта: 1) бейне материалды қолдануға дайындық; 2) сабақта бейне материалмен жұмыс; 3) бейне материалдарды көргеннен кейін жұмыс жасау. Ал техникалық сипатта: географиялық-мультимедиялық кабинет. Кабинет арнайы құрал-

саймандармен жабдықталуы тиіс (электрондық оқулық, электрондық тақта, камера 360, гугл мапс және т.б.) [7].

Күнделікті сабақта жаңа технологияның әр түрлі әдістерін қолдану оқушылардың оқу пәніне деген қызығушылығының артуына әкеледі. Оған дәлел ретінде төмендегілерді атап өтсек болады:

– Бейне материалды қарау кезінде оқушылар жаңа ақпараттармен танысады (жаңа сөздер, жануарлар мен өсімдіктер, географиялық объектілер және т.б.);

– Қаралған бейне жазба бойынша сұрақтар мен жауаптары бар жазбалар құрастыру қажет;

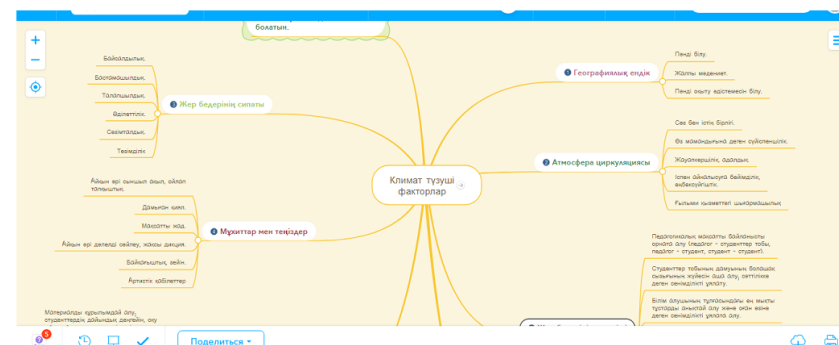
– Оқушылар жаңа ақпаратпен танысып болған соң, оны жергілікті жермен, өмірмен байланыстыра алуын қадағалау;

– Бейне ақпарат елдер мен құрлықтар туралы қызықты фактілер бөлімін құруға қатысады;

– Бейне дәрістер бойынша жазбалар жазуға, өз ойларын түсіндіруге болады [8]. Бұл жұмыс әдісін қолдана отырып оқыту, шағын мотивацияланған топтар немесе жеке жаттығулар үшін тиімді және олар оқушылар бойында ұзақ жылдар бойы сақталады.

Бейнематериалдарды сабақта қолданудың әр түрлі әдістері бар. Әдістер жаңа материалды зерттеу кезеңінде, өткен тақырыпта қайталау мақсатында, жаңа алған білімді жүйелеу үшін қолданылады [9]. География сабағында қолданылатын бейне материалдарға нелерді жатқызуға болады? Олар: бейнефильмдер, бейнеүзінділер, телехабарлар, видеороликтер, жаңа ақпараттық технологиялар (*MindMeister, Google images, Google Maps, Thinglink, Google Earth, Quizlet.com, Xmind, PascalABC және т.б.*) жатады. Мысалы, MindMeister – миға шабуыл мен ақыл-ойды бейнелеуге арналған ментальды карталар жасауға арналған. Мұнда аудио файлдар, графикалық кескіндерді қосуға және өзгертуге болады. Мысалға 8 сынып география оқулығында «Атмосфера» бөлімшесінде «Климат түзуші факторлар» тақырыбына осындай ментальды карталар жасауға болады [10].

Айта кету керек бұл технологиялардың барлығын бір сабақта бірдей қолданып оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын жоғалтып алуға болмайды. Сол үшінде мұғалім өзі саралап, нақты тақырыпты аша алатын, оқушылардың ойын басқа жаққа аударып жібермейтіндей, уақыт межесінен аспайтын, оқушыларға түсінікті, сабақты жан-жақты сипаттай алатын, оқушылардың жас ерекшелігін ескеріп, осы аталғандарды басшылыққа ала отырып, күнделікті сабаққа қажетті бейне материалдарды жинақтау қажет [11].

Сурет 3 – Ментальды карта

Қорытынды

Қорытындылай келе бейне үзінділерінің көмегімен оқушылардың кез келген физикалық құбылыстар мен ерекшеліктердің пайда болу себептері туралы білімі мен түсінігін кеңейту, тереңдету мүмкіндігі ие болып отыр. Оқытушы бейнематериалдарды мектеп бағдарламасының талаптарына сай байланыстыра отырып сабақтың барлық кезеңінде қолдана алады. Бейне материалдарды оқушылардың сабаққа деген танымдық қызығушылығын арттыру мақсатында қолдануды талдай отырып келесідей қорытындылар жасауға болады:

– Оқушылардың оқу үрдісіне деген ынтасы мен танымдық белсенділігін арттырады;

– Оқушылардың жаңа материалды түсіну кезіндегі өздері фильмдерді қолдануға деген ұмтылысын күшейтеді;

– Сабақта психологиялық жағдаймен қатар, мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынас жақсарта түседі;

– Оқу үрдісінің тиімділігі мен нәтижеге бағытталуын арттырады.

Осы аталғандар география сабағындағы оқу үрдісінің тиімділігі мен оқушылардың пәнге деген ынтасын айтарлықтай арттыруына өз үлесін тигізеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Қазақстан Республикасының Президенті – елбасы Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // «Егемен Қазақстан», 2012 жылғы 15 желтоқсандағы № 828–831.

2 География сабағында бейне материалдарды қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру құралы ретінде [Электрондық ресурс]. – URL: <https://nsportal.ru/shkola/geografiya/library/2018/11/08/statya-ispolzovanie-videomaterialov-na-urokah-geografii-kak>

3 **Вygotskii, L. S.** Современная культурно-историческая психология: Проблемы развития личности в изменчивом мире УО «Гомельский государственный университет им. Ф. Скорины», 2014. – 330 с.

4 **Бизяева, Н. В.** Информационно-компьютерные технологии на уроке окружающего мира // Журнал – 2009. – № 2. – С. 48–50.

5 **Баранский, Н. Н.** Методика преподавания экономической географии / Н. Н. Баранский. – методический материал. Изд. 2-е, перераб. – 1990. – 304 с.

6 **Барешева, Ю. Г.** Использование средств обучения в преподавании географии / Ю. Г. Барышева, М. Б. Вестицкий, Т. В. Григорьева. – 1999. – 159 с.

7 **Вестицкий, М. Б.** Технические средства в обучении географии пособие для учителя / М. Б. Вестицкий. – 1977. – 144 с.

8 **Голов, В. П.** Средства обучения географии и условия их эффективного использования / В. П. Голов. – 1987. – 222 с.

9 **Ермилова, Е. Б.** Визуализация процесса обучения и развития творческих способностей / Е. Б. Ермилова. – 2002. – № 3. – С. 67–71.

10 Ментальды карта [Электрондық ресурс]. – URL: <https://www.mindmeister.com/1658530067#>.

11 **Никонов, О. В.** Функция учителя географии в условиях применения компьютерных технологий / О. В. Никонов. – 2010. – № 5–6. – С.104–110.

REFERENCES

1 «Qazaqstan-2050» Strategiasy qalyptasqan memlekettiñ jaña sаяsi baғыtu» Qazaqstan Respublikasynyn Prezidenti – elbasy N. Ä. Nazarbaevtyñ Qazaqstan halqyna Joldauy [«Strategy «Kazakhstan-2050» – a new political direction of the established state» President of the Republic of Kazakhstan – President Nursultan Nazarbayev’s Address to the People of Kazakhstan] «Egemen Qazaqstan». – 2012 jylғы 15 jeltoqsandaғы. – № 828-831.

2 География сабағында бейне материалдарды қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру құралы ретінде [The use of video materials in geography lessons as a tool to increase the cognitive activity of students] [Electronic resource]. – URL: <https://nsportal.ru/shkola/geografiya/library/2018/11/08/statya-ispolzovanie-videomaterialov-na-urokah-geografii-kak>

3 **Vygotskii, L. S.** Современная культурно-историческая психология : Problemy razvitiya lichnosti v izmenchivom mire [Modern cultural and historical psychology :

Problems of personality development in a changing world]. – УО «Gomelskii gosudarstvennyi universitet im. F. Skoriny». – 2014. – 330 p.

4 **Bizyeva, N. V.** Informacionno-kompternye tehnologii na uroke okrujaego mira [Information and computer technologies in the lesson of the world around us]. In Jurnal. – 2009. – № 2. – P. 48–50.

5 **Baranskii, N. N.** Metodika prepodavaniya ekonomicheskoi geografii [Methods of teaching economic geography] metodicheskii material İzd. 2-e, pererab. – 1990. – 304 p.

6 **Barysheva, G.** İspolzovanie sredstv obucheniya v prepodavanii geografii [Use of means of teaching geography]. G. Barysheva, M. B. Vestiskii, T. V. Grigoreva. – 1999. – 159 p.

7 **Vestiskii, M. B.** Tehnicheskie sredstva v obuchenii geografii posobie dla uchitelya [Techniques for teaching geography manual for teachers]. M. B. Vestiskii. – 1977. – 144 p.

8 **Golov, V. P.** Sredstva obucheniya geografii i uslovia ih effektivnogo ispolzovaniya [Means of studying geography and conditions of their effective use] V. P. Golov. – 1987. – 222 p.

9 **Ermilova, E. B.** Vizualizasiya prosessa obucheniya i razvitiya tvorcheskikh sposobnostei [Visualization of the learning process and the development of creative abilities] E. B. Ermilova. – 2002. – № 3. – P. 67–71.

10 Mentaldy karta [Mental map] [Electronic resource]. – URL: <https://www.mindmeister.com/1658530067#>.

11 **Nikonov, O. V.** Funksiya uchitelya geografii v usloviyah primeneniya kompternih tehnologii [The function of a geography teacher in the application of computer technology] O. V. Nikonov. – 2010. – № 5–6. – P. 104–110.

Материал 10.12.21 баспаға түсті

*М. Ж. Ақишева¹, Д. М. Боранкулова²

^{1,2}Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВИДЕОМАТЕРИАЛОВ В ФОРМИРОВАНИИ ОСНОВНЫХ ИНТЕРЕСОВ СТУДЕНТОВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

Основные цели системы образования – формирование разносторонней творческой личности с высокими познавательными интересами. Чтобы воспитать такую личность, необходимо развивать у учащихся способность мыслить самостоятельно. Интерес к познавательному процессу может вдохновить учеников на любое занятие и творческую деятельность. Особое внимание следует уделять методам, инструментам и формам обучения, которые стимулируют познавательную деятельность, повышают интерес к предмету и способствуют повышению качества обучения.

В настоящее время обществу важно быть в курсе глобальных информационных процессов, исходя из его информационного характера, поэтому отношение к формам и методам обучения начало меняться. Информатизация обучения и использование информационных технологий в образовательном процессе становится одним из важнейших вопросов в системе образования. Сегодня обществу очень важно воспитать в принятии решений инициативных, творческих и смелых людей. Чтобы воспитать такую личность, необходимо развивать у учащихся способность мыслить самостоятельно. Ожидается, что они смогут самостоятельно организовать процесс усвоения необходимой информации. Ожидается, что, если мы сможем развить их на достаточном уровне у студентов, они смогут самостоятельно приобретать новые знания, навыки, самостоятельно организовывать процесс получения необходимой информации.

Ключевые слова: познавательный интерес, познавательный процесс, информационная природа общества, информатизация обучения, инициативность, независимая организация.

*M. J. Akisheva¹, D. M. Borankulova²

^{1,2}Abai Kazakh National Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Almaty.
Material received on 10.12.21.

THE USE OF VIDEO MATERIALS IN THE FORMATION OF STUDENTS ' CRITICAL INTERESTS IN GEOGRAPHY LESSONS

The main goals of the education system are the formation of a versatile, creative individual with high cognitive interests. To cultivate such an individual, it is necessary to develop students' ability to think independently. Interest in the cognitive process can inspire students to any lesson and creative activity. Particular attention should be paid to methods, tools and forms of education that stimulate cognitive activity, increase interest in the subject and contribute to improving the quality of education.

Nowadays, it is important for society to keep abreast of global information processes on the basis of its informational nature. Therefore, attitudes towards forms and methods of education have begun to change. Informatization of teaching and the use of information technology in the educational process is becoming one of the most important issues in the education system. Today it is very important for the society to bring up enterprising, creative and courageous people in decision-making. To cultivate such an individual, it is necessary to develop students' ability to think independently. It is expected that if we can develop these at a sufficient level in students, they will be able to independently acquire new knowledge, skills, independently organize the process of acquiring the necessary information.

Keywords: cognitive interest, cognitive process, informational nature of society, informatization of education, initiative, independent organization.

<https://doi.org/10.48081/IHDM7311>

*С. К. Баугубенова¹, Л. Б. Диярова², А. Г. Жахиена³

^{1,2,3}Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Қазақстан Республикасы, Орал қ.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДА БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ АСПЕКТІЛЕРІ

COVID-19 короновирустық инфекцияның таралуына байланысты пандемия жағдайы дүние жүзі бойынша білім беру жүйелеріне әсер етті. Берілген мақалада Қазақстанның университеттерінде қазіргі заманғы білім берудің негізгі аспектілері, білім беруді цифрландырудың өзекті мәселелері қарастырылған, атап айтқанда Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университетінің COVID-19 пандемия жағдайына байланысты күндізгі бөлімде оқитын білім алушыларды қашықтан оқытуға көшу тәжірибесі ұсынылды.

Зерттеудің мақсаты білім беру ортасын трансформациялау жағдайында сапалы білім беру процесін қамтамасыз ету үшін педагогтердің цифрлық құзыреттілігін дамытудың негізгі бағыттарын айқындау болып табылады. Зерттеудің өзектілігі қоғамды цифрландыру жағдайында бейімделу үшін білім беру жүйесін дамытудың негізгі бағыттарын анықтау қажеттілігімен байланысты. Зерттеудің жаңалығы мақалада педагогикалық технологияларды кешенді қолдануда цифрлық құзыреттілік элементтерін анықтау тәсілі қолданылатындығымен анықталады.

Білім алушыларды қашықтан оқыту үшін білім беру платформаларымен қамтамасыз ету мәселесі және online (онлайн) режимде сабақтар өткізудің жаңа нысаны қозғалады. Пандемия жағдайы білім беру процесіне қалай әсер еткені қарастырылады. Сонымен қатар, қолданылатын білім беру платформаларының мақсаты мен міндеттері, олардың қолданылу тиімділігі атап айтылған.

Кілтті сөздер: білім беру ортасы, цифрландыру, трансформация, қашықтан оқыту, COVID-19, пандемия, білім беру платформалары.

Кіріспе

XXI ғасыр – интерактивті ақпараттық коммуникациялық технологиялардың қарқынды даму уақыты. Бұл процесс адам өмірінің барлық салаларын жақсартуға, соның ішінде білім беру жүйесін жаңартуға бағытталған. Ақпараттық цифрлық технологиялар білім алушылардың өзіндік білім алуына, тұлғаның дамуының басым бағыттарына, білім беру мақсатына сәйкес оқыту формаларының рөлін арттыруға мүмкіндіктер туғызады [1].

ҚР-ның алғашқы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты Жолдауында «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы жарияланған болатын. Бағдарламаның мақсаты инновациялық экономиканы қалыптастыру. Цифрлық технологиялар көптеген елдердің экономикасын дамытуда маңызды рөлге ие.

Заман талабына сай оқыту мен тәрбиенің соңғы түрлерін жедел игеріп, кәсіби шеберлікті ұштап отыру оқытушының басты парызы. Зерттеудің өзектілігі қазіргі заманғы жоғары оқу орындарында білімнің ерекшелігін, әсіресе білім беру процесіне инновациялық технологияларды енгізуді ескере отырып, студенттермен жұмыс сапасын арттыру әлеуетін қарастыруға мүмкіндік береді [2].

Қазіргі уақытта білім алудың ілгері даму мүмкіндігі зор тәсілдерінің бірі – заманауи телекоммуникациялық технологияларды, атап айтқанда интернет желісін қамтамасыз ететін мүмкіндіктерді қолдана отырып, қашықтан оқыту. Қашықтан оқытудың теориялық және практикалық аспектілері А. Н. Тихонов, Е. С. Полат, Р. М. Деллинг, М. Дж. Мур, М. Ю. Бухаркин, В. Г. Кинелев, М. В. Моисеева, В. И. Овсянников, В. И. Солдаткин, А. В. Хуторский, С. А. Щенников, Т. Х. Хакимова, Ж. Х. Спабекова, Ш. А. Курманбаева, К. А. Тулентаева және т.б. сияқты шетелдік және отандық ғалымдардың зерттеулерінде қарастырылды. Қазіргі таңда бұл тақырыптың өзектілігін жоққа шығаруға болмайды, сондықтан осы мақалада қашықтан оқытудың веб-ортасы қарастырылады [3].

Әлем бойынша коронавирус ауруының кең таралуына байланысты, 2020 жылдың көктем айынан бастап жоғары оқу орындары дәстүрлі білім беруден қашықтан оқытуға жаппай көшірілді. 2020 жылдың 13 наурыздағы жағдай бойынша 61 елде, яғни Африка, Азия, Еуропа, Таяу Шығыс, Солтүстік Америка және Оңтүстік Америка мектептері мен университеттерінің жабылуын жариялады және жүзеге асырды [4]. Дүние жүзі бойынша университеттердің көпшілігі онлайн режимде оқыды.

Осылайша, бұл мақалада жоғары білім берудің тиімді тәжірибесінің қағидалары қарастырылады.

Материалдар мен әдістер

Көптеген университеттер өздерінің оқу платформаларын пайдалануының нәтижесінде оқу процестері едәуір жеңілдетілді. Эпидемиологиялық жағдайға байланысты жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламалары дәстүрлі, онлайн (синхрондық), оффлайн (асинхрондық) оқыту формаларын қолданып келеді. Бұл білім алушыларды оқытуға және қашықтан басқаруға мүмкіндік беретін көптеген білім беру платформалары мен технологияларының тиімді пайдалануымен іске асты. Пандемия жағдайына байланысты қашықтықтан оқытуға көшу барлық білім беру платформалары үшін керемет сынақ болды, олардың оң және теріс ерекшеліктері анықталды. Қашықтықтан оқыту барысында Microsoft Teams, Zoom, Skype, Moodle сияқты білім беру порталдары мен корпоративті платформалар жүзеге асырылып келеді. Moodle платформасы университеттегі оқу процесін ұйымдастыру мақсатында арнайы жасақталған, сонымен қатар оқытушылар мен студенттерге электронды платформаларға кіруге жағдай жасалынған. Microsoft Teams, Zoom және Skype платформаларына талдау жасайтын болсақ, олар дәрістер үшін өте қолайлы екенін атап кетуге болады, ақпараттың үлкен көлемін бекіту қажет болған кезде, оқытушы мен білім алушылар арасында тікелей байланыс орнатуда семинарлар өткізуге ыңғайлы.

Оқыту құралы ретінде видео-сабақтар оCamPortable, Bandicam, NuserCam сияқты арнайы бағдарламалардың көмегімен түсіріліп, YouTube арнасына немесе Google Диск-ке сілтеме беру арқылы қолданылып келеді. YouTube білім алушылар арасында өте танымал, әлемдегі ең ірі видео-хостинг, дүние жүзі бойынша 2 миллиард қолданушысы бар. YouTube арнасына кез-келген көлемдегі видеоматериалды жүктеуге болады. Интернет көзіне қолжетімді білім алушылар кез-келген ыңғайлы уақытта материалды көре алады. Видео-сабақтар арқылы оқыту әдістерін қолдану оқытушының тренинг сабақтарын өткізуге, сонымен қатар білім алушылардың орындаған тапсырмаларын тексеру үшін өте қажетті құрал болып табылады.

Қазіргі уақытта Google қосымшасының бірі Класс – оқу үдерісін басқару жүйесі ретінде қолданылады, өйткені онлайн курстар құруға, тапсырмаларды үлестіруге және білім алушылардың жұмыстарына түсініктеме жазуға мүмкіндік береді [5].

Нәтижелер және талқылау

Осылайша, қашықтықтан оқытуға арналған жоғарыда аталған барлық платформалар бүгінгі таңда цифрлық сауаттылық білім беру процесін қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен бірге білім алушының өздігінен

білім алуына көмектесе алатындығының керемет мысалы болып табылады. Ақпараттандыру технологиясы дамыған заманда мемлекетіміздің болашағы – жас ұрпаққа заман талабына сай білім беріп, жан-жақты дамуына ықпал ету оқытушыдан шығармашылық ізденісті, үлкен сұранысты талап етеді.

Расымен де, адамзат қауымы жыл санап емес, ай санап, тіпті апта мен күн санап цифрландыру заманының сиқырлы әлеміне еніп барады.

Қашықтықтан оқыту қазіргі заманғы білім беруді қамтамасыз етуде айтарлықтай прогресті көрсетті, бірақ елеулі кемшіліктері де жетерлік. Moodle, Zoom, Skype, Teams және т.б. платформалар жоғары сапалы дәрістер мен семинарларды өткізуге мүмкіндік беріп қана қоймай, сонымен қатар олардың алмастырылмайтындығын дәлелдеді. Талдау көрсеткендей, оқу процесін онлайн режимде ұйымдастыруға болады, дегенмен кейбір сабақтарды (шығармашылық мамандықтар) қашықтықтан оқытуға қолайсыз.

Дәстүрлі оқытуға қарағанда қашықтықтан білім берудің негізгі артықшылықтары:

- Қашықтықтан білім беруде қазіргі заманғы техникалық және бағдарламалық құралдарды пайдалана отырып, онлайн-форматта білім беру тиімділігін арттыруға ықпал етеді;
- Компьютері мен интернеті бар білім алушы жер шарының кез келген нүктесінде отырып, білім алу мүмкіндігіне ие;
- Білім алушының карантиндік шектеуіне байланысты немесе басқа да себептермен сабақты жіберіп алмауына мүмкіндік береді.

Дәстүрлі оқытуға қарағанда қашықтықтан білім берудің негізгі кемшіліктері:

- Жеке компьютердің және интернеттің қажеттілігі. Қашықтықтан оқыту кезінде техникалық жабдықты талап етеді. Алайда, кейбір білім алушылардың компьютер мен интернетке мүмкіндігі шектеулі;
- Қашықтықтан оқыту кезінде оқытушы үшін видеоматериал дайындау, монтаждау барысы дәстүрлі оқытуға қарағанда екі есе артық еңбек уақытын талап етеді.

Қорытынды

Дүниежүзілік білім жүйесі пандемия сияқты үлкен сынақтан өтті. Эпидемиологиялық жағдайға байланысты әлемдегі барлық білім алушылар үшін оңай болған жоқ. Оқытушылар тарапы жаңа жағдайға бейімделу үшін, сапалы білім беру мақсатында барлық жағдай жасауға тырысты.

Білім беру ортасын трансформациялау білім беру үрдісін цифрландыру жағдайында цифрлық сауаттылықты арттыруды және педагогтердің цифрлық құзыреттілігін арттыруды талап ететіні анықталды. Зерттеу Қазақстанның жоғары оқу орындарының мысалында пандемия кезеңінде оқу процесін

ұйымдастыру нәтижелері бойынша жүргізілді. Жоғары оқу орындарында цифрлық құралдар мен технологияларды пайдалана отырып, білім беру саласын қашықтықтан ұйымдастыруға баға берілді. Зерттеу нәтижелері бойынша Қазақстандағы білім беру ортасын цифрландыру проблемалары жүйелі сипатқа ие екендігі анықталды. Сондықтан білім беру ортасын цифрландыру жөніндегі нақты шараларды іске асыру қажет.

Қорытындылай келе, технологиялық өзгерістердің дамуының жоғары жылдамдығы ақпараттық қоғамның маңызды көрсеткіші болып отыр. Сондықтан қазіргі заманғы адамның цифрлық құзыреттілігінің маңызды құрамдас бөлігі оның жаңа ақпараттық технологияларды өз бетінше меңгеруге, олардың мүмкіндіктері мен тәуекелдерін бағалауға, сонымен қатар еніп жатқан өзгерістердің қарқынын қабылдауға, білім беруді үнемі жаңартуға және жаңа құзыреттіліктерді иеленуге дайын болуға тиістіміз.

Қазақстан Республикасының аумағында коронавирустық инфекцияның таралуын болдырмау мақсатында Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті қашықтықтан білім беру технологиялары негізінде электронды оқытуды қолдана отырып, қашықтықтан оқыту форматына ауыстырылған болатын. Қазіргі таңда университетіміз дәстүрлі форматқа ауыстырылғанымен, дәріс сабақтары онлайн түрде жалғасуда. Қашықтықтан білім беруде заманауи технологияларды қолдану, оларды игеру бойынша тәжірибе алмасу, барлық қиындықтарға қарамастан техникалық, ұйымдастырушылық және әдістемелік мәселелердің басым бөлігін оқытушылар жедел түрде шешімін тапты деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Баранов, А. Ю., Малкова, Т. В.** Актуальные проблемы дистанционного обучения // *Modern Science*. – 2020. – № 9-1. – С. 193–195.

2 **Асташова, Н. А., Мельников, С. Л., Тонких, А. П., Камынин, В. Л.** Технологические ресурсы современного высшего образования // *Образование и наука*. – 2020. – 22(6). – С. 74–101.

3 **Gadakchyan, A., Kapitonova, N., Treboukhina, N., Ustinova, N.** Web environment of distance learning // Paper presented at the E3S Web of Conferences. – 2020. – Vol. 210. – P. 13–23.

4 **Skulmowski, A., Rey, G. D.** COVID-19 as an accelerator for digitalization at a German university : Establishing hybrid campuses in times of crisis // *Human Behavior and Emerging Technologies*. – 2020. – 2(3) – P. 212–216.

5 **Арбузов, С. С.** Применение активных и интерактивных видео-методов обучения в процессе проведения занятий с помощью Google Класса // *Стратегические ориентиры современного образования : сборник научных статей*. – 2020. – Часть 1. – С. 196–199.

6 **Zabolotska, O., Zhyliak, N., Hevchuk, N., Petrenko, N., Alieko, O.** Digital competencies of teachers in the transformation of the educational environment // *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. – 2021. – 14(1). – P. 43–50.

7 **Турманова, Ж. Е.** Оқыту үдерісіндегі on-line және off-line ережелерін құрудың маңызы // *Еуразия гуманитарлық институтының хабаршысы*. – 2020. – № 4. – С. 146–151.

8 **Скрипко, Л. Е.** Внедрение инновационных методов обучения : перспективные возможности или непреодолимые проблемы // *Менеджмент качества*. – 2012. – № 3. – С. 15–18.

9 **McGuinness, C., Fulton, C.** Digital literacy in higher education : a case study of student engagement with e-tutorials using blended learning // *Journal of Information Technology Education-Innovations in Practice*. – 2019. – T. 18. – P. 1–28.

10 **Baeva, L. V., Khrapov, S. A., Azhmukhamedov, I. M.** «Smart Technologies» in Education : Development Opportunities and Threats // *Lecture Notes in Networks and Systems*. – 2021. – 155. – P. 714–723.

REFERENCES

1 **Baranov, A. Yu., Malkova, T. V.** Aktual'nye problemy distancionnogo obucheniya [Actual problems of distance learning]. In *Modern Science*. – 2020. – 9-1. – P. 193–195.

2 **Astashova, N. A., Mel'nikov, S. L., Tonkih, A. P., Kamynin, V. L.** Tekhnologicheskie resursy sovremennogo vysshego obrazovaniya [Technological resources of modern higher education]. In *Obrazovanie i nauka*. – 2020. – 22(6). – P. 74–101.

3 **Gadakchyan, A., Kapitonova, N., Treboukhina, N., Ustinova, N.** Web environment of distance learning. In Paper presented at the E3S Web of Conferences. – 2020. – 210. – P. 13–23.

4 **Skulmowski, A., Rey, G. D.** COVID-19 as an accelerator for digitalization at a German university : Establishing hybrid campuses in times of crisis. In *Human Behavior and Emerging Technologies*. – 2020. – 2(3). – P. 212–216.

5 **Arbuзов, S. S.** Primenenie aktivnyh i interaktivnyh video-metodov obucheniya v processe provedeniya zanyatij s pomoshch'yu Google Klassa [The use of active and interactive video learning methods in the course of conducting

classes using Google Classroom]. In Strategic guidelines of modern education: sbornik nauchnyh statej. – 2020. – P. 196–199.

6 **Zabolotska, O., Zhyliak, N., Hevchuk, N., Petrenko, N., Aliko, O.** Digital competencies of teachers in the transformation of the educational environment. In Journal of Optimization in Industrial Engineering. – 2021. – 14(1). – P. 43–50.

7 **Turmanova, Zh. E.** Oqytu üderisindegi on-line және off-line erejelerin qūrudıy maңызy [The importance of building on-line and off-line rules in the learning process]. In Euraziya gumanitarlyq institutyńyń habarşysy. – 2020. – 4. – P. 146–151.

8 **Skripko, L. E.** Vnedrenie innovacionnyh metodov obucheniya: perspektivnye vozmozhnosti ili nepreodolimy problem [Introduction of innovative teaching methods: promising opportunities or insurmountable problems]. In Menedzhment kachestva. – 2012. – № 3. – P. 15–18.

9 **McGuinness, C., Fulton, C.** Digital literacy in higher education : a case study of student engagement with e-tutorials using blended learning. In Journal of Information Technology Education-Innovations in Practice. – 2019. – 18. – P. 1–28.

10 **Baeva, L. V., Khrapov, S. A., Azhmukhamedov, I. M.** «Smart Technologies» in Education : Development Opportunities and Threats. In Lecture Notes in Networks and Systems. – 2021. – 155. – P. 714–723.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*С. К. Баигүбенова¹, Л. В. Диярова², А. Г. Жахиена³

^{1,2,3}Западно-Казахстанский аграрно-технический

университет имени Жангир хана,

Республика Казахстан, г. Уральск.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ В ДИСТАНЦИОННОМ ОБУЧЕНИИ

Пандемия, связанная с распространением коронавирусной инфекции COVID-19, затронула системы образования по всему миру. В данной статье рассмотрены основные аспекты современного образования в университетах Казахстана, актуальные вопросы цифровизации образования, в частности, представлен опыт Западно-Казахстанского аграрно-технического университета имени Жангир хана по переходу на дистанционное обучение обучающихся очной формы обучения в связи с пандемией COVID-19.

Целью исследования является определение основных направлений развития цифровой компетентности педагогов для обеспечения качественного образовательного процесса в условиях трансформации образовательной среды. Актуальность исследования обусловлена необходимостью определения основных направлений развития системы образования для адаптации общества в условиях цифровизации. Новизна исследования определяется тем, что в статье используется подход к определению элементов цифровой компетентности в комплексном применении педагогических технологий.

Затрагивается вопрос обеспечения обучающихся образовательными платформами для дистанционного обучения и новая форма проведения занятий в режиме online (онлайн). Рассматривается, как пандемия повлияла на современный образовательный процесс. Кроме того, были указаны цели и задачи применяемых образовательных платформ, эффективность их применения.

Ключевые слова: образовательная среда, цифровизация, трансформация, дистанционное обучение, COVID-19, пандемия, образовательные платформы.

*S. K. Baigubenova¹, L. V. Diyarova², A. G. Zahiiena³

^{1,2,3}Zhangir khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University,

Republic of Kazakhstan, Uralsk.

Material received on 10.12.21.

THE MAIN ASPECTS OF DIGITALIZATION OF EDUCATION IN DISTANCE LEARNING

The pandemic associated with the spread of the COVID-19 coronavirus infection has affected education systems around the world. This article discusses the main aspects of modern education in universities in Kazakhstan, current issues of digitalization of education, in particular, the experience of Zhangir khan West Kazakhstan Agrarian – Technical University transition to distance learning for full-time students in connection with the COVID-19 pandemic.

The purpose of this study is to determine the main directions of development of digital competencies of teachers to ensure a high-quality educational process in the transformation of the educational environment.

The relevance of this study is due to the need to determine the main directions of development of the education system for adaptation in the context of digitalization of society. The novelty of the study is determined by the fact that the paper uses the approach to determining elements of digital competencies in the complex application of pedagogical technologies.

The issue of providing students with educational platforms for distance learning and a new form of conducting classes in the online mode (online) are discussed. The article examines how the pandemic has affected the modern educational process. In addition, the goals and objectives of the educational platforms used and the effectiveness of their application were indicated.

Keywords: educational environment, digitalization, transformation, distance learning, COVID-19, pandemic, educational platforms.

МРНТИ 14.37.27

<https://doi.org/10.48081/LXYE1224>***Е. С. Бандалетова¹, Ж. Е. Сарсекеева²**

^{1,2}Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова,
Республика Казахстан, г. Караганда

ФОРМИРОВАНИЕ ЗНАНИЙ О ПРИРОДЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИКТ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В работе раскрывается вопрос эффективного использования ИКТ на уроках в начальной школе для формирования знаний о природе. Компьютерные технологии станут незаменимым помощником учителя в проведении занятий. В современное образование активно внедряются информационно-коммуникативные технологии, которые стали неотъемлемой частью нашей жизни. Необходимо использовать их при обучении младших школьников по ряду причин: оmodernize образование, повысить интерес учеников к изучаемой теме, задействовать разные каналы восприятия информации, разнообразить ход урока. Помимо стандартных методов работы с компьютерными технологиями в ходе урока, предлагаются новые методы, которые могут показаться странными и неэффективными, но их внедрение поможет младшим школьникам не только освоить новые знания, но и более осознанно относиться к природе. Это особенно важно в контексте экологизации школьного образования, когда перед учителями ставятся задачи по повышению экологической грамотности школьников и развитию у них экологической культуры. Для решения этих задач необходимо не только сформировать у учащихся начальной школы базовые знания о природе, но и привить им любовь и бережное отношение к ней.

Ключевые слова: начальная школа, информационно-компьютерные технологии, информатизация образования, природа, знания, экологическая грамотность.

Введение

В условиях модернизации образования Республики Казахстан актуальность эффективного использования ИКТ в преподавании естественнонаучных дисциплин определяется поиском новых педагогических

средств образовательного процесса. В свою очередь, проблемы организации обучения младших школьников средствами ИКТ определяются запросом общества. Успех реформ образования во многом зависит от мотивации школьников к получению знаний и от качества естественнонаучного образования школьников.

Процесс обучения естествознанию является системой взаимосвязанных элементов, который должен обеспечить младших школьников необходимыми естественнонаучными компетенциями, позволяющими успешно продолжить обучение в будущем. В связи с этим актуальным является поиск подходов к успешному усвоению содержания естественнонаучного образования с целью создания условий для всестороннего и гармоничного развития личности ученика.

Использование в учебно-воспитательном процессе ИКТ позволяет обеспечить высокую наглядность, содержательность учебной информации, позволяет дифференцировать учебно-воспитательный процесс, делает доступным для учителей и учащихся учебно-научные и учебно-методические материалы естественнонаучного содержания.

Процесс информатизации образования и использование ИКТ в процессе обучения приводит не только к изменению форм и методов обучения, но и к возникновению новых методов обучения. Информатизация предметных областей приводит к интеграции изучаемых предметов, что, в свою очередь, изменяет критерии отбора содержания учебного материала. Реализация возможностей ИКТ в процессе обучения приводит к качественному изменению дидактических требований к средствам обучения.

Общие вопросы, связанные с данной проблемой, представлены в работах Мыловой И. Б. [1], Колковой О. В. [2], Басковой О. А., Карамышевой Н. Б., Адоньевой Н. И. [3]. Среди отечественных ученых, можно выделить Шарафутдинова Д. Ф. [4], Длимбетову Г. К., Булатбаеву К. Н., Абену С. У., Бакирову К. Ш. [5].

Материалы и методы

Целью исследования стало установление условий повышения уровня усвоения естественнонаучных знаний младшими школьниками по предмету «Естествознание».

Методы исследования были определены поставленной целью и необходимостью решения практических задач. Были использованы следующие теоретические методы: изучение и анализ психологической и педагогической литературы, систематизация и обобщение опыта. Эмпирические методы: изучение педагогического опыта, опытно-поисковая работа, включающая наблюдение, анкетирование, анализ продуктов

деятельности, также использовался количественный и качественный анализ полученных данных с использованием методов математической статистики, графической обработки результатов исследования.

Исследование проводилось на базе КГУ «Гимназия имени К. Сатпаева» г. Караганды. В эксперименте приняли участие 60 учащихся 3 «А» и 3 «Б» классов и 15 учителей.

В ходе исследования применялись индивидуальная, групповая работы, срезы, анкетирование и интервьюирование учителей.

На констатирующем этапе через анкетирование и беседы с учителями были выявлены типичные затруднения у учителей начальных классов при формировании естественнонаучных знаний.

На втором этапе исследования была разработана программа факультатива «Занимательное естествознание» для учащихся 3 классов, которая была апробирована на базе КГУ «Гимназия имени К. Сатпаева» г. Караганды. На данном этапе был проведен отбор учебного материала, который можно продуктивно представить, используя ИКТ.

На третьем этапе была проведена проверка уровня усвоения предметного содержания курса «Естествознание».

Результаты и обсуждение

Изучение исследований отечественных и зарубежных психологов и педагогов [6; 7] позволило определить следующие возможности использования ИКТ при обучении естествознанию младших школьников: 1) использование ИКТ расширяет возможности предъявления содержания естественнонаучной информации. Применение мультимедийной наглядности позволяет предоставлять информацию в более полном объеме, информация лучше усваивается и запоминается детьми. 2) Использование компьютерной визуализации изучаемых объектов, явлений природы, возможность выбора самостоятельных форм и методов обучения раскрывает практическую значимость содержания курса естествознания. 3) ИКТ расширяют учебно-познавательную деятельность учащихся в процессе изучения естествознания за счет создания проектов, работы с мультимедийными программами, поиском информации в сети Интернет. 4) ИКТ позволяют индивидуализировать и дифференцировать процесс обучения естествознанию учащихся. 5) Использование ИКТ позволяет развивать память, внимание, аналитические способности, позволяет педагогу проводить мониторинг индивидуальных особенностей учащихся.

В ходе проведенного анкетирования 75 % учителей отметили нехватку времени из-за большого объема материала, несоответствие некоторых тем возрастным особенностям младших школьников отметили 85 % учителей.

Вывод о том, что ИКТ технологии позволяют добиться более высокого усвоения материала по естествознанию сделали 96 % учителей.

Анализ методической литературы и педагогического опыта позволил выделить следующие проблемы в обучении естествознанию младших школьников с использованием компьютерных технологий:

Проблема соотношения большого объема естественнонаучной информации и объема сведений, которые младший школьник может осмыслить и усвоить. Для решения этой проблемы необходимо учить младших школьников ориентироваться в потоке информации, выделять главное и второстепенное, учиться перерабатывать информацию, выявлять ее закономерности.

Проблема темпа усвоения учащимися естественнонаучного материала с помощью ИКТ. Для решения этой проблемы необходимо сочетать различные технологии обучения, использовать различные уровни сложности,

Проблема соотношения «компьютерного» и «человеческого» мышления. Для решения этой проблемы необходимо сочетать традиционные и компьютерные методы обучения. Используя ИКТ, следует помнить о том, что они не могут решить всех задач и проблем обучения. Однако и недооценивать возможности ИКТ тоже не стоит, так как ИКТ расширяют возможности предъявления информации, усиливают мотивацию обучения, вовлекают младших школьников в учебный процесс, расширяют наборы используемых учебных задач и процесс их решения.

Одной из актуальных педагогических проблем является проблема содержания образования. Согласно Закону Республики Казахстан «Об образовании» [8] под содержанием образования понимается система знаний, необходимая для формирования компетентности и всестороннего развития личности. Основным источником формирования содержания естественнонаучного образования является современный уровень развития естествознания. Содержание образования определяется государственным общеобязательным стандартом образования.

Целью предмета «Естествознание» в начальной школе является формирование не только основ знаний о современном естествознании, но и развитие исследовательских умений и навыков учащихся [9].

Для эффективного и качественного отбора содержания предмета «Естествознание» с использованием ИКТ необходимо учитывать специфику предмета, активизировать самостоятельную и творческую деятельность младших школьников, ориентироваться на конечный результат, при усвоении естествознанию научных знаний стремиться обеспечивать

самостоятельность, использовать компьютерные технологии, использовать активные и продуктивные формы работы на компьютерах.

Можно выделить следующие критерии отбора содержания естественнонаучного образования на основе использования ИКТ:

1) Критерий соответствия содержания учебного материала возможностям эффективного использования компьютерных технологий.

2) Критерий научной и практической значимости дополнительного материала по предмету «Естествознание»

3) Критерий соответствия объема содержания учебного материала лимиту времени, определяемого для изучения этого предмета.

4) Критерий соответствия содержания учебного материала материальной и методической базе школы.

Ниже представлена модель обучения естествознанию младших школьников на основе использования ИКТ, которая позволяет обеспечить преемственность естественнонаучного образования и позволяющая расширить его содержание.

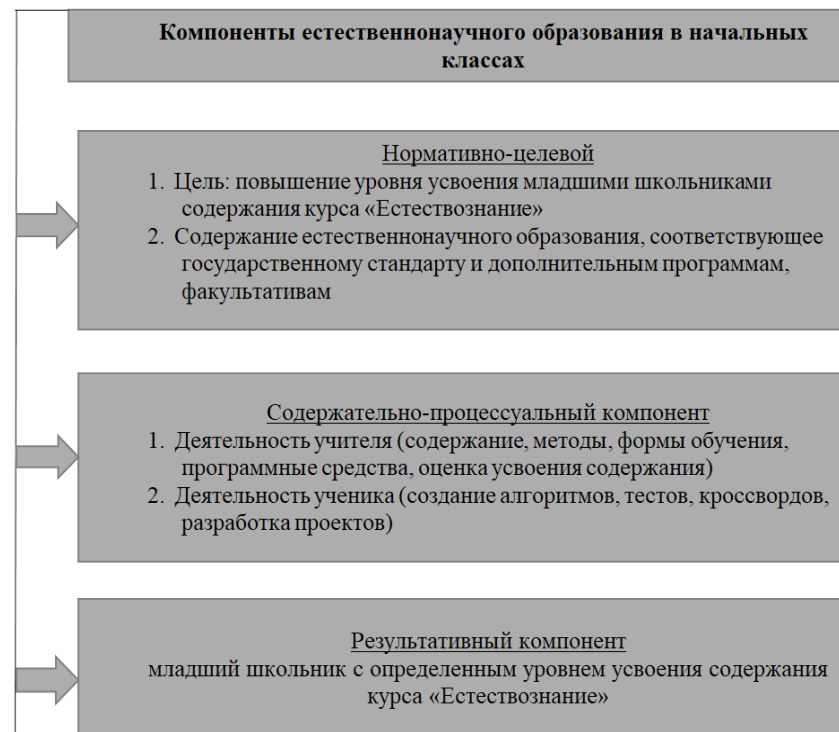

Рисунок 1 – Модель обучения естествознанию младших школьников на основе использования ИКТ

В модели обучения естествознанию младших школьников с помощью ИКТ использовались такие методы обучения, как:

- информационно-развивающие (например, демонстрация материала с использованием компьютерных средств обучения);
- проблемно-поисковые (проектная, исследовательская работа с использованием компьютерных технологий)
- репродуктивные (лабораторные работы по инструкции);
- творческо-репродуктивные (деловые, ролевые игры, например «Знатоки природы», «Экологическая гостиная»).

Для повышения уровня усвоения младшими школьниками содержания курса естествознания использовались следующие виды учебно-познавательной деятельности, применяемые на уроке и внеурочной деятельности:

- 1) Составление алгоритмов (например «Обмен веществ в организме», «Круговорот воды в природе»).
- 2) Моделирование (например, создание модели человека, строение цветка).
- 3) Проектирование (например, проекты «Птицы Казахстана», «Красная книга Казахстана».
- 4) Создание тестов («Система органов человека» и др.).

Естественнонаучное образование может осуществляться во всех видах практической и интеллектуальной деятельности, однако снизить эффективность формирования естественнонаучных знаний у младших школьников могут следующие типичные ошибки при использовании ИКТ в процессе обучения естествознанию: низкая методическая подготовленность учителя; неверное определение дидактической роли и места компьютерных технологий на уроке; бессистемность применения ИКТ на уроке; – перегруженность урока демонстрацией.

Таким образом, естественнонаучное образование должно создавать новые модели поведения учителя и ученика в окружающей среде, развивать способности младших школьников в решении естественно-научных проблем.

Анализ деятельности учащихся начальных классов, опрос родителей и педагогов показал, что использование ИКТ в процессе обучения естествознанию в начальной школе повысил интерес учащихся к изучению естествознания у 87 % младших школьников, расширил кругозор во время проведения занятий на факультативах «Занимательное естествознание» и «Проектная деятельность» у 81 % учащихся, сформировало потребность к изучению естествознания на основе использования компьютерных технологий у 68 % учащихся.

Так как целью ведения факультатива было повышение уровня усвоения содержания предмета «Естествознание» младшими школьниками, автором были разработаны тестовые задания в соответствии с таксономией Блума. Результаты педагогической диагностики показали следующие результаты:

Таблица 1 – Результаты педагогической диагностики младших школьников по определению уровня активизации учебно- познавательной деятельности

Виды учебно-познавательной деятельности	Количество учащихся в %	
	До проведения исследования,%	После проведения исследования,%
Активно включаются в учебную деятельность	60	86
Самостоятельно работают с мультимедийным материалом, занимаются поиском материала в сети Интернет	32	58

Выступают с докладами и сообщениями	58	75
Анализируют ответы учащихся	62	84
Участвуют в конференциях по естествознанию	35	75

Результаты исследования свидетельствуют об активизации учебно-познавательной деятельности учащихся и повышению уровня усвоения содержания предмета «Естествознание» у младших школьников с использованием ИКТ.

Выводы

Проведенный анализ позволяет сделать вывод об эффективности использования предложенной модели обучения естествознанию младшими школьниками на основе использования ИКТ, обеспечивающей преемственность естественнонаучного образования и расширяющая ее содержание.

Использование предложенных автором методов, приемов и видов учебно-познавательной деятельности младшими школьниками позволило активизировать деятельность младших школьников и повысить уровень усвоения содержания курса «Естествознание» у младших школьников.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Мылова, И. Б.** Использование программных средств на уроках естествознания в начальной школе [Текст] // Информатика и образование. – 2007. – № 4. – С. 74–81.

2 **Колкова, О. В.** Использование современных технологий обучения на уроках естествознания [Текст] // Современные тенденции в образовании и науке : сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции. – 2013. – С. 70–74.

3 **Баскова, О. А., Карамышева, Н. Б., Адоньева, Н. И.** Пути повышения эффективности урока естествознания в начальной школе [Текст] // Современные тенденции в образовании и науке : сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции. – 2013. – С. 23–26.

4 **Шарафутдинов, Д. Ф.** Экологическое образование и воспитание в Казахстане : опыт и проблемы [Текст]. – Алматы : Жеті Жарғы, 2009. – 154 с.

5 **Длиббетова, Г. К., Булатбаева, К. Н., Дзятковская, Е. Н., Абеннова, С. У., Бакирова, К. Ш.** Экологизация деятельности вуза : Учебно-методическое пособие для курсов повышения ППС вуза [Текст]. – Нур-Султан : ИП «Булатов А. Ж.», 2020. – 168 с.

6 **Дзятковская, Е. Н.** Миссия экологического образования [Текст] // Педагогика. – 2020. – № 6. – С. 68–76.

7 **Козина, Е. Ф., Степанян, Е. Н.** Практикум по методике преподавания интегративного курса Окружающий мир [Текст]. – М. : Издат. центр «Академия», 2008. – 485 с.

8 Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании». [Электронный ресурс]. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319> (Дата обращения 28.08.2021 г.)

9 Типовая учебная программа по предмету «Естествознание» для 1-4 классов уровня начального образования [Электронный ресурс]. – URL : https://www.cpm.kz/upload/main/dfe/7-Uchebnaya-programma_-Estestvoznanie.pdf (Дата обращения 20.05.2021).

10 **Алимов, А. К.** Использование активных форм обучения. Методическое пособие [Текст]. – Астана : АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» Центр педагогического мастерства, 2014. – 188 с.

REFERENCES

1 **Mylova, I. B.** Ispolzovanie programmnyh sredstv na urokah estestvoznaniya v nachalnoj shkole [Using software tools in Natural Science lessons in primary school] [Text] // In informatika i obrazovanie. – 2007. – № 4. – P. 74–81.

2 **Kolkova, O. V.** Ispolzovanie sovremennyh tekhnologij obucheniya na urokah estestvoznaniya [The use of modern teaching technologies in Natural Science lessons] [Text] // In sovremennye tendencii v obrazovanii i nauke : sbornik nauchnyh trudov po materialam Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii. – 2013. – P. 70–74.

3 **Baskova, O. A., Karamysheva, N. B., Adoneva, N. I.** Puti povysheniya effektivnosti uroka estestvoznaniya v nachalnoj shkole [Ways to improve the effectiveness of a Natural Science Lesson in primary school] [Text] // In sovremennye tendencii v obrazovanii i nauke : sbornik nauchnyh trudov po materialam Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii. – 2013. – P. 23–26.

4 **Sharafutdinov, D. F.** Ekologicheskoe obrazovanie i vospitanie v Kazahstane : opyt i problemy [Environmental education and upbringing in Kazakhstan : experience and problems] [Text]. – Almaty : Zheti Zhargy, 2009. – 154 p.

5 **Dlimbetova, G. K., Bulatbaeva, K. N., Dzyatkovskaya, E. N., Abenova, S. U., Bakirova, K. Sh.** Ekologizaciya deyatel'nosti vuza : Uchebno-metodicheskoe posobie dlya kursov povysheniya PPS vuza [Environmentalization

of the activities of the university : an educational-methodical manual for courses to improve the teaching staff of the university] [Text]. – Nur-Sultan : IP «Bulatov A. Zh.», 2020. – 168 p.

6 **Dzyatkovskaya, E. N.** Missiya ekologicheskogo obrazovaniya [Mission of environmental education] [Text]. In Pedagogy. – 2020. – № 6. – P. 68–76.

7 **Kozina, E. F., Stepanyan, E. N.** Praktikum po metodike prepodavaniya integrativnogo kursa Okruzhayushchij mir [Practicum on teaching methods of the integrative course Environment] [Text]. – Moscow : Izdat. centr «Akademiya», 2008. – 485 p.

8 Zakon Respubliki Kazahstan № 319-III «Ob obrazovanii» [№ 319-III Education Act of the Republic of Kazakhstan] [Text] from 27.07.2007. [Electronic resource]. – URL : https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_ (Date of access 28.07.2021).

9 Tipovaya uchebnaya programma po predmetu «Estestvoznaniye» dlya 1-4 klassov urovnya nachalnogo obrazovaniya [Typical curriculum in the subject «Natural Science» for 1-4 grades of the primary education level] [Text] [Electronic resource]. – URL : https://www.cpm.kz/upload/main/dfe/7-Uchebnaya-programma_-_Estestvoznaniye.pdf (Date of access 20.05.2021).

10 **Alimov, A. K.** Ispolzovanie aktivnyh form obucheniya. Metodicheskoe posobie [The use of active forms of learning : Textbook] [Text]. – Astana : AOO «Nazarbaev Intellektualnye shkoly» Centr pedagogicheskogo masterstva, 2014. – 188 p.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

**E. S. Bandaletova¹, Zh. Ye. Sarsekeyeva²*

^{1,2}Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ. Материал 10.12.21 баспаға түсті.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ АКТ-НЫ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП, ТАБИҒАТ ТУРАЛЫ БІЛІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Жұмыста табиғат туралы білімді қалыптастыру үшін бастауыш мектепте АКТ-ны сабақта тиімді пайдалану мәселесі ашылды. Компьютерлік технологиялар мұғалімдерге сабақ өткізуде таптырмас көмекші болады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар біздің өміріміздің ажырамас бөлігіне айналған заманауи білім беруге белсенді түрде енгізілуде. Оларды кіші мектеп

жасындағы оқушыларды оқытуда бірнеше себептер бойынша қолдану қажет: білім беруді жаңарту, оқушылардың зерттеуін тақырыпқа қызығушылығын арттыру, ақпаратты қабылдаудың әртүрлі арналарын қолдану және сабақ барысын әртараптандыру. Сабақ барысында компьютерлік технологиялармен жұмыс істеудің стандартты әдістерімен қатар, таңқаларлық және тиімсіз болып көрінуі мүмкін жаңа әдістер ұсынылады, бірақ оларды енгізу кіші жастағы оқушыларға жаңа білімді игеріп қана қоймай, табиғатпен саналы түрде байланысуға көмектеседі. Бұл әсіресе мектеп оқушыларының экологиялық сауаттылығын арттыру және олардың экологиялық мәдениетін дамыту міндеттері мұғалімдерге жүктелген кезде, мектептегі білім беруді экологияландыру жағдайында өте маңызды. Осы мәселелерді шешу үшін бастауыш сынып оқушыларында табиғат туралы қарапайым білімді қалыптастырып қана қоймай, оған деген сүйіспеншілік пен құрмет сезімін қалыптастыру қажет.

Кілтті сөздер: бастауыш мектеп, ақпараттық және компьютерлік технологиялар, білім беруді, табиғатты, білімді, экологиялық сауаттылықты ақпараттандыру.

**Ye. S. Bandaletova¹, Zh. Ye. Sarsekeyeva²*

^{1,2}E. A. Buketov Karagandy University, Republic of Kazakhstan, Karaganda. Material received on 10.12.21.

BUILDING NATURE KNOWLEDGE USING ICT IN PRIMARY SCHOOL

The work reveals the issue of the effective use of ICT in the classroom in primary school for the formation of knowledge about nature. Computer technologies will become an indispensable assistant for teachers in conducting classes. Information and communication technologies are being actively introduced into modern education, which have become an integral part of our life. It is necessary to use them in teaching younger schoolchildren for a number of reasons: to modernize education, increase pupils' interest in the topic under study, use different channels of information perception, and diversify the course of the lesson. In addition to standard methods of working with computer technologies during the lesson, new methods are proposed that may seem strange and ineffective,

but their implementation will help younger students not only master new knowledge, but also relate to nature more consciously. This is especially important in the context of the greening of school education, when teachers are tasked with increasing the environmental literacy of schoolchildren and developing their environmental culture. To solve these problems, it is necessary not only to form basic knowledge about nature in elementary school students, but also to instill in them love and respect for it.

Keywords: primary school, information and computer technologies, informatization of education, nature, environmental literacy.

FTAMP 14.25.09

<https://doi.org/10.48081/WHGQ6914>***А. К. Бекболеанова¹, А. Б. Эубакір¹**

^{1,2,3}Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Мақалада дидактикалық ойындардың бірнеше түрлері бөліп көрсетілген. Дидактикалық ойындардың барлық түрлерінің бір-бірін өзара толықтыратындығы, сонымен бірге ойындардың оқушының зейінін, байқағыштығын, тапқырлығын дамытатындығы айтылған. Сонымен бірге мақалада сабақты ойын түрінде ұйымдастыруға қойылатын талаптар анықталған, сабақта ойын технологияларын қолданудың шарттары берілген. Ойын процесінің материалды түсіндіруді жеңілдететіндігі, оқушыларды сабақта белсендіретіндігі, әрбір тақырып бойынша берілген есептерді шығаруға және оның нәтижесін алуға қызығушылық тудыратындығы, білім алушылардың логикалық ойлауын дамытуға ықпал ететіндігі қарастырылған.

Сабақты ойын түрінде ұйымдастыруға қойылатын талаптар жіктеліп, көрсетілген. Ойын түрінде ұйымдастырылған жарыс сабақтарының білім алушылар арасындағы қарым-қатынасқа, сыныптасар арасындағы жауапкершілік, пәндік білімнің негізін қалауда үлкен рөл атқаратындығы анықталған. Жалпы білім беретін мектеп математика курсының «Функцияның туындысын табу» тақырыбындағы дидактикалық ойынды қолдана отырып, сабақ өткізу әдістемесінің үзіндісі келтірілген.

Бұл мақалада сабақта ойын технологияларын қолдануға арналған, сақтау қажет болатын шарттар және онда әртүрлі дидактикалық ойындарды қолдануға болатындығы да көрсетілген. Жалпы білім беретін мектептерде математиканы оқыту кезінде сабақта және сабақтан тыс өткізілетін факультативтерде ойын технологияларын танымдық әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру құралы ретінде қарастырады.

Кілт сөздер: дидактикалық ойындар, технология, әдістеме, математикалық қабілет, іс-әрекет, функция, логика, сабақ, қызығушылық.

Кіріспе

Жаңартылған білім беру бағдарламасы – объективті қажеттілік. Білім беру мазмұнын жаңартылған бағдарлама бойынша жүргізу пән тақырыптарын немесе оларды орналастыру тәртібін өзгертуді, жаңа пәндерді енгізуді ғана емес, сонымен қатар оқыту нәтижесінде пайда болатын ерекше тәсілді: сыни ойлау дағдыларын, командада жұмыс істеуді, ақпаратты іздеуді де қамтитыны түсіну керек. Оқушылары үшін білімді саналы түрде игеру өте маңызды. Оқу процесі оқушы үшін сабақтың алғашқы күнінен бастап оның болашағының арасында байланыс орната алатындай етіп құрылуы қажет.

Білім мазмұнын жаңарту – білім беру бағдарламасының құрылымы мен мазмұнын, оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен тәсілдерін қайта қарастыру болып табылады. Қазақстанда білім беру жүйесін модернизациялау бағытында жүргізіліп жатқан іс-шаралар мен олардың нәтижелері елімізде білім беру реформасының жаңа кезеңге өтуге бет алғанын көрсетуде [1, 93 б.]. Сондықтан да жаңартылған білім беру бағдарламасының басымдықтарының бірі оқушылардың жалпы оқу біліктері мен дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Мұғалім үшін сабаққа дайындық – оқытудың оңтайлы құралдары мен формаларын таңдауды қажет ететін шығармашылық процесс. Жаңа формациядағы мұғалім – нәтижеге бағытталған құзыретті білім беру идеяларын жүзеге асыра алатын мұғалім. Сонымен, сабақта ойын технологиясын пайдалану жақсы нәтиже береді, баланың танымдық іс-әрекетін дамытады, шығармашылық тұрғыда, сыни ойлау, сөйлеу қабілеттерін, оның ой-өрісін кеңейтеді.

Қазіргі педагогика ғылымы гуманистік көзқарасты жетілдірудің басым бағыттарының бірі ретінде қарастырады тәрбие процесі, оның негізгі қағидасы оқушының жеке басын жан-жақты дамыту болып табылады [2, 1–12 б.].

Мектепте оқытудың негізгі міндеттерінің бірі оқушылардың оқу пәндеріне деген қызығушылығын, білімдерін тереңдету мен кеңейту қажеттілігін қалыптастыру болып табылады. Математика сабақтарындағы ақыл-ой белсенділігінің артуы оқушылардың зерттелетін материалға деген қызығушылығын, сабақ барысында олардың белсенділігін қалай сақтау керектігі туралы ойлануға мәжбүр етеді. Осыған байланысты әр мұғалім оқушының ойын белсендіретін тиімді оқыту әдістері мен әдістемелік тәсілдерді іздейді, оларды өз бетінше білім іздеуге ынталандыру жолдарын қарастырады. Сондықтан бұл біздің мақаламыздың өзектілігін көрсетеді.

Сабақ – оқытудың негізгі формаларының бірі. Сабақтың мақсаты оқушыларға ойын тапсырмасы түрінде қойылады, ал оқу материалы оның құралы ретінде қолданылады. Дидактикалық ойындарды математикалық терминдер, материалдар мен символдарды қолдана отырып, математикалық оқу бағдарламасында енгізу керек [3, 115 б.]. Ойын, әрине, оқытудың дәстүрлі формалары мен әдістерін толығымен алмастырмайды; ол оларды ұтымды түрде толықтырады, бұл белгілі бір сабақтың және бүкіл оқу процесінің мақсаты мен міндеттеріне тиімді қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Ойын оқушылардың математикалық білімдерін нақтылау және қалыптастыру барысында, яғни пәнді жақсы түсінуге ықпал еткен жағдайда құнды болады [4]. Сабақ барысында дидактикалық ойындарды қолдану оның қатысушылары мен мұғалімдері арасындағы қарым-қатынасты жақсартады, өйткені ойын барысындағы оқушылардың өзара әрекеттесуі бейресми қарым-қатынасты қамтамасыз етеді және олардың жеке қасиеттерін, олардың мінезінің жақсы жақтарын ашуға мүмкіндік береді, бұл ойынға қатысушылардың өзін-өзі бағалауын арттырады, өйткені олар өз қабілеттерін тексеруге мүмкіндік алады. Ойын арқылы психологиялық шаршауды жоюға болады, оны оқушылардың ақыл-ой күштерін жұмылдыру, олардың ұйымдастырушылық қабілеттерін дамыту, өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қабылдау, сыныпта жағымды атмосфераны құру үшін пайдалануға болады.

Ойын іс-шараларына қатысу оқушының тиімді әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Көптеген оқытушылар ойын әдістерін қолдану сабақта оқуға деген ішкі уәждемеге, пәнді оқуға деген тұрақты қызығушылықты қалыптастыруға ықпал етеді деген тұжырым жасайды [5, 19 б.]. Біз жалпы білім беретін мектептің жоғары сыныптарында зерттелген тақырыпты бекітудің (жалпылаудың) тиімді формаларының бірі ойын болуы мүмкін деген практикалық қорытындыға келдік.

Оқытудың ойын формалары әртүрлі. Ойынның негізгі мотиві нәтиже емес, процесс. Бұл олардың даму маңыздылығын арттырады. Қазіргі білім беру мақсаты оқушыларды өмір бойы оқуға және шешім қабылдауға дайындау. Білім мен дағдыны және күнделікті білім алуды оқыту процесі ретінде тиімді болуын қамтамасыз ету [6, 15 б.].

Ұсынылған материалдар және зерттеу әдістері

Ойын сабақтары оқушылардың алған білімдерін тәжірибеде қолдана білуді дамыту үшін қажет. Бұл үлкен дайындықты және көп уақытты қажет ететін оқу іс-әрекетінің күрделі түрі. Ойын процесі оқушыларға жаңа тақырыпты түсінуді жеңілдетеді, оларды ойын белсенділігіне тартады, математикалық есептерді шешудің нәтижесіне қызығушылық тудырады және логикалық ойлауды дамытуға ықпал етеді. Педагогикалық тәжірибе мен педагогикалық әдебиеттерді

талдау көрсеткендей, соңғы уақытқа дейін ойын тек сыныптан тыс шараларда қолданылды, ал оқу процесінде дидактикалық ойынды қолдану мүмкіндіктері бағаланбады. Қазіргі уақытта дидактикалық ойындардың бірыңғай жіктемесі жоқ. Оқу процесінде қолданылатын, ойын мотивіне негіз болатын іс-әрекет және функционалды ойындар болып топтарға бөлінеді.

Сонымен, мақаланы жазу барысында қойылған міндеттерді шешу үшін келесі зерттеу әдістері қолданылды:

- зерттеу тақырыбы бойынша философиялық, ғылыми-әдістемелік және психологиялық-педагогикалық әдебиетті зерделеу және талдау;

- математика пәні бойынша ғылыми әдебиетті, оқу құралдары мен өзіндік көп жылдық тәжірибесін талдау, салыстыру, қорыту және жүйелеу.

Ойын технологиясы білім беру міндетінің ішінде басымдылыққа ие, себебі баланың өз іс-әрекетіне, қарым-қатынасына және өзіне қатысты субъективті ұстанымын қалыптастыруға әсер етеді [7, 141 б.]. Дидактикалық ойындар – оқыту құралы ретінде қолданылатын оқу материалы. Ойын әдістері мен жағдайларын қолдана отырып, мұғалім оқушыларды математикалық белсенділікке ынталандыруы мүмкін. Ойын барысында зейін, байқау, тапқырлық дамиды. Олар оқушылардың математикалық қабілеттерін, тез тапқырлығын, логикалық ойлауын дамытады, сонымен бірге есте сақтауды күшейтеді.

Бізге шешім қабылдау дағдыларын дамытатын, байланыс және ынтымақтастық орнату арқылы проблемаларды шешуге бағытталған жаңа білім беру жүйесі қажет [8, 22 б.]. Оқытудың нақты тәжірибесінде ойындардың барлық түрлері дербес және бір-бірін өзара толықтыратын болады. Ойындардың әр түрін және олардың түрлі үйлесімдіктерін пайдалану оқу материалының ерекшеліктерімен, оқушылардың жас ерекшеліктерімен және басқа да педагогикалық факторлармен анықталады.

Дидактикалық ойындар мазмұны, ойынды ұйымдастырудың әдіс-тәсілдері балалардың зейінін, есте сақтауын, байқағыштығын, көзбен мөлшерлеуін, тапқырлығын дамытуға, математикалық білімдерін, икемділіктері мен дағдыларын, заттардың түсі, өлшемі, пішіні бойынша топтастыруға, салыстыруға, ажыратуға, кеңістік пен уақытты бағдарлауға үйретеді [9, 88 б.].

Сабақты ойын түрінде ұйымдастыруға қойылатын талаптар төмендегідей болуы керек:

- Ойын оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын тудыруы керек.

- Ойын оқушылардың еркін шығармашылығы мен өзіндік іс-әрекетіне негізделуі тиіс. Математика және сыныптан тыс жұмыста әр түрлі сабақ түрлері, әрине, белгілі бір шығармашылықтық дәрежеде өткізіледі, бірақ ойын барысында оқушылардың шығармашылығы аса қажет. Бұл ойынға қатысушы оқушылардың ешқандай міндеттері жоқ дегенді білдірмейді. Тәжірибе көрсетіп

отырғандай, оқушылар бұл міндеттерге үлкен жауапкершілік сезімімен келуі үшін келесі мәселелер ескерілуі тиіс деп ойлаймыз, олар:

- Ойынның мақсаты оқушылар үшін түсінікті болуы керек, ал оның безендірілуі – тартымды болуы керек.

- Ойынның міндетті элементі – оның эмоционалдығы. Ойын оған қатысушыларда жағымды көңіл-күй тудыруы керек.

- Ойындарда командалар немесе жекелеген ойын қатысушылары арасындағы жарыс элементінің болуы міндетті. Бұл әрдайым оқушылардың өзін-өзі бақылауына, белгіленген ережелерді нақты сақтауға және ең бастысы оқушылардың белсенділігін арттыруға бағыттайды. Бұл жағдайда жеңіске жету – шәкіртті ынталандыратын, алға итермелейтін өте күшті себеп.

- Ойын кезінде оқушылардың белсенділігінің рөлі аса маңызды. Әйтпесе, мұғалім сабақтан өзі қалағандай нәтиже алмайды, ал ойынға бөлінген уақыт нәтижесіз өтеді.

- Математикалық ойындардың тәрбиелік және танымдық мәні туралы айта отырып, оларды ұйымдастырудағы мұғалімнің маңызды рөлін көрсету керек. Ең алдымен, мұғалім оқушылардың шығармашылық жұмысына бастау алуы тиіс, бірақ мұғалімнің бақылауы мен басшылығы балалардың бастамасы мен олардың дербестігін баспағаны жөн, әйтпесе оқушының жеке тұлғасының ерекшеліктерін еркін көрсету мүмкін емес, бұл жағдайда ойынның мәні жойылады. Мұғалім біртіндеп жақсы дайындалған оқушыларға жол бере отырып, ойын барысындағы өзінің жетекшілік рөлінен бас тарта алады.

- Көптеген ойындарды оқушылар өз бетінше әзірлей алады. Ол үшін ең жақсы ойынға конкурс жариялауға болады. Дегенмен, әрбір ойлап тапқан ойынды іс-әрекетте тексеру керек.

- Үлестірмелі материалдары бар математикалық ойындардың көпшілігі арнайы бақылау картасын талап етеді, оған ойын ережелері ғана емес, оқушылардың болжамды жауаптары да енгізілуі керек. Мұғалім оқушыларға осындай карталарды жасауды тапсыра алады. Осы аталған бақылау картасы жасалған жағдайда ғана ойынды дайындалған деп санауға болады.

- Дидактикалық ойындар мазмұны жағынан да, өткізу формасы бойынша да әртүрлі болуы керек.

Ойынды балалар өмірін ұйымдастырудың формасы ретінде пайдалана отырып алдымен солардың ортақ мүддесін бағыттап және дамытып отыру, балалар ұжымын топтастыруға күш салу керек [10, 3 б.].

Біз бұл тақырыпты зерттей отырып, ойын кезеңдері мыналарды қамтиды деген тұжырым жасаймыз, олар:

1 Алдын ала дайындық: сынып қабілеттері бойынша тең командаға бөлінеді (қажет болса), үй тапсырмасы командаға беріледі.

2 Ойынның жүргізілуі.

3 Сабақ бойынша қорытынды: ойынға қатысушылардың жұмысы туралы қорытынды және баға қою.

Қазіргі дидактика оқытудың ойын формаларында мұғалім мен оқушының тиімді өзара әрекеттесу мүмкіндіктерін, олардың іскерлік қарым-қатынастағы тікелей және мүдделі ең өнімді формасын қарастырады. Соның бірі жарыс сабақтары білім алушылар арасында ұжымдасу, топ алдындағы жауапкершілік, пәндік тәрбиенің негізін қалайды. Жарыс сабақтары оқушыларды белсенді әрекет жасатады, жарыс сабағына даярлық ретінде үй тапсырмаларын пайдалануға болады [11, 111 б.]

Нәтижелер және талқылау

Математикалық есептер пән мазмұнының негізгі құрамдас бөлігі болып табылады, ол сонымен қатар теориялық материалды да қамтиды (түсініктер және олардың анықтамалары, алгоритмдер, математикалық тұжырымдар: аксиомалар, теоремалар, леммалар және т.б.). Біздің пікірімізше сабақта ойын технологияларын қолдану үшін келесі шарттарды сақтау қажет:

- Ойын сабақтың оқу-тәрбие мақсаттарына сай болуы тиіс;
- Ойын сынып оқушылар үшін түсінікті және қызықты болуы керек;
- Сабақта ойындарды пайдаланудың орны мен өтілетін уақытын сауатты анықтау қажет.

Танымдық әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру құралы ретінде ойын технологияларын қолдану келесі сабақ түрлерін ерекшелейді, олар:

- Ойын-сабақ (эстафета-сабақ, конкурс-сабақ, турнир-сабақ);
- Дәстүрлі сабақта ұсынылған тапсырмаларды пайдалана отырып ойын ойнату;

- Сабақтың әртүрлі кезеңдерінде ойындарды пайдалану (басы, ортасы, соңы; жаңа материалмен танысу, білімді, іскерлікті, дағдыларды бекіту, өтілген тақырыпты қайталау және жүйелеу);

- Сабақтан тыс уақытта пайдаланылатын ойындар (математикалық кафе, математикалық пойыз, аннограмма және т.с.с.) өткізілетін болады.

Дидактикалық ойындарды қолдану баланы оқыту мен тәрбиелеу үшін өте маңызды екенін атап өткен жөн. Ойын барысында қоғамдық құндылықтар мен нормалар игеріліп, балаларды өз халқының мәдени және тарихи құндылықтарымен таныстыру жүзеге асырылады. Бір жағынан, ойындар құрылымдалған микро орта болып табылады, екінші жағынан, балалардың шығармашылығы мен тәуелсіздігі, олардың жетістікке жетуі үшін мүмкіндіктер ашады, бұл өзін-өзі бағалау мен құзыреттілік сезімін қалыптастыру, жеке тұлғаның мотивациялық және ерікті саласын дамыту, сонымен қатар оқу процесінің тиімділігін арттыру үшін маңызды.

Математика сабақтарында дидактикалық ойындарды ұйымдастыруда және осындай бағыттағы тапсырмалардың орындалуын қамтамасыз ету үшін:

* Мақсатты анықтау қажет, яғни ойын барысында оқушылардың қандай іскерліктер мен дағдыларды игере алатындығын анықтау.

* Сабақта оқу процесінде ойынның алатын орнын, оның ұзақтығын анықтау.

* Ойын ережелерін жасау, осы ережелермен танысу уақытын белгілеу (сабақтың өзінде немесе бірнеше сабақта ойнағанға дейін сыныпта ойын ережелерін іліп қою).

* Ойынмен қамтылмайтын оқушыларды басқа жұмыспен қамтуды қарастыру.

* Ойын барысында қажет болатын дидактикалық материалдарды алдын-ала жасау.

* Ойынның әр қатысушысының және жалпы топтың (команданың) іс-әрекеті нәтижелерінің сапасын бағалау механизмін ойластыру.

* Мазмұны бойынша ойынның қорытынды формасын анықтау (қорытынды, ойында қолданылатын негізгі теориялық позицияны тұжырымдау, жалпылау және т.б.).

Енді «Функцияның туындысын табу» тақырыбындағы дидактикалық ойынды қолдана отырып, сабақ өткізу әдістемесінің үзіндісін қарастырамыз, 11-сынып.

Ойынның сипаттамасы:

Іс әрекеті бойынша-зияткерлік.

Педагогикалық процестің сипаты бойынша-жалпылама.

Ойын әдісіне сәйкес – пәндік.

Пән саласы бойынша – математикалық.

Мақсаттары мен міндеттері.

1 Саралау ережелерін қолдана отырып, кейбір қарапайым функциялардың туындысын табу дағдылары мен іскерліктерін дамыту.

2 Оқушылардың есте сақтау қабілетін, зейінін, логикалық ойлауын, қарым-қатынас мәдениетін және математикадан жауап беру мәдениетін, шығармашылық қабілеттерін, бастамасын дамыту, олардың көкжиегін кеңейту.

3 Пәнге деген қызығушылықты ояту, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру, мүмкіндігінше көп оқушыларды жұмысқа тарту, оқу мотивациясын арттыру.

Оқушылар:

- элементар функцияның туындыларының формулаларын;
- туындыларды есептеудің қарапайым ережелерін;
- күрделі функцияның туындыларын табу қағидаларын;

- элементар функцияларды анықтауды;
- логарифмдік, тригонометриялық функциялардың туындыларының формулаларын;
- элементар функциялардың туындыларын табу кезінде туындының анықтамасын;
- күрделі функцияның туындысын табу, функциялардың туындыларының мәндерін табу ережелерін;
- есептерді шешуде функцияларды саралау ережелері мен формулаларын қолдануды біледі.

Сабақ үстінде ойынды өткізу уақыты – 20–25 минут.

Бұл ойын тақырыпты бекіту кезінде жүзеге асырылады. Ойын алдында теориялық материалды фронтальды зерттеу жүргізіледі.

Өткізу формалары.

1 нұсқа – топтық.

Сынып екі командаға шамамен бірдей қабілеттерге бөлінеді, бірдей тапсырмалардың екі жиынтығы беріледі. Топтық жұмыстың техникалық процесі келесі элементтерден тұрады:

Тапсырманы орындау барысындағы негізгі қойылған міндет: «XIX ғасырдағы ұлы неміс математигінің фразасын тап».

1 Топтың тапсырманы орындауға дайындығы.

Жұмыстың реттілігі туралы нұсқаулық.

Жұмыс алгоритмі:

1.1 Берілген функциялардың туындысын тап.

1.2 Функция туындысының нүктедегі мәнін табу.

1.3 Алынған жауап «Алфавит – шифрлаушы» кестесімен салыстырылсын.

Бұл кестеде «Функцияның нүктедегі туындысын табу керек» бағанында есептің шарты берілгені, кестенің екінші бағанында есепті шығаруға қажетті формула жазылған, үшінші бағанда функцияның нүктедегі мәні есептеледі, келесі бағанда есептің шарты формулаға салынған, алынған жауапқа қатысты соңғы бағанда есептің алынған мәні әріптік түрде көрсетілген.

1.4 Өзінің реттік нөміріне сәйкес келетін әріпті (нүктені, үтірді) осы кестеге жазу, сондай-ақ оны капитанға хабарлау.

1.5 Кестені толтыру барысында нәтижелерді бағалау.

Топтар бойынша дидактикалық материалдарды тарату:

- жеке парақ,
- тапсырмалары бар карточкалар,
- туынды «тақырыбы бойынша тірек конспектісі»,
- негізгі фразаның бланкісі (кесте түрінде беріледі),
- проекциялық фильм (капитан үшін).

2 Топтық жұмыс (ойынның өзі).

Материалмен танысу, топта жұмысты жоспарлау.

Топ ішіндегі тапсырмаларды бөлу.

Тапсырманы жеке орындау.

Топтағы жеке жұмыс нәтижелерін талқылау.

Топтың жалпы тапсырмасын талқылау (ескертулер, толықтырулар, нақтылаулар, жалпылау).

Топтық тапсырманы қорытындылау.

Қажет болған жағдайда оқытушы оқушыларға кеңес береді, топтардағы жұмысты түзетеді. Жұмыс барысында оқушылар осы тақырып бойынша анықтамалық жазбаны қолдана алады. Әріпті тапқан оқушы оны капитанға хабарлайды. Ол оны проекциялық пленкаға жазады, оның астында негізгі фразаның формасы жатыр. Барлық мысалдарды дұрыс шешкенде, XIX ғасырдағы ұлы неміс математигінің бүкіл тіркесі шешіледі. Екі команданың нәтижелері кезек-кезек кодоскоп экранына шығарылады. Нәтижесінде шифрланған сөйлемді оқуға болады. Сөйлемді тез табатын команда жеңеді. Сөйлем шешілгеннен кейін мұғалім оқушыларды ғалымның өмірбаянымен таныстырады.

3 Нәтижелерді тексеру, жіберілген қателерді түзету.

4 Қорытындылау.

Ойынға қатысушылардың жұмысы туралы қорытынды және бағалау.

Карточкалардағы тапсырмалар сараланған түрде таңдалады. Әр мысалда белгілі бір балл қойылады (1-ден 3-ке дейін). Балдар қосындысы бойынша оқушының білімі бағаланады. Оқушының өз нәтижесі бойынша міндетті түрде өзін-өзі бағалауы да есепке алынады. Бағалауды мұғалім мен капитан да қоя алады. Дұрыс жауап үшін ол қатысушыға сәйкес түсті жетон береді (1 балл – жасыл; 2 балл – сары; 3 балл – қызыл).

Қорытынды

Зерттеу барысында біз ойын технологиясы қолданылған бірнеше сабаққа талдау жасадық және ойын сабақтарын өткізген мұғалімдердің пікірін тындадық. Бұл талдаудың нәтижесі бойынша кейбір сабақтарда ойын элемент ретінде, ал басқаларында тәуелсіз модель ретінде қолданылатындығы белгілі болды. Ойынның бәсекелестік сәті оқушыларды ынталандырады. Бұл сабақтарға жасалған талдаудың және сабақ өткізген мұғалімдердің пікірінің қорытындысы мынадай:

1 Ойын бұрын өткен материалды есте сақтауға, жүйелеуге көмектеседі. Сонымен қатар, тапсырманы уақытында орындауды үйретеді.

2 Ойын өткізу мүмкіндігі оқушылардың дайындығына байланысты болады.

3 Ойын оқушыларға өзін дәлелдеуге және білімін тексеруге мүмкіндік береді.

4 Кемшіліктері ойынды дайындауға көп уақыт кететеді және әр оқушыны объективті бағалау мүмкіндігінің болмауы.

5 Зерттеуге қатысқан мұғалімдердің педагогикалық өтілі бір жылдан отыз жылға дейін. Бірақ, олардың барлығы да өз сабақтарында ойын технологиясын қолданады.

6 Ойын технологиясы басатуыш сыныптан бастап қолданылатын болса, онда қорытынды емтихандарға дидактикалық ойын ықпал етеді. Бұл оқушыларға тақырыптағы «әлсіз жақтарын» анықтауға, бұрын білгендерін еске түсіруге мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, мұндай ойындар пәнаралық байланыстарды орнатуға ықпал етеді және олар әртүрлі жағдайларда әрекет ету дағдыларын қалыптастыруға бағытталған, ал дидактикалық ойындарды білімді жинақтау, жүйелеу кезеңінде өткізуге болады деген тұжырым жасаймыз.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Ищанова, Г. Е.** Болашақ педагогтарды даярлауда жаңартылған білім беру мазмұнының алатын орны // Абай атындағы ҚазҰПУ-ң ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдары» сериясы, 2018. – №2(58).

2 **Pavel M. Gorev, Nadezhda V. Telegina, Lyudmila Zh. Karavanova, Stella S. Feshina.** Puzzles as a Didactic Tool for Development of Mathematical Abilities of Junior Schoolchildren in Basic and Additional Mathematical Education // EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education. – 2018. – 14(10). – em1602. – ISSN 1305-8223 (online). – OPEN ACCESS Research Paper. – <https://doi.org/10.29333/ejmste/93675>.

3 **Мишечкина, Н. А.** Применение дидактических игр в обучении математике // «Молодой учёный». – 2018. – № 1 (187). – С. 115–118.

4 Использование дидактических игр на уроках математики в начальной школе // Инфоурок. [Электронный ресурс]. – URL: <https://infourok.ru/statya-ispolzovanie-didakticheskikh-igr-na-urokah-matematiki-v-nachalnoy-shkole-692023.html>.

5 **Шмелева, О. В.** Игровые технологии – эффективное средство формирования ключевых компетенций обучающихся на уроках математики // Школьная педагогика // Международный научный журнал. – 2016. – № 3 (06).

6 **Blazenska Divjak, Damir Tomic.** The Impact of Game-Based Learning on the Achievement of Learning Goals and Motivation for Learning Mathematics – Literature Review // Journal of Information and Organizational Sciences. Jios, – Vol. 35. –No. 1 (2011). – P. 15–30.

7 **Михайленко, Т. М.** Игровые технологии как вид педагогических технологий // Педагогика : традиции и инновации // Материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Челябинск, октябрь 2011 г.). Т. 1 / Под общ. ред. Г. Д. Ахметовой. – Челябинск : Два комсомольца, 2011. – 162 с. – ISBN 978-5-903618-52-1.

8 **Янг, Ш.** От «подрыва» к инновациям : о будущем МООК // Вопросы образования. – 2018. – № 4. – С. 21–43.

9 **Егізбаева, А. Қ., Нүрпейісова, Г. Қ.** Дидактикалық ойындардың тәрбиелік мәні М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің хабаршысы. – №1(26). Ғылыми-педагогикалық журнал. – Петропавловск : 2015. – 87–90 б.

10 Үш тілдегі дидактикалық ойындар жинағы : әдістемелік құрал. – «Мектепке дейінгі балалық шақ» әдістемелік орталығы. – Астана 2013. – 73 б.

11 **Абнасырова, Р. Ж.** Жаңа инновациялық әдістерді тиімді пайдалану // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы. – «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2017. – №3(55).

REFERENCES

1 **Ishanova, G. E.** Bolashaq pedagogtardy dаяrлаyда jaңартылған bilim берy mazmunynyń alatyn orny [Ishchanova G. E. the role of the updated content of education in the training of future teachers]. In Abai atyndaғы KazNPU Habarshysy «Pedagogika ғыlymdary» seriasy [Bulletin of Abai KazNPU «Pedagogical Sciences» Series]. – 2018. – №2(58). – 2018. – No. 2(58).

2 **Pavel M. Gorev, Nadezhda V. Telegina, Lyudmila Zh. Karavanova, Stella S. Feshina.** Puzzles as a Didactic Tool for Development of Mathematical Abilities of Junior Schoolchildren in Basic and Additional Mathematical Education // EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education. – 2018. – 14(10). – em1602. – ISSN 1305-8223 (online). – OPEN ACCESS Research Paper. – <https://doi.org/10.29333/ejmste/93675>.

3 **Mishechkina, N. A.** Primenenie didakticheskikh igr v obychenu matematike [Mishechkina N. A. Application of didactic games in teaching mathematics]. In «Molodoi ycheniy» [«Young Scientist»]. – 2018. – № 1 (187). – P. 115–118.

4 Ispolzovanie didakticheskikh igr na yroках matematiki v nachalnoi shkole [The use of didactic games in math lessons in elementary school]. In Infoyrok. [Electronic resource]. – URL: <https://infourok.ru/statya-ispolzovanie-didakticheskikh-igr-na-urokah-matematiki-v-nachalnoy-shkole-692023.html>.

5 **Shmeleva, O. V.** Igrovyte tehnologii – effektivnoe sredstvo formirovaniya kluchevykh kompetensiy obychayshihsa na yroках matematiki [Shmeleva O. V. Game

technologies – effective means of students' key competencies formation in mathematics lessons]. In *Shkolnaya pedagogika // Mejdýnarodnyj naýchnyj jýrnal*. – 2016. – № 3 (06).

6 **Blazenka Divjak, Damir Tomic**. The Impact of Game-Based Learning on the Achievement of Learning Goals and Motivation for Learning Mathematics – Literature Review // *Journal of Information and Organizational Sciences*. Jios, – Vol. 35. – No. 1 (2011). – P. 15–30.

7 **Mikhailenko, T. M.** Igrovyje tehnologii kak vid pedagogicheskix tehnologii [Game technologies as a type of pedagogical technologies]. In *Pedagogika: Traditsii i Innovatsii : Materialy mejdýnar. zaoch. naých. konf. – [Pedagogy : Traditions and Innovations : Materials of the International part-time scientific conference]*. Ed. by G. D. Ahmetova. – Chelyabinsk, October 2011. – T. 1. – Chelábinsk : Dva komsomolsa, 2011. – 162 p. – ISBN 978-5-903618-52-1.

8 **Iang, Sh.** Ot «podryva» k inovasiam : o býdýshem MOOK [Yang Sh. From «disruption» to innovation : about the future of MOOCs]. In *Voprosy obrazovaniya. [Questions of education]*. – 2018. – № 4. – P. 21–43.

9 **Egizbaeva, A. Q., Nurpeisova, G. Q.** Didaktikalıq oıyndardıń tárbıelik máni [Egizbayeva A. K., Nurpeisova G. K. Educational significance of didactic games] In *M. Qozybaev atyndaǵy Soltústik Qazaqstan memlekettik ýniversitetiniń habarshysy. – №1(26). Ğylymı-pedagogikalıq jýrnal [Bulletin of the North Kazakhstan State University named after M. Kozybayev. – No. 1(26). – Scientific and pedagogical Journal]*. – Petropavlovsk, 2015. – P. 87–90.

10 *Ush tildegi didaktikalıq oıyndar jınaǵy : ádistemelik qural [Collection of didactic games in three languages : methodical manual]*. – Astana : «Mektepke deingi balalyq shaq» ádistemelik ortalyǵy, 2013. – 73 p.

11 **Abnasyrova, R. J.** Jańa inovasiyalyq ádisterdi timdi pıdalanı [Effective use of new innovative methods]. In *Abai atyndaǵy KazNPU Habarshysy, «Pedagogika ǵylymdary» series [Bulletin of Abai KazNPU, series «Pedagogical Sciences»]*. – 2017. – №3(55).

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*А. К. Бекболганова¹, А. В. Аубакір²

^{1,2}Қазақхский национальный женский педагогический университет

Республика Қазақстан, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

МЕТОДИКА РЕАЛИЗАЦИИ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР КАК СРЕДСТВА РАЗВИТИЯ МАТЕМАТИЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

В статье выделено несколько видов дидактических игр. Отмечается, что все виды дидактических игр взаимодополняют друг друга, а также игры развивают внимание, наблюдательность, смекалку ученика. При этом в статье определены требования к организации урока в игровой форме, даны Условия использования игровых технологий на уроке. Предусмотрено, что игровой процесс облегчает интерпретацию материала, активизирует учащихся на уроке, вызывает интерес к решению заданных задач по каждой теме и получению ее результатов, способствует развитию логического мышления обучающихся.

Классифицированы и указаны требования к организации занятия в игровой форме. Установлено, что соревновательные занятия, организованные в игровой форме, играют большую роль в общении обучающихся, ответственности между одноклассниками, в формировании основ предметных знаний. Приведен фрагмент методики проведения урока с использованием дидактической игры по теме «Нахождение производной функции» курса математики общеобразовательной школы.

Данная статья посвящена применению игровых технологий на уроке, также указаны условия, при которых необходимо соблюдать и в которых можно использовать различные дидактические игры. При обучении математике в общеобразовательных школах на факультативах, проводимых на уроках и внеурочной деятельности, игровые технологии рассматриваются как средство формирования познавательных универсальных учебных действий.

Ключевые слова: дидактические игры, технология, методика, математические способности, деятельность, функция, логика, урок, интерес.

*А. К. Бекболганова¹, А. В. Аубакір²

^{1,2}Kazakh National Women's Pedagogical University,

Republic of Kazakhstan, Almaty.

Material received on 10.12.21.

METHODS OF IMPLEMENTATION OF DIDACTIC GAMES AS A MEANS OF DEVELOPING STUDENTS' MATHEMATICAL ABILITIES IN MATHEMATICS LESSONS

The article highlights several types of didactic games. It is noted that all types of didactic games complement each other, as well as games develop the attention, observation, and ingenuity of the student. At the same time, the article defines the requirements for the organization of the lesson in the form of a game, the Conditions for the use of gaming technologies in the lesson are given. It is provided that the gameplay facilitates the interpretation of the material, activates students in the lesson, arouses interest in solving the given tasks on each topic and obtaining its results, promotes the development of logical thinking of students.

The requirements for organizing classes in a playful way are classified and specified. It is established that competitive classes organized in a playful way play an important role in the communication of students, responsibility between classmates, in the formation of the foundations of subject knowledge. A fragment of the methodology of the lesson using a didactic game on the topic "Finding a derivative function" of the mathematics course of a secondary school is given.

This article is devoted to the use of gaming technologies in the classroom, and also specifies the conditions under which it is necessary to observe and in which various didactic games can be used. When teaching mathematics in secondary schools on electives held in lessons and extracurricular activities, game technologies are considered as a means of forming cognitive universal educational actions.

Keywords: didactic games, technology, methodology, mathematical abilities, activity, function, logic, lesson, interest.

МРНТИ 14.25.09

<https://doi.org/10.48081/JLYY4874>***А. А. Гуринова¹, Т. В. Зенкова²**^{1,2}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ МЕТАФОРЫ В ОБУЧЕНИИ ЛЕКСИКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Последние исследования в области когнитивной лингвистики и заслуженное место лингвокогнитивного подхода в обучении английскому языку продемонстрировали важность принятия во внимание развитие метафорической компетенции учащихся. В данной статье рассматривается возможность пересмотра и дополнения методического пособия для 8-х классов по развитию лексического запаса учащихся Назарбаев Интеллектуальной школы г. Павлодара заданиями, построенными на концептуальной метафоре, что окажет большое содействие развитию коммуникативной компетенции учащихся. В основе предложенных типов заданий по расширению словарного запаса учащихся образными лексическими единицами лежат методологические принципы учёных, которые провели ряд исследований по использованию когнитивной метафоры в изучении иностранных языков.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, обучение английскому языку, освоение иностранного языка, лексика английского языка, пополнение словарного запаса, концептуальная метафора, метафорическая компетенция, метафорическая проекция.

Введение

С начала 2000-х годов языковая политика в Казахстане стала одним из приоритетных направлений в рамках развития экономической и социальной сфер. Идея о триединстве языков впервые была озвучена первым президентом РК Н. А. Назарбаевым. В своей программной статье «Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда» Лидер Нации подчеркнул, что наряду с государственным и русским языком огромная роль должна быть отведена изучению английского

языка как «языка успешной интеграции в глобальную экономику» [1]. Однако согласно рейтингу EF English Proficiency Index, опубликованному в ноябре 2020 года, Казахстан занимает всего лишь 92 место (категория «очень низкий уровень») среди ста стран по уровню владения английским языком, тогда как такие страны СНГ, как Беларусь и Россия в этом списке занимают 40 и 41 позиции соответственно [2]. В связи с этим, можно сделать однозначный вывод о том, что перед современным учителем английского языка стоит важная задача выбора наиболее подходящих методов и инструментов для формирования коммуникативной компетенции учащихся.

В данной статье, вслед за Дж. Шейлзом [3], мы придерживаемся мнения, что лингвистическая (языковая) составляющая коммуникативной компетенции является основным из шести компонентов в её структуре, так как без знания лексики и грамматических структур, а также правил формирования высказываний, коммуникация не представляется возможной. Такого же мнения придерживается и выдающийся современный голландский психолингвист В. Лефельт, считающий, что вокабуляр – это «движущая сила» формирования языковых навыков, которая может рассматриваться как критерий уровня знаний учащихся [4].

Как показывает практика, механическое заучивание новой лексики является неэффективным, так как оно не затрагивает важный этап осознания и понимания. Эта попытка расширить словарный запас учащихся ведет к ряду сложностей. Одной из таких сложностей считается интерференция родного языка, в следствие которой от ученика средней школы можно услышать такие фразы, как *time belt (часовой пояс)*, *drink a pill (пить таблетку)*, *strong rain (сильный дождь)* и др., являющиеся дословным переводом с родного на английский язык, тогда как лексико-фразеологическая сочетаемость – национальна, а не универсальна.

Кроме того, отдельной областью является трудность изучения образной лексики (метафор, сравнений, идиом, фразовых глаголов). Зачастую учащиеся, даже имея в своем пассивном словарном запасе достаточное количество образных выражений, стараются избегать их использование, заменяя на более простые эквиваленты, что делает речь неэкспрессивной и менее приближенной к речи носителей языка. К примеру, даже зная идиому *to be on cloud nine*, учащиеся зачастую используют ее эквивалент уровня *Al to be happy*. По мнению многих лингвистов, причиной этому служит расхождение между языковыми картинками мира представителей двух культур, а также неправильно выстроенный процесс пополнения словарного запаса [5].

В связи с этим, при введении новой лексики перед учителем встает важная задача уделить внимание концептуализации лексики с целью ее глубокого осознания и понимания учащимися.

Материалы и методы

Американский лингвокогнитивист Дж. Тейлор отмечает, что когнитивная лингвистика имеет отличительный подход к изучению языка, в котором значение (в отличие от синтаксиса в лингвистике) занимает центральную позицию [6]. Таким образом, инструменты когнитивной лингвистики, такие как субъективная интерпретация и категоризация, обеспечивают нас более гибкими средствами определения важных различий между родным и изучаемым языками. Эти различия могут быть использованы для прогнозирования тех языковых сфер, которые могут вызвать сложности у учащихся.

Британский лингвист М. Джованелли, исследующий принципы когнитивной грамматики, отмечает важную роль когнитивного процесса в осмыслении принципов функционирования языковых единиц. Фокусом его практики преподавания является разработка подходов в преподавании грамматики, основанных на теоретических знаниях когнитивной лингвистики [7].

Благодаря исследованиям в области концепта как базового понятия когнитивной лингвистики, лингвокогнитивный подход является эффективным в области освоения лексики иностранного языка. Р. Лэнекер, являющийся одним из отцов-основателей когнитивной лингвистики, использует термин «узел доступа» в отношении связей, возникающих у человека относительно определённых слов и фраз [8]. Учёный считает важным воспринимать лексемы как инструменты, активирующие у учащегося сеть ассоциаций, которые будут отличаться в зависимости от уровня его «энциклопедических знаний» и контекста их использования. Таким образом, анализ смысловых ассоциаций в родном и иностранном языках дают возможность получить более полную картину о том, как энциклопедические знания пополняются у учащегося, изучающего иностранный язык, и как учитель может их развивать.

Вопрос о лингвокогнитивных основах обучения иностранному языку является достаточно популярным на сегодняшний день. В странах ближнего зарубежья среди основных исследователей можно выделить С. В. Мотова, считающего данный метод «перспективным путём развития современного языкового образования» [9], А. С. Жуковскую, Н. Ю. Тразанову и др.

Принципы и методы когнитивной лингвистики применимы в отношении обучения учащихся выражениям в языке, имеющим переносное значение.

Такие образные лексические единицы представляют особую сложность для изучающих английский язык, так как люди, говорящие на разных языках, обычно имеют разные представления. Когнитивная лингвистика, основанная на когнитивных, социальных и коммуникативных теориях, относит их к концептуальным метафорам [10].

Изначально термином «метафора» обозначались языковые средства, используемые в риторике и литературе в буквальном значении для проведения впечатляющего сравнения. Однако американские лингвисты Д. Лакофф и К. Джонсон кардинально изменили подход к изучению метафоры, заявив, что «метафора – это процесс, происходящий на уровне человеческого мышления, а затем находящий отражение в языковых структурах» [11].

Идеи Лакоффа и Джонсона легли в основу «теории концептуальной метафоры», согласно которой метафора позиционируется как «взаимодействие двух когнитивных структур» [11]. Данный процесс задействует две области – исходную область (source domain) и целевую область (target domain), при котором происходит метафорическая проекция (metaphorical mapping), результатом которой и является когнитивная метафора. Данный процесс происходит благодаря жизненному опыту человека, его сенсорным ощущениям, восприятию окружающей действительности в рамках картины мира отдельного общества. При этом запоминание образных фраз и выражений происходит в силу процесса метафорической проекции, а не простого запоминания устойчивых выражений [12].

Сам лингвокогнитивный метод «метафорической проекции» (metaphorical mapping) был предложен венгерским лингвистом З. Ковечешем для создания прочных связей между несколькими концептами для обеспечения понимания и прочного запоминания новых лексических единиц [12]. Однако активным исследователем в области разработки когнитивно-ориентированных подходов к изучению иностранного языка является новозеландский профессор-лингвист Ф. Борз. Его идея заключается в развитии «метафорического понимания» у учащихся, включающем следующие стратегии:

- 1) организация работы с исходными доменами метафоры;
- 2) формирование понимания о межкультурных различиях в области метафоры;
- 3) использование метафоры как «повседневного ингредиента» в изучении языка [5].

Эффективность использования данного подхода в изучении образной лексики иностранного языка была подтверждена многочисленными эмпирическими исследованиями (Ф. Борз, С. В. Мотов и др.). Тем не менее,

В. И. Сафронова констатирует факт, что на сегодняшний день в странах СНГ в лингвистике не представлен подробный анализ метафорической модели преподавания иностранного языка [13], однако, имеются лишь отдельные работы в данном направлении. К примеру, Л.В. Шумилова в своей работе рассматривает возможности метафоры в дидактическом аспекте [14]. Использованию когнитивного потенциала концептуальной метафоры в высшей школе посвящена работа А. Е. Головащенко и Т. И. Зуевой [15].

Что касается отечественных исследований когнитивной метафоры, то можно отметить монографию Н. А. Шахметовой и Самсеновой Г. С. «Актуальные проблемы языкознания: когнитивная природа метафоры» [16]. Однако исследований, посвященных применению концептуальной метафоры в обучении иностранному языку, в научном сообществе не представлено, что делает проводимую нами работу актуальной.

Ключевым подходом в проведенном исследовании является лингвокогнитивный подход. В частности, применялся метод метафорической проекции. В качестве материалов исследования были использованы учебно-методические материалы по английскому языку, используемые учителями Назарбаев Интеллектуальной школы химико-биологического направления г. Павлодара. Учителя данной школы формируют собственную базу учебных материалов, включая методические пособия по развитию лексического запаса учащихся.

Таким образом, были поставлены следующие исследовательские цели:

- 1 Проанализировать учебные материалы из методического пособия *A Practical Guide for Vocabulary Extension in English for Grade 8*, авторов Гуриновой А. А. и Ермановой Б. Б. с целью выявления образной лексики;
- 2 Используя данный лексический материал, разработать дополнительные задания на основе использования когнитивного потенциала концептуальной метафоры.

Результаты и обсуждение

Все задания в анализируемом учебном пособии построены по принципу PPP (Presentation, Practice, Production), который является общепризнанным и эффективным в англоязычной лингводидактике подходом к построению занятий с поэтапным введением нового лексического материала, практикой его использования и применением в новой языковой ситуации.

Для реализации первой из поставленных целей был использован метод контент-анализа, посредством которого было установлено, что содержание текстов и аудиоматериалов большинства разделов методического пособия

в достаточной степени содержит образную лексику. Однако в заданиях на пополнение словарного запаса идиомами и другими образными лексическими единицами не прослеживается создание прочных когнитивных связей.

Тексты научного характера, представленные в пособии, не содержат образного языка, однако их тематика позволяет пополнить лексический запас учащихся за счёт заданий на расширение понимания значения базовой лексики. Например, при работе с текстом «How does my body work», учащиеся повторяют лексику, связанную с частями тела и одновременно могут знакомиться с переносным значением некоторых устойчивых выражений, таких как *to give somebody a hand*, *to be head and shoulders (over the others)* и др. Мы полагаем, что это дает возможность разработать дополнительные задания на основе концептуальной метафоры для достижения глубины усвоения образной лексики учащимися.

Для разработки заданий было принято решение основываться на исследованиях Ф. Борза, являющегося одним из ведущих ученых в области применения концептуальной метафоры в обучении иностранным языкам. По мнению Ф. Борза, стратегиями для успешного усвоения образной лексики языка являются: работа с концепт-картами для выявления связей между словами с прямым значением и их употреблением в переносном значении с целью формирования связей между исходным и целевым доменом; анализ значений и сопоставление фразеологических сочетаний и метафор для достижения понимания возможных межкультурных различий; организация системной работы с заданиями, построенными на концептуальной метафоре [5].

В соответствии с данными стратегиями к каждому разделу учебного пособия было добавлено от двух до четырёх дополнительных заданий на расширение словарного запаса учащихся. Рассмотрим некоторые примеры.

Так, раздел *Health, Sport and Exercise* учебной программы по английскому языку для 8 класса представлен в методическом пособии текстом *Health is the Biggest Wealth*. Очевидно, что само название текста является ярким примером метафоры, на основе которой можно построить комплекс заданий, направленных на развитие уровня коммуникативной компетенции учащихся, углубление и расширение их лексического запаса за счет систематизации и концептуализации. Одним из эффективных заданий может стать групповой проект по созданию концепт-карты, в рамках которой учащимся будет предложено рассмотреть каждое из понятий отдельно через ответ на вопрос «What are integral parts of Health?», «What are integral parts of Wealth?» с дальнейшей категоризацией рассматриваемых понятий. Итогом данной работы может стать объединение идей каждой из групп в общую концепт-карту с обсуждением таких вопросов как *Can having good health*

get good wealth? Likewise the other, How are wealth and health related?, Which one is more important to you?, и так далее.

В качестве примера продукта данного задания на рисунке 1 представлена концепт-карта *Health is wealth*:

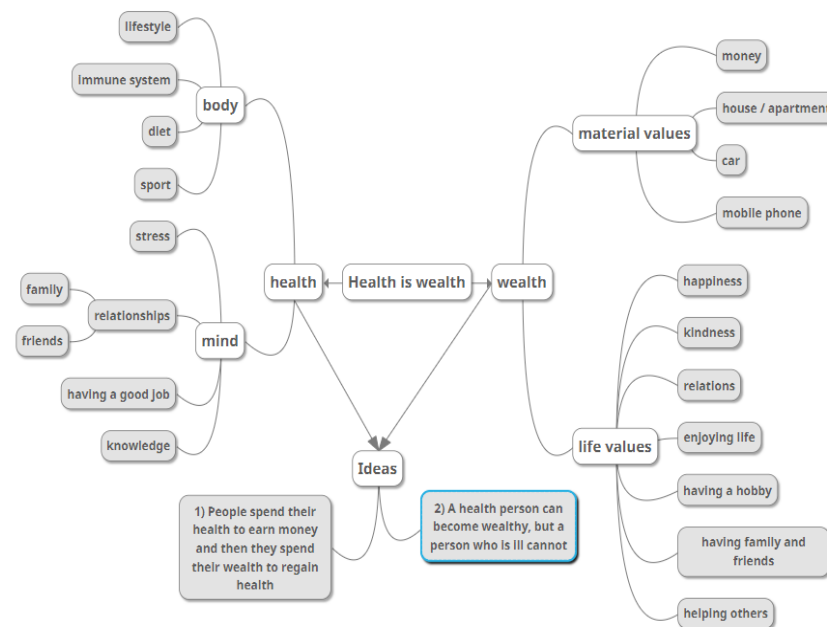

Рисунок 1 – Пример концепт-карты

Как видим по рис 1, картирование определенной когнитивной области визуально репрезентирует специфику процессов категоризации и концептуализации при изучении понятий *health* и *wealth*.

В рамках этой же темы учащиеся расширяют свои знания в разделе *Human Body*, являющимся отличной платформой для изучения идиом и метафор. По мнению З. Ковечеша, в языках образные выражения, связанные с человеческим телом, являются самыми распространёнными, соответственно, должны первыми вводиться в словарный запас [12]. Поэтому, учащимся на данном этапе можно предложить догадаться о значении выражений, сравнить свои предположения, а затем проверить себя путем соотнесения с имеющимися определениями, например, *to cost an arm and a leg (to be very expensive)*, *to be all ears (to listen to someone very attentively)*, *to learn*

by heart (to memorize) и т.д. При этом важно учитывать, что используемые устойчивые выражения должны состоять из слов, базовое значение которых известно учащимся. Помимо этого, для устранения сложностей, которые могут возникнуть на уроке в связи с неготовностью отдельных учащихся высказывать свои предположения, на этапе планирования и подготовки задания, учителю нужно продумать наводящие вопросы, применяя подход управляемого открытия (Guided Discovery). Например, при изучении идиомы ‘to get under someone’s skin’, учащимся, испытывающим затруднения с догадкой о ее значении, можно задать вопросы How would you feel if there were something under your skin? Would you stay calm? Would you wish to get rid of it? What kind of feeling is it, if you do not like something / someone and want to get rid of it/him/her?

Для установления прочных лингвокогнитивных связей у учащихся учителю не стоит избегать заданий на нахождение эквивалентов идиоматических выражений в родном языке. Согласно ряду современных исследований, использование перевода в ряде случаев является даже более эффективным способом донесения смысла выражения, чем пытаться перефразировать его на изучаемом языке [17, 18]. Поэтому задания на сравнительный анализ новой лексики с её эквивалентами в родном языке являются логичным этапом расширения словарного запаса учащихся.

Апробация разработанных заданий будет реализована в течение 2021-2022 учебного года; на её основе будут сделаны выводы об эффективности применения концептуальной метафоры в расширении словарного запаса учащихся.

Выводы

Проведенный нами анализ исследований по вопросу об использовании лингвокогнитивного подхода в изучении языка показывает, что включение приема метафорической проекции имеет ряд преимуществ для развития коммуникативной компетенции учащихся, в частности:

- улучшает понимание нового языкового материала;
- создает прочные ассоциативные связи, что является залогом запоминания;
- развивает воображение и креативность, раскрывая творческий потенциал учащихся;
- повышает познавательную активность учащихся;
- расширяет восприятие действительности за счет когнитивного уровня проникновения в культуру народа изучаемого языка.

Задания, разработанные нами на основе концептуальной метафоры, помогут учащимся углубить понимание базовых слов, расширят диапазон

их значений. Это – действенный метод, не только формирующий образное мышление учащихся, но и повышающий их мотивацию в пополнении своего словарного запаса, делая ученика активным участником образовательного процесса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 Назарбаев, Н. А. Социальная модернизация Казахстана : Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда [Текст] // Казахстанская правда. – 2012, 10 июля. – № 218–219.
- 2 Education First [Электронный ресурс]. – <https://www.ef.com/wwen/epi/>
- 3 Sheils, J. Communication in the modern languages classroom [Text]. – Strasbourg : Council of Europe, Council for Cultural Co-operation, 1988.
- 4 Levelt, W. J. M. Speaking : From Intention to Articulation [Text]. – Cambridge, MA : MIT Press, 1989.
- 5 Boers, F., Lindstromberg, S. Optimizing a lexical approach to instructed second language acquisition [Text]. – Springer, 2009.
- 6 Taylor, J. Some pedagogical implications of cognitive linguistics [Text] // R. A. Geiger and B. Rudzka-Ostyn Conceptualizations and Mental Processing in Language. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1993. – 201 p.
- 7 Giovanelli, M. Teaching Grammar, Structure and Meaning. Exploring theory and practice for post-16 English language teachers [Text]. – New York : Routledge, 2015. – 149 p.
- 8 Langacker, R. W. Cognitive grammar and language instruction / Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition [Text]. – Routledge, 2008. – P. 66–88.
- 9 Мотов, С. В. Лингвокогнитивные основы обучения иностранному языку [Текст] // Вестник Тамбовского университета. Серия : Гуманитарные науки. – Тамбов, 2018. – Т. 23. – № 175. – С. 37–44.
- 10 Littlemore, J., Low, G. Metaphoric competence, second language learning, and communicative language ability [Text]. – Applied Linguistics, 2006 – 2 (27). – P. 268–294.
- 11 Lakoff, G., Johnson, M. Metaphors we live by [Text]. – Chicago : University of Chicago Press, 1980.
- 12 Kövecses, Z. A cognitive linguistic view of learning idioms in an FLT context [Text] // Language Pedagogy. – De Gruyter Mouton, 2012. – P. 87–116.
- 13 Сафронова, В. И. Преподавание иностранного языка в контексте метафорического моделирования [Текст] // Современные проблемы

литературоведения, лингвистики и коммуникативистики глазами молодых ученых: традиции и новаторство. – 2019. – С. 367–372.

14 **Шумилова, Л. В.** Метафора в структуре учебного занятия по английскому языку [Текст] // Baikal Letter DAAD. – 2019. – №. 1. – С. 160–165.

15 **Головащенко, А. Е., Зуева, Т. И.** Использование когнитивного потенциала концептуальной метафоры в обучении лексике английского языка в высшей школе [Текст] // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 6. – С. 207–207.

16 **Шахметова, Н. А., Самсенова, Г. С.** Актуальные проблемы языкознания: когнитивная природа метафоры : учебное пособие [Текст] – Павлодар : Кереку, 2015. – 158 с.

17 **Littlewood, W., Yu, B.** First language and target language in the foreign language classroom [Text] // Language teaching. – 2011. – Т. 44. – №. 1. – С. 64–77.

18 **Afzal, S.** Using of the first language in English classroom as a way of scaffolding for both the students and teachers to learn and teach English [Text] // International Research Journal of Applied and Basic Sciences. – 2013. – Т. 4. – № 7. – С. 1846–1854.

REFERENCES

1 **Nazarbaev, N. A.** Social'naya modernizatsiya Kazahstana : Dvadcat' shagov k Obshchestvu Vseobshchego Truda [Social modernization : Twenty steps towards general labor society] [Text] // Kazahstanskaya pravda. – 2012. – № 218–219

2 Education First [Electronic resource]. – <https://www.ef.com/wwen/epi>.

3 **Sheils, J.** Communication in the modern languages classroom [Text]. – Strasbourg : Council of Europe, Council for Cultural Co-operation, 1988.

4 **Levelt, W. J. M.** Speaking : From Intention to Articulation [Text]. – Cambridge, MA : MIT Press, 1989.

5 **Boers, F., Lindstromberg, S.** Optimizing a lexical approach to instructed second language acquisition [Text]. – Springer, 2009.

6 **Taylor, J.** Some pedagogical implications of cognitive linguistics [Text] // R. A. Geiger and B. Rudzka-Ostyn Conceptualizations and Mental Processing in Language. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1993. – 201 p.

7 **Giovannelli, M.** Teaching Grammar, Structure and Meaning. Exploring theory and practice for post-16 English language teachers. [Text]. – New York : Routledge, 2015. – 149 p.

8 **Langacker, R. W.** Cognitive grammar and language instruction / Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition [Text] / edited by P. Robinson and N. Ellis. – New York : Routledge, 2008. – P. 66–88.

9 **Motov, S. V.** Lingvokognitivnye osnovy obucheniya inostrannomu yazyku [Lingo-cognitive basics of foreign language learning] [Text] // Vestnik Tambovskogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye nauki. – Tambov, 2018. – № 175. – P. 37–44

10 **Littlemore, J., Low, G.** Metaphoric competence, second language learning, and communicative language ability [Text]. – Applied Linguistics, 2006 – 2 (27). – P. 268–294.

11 **Lakoff, G., Johnson, M.** Metaphors we live by [Text]. – Chicago : University of Chicago Press, 1980.

12 **Kövecses, Z.** A cognitive linguistic view of learning idioms in an FLT context [Text] // Language Pedagogy. – De Gruyter Mouton, 2012. – P. 87–116.

13 **Safronova, V. I.** Prepodavanie inostrannogo yazyka v kontekste metaforicheskogo modelirovaniya [Teaching foreign language in the context of metaphoric modeling] // Sovremennye problemy literaturovedeniya, lingvistiki i kommunikativistiki glazami molodyh uchenykh: tradicii i novatorstvo [Text]. – 2019. – P. 367–372.

14 **Shumilova, L. V.** Метафора в структуре учебного занятия по английскому языку [Metaphor in the structure of the English language lesson] [Text] // Baikal Letter DAAD. – 2019. – №. 1. – P. 160–165.

15 **Golovashchenko, A. E., Zueva, T. I.** Ispol'zovanie kognitivnogo potentsiala konceptual'noj metafory v obuchenii leksike anglijskogo yazyka v vysshej shkole [Using cognitive potential of conceptual metaphor in teaching English vocabulary at high school] [Text] // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2017. – № 6. – P. 207–207

16 **Shahmetova, N. A., Samsenova, G. S.** Aktual'nye problemy yazykoznaneya: kognitivnaya priroda metafory : uchebnoe posobie [Current problems of linguistics : cognitive nature of metaphor : raining manual] [Text]. – Pavlodar : Kereku, 2015. – 158 p.

17 **Littlewood, W., Yu, B.** First language and target language in the foreign language classroom [Text] // Language teaching. – 2011. – Т. 44. – №. 1. – P. 64–77.

18 **Afzal, S.** Using of the first language in English classroom as a way of scaffolding for both the students and teachers to learn and teach English [Text]. In International Research Journal of Applied and Basic Sciences. – 2013. – Т. 4. – № 7. – С. 1846–1854.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

*А. А. Гуринова¹, Т. В. Зенкова²

^{1,2}Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.
Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ОРТА МЕКТЕПТЕ АҒЫЛШЫН ЛЕКСИКАСЫН ОҚЫТУДА ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ МЕТАФОРАНЫ ҚОЛДАНУ

Когнитивті лингвистика саласындағы соңғы зерттеулер және ағылшын тілін оқытудағы лингвокогнитивті тәсілдің лайықты орны оқушылардың метафоралық құзіреттілігінің дамуын ескерудің маңыздылығын көрсетті. Бұл мақалада Павлодар қ. Назарбаев Зияткерлік мектебі оқушыларының лексикалық қорын дамыту бойынша 8-ші сыныпқа арналған әдістемелік құралды тұжырымдамалық метафораға құрылған тапсырмалармен қайта қарау және толықтыру мүмкіндігі қарастырылады, бұл оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға үлкен ықпал етеді. Оқушылардың сөздік қорын бейнелі лексикалық бірліктермен кеңейту бойынша ұсынылған тапсырмалардың негізінде шет тілдерін зерттеуде танымдық метафораны қолдану бойынша бірқатар зерттеулер жүргізген ғалымдардың әдіснамалық принциптері жатыр.

Кілтті сөздер: когнитивті лингвистика, ағылшын тілін оқыту, шет тілін меңгеру, ағылшын тілінің лексикасы, сөздік қорын толықтыру, концептуалды метафора, метафоралық құзыреттілік, метафоралық проекция.

*A. A. Gurinova¹, T. V. Zenkova²

^{1,2}Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.
Material received on 10.12.21.

THE USE OF CONCEPTUAL METAPHOR IN TEACHING ENGLISH VOCABULARY AT SECONDARY SCHOOL

The latest researchers in cognitive linguistics and a well-deserved place of cognitive-based approaches in second language teaching have demonstrated the importance of taking development of students' metaphoric competence into account. In this paper, an attempt has been made to review and reconsider ELT resources for grade 8 of NIS Pavlodar so that they could enhance students' metaphoric competence with the latter to play an important role in learners' communicative competence. Suggested types of tasks for widening students' metaphoric vocabulary are based on strategies of scientists who have conducted a number of researches on using conceptual metaphor in foreign language acquisition.

Keywords: cognitive linguistics, English language teaching, foreign language acquisition, English vocabulary, vocabulary extension, conceptual metaphor, metaphoric competence, metaphoric mapping.

<https://doi.org/10.48081/SJHG3900>

**Ә. А. Есмагулова¹, Г. Қ. Нүркенова², Г. Т. Таликова³,
С. С. Шутенова⁴**

^{1,2,3,4}«Bolashaq» Академиясы,

Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТІҢ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Мақалада қазіргі кездегі өзекті векторлардың бірі ретінде жоғары мектептің оқу-білім беру процесінде цифрлық технологияларды пайдалану мәселесі қарастырылады. Осы зерттеу жұмысында жоғары оқу орындарының оқу процесінде цифрлық технологияларды пайдалану мәселесіне теориялық талдау жүргізілді, эксперименттік зерттеу жұмысы жүргізілді, сандық-сапалық талдау берілді. Атап айтқанда, мақалада жоғары мектептің білім беру процесінде қолданылатын цифрлық технологиялар туралы теориялық түсінік берілген, олардың қазіргі білім беру жағдайындағы қажеттіліктері мен мүмкіндіктері қарастырылған. Бұл білім беру кеңістігінде цифрлық оқыту ортасын құру және жақсарту үшін қолданылатын әртүрлі құралдар мен ресурстар туралы айтылады. Ойлау әрекеттерін, оқытуды ұйымдастыру формаларын дамыту, визуализацияны, идеяларды біріктіруді және т. б. дамыту. Зерттеу барысында сыни және шығармашылық ойлау дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететін цифрлық педагогика негізінде зияткерлік міндеттер жүйесін құруға баса назар аударылды. Эксперименттік зерттеу барысында «Bolashaq» академиясының педагогикалық білім беру бағдарламаларының студенттері арасында сауалнама әдісі қолданылды. Сауалнама google әлеуметтік желісі арқылы жүргізілді. Сауалнама нәтижелері талданы, қорытындылар жасалды және жоғары мектептің білім беру процесінде цифрлық технологияларды қолдану арқылы қол жеткізуге болатын мүмкіндіктер қорытындыланды.

Кілтті сөздер: цифрлық технологиялар, цифрлық оқыту, галамтор, цифрлық оқыту ортасы, қашықтықтан оқыту, галамтор-ресурстар, платформалар, электрондық оқыту.

Кіріспе

Қазіргі нарықтық қатынастар жағдайында қалыптасып келе жатқан қазақстандық жоғары білім беру жүйесі білікті кадрларды даярлау міндеттерін табысты шешу үшін басым бағыттардың бірі ретінде білім алушылардың мүдделерін ескеру қағидатын алға қоюды ерекше айқындайды. Осыған орай, жоғары білім беру жүйесіне құзыреттілік тәсілді енгізу жоғары мектеп білім алушыларының кәсіби құзыреттіліктерін тиімді қалыптастыруға аса назар аударуды талап ететін өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Біз кәсіби құзыреттілік пен кәсіби міндеттерді орындау өнімділігін анықтайтын білім, дағдылар және кәсіби маңызды жеке қасиеттерді, тәжірибе мен құндылық бағдарларын қамтитын жеке білім ретінде түсінеміз. Кәсіби құзыреттіліктің мұндай анықтамасы ЖОО-ның оқу бағдарламасын педагогикалық қамтамасыз етуде айтарлықтай өзгерістерді, оны қажетті кешенді нәтижемен болашақ мамандарды даярлауды қамтамасыз ете алатын цифрлық технологияларды пайдалануды талап етеді. Жоғары мектептің білім беру процесінің дәстүрлі әдістерін болашақ маманның кәсіби даму үшін өте маңызды екеніне ешкімнің дауы жоқ. Алайда, олардың шектеулері құзыреттілік сияқты күрделі құбылыс пайда болған кезден бастап өткір сезілетіндігі байқалады. Осыған орай цифрлық оқыту дәстүрлі әдістерді мүлдем алмастырмай, керісінше оқу тәжірибесін одан әрі жетілдіруге бағытталады. Міне, осыған байланысты қазақстандық ЖОО оқытушылары алдында студенттердің цифрлық сауаттылығын жетілдіру міндеті тұр. Бұл ретте ҚР азаматының жеке басын және оның құндылық бағдарларын қалыптастырудың педагогикалық міндеті шешілуі тиіс, өйткені ЖОО-дағы оқу процесі – әрбір адамның өміріндегі білім беру процесінің негізгі құрамдас бөлігі. Сонымен қатар, қазіргі заманғы қоғамды жаһандық ақпараттандыру білім беру процесіне, республикадағы жоғары білім беру жүйесіне айтарлықтай әсер етіп, қолданылатын оқыту технологияларын түбегейлі қайта қарауды талап етіп отыр [1].

Мағлұматтар мен әдістер

Жоғарғы мектептегі нәтижелі оқыту тек күшті білімде ғана емес, сонымен қатар, оларды әртүрлі жағдайларда қолдана білу, өз бетінше білім алу, мәселелік жағдайларды шешу тәжірибесін қалыптастыру мен заман талабына сай цифрлық сауаттылығында болып табылады. Ендеше заман талабына сай бәсекеге қабілетті маман даярлау үшін арнайы педагогикалық ортаны ұйымдастыру керек. Бұл дегеніміз оқыту процесінде цифрлық педагогикалық технологияларды кеңінен жүйелі қолдану болып табылады десек артық айтпаған болармыз.

Цифрлық оқыту бұл технологиямен немесе технологияны тиімді қолданатын нұсқаулық практикамен сүйемелденетін кез келген оқыту түрі. Цифрлық оқыту келесілердің кез-келгенін қамтуы мүмкін: адаптивті оқыту, төсбелгі және геймификация, аралас оқыту, электрондық оқулықтар, оқытуды талдау, оқу объектілері, мобильді оқыту, дербестендірілген оқыту, желілік оқыту (немесе электрондық оқыту), ашық білім беру ресурстары, технологиямен жетілдірілген оқыту және т.б. [2].

Ғаламторда цифрлық оқыту ортасын құру және жақсарту үшін қолдануға болатын көптеген құралдар мен ресурстар бар (олардың көпшілігі тегін). Бүгін де педагогтар цифрлық оқыту үшін қолдана алатын ресурстар мен құралдарға келесілерді жатқызуға болады:

- RSS немесе әлеуметтік оқырмандар.
- Google+Қауымдастықтар.
- YouTube Арналар.
- iTunesU.
- Бұлтақ негізделген мәтіндік процессорлар (Google Drive).
- Файлды бөлісу платформалары (Dropbox).
- Evernote.
- Цифрлық қалта.
- Зотеро.
- Бейнеконференциялардың бағдарламалық жасақтамасы (TrueConf, Үлкейту, Cisco Webex, Microsoft командалары).
- MagicBox.

Жоғары мектептің білім беру процесінде цифрлық технологияларды пайдаланудың маңызы күнбе күн артып келе жатқаны айтпаса да анық. Осы тұста бүгінгі күнде әлемдегі орнаған эпидемиологиялық жағдайға орай оқыту процесі қашықтықтан өтуіне байланысты цифрлық технологияның маңызы зор екені айқын дәлел бола алды. Осы өткен оқу жылында педагогтар мен білім алушылар Skype немесе Zoom сияқты онлайн оқыту құралдарын жаппай игергені баршамаызға мәлім. Оқу орындары ғаламтор-ресурстардың тегін әзірлемелерін кеңінен пайдаланды; оқу контентін іске асырудың ақылы платформалары; дайын платформалық шешімдер; бірнеше платформалар негізіндегі гибриді ресурстар және т.б. міне, біздің педагогтар бүгінде табысты игеріп жатқан кейбір ресурстарға қашықтықтан оқыту жүйесі және қашықтықтан оқыту процесін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін орта: Moodle, Google, Microsoft Teams; электрондық оқытуды жүзеге асыру үшін мазмұнды ұсынатын электрондық білім беру платформалары; оқу коммуникацияларын ұйымдастыруға арналған құралдар: әлеуметтік желінің коммуникациялық қызметтері, мессенджерлер (Skype, WhatsApp), Яндекс,

Mail, Google қызметтері; ұжымдық жұмысты немесе топтық жобаларды ұйымдастыруға арналған қазіргі заманғы құралдар: Microsoft Teams онлайн-сервиси – топтық өзара іс-әрекет және талқылау құралдары ретінде; Google платформасы ұсынатын барлық мүмкіндіктер [3].

Қашықтықтан оқытуда біздің «Bolashaq» Академиясының оқу процесі модульдік нысанды-бағытталған динамикалық оқыту ортасы (moodle) арқылы жүзеге асады. Осы moodle-дегі қашықтықтан оқыту жүйесінде біз дәріс сабақтарын әңгімелесу, өзара талқылау, түсіндіру барысындағы сұрақ-жауап ретінде кері байланыс орнату негізінде өткізуді мақсат етеміз. Moodle - да сабақтың әр тақырыбы бойынша ойлау операцияларын дамыту, визуализацияны, идеяларды біріктіруді және т. б. дамыту барысында сыни және шығармашылық ойлау дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететін зияткерлік тапсырмалар жүйесін қарастырдық. Атап айтатын болсақ, оларға келесілерді жатқызуға болады:

– қарапайым кластер құрастыру (ағылш. cluster-кластер) жаңа терминдерді анықтауға, түсіндіруге әкелетін тұжырымдаманың мазмұндық сипаттамаларын графикалық түрде ұсыну түріндегі негізгі ұғымға арналған әдістерді қолдану [4];

– идеяларды қалыптастыруға мүмкіндік беретін жазбаша «ми шабуылы» арқылы мәселелік сұраққа жауаптардың тізімін жасау [5];

– дәрісті пресс-конференция түрінде өткізу мақсатында талқылауға алдын ала сұрақтар тізбесін ойластыру [6].

Дәрістің жаңа оқу материалын хабарлау кезінде цифрлық педагогика арқылы студенттерге ақпаратты сыни өңдеуге ықпал ететін тапсырмалар ретінде біз мыналарды пайдаландық:

– күрделі кластерді құрастыру-иерархиялық тармақталған кластер түрінде жазылған және дәріс тақырыбы туралы көрнекі түсінік беретін тұжырымдамалардың, терминдердің жүйелі жиынтығы;

– денотат граф әдісі (лат. denoto-белгілеу) баған (грек. grapho-жазамын), оның негізгі идеясы: тұжырымдаманың маңызды белгілері мәтіннен ерекшеленеді және графикалық түрде жасалады, бұл өтілетін тақырып бойынша жүйелік түсінік құруға мүмкіндік береді [7];

– кестелерді толтыру: зерттелетін құбылыстарды, ғылыми теорияларды талдауға және оларды өздігінен анықталатын өлшемдер бойынша бағалауға арналған салыстырмалы тұжырымдамалық кесте немесе білімді жалпылауға арналған жиынтық кесте;

– қандай да бір мәселе бойынша немесе дәрістің барлық тақырыбы бойынша қорытындыларды дербес тұжырымдау;

– дәріс мазмұнын немесе оның бөлігін зерттелетін объектілер мен құбылыстар арасындағы маңызды байланыстарды көрсететін құрылымдық сызба түрінде графикалық безендіру. Сондай-ақ, семинарлық, практикалық сабақтардың жалпы білімділік мақсаты өткен теориялық материалды практикалық тұрғыдан бекіту, жүйелеу, оны игеру деңгейін тексеру болғандықтан, осы оқытуды ұйымдастыру формаларына сәйкес цифрлық технологияларды белсенді қолданамыз. Әр технологияны біз семинарлық немесе практикалық сабақтың жалпы мазмұнына, тақырып ерекшелігіне байланысты саралап алып қолданамыз. Осы орайда, ойын әдісі негізінде әртүрлі практикалық тапсырмалар құрастыруда жоғарыда аталып өткен Learning Apps интерактивті тапсырма конструкторының мүмкіндігі зор. Бұл интерактивті тапсырма конструкторы интерактивті модульдер арқылы оқу процесін қолдануға арналған. Мұнда әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды құрастыруға болады. Осы қызметтің арқасында құрылуы мүмкін интербелсенді тапсырмалардың негізгі идеясы студенттер өз білімдерін ойын түрінде тексере алады және түзете алады, бұл олардың белгілі бір оқу пәніне танымдық қызығушылығын қалыптастыруға ықпал етеді [8].

Ендеше, бір сөзбен айтқанда заманауи оқыту жағдайында цифрлық технологияларды бәсекеге қабілетті маман даярлауда таптырмайтын мүмкіндік деуге болады. Себебі, бұл технология арқылы біз ғылыми тұрғыдан білім беретін болсақ, екінші жағынан болашақ мамандардың бойында шығармашыл тұлға қасиеттерін қалыптастыруға қол жеткіземіз. Осылайша, оқытудың осы технологиясының болашақ педагогтердің оқу сапасын арттырудағы маңызы ерекше деп сеніммен айтуға болады.

Осы мәселені теориялық тұрғыдан талдауды біз тәжірибелік тұрғыдан зерделеумен ұштастырдық. Білім алушылардың пікірін және цифрлық технологияларды қолданылу деңгейін анықтау мақсатында әлеуметтік желіде сауалнама жүргіздік (сауалнаманың мәтіні және нәтижелері берілген ресурстың электрондық мекен-жайының сілтемесі пайдаланылған әдебиеттердің 10- тізімінде берілген) [10]. Мұндағы мақсатымыз, қазіргі таңдағы жоғары мектептің білім беру процесінде цифрлық технологияларды пайдалану мәселесін ғылыми-теориялық негіздеу және тәжірибелік тұрғыдан зерделеу болып табылады.

Қойылған мақсатқа орай келесідей міндеттер анықталды:

- зерттеу тақырыбының өзектілігін айқындау;
- қарастырылып отырған жоғары мектептің білім беру процесінде цифрлық технологияларды пайдалану мәселесіне ғылыми-теориялық тұрғыдан талдау жасау;

– жоғары мектептің білім беру процесінде цифрлық технологияларды пайдалануды жетілдірудің маңызын ашу.

Диагностика жүргізу үшін біз Ресейдің әлеуметтану ғылымдарының кандидаты О. И. Попованың авторлығымен осы мәселеге арналып әзірленген сауалнамасына сүйендік. Сауалнама педагогикалық білім беру бағдарламалары бойынша білім алушылардан алынды. Сауалнамаға 110 білім алушы қатысты. Сауалнама 4 сұрақтан тұрды [9].

Нәтижелер және талқылау

Студенттердің пікірінше, ЖОО-да қолданылатын цифрлық технологиялар: аралас оқыту нысандарының қажеттілігін (онлайн+офлайн) – 46,4 %, онлайн курстар – 27,3 %, цифрлық кітапхананың болуы – 13,6 %, студенттің электрондық портфолиосының болуы – 15,5 %, ЖОО сайтындағы электрондық кесте – 30 %, студенттің дербес кабинеті – 60,9 % көрсетті (1-сурет).

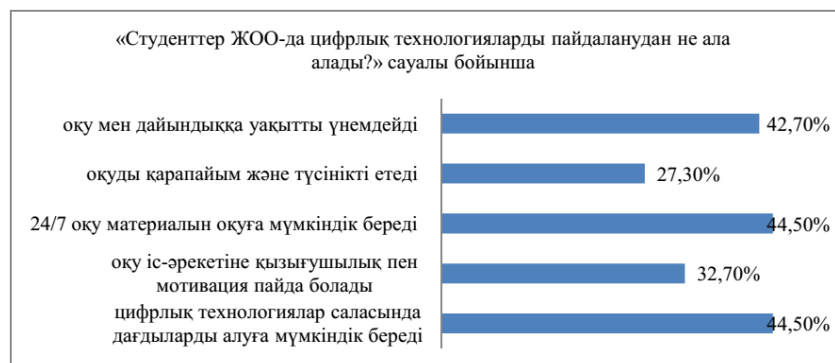
Сурет 1 – «Сіздің ЖОО-да қандай цифрлық технологиялар пайдаланылады?» (Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

«ЖОО цифрлық технологиялардың дамуы неге әсер етеді деп ойлайсыз?» сауалына жауап нәтижелері бойынша еңбек нарығындағы түлектердің бәсекеге қабілеттілігі – 28,2 %, үздіксіз оқу мүмкіндігі – 38,2 %, талапкерлердің ЖОО таңдауы – 13,6 %, ЖОО-ны халықаралық кеңістікте ілгерілету – 15,5 %, университеттің бәсекелестік артықшылықтары – 13,6 %, білім беру сапасын арттыру – 40,9 %, студенттің оқу ыңғайлылығы – 52,7 %.

Сурет 2 – «ЖОО цифрлық технологиялардың дамуы неге әсер етеді деп ойлайсыз?» сауалына жауап нәтижелері (Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

Сіздің ойыңызша, «Студенттер ЖОО-да цифрлық технологияларды пайдаланудан не ала алады?» сауалы бойынша цифрлық технологиялар саласында дағдыларды алуға мүмкіндік береді – 44,5 %, оқу іс-әрекетіне қызығушылық пен мотивация пайда болады – 32,7 %, 24/7 оқу материалын оқуға мүмкіндік береді – 44,5 %, оқуды қарапайым және түсінікті етеді – 27,3 %, оқу мен дайындыққа уақытты үнемдейді – 42,7 % көрсеткіштерге ие болды.

Сурет 3 – «Студенттер ЖОО-да цифрлық технологияларды пайдаланудан не ала алады?» сауалына жауап нәтижелері (Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

«Сіздің ойыңызша, қандай цифрлық технологиялар заманауи жоғары оқу орнының қажетті атрибуттары болып табылады?» сауалы бойынша сандық кампустар – 7,3 %, студенттің электрондық портфолиосы – 19,1 %, аралас оқыту формалары (онлайн + офлайн) – 25,5 %, онлайн курстар – 21,8 %, қашықтықтан оқыту – 60,9 %, сандық кітапхана – 23,6 %, ЖОО сайтындағы электрондық кесте – 20 %, электронды оқулықтар мен оқу құралдары – 26,4 %, студенттің жеке кабинеті – 37,3 % нәтижелерін көрсетті.

Сурет 4 – «Сіздің ойыңызша, қандай цифрлық технологиялар заманауи жоғары оқу орнының қажетті атрибуттары сауалына жауап нәтижелері (Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

Цифрлық технологиялар бәсекеге қабілетті маман даярлау процесіне сөзсіз әсер етеді. Сондықтан, жоғары мектеп басшылығы мен профессорлық-оқытушылық құрам үшін жұмыстың өзекті бағыты болып табылады. Студенттер цифрлық технологияларды пайдалану арқылы келесілерге қол жеткізуді күтеді: оқудың ыңғайлылығы, өзекті білім, уақытты үнемдеу және әлемнің кез келген нүктесінде 24/7 оқу мүмкіндігі есебінен оқыту процесіне қанағаттану, оқудың жеңілдеуі, қызығушылық және үздіксіздік, жетекші әлемдік тәжірибешілер мен мамандардан оқу.

Цифрлық технологияларды жоғары мектептегі дәстүрлі білімге қажетті қосымша ретінде пайдалану арқылы біз оқыту жұмысына қажетті оқу материалдарының үлкен базасына қол жеткіземіз, атап айтсақ:

- оқу материалдарының бастамасын орындауға қол жеткізу;
- топта фронтальды сауалнамалар жүргізу;
- ЖОО бағдарламасының тақырыптары бойынша тапсырмалар жасау, орындату;

– студенттер орындаған тапсырмаларды автоматты түрде тексеруді жүзеге асыру;

– пән мен тақырыпты меңгеру статистикасын жүргізу;

– студенттердің нәтижелерін көруге бірден қол жеткізу мүмкіндігі.

Қорытынды

1 Цифрлық технологиялар ЖОО даму брендіне сөзсіз әсер етеді. Сондықтан ЖОО басшылығы мен профессорлық-оқытушылық құрам осы мәселеге ерекше көңіл бөлуі керек. ЖОО цифрлық технологиялардың дамуы еңбек нарығындағы білім беру сапасын арттыруға әсер етеді.

2 Студенттер цифрлық технологияларды ЖОО дамуымен тікелей байланыстырмайды. Бірақ олар ЖОО дамуының міндетті функционалдық элементтерін іске асыруды күтеді: оқудың ыңғайлылығы, өзекті білім, уақытты үнемдеу және әлемнің кез келген нүктесінде 24/7 оқу мүмкіндігі есебінен оқыту процесіне қанағаттану, оқу жеңілдеу, қызығушылықпен және үздіксіз, жетекші әлемдік тәжірибешілер мен мамандардан оқу.

3 Студенттер үшін қашықтықтан және онлайн оқытудың маңызды: респонденттердің жартысынан көбі ЖОО қашықтықтан оқыту мен онлайн курстардың болу қажеттілігін атап өтті. Алайда, студенттер аудиториядағы оқытушымен қарым-қатынастан толық бас тартуға дайын емес.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Шаяхметова, А. А.** Материалы научно-методических семинаров преподавателей университета проведенных в 1 семестре 2010–2011 учебного года. – Астана. [Электронды ресурс]. – URL: <http://repository.enu.kz/handle/123456789/4741?show=full>.

2 **Воронова, Ю. А.** Процесс цифровизации в современном образовании [Текст] // Балтийский гуманитарный журнал. – 2021. – № 1(34).

3 **Томюк, О. Н., Дьячкова, М. А., Кириллова, Н. Б., Дудчик, А. Ю.** Цифровизация образовательной среды как фактор личностного и профессионального самоопределения обучающихся [Текст] // Перспективы науки и образования. – 2019. – № 6(42). – С. 422.

4 **Архипова, А. И.** Виртуальный кластер педагогических инноваций как современная телекоммуникационная система [Текст] // Проблемы современного педагогического образования. – 2019. – № 48. – С. 16.

5 **Таубаева, Ш.** Методология и методика дидактического исследования: учебное пособие [Текст]. – Алматы : Қазақ университеті, 2015. – 246 с.

6 **Миэринь, Л. А., Быкова, Н. Н., Зарукина, Е. В.** Современные образовательные технологии в вузе : учеб.метод. пособие [Текст]. – СПб. : Изд-во СПбГЭУ. – 169–167 с.

7 **Джумалиева, Е. С.** Денотатный граф как один из приемов формирования универсальных учебных действий – Виртуальная Конференция. – 2013. – Форумы ЦНМО. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://litcey.ru/informatika/66921/index.html>

8 **Зарукина Е. В., Логинова Н. А., Новик М. М.** Активные методы обучения: рекомендации по разработке и применению : учеб.метод. пособие. – СПб. : СПбГИЭУ. – 59–62 с.

9 **Попова, О. И.** Цифровизация образования и бренд вуза: отношение студентов к процессам [Текст] // Вопросы управления. – 2019. – № 3 (39). – С. 245.

10 <https://docs.google.com/forms/d/1oVsr6R5pz75MrkM6pVJ-UcLFAvY5vzUGE-H0pphE0/edit?usp=sharing> [Электронный ресурс].

REFERENCES

1 **Şai Ahmetova, A. A.** Materialy nauchno-metodicheskikh seminarov predavatelei universiteta provedennyh v 1 semestre 2010–2011 uchebnogo goda. [Materials of scientific and methodologic al seminars of university teachers held in the 1st semester of the 2010–2011 academic year]. – Astana. [Electronic resource]. –URL: <http://repository.enu.kz/handle/123456789/4741?show=full>

2 **Voronova, İu. A.** Prozess sifrovizatii v sovremennom obrazovanii [The process of digitalization in modern education] [Text]. In Baltic Humanitarian Journal. – 2021. – № 1(34).

3 **Tomük, O. N., Dächkova, M. A., Kirillova, N. B., Dudchik, A. İu.** Sifrovizasia obrazovatelnoi sredy kak faktor lichnostnogo i professionalnogo samoopredelenia obuchaiuşihsä [Digitalization of the educational environment as a factor of personal and professional self-determination of students] [Text]. In Prospects of science and education. – 2019. – № 6(42). – P. 422.

4 **Arhipova, A. İ.** Virtuälnyi klaster pedagogicheskikh innovasi kak sovremennaia telekommunikacionnaia sistema [Virtual cluster of pedagogical innovations as a modern telecommunication system] [Text]. In Problems of modern pedagogical education. – 2019. – No 48. – P. 16.

5 **Taubaeva, Ş.** Metodologia i metodika didakticheskogo issledovania: uchebnoe posobie [Methodology and methodology of didactic research : textbook [Text]. – Almaty : Kazakh University, 2015. – 246 p.

6 **Mierin, L. A., Bykova, N. N., Zarukina, E. V.** Sovremennye obrazovatelnye tehnologii v vuze : ucheb.metod. posobie [Modern educational technologies in higher education : studies.method. tutorial] [Text]. – St. Petersburg : Publishing House of SPbGEU. 169–167 p.

7 **Jumalieva, E. S.** Denotatnyi graf kak odin iz priemov formirovaniya universälnyh uchebnyh deistvi [Denotation graph as one of the methods of formation of universal educational actions. In Virtual Conference – 2013 – Forums of the Central Research Institute. [Electronic resource]. – Access mode: <http://litcey.ru/informatika/66921/index.html>].

8 **Jumalieva, E. S.** Denotatnyi graf kak odin iz priemov formirovaniya universälnyh uchebnyh deistvi [Active teaching methods : recommendations for development and application : textbook]. – St. Petersburg : SPbGIEU. – 59–62 p.

9 **Popova, O. İ.** Sifrovizasia obrazovaniya i brend vuza : otnoşenie studentov k prossam [Digitalization of education and the brand of the university : the attitude of students to the processes] [Text]. In Management issues. – 2019. – No. 3 (39). – P. 245.

10 <https://docs.google.com/forms/d/1oVsr6R5pz75MrkM6pVJ-UcLFAvY5vzUGE-H0pphgE0/edit?usp=sharing> [Electronic resource].

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

**A. A. Esmagulova¹, G. K. Nurkenova², G. T. Talikova³, S. S. Shutenova⁴*

^{1,2,3,4}Академия «Bolashaq»,

Республика Казахстан, г. Караганда.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

В статье рассматривается проблема использования цифровых технологий в учебно-образовательном процессе высшей школы как одна из актуальных векторов в настоящее время. В данной исследовательской работе проведен теоретический анализ проблемы использования цифровых технологий в учебном процессе высших учебных заведений, проведена экспериментальная исследовательская работа, дан количественно-качественный анализ. В частности, в статье дается теоретическое представление об используемых цифровых технологиях в образовательном процессе высшей школы, рассматриваются их потребности и возможности в современных

условиях обучения. Речь идет о различных инструментах и ресурсах, которые нужно использовать для создания и улучшения цифровой среды обучения в образовательном пространстве. Развивать мыслительные операции, формы организации обучения, развивать визуализацию, интеграцию идей и др. В ходе исследования сделан упор на построение системы интеллектуальных задач на основе цифровой педагогики, способствующей формированию навыков критического и творческого мышления. В ходе экспериментального исследования был использован метод анкетирования среди студентов педагогических образовательных программ «Академии «Bolashaq». Опрос проводился через социальную сеть google. Результаты опроса были проанализированы, сделаны выводы и обобщены возможности, которые могут быть достигнуты с использованием цифровых технологий в образовательном процессе высшей школы.

Ключевые слова: цифровые технологии, цифровое обучение, интернет, цифровая среда обучения, дистанционное обучение, интернет-ресурсы, платформы, электронное обучение.

**A. A. Esmagulova¹, G. K. Nurkenova², G. T. Talikova³, S. S. Shutenova⁴*

^{1,2,3,4}Bolashaq Academy,

Republic of Kazakhstan, Karaganda.

Material received on 10.12.21.

THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER EDUCATION

The article deals with the problem of using digital technologies in the educational process of higher education as one of the relevant vectors at the present time. In this research paper, a theoretical analysis of the problem of the use of digital technologies in the educational process of higher educational institutions is carried out, experimental research work is carried out, a quantitative and qualitative analysis is given. In particular, the article provides a theoretical understanding of the digital technologies used in the educational process of higher education, examines their needs and opportunities in modern learning conditions. We are talking about various tools and resources that need to be used to create and improve the digital learning environment in the educational space. Develop mental operations, forms of training organization, develop visualization, integration of ideas, etc. The research focuses on building a

system of intellectual tasks based on digital pedagogy, which contributes to the formation of critical and creative thinking skills. In the course of the experimental study, a questionnaire method was used among students of pedagogical educational programs of the Bolashaq Academy. The survey was conducted through the Google social network. The survey results were analyzed, conclusions were drawn and the possibilities that can be achieved using digital technologies in the educational process of higher education were summarized.

Keywords: digital technologies, digital learning, Internet, digital learning environment, distance learning, Internet resources, platforms, e-learning.

FTAMP 20.01.07

<https://doi.org/10.48081/UESM3539>

*А. Б. Ибашова¹, Д. Т. Белесова², А. Тасболатова³

^{1,2}Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.;

³М. Х. Дулати атындағы № 8 гимназия,

Қазақстан Республикасы

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ SCRATCH БАҒДАРЛАМАЛАУ ОРТАСЫН ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының алгоритмдік ойлау стилін қалыптастыруда «Цифрлық сауаттылық» пәні, соның ішінде «Scratch» бағдарламалау ортасының рөлі және бастауыш сынып оқушыларына бағдарламалауды үйретуге қатысты мәселелер қарастырылады. Scratch бағдарламасының негізгі ерекшеліктері және онда қолданатын процестер талданады. Бастауыш сынып оқушыларының алгоритмдік сауаттылық элементтерін қалыптастыру, жобалар жасаған кезде және түрлі салаларда игерілетін дағдылар, сақталуы керек шарттар талқыланады.

Бастауыш сынып оқушыларының «Scratch бағдарламалау ортасы» тақырыбын оқу кезінде көрсетілуі керек тақырыпшалар қарастырылып, олардың орындайтын әрекеттері мен білім, іскерліктері арасындағы қатынас, логикалық ойлау, талдау және синтездеу қабілеттерін дамытудағы «Алгоритмдер» тақырыбын зерттеу және алгоритмдерді құруды үйрену жолдары қарастырылады.

Нәтижелер бағдарламалау жаттығулары жас бағдарламашыларды ақылды және сонымен бірге қызықты қосымшаларды оңай дамытуға ынталандырады. Осылайша, бұл бағдарламалау ортасы қолданушымен өзара әрекеттесіп, түрлі іс-әрекеттерді орындайды. Бастауыш мектептерде бағдарламалауды оқыту қоғамдағы үлкен өзгерістерге жауап бере алатын адам ресурстарының дамуына ықпал ету үшін «ойлауды бағдарламалау» қабілетін дамыту мақсатында алға жылжиды деген қорытынды жасалды.

Кілтті сөздер: бағдарламалау, бастауыш мектеп, Scratch ортасы, алгоритм, цифрлық сауаттылық.

Кіріспе

Бастауыш мектептегі «Цифрлық сауаттылық» пәні «Информатика» пәнінің пропедевтикалық курсы ретінде 1-4 сыныптарда ерекше маңызға ие. Ол курстың логикалық және алгоритмдік ойлауды меңгеруді керек ететін бір бөлігі болып табылады.

«Цифрлық сауаттылық» курсы бойынша бастауыш сынып оқушылардың жобалары мен практикалық тапсырмалары, АКТ құралдарын пайдаланып, тәжірибе жинақтауға, басқа да пәндер бойынша тапсырмаларды орындағанда қолдануға мүмкіндік береді.

Сонымен, бастауыш сыныптарда информатика бойынша білім беруде бастауыш сынып оқушылары мына дағдыларға ие болады: оқушыларының ақпараттық этикетіне ие болуы, интернетте, цифрлы құрылғылармен жұмыс кезінде қауіпсіздік ережелерін білуі, бағдарламалау тілдеріне байланысты: Scratch бағдарламалау ортасымен жұмыс жасау, алгоритмдік, логикалық ойлау дағдысы, кейбір қолданбалы бағдарламалар, роботтарға арналған бағдарламалармен жұмыс жасай алу дағдысы.

Оқытудың алғашқы кезеңдерінде алгоритмдік сауаттылық элементтерін қалыптастыруға байланысты тақырыптың өзектілігі, біздің елімізде және шетелдерде Scratch бағдарламалау ортасының танымалдығы «Цифрлық сауаттылық пәнін оқытуда Scratch бағдарламалау ортасын қолдану» зерттеу тақырыбын таңдауға себеп болды.

Зерттеу нысаны – бастауыш мектеп оқушыларына цифрлық сауаттылық пәнін оқыту процесі. Зерттеу пәні – Scratch ортасында бастауыш сынып оқушыларының алгоритмдік сауаттылығының элементтерін қалыптастыру.

Зерттеу мақсаты – Scratch ортасында жұмыс істеу процесінде бастауыш сынып оқушыларының алгоритмдік сауаттылық элементтерін қалыптастыруға бағытталған сабақ сценарийлерін әзірлеу. Объектіге, пәнге және мақсатқа сәйкес зерттеудің мынадай **міндеттері** қойылған: 1) «алгоритмдік ойлау» ұғымдарының мәнін ашу және өмірде алгоритмдік тәсілдерді қолдану; 2) Scratch ортасымен, оның мүмкіндіктерімен және сипаттамаларымен танысу; 3) Scratch ортасында бастауыш мектеп оқушыларын бағдарламалауға оқыту мүмкіндіктерін анықтау; 4) Бастауыш мектеп оқушыларына алгоритмдеу мен бағдарламалауды үйретуде сақталуы керек шарттарды анықтау.

Зерттеу міндеттерін шешу үшін мынадай әдістер пайдаланылды:

- зерттеу тақырыбы бойынша оқу-әдістемелік әдебиетті талдау, алынған ақпаратты қорыту және жіктеу, қорытындыларды тұжырымдау;
- әзірленген сценарийлер бойынша құрылымдарды, басқару құрылымдарын пайдалану.

Материалдар мен әдістер

Халықаралық және Қазақстандық білім беруге арналған цифрлық мәдениетті дамыту мүмкіндіктерінің бірі - Scratch тілі мен оның қауымдастығы. Scratch-бұл объектіге бағытталған бағдарламалау ортасы, онда бағдарлама блоктары түрлі-түсті кірпіштермен жиналады және балаларға өздерінің анимациялық интерактивті әңгімелерін, ойындары мен модельдерін жасауға мүмкіндік береді. Бұл жұмыстарды бүкіл әлем бойынша Scratch жобаларының авторлары қауымдастығымен бөлісуге болады. Scratch-да сіз әртүрлі нысандармен ойнай аласыз, оларды өзгерте аласыз, экранда жылжыта аласыз, нысандар арасындағы өзара әрекеттесу формаларын орната аласыз. Scratch Лего кірпіштерінің метафорасын қолданады, оның ішінде бастауыш сынып оқушылары да қарапайым құрылымдарды жинай алады. Балалар түрлі-түсті кірпіштің конструкцияларын жинау арқылы өз бағдарламаларын құрады. Құрылымдар мен басқару құрылымдарынан қарапайым нұсқауларды орындайтын әртүрлі агенттер жиналуы мүмкін. Ағылшын тілінде агент сөзі өзіне жүктелген тапсырманы орындайтын көмекшіні білдіреді.

Елімізде «Цифрлық сауаттылық» пәні 1 сыныпта ағымдағы оқу жылының 3 тоқсанынан басынан бастап жүргізілетіні белгілі. Пәнді бастауыш мектепте оқытуға болатындығы және оның тиімділігі әлемдік білім негізінде дәлелденген. Ғалымдардың, практиктердің пікірінше, бастауыш мектепте осы курсты оқытудың негізгі факторлары: бастауыш сынып оқушыларының ақпараттық қоғамға бейімделуі; балалардың ақпараттық ойлау дағдыларын дамыту; бастауыш сынып оқушыларын ғаламдық ақпараттық білім беру кеңістігіне, ақпараттық мәдениетті қалыптастыруға дайындау [2].

«Цифрлық сауаттылық» пәнін бастауыш сыныптарда оқытудың әдістемелік ерекшелігі оқушылардың жас ерекшеліктерін және «Информатика» пәнінің ерекшелігін ескере отырып, оқытудың белсенді формалары мен әдістерін оқу үдерісіне біріктіру болып табылады [3, 8 б.].

Scratch бағдарламасы белсенді әдістерді, жобаларға негізделген оқытуды және оқушылардың іс-әрекетіне бағытталған рөлді ынталандыратын ыңғайлы визуалды тілді ұсынады. Scratch ақысыз және конструктивистік оқыту идеяларына негізделген блоктық бағдарламалауды жүзеге асыратын бағдарламалар класына жатады. Бұл түрлі-түсті бөлшектердің балалар конструкторының бір түрі, олардың әрқайсысының өз атауы бар. Дұрыс құрастырылған конструктор нақты жұмыс кодының пайда болуына әкеледі. Бұл тәсіл оқушылардың назарын бағдарламалау процесіне, алгоритмдік құрылымдардың дұрыс тізбегін құруға және күтілетін нәтижеге әкеледі. Сонымен қатар, кодтың құрылымын және орындаушының басқару

командаларын реттейтін көптеген нақты терминдерді есте сақтаудың қажеті жоқ.

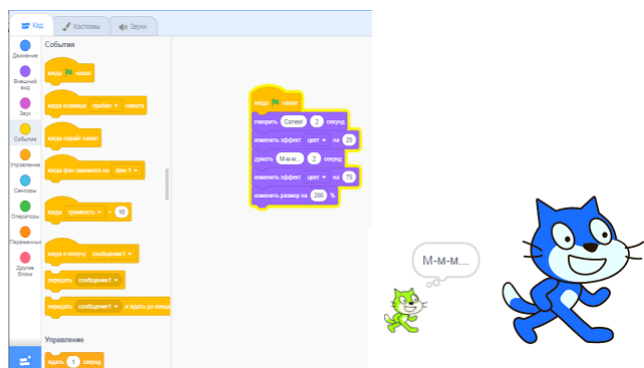
Нәтижелер мен талқылау

Scratch – тің негізгі міндеті-балаға алгоритмдік ойлауды ойын түрінде үйрету. Сондықтан Scratch айналасында ғалымдар, мұғалімдер, ата-аналар мен студенттерден тұратын бүкіл қауымдастыққа біріктірілген. Scratch көмегімен оқыту-бұл дамып келе жатқан және қызықты процесс: орта бір және бірнеше кейіпкерлердің (спрайттардың) қатысуымен мультфильмдер құруға, олардың сыртқы түрін өзгертуге, экранда жылжытуға, өзара әрекеттесуді бағдарламалауға мүмкіндік береді.

Оқушылар Scratch-те жобалар жасаған кезде, олар ХХІ ғасырдың көптеген дағдыларын игереді:

- * шығармашылық ойлау,
- * пәндік қарым-қатынас,
- * жүйелік талдау,
- * технологияларды еркін пайдалану,
- * тиімді өзара әрекеттесу;

О. Н. Буртаеваның оқу құралында атап өтілгендей, Scratch-те қарапайым командаларды қолдану әртүрлі қасиеттерге ие көптеген нысандар өзара әрекеттесе алатын өте күрделі модель жасауға мүмкіндік береді [4].

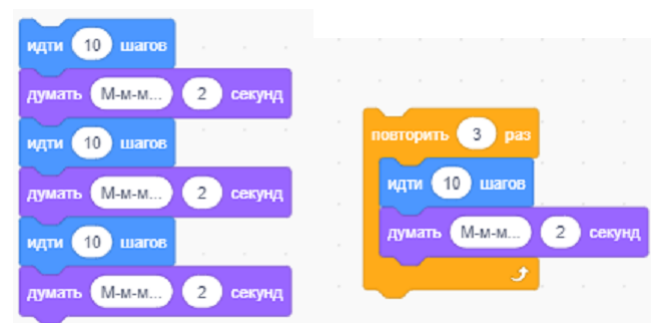
Сурет 1 – Мысық спрайтымен алғашқы жұмыс

Бұл ортаның ыңғайлылығы 1-суретте көрсетілгендей, командаларды топтар бойынша арнайы түрлі-түсті блоктарға біріктіреді.

Бастауыш мектептегі Цифрлық сауаттылық сабақтарында Scratch ортасын қолданудың жинақталған тәжірибесі оның қарапайымдылығы мен

ыңғайлылығының арқасында оқушыға Алгоритмдеу мен бағдарламалауды игеру оңайырақ болады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылардың оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың бір тәсілі – бұл Жоба әдісі, мұнда Scratch бастауыш сынып оқушыларының алгоритмдік ойлауын қалыптастыруға ғана емес, сонымен бірге олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға мүмкіндік беретін ең қолайлы құрал ретінде әрекет етеді.

Бастауыш мектеп оқушылары күрделі алгоритмдік құрылымды талап етпейтін жобаларды құра алады. Мұнымен қоса, олар дыбыстық және графикалық компоненттерді дайындауда, жоба сценарийін құрастыруда өздерінің қабілеттерін көрсете алады. Жоғары деңгейлі бағдарламалау тілдерін үйренуге арналған кіріспе сабақтарда жоғары сынып оқушылары Scratch ортасын негізгі ұғымдарды көрсету үшін қолдана алады: айнымалы, айнымалы мәні, логикалық шарт, мәліметтер типтері, басқару құрылымдары және т.б. Мысалы, спрайтты басқаруда бір команданы екі түрлі әдіспен, сызықтық алгоритм және циклдік алгоритм (басқару құрылымдары) арқылы орындау (2-сурет).

Сурет 2 – Басқару құрылымдарына өту

Ресей ғалымы И. Г. Семакиннің бастауыш сынып оқушыларымен жұмыс тәжірибесі көрсеткендей, екі апта жұмыс істегеннен кейін бастауыш сынып оқушылары Scratch ортасын да, ілеспе құралдарды да – графикалық редакторды, Windows операциялық жүйесін (графикалық және дыбыстық файлдармен сенімді жұмыс істейді), интернет – браузерлерін сенімді пайдаланады.

Scratch жобасының дамуын және мектеп оқушыларының қызметін бақылай отырып, оқытудың жаңа формасымен айналысуға болатынын атап өтуге болады. Мұғалімдер мультимедиа және бағдарламалау әлеміне жүгініп, оқушыны шығармашылық пен танымдық іс-әрекеттің ақпараттық

ортасына шығарады, ал балалар пәндік білімнен басқа, әр адамға дұрыс өмір сүру үшін қажетті қасиеттерге ие болады.

Бастауыш мектеп оқушыларына алгоритмдеу мен бағдарламалауды үйрету үшін төмендегі шарттар сақталуы керек:

* алгоритмдік есептерді шешу үшін оқушыларға пәндік сала түсінікті және қызықты болу керек;

* оқыту бағдарламалық жасақтамасы оқушыға ыңғайлы болуы;

* жобаның алгоритмін құру үшін көптеген қызметтік сөздер мен синтаксистік ережелерін есте сақтауды қажет етпейтін басқару құрылымдарын бейнелеудің көрнекі құралдары қолданылуы керек.

Scratch бағдарламалау ортасы осы шарттардың барлығын қанағаттандырады.

Бағдарламалау ортасы операторларының негізгі бөлігі графика мен дыбыспен жұмыс істеуге, анимациялық және бейне эффекттерді жасауға бағытталған. Медиа-ақпаратты басқарудың кеңейтілген мүмкіндіктері Scratch ортасының басты ерекшелігі болып табылады. Е.Патаракиннің пікірінше, оқушылар Scratch-та жобалар жасағанда, олар көптеген дағдыларды игереді: шығармашылық ойлауды дамытады, пәндік қарым-қатынас, жүйелік талдау, технологияны еркін пайдалану, тиімді өзара әрекеттесу, дизайн, үздіксіз оқыту. Scratch бағдарламалық интерфейсі балаларға арналғандықтан ол интуитивті түрде өте жақсы түсініледі.

Бағдарламалауды оқу бағдарламасына енгізудің мақсаты-күрделі идеялар мен күнделікті мәселелерді тиімді шешуге қолдау көрсететін тілді дамыту.

Scratch негізгі ерекшеліктері:

1 Блоктық бағдарламалау. Scratch-те бағдарламалар құру үшін графикалық блоктарды стектерге біріктіреді. Блоктар оларды тек синтаксистік тұрғыдан дұрыс жүйелерде жинауға болатындай етіп жасалған, іс жүзінде бұл кателер жәберудің алдын алады. Түрлі типтері бар түрлі нысандары бөле отырып, қарастырады.

2 Деректермен манипуляция. Scratch көмегімен графиканы, анимацияны, музыканы және дыбыстарды басқаратын және байланыстыратын бағдарламалар жасауға болады. Scratch қазіргі мәдениетте сұранысқа ие визуалды деректерді басқару қабілетін кеңейтеді.

3 Бірлесіп жұмыс жасау және онымен бөлісу. Scratch жобаларының веб-сайты аудиторияны қызықтырып, бірлесіп жұмыс жасауға шақырады: мұнда басқа адамдардың жобаларын көріп, олардың сызбалары мен сценарийлерін қолданып, өзгерте аласыз және жеке жобаның қоса аласыз. Ең үлкен жетістік – Scratch шеңбері жасаған ортақ орта мен өркениет.

Жоғарыда келтірілген ерекшеліктер бастауыш сынып оқушыларын түрлі бағдарламалауға негіздей отырып, ақпаратпен жұмыс жасауға, ақпараттық мәдениетті қалыптастыруға, мейірімділікке баулуға негіз болары сөзсіз.

Алгоритмдік ойлау тәсілі тек информатикамен байланысты емес, ол адамдарға кез-келген саладағы мәселелерді шешуге көмектеседі. Қандай да бір жолмен алгоритмдік тәсілді қолданғанда, мысалы, суретші әдемі пейзаж салуы үшін бірнеше дәйекті қадамдар жасауы керек: табиғатты тандау, композиция, жарықтандыру, түстер туралы ойлау. Соңында, нақтылыққа көшу – көтерілу, бару, табу, ұйымдастыру, жазу.

Түрлі салаларда қажет болатын бірнеше дағдылар:

– жалпы тапсырманы ішкі тапсырмаларға бөлу;

– өз қызметінің кезеңдері мен уақытын жоспарлау қабілеті;

– қызметінің тиімділігін бағалау;

– ақпаратты іздеу;

– ақпаратты өңдеу және ассимиляциялау [5].

Қазіргі қоғам жаңа ұрпақтан өз іс-әрекеттерін жоспарлау, мәселені шешу үшін қажетті ақпаратты табу және болашақ процесті модельдеу қабілетін талап етеді. Scratch-ті оқыту барысында шағын жобалар (мультфильмдер, ойындар) жасауға баса назар аударылады, тоқсан, жыл қорытындысы бойынша оқушылар өз ойындарын ұсынады. Сондықтан, алгоритмдік ойлауды дамытатын, тиісті ойлау стилін қалыптастыратын іс-шаралар маңызды және өзекті болып табылады. Алгоритмдік тәсіл тек компьютерлік пәндерде ғана емес, сонымен қатар жалпы білім беру пәндерінде де қолданылады. Кез келген мәселелерді шешу үшін сол нәрсемен өзара әрекеттесіп, алгоритмді құру үшін бастапқы жүйенің алгоритмін түсіну керек.

Мектеп информатикасындағы алгоритмизацияны зерттеудің екі мақсатты аспектісі болуы мүмкін: біріншісі – оқушылардың алгоритмдік (сонымен бірге – операциялық) ойлауының дамуын түсінетін даму аспектісі; екіншісі – бағдарламашы аспектісі. Компьютерлік бағдарламаны құру алгоритм құрудан басталады; кәсіби бағдарламашының ең маңызды сапасы-дамыған алгоритмдік ойлау. Егер мектеп оқулығында бірінші басымдылық алгоритмизацияны зерттеу, екінші бағдарламашы аспектісі болса, онда осы тақырыптың дамуы ерекше болғаны.

Бастауыш сынып оқушыларына «Scratch бағдарламалау ортасы» тақырыбын спиральді оқыту түрінде болуы керек деген қорытынды жасауға болады. Алғашқы кезеңдерде қарапайым заттар қарастырылады, мысалы, «бақылау» блогы. Бірақ блок бірден қарастырылмайды. Мұғалім қажет

болған кезде мезгіл-мезгіл жаңа мүмкіндіктерді қарастыруға оралуы керек. Бұл балаларды артық ақпаратпен қайта жүктемеуге мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының «Scratch бағдарламалау ортасы» тақырыбын оқу кезінде көрсетілуі керек тақырыпшаларға толығырақ тоқталайық, атап айтқанда:

1) **Scratch-пен танысу.** Scratch бағдарламасын іске қосуды үйрену, қоршаған ортаның негізгі элементтері мен терезелерін зерттеу, Scratch ортасында қарапайым бағдарлама құруды үйрену.

2) **Бұрылыстар мен бағыттар.** Жобаға нысандарды қосу, нысандарды әртүрлі қабаттарға жылжытуды, бұру тәсілдерін қарастыру;

3) **Процедуралар, координаталар, қалам.** Объектінің координаттарын орнатуды және өзгертуді, сахнадағы координаттар жүйесімен жұмыс жасап үйрену;

4) **Параметрлі процедуралар.** Параметрлі процедураны, бірнеше параметрлері бар процедуралармен жұмыс жасап үйрену;

5) **Орындаушылардың оқиғалары.** Нысан әрекеттерін паралель және ретімен орындау арқылы оқиғалар құру, бағдарламада нысанның графикалық эффектілерін өзгертуді үйрену;

6) **Тармақтау, клондар және айнымалылар.** Шартты командалар арқылы оқиғалар, ойындар құрып үйрену;

7) **ӘЗІРШЕ циклы, шарттары, сенсорлары, логикалық амалдар.** Циклдік командалар, логикалық операциялар арқылы ойынды дамыту;

8) **Графикалық редакторлар.** Scratch ортасында қаламмен, тінтуір, пернетақта арқылы салу, нысанның көшірмесін құрып үйрену;

9) **Дыбыспен жұмыс жасау.** Жобаға дыбыстық эффектілер қосу және оларды баптауды үйрену.

Осы тақырыпшаларды үйрене отырып, оларды тереңдету үшін үнемі бұрын алынған білімге оралу қажет. Төменде бастауыш сынып оқушыларының орындайтын әрекеттері мен білім, іскерліктері арасындағы қатынас көрсетілген.

Кесте 1 – «Scratch бағдарламалау ортасы» тақырыбындағы игерілетін білім мен іскерліктер

Іс әрекеттер	Білім мен іскерліктер
1. Спрайттармен және фондармен жұмыс	Спрайттармен, фондармен жұмыс істеу негіздерін, өз спрайттарын және фондарын құру, интернеттен жүктеу және оларды өз жобаларына орналастыру мүмкіндіктерін білу
	Кітапханадан спрайт пен фонды таңдау, интернеттен суретті жүктеу және оны өз жобасына енгізу

2. Кітапханадан дыбыстық эффектілерді қосу және өзіңізді жазу	Қосымша блоктармен жұмыс істеу негіздерін және оларды қосу мүмкіндігін білу
	Scratch кітапханасынан дыбыстық эффектілерді және фондық музыкалық сүйемелдеуді орналастыра білу, сонымен қатар өз дауыстарын жазу және интернеттен әуендерді жүктеу
3. Алгоритмдердің әртүрлі түрлерін қолдану	Алгоритмдермен және олардың түрлерімен жұмыс істеу негіздерін және оны Scratch-ке ұсыну мүмкіндіктерін білу
	Алгоритмнің ең жақсы нұсқасын таңда білу және нәтижеге қол жеткізу және оны жүзеге асыру
4. Математикалық операторларды қолдану	Scratch-тегі математикалық операторларды білу және олардың жазылу мүмкіндіктерін түсіну
	Математикалық операторлар мен айнымалыларды қолдана отырып, бағдарлама алгоритмін құра білу

Бастауыш сынып оқушыларын қазіргі ақпараттық қоғамдағы өмірге дайындау үшін ең алдымен олардың логикалық ойлауын, талдау және синтездеу қабілеттерін дамыту қажет. Ойлауды дамыту үшін ең қол жетімді материал – «Алгоритмдер» тақырыбын зерттеу және кез-келген мәселені шешуде алгоритмдерді құруды үйрену. Алгоритмдік ойлау әлемге ғылыми көзқарастың қажетті бөлігі болып табылады.

Қорытынды

Ғылыми-педагогикалық зерттеулердің қазіргі тенденцияларын, практикалық әзірлемелердің нәтижелерін талдай келе, мынадай қорытынды жасауға болады: бастауыш сынып оқушыларының алгоритмдік ойлау стилін қалыптастыруда «Цифрлық сауаттылық» пәні, соның ішінде «Scratch» тақырыптарын оқытудың маңызы ерекше. Себебі, нөлден бағдарламалау жаттығулары жас бағдарламашыларды ақылды және сонымен бірге қызықты қосымшаларды оңай дамытуға ынталандырады. Осылайша, бұл бағдарламалау ортасы қолданушымен өзара әрекеттесіп, түрлі іс-әрекеттерді орындайды. Бағдарламаны құру кезінде оқушылар өңделетін нысанды бөледі, өңдеуді орындау үшін қайталау мен шартты тармақтарды және т.б. жасайды, осы процестер сериясын зерттей отырып, басқа салаларда қолдануға болатын ойлауды дамыта алады, мысалы, күрделі мәселелерді шешуді жеңілдету, оларды кішкене бөліктерге бөлу немесе шешілетін мәселе бойынша маңызды нәрсені алу.

Осылайша, бастауыш мектептерде бағдарламалауды оқыту қоғамдағы үлкен өзгерістерге жауап бере алатын адам ресурстарының дамуына ықпал ету үшін «ойлауды бағдарламалау» қабілетін дамыту мақсатында алға жылжиды.

Қаржыландыру туралы ақпарат

Жұмыс ҚР БҒМ грантының қаржылық қолдауымен орындалды (АР09260464 «Smart-білім беру жағдайында «Scratch» және «Робототехника» курстары бойынша бастауыш мектепте ақпараттық білім ортасын өзірлеу» гранты).

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Engelbart, D. C.** Computer-supported cooperative work: a book of readings / ed. Greif I. San Francisco, CA, USA: Morgan Kaufmann Publishers Inc., 1988. – P. 35–65.

2 Jerry Lee Ford, Jr. Scratch TM Programming for Teens. – Canada, 2009. – 337 p.

3 Білім мазмұны жаңартылған бағдарламалар бойынша бастауыш білім беру деңгейінің 1–4-сыныптарына арналған «Информатика» пәніне әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана : Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2019. – 48 б.

4 **Буртаева, О. Н.** Программирование в Scratch [Электронды ресурс]. – Режим доступа: <http://distanschool.ru/uploads/metodichka/scratch.pdf>.

5 **Чебурина, О. В.** Формирование алгоритмического мышления в обучении программированию игр // Электронный научный журнал «Наука и перспективы». – № 2. – 2017.

6 **Дженжер, В. О.** Проектная деятельность школьника в среде программирования Scratch : методическое пособие / В. О. Дженжер, В. Г. Рындак, Л. В. Денисов; Мин-во образования и науки РФ. – Оренбург : Оренб. гос. ин-т. менеджмента, 2009. – 117 с.

7 **Каган, Э. М.** Обучение программированию как подход к развитию логического, абстрактного и вычислительного мышления у школьников // Вестник РУДН. Серия: Информатизация образования, 2017. – Том 14. – № 4. – С. 442–451. – DOI 10.22363/2312-8631-2017-14-4-442-451.

8 **Патаракин, Е. Д.** Педагогический дизайн социальной сети Scratch // Образовательные технологии и общество (Educational Technology & Society). – 2013. – № 2. – P. 505–528.

9 **Соклаков, Е. Н.** Алгоритмическое мышление [Электронды ресурс]. – URL: <http://kursk-sosh41.ru/obuchenie/metod-kopilka/31-biblioteka-statej/109-algoritmicheskoe-myshlenie.html> (Дата обращения 10.02.2017)

10 **Кадышева, С. Н., Петракова, Т. В.** Программирование на Scratch. – Екатеринбург, 2021. – 26 с.

11 **Гусейнова, Л. Н., Ефимова, И. Ю.** Методика обучения основам программирования учащихся младших классов // Материалы VII Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум». [Электронды ресурс]. – URL: <https://scienceforum.ru/2015/article/2015010999>.

REFERENCES

1 **Engelbart, D. C.** Computer-supported cooperative work : a book of readings / ed. Greif I. – San Francisco, CA, USA : Morgan Kaufmann Publishers Inc., 1988. – P. 35–65.

2 **Jerry Lee Ford, Jr.** Scratch TM Programming for Teens. – Canada, 2009. – 337 p.

3 Bilim mazmūny jaңartylğan baғdarlamalar boıynsha bastauyş bilim beru deñgeiiniñ 1–4-synypтарына арналған «Іnformatika» pәnине әдіstemelik üsynymdar [Methodological recommendations for the discipline «Informatics» for grades 1–4 of the primary education level on updated educational programs]. – Astana : Y. Altynsarin atyndaғы Ұltyq bilim akademiasy, 2019. – 48 p.

4 **Burtaeva, O. N.** Programmirovaniye v Scratch [Programming in Scratch] [Electronic resource] – Access mode: <http://distanschool.ru/uploads/metodichka/scratch.pdf>.

5 **Cheburina, O. V.** Formirovaniye algoritmicheskogo myshleniya v obuchenii programmirovaniya igr [Formation of algorithmic thinking in teaching game programming]. In Elektronnyi nauchnyi jurnal «Nauka i perspektivy». – № 2. – 2017.

6 **Djenjer, V. O.** Proektnaya deyatelnost şkolnika v srede programmirovaniya Scratch [Project activity of a student in the Scratch programming environment]: metodicheskoe posobie / V. O. Djenjer, V. G. Ryndak, L. V. Denisov; Min-vo obrazovaniya i nauki RF. – Orenburg : Orenb. gos. in-t. Menedjmenta, 2009. – 117 p.

7 **Kagan, E. M.** Obuchenie programmirovaniya kak podhod k razvitiyu logicheskogo, abstraktnogo i vychislitelnogo myshleniya u şkolnikov [Teaching programming as an approach to the development of logical, abstract and computational thinking in schoolchildren]. In Vestnik RUDN. Seriya: Informatizatsiya obrazovaniya, 2017. – Vol. 14. – № 4 442–451. – DOI 10.22363/2312-8631-2017-14-4-442-451.

8 **Patarakin, E. D.** Pedagogicheskii dizain sotsialnoi seti Scratch [Pedagogical design of the Scratch social network]. In Obrazovatelnye tehnologii i obestvo (Educational Technology & Society). – 2013. – № 2. – P. 505–528.

9 Soklakov, E. N. Algoritmicheskoe myshlenie [Algorithmic thinking] [Electronic resource]. – URL: <http://kursk-sosh41.ru/obycheme/metod-kopilka/31-biblioteka-statej/109-algoritmicheskoe-myshlenie.html> (Date of access 10.02.2017).

10 Kadyşeva, S. N., Petrakova, T. V. Programmirovaniye na Scratch. [Scratch Programming] – Ekaterinburg, 2021. – 26 p.

11 Guseinova, L. N., Efimova, I. Metodika obucheniya osnovam programmirovaniya uchaihsya mladşih klassov [Methods of teaching the basics of programming to elementary school students]. In Materialy VII Mejdunarodnoi studencheskoi nauchnoi konferensii «Studencheskii nauchnyi forum». [Electronic resource]. – URL: <https://scienceforum.ru/2015/article/2015010999>.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*А. Б. Ибашова¹, Д. Т. Белесова², А. А. Тасболатова³

^{1,2}Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Республика Казахстан, г. Шымкент;

³Гимназия № 8 имени М. Х. Дулати.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ СРЕДЫ ПРОГРАММИРОВАНИЯ SCRATCH В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В статье рассматривается предмет «Цифровая грамотность» в формировании алгоритмического стиля мышления младших школьников, в том числе роль среды программирования «Scratch» и вопросы, связанные с обучением младших школьников программированию. Анализируются основные особенности программы Scratch и используемые в ней процессы. Обсуждаются формирование элементов алгоритмической грамотности младших школьников, навыки, приобретаемые при разработке проектов и в различных областях, условия, которые необходимо соблюдать.

В статье рассматриваются подзаголовки, которые необходимо отразить при изучении темы «среда программирования Scratch» младших школьников, рассматриваются пути изучения темы «алгоритмы» и обучения построению алгоритмов в развитии умений логического мышления, анализа и синтеза, отношения между знаниями и умениями, выполняемыми ими действиями.

Обучение программированию с нуля мотивирует молодых программистов легко разрабатывать умные и в то же время

интересные приложения. Таким образом, эта среда программирования взаимодействует с пользователем и выполняет различные действия. Сделан вывод, что обучение программированию в начальных школах движется вперед с целью развития способности «программировать мышление», чтобы способствовать развитию человеческих ресурсов, способных реагировать на большие изменения в обществе.

Ключевые слова: программирование, начальная школа, учебная среда Scratch, алгоритм, цифровая грамотность.

*А. В. Ибашова¹, Д. Т. Белесова², А. А. Тасболатова³

^{1,2}South Kazakhstan State Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Shymkent;

³Gymnasium No.8 named after M. H. Dulati.

Material received on 10.12.21.

PROBLEMS OF TEACHING THE SCRATCH PROGRAMMING ENVIRONMENT IN ELEMENTARY SCHOOL

The article deals with the subject of «Digital literacy» in the formation of the algorithmic style of thinking of younger schoolchildren, including the role of the «Scratch» programming environment and issues related to teaching programming to younger schoolchildren. The main features of the Scratch program and the processes used in it are analyzed. The formation of elements of algorithmic literacy of younger schoolchildren, the skills acquired during the development of projects and in various fields, the conditions that must be observed are discussed.

The article discusses the subheadings that need to be reflected in the study of the topic «Scratch programming environment» for younger schoolchildren, examines the ways of studying the topic «algorithms» and learning how to build algorithms in the development of logical thinking skills, analysis and synthesis, the relationship between knowledge and skills, the actions performed by them.

Learning programming from scratch motivates young programmers to easily develop smart and at the same time interesting applications. Thus, this programming environment interacts with the user and performs various actions. It is concluded that programming training in primary schools is moving forward with the aim of developing the ability to «program thinking» in order to promote the development of human resources capable of responding to major changes in society.

Keywords: programming, primary school, learning environment Scratch, algorithm, digital literacy.

FTAMP 14.25.07

<https://doi.org/10.48081/IQDJ8891>***А. Б. Кокажаева¹, Б. Ә. Лаханова², М. Қ. Абдиева³**^{1,2,3}Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

МЕКТЕП ГЕОМЕТРИЯ КУРСЫНДА ОҚИТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ

Қазіргі уақытқа дейін мектеп математика курстарында геометрия пәнін тиімді оқыту өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Заманауи білім берудің тиімді және оңтайлы жолдарын оқушыларға үйрету мен оған дағдыландыру ұстаздардың алдындағы орасан зор жауапкершілік екені бариамызға мәлім. Инновациялық технологияларды қолдану геометрия курсының маңызды ұғымдарын дәстүрлі оқыту әдістерімен салыстырғанда сапалы артықшылықтар беретін деңгейде суреттеуге мүмкіндік береді. Олар көрнекіліктің едәуір артуына, оқушының танымдық белсенділігінің қалыптасуына, ауызша – логикалық және бейнелі ойлау механизмдерінің үйлесуіне негізделген. Осыған орай, мақалада геометриядағы тарауларды топтап қалай тиімді оқытуға және оны бір ғана көрнекі құралға қалай біріктіруге болатындығы туралы баяндалады. Оқытудың мұндай әдіс-тәсілдері оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, геометриялық ұғымдарды дұрыс пайдалану дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар есепті шығаруда нәтижеге бағытталған «Мақсатқа жету» технологиясының қолданысы мен тиімділігі көрсетіледі. Бұл әдіс-тәсілдердің басты мақсаты – мектеп геометрия курсының оқытудың заманауи және оңтайлы әдістерін қарастыру.

Геометриялық білімнің сапасын жақсартуға негізделген «Өрмекиі тор» әдісі нақты мысалдармен көрсетілген. Мақалада жаңа әдістің барлық қажетті теориялық анықтамасы, оның қолданысы суреттермен кескінделген. Бұл мақалада геометрия пәнін оқытуда пайдаланылатын инновациялық технологияның пайда болу процесі жүзеге асырылатын зерттеу және салыстыру әдістері қарастырылады.

Кілтті сөздер: элементтер, мақсатқа жету, инновациялық технология, геометриялық есептеулер, тәжірибе, зерттеу, дағды, әдіс-тәсіл.

Кіріспе

Геометрия пәніне деген білім алушылардың қызығушылығын ояту үшін оқыту әдістері мен есептерді тиімді жолмен шығару маңызды рөл атқарады. Геометрияны оқыту мәселелері, геометрияны оқыту әдістемесінің мәселелері Евклид, Архимед және т.б. әртүрлі елдер мен халықтардың ғалымдары мен педагогтарының назарында болды [1]. Білім алушылардың геометрия пәнін терең түсінуі мектеп математика мұғалімінің геометриялық және әдістемелік дайындығының дәрежесіне тәуелді.

Мұғалімнің геометриялық – әдістемелік дайындығына:

- мектеп геометрия курсының теориялық негіздерін жетік білу;
- геометрия ұғымдарын қалыптастыру, теоремаларды дәлелдеу мен есеп шығаруға үйрету әдістемесін жан-жақты меңгеру;
- математиканы оқытудың жалпы әдістері мен тәсілдерін, оқыту үдерісін ұйымдастыру жолдарын білу кіреді.

Геометрия математиканың маңызды салаларының бірі ретінде білім беруде өте маңызды орын алады және оны көптеген елдің ғалымдары қызығушылықпен зерттеді [2]. Біз негізінен қоршаған ортада кездесетін және қолданатын заттардың көпшілігі геометриялық фигуралар мен нысандардан тұрады.

Бұл нысандар мен формаларды тиімді пайдалану олардың арасындағы қатынасты түсінуге байланысты. Геометриялық пішіндер мен нысандар біздің тұрмыстық өміріміздің бөлігі болып табылады. Қандайда бір нысандарды ұтымды зерттеу, сол объект пен оның міндеттері арасындағы қатынасты түсінуге байланысты болмақ [3].

Жалпы математиканың, соның ішінде геометрия ғылымының дамуының әрбір жаңа кезеңі адамзат алдына оқыту мен оқуды жетілдіру міндетін қойды. Орта мектепте геометрияны оқыту әдістемесінің мәселелері бүгінгі күні білім беру мазмұнының жаңаруы мен инновациялық технологияларға байланысты өзекті тақырып болып отыр.

Орта мектептегі білім алушыларға геометрияны түсіну мен оны толыққанды меңгеру қиынға соғатындығы барша мұғалімге аян. Бұл геометриядағы жетістік деңгейі төмен екендігін байқатады. Нәтижесінде математика мен геометрия көптеген білім алушылар үшін қорқынышты, себебі математика – бұл тәуелсіз жүйе [4].

Геометриялық анықтамалар мен теоремаларды есте сақтау және оларды дұрыс түсінулері үшін білім алушыларға түйінді сөздер, сызба және кестелер көрсетіп қана қоймай мысал ретінде есептер келтірудің де маңызы зор [5]. Геометрия пәнін оқыту барысында оқушылар жазықтық пен кеңістікте берілген фигураларды салуға, есептеуге және теоремаларды дәлелдеуге үйренеді.

Геометриялық есептердің бір ерекшелігі оларды тек теориялық негізге сүйенуінде болып табылады. Ол өз кезегінде теориялық материалды анық түсіну арқылы практикада пайдалана білуіне көмектеседі. Соның нәтижесінде, оқушылардың логикалық ойлау қабілеті мен кеңістіктегі қиялы дамып, шығармашылық қабілеті артады [6]. Енді өз тәжірибеміздегі инновациялық әдіс пен технологияны қолдану арқылы геометрия сабақтарындағы қиындықтарды нәтижелі шешудің жолдарын ұсынбақпыз.

Материалдар және әдістер

Геометрия пәнінің жүйелі курсы оқытуда оқытушының алдында төмендегідей әдістемелік мәселелер тұрады:

- оқушыларды геометриялық дәл тұжырымдамалар мен пайымдаулар жасауға баулу;
- оқушыны өзінің ой тұжырымын негіздеп айтуға дағдыландыру;
- геометриялық есеп мәтінінен «не берілген», «нені табу немесе дәлелдеу керек» екендігін бөліп алуға және есептің шығарылуын қысқаша жаза білуге машықтандыру;
- есептің шартында және есепті шығару барысында кездесетін әр түрлі жағдайларды сызба түрінде көрсету.

Геометрияны оқытуда планиметрия курсына жазықтықтағы қарапайым негізгі элементтер зерттеліп қарастырылатындықтан оқытушы тиімді әдістерді қолдана отырып, оқушының пәнге деген қызығушылығын оятып, жан-жақты меңгерте білуі тиіс.

Зерттеудің нысаны: жалпы білім беретін мектепте геометрия сабағында оқушылардың топтық оқу іс-әрекетін ұйымдастыру процесі.

Зерттеудің пәні: орта мектеп геометрия сабақтарын оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдері мен құралдары.

Мақсаты: «Өрмекші тор» әдісі мен «Мақсатқа жету» инновациялық технологиясын пайдалану арқылы «Төртбұрыштар» тақырыбын түсіндіру және оларды есептер шешу барысында тиімді іске асыру.

Геометриядағы тақырыптарды бір-бірімен жүйелі байланыста оқыту және есептеулерге берілген мәтіндік есептерді талдай отырып шығару маңыздылығын арттыру керек. Сөзіміздің дәлелі ретінде «Өрмекші

тор» әдісі мен «Мақсатқа жету» инновациялық технологиясы туралы өз зерттеулерімізді қарастырғанды жөн көрдік.

«Өрмекші тор» әдісі – берілген мағлұматтарды жіпше тоқып шығып, алынған мәліметтердің түйіндісін әрбіріне сәйкестендіре отырып жазып, қорытынды ой шығару.

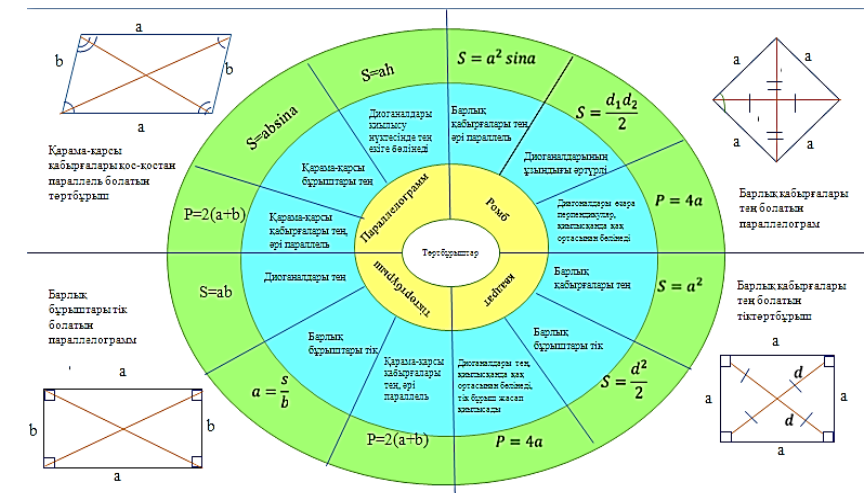
8 сынып геометрия курсына «Төртбұрыштар» тарауын «Өрмекші тор» әдісі арқылы жүргізілуін қарастырайық. Төртбұрыш тарауында төртбұрыштың «Параллелограмм», «Тіктөртбұрыш», «Ромб», «Квадрат» және «Трапеция» түрлері жеке тақырыпша ретінде қарастырылады [7].

Төртбұрыш түрлерінің алғашқы аталған төрт түрін оқыту барысында олардың ұқсастықтарын оқушылар байқай бастайды. Алғашқы аталған 4 төртбұрыш түрін салыстыра отырып, айырмашылықтары мен ұқсастықтарын ажырата білу үшін зерттеу нәтижесінде оқытудың *инновациялық технологиясы* - «Өрмекші тор» әдісі қолданысқа енгізілдік.

«Өрмекші тор» әдісінің «Төртбұрыштар» тақырыбында қолданысы:

1-айналым: Тақырыптың жалпы атауы «Төртбұрыштар»

2-айналым: Төртбұрыш түріне қарай төрт тармаққа бөлінеді: Параллелограмм, Тіктөртбұрыш, Ромб, Квадрат.

Сурет 1 – Төртбұрыштар тақырыбының «Өрмекші торда» кескінделуі

3-айналым: Төртбұрыштың түрлерінің қасиеттеріне қарай жекелей тармақтарға жіктеледі.

4-айналым: Төртбұрыш түрлерінің аудандарын, периметрін, диагональдарын табу формулалары жазылады (1-ші сурет).

Сыртқы бөлігінде, яғни нәтижесінде қарастырылған мәліметтер бойынша әрбір төртбұрыштың сызбасы мен анықтамасы ұсынылады.

Бұл әдісті теориялық тұрғысынан салыстыруда ғана қолданып қоймай, есептеулерге арналған тапсырмаларда да беруге болады. Яғни, оқушы бір мезетте бірнеше тақырыпқа есептерді шығара алады.

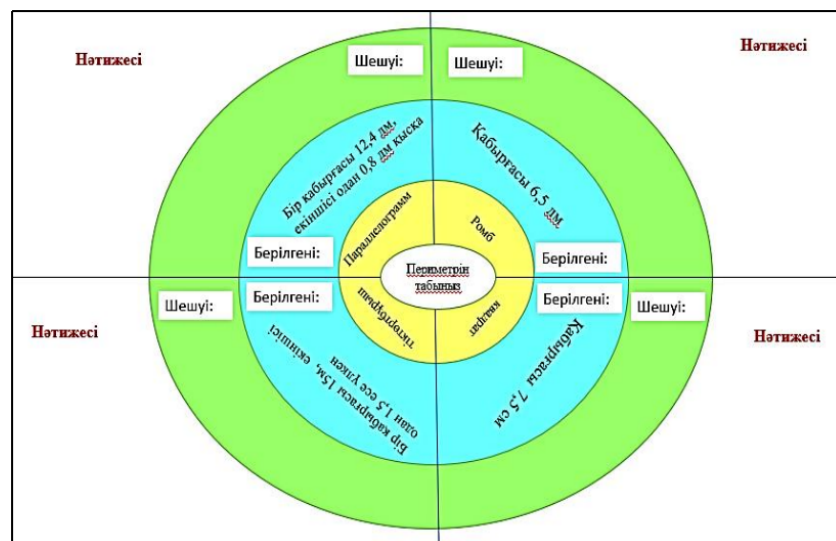
Есептер шығаруда «Өрмекші тор» әдісінің қолданылуы:

1-айналым: табу керек элементті көрсетіңіз (мысалы, периметрін табыңыз деп келтірейік);

2-айналым: ненің элементін табу керек соны жазамыз (мысалы, төртбұрыш түрлері болғандықтан, ромб, тіктөртбұрыш, параллелограмм, квадрат);

3-айналым: белгілі бір элементтерді жазамыз (есептің шарты бойынша белгілі элементтерін көрсету);

4-айналым: оқушылар шешуін орындайды, нәтижесіне - жауаптарын жазып көрсететін болады (2-ші сурет).

Сурет 2 – Өрмекші торының есеп шығаруда қолданысы

Келесі зерттеу әдісі – геометриялық есептеулерге берілген есептерді шығаруда тиімді инновациялық технологияны қарастыру. Жалпы,

геометриялық есептеулерге берілген есептер сызбасын сызып, элементтерді бір-бірімен байланыстырып, теорияны қолданып, дәлелдеуді қажет етеді.

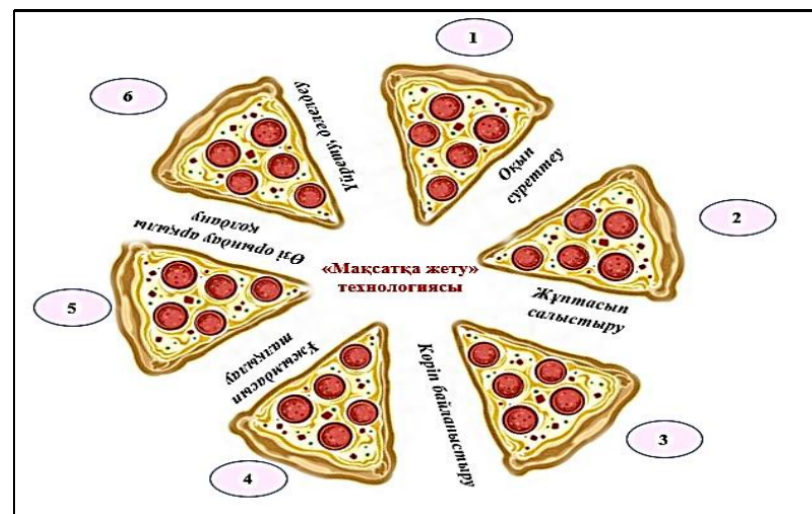
Бұл, өз кезегінде жаңа тақырыппен енді танысқан оқушы үшін өз беттерінше жұмыс жасауларына қиындықтар туғызып, сабақ мақсатына жете алмай қалу сияқты сәтсіз сабақтарға себеп болады. Содан түрлі ілім мен әдістерді қарастыра отырып, «Конфуций ілімі» мен «Кубизм» әдісін ұштастырып, жаңа өнім «Мақсатқа жету» технологиясы туындады [8].

Ал, білім беру технологиялары дегеніміз не? Оқытудың жоспарланған нәтижесіне жету, процесін суреттеу, өнер, шеберлік, біліктілік жағдайды өзгерту, қайта өңдеу әдістерінің жиынтығы [9].

Білім беру технологиясының мақсаты: оқушылардың білім, білік, дағдыларын қалыптастыру, ақыл-ойын дамыту; білім беру технологиясы – оқыту мақсатына жетудің тиімді, нақты жолдарын көрсетеді [10]. Кез-келген білім беру технологиясы мынадай әрекеттерден тұрады:

- мақсатқа бағытталған;
- ғылыми идеяларға сүйенетін;
- мұғалім мен оқушы іс-әрекетінің жүйесі;
- нәтижені бағалау өлшемдері;
- нәтижелер;

«Мақсатқа жету» технологиясын қызығушылық ояту мақсатында дизайн ретінде «Пицца бөліктеріне» негізделді (3-ші сурет).

Сурет 3 – «Мақсатқа жету» технологиясы

Технологияның негізгі ерекшелігі – алғашқы бір тапсырманы 6 бөліктен тұратын қадам ретінде орындату. «Мақсатқа жету» технологиясының мақсаты – оқушыларға алғашқы бір тапсырманы 6 жақты талдап, толық меңгертуге негізделген.

«Мақсатқа жету» технологиясының қолданылуы:

1-бөлігінде – оқушы берілген мәтінді оқып, суреттейді яғни, шартын құрады;

2-бөлігінде – жұптаса отырып, өз жеке жауаптарын салыстырады, толықтырулар енгізеді;

3-бөлігінде – мұғалім оқушыларға шартына сәйкес есептің құрылымының дұрыс нұсқасын көрсетеді, оқушылар өз жауаптарымен салыстыра отырып, өз қателіктерін түзетеді немесе өз жауаптарына сенімді болады;

4-бөлігінде – өз жауаптарын ұжым ішінде немесе топ ішінде талқылайды;

5-бөлігінде – өрнектелген есепті өздігінен шешеді, сызбасын сызады;

6-бөлігінде – толық шығарған оқушылар өз жауаптарын дәлелдейді, қателескен оқушыға үйретеді.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау

Жалпы бір тарауға негізделген тақырыпшаларды «Өрмекші тор» әдісіне салу арқылы оқушыларға түсіндіре отырып, біздің алған нәтижеміз – оқушылар төртбұрыштың түрлерін бір-бірімен салыстыру арқылы сыни тұрғысынан ойланып, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын ажырата алды, түйінді ой шығара біледі. Оқушылар, тарау бойынша тақырыпты терең меңгеріп, есептер шығаруға қызығушылық танытып, белсенділіктері артты.

Ал, бір тапсырманы «Мақсатқа жету» технология негізінде үйрету арқылы алатын нәтижеміз білім сапасының көрсеткішінің жоғарлағанын байқағты:

1-бөлігінде: оқылым процесі жүре отырып, суреттеді бұл дегеніміз – 10 пайыз;

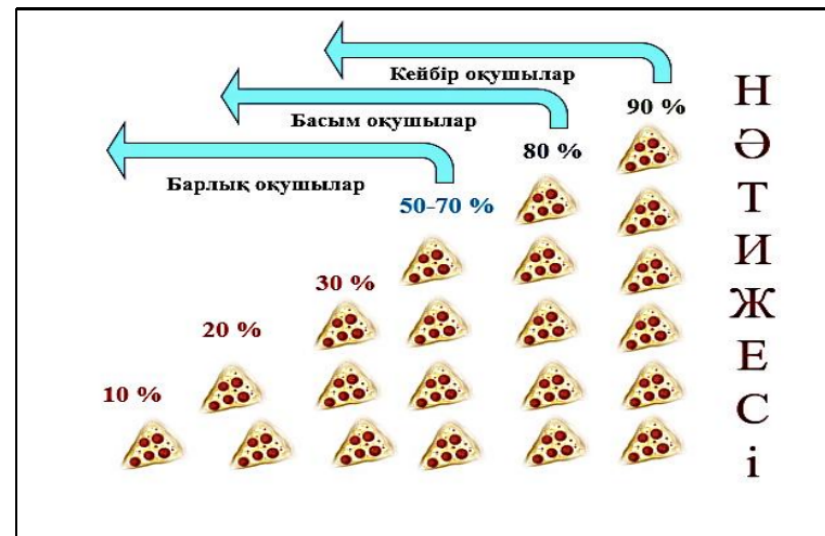
2-бөлігінде: жұптасып есту процесі арқылы салыстырып – 20 пайыз;

3-бөлігінде: көру процесі арқылы байланыстырып – 30 пайыз;

4-бөлігінде: ұжымдық талқылау арқылы – 50-70 пайыз орындалып барлық оқушылар орындау керек сабақ мақсатымызға қол жеткіздік;

5-бөлігінде: жеке өзіндік орындау арқылы – 80 пайыз;

6-бөлігінде: кейбір оқушылармыз дәлелдеу арқылы тақырыпты – 90 пайыз меңгеріп шыға алады (4-ші сурет).

Сурет 4 – «Мақсатқа жету» технологиясының көрсеткіштік нәтижесі

Қорытынды

Жүргізілген эксперимент барысында мектептегі геометрияны оқытудың өзекті мәселелерінің бірі – оқушылардың теориялық білімдерін қалыптастырудың әдіс-тәсілдері қарастырылды. Оқытудың бұл проблемасы пәннің теориялық бөлігінің мазмұнына негізделген инновациялық әдіс пен технологияны қолдану.

Геометрия сабағында жүргізілген зерттеулердің нәтижесі оқушылардың өзіндік жұмыстарының бағаларымен қорытындыланды. Дегенмен, мұндай инновациялық, педагогикалық технологияларды теориялық талдау, оларды кіріктіру тенденцияларын зерттеу және ғылымның дамуымен байланыстыру кейбір анықтамаларды нақтылауға мүмкіндік береді.

Сонымен, орта мектеп курсына дағы геометрияның міндеті – оқушылардың бойында үш түрлі сапаны дамыту: кеңістікті елестету; практиканы түсіну және логикалық ойлау [11]. Ал, геометрияны оқытуда геометриялық фигураның әрбір элементі мен оның сызбасын, олардың өзара байланыстарын оқушы бойында жете сіңіре білу мұғалімнің кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Сонда ғана оқушы теориялық алған білімін практикамен ұштастыра білетін, шынайы өмірде қолдана алатын жеке тұлға ретінде қалыптасуға бейімделіп өседі.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Нұрмаханұлы, Н.** «Архимед ғылымға қандай үлес қосты?», мақала. [Электронды ресурс]. – Ақпарат дереккөзі: [https:// massa.get.kz/lifestyle/bilim/zharatylystanu/18799/](https://massa.get.kz/lifestyle/bilim/zharatylystanu/18799/) 19 мамыр, 2014. – 28 б.
- 2 **Мехтиев, М. Г.** Тема диссертации: «Методика обучения геометрии в 10–11 классах общеобразовательной школы с использованием компьютера». – 2002. – С. 3.
- 3 **Altun, M.** Matematik Öğretimi. – İstanbul : Alfa Yayıncılık, 2004. – 217 b.
- 4 **Akın, Y., Cancan, M.** Matematik Öğretiminde Problem Çözümüne Yönelik Öğrenci Görüşleri Analizi. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi. – 2007. – 374–390 b.
- 5 **Гринько, Е. П.** Методика преподавания математики : практические занятия: электронное учебно-методическое пособие для студентов физико-математического факультета / Е. П. Гринько. – Брест : Изд-во БрГУ имени А. С. Пушкина, 2020. – 280 с.
- 6 **Рахымбеков Д., Кенеш, Ә. С.** «Геометрияны оқыту әдістемесі (планиметрия)». – Қарағанды : «Болашақ-Баспасы», 2013. – 20 б.
- 7 **Солтан, Г.** 8 - сынып оқшыларына арналған «Геометрия» оқулығы. – Көкшетау : «Келешек-2030», 2018. – 28 б.
- 8 **Құнанова Қ. Қ.** «Сабақ кезеңінде жаңаша оқыту идеяларын ендіру тәсілдері» : мақаласы // Международная научно-практическая конференция «Эффективное применение smart техники в условиях обновления содержания образования и мировой опыт». Секция № 5. – 2017. – 118 б.
- 9 **Бөрібекова, Ф. Б., Жанатбекова, Н. Ж.** Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар : Оқулық. – Алматы, 2014. – 360 б.
- 10 **Байжанов, З. Т.** Жалпы педагогика : Оқу құралы. – Алматы : «Таймас» баспа үйі, 2008. – 168 б.
- 11 **Саулебаев, Б. А.** Ғылыми жұмыс : «Геометрияны оқыту әдістемесі». – 2019. – 30 б.

REFERENCES

- 1 **Nurmahanuly, N.** «Arhimed gylymga qandaj ules qosty?» : maqala. [«What contribution did Archimedes make to science?», article]. – Information source : [Electronic resource]. – [https:// get.mass.kz/life-style/education/ Natural-Science/18799/](https://get.mass.kz/life-style/education/Natural-Science/18799/). – 19 May 2014. – 28 p.
- 2 **Mehtiev, M. G.** Tema dissertasi: «Metodika obučhenia geometrii v 10–11 klassah obsheobrazovatelnoi shkoly s ispolzovaniem kompüterä» [Dissertation

- topic : «methods of teaching geometry in grades 10–11 of a general education school using a computer»). – 2002. – P. 3.
- 3 **Altun, M.** Matematik Öğretimi [Teaching Mathematics]. – İstanbul : Alfa Publishing, 2004. – 217 p.
- 4 **Akın, Y., Cancan, M.** Matematik Öğretiminde Problem Çözümüne Yönelik Öğrenci Görüşleri Analizi [Analysis of Student Opinions on Problem Solving in Mathematics Teaching]. In Journal of the Faculty of Education of Kazım Karabekir. – 2007. – 374–390 p.
- 5 **Grinko, E. P.** Metodika prepodavania matematiki : prakticheskie zanátia : elektronnoe ýchebno-metodicheskoe posobie dlá stýdentov fiziko-matematicheskogo fakúlteta [Methods of teaching mathematics : practical classes : an electronic teaching aid for students of the Faculty of Physics and Mathematics] / E. P. Grinko. – Brest : Publishing House of the BrSU named after A. S. Pushkin, 2020. – 280 p.
- 6 **Rahymbekov, D., Kenesh, Á. S.** «Geometriany oqytý ádistemesi (planimetriä)» [«Methods of teaching geometry (planimetry)»]. – Karaganda «Bolashak publishing house», 2013. – 20 p.
- 7 **Soltan, G.** 8-synyp oqshylaryna arnalǵan «Geometriä» oqýlyǵy [Textbook «geometry» for students of the 8th grade]. – Kokshetau : «Keleshek-2030», 2018. – 28 p.
- 8 **Qunanova, Q. Q.** «Sabaq kezeńinde jańasha oqytý idealaryn endirý tásilderi» maqalasy, [Article «Methods of introducing new learning ideas during the lesson period»] Mejdýnarodnaia naýchno-prakticheskaiä konferensia «Effektivnoe primeneniie smart tehnikı v ýsloviäh obnovleniä soderjaniä obrazovaniä i mirovoi opyt». In International Scientific and practical conference «Effective application of smart technology in the context of updating the content of education and world experience». – Section No. 5. – 2017. – 118 p.
- 9 **Bóribekova, F. B., Janatbekova, N. J.** Qazirgi zamanǵy pedagogikalıyq tehnologialar [Modern pedagogical technologies] : textbook. – Almaty, 2014. – 360 p.
- 10 **Baijanov, Z. T.** Jalpy pedagogika : Oqý quraly [General pedagogy : textbook]. – Almaty : Taimas publishing house, 2008. – 168 p.
- 11 **Saylebaev, B. A.** Gylymi jumys : «Geometriany oqytý ádistemesi» [Scientific work: «Methods of teaching geometry»]. – 2019. – 30 p.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*А. Б. Кокажаева¹, Б. Ә. Лаханова², М. К. Абдиева³

^{1,2,3}Қазақский национальный женский педагогический университет,
Республика Казахстан, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ШКОЛЬНОМ КУРСЕ ГЕОМЕТРИИ

До настоящего времени одной из актуальных проблем является эффективное преподавание геометрии в школьном курсе математики. Известно, что современное образование предусматривает обучение и привитие учащимся эффективных и оптимальных путей приобретения знаний, что является огромной ответственной задачей, стоящей перед учителями. Использование инновационных технологий позволяет иллюстрировать важнейшие понятия курса геометрии на уровне, обеспечивающем качественные преимущества по сравнению с традиционными методами изучения. В их основе заложено существенное повышение наглядности, активизации познавательной деятельности ученика, сочетания механизмов вербально – логического и образного мышления. В статье рассматриваются вопросы эффективного обучения геометрии, используя возможности группировки тем по главам и интеграции их в один наглядный инструмент. Такие методы обучения повышают интерес учащихся к предмету, формируют навыки правильного использования геометрических понятий. При этом в процессе решения задач акцентируется внимание на применение и эффективное использование технологии «достижения цели», ориентированной на результат. Основная цель этого метода – рассмотреть современные и оптимальные пути преподавания школьного курса геометрии. Также возможности применения методики «паутина», основанной на повышении качества геометрических знаний, показаны на конкретных примерах. В статье представлены все необходимые теоретические определения нового метода, его применение показано на рисунках.

В данной статье рассматриваются методы исследования и сравнения, в которых осуществляется процесс зарождения инновационной технологии, используемой при изучении геометрии.

Ключевые слова: элементы, достижение цели, инновационная технология, геометрические вычисления, опыт, исследование, навыки, метод.

*А. Б. Kokazhaeva¹, B. A. Lakhanova², M. K. Abdieva³

^{1,2,3}Kazakh National Women's Teacher Training University,
Republic of Kazakhstan, Almaty.

Material received on 10.12.21.

APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND TEACHING METHODS IN THE SCHOOL GEOMETRY COURSE

To date, one of the urgent problems is the effective teaching of geometry in the school mathematics course. It is known that modern education provides for teaching and instilling effective and optimal ways for students to acquire knowledge, which is a huge responsible task facing teachers. The use of innovative technologies makes it possible to illustrate the most important concepts of the geometry course at a level that provides qualitative advantages over traditional methods of study. They are based on a significant increase in visibility, activation of cognitive activity of the student, a combination of mechanisms of verbal-logical and imaginative thinking.

The article discusses the issues of effective geometry teaching, using the possibilities of grouping topics by chapters and integrating them into one visual tool. Such teaching methods increase students' interest in the subject, form skills for the correct use of geometric concepts. At the same time, in the process of solving problems, attention is focused on the application and effective use of the technology of «achieving the goal», result-oriented. The main purpose of this method is to consider the optimal ways of teaching a school geometry course. Also, the possibilities of using the «web» technique, based on improving the quality of geometric knowledge, are shown by concrete examples. The article presents all the necessary theoretical definitions of the new method, its application is shown in the figures. This article discusses the methods of research and comparison in which the process of the origin of innovative technology used in the study of geometry is carried out.

Keywords: elements, goal achievement, innovative technology, geometric calculations, experience, research, skills, method.

<https://doi.org/10.48081/BFIS9530>

***А. М. Куркимбаева**

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

COVID-19 ЖАҒДАЙЫНДА ШЕТ ТІЛІН ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҚОЛДАНЫСЫ

Мақалада автор әлемде белең алған Covid-19 пандемиясына орай мемлекетімізде төтенше жағдайды реттеу барысында еліміздегі жоғары оқу орындарының қашықтықтан оқыту форматына көшуіне байланысты оқу үрдісіне оңтайлы оқыту платформаларына көшуі дер кезінде қабылданған оң шешім екендігін баяндайды. Сонымен қатар автор мақалада қашықтықтан оқыту тарихына шолу жасайды. Халықаралық ұйымдар мәліметтеріне сілтеме жасалып, батыс ғалымдарының онлайн білім беруге қатысты ой-пікірлерін зерделеген. Автор онлайн оқыту үрдісінде Microsoft Teams платформасында әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып виртуалды аудиторияда студенттердің интербелсенділігін арттыруға болатындығын өз тәжірибесіне сүйене отырып талқылайды. Зерттеуші мақалада Microsoft Teams платформасын оқу үрдісінде қолданудың артықшылығы мен кемшіл тұстарын да атап өтеді. Мақала ЖОО-да шетел тілін ақпараттық технологияны қолдана отырып оқытудың әдіс-тәсілдерімен таныстырады. Автор көркем аударма сабағында Teams платформасында чат парағын қолдану секілді құралдарды пайдалану мен онлайн кездесулер ұйымдастыруда бағалы тұғырнама екендігіне тоқталады. Microsoft Teams тұғырнамасы барлық қашықтан оқыту, тренингтер және онлайн кездесулер ұйымдастыруда таңдаулы құрал бола отырып, болашағынан зор үміт күттіретіні анық. Зерттеуші мақалада тапсырмаларды жариялау кезінде Whiteboard тақтасын пайдалану арқылы топтық жұмыстарды ұйымдастыруға болатын бірден бір үздік тұғырнама екендігін баяндайды.

Кілтті сөздер: пандемия, Covid-19, онлайн оқыту, шетел тілін оқыту, оқыту әдістері, ақпараттық технология, қашықтықтан оқыту.

Кіріспе

Біріккен Ұлттар Ұйымының Білім, Ғылым және Мәдениет жөніндегі Ұйымының мәлімдеуінше (ЮНЕСКО) 2020-шы жылдың мамыр айында коронавирус пандемиясына байланысты әлем бойынша 190 мемлекетте 1,6 миллиард білім алушылар дәстүрлі білім алу форматынан онлайн оқыту форматына көшуге мәжбүр болды [1]. Онлайн форматқа көшу жоғары оқу орындары оқытушылары арасында білім беру сапасын және университет имиджін түсіріп алмау сияқты мәселелерге аударып, білім саласына жаңа инновациялар енгізу міндетін қойды. Мақалада онлайн оқыту барысында жаңа оқыту платформаларын қолданудың артықшылықтары туралы оқырмандарды хабардар ету басты назарға алынды. Қашықтықтан оқытуға байланысты сөздік қорымыз онлайн оқыту, онлайн-емтихан, прокторинг, Teams, zoom, онлайн TV- сабақтар тәрізді лексикалық бірліктермен толықты.

Бүгінгі күні ғылыми қауымдастықта қолданылып жүрген «қашықтықтан оқыту» немесе «онлайн оқыту» түсінігі бірін-бірі толықтыратын синонимдес лексикалық бірліктер іспеттес. Алдымен осы аталмыш оқыту үрдісінің тарихына үңілетін болсақ, қашықтықтан оқыту білім беру формасы ретінде әлемде белгілі болғанына үш жүзге жуық жыл болыпты. Қашықтықтан оқыту алғаш рет АҚШ-та Бостон қаласында дүниеге келген. Студенттер Бостондағы стенография және бухгалтерлік есеп курстарынан қалаға келместен өтуге мүмкіндік алды. Студенттер өз бетімен оқитын оқу материалдарын пошта арқылы алды. Осылайша АҚШ-та пошта арқылы немесе сырттай оқу бірнеше ғасырлар бойы болды. Дәстүрлі пошта арқылы оқу материалдарын жіберу бүгінгі қоғамда жаңа ақпараттық технологиялардың дамуына байланысты өз формасын өзгертті. Әлемдік тәжірибеде қашықтықтан оқытуда АҚШ, Ұлыбритания, Канада, Испания, Италия сынды мемлекеттердің көсбасшы болып отырғандығы белгілі. Жоғарыда айтып кеткендей бұл мемлекеттер өткен ғасырдың 50-ші жылдарынан бастап білім беру саласына медиа білім беру мен медиамәдениет әліппесін енгізуге бет бұрды.

Байқап отырғанымыздай төртінші өнеркәсіптік революцияның өмірімізге етене енуі жоғары білім беруге үлкен өзгерістер әкелетіндігін Йель университетінің ғалымы Нэнси Глисон (Nancy Gleason) өзінің «Higher Education in the Era of the Fourth Industrial Revolution» атты еңбегінде тоқталып кеткен болатын [2]. Қазіргі қоғамда білім беру саласын ақпараттық технологияларсыз елестету мүмкін еместігі ақиқат.

Жалпы педагогика саласында қашықтықтан оқыту идеялары түбегейлі жаңа емес екенін атап өткен жөн. Осы уақытқа дейін көптеген Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров секілді зерттеушілер қашықтықтан оқыту үрдісі технологияларын өз еңбектерінде қарастырды [3].

Covid-19 төтенше жағдайы елімізде барлық жоғары оқу орындарында қызмет ететін оқытушыларды аз уақыттың ішінде сандық технологияны жақсы меңгерген мамандарға айналдырды. Оқытушылар онлайн форматында сабақ беру біліктіліктерін «Teaching with technologies», «Online professional development courses from Oxford» курстарына қатысып көтеріп, жаңа тәжірибелер жинақтады. Университет тарапынан да «Қашықтықтан оқыту технологиясы аясында көптілді білім беруді ұйымдастыру мәселелері» атты семинар ұйымдастырылып, оқытушылар әрдайым университет тарапынан қолдау тауып келеді.

Ғалымдар интернеттің дамуы және оның мүмкіндіктері электрондық пошта, чат, форумдары сияқты веб-пікірталасқа түсіп ақпарат алмасу және басқа да технологиялар оқытушылар мен студенттерге әр түрлі өзара әрекеттесу мүмкіндіктерін берді [4].

Материалдар мен әдістер

Мақаланы жазу барысында педагогикалық әдебиеттер мен құжаттарға салыстырмалы-тарихи талдау және синтез әдісі қолданылды. 2020 жылғы әлемде орын алған COVID-19 пандемиясын тудыратын әртүрлі вирустардың кең таралуына байланысты мәжбүрлі оқшаулау жағдайында қашықтықтан оқыту жоғары оқу орындары алдына оқу процесін қайта қарастырып білім беру үрдісіне түзетулер енгізу міндетін қойды. Осыған орай оқытушылар оқу үрдісінде қолданылатын дәстүрлі әдістерді бейімдеп жаңа әдістерді әзірлеуге жұмылдырылды және қашықтықтан оқыту әдістемесінің тиімділігін зерттеуге ерекше назар аударма бастады. Онлайн режимде студенттерге дәріс беру дәстүрлі аудиторияда дәріс беруден өзгеше екендігі белгілі. Дәстүрлі күндізгі оқыту қашықтықтан оқытудың негізіне айналды. Ал басты міндет заманауи техникалық жабдықтардың көмегімен қашықтықтан білім беруді күндізгі оқу жүйесіне барынша жақындату болды. Қашықтықтан білім беру аясында дәстүрлі оқыту әдістерінен тыс оқытушының өзіндік әдістерін құру қашықтықтан оқыту сапасын жақсартып алады. Covid-19 пандемиясы оқытушыларды ақпараттық технологияны кеңінен қолданып, онлайн-білім беру сапасын арттыру міндетін қойды.

Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӨТУ-нің ұжымы пандемия басталысымен оқу дәрістері мен түрлі іс-шараларды Zoom, Microsoft Teams, Google classroom платформасы арқылы ұйымдастыруды қолға алды. Университетімізде

оқытушыларға аталмыш жаңа платформалармен жұмыс жасауға арналған семинарлар ұйымдастырылды.

Оқу әдістемлік кешендердің соның ішінде практикалық және теориялық оқу материалдары видео лекциялардың бірнеше жыл қатарынан Moodle платформасында орналасуы студенттерге қажетті оқу материалдарын өздеріне ыңғайлы кез келген уақытта қарауларына және жүктеп алуларына мүмкіндік беріп келеді. Аталмыш платформаны пандемия жағдайында онлайн дәрістер кезінде Microsoft Teams платформасымен қатар қолдану оқу үрдісінің сапасын арттыра түскендігі байқалады.

Бірнеше жылдан бері Ұлыбританияда Microsoft SharePoint компаниясында қызмет етіп келе жатқан Тонни Филлипс (Tony Phillips) Teams платформасын «Setting Assignments in Microsoft Teams for Education» атты жарияланған мақаласында студенттермен өзара әрекеттесудің ең жақсы тәсілдерінің бірі деп мәлімдеді [5].

Отандық ЖОО-да қашықтықтан оқыту барысында бұлттық технологиялар мүмкіндіктерін қолдану, тілдерді қашықтықтан оқытудан ұйымдастыруға арналған жарияланымдар жарық көре бастады [6], [7].

Қашықтықтан оқыту барысында оқытушылардың «психологиялық-педагогикалық құзыреттілігі», «педагогикалық технология» оқытудың модельдері мен формалары, оның сапасын бағдарлау да педагог мамандардың назарынан тыс қалмады [8].

Нәтижелер мен талқылау

Ақпараттық технология мамандары Microsoft Teams платформасын қолданушылар санының ең үлкен қарқынмен өсетіндігін 2018-ші жылы болжаған болатын. Болжамнан кейінгі келесі екі жыл аралығында, яғни 2020 жылдың соңына қарай әлемдегі ұйымдардың 41 пайызы Microsoft Teams платформасын пайдаланғандығын жүргізілген сауалнама нәтижесіне сүйене отырып анықтаған [9].

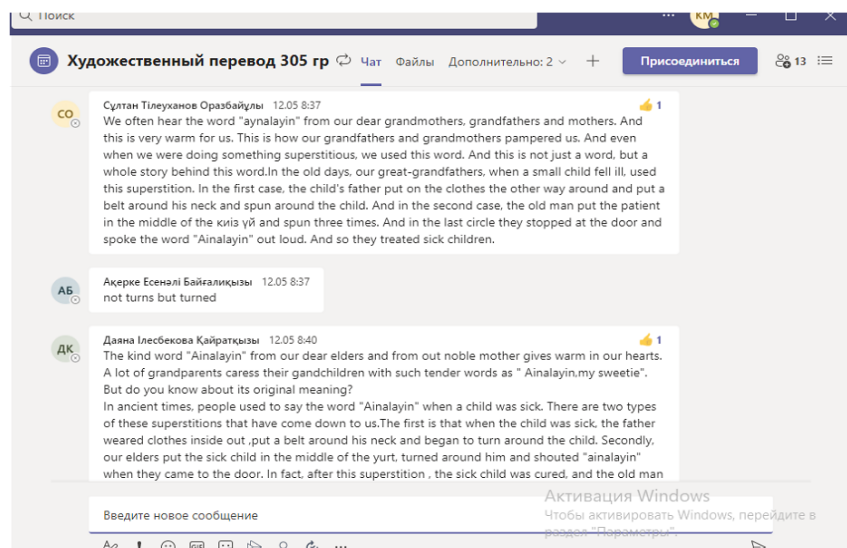
Microsoft Teams платформасын оқу үрдісінде қолданудың бірнеше артықшылықтары бар. Елімізде онлайн дәрістер басталысымен Zoom конференцияларға бөгде тұлғалардың кіріп кетуі секілді жағдайлардың болғандығы белгілі. Ал Microsoft Teams платформасында біріншіден қауіпсіздік шараларын жақсы жолға қойылған. Teams Azure сенімді бұлтты платформасында құрылған. Аталмыш платформа бөгде пайдаланушыларға оқу дәрісіне кіруге жол бермейді және платформада сабақ барысындағы материалдар мен деректерді қорғайды.

Екінші артықшылығы әрбір сабақты видео жазбаға жазып алып гугл дискте сақтап қоюға болады. Сабақтың видеолары платформада 20 күн

сақталады. Студенттер гугл дискте жазылған сабақтарды кез келген уақытта қарау мүмкіндігіне ие бола алады.

Үшінші артықшылығы оқу үрдісі үйден ұйымдастырылатындықтан оқытушылар мен студенттер фонды ауыстыру мүмкіндігіне ие бола алады. Студенттер үшін өздерін дәстүрлі дәрістер аудиториясында отырғандай сезінуге мүмкіндік беретін суреттегідей аудитория фондарын таңдай алады.

Төртіншіден, онлайн сабақ барысында студенттермен кері байланысты «Чат» құралы арқылы жүзеге асыруға болады. Жазбаша аударма пәндерін өткізу барысында студенттер берілген жаттығуларды бірден чат бөлмесіне жазып, бір-бірінің жазбаларын тексеріп, пікір жазу мүмкіндіктеріне ие. Өз тәжірибемде Teams платформасының «чат» парағын практикалық сабақ және лекция барысында студенттермен кері байланыс ұйымдастыруда жиі қолдануға болады. Әсіресе онлайн лекция барысында студенттердің дәрісті тыңдап отырғандығын кез келген уақытта ауызша немесе барлық студенттерге бір мезгілде жауаптарын чат парағына жазуларын сұрап тексеруге болады. Лекция немесе сабақ арасында студенттерді онлайн оқудан жалықтырмау мақсатында 2 – 3 минут брейнсторминг жаттығуларын жасатып алып сабақты одан әрі жалғастыруға болады.

Сурет 1 – Teams платформасында чат парағын қолдану

Бесіншіден студенттер өз экрандарынан презентацияларын көрсетіп, жобаларын қорғай алады. Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ-де студенттердің дипломдық жобаларын қорғауы, жыл бойы оларға бағыт-бағдар беру де осы платформаның көмегімен жүзеге асуда.

Университетіміздің 80 жылдығын мерекелеу қарсаңында Аударма және Филология факультетінің «Шет тілдер сөйлеу тәжірибесі» кафедрасы Қазақстанның Испания мемлекетіндегі Мадридтегі Ұлттық аударма бюросының «Рухани жаңғыру» аясында Абай Құнанбайұлының 175 жылдығына арналған жобаның координаторы аудармашы болып қызмет етіп жүрген факультет түлегі Динара Шангереймен кездесу ұйымдастырды. Кездесудің идеясы: біздің аудармашы- түлектердің шетелде табысқа жету жолын студенттерге дәріптеу. Онлайн кездесуге 150 студент қатысты. Осындай үлкен аудиторияны біріктірген кездесулердің Microsoft Teams платформасында ұйымдастырылуы біріншіден студенттердің қауіпсіздігіне нұқсан келтірмейді. Екіншіден вертуалды кеңістікте жүздеген тұлғаның бір уақытта коммуникацияға түсуі студенттер үшін тартымды болып табылады.

Алтыншыдан, аталмыш платформада студенттер университетіміздің оқу әдістемелік кешені ұсынылған Moodle платформасына қосылу мүмкіндігіне де ие. Бұл да оқу үрдісін ұйымдастыруда үлкен артықшылық деп есептейміз.

Жетіншіден, Microsoft Teams платформасында «календарь» парағын қолдана отырып онлайн-сабақ кестесін, дәрістерден тыс кездесулер мен жиналыстар сияқты онлайн іс-шараларды жоспарлап, кез келген уақытта өзгеру мүмкіндігіне ие болу да платформаның артықшылығы.

Көптеген студенттер үшін онлайн-платформада оқудың келесідей артықшылықтары бар:

- пандемия жағдайында өздерін оқшаулап үйден шықпай-ақ оқу мүмкіндігінің болуы;
- оқумен жұмысты біріктіру мүмкіндігі;
- заманауи білім беру әдістерін қолдану;
- үлкен көлемді ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру;
- кез келген жерден сабаққа қосылу мүмкіндігі;
- көлікке уақыт жұмсаудың қажеттілігінің болмауы.

Онлайн оқудың кемшіліктері келесідей:

- техникалық қиындықтар (шалғай аймақта тұратын студенттердің онлайн платформаға қосылу қиыншылықтары, сурет/дыбыс мәселелері бойынша туындайтын қиыншылықтар);
- психологиялық кедергілер;
- студенттердің Microsoft Teams қосымшасын ұялы телефондарына жүктеп алып кез келген жерден сабаққа кіруі сабақ сапасын түсіреді;

– өз бетімен орындау жұмыстарының үлкен көлемі [10].

Қорытынды

Ақпараттық технологиялардың таралуына байланысты пандемия кезінде оқытуды ұйымдастырудың тиімді құралы ретінде Microsoft Teams платформасы сөзсіз көшбасшы болып тұр. Мақалада қарастырылған платформаның білім беру процесіне теріс әсеріне қарағанда оң әсерінің басым екендігі білім беру саласында сапа сабақтастығын қамтамасыз ете алатындығы айқын. Microsoft Teams платформасы онлайн оқыту процесі кезінде студенттердің оқуын жалғастыруын қамтамасыз ететін бірден бір үздік тұғырнама екендігін әлемде дәлелдеп үлгерді.

Онлайн білім беруге бағытталған болашақтағы зерттеу жұмыстарымда Zoom, Skype, Discord және т.б. платформалардың тиімділігін зерттеу, сондай-ақ шет тілін оқытудағы қашықтықтан оқыту технологияларын қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстар әзірлеу арқылы көрініс таппақ.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 ECLAC-UNESCO. Education in the time of COVID-19. In: COVID-19 Report. – 2020.

2 Gleason, N. W. Higher Education in the Era of the Fourth Industrial Revolution. – Singapore : Palgrave Macmillan, 2018.

3 Полат, Е. С., Бухаркина, М. В., Моисеева, А. Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – С. 272.

4 Woo, Y, Reeves, T. C. Meaningful interaction in web-based learning : A social constructivist interpretation // The Internet and Higher Education, 200710 (1). – P.15–25.

5 Phillips, T. Setting Assignments in Microsoft Teams for Education. – Tonyisherecouk, 2018.

6 Адиканова, С. Қашықтықтан оқыту арқылы білім беруде бұлттық технологиялардың мүмкіндіктерін қолдану // Дистанционное образование в период пандемии : сборник статей. – Нур-Султан : ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, 2020. – С. 266–275.

7 Манапбаева, Ж. Тілдерді қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру. Дистанционное образование в период пандемии: сборник статей. – Нур-Султан : ЕНУ имени Л. Н. Гумилева, 2020. – С. 275–282.

8 Ахметова, Д. З. Обеспечение качества дистанционного обучения в призме личностного развития обучающихся // Карельский научный журнал. – 2013. – № 4 (5). – С. 55–58.

9 Tsai, P. Business Chat Apps in 2018 : Top Players and Adoption Plans // The Spiceworks Community. – 2018.

10 Мирзамова, А. С. Дистанционное обучение иностранному языку в высшей школе с использованием платформы Microsoft Teams // Педагогика. Вопросы теории и практики. – 2021. – Том 6. – Выпуск 3. – С. 427–432.

REFERENCES

1 ECLAC-UNESCO. Education in the time of COVID-19. In: COVID-19 Report. – 2020.

2 Gleason, N. W. Higher Education in the Era of the Fourth Industrial Revolution. – Singapore : Palgrave Macmillan, 2018.

3 Polat, E. S., Bukharkina, M. V., Moiseyeva, A. E. Novyye pedagogicheskiye i informatsionnyye tekhnologii v sisteme obrazovaniya : uchebnoye posobiye dlya studentov vysshikh uchebnykh zavedeniy [New pedagogical and information technologies in the education system : a textbook for students of higher educational institutions]. – Moscow : Publishing center «Academy», 2008. – P. 272.

4 Woo, Y, Reeves, T. C. Meaningful interaction in web-based learning : A social constructivist interpretation. In The Internet and Higher Education, 200710 (1). – P. 15–25.

5 Phillips, T. Setting Assignments in Microsoft Teams for Education. – Tonyisherecouk, 2018.

6 Adikanova, S. Qasıqtıqtan oqıtu arqılı bilim berude bultıq texnologiyalardıń mımkindikterin qoldanu [Use of cloud technologies in distance learning]. In Distance education during the pandemic : a collection of articles. – Nur-Sultan : L. N. Gumilev ENU, 2020. – P. 266–275.

7 Manapbaeva, J. Tilderdi qasıqtıqtan oqıtudı uyımdastıru [Organization of foreign language distance learning]. In Distance education during a pandemic : a collection of articles. – Nur-Sultan : L. N. Gumilev ENU, 2020. – P. 275–282.

8 Akhmetova, D. Z. Obespecheniye kachestva distantsionnogo obucheniya v prizme lichnostnogo razvitiya obuchayushchikhsya [Ensuring the quality of distance learning in the prism of the personal development of students]. In Karelian scientific journal. – 2013. – № 4 (5). – P. 55–58.

9 Tsai, P. Business Chat Apps in 2018 : Top Players and Adoption Plans. In The Spiceworks Community. – 2018.

10 **Mirzamova, A. S.** Distantionnoye obucheniye inostrannomu yazyku v vysshey shkole s ispol'zovaniyem platformy Microsoft Teams [Distance learning of a foreign language in higher education using the Microsoft Teams platform]. In Pedagogy. Questions of theory and practice. – 2021. – Volume 6. – Issue 3. – P. 427–432.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*А. М. Куркимбаева

Казахский университет международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана,
Республика Казахстан, г. Алматы.
Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В УСЛОВИЯХ COVID-19

В статье автор рассказывает о том, что в связи с пандемией Covid-19, развернувшейся в мире, в ходе урегулирования чрезвычайной ситуации в стране, в связи с переходом вузов страны на дистанционный формат обучения, переход на оптимальные учебные платформы является своевременным положительным решением. Также автор дает обзор истории дистанционного обучения в статье. Со ссылкой на данные международных организаций были изучены мнения западных ученых относительно онлайн-образования. Автор рассуждает на собственном опыте, что в процессе онлайн-обучения можно повысить интерактивность студентов в виртуальной аудитории, используя различные методы и приемы на платформе Microsoft Teams. Исследователь также отмечает преимущества и недостатки использования платформы Microsoft Teams в учебном процессе. Статья знакомит с методами и приемами обучения иностранному языку в вузе с использованием информационных технологий. Автор подчеркивает, что использование таких инструментов, как использование страниц чата на платформе Teams на уроках художественного перевода и организация онлайн-встреч, является ценной платформой. Платформа Microsoft Teams возлагает большие надежды на будущее, являясь лучшим инструментом для организации всего дистанционного обучения, тренингов и онлайн-встреч. В статье исследователь

заявляет, что это одна из лучших платформ для организации групповой работы с использованием доски Whiteboard при организации групповых работ студентов.

Ключевые слова: пандемия, Covid-19, онлайн-обучение, обучение иностранному языку, методы обучения, информационные технологии, дистанционное обучение.

*А. М. Kurkimbayeva

Abylai Khan Kazakh University of International Relations
and World Languages,
Republic of Kazakhstan, Almaty.
Material received on 10.12.21.

APPLICATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF DISTANCE LEARNING OF A FOREIGN LANGUAGE IN THE CONTEXT OF COVID-19

In the article, the author notes that in the context of the Covid-19 pandemic, which has developed in the world, the transition of higher education institutions in Kazakhstan to the distance learning format in connection with the transition to optimal training platforms for the educational process is a timely and positive decision. The author also gives an overview of the history of distance learning in the article. According to international organizations, the views of Western scientists on online education were studied. Based on her own experience, the author discusses how it is possible to increase the interactivity of students in a virtual classroom using various methods and techniques in the online learning process on the Microsoft Teams platform. In the article, the researcher also notes the advantages and disadvantages of using the Microsoft Teams platform in the educational process. The article introduces the recipients with the methods and techniques of teaching a foreign language at the university using information technologies. The author emphasizes that the use of tools such as chat pages on the Teams platform for literary translation lessons and organizing online meetings is a valuable platform. Microsoft Teams platform has high hopes for the future, being the best tool for organizing all distance learning, trainings and online meetings. In the article, the researcher states that it is one of the best platforms for organizing students' group work using a Whiteboard.

Keywords: pandemic, Covid-19, online learning, foreign language teaching, teaching methods, information technology, remote instruction.

<https://doi.org/10.48081/FZTS6067>

Н. О. Мекебаев¹, *А. Н. Рысдаулетова²

^{1,2}Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

МАТЕМАТИКА ПӘНІН ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ CLIL ӘДІСІН ПАЙДАЛАНЫП ОҚЫТУ

Қазақстанда жалпы білім беретін мектептерде тілдердің үштұғырлығы жобасы бойынша 2019 жылдан бастан жоғары сынып оқушыларын физика, химия, биология, информатика пәндерін ағылшын тілінде оқыту енгізілген еді. Жобаның мақсаты әлемдік еңбек нарығында болашақта оқушылар бәсекелестікке қабілетті, әлемдік біліммен алмаса алу мүмкіндігінің болуы, халықаралық ғылыми жобаларға қатыса алуы, заманауи технологиялар мен ақпараттардың көшіне ілесе алуы ағылшын тілін меңгере алуына байланысты болмақ (ҚР БФМ, 2015) [1].

Бұл мақалада ағылшын тілінде математика пәнін жоғарыда аталған пәндердің қатарына қосып, 7 сынып оқушыларынан эксперименттік топ ашып, оның зерттеу нәтижелері көрсетілген.

Зерттеу мақсаты сабақта оқушыларға пәндік мазмұнды игертін қана қоймай, тілді үйретудегі әдістердің бірі – пәндік-тілдік интеграцияланған оқыту (CLIL) пайдалану. Бұл технологияның артықшылығы сыныптың оқу ортасын жақсартады, оқу уақытын азайтады және оқу тұжырымдамасын кеңейтіп, тереңдетеді. Алгебра пәнін CLIL әдісін пайдаланып, нәтижелі оқыту үшін қолданылған дидактикалық материалдарға нұсқаулықтар берілген. Көптілді білім берудегі өткізілген сабақтардың жүзеге асырылу жағдайы, кездескен қиындықтары мен артықшылықтары нақты мысалдармен талданады.

Үш тілділікті дамыту мақсатында дүниежүзілік қарым-қатынас тілі ағылшын тілінде алгебра пәнін кіріктіріп оқытуда CLIL әдісін пайдаланудың тиімді әдіс-тәсілдері зерттелді.

Кілтті сөздер: үштілділік, пәндік-тілдік интеграцияланған оқыту (CLIL – Content and Language Integrated Learning), әдіс, алгебра пәні, 7 сынып, эксперименттік топ.

Кіріспе

Қазақстанда жалпы білім беретін мектептерде тілдердің үштұғырлығы жобасы бойынша 2019 жылдан бастан жоғары сынып оқушыларын физика, химия, биология, информатика пәндерін ағылшын тілінде оқыту енгізілген еді. Ал қазақ тілі, қазақ әдебиеті, Қазақстан тарихы, география қазақ тілінде, орыс тілі мен әдебиеті, дүние жүзі тарихы орыс тілігінде оқытылады (ҚР БФМ, 2015) [1]. Елімізде осы жобаны жүзеге асыру мақсатында тілдерді үйренуді нәтижелі болуы үшін CLIL (Content and Language Integrated Learning) әдісін кеңінен қолдануда. Пәнді және тілді кіріктіріп оқыту саласындағы ең маңызды жетістіктерінің бірі CLIL әдісі – оқытудың еуропалық стандарты. Оны Еуропалық комиссия 2004–2006 жылдары өз елінде көптілді білімді дамыту аясында ұсынған болатын. CLIL әдісі бойынша оқыту шеберлігі белгілі бір тілде сөйлеу немесе тындаудан басқа көп нәрсені қажет етеді (Mehisto, 2008:110) [2].

CLIL әдісінің артықшылығы сыныптың оқу ортасын жақсартады, оқу уақытын азайтады және оқу тұжырымдамасын кеңейтіп, тереңдетеді. Халықаралық тәжірибеге сүйенсек, бұл әдісті орынды пайдалану жақсы нәтижелер беретінін көрсеткен. Себебі, тілді оқыту және пәннің мазмұнын оқыту өзара терең байланыста болатыны анық. Оқушының ойлау қабілетін және оқу қабілетін қатар жақсартады. Демек, осы зерттеу жұмысымыздағы эксперименттік тобындағы әрбір оқушы біріншіден «алгебра» пәндік саласына тән академиялық тілді, оған тән грамматикалық және терминологиялық заңдылықтарды меңгереді, ал екіншіден ағылшын тілін тиісті мәнмәтінде күнделікті өмірде байланыс құралы ретінде пайдалана алады (ҰБА, 2015:12) [3].

Үштілділікті дамыту мәселесі аясында дүниежүзілік қарым-қатынас тілі ретінде ағылшын тілін алгебра пәнімен кіріктіріп оқытуда әдісін қолданудың тиімді әдіс тәсілдерін зерттеу осы зерттеу жұмысымыздың мақсаты болып табылады.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Жалпы білім беретін мектепте ағылшын тілін меңгеруде оқытушы тарапынан және оқушы тарапынан «тілдік кедергілер» зерттеу барысында туындайтыны белгілі. Сондықтан CLIL бойынша әдістемені дамытуда және оны іске асыруда мәселелер айқындалады. CLIL әдістемесі тілдік құралды еркін меңгеруді талап етеді, әйтпесе оқушының білімін бағалау кезінде түсінбеушіліктер туындауы да мүмкін. Бұл жерде оқытушы да арнайы тіл маманы болмағандықтан оқушыға тілдік мүмкіндігіне орай жеңіл түрде пәндік мазмұнды беруге мәжбүр (Coyle, 2010a:173) [4]. Осындай қиындықтарды ескеріп, зерттеу кезінде 7 сынып оқушылары арасынан арнайы сауалнама алынды. Зерттеу жүргізу барысында онлайн форматта

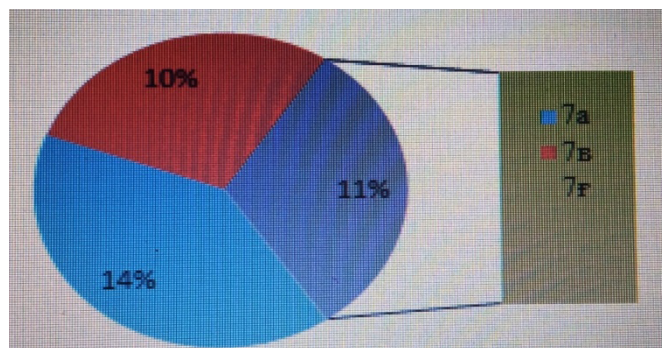
Google Forms платформасында оқушыларды жартылай жүйеленген сұрақтар қою әдісі арқылы тандап алынды. Білім алушыға толтыруға берілген сұрақтар оқушының ағылшын тілін меңгеру деңгейін белгілеуі, CLIL әдістемесі бойынша зерттеуге қатысу үшін ұсыныстарын білдіруі жайлы болды. Барлығы 12 оқушы тілдік қорына, пәндік білім сапасына орай жинаған ұпайына қарай зерттеуге қатысты. Зерттеуге Алматы қаласының № 180 жалпы білім беретін мектебінің 7 «А», 7 «В», 7 «Ғ» сыныптарының оқушылары ата-аналарының рұқсатымен белсене араласты. Зерттеу сабақ уақытынан тыс арнайы уақытта жүргізілді. Зерттеу жобасында мұғалім сан желілік технология негізінде дайындалған дидактикалық материалдарды пайдаланды.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау

Зерттеу жұмысына қатысу үшін Google forms онлайн платформасын пайдаланып, үш сыныптың 100 оқушысынан сауалнама алынды. Зерттеуге тек сауалнама сұрақтарына 85 % көрсеткішке жеткен оқушылар іріктеліп алынды. Оқушыларға келесідей 20 сұрақ ұсынылды:

- ▶ Сіз ағылшын тілін қаншалықты меңгергенсіз?
- ▶ Мектебіңізде ағылшын тілін кіріктіріп оқытатын қандай пәндер бар?
- ▶ CLIL әдісі жайлы естігенсіз бе?
- ▶ ...
- ▶ What does the subject algebra study?
- ▶ How many are 8 squared?

Сауалнама нәтижесі бойынша оқушылар 7 «А» сыныбынан 14 %, 7 «В» сыныбынан 10 %, 7 «Ғ» сыныбынан 11 % қолайлы нәтиже беріп зерттеу жұмысына қатысатын болды (сурет 1).

Сурет 1 – Сауалнама қорытындысы

CLIL әдістемесі бойынша зерттеу жүргізу үшін күнтізбелік-тақырыптық жоспар құрылды. Жоспар бойынша алгебра пәнінің пәндік мазмұнын ағылшын тілінде меңгеруге 10 сағат көлемінде уақыт бөлінді (сурет 2).

Calendar Thematic Plan for grade 7 2020-2021 academic year

Units	Topics	Learning objectives	hours
Algebraic fractions	Algebraic fraction and its basic properties	7.2.1.16 recognize algebraic fractions;	2
		7.2.1.17 find the range of acceptable values of variables in an algebraic fraction;	
		7.2.1.18 apply the basic property of an algebraic fraction $ac/bc=a/b, b \neq 0, c \neq 0$;	
Actions on algebraic fractions	Actions on algebraic fractions	7.2.1.19 perform addition and subtraction of algebraic fractions;	4
		7.2.1.20 perform multiplication and division, exponentiation of algebraic fractions;	
Identical transformations of algebraic expressions	Identical transformations of algebraic expressions	7.2.1.21 perform transformations of algebraic expressions;	3
	Summative assessment		1
	in total		10

Сурет 2 – CLIL әдістемесі бойынша зерттеу тобына жасалған күнтізбелік-тақырыптық жоспары

Тіл педагогикасы бойынша (L2) тілдерді оқыту мен үйренудегі ең жақсы нәтижені көрсететін мұғалімдер. Бірақ оқушының физиологиялық және психологиялық жас ерекшеліктерін де ескеру де жақсы нәтижені береді (Benati, 2013) [5]. L2 оқыту тек бейбітшілік рухында орын алады, сонымен қатар өзге ұлттың тілі мен ана тілінің айырмашылықтары мен тілдің балама нұсқаларын құрметтеуді қамтуы керек (Miriam, 2019) [6]. Оқушылардың физиологиялық және психологиялық жас ерекшеліктерін де

ескерсек, жасөспірімдер білімге құштар, қабылдау қабілеті жоғары болуымен сипатталады. Сол да себеп болу керек зерттеу жұмысын жүргізуде қолайлы нәтиже берді.

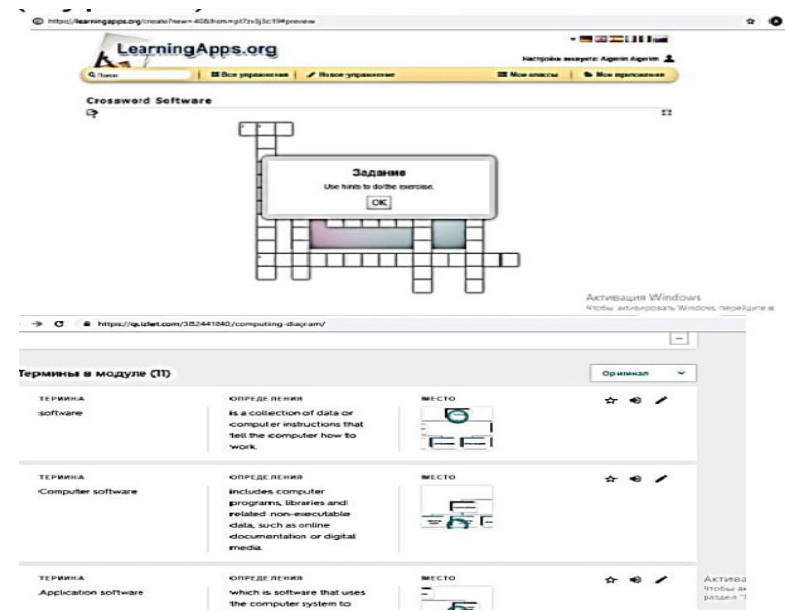
Эсперименттік топтағы 12 оқушының әр тақырыпты меңгергеннен соң тест тапсырмасын тапсырып, эсперименттік емес (бұдан кейін 7 «А» сыныбы) сыныппен салыстырмалы талдау жасалды (сурет 3).

Тақырып	7 «А» сыныбы		Эсперименттік топ	
	үлгерімі	сапасы	үлгерімі	сапасы
Algebraic fraction and its basic properties	89 %	33 %	80 %	21 %
Actions on algebraic fractions	90 %	36 %	100 %	35 %
Identical transformations of algebraic expressions	98 %	39 %	100 %	44 %

Сурет 3 – Эсперименттік топ пен 7 «А» сыныбының білім сапасы мен үлгерімінің көрсеткіштері

Сурет 3 көрсетілгендей, 7 «А» сыныбы мен эксперименттік топтың нәтижелерін салыстыра келе эксперименттік топтың білім сапасы артық екендігін байқауға болады (орташа баллдың дисперсиясы 18,6; коэффициент 1,7). Бұл CLIL әдісі бойынша алгебра пәнін оқытудың тиімділігінің дәлелі болып отыр.

Мұғалім CLIL әдісі бойынша алгебра пәнін оқытуда ағылшын тілінде оқу, сөйлеу дағдыларын жетілдіру үшін дидактикалық материалдарды ZipGrade, QuestionV2, Kahoot, Quizlet, Learning Apps, Match-up және т.с.с. бағдарламалары арқылы береді (сурет 4). SMART технологиялардың көмегімен тапсырмаларды орындап, оқушы өз жұмысының нәтижесін көре алады, мәселен TWIG-Bilim.kz сайты арқылы да болады.

Сурет 4 – CLIL әдісі бойынша дидактикалық материалдарды бағдарламалардың көмегімен орындау

CLIL әдісімен өткізген алгебра сабағына пайдаланған әдістердің бірі – *Scaffolding* әдісі (*scaffolding*). Оқушыларды «жақын даму аймағында» қалуға, олардың өздері қол жеткізе алатын шеңберден шығуға көмектесіп, қолдау үшін осы әдісті пайдаланады. Скаффолдинг тек қана қолдау үшін ғана емес, сондай-ақ сыни ойлауды дамытуға ықпал ететін білім алу ортасын құру үшін қажетті құрал. (Coyle, 2010б:182) [4].

CLIL әдісінде басты назар тілді қолдауда болғандықтан ауызша сөйлеуді қолдау үшін скаффолдингте төмендегі тәсілдерді қолдандық:

- Алдымен тақырыпты талқылау үшін барлық оқушыларға лексика туралы миға шабуыл жүргізу;
- Сөйлеуге әрекет жасаған кезде ішінара дұрыс жауабын табуға бастапқы қолдау көрсету;
- Оқушылардың әр түрлі мақсаттарда бірнеше рет ұсынылған жаңа сөздер мен сөз тіркестерін қолдануы;
- Ауызша сөйлеу үшін үлгі беру;
- Оқушыларға ойлануға бірнеше секунд беру;

– Қолын көтерген оқушылардан кездейсоқ оқушыны таңдау практикасын болдырмау;

– Оқушыларға талқылауды қолдау мақсатында берілетін материалдың көшірмесін беру;

– Жаңа тақырыпты түсінгендігін «кім түсінбеді?» деп сұрағаннан гөрі «сізге қосымша мысалдар керек пе?» деген сұрақ қою арқылы тексеру;

– Жаңа тақырып бойынша ауызша сөйлеу қажетті лексиканы ұсынғанда оқушыларды топта жұмыс жасату қажет;

– Талқылау кезінде қиын сөздерді тақтаға жазу;

– «Қарым- қатынас бойынша серіктестер» жүйесін енгізу, яғни топта әр күн сайын сұраққа жауапты талқылау үшін отыз 30 сек – 2 мин аралығында жаңа серіктестер барлық сынып оқушыларының алдында сөйлеуді ұйымдастыру;

– Оқушылар тапсырманы орындамас бұрын алдымен презентациядағы бейнематериалдарды қарай отырып, тапсырманы орындаудың табысты критерийлерін анықтау үшін бірлескен талдау жүргізу (Ж. Ш. Куралбаева, 2017:98) [7];

CLIL әдісінің сабақтарда төмендегі түрлерін қолдандық: презентациялар арқылы бір оқушы мұғалім талқылаған тақырыпқа байланысты жанама тақырыппен таныстыру үшін тақтаға шығады, графика, мультимедиялық материалдарды қолдану арқылы жазбалар жасай алатындай кілттік сөздерді жазады; «Бөрінен де көп және жылдам» әдісін пайдаланып мұғалім уақыт критерийіне сүйеніп, жұппен есептерді орындауға тапсырма береді; «Диалог» әдісі арқылы оқушы мәтін есептің шартын оқып, алгоритмін дайын сөз тіркестері арқылы құрады; «Interview for 5 minutes» әдісі арқылы оқушылар сабақтың қортындысын жасайды.

Қорытынды

Зерттеу барысында туындаған қиындықтар тілді игеру деңгейіне байланысты туындады. Оқушылардың ойын жеткізуге, академиялық тілді пайдалануда қиындықтар болды. Сонымен қатар CLIL әдісі бойынша оқыту барысында оқытушыларға тілді игеру деңгейімен қатар пәндік мазмұнды бағалау үшін бірыңғай бағалау жүйесі қажет деп санаймыз (Камбатьрова А. С., 2015:57) [8]. Эксперименттік топта алгебра сабақтарында пайдаланылған әдіс-тәсілдердің тиімділігіне көз жеткіздік, бұл әдістер үш тілділікті дамыту мақсатымызға жетуге көмектесті. Жалпы білім беретін мектептерде математиканы CLIL әдісі бойынша оқыту бойынша жасалған зерттеу нәтижесін SWOT-талдау бойынша түйіндедік (сурет. 5).

Позитивті факторлар	
Күшті тұстары	Мүмкіндіктер
Тілдік ортаға толық ену	Қарым- қатынас барысында және пәндік мазмұнында тілді еркін пайдалана алу
Тілдік білім берудің мазмұнды бағыттылығы	Еңбек нарығында сұранысқа ие болуы
Ағылшын тілінде маңызды қарым- қатынас мәнмәтіні	Ақпараттық ресурстарды шексіз тұтына алу
Басқа ұлттың мәдениетімен танысу	Болашақта білімді шет елдерде оқып тереңдету
Маңызды мәнмәтінде тілдік құзыреттілікті пайдалану арқылы қызығушылықты ояту	
Оқушылардың бәсекелестікке қабілетті болуы	
Төзімділікке тәрбиелеу	
Негативті факторлар	
Әлсіз тұстары	Тәуекелдер
Бастапқыда оқушылардың ағылшын тілін төменгі деңгейде білуі	Оқыту үдерісіндегі туындаған қиындықтар
Арнайы әдістемелік құралдардың болмауы	Оқушыларға түскен жауапкершіліктің көбеюі
CLIL әдісі бойынша оқыту туралы біліктілікті арттыру курстарының болмауы	Тілдік емес пәндерді ағылшын тілінде оқыту кезінде пәнді игеруде қолайсыз нәтижелер беруі мүмкін
Тіл маманы мен пән мұғалімдерінің арасында байланыстың әлсіздігі	

Сурет 5 – CLIL әдісі бойынша математиканы оқыту бойынша SWOT-талдау

Шетел зерттеулерінің қорытындысына сүйенсек, CLIL әдісін пайдаланып білім беру бұл - оқушылардың математикалық сауаттылығын арттырудың төте жолы. PISA халықаралық оқушыларды бағалау бағдарламасының нәтижелері бойынша Еуропа елдері жоғары көрсеткіш көрсетуде, сол елдердің деңгейіне жетуді ұстанып, оқушылардың математика ғылымына деген қызығушылығын CLIL жаңа көзқараспен оятуға болады (Jill Surmont, 2016:331) [9].

Қорытындылай келе, кіріктірілген білім беру бағдарламасы нәтижелі болуы үшін белсенді оқыту, топпен оқыту, пәндік-тілдік кіріктірілген оқыту т.б. педагогикалық озық тәжірибелерге сүйенген дұрыс. CLIL әдісін қолданудың барлық аталған қиындықтарына қарамастан, бұл әдістеме шетел тілдерін оқытуға тиімді әдіс болып табылады. Оған дәлел ретінде эксперименттік топтың әр тақырып соңында орындаған бекіту тест тапсырмаларының қорытынды сапа көрсеткішін алуға болады.

Әр сабақтың соңында оқушылар рефлексия жасап, өзіне есеп беруге дағдыланды. Барлық факторларды дұрыс есепке алу кезінде пәндік-тілдік ықпалдастыру әдістемесін қолдану арқылы: оқушылардың шет тілдерін оқуға деген қызығушылығын арттырады, күнделікті қарым-қатынаста саналы және еркін қолдануға үйренеді; ой-өрісін кеңейтеді, басқа ұлттың мәдениетін және құндылықтарын білуге, қабылдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар оқушылардың шет тілін үйрену арқылы лингвистикалық және коммуникативтік құзыреттілікті дамыту және жетілдіруге жол ашады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасы білім беруді және ғылымды дамытудың 2015–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана : ҚР БҒМ, 2015. – 11 б. [Электронды ресурсы]. – <https://kzref.org/sh-tilde-bilim-berudi-damitudi-2015-2020-jildarfa-arnalfan-jol.html>.

2 **Mehisto, P., Marsh, D.** Uncovering CLIL, Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education. – Macmillan, 2008. – 110 p.

3 Жалпы орта білім беру жүйесіндегі көптілді білім беруді дамытудың әдіснамалық камтамасыздығы : әдіснамалық құрал. – Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2015. – 11–12 б.

4 **Coyle, D.** CLIL : Content and Language Integrated Learning / D. Coyle, P. Hood, D. Marsh. – Cambridge University Press, 2010. – 173 p. – 182 p.

5 **Benati, Alessandro.** Issues in Second Language Teaching. – Sheffield : Equinox, 2013.

6 **Miriam Eisenstein Ebsworth, Chencen Cai and Lauren McCoy.** Adolescent ELLs Improve Their Academic English while Learning about the UN Online Department of Teaching and Learning. – New York : New York University Steinhardt, 2019. [Electronic resource]. – https://www.researchgate.net/publication/331091303_Adolescent_ELLs_Improve_Their_Academic_English_while_Learning_about_the_UN_Online

7 **Куралбаева, Ж. Ш., Кудусов, А. С., Бейбитова, А. З.** Применение методики обучения CLIL в образовательном процессе на уроках физики. – Вестник Карагандинского университета, 2017. – 98 с.

8 **Камбатырова, А. С., Ыылдыз, Л.** Подготовка педагогических кадров на английском языке в контексте внедрения трехязычного обучения в среднем образовании республики Казахстан. – Высшая школа образования, Назарбаев Университет. – Астана, 2015. – 57 с.

9 **Jill Surmont, Esli Struys, Maurits Van Den Noort, Piet Van De Craen.** The effects of CLIL on mathematical content learning : A longitudinal study. – Vrije Universiteit Brussel, 2016. – 331 p.

10 **Жетписбаева, Б. А., Хамитова, Г. А., Алисова, А. В.** Из опыта использования технологии в условиях дистанционного образования. – Торайғыров университетінің Хабаршысы. – 2021. – 32 с. – ISSN 2710-2661.

REFERENCES

1 Qazaqstan Respublikasy bilim berudi және ғылымды дамытудың 2015–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – [State Program for the Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2015–2020]. – Astana : QR BGM, 2015. – 11 b. [Electronic resource]. – <https://kzref.org/sh-tilde-bilim-berudi-damitudi-2015-2020-jildarfa-arnalfan-jol.html>

2 **Mehisto, P., Marsh, D.** Uncovering CLIL, Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education. – Macmillan, 2008. – 110 p.

3 Жалпы орта білім беру жүйесіндегі көптілді білім беруді дамытудың әдіснамалық камтамасыздығы : әдіснамалық құрал [Methodological basis for the development of multilingual education in the system of general secondary education]. – Y. Altynsarin atyndaғы ҰБА. – 2015. – 11–12 p.

4 **Coyle, D.** CLIL: Content and Language Integrated Learning / D. Coyle, P. Hood, D. Marsh. – Cambridge University Press, 2010. – 173 p. – 182 p.

5 **Benati, Alessandro.** Issues in Second language Teaching. – Sheffield : Equinox, 2013.

6 **Miriam Eisenstein Ebsworth, Chencen Cai and Lauren McCoy.** Adolescent ELLs Improve Their Academic English while Learning about the UN Online Department of Teaching and Learning, New York : New York University Steinhardt, 2019. [Electronic resource]. – https://www.researchgate.net/publication/331091303_Adolescent_ELLs_Improve_Their_Academic_English_while_Learning_about_the_UN_Online.

7 **Kuralbaeva, J. S., Kudusov, A. S., Beibitova, A. Z.** Primenenie metodiki obucheniya CLIL v obrazovatel'nom prosesse na urokah fiziki [Application of the CLIL teaching methodology in the educational process at physics lessons-Bulletin of the Karaganda University]. In Vestnik Karagandinskogo universiteta. – 2017. – 98 p.

8 **Kambatyrova A. S., Iyldyz, L.** Podgotovka pedagogicheskikh kadrov na angliiskom yazyke v kontekste vnedreniya trehazychnogo obucheniya v srednem obrazovanii respubliky Kazahstan [Training of teachers in English in the context of the introduction of three-language teaching in secondary education of the Republic

of Kazakhstan-Higher School of Education, Nazarbayev University]. – *Vysšaya škola obrazovaniya, Nazarbaev Universitet.* – Astana, 2015. – 57 p.

9 **Jill Surmont, Esli Struys, Maurits Van Den Noort, Piet Van De Craen.**

The effects of CLIL on mathematical content learning : A longitudinal study. – *Vrije Universiteit Brussels*, 2016. – 331 p.

10 **Jetpisbaeva, B. A., Hamitova, G. A., Aliysova, A. V.** İz opyta ispolzovaniya tehnologii v usloviyah distansionnogo obrazovaniya. [From the experience of using technology in distance education]. In *Toraıǵyrov universitetiniñ Habarşysy* [Bulletin of the Toraighyrov University]. – 2021. – 32 p. – ISSN 2710-2661.

Материал 10.12.21 баспаға түсті..

H. O. Mekebaev¹, *A. N. Rysdauletova²

^{1,2}Казахский национальный женский педагогический университет,

Республика Казахстан, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ИЗУЧЕНИЕ ПРЕДМЕТА МАТЕМАТИКИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МЕТОДА CLIL

В Казахстане по проекту триединства языков в общеобразовательных школах с 2019 года было введено обучение старшеклассников физике, химии, биологии, информатике на английском языке. Цель проекта состоит в том, чтобы в будущем учащиеся могли быть конкурентоспособными на мировом рынке труда, иметь возможность обмениваться мировыми знаниями, участвовать в международных научных проектах, ориентироваться в современных технологиях и информации, владея английским языком.

В данной статье представлены результаты изучения математики на английском языке, включенного в число вышеперечисленных предметов, открыв экспериментальную группу из учащихся 7 класса.

Цель исследования состоит в том, чтобы не только овладеть ученикам предметным содержанием на уроке, но и использовать один из методов обучения языку – предметно-языковое интегрированное обучение (CLIL). Преимущества этого метода улучшают среду обучения в классе, сокращают время обучения и расширяют и углубляют концепцию обучения. Даны методические рекомендации к дидактическим материалам, использованным для продуктивного

обучения алгебре с использованием метода CLIL. На конкретных примерах анализируются условия реализации, трудности и преимущества проведенных занятий в полиязычном образовании.

В целях развития трехязычия были изучены эффективные методы и приемы использования метода CLIL при интегрированном преподавании алгебры на английском языке.

Ключевые слова: трехязычие, предметно-языковое интегрированное обучение (CLIL-Content and Language Integrated Learning), алгебра, метод, 7 класс, экспериментальная группа.

N. O. Mekebaev¹, *A. N. Rysdauletova²

^{1,2}Kazakh National Women's Teacher Training University,

Republic of Kazakhstan, Almaty.

Material received on 10.12.21

TEACHING MATHEMATICS IN A GENERAL EDUCATION SCHOOL USING THE CLIL METHOD

In Kazakhstan since 2019 according to the project of the trinity of languages in general education schools high school students have been taught physics, chemistry, biology, and computer science in English. The main aim of the project is to enable students to become competitive in the global labor market in the future, to have the opportunity to exchange world knowledge, participate in international scientific projects, navigate modern technologies and information, and speak English.

This article considers our research results of teaching mathematics in English as a new science included to the list of school subjects mentioned above, for an experimental group of students in grade 7.

In addition to mastering the students' subject content in the classroom the aim of the research is also to use one of the methods of language teaching – subject-language integrated learning (CLIL). The benefits of this method is to improve the classroom learning environment, reduce learning time, and expand and deepen the learning concept. Methodological recommendations to didactic materials used for productive teaching of algebra using the CLIL method are given. The conditions of implementation, difficulties and advantages of the conducted classes in multilingual education are analyzed in specific examples.

In order to develop trilingualism, effective methods and techniques of using the CLIL method in integrated teaching of algebra in English were studied.

Keywords: trilingualism, subject-language integrated learning (CLIL-Content and Language Integrated Learning), algebra, method, 7th grade, experimental group.

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/MJCJ38179>

***Т. С. Шумейко¹, Н. В. Божевольная², А. А. Жикеев³,
Б. Ж. Жарлыкасов⁴, Н. Н. Зубко⁵**

^{1,2,3,4}Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Республика Казахстан, г. Костанай;

⁵Школа технического творчества детей и юношества отдела образования, Республика Казахстан, г. Костанай

К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К РАЗВИТИЮ ТЕХНИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА ШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ ДИСТАНЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье обоснована актуальность проблемы формирования готовности будущих педагогов к развитию технического творчества школьников с использованием дистанционных образовательных технологий. Теоретико-методологической основой специально разрабатываемой системы определено взаимодополняющее единство системного, личностно-деятельностного, информационно-технологического и компетентностного подходов. Сделан акцент на теоретический и ретроспективный анализ использования цифровых образовательных ресурсов и дистанционных технологий обучения в дополнительном и высшем профессиональном образовании. Обоснован вывод о том, что развитие дистанционных технологий в дополнительном образовании напрямую связано с их применением в вузах; в сфере образования именно университеты явились инициаторами продвижения педагогических инноваций. Выполнен анализ состояния практики развития технического творчества в дополнительном образовании, как в специализированных организациях, так и в кружках и факультативах общеобразовательных школ, в том числе с использованием дистанционных образовательных технологий. Анализ теории и практики развития дистанционного обучения в образовательных организациях свидетельствует, что эффективное решение проблем развития технического творчества возможно при объединении ресурсов организаций дополнительного образования с отечественными вузами. Результаты аналитического этапа

исследования привели к выводу о необходимости разработки открытой подсистемы развития технического творчества школьников в дополнительном образовании с использованием дистанционных технологий в структуре системы формирования готовности будущих педагогов к развитию технического творчества школьников.

Ключевые слова: система формирования готовности будущих педагогов к развитию технического творчества, техническое творчество, дистанционные образовательные технологии, дополнительное образование, образовательная робототехника, развитие дистанционного обучения.

Введение

Актуальность развития технического творчества детей и молодежи в современном обществе не вызывает сомнения. Она подтверждается необходимостью развития инженерного направления в производстве и образовании, в том числе с использованием технико-технологических и образовательных инноваций; развитием робототехники, STEM-образования, информатизации и цифровизации всех сфер деятельности человека. Одним из приоритетов образования в Республике Казахстан является «развитие системы инженерного образования и современных технических специальностей» [1]. В условиях четвертой промышленной революции в высшем образовании на первый план поставлены задачи подготовки специалистов, «обученных информационным технологиям, работе с искусственным интеллектом и «большими данными»» [2].

Изменения, происходящие в содержании школьного образования, начиная с 2017–2018 учебного года, когда вместо учебного предмета «Технология» был введен предмет «Художественный труд» [3], привели к снижению объема и качества технической и технологической подготовки школьников вследствие смещения акцента на художественно-творческую деятельность. Вопросам конструирования и обработки изделий из древесины, металла и текстильных материалов, изучению оборудования и инструментов, формированию соответствующих практических навыков и способов деятельности не уделяется достаточно внимания в содержании интегрированного учебного предмета художественный труд. Формирование графической грамотности, необходимой при разработке чертежей проектируемых изделий, в обновленном содержании школьного образования начинается в более позднем возрасте, так как новый учебный предмет «Графика и проектирование» введен для изучения в 10–11 классах, в то время как предмет «Черчение», замененный им, изучался в основной

школе. Поэтому акцент в развитии технического творчества школьников в значительной степени смещается с учебных занятий в общеобразовательных школах на дополнительное образование, как в специальных учреждениях дополнительного образования, так и в кружках и факультативах общеобразовательных школ.

Как следствие, требуются изменения в профессиональной подготовке педагогов, обеспечивающие формирование их готовности к развитию технического творчества школьников в новых условиях, с учетом ускоренного внедрения в образовательный процесс дистанционного обучения, вызванного пандемией коронавируса в мире.

Обозначенные выше обстоятельства определили цель нашего проекта: на основе теоретического анализа обосновать, разработать и экспериментально проверить систему формирования готовности будущих педагогов к развитию технического творчества школьников с использованием дистанционных образовательных технологий.

Методы и материалы

На первом этапе разработки проектируемой системы выполнено ее теоретико-методологическое обоснование, с учетом принципа взаимодополняемости теоретико-методологических подходов (Н. М. Яковлева и др.), позволяющего исследовать проектируемую систему формирования готовности будущих педагогов к развитию технического творчества школьников с использованием дистанционных образовательных технологий в различных аспектах. Не останавливаясь на характеристике выбранных подходов и их иерархии в обосновании нашей системы, отметим, что на основе теоретического анализа в качестве взаимодополняющего единства теоретико-методологических подходов при разработке исследуемой системы нами определены системный, личностно-деятельностный, информационно-технологический и компетентностный подходы [4].

Разработка и обоснование структуры исследуемой системы в нашем проекте выполняется с учетом результатов теоретического анализа психолого-педагогической литературы по проблеме готовности к профессионально-педагогической деятельности и развития технического творчества детей; ретроспективного анализа использования цифровых образовательных ресурсов и дистанционных технологий обучения в дополнительном образовании; анализа возможностей существующих программных средств в дистанционном обучении. Основываясь на данных теоретического анализа и на опыте практической деятельности членов исследовательской группы в высшем педагогическом и техническом, в дополнительном образовании, мы пришли к выводу о целесообразности выделения подсистемы развития

технического творчества школьников с использованием дистанционных технологий в структуре системы. При моделировании подсистемы мы опираемся на результаты ретроспективного анализа использования цифровых образовательных ресурсов и дистанционных технологий в дополнительном образовании для развития технического творчества школьников.

Результаты и обсуждения

В новых условиях технологических вызовов XXI века все больший масштаб приобретает образовательная деятельность, связанная с удовлетворением познавательных интересов и потребностей детей в тех сферах, которые не всегда могут быть реализованы в рамках школьного образования. Приобретает значимость распространение и доступность знаний для широкого круга школьников. В связи с этим значительно повышается роль дистанционных образовательных технологий в системе дополнительного образования и развитии детского технического творчества.

Анализ психолого-педагогической литературы свидетельствует, что, несмотря на достаточное разнообразие научных трудов по вопросам дистанционного обучения, проблема использования дистанционных технологий в дополнительном образовании для развития технического творчества школьников недостаточно изучена. В данном аспекте представляет интерес диссертация Э. В. Самойленко, в которой исследованы возможности кейс-технологии дистанционного обучения для работы с детьми в отдаленных населенных пунктах. Дистанционное обучение воспитанников учреждений дополнительного образования осуществлял преподавательский состав академии, сформированный из преподавателей вузов региона, которые разрабатывали учебные и контрольные материалы. Малая академия обеспечивала учащихся печатными изданиями, дискетами, аудио- и видеозаписями, создавала условия для самостоятельной проектной работы по различным техническим направлениям, привлекала обучающихся к выполнению практических заданий и конструкторско-исследовательских проектов, организовывала и обеспечивала взаимодействие между преподавателями и учащимися в асинхронном режиме. Исходя из ограниченного доступа к Интернет и невысокой оснащенности материально-технической базы учреждений дополнительного образования применение обратной связи в синхронном режиме не представлялось возможным. Консультации по выполнению работ для удаленных обучающихся проводились, как правило, письменно и отправлялись по почте. Ответность учащихся была представлена в двух формах: письменные контрольные работы и очные зачеты. Обязательным элементом являлась итоговая

аттестация: зачет и защита конструкторско-исследовательского проекта на научно-практической конференции в очном режиме [5].

Надо отметить, развитие дистанционных технологий в дополнительном образовании напрямую связано с их применением в вузах. В сфере образования именно университеты явились инициаторами продвижения педагогических инноваций. Одним из пионеров внедрения новых информационных технологий в систему высшего образования в нашей стране стал Казахстанско-Российский университет (1995), образовательная деятельность которого была основана на применении кейс-технологии дистанционного обучения Современной гуманитарной академии г. Москвы. С 2002 года дистанционные технологии в Казахстане в режиме эксперимента начали внедряться в ряде других вузов – Восточно-Казахстанском государственном техническом университете им. Д. Серикбаева, Карагандинском государственном университете им. Е. А. Букетова, Карагандинском экономическом университете Казпотребсоюза [6]. Поэтому, не случайно, что кейс-технология дистанционного обучения, применяемая в начале 2000-х годов в университетах, также распространилась в наиболее передовых организациях дополнительного образования.

Последующее развитие дистанционного обучения происходило на базе сетевой технологии, что стало возможным благодаря расширению доступности сети Интернет. Сетевая технология значительно активизировалась в вузах к началу 2010 года в контексте информатизации всей системы образования и развития электронного обучения в мире. Наблюдался значительный рост затрат на инфо-коммуникационную инфраструктуру систем образования, аппаратно-программное обеспечение, разработку цифровых образовательных ресурсов. Крупнейшие вузы мира стали предоставлять открытый доступ к собственным учебным материалам [7].

В Казахстане импульс модернизации был задан в Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года [8]. В 2009 году в Казахстане был принят государственный стандарт образования «Организация обучения с применением дистанционных образовательных технологий. Основные положения» [9], требования которого распространяются на организации высшего, послевузовского и дополнительного образования. В направлении дистанционного обучения наиболее продвинулись вузы, интегрируя со своими образовательными порталами системы дистанционного обучения (learning management system, LMS и learning content system, LSC). Начался этап активного развития сетевой технологии, которая обеспечивает передачу учебно-методических материалов, интерактивное взаимодействие

обучающихся с преподавателем и друг с другом, а также администрирование учебного процесса на основе использования сети Интернет.

Ряд университетов Казахстана внедрили коммерческие системы дистанционного обучения (Tamos, Platonus), другие использовали свободно распространяемые системы (Moodle), а некоторые вузы разрабатывали собственные системы для организации дистанционного обучения (Евразийский открытый институт, ГЭСО на базе Microsoft Office SharePoint 2007). Так или иначе, через интернет-портал вуза обеспечивался доступ к системе дистанционного обучения, в которой размещаются учебно-методические материалы, задания для самостоятельной работы, проводятся on-line и off-line консультации, осуществляется проверка контрольных заданий преподавателем и on-line тестирование. Студент в любое удобное время может заходить на портал, переходить на страницы дисциплин, которые он изучает в текущем семестре и выполнять контрольные задания по изученным темам. Кроме заданий преподавателя, на страницах дисциплин размещаются полнотекстовые лекционные комплексы, видеолекции, материалы практических и лабораторных занятий, то есть все учебно-методические ресурсы, необходимые для успешного обучения.

Отметим, что техническое творчество является самым ресурсоемким направлением, требующим значительных капиталовложений на содержание и на развитие. Тем не менее, сегодня в школе технического творчества г. Костаная традиционно популярны начальное техническое моделирование, автокордовый и автотрассовый моделизм, судомоделизм, авиамоделизм и др. Развиваются и новые направления: робототехника, 3D-моделирование.

В настоящее время в Костанайской области преобладает наличие таких робототехнических наборов как Arduino, DARwin, LEGO, Fischertechnik, Robopica, Scratchduino, JOINMAX. Анализ показывает, что цена большинства наборов из указанного списка превышает 50 тысяч тенге за один набор; наборы Arduino и Scratchduino с минимальным составом компонентов, можно приобрести по цене от 15 до 25 тысяч тенге в зависимости от их состава. Исходя из алгоритма расчета подушевого нормативного финансирования среднего образования и нормы расходов на приобретение оборудования, которая составляет 6 МРП в год на одного обучающегося [10], можно сказать, что в большинстве школ страны нет больших возможностей для приобретения наборов робототехники, и тем более оборудованных кабинетов, цена которых свыше двух миллионов тенге. Однако в последние годы, благодаря работе Министерства образования и науки Республики Казахстан по обеспечению школ средствами робототехники, многие школы, в основном гимназии и школы районных центров, получили робототехнические наборы,

соответственно и возможность проведения занятий с учащимися по данному направлению.

Следствием интенсивного развития IT-технологий является тот факт, что, начиная со второго десятилетия XXI века, организации дополнительного образования повышают свою открытость за счет присутствия в социальных сетях. Так, Костанайская школа технического творчества в 2016 году создает аккаунт ВКонтакте, а в 2019 году – в Инстаграм. Ярким примером применения инноваций и цифровых образовательных ресурсов в дополнительном образовании стало открытие в 2014 году Национального Интерактивного Парка Дворца школьников г. Астана (Нур-Султан) с большим комплексом экспонатов и мультимедийных систем, визуализирующих устройство того или иного знания.

Вынужденное введение дистанционного обучения в организациях образования всех уровней в связи с пандемией коронавируса в мире явилось новым стимулом применения дистанционных образовательных технологий, в том числе для развития технического творчества школьников в организациях дополнительного образования. Пандемия стала серьезным вызовом для систем образования всего мира, Казахстан не был исключением. В сжатые сроки было необходимо по-новому организовать и осуществлять обучение порядка 3 миллионов школьников, более 450 тысяч обучающихся колледжей и 500 тыс. студентов вузов Казахстана. Экстренное изменение технологии обучения потребовало максимальной концентрации всех ресурсов и работы в режиме нон-стоп, особенно первые три месяца. На всех уровнях системы образования оперативно принимались решения и массово внедрялись методики, технологии и инструменты обучения, которые ранее применялись в гораздо меньшем объеме и только на отдельных образовательных программах или направлениях обучения.

Наиболее подготовленными ко всеобщему дистанционному обучению оказались вузы. В этом большую роль сыграл накопленный опыт применения дистанционных образовательных технологий за предыдущее десятилетие. В сжатые сроки вузы распространяли этот опыт на все образовательные программы. Образовательный процесс в университетах перешел в Интернет. В режиме оффлайн студенты изучали материалы дисциплин, размещенные в своих системах дистанционного обучения, которые, хоть и отличались степенью оснащенности контентом, но имелись практически в каждом вузе. В режиме онлайн на различных платформах вебинаров и веб-конференций (BigBlueButton, Zoom, TrueConf, Etutorium, Google Hangouts и другие) проводились учебные занятия, а также все академические церемонии, совещания, конференции, встречи со студентами, заседания

всех коллегиальных органов управления (ученый совет, ректорат, учебно-методический совет и др.). Нормой стало проведение встреч руководства вузов со студентами и их родителями в режиме прямой трансляция на официальных аккаунтах в Facebook, Instagram, YouTube и Telegram. В дистанционном режиме все вузы республики провели весеннюю сессию 2019-2020 учебного года, итоговую аттестацию выпускников, зимнюю сессию 2020-2021 года. Только с января 2021 года вузы начали возвращать студентов в аудитории, переходя на комбинированный формат обучения по инженерным и творческим направлениям подготовки. Но значительная часть студентов и преподавателей все еще продолжают взаимодействовать дистанционно.

Анализ использования дистанционных образовательных технологий в дополнительном образовании в период перехода на дистанционное обучение в марте 2020 года позволил выявить следующие проблемы: отсутствие нормативного регулирования и опыта работы в дистанционном формате; недостаточная ИКТ-подготовка педагогов; нехватка компьютеров и другого оборудования; недостаточность цифрового образовательного контента, который начал разрабатываться в авральном режиме. Так, в целях обеспечения непрерывности образовательного процесса педагогами Костанайской городской школы технического творчества постоянно создавались и размещались на Youtube-канале школы обучающие видеоролики для занятий в кружках «Начальное техническое моделирование», «Автотрассовый моделизм», «Авиамоделирование», «Судомоделирование» и других. Школа вела Telegram-канал и осуществляла взаимодействие с более четырехстами воспитанниками и их родителями через групповые чаты WhatsApp.

В рамках решения задач нашего проекта также проведен мониторинг состояния деятельности кружков и факультативов по развитию технического творчества в общеобразовательных школах Костанайской области и г. Костаная. В ходе мониторинга выявлено, что школах функционируют кружки «STEM-образование», «IT-сарбаз», «Робототехника» и факультативы «Бумажные фантазии», «Волшебная бисеринка», «Креативное рукоделие», «Очумелые ручки» и др. Количество школьников в возрасте от 7 до 15 лет, задействованных в кружках и факультативах, составляет 3256 человек, в том числе учащиеся младшей школы – 2300, основной – 911, старшей школы – 45. На основе изучения планов школ, бесед с учителями и администрацией выявлено, что в большинстве школ города и области, согласно типовому плану, работают кружки: «STEM-образование», «IT-сарбаз», «Робототехника». В период карантина с марта 2020 года по февраль 2021 года занятия проводились в дистанционном формате, что вызвало

большие трудности в проведении занятий. В этот период в проведении уроков учителям была оказана помощь НЦПК «Орлеу»: были записаны видеоуроки, запущены образовательные платформы onlinemektep.org и darin.online.kz. Для трансляции видеоуроков были подключены 2 телевизионных канала. По дополнительным кружковым занятиям учителям пришлось самостоятельно разрабатывать инструкции, записывать уроки, находить видео в интернете.

В ходе анкетирования выявлены потребности школ в оказании помощи со стороны вузов в следующих направлениях: консультации по эмуляторам Lego; методические инструктажи по работе с дистанционными образовательными платформами; помощь в разработке технологических карт или практических занятий по STEM образованию; проведение виртуальных соревнований или фестивалей; семинары, методические инструкции по обучению детей с особыми образовательными потребностями в кружках; помощь в поддержке информационного портала с методическими разработками педагогов; консультации по загрузке электронного контента на порталы школ и личные страницы педагогов.

Результаты исследования состояния дополнительного образования по развитию технического творчества школьников в общеобразовательных школах свидетельствуют о необходимости системного подхода к его организации и установлению сотрудничества со школами технического творчества с целью внедрения различных направлений технического творчества детей в кружковую и факультативную деятельность школ. Гипотетически, это позволит не просто увеличить контингент обучающихся, занятых в дополнительном образовании, но и повысить уровень развития технического творчества школьников; педагогам – усовершенствовать свои навыки работы, используя современные образовательные технологии, включая технологии дистанционного обучения.

Информация о финансировании

Статья подготовлена в рамках исследования по проекту AP09261048 «Формирование готовности будущих педагогов к развитию технического творчества школьников с использованием дистанционных образовательных технологий» по договору № 186/36-21-23 на реализацию научных, научно-технических проектов по грантовому финансированию Министерства образования и науки Республики Казахстан от 15.04.2021 года. Оплата произведена за счет собственных средств авторов.

Выводы

Анализ теории и практики развития дистанционного обучения в образовательных организациях различных типов и уровней свидетельствует, что эффективное решение многих проблем системы развития технического творчества возможно при объединении усилий организаций дополнительного

образования с отечественными вузами. Используя опыт дистанционного обучения и высокий инновационный потенциал университетов, система дополнительного образования выйдет на новый качественный уровень цифровизации. Развитие системы технического творчества в условиях дополнительного образования детей с использованием дистанционных технологий значительно расширит круг обучающихся, удовлетворит творческие потребности современных детей, система технического творчества станет более открытой и доступной.

Результаты аналитического этапа исследования позволили нам сделать вывод о необходимости разработки открытой подсистемы развития технического творчества школьников в дополнительном образовании с использованием дистанционных образовательных технологий (ДОТ) в структуре, разрабатываемой в соответствии с целью проекта системы формирования готовности будущих педагогов к развитию технического творчества школьников с использованием ДОТ.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства – Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н. А. Назарбаева народу Казахстана. – Астана, 14 декабря 2012 года. [Электронный ресурс]. – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> (Дата обращения 25.09.2021).

2 Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции. – Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. – Астана, 2018. [Электронный ресурс]. – http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-n-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvarya-2018-g. (Дата обращения 05.09.2021).

3 Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2017–2018 уч. году : Инструктивно-методическое письмо. – Астана : Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2017. – 395 с.

4 **Шумейко, Т. С.** Теоретико-методологическое обоснование системы формирования готовности будущих педагогов к развитию технического творчества школьников средствами дистанционных технологий / Шумейко Т. С. // Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана. – 2020. – № 5. – С. 144–152.

5 **Самойленко, Э. В.** Развитие системы технического творчества в условиях дополнительного образования детей с использованием дистанционной формы обучения : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук спец. 13.00.01

«Общая педагогика, история педагогики и образования» Самойленко Э. В. – Ставрополь, 2004. – 209 с.

6 **Омирбаев, С. М.** Развитие дистанционного обучения в контексте Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011–2020 годы / Омирбаев С. М. // Материалы международной научно-практической конференции «Дистанционные технологии в образовании – 2011». – Караганда, 2011. – 221 с.

7 Материалы международной научно-практической конференции «Дистанционные технологии в образовании – 2009». – Караганда, 2009. – 291 с.

8 Стратегический план развития Республики Казахстан до 2020 года, утвержденный Указом Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года, № 922.

9 Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан 5.03.004-2009 «Организация обучения с применением дистанционных образовательных технологий. Основные положения». Утвержден Приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 04.06.2009, № 266.

10 Методика подушевого нормативного финансирования дошкольного воспитания и обучения, среднего, технического и профессионального, послесреднего образования, а также высшего и послевузовского образования с учетом кредитной технологии обучения // Методика в редакции приказа и.о. Министра образования и науки Республики Казахстан от 20.10.2020 № 452.

REFERENCES

1 Strategiya «Kazahstan-2050» : novyi politicheskii kurs sostoyavshegosya gosugarstva – Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan – Lidera Natsii N. A. Nazarbaeva narodu Kazahstana [Strategy «Kazakhstan-2050» : a new political course of an established state – Message of the President of the Republic of Kazakhstan - Leader of the Nation N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan]. – Astana, 2012. [Electronic resource]. – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> / [in Russian].

2 Novye vozmozhnosti razvitiya v usloviyah chetvertoi promyshlennoi revoliutsii. – Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan narodu Kazahstana [New development opportunities in the context of the fourth industrial revolution. – Message from the President of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan]. – Astana, 2018. [Electronic resource]. – http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-n-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvarya-2018-g / [in Russian].

3 Ob osobennostyah organizatsii obrazovatel'nogo protsesssa v obcheobrazovatelnykh shkolah Respubliki Kazahstan v 2017–2018 uchebnom godu : Instruktivno-

metodicheskoe pismo. [On the features of the organization of the educational process in secondary schools of the Republic of Kazakhstan in 2017–2018 academic year. year : Instructive and methodological letter. – Astana: National Academy of Education named after I. Altynsarin]. – Astana, 2017. – 395 p. [in Russian].

4 **Shumejko, T. S.** Teoretiko-metodologicheskoe obosnovanie sistemy formirovaniya gotovnosti budushhih pedagogov k razvitiyu tehničeskogo tvorčestva shkol'nikov sredstvami distancionnyh tehnologij [Theoretical and methodological justification of the system of formation the readiness of future teachers for the development of technical creativity of schoolchildren by means of distance technologies]. Vestnik Akademii Pedagogicheskikh Nauk Kazahstana – Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – 2020. – 5. – P. 144–152 [in Russian].

5 **Samojlenko Je. V.** Razvitie sistemy tehničeskogo tvorčestva v usloviyah dopolnitel'nogo obrazovaniya detej s ispol'zovaniem distancionnoj formy obuchenija [Development of the system of technical creativity in the conditions of supplementary education of children using distance learning] Extended abstract of candidate's thesis. – Stavropol, 2004 [in Russian].

6 **Omiraev, S. M.** (2011) Razvitie distancionnogo obuchenija v kontekste Gosudartvennoj programmy razvitija obrazovaniya Respubliki Kazahstan na 2011-2020 gody [Development of distance learning in the context of the State Program for the Development of Education of the Republic of Kazakhstan for 2011–2020]. In Materialy mezhdunarodnoj nauchno-praktičeskoj konferencii «Distancionnye tehnologii v obrazovanii – 2011» – Development of distance learning in the context of the State Program for the Development of Education of the Republic of Kazakhstan for 2011–2020. In Materials of the international scientific and practical conference «Distance technologies in education – 2011». – P. 221 [in Russian].

7 Materialy mezhdunarodnoj nauchno-praktičeskoj konferencii «Distancionnye tehnologii v obrazovanii – 2009». In Materials of the international scientific-practical conference «Distance technologies in education – 2009». – 2009. – 291 p. [in Russian].

8 Strategičeskij plan razvitija Respubliki Kazahstan do 2020 goda, utverzhdennyj Ukazom Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 1 fevralja 2010 goda [Strategic development plan of the Republic of Kazakhstan until 2020, approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated February 1, 2010]. – 2010. – № 922 [in Russian].

9 Gosudarstvennyj obshheobjazatel'nyj standart obrazovaniya Respubliki Kazahstan 5.03.004-2009 «Organizacija obuchenija s primeneniem distancionnyh obrazovatel'nyh tehnologij. Osnovnye položeniya». Utverzhen Prikazom Ministra obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan ot 04.06.2009 [State Compulsory Education Standard of the Republic of Kazakhstan 5.03.004-2009 «Organization of training with the use of distance learning technologies. Basic Provisions». Approved by the

Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated] (04.06.2009). – № 266 [in Russian].

10 Metodika podushevogo normativnogo finansirovaniya doškol'nogo vospitaniya i obuchenija, srednego, tehničeskogo i professional'nogo, poslesrednego obrazovaniya, a takzhe vysshego i poslevuzovskogo obrazovaniya s uchetom kreditnoj tehnologii obuchenija [The methodology of per capita normative financing of preschool education and training, secondary, technical and vocational, post-secondary education, as well as higher and postgraduate education, taking into account the credit technology of education]. Metodika v redakcii prikaza i.o. Ministra obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan ot 20.10.2020 – Methodology as amended by order of the Acting Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated 20.10.2020. № 452. [in Russian].

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

*Т. С. Шумейко¹, Н. В. Божевольная², А. А. Жикеев³, Б. Ж. Жарлыкасов⁴, Н. Н. Зубко⁵

^{1,2,3,4}А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті,

Қазақстан Республикасы, Қостанай қ.;

⁵Қостанай қаласы білім бөлімінің балалар

және жасөспірімдер техникалық шығармашылық мектебі,

Қазақстан Республикасы, Қостанай қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ҚҰРАЛДАРЫМЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЕХНИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУҒА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Мақалада болашақ мұғалімдердің қашықтықтан білім беру технологияларын қолдана отырып, оқушылардың техникалық шығармашылығын дамытуға дайындығын қалыптастыру мәселесінің өзектілігі негізделген. Арнайы әзірленген жүйенің теориялық және әдіснамалық негізі жүйелік, жеке-қызметтік, ақпараттық-технологиялық және құзыреттілік тәсілдердің қосымша бірлігін анықтайды. Қосымша және жоғары кәсіптік білім беруде цифрлық білім беру ресурстарын және қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалануды теориялық және ретроспективті талдауға баса назар аударылды. Қосымша білім беруде қашықтағы технологияларды

дамыту тікелей оларды жоғары оқу орындарында қолданумен байланысты екендігі туралы қорытынды негізделді; білім беру саласында университеттер педагогикалық инновацияларды жылжытудың бастамашылары болды.

Мамандандырылған ұйымдарда да, соның ішінде қашықтағы білім беру технологияларын қолдана отырып, үйірмелер мен білім беру мектептерінің факультативтерінде де, қосымша білім берудегі техникалық шығармашылықты дамыту тәжірибесінің күйіне талдау жүргізілді. Білім беру ұйымдарында қашықтан оқытуды дамытудың теориясы мен тәжірибесін талдау техникалық шығармашылықтың даму мәселелерінің тиімді шешімі отандық жоғары оқу орындарымен қосымша білім беру ұйымдарының қорларын біріктірген кезде ықтимал екендігін көрсетті.

Зерттеудің аналитикалық кезеңінің нәтижелері болашақ мұғалімдердің оқушылардың техникалық шығармашылығын дамытуға дайындығын қалыптастыру жүйесінің құрылымында қашықтықтан технологияларды қолдана отырып, қосымша білім беруде оқушылардың техникалық шығармашылығын дамытудың ашық ішкі жүйесін құру қажеттілігі туралы қорытындыға әкелді.

Кілтті сөздер: болашақ мұғалімдердің техникалық шығармашылықты дамытуға дайындығын қалыптастыру жүйесі, техникалық шығармашылық, қашықтықтан білім беру технологиялары, қосымша білім беру, білім беру робототехникасы, қашықтықтан оқытуды дамыту.

*T. S. Shumeiko¹, N. V. Bozhevolnaya², A. A. Zhikeyev³, B. Zh. Zharlykassov⁴, N. N. Zubko⁵

^{1,2,3,4}A. Baitursynov Kostanay Regional University,
Republic of Kazakhstan, Kostanai;

⁵Kostanay School of Technical Creativity for Children and Youth,
Republic of Kazakhstan, Kostanai.

Material received on 10.12.21.

TO THE PROBLEM OF FORMATION, OF THE READINESS OF FUTURE TEACHERS FOR THE DEVELOPMENT OF TECHNICAL CREATIVITY OF SCHOOLCHILDREN BY MEANS OF DISTANCE TECHNOLOGIES

The article substantiates the urgency of the problem of formation of the readiness of future teachers for the development of technical creativity of schoolchildren using distance educational technologies. The theoretical and methodological basis of a specially developed system is determined by the complementary unity of the system, personal and activity, information and technological, and competence-based approaches. The emphasis is made on the theoretical and retrospective analysis of the use of digital educational resources and distance learning technologies in supplementary and higher professional education. The conclusion is substantiated that the development of distance technologies in supplementary education is directly related to their application in universities. It were universities that initiated the promotion of pedagogical innovations in the field of education. An analysis of the theory and practice of the development of distance learning in educational organizations shows that an effective solution to the problems of the development of technical creativity is possible by combining the resources of supplementary education organizations with domestic universities. The analysis of the state of practice for the development of technical creativity in supplementary education, both in special organizations and in circles and electives of general education schools, including using distance educational technologies, is carried out. The results of the analytical stage of the study led to the conclusion that it is necessary to develop an open subsystem for the development of technical creativity of schoolchildren in supplementary education using distance technologies in the structure of the system of formation the readiness of future teachers to develop the technical creativity of schoolchildren.

Keywords: the system of formation of the readiness of future teachers for the development of technical creativity, technical creativity, distance educational technologies, supplementary education, educational robotics, the development of distance learning.

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

FTAMP 16.21.33

<https://doi.org/10.48081/TJRM7078>***Н. Қ. Амангалиева¹, С. Ж. Өмірбек², А. О. Карипжанова³**^{1,2}Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.;

³Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

**ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСİNДЕ САБАҚТАН
ТЫС ІС-ШАРАЛАР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫ
ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМУ**

Инклюзивті оқыту-ерекше қажеттіліктері бар балалардың жалпы білім беретін мектептеріндегі оқу процесін сипаттау кезінде қолданылады. Инклюзивті оқытудың негізінде балаларды қандай да бір кемсітуден бас тарту, барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ету, сондай-ақ оқуда ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін арнайы жағдайлар жасау идеологиясы жатыр. Бұл бағыт балалардың жақсы өмір сүруіне, оқудағы жетістіктеріне ықпал етеді.

Инклюзивті білім беру – ерекше білімді қажет ететін оқушылар үшін білім алу жүйесіндегі мүмкіндіктер. Дегенмен, тек қана оқу қызметін ұйымдастыру баланы жан-жақты дамытуға кепіл бола алмайды. Сондықтан, сыныптан тыс іс-шаралар мектеп үшін білім беру мазмұнының ажырамас бөлігіне айналуы тиіс.

Аталмыш мақалада ерекше білімді қажет ететін оқушылардың әртүрлі даму салаларына сыныптан тыс іс-шаралар арқылы әсер ету мазмұны, оқушылардың қоғамдағы өмірге қажетті әлеуметтік тәжірибеге қол жеткізуі және қоғам қабылдаған құндылықтар жүйесін қалыптастыру, әр инклюзивті оқушыны дамыту және әлеуметтендіру, бос уақытында оқушылардың әлеуметтік, зияткерлік қызығушылықтарын белсенділендіруді қамтамасыз ететін тәрбиелеу ортасын құру жолдарын ұсыну қарастырылды.

Жұмыс барысында сыныптан тыс іс-шаралардың бағыттылығы қарастырылып, жеке-жеке талданды.

Кілтті сөздер: инклюзия, ерекше оқушы, ерекше білім қажеттіліктері, сыныптан тыс іс-шаралар, жалпы мәдениет, мәдени бағыт, рухани-адамгершілік тәрбие, қоғамға кірігу тәжірибесі, спорттық-сауықтыру шаралары, әлеуметтену.

Кіріспе

Балалардың жеке қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне сәйкес қоршаған ортаның, отбасының қатысуымен білім беру процесіне толық қосуды көздейтін инклюзивті білім беру – қазіргі уақытта бүкіл әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе. Бұл жаһандық мәселеге байланысты инклюзивті білім берудің барлық балаларды, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру процесіне толық енгізуге және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамастан балаларды ажырататын кедергілерді жоюға бағытталған мемлекеттік саясат, ата-аналарды белсенділікке шақыру, баланың түзету-педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, яғни жалпы білім беру сапасын сақтай отырып тиімді оқыту екендігі туралы барлық әлемге тән ортақ тұжырым, ортақ қағида бар.

Аталмыш мақалада да мүмкіндігі шектеулі балалардың сабақтан тыс кездегі шараларға қатысуы арқылы әлеуметтенуі мәселелері туралы өзекті мәселе қозғалады.

Зерттеудің нысаны: инклюзивті білім беру жүйесіндегі балаларды жан-жақты дамытудағы сабақтан тыс іс-шаралар

Зерттеудің пәні: инклюзивті білім беру жүйесіндегі балаларды жан – жақты дамытудағы сабақтан тыс іс-шаралар орны.

Мақсаты: оқушылардың қоғамдағы өмірге қажетті әлеуметтік тәжірибеге қол жеткізуі және қоғам қабылдаған құндылықтар жүйесін қалыптастыру, әр инклюзивті оқушыны дамыту және әлеуметтендіру, бос уақытында оқушылардың әлеуметтік, зияткерлік қызығушылықтарын белсенділендіруді қамтамасыз ететін тәрбиелеу ортасын құру жолдарын ұсыну.

Міндеттері:

- сабақтан тыс іс-әрекет бағыттарын мазмұнды толықтыру;
- білім беру сыныптары мен деңгейлері бойынша сабақтан тыс қызмет сипатын анықтау;
- сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастыруға қойылатын талаптардың оқушы әлеуетін арттырудағы рөлін дәйектеу.

Зерттеудің әдістері мен нәтижелері

Мүмкіндігі шектеулі балалардың көпшілігінде тұлғааралық қарым-қатынас құру қиын. Осыған байланысты мұндай балаларды оқыту процесін ғана емес, сонымен қатар бос уақытты да құру маңызды. Бұл ретте сабақтан тыс іс-әрекет, біздің ойымызша, мүмкіндіктері шектеулі баланы әлеуметтендірудің және оның қоғамға кірігуінің неғұрлым басым саласы болады. Білім беру практикасы мүмкіндігі шектеулі білім алушының дені сау құрдастарымен бірлескен іс-әрекеті қарым-қатынасты кеңейтуге, қарым-қатынас саласын түзетуге, олардың әлеуметтік маңыздылық сезімін қалыптастыруға ықпал ететінін растайды [1].

Ерекше білімді қажет ететін балаларды оқытудың басым міндеттерінің бірі табысты әлеуметтену үшін жағдай жасау болып табылады. Бұл тапсырманы сыныптан тыс жұмыстар жүйесін пайдаланбай жүзеге асыру мүмкін емес. Білім алушылардың сабақтан тыс іс-әрекеті – оларды тәрбиелеу және әлеуметтендіру міндеттерін шешу мүмкін және мектеп оқушыларының барлық іс-әрекеттерін (оқудан басқа) біріктіретін ұғым [2, 8, 9, 10]. Білім беру қатынастарына қатысушылармен құрылған оқу жоспары оқу процесінің ажырамас бөлігі болып табылатын сабақтан тыс іс-шаралар бойынша сабақтарды ұйымдастыруға баса назар аударылған жөн. Ал, бұл шаралар инклюзивті білім беру жағдайында екі есе өзекті болып табылады. Білім алушылардың сабақтан тыс іс-әрекетін ұйымдастыру кезінде желілік өзара іс-қимыл мүмкіндіктері (мысалы, балаларға қосымша білім беру ұйымдарының, мәдениет және спорт ұйымдарының қатысуымен) пайдаланылуы мүмкін. Демалыс кезеңінде сабақтан тыс қызметті жалғастыру үшін балалардың демалысын ұйымдастыру және оларды сауықтыру, тақырыптық лагерь ауысымдары, жалпы білім беру ұйымдары мен балаларға қосымша білім беру ұйымдарының базасында құрылатын жазғы мектептер мүмкіндіктері пайдаланылуы мүмкін. Сабақтан тыс іс-әрекетте іске асырылатын міндеттер мен іс-шаралар арнайы жеке білім беру бағдарламасына енгізіледі [2].

Сабақтан тыс іс-шаралар білім алушылардың қосымша білімі болып табылмайды және тек оқу күнінің екінші жартысында ғана емес, демалыс және мереке күндерін қоса алғанда, басқа уақытта да болуы мүмкін. Мысалы, басқа қалаларға экскурсиялық сапарлар, лагерьлер, жорықтар және т. б.

Инклюзивті білім беру жүйесінде сабақтан тыс іс-шараларды ұйымдастыру білім беру бағытынан өзге, балалар үшін маңызды салаларды да дамытады. Атап айтқанда сабақтан тыс іс-әрекеттер мына бағыттар бойынша жұмысты қамтиды: рухани білім бағыты, жалпымәдениет бағыты, интеллектті дамыту бағыты, әлеуметтік бағыт, сауықтыру бағыты. Әрбір бағыт бойынша жасалатын іс-шараларға мыналар жатады.

Сабақтан тыс іс-әрекеттің рухани-адамгершілік бағыты. Сабақтан тыс қызметтің осы бағыты шеңберіндегі бағдарламалардың мазмұны ерекше білімді қажет ететін білім алушыларға құндылықтар жүйесін беруді, білім алушылардың өздері үшін өзекті мағыналық-өмірлік және адамгершілік мәселелерді айқындау тәжірибесін алуын, моральдық таңдау негізінде адамгершілік проблемаларды шешу тәжірибесін, жеке және бірлескен мағыналық туу тәжірибесін, мағыналық қалыптастыру мен мағыналық құрылыс тәжірибесін алуды қамтамасыз етеді. Бұдан басқа, бағдарламалардың мазмұны білім алушылардың өнердегі, рухани-практикалық қызметтегі (шығармашылық, адамдарға көмек көрсету, қайырымдылық, еріктілік, еріктілік және т.б.) өзіндік құндылық басымдықтарын айқындау және іске асыру тәжірибесін алу мүмкіндігін қамтамасыз етуі тиіс [3].

Сабақтан тыс іс-әрекеттің жалпы мәдени бағыты ерекше білімді қажет ететін балалардың инклюзивті білім беру жағдайында мәдени кеңістікте бағдарлау қабілеттерін қалыптастыруды (жалпыадамзаттық мәдениет, ұлттық мәдениет, отбасылық дәстүрлер, халықтық дәстүрлер және т. б.), сонымен қатар балалардың этикалық нормаларды, эстетикалық стандарттарды және т. б. игеруін қамтиды. Осы бағыттағы сабақтан тыс іс-шаралар бағдарламалары оқушылардың тұрмыстық және мәдени-демалыс саласындағы іс-әрекеттерді ұйымдастыру дағдыларын, тұлғааралық қатынастарды құру, мәдени қарым-қатынас дағдыларын дамытуды мақсат етеді. Осы бағытты іске асыру шеңберінде білім алушылардың жалпыадамзаттық мәдениет, дәстүрлер саласындағы білімдерін игеруі, ерекше білімді қажет ететін оқушылардың оларды іс жүзінде әлеуметтік қатынастар жүйесінде қолдануын қалыптастыру, сондай-ақ білім алушылардың мәдени кеңістікті игеру саласындағы қызмет тәжірибесін алуы үшін жағдай жасау маңызды [4].

Сабақтан тыс іс-әрекеттің жалпы интеллектуалдық бағыты білім алушыларда танымдық мәселелерді шешу стратегиясын таңдаумен, жағдайларды талдаумен, әртүрлі деректерді салыстырумен, ерекше білімді қажет ететін оқушылардың байқау, салыстыру, жалпылау, заңдылықтарды құру, гипотезаларды құру және тексеру қабілеттерін қалыптастырумен байланысты Зияткерлік дағдыларды қалыптастыруды қамтиды. Кеңістіктік көріністер, кеңістіктік қиял, ойлау қабілеттерін қалыптастыру. Ерекше білімді қажет ететін оқушылардың танымдық белсенділігін ынталандыру да маңызды.

Жалпы зияткерлік бағыт аясында сабақтан тыс іс-шаралар бағдарламаларын логопедтер, дефектолог - мұғалімдер, психолог-мұғалімдер әзірлеуге назар аудару керек [5]. Осы мамандар жүзеге асыратын сабақтан

тыс іс-шаралар бағдарламалары түзету жұмыстарының жоспарланған нәтижелеріне, оқушылардың жеке, танымдық, реттеуші және коммуникативті әмбебап оқу әрекеттерін қалыптастырудың жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізуге бағытталған. Интеллект дамыту бағыты бойынша инклюзивті білім беру жағдайында ата – аналарда да тарту мәселесіне ерекше көңіл аударған жөн.

Сабақтан тыс іс-әрекеттің әлеуметтік бағыты [6] ерекше білімді қажет ететін оқушылардың құрдастарымен және әртүрлі жастағы балалар ортасында қарым-қатынас дағдыларын дамытуға бағытталған. Балаларды қоршаған ортаны өзгерту процестеріне қосу, әртүрлі әлеуметтік рөлдерді тағайындау және дамыту, азаматтық, әлеуметтік ынтымақтастық құндылықтарымен таныстыру, топтық нормаларды қабылдау дағдыларын дамыту сияқты қызметтер қарастырылады. Әлеуметтік бағыт шеңберінде сабақтан тыс қызмет курстарының бағдарламасын іске асыру ерекше білімді қажет ететін оқушылардың қоғамға кірігу жағдайларын қамтамасыз етуге бағытталатын болады. Сонымен қатар, инклюзивті сыныптар арасындағы қарым – қатынас деңгейін жақсарту, осы мақсатқа сабақтан тыс іс – шаралар арқылы қол жеткізу нәтижелі жұмыстың біріне айнала алады.

Сабақтан тыс іс-әрекеттің спорттық-сауықтыру (дене шынықтыру-спорттық және сауықтыру) бағыты [7] ерекше білімді қажет ететін балаларды салауатты өмір салтының құндылықтарына баулууды, олардың өз денсаулығына ұқыпты қарау себептері мен қажеттіліктерін қалыптастыруды, білім алушылардың денсаулығын сақтау және нығайту үшін жағдай жасауды, салауатты өмір салты мен бос уақыт қызметін ұйымдастыруда дене шынықтыру және спорт құралдарын пайдалану білігін қалыптастыруды қамтиды.

Сабақтан тыс іс-шаралардың тиімділігін зерттеу мақсатында инклюзивті білім беруді іске асыратын мектеп базасында зерттеу жұмысы ұйымдастырылды. Жалпы қатысушылар саны – 10 оқушы.

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері

Зерттеудің мақсаты – ерекше білімді қажет ететін балалармен сабақтан тыс іс – шараларды ұйымдастыру тиімділігін анықтау.

Зерттеудің міндеттері:

- 1 Зерттеуге қатысушыларды іріктеу;
- 2 Зерттеу әдістерін саралау;
- 3 Зерттеу нәтижелерін шығару.

Әдіснама

«Сынып ішіндегі толеранттылық деңгейін анықтау». Барысы: сыныптағы балалардың өзара қатынастарын, диалог құру шеберлігін сырттай дербес бақылау арқылы баға беріледі.

Жоғары, 3 балл – бала сыныптағы барлық балалармен еркін қарым-қатынасқа түседі, қатарластарымен еркін байланыс орнатады, мектептегі іс-шаралар мен оқу әрекетіне белсенді қатысады.

Орташа, 2 балл – баланың қарым-қатынасқа түсу деңгейі орташа, қатарластарының барлығымен бірдей байланыс орната алмайды, диалог құруы төмен, агрессия орын алады.

Төмен, 1 балл – балада агрессия басым, қарым-қатынасқа түсе алмайды.

Нәтижелері. Алғашқы әдіс бойынша мынадай бастапқы әдістер алынды:

Кесте 1 – Әдіснама нәтижелері

«Сынып ішіндегі толеранттылық деңгейін анықтау»	Жоғары	Орташа	Төмен
Нәтижелер	1	4	5

Кестеден байқап отырғанымыздай сыныптағы балалардың тең жартысында төмен нәтиже байқалды. Аталған бағыт бойынша жұмыстар ұйымдастырылып, қайталама сынақтан өткізу көзделді. Сыныптағы оқушылармен атқарылған жұмыстар тізімі төмендегідей болды:

Кесте 2 – Сыныптан тыс іс-шаралар тізімі

№	Іс – шара атауы	Іс – шараның мақсаты
1	«Әуен және қимыл»	Әуендерге ырғақ пен қимыл арқылы билеу. Балалардың бірлігін, өзара толеранттылықты дамытуға бағытталған.
2	«М а м а н д ы к т а р әлемі» - саяхат сабақ	Сыныптағы оқушылардың өзін – өзі анықтау деңгейін, сонымен қатар, диалогтік сөйлеу тілін дамытады.
3	Жас зерттеуші	Құбылыстар мен қызметтерді табиғи аясында зерттей отырып, балалардың танымдық саласын дамыту.

Аталған іс-шаралар сынып оқушыларымен 1 ай көлемінде өткізілді. Нәтижелерін салыстыру үшін екінші кестені ұсынамыз.

Кесте 3 – Сыныптан тыс іс-шаралар арқылы дамыту жұмысының нәтижелері

«Сынып ішіндегі толеранттылық деңгейін анықтау»	Жоғары	Орташа	Төмен
Нәтижелер	3	4	3

Кесте бойынша нәтижелерді салыстырар болсақ, сыныптағы көрсеткіштердің оң динамикасын байқаймыз. Демек, сыныптан тыс іс-шараларды ұйымдастыру арқылы балалардың әртүрлі даму саласын дамытуға болады.

Қорытынды

Мүмкіндігі шектеулі бала үшін сабақтан тыс іс-шаралар жүйесі баланың өсуі мен әлеуметтік жетістіктерінің көріністерін қамтамасыз ететін дамуы мен әлеуметтенуінің маңызды ресурсына айнала алады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Бурченкова, А. А.** Внеурочная деятельность школьников как условие гуманитарного влияния на учащихся сельской малокомплектной школы 1–9 классы : Учебник. – Смоленск : Педагогика-Пресс, 2006. – 268 с.

2 Примерные программы внеурочной деятельности. Начальное и основное образование / [В. А. Горский, А. А. Тимофеев, Д. В. Смирнов и др.]; под ред. В. А. Горского. – 4-е изд. – М. : Просвещение, 2014. – 111 с. – (Стандарты второго поколения). – ISBN 978-5-09-033558.

3 **Дик, Н. Ф.** Лучшие инновационные формы внеучебной деятельности в начальной школе / Н. Ф. Дик. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2009. – 285 с.; 21 см. – (Начальная школа). – ISBN 978-5-222-14922-5 (в пер.)

4 **Подласый, И. П.** Педагогика начальной школы : учебник для студентов педагогических училищ и колледжей, обучающихся по группе специальностей «Образование» / И. П. Подласый. – М. : ВЛАДОС, 2008. – 463 с. : ил., табл.; 21 см. (Для средних специальных учебных заведений). – ISBN 978-5-691-00533-6 (В пер.)

5 **Крившенко, Л. П., Вайндорф-Сысоева, М. Е.** Педагогика. – М. : ТК Велби, 2004. – 432 с. – ISBN 5-98032-427-5.

6 **Рсалдинова, А. К., Кемешова, А. М.** Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың жолдары. – Алматы : «Өрлеу» ҰБАО АҚФ ҚР ББЖҚБАРИ, 2019. – 64 б. – ISBN 978-601-341-295-5.

7 **Оспанбаева, М. П.** Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі : оқу құралы / М. П. Оспанбаева. – Алматы : Қазақ университеті, 2019. – 232 б. – ISBN 978-601-7825-53-9

8 Инклюзивті білім беру үдерісінде қатысушылардың психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін арттыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан : Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2019. – 200 б.

9 **Романов, П. В., Ярская-Смирнова, Е. Р.** Социальный менеджмент. Учебное пособие. – Саратов : Саратовский государственный технический университет, Центр социальной политики и гендерных исследований, 2008. – 276 с. – ISBN 978-5-7433.

10 Арнайы педагогика : оқу құралы / Л. С. Заркенова, Н. Н. Омарова, Б. И. Ильясова. – Алматы : Эверо, 2017. – 180 б. – ISBN 978-601-80332-0-9.

REFERENCES

1 **Býrchenkova, A. A.** Vneýrochnaia deiatel'nos shkolnikov kak ýslovie gýmanitarnogo vlianiia na ýchashihsá selskoi malokomplektnoi shkoly 1–9 klassy [Extracurricular activities of schoolchildren as a condition of humanitarian influence on students of rural small school grades 1–9]: Tutorial. – Smolensk : Pedagogika-Pres, 2006. – 268 p.

2 Primernye programmy vneýrochnoi deiatel'nosti. Nachalnoe i osnovnoe obrazovanie / [V. A. Gorskiı, A. A. Timofeev, D. V. Smirnov i dr.]; pod red. V. A. Gorskogo. – 4-e izd. [Sample programs of extracurricular activities. Primary and basic education / [V. A. Gorsky, A. A. Timofeev, D. V. Smirnov, etc.]; edited by V. A. Gorsky. – 4th ed.]. – Moscow : Prosveshenie, 2014. – 111 p. – (Standarty vtorogo pokolenia). – ISBN 978-5-09-033558.

3 **Dik, N. F.** Lýchshie innovatsionnye formy vneýchebnoi deiatel'nosti v nachalnoi shkole / N. F. Dik [The best innovative forms of extracurricular activities in primary school / N. F. Dik.]. – Rostov-na-Doný : Feniks, 2009. – 285 p.; 21 sm. – (Nachalnaia shkola); ISBN 978-5-222-14922-5 (v per.)

4 **Podlasyi, I. P.** Pedagogika nachalnoi shkoly : ýchebnik dlá stýdentov pedagogicheskikh ýchilish i kolejei, obýchaiýshihá po grýppe spetsialnostei «Obrazovanie» / I. P. Podlasyi [Pedagogy of primary school : textbook for students of pedagogical colleges and colleges studying in the group of specialties «Education» / I. P. Podlasyi.]. – Moscow : VLADOS, 2008. – 463 h. : il., tabl.; 21 sm. – (Dlá srednih spetsialnyh ýchebnyh zavedeniı). – ISBN 978-5-691-00533-6 (V per.)

5 **Krivshenko, L. P., Vandorf-Sysoeva, M. E.** Pedagogika [Krivshenko L. P., Weindorf-Sysoeva M. E. Pedagogy.]. – Moscow : TK Velbi, 2004. – 432 p. – ISBN 5-98032-427-5.

6 **Rsalidnova, A. K., Kemeshova, A. M.** Inklúzivti bilim berý jaǵdaıynda erekshe qajettilikteri bar oqýshylardyń oqý jetistikterin baǵalaıdyń joldary [Ways to evaluate educational achievements of students with special needs in the context of Inclusive Education.]. – Almaty : «Órleý» UBAO AQF QR BBJQBARI, 2019. – 64 p. – ISBN 978-601-341-295-5.

7 **Ospanbaeva, M. P.** Inklúzivti bilim berý mazmuny jáne ádistemesi: oqý quraly / M. P. Ospanbaeva [Content and methodology of inclusive education: textbook / M. P. Ospanbaeva.]. – Almaty : Qazaq ǵnıversiteti, 2019. – 232 p. – ISBN 978-601-7825-53-9.

8 Inklúzivti bilim berý prosesinde qatysýshylardyń psihologıalyq-pedagogıkalıyq quzyrettiligin arttırý boıynsha ádistemelik usynystar. Ádistemelik usynystar [Methodological recommendations for improving the psychological and pedagogical competence of participants in the process of inclusive education. Methodological recommendations.]. – Nur-Sultan : Y. Altynsarin atyndaǵy Ulttyq bilim akademıasy, 2019. – 200 p.

9 **Romanov, P. V., Iarskaya-Smirnova, E. R.** Sosialnyı menedjment. Ýchebnoe posobie [Romanov P. V., Yarskaya-Smirnova E. R. Social management. Study guide.]. – Saratov : Saratovskıı gosýdarstvennyı tehničeskiı ǵnıversitet, Sentr sosialnoi politiki i gendernyh issledovaniı, 2008. – 276 p. – ISBN 978-5-7433.

10 Arnay pedagogika : oqý quraly / L. S. Zarkenova, N. N. Omarova, B. I. Ilyasova [Special pedagogy : textbook / L. S. Zarkenova, N. N. Omarova, B. I. Ilyasova.]. – Almaty : Evero, 2017. – 180 p. – ISBN 978-601-80332-0-9

Материал 10.12.21 баспаға түсті..

*Н. К. Амангалиева¹, С. Ж. Омірбек², А. О. Қарипжанова³

^{1,2}Қазақстанның национальнй женский педагогический университет, Республика Казахстан, г. Алматы;

³Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ВСЕСТОРОННЕЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ЧЕРЕЗ ВНЕУРОЧНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В СИСТЕМЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Инклюзивное обучение-используется при описании учебного процесса в общеобразовательных школах детей с особыми потребностями. В основе инклюзивного обучения лежит идеология отказа от какой-либо дискриминации детей, обеспечения равного отношения ко всем людям, а также создания специальных условий для детей с особыми потребностями в обучении. Это направление способствует лучшему выживанию детей, их успехам в учебе.

Инклюзивное образование – возможности в системе образования для учащихся с особыми образовательными потребностями. Однако только организация учебной деятельности не может гарантировать всестороннее развитие ребенка. Поэтому внеклассная деятельность должна стать неотъемлемой частью содержания образования для школы.

В данной статье рассмотрено содержание воздействия на различные сферы развития учащихся, требующие особых знаний через внеклассную деятельность, достижение учащимися социального опыта, необходимого для жизни в обществе, и формирование принятой обществом системы ценностей, развитие и социализация каждого инклюзивного ученика, предложение путей создания воспитательной среды, обеспечивающей активизацию социальных, интеллектуальных интересов учащихся в свободное время. В ходе работы была рассмотрена направленность внеклассных мероприятий и проанализирована в индивидуальном порядке.

Ключевые слова: инклюзия, особый ученик, особые образовательные потребности, внеклассные мероприятия, общая культура, культурное направление, духовно-нравственное воспитание, опыт интеграции в общество, спортивно-оздоровительные мероприятия, социализация.

*N. K. Amangalieva¹, S. Zh. Omirbek², A. O. Karipzhanova³

^{1,2}Kazakh National Women's Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Almaty;

³Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Almaty.

Material received on 10.12.21.

COMPREHENSIVE DEVELOPMENT OF CHILDREN THROUGH EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF INCLUSIVE EDUCATION

Inclusive education is used when describing the educational process in secondary schools for children with special needs. Inclusive education is based on the ideology of rejecting any discrimination against children, ensuring equal treatment for all people, as well as creating special conditions for children with special learning needs. This direction contributes to the better survival of children, their academic success.

Inclusive education-opportunities in the education system for students with special educational needs. However, only the organization of educational activities cannot guarantee the comprehensive development of the child. Therefore, extracurricular activities should become an integral part of the content of education for the school.

This article examines the content of the impact on various areas of student development that require special knowledge through extracurricular activities, the achievement by students of social experience necessary for life in society, and the formation of a system of values accepted by society, the development and socialization of each inclusive student, the proposal of ways to create an educational environment that ensures the activation of social, intellectual interests of students in their free time. In the course of the work, the focus of extracurricular activities was considered and analyzed individually.

Keywords: inclusion, special student, special educational needs, extracurricular activities, general culture, cultural direction, spiritual and moral education, experience of integration into society, sports and recreational activities, socialization.

FTAMP 14.15.01

<https://doi.org/10.48081/UKEN5723>**Г. И. Салғараева¹, *Б. Сабит²**

^{1,2}Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ МӘСЕЛелЕРІ

Бұл мақалада пандемия кезінде инклюзивті білім беру жағдайындағы ерекше білім беруді қажет ететін балаларға информатика пәнін қашықтан оқытуда орын алған проблемалар, педагогтардың дайындығы мен туындаған мәселелері қарастырылды. Жүргізілген зерттеу нәтижесінің негізінде инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын жалпы білім беретін мектептерде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға информатика пәнін қашықтан оқытуды жүзеге асырудағы ұсыныстар айтылған. Бүгінде білім берудегі инклюзияның тиімділігі көп жағдайда педагог кадрларды арнайы даярлауға байланысты. Демек, кадрлардың кәсіби даярлығы бүгінгі күні ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуды дамытудың негізгі проблемасы болып тұр. Сондай-ақ, инклюзивті білім беруде информатика пәні үлкен рөл атқарады. Материалдық, техникалық, электронды ресурсты бірден бір қажет ететін бірден-бір пән – Информатика болғандықтан, қашықтан оқыту барысында ең алдымен аталған оқушылардың материал-техникалық қамтамасыз етілуі, арнайы платформалардың, оқыту материалдарының қажет екендігі байқалады.

Кілтті сөздер: информатика, оқыту әдістемесі, инклюзивті білім беру, педагог кадрлар, ерекше білім беруді қажет ететін балалар, пандемия, қашықтан оқыту.

Кіріспе

Қазақстандық зерттеушілердің еңбектерінде инклюзивті білім беру теориясы мен практикасының проблемалары, Қазақстан Республикасында инклюзияны енгізудің нормативтік құқықтық негіздерін әзірлеу мәселелері, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беретін мектептегі оқу процесіне қосудың ғылыми-әдіснамалық аспектілері

ашып көрсетіледі. Педагогикалық кадрларды инклюзивті білім беру жағдайларында жұмыс істеуге дайындау мәселелерін қарастыруға, білім беру ұйымдарында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды тиімді ұйымдастыруға көп көңіл бөлінеді. Ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беретін мектептерге қосу процесі Қазақстанның білім беру саясатының жетекші бағдары болып табылады және инклюзивті білім беруді жалпы білім беретін мектептерге енгізу процесінің табысты екенін көрсетеді [1].

Алайда осы мәселелерді үздіксіз іске асыру кезінде әлемді жайлаған пандемияның салдары білім беру саласына да әсер етпей қоймады. Әлемдегі көптеген мектептер жабық күйінде қалғандықтан, қазіргі уақытта бір миллиардтан астам балалар мен жасөспірімдер ресми білім ала алмай отыр. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ұзақ мерзімге мектепке бармай, оқшаулануы – сол оқушыға физикалық және психологиялық тұрғыдан зиян келтіру қаупін арттыруы мүмкін. Егер мұғалімдер баламалы шараларды таба алмаса, балалар жалғыз немесе қауіпті ортада қалу қатері бар. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың дамуы мен әл-ауқатына қажет құрылымды, күнделікті және әлеуметтік өзара әрекеттесуді жіберіп алатындықтан, әл-ауқаты мен психикалық денсаулығы зиян келуі ықтимал.

2020 жылы COVID-19 пандемиясы ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың сапалы білімге қолжетімділігі тұрғысынан үлкен теңсіздіктерге алып келді. Ерекше қажеттілігі бар балаларға дәстүрлі оқу жүйесінен қашықтан оқуға ауысуы, әсіресе мектептер арқылы қол жетімді қызметтерге (тамақтану, әлеуметтік қорғау, медициналық көмекке қол жетімділік немесе психоәлеуметтік қолдау) қол жеткізе алмауы қатты әсер етті.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға көптеген жылдар бойына білім алуға және өз мүмкіндіктерін іске асыруда кедергілерге тап болып келеді. Ал әлемді жайлаған бұл індет де кедергі болғандығы анық [2].

Барлық мемлекеттер сияқты Қазақстанда төтенше жағдайда орын алған пандемия кезінде ең адымен, адам капиталының басты секторы болып табылатын білім беру саласына баса назар аударды. Білім алушылардың оқуларын тоқтатпай, білім беру мекемелерінің оқу үдерісін қашықтан онлайн режимге көшірді. Бұрын болмаған COVID-19 пандемиясы кезінде дәстүрлі оқыту жүйесінен кенеттен қашықтан оқытуға көшу мұғалімдер, оқушылар және ата-аналар үшін оңайға соқпады. Республикадағы білім беру мекемелері ең алдымен техникалық база тұрғысынан дайын болмады.

Бүгінде білім саласы өзгеріс үстінде тұр. Қашықтан оқыту жағдайында жекелеген мұғалімдер жаңа жұмыс форматына бейімделе алмады, бұл олардың күйзелісі мен түңілуі сияқты жай-күйінің бұзылуына әкеліп

соқтырды. Танымал футуролог Элвин Тоффлердің: «XXI ғасырда сауатсыз деп танылатындар жазу мен оқуды білмейтіндер емес, оқып, үйреніп және қайта оқи алмайтындар», – деген пікірі өте өзекті болып тұр [3].

Дәстүрлі (ашық) және қашықтан оқыту инклюзивті ортада жан-жақты білім алу үшін қашықтан оқытудың әртүрлі әдістерін ұсынуда маңызды рөл атқаратын ақпараттық-коммуникациялық технологияларға байланысты [4]. Қашықтықтан оқыту форматы дәстүрлі түрде қашықтықтан білім беру субъектілері арасында оқу материалдарымен алмасу ретінде қарастырылады [5]. Білім алушы өз тарапынан дәрістер тыңдайды, мазмұнды игеру бойынша тапсырмалар алады. Мұғалім білімді таратады, ақпаратты игеру дәрежесін бағалайды. Мұндай оқыту стратегиясы қазіргі қоғамда жоғары білімді, сұранысқа ие маманды кәсіби даярлау мақсаттарын жүзеге асыру үшін аса қолайлы емес. Қашықтан оқытуды іске асыру үшін, ең алдымен, қашықтан білім беру технологияларын пайдалану мүмкіндігімен оқытудың материалдық-техникалық базасын қалыптастыру, қашықтан білім беру технологияларын пайдалана отырып, оқыту әдістемелерін меңгерген кадрларды даярлау, осындай оқыту жүйесінде жұмыс істейтін оқытушыларға әдістемелік қолдауды қамтамасыз ету қажет. Бұл ретте білім беру мекемесі білім алушылардың, педагог қызметкерлердің және оқу-көмекші персоналдың [6]:

- білім беру мекемесінің оқу жоспары;
- әр білім алушының жеке оқу жоспары;
- оқу ерекшеліктері туралы түсіндірме жазбасы бар оқу пәндерінің бағдарламалары;
- оқу пәні бойынша Оқу материалдары;
- электронды білім беру ресурстарының жиынтығы, қашықтықтан оқыту курстарымен қамтамасыз етілуі тиіс.

Қашықтан білім беру технологияларын пайдалана отырып оқытудың әртүрлі модельдерін тиімді енгізу үшін оқытушыларды тұрақты әдістемелік және консультациялық қолдау мәселелеріне көп көңіл бөлу қажет. Әдістемелік қолдау үшін Интернет-ресурстарды пайдалану ұсынылады. Қашықтан білім беру шеңберінде оқыту іс жүзінде барлық білім беру субъектілері бір-бірінен алшақ болған кезде жүргізіледі. Дәстүрлі білім берудің барлық негізгі білім беру компоненттерінің рөлі мен орны өзгеруде: оқытудың мақсаттары, мазмұны, нысандары, бағалау критерийлері. Осы мүмкіндіктерді іске асыру үшін белгілі бір және жолға қойылған педагогикалық жүйеде жұмыс істейтін білім беру процесінің барлық қатысушылары тарапынан жоғары кәсіби оқытуды үйлестіру талап етіледі [7]. Қашықтан оқыту режимінде оқу материалдарын жіберу жеткілікті, сондай-ақ, мәтіндік ақпаратты ғана

емес, сонымен қатар бейне материалдарды да беруге болады. Тесттер мен бақылау сұрақтары жүйесі арқылы оқу материалын игеру деңгейін бақылау қиын емес. Сонымен қатар, қашықтықтан оқыту элементтерін оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған инновациялық нысандарда сәтті қолдануға болады. Заманауи педагогикалық технологияларды дамыту қажетті ақпаратты өз бетінше алу, проблемаларды оқшаулау және оларды ұтымды шешу жолдарын іздеу, алған білімдерін сыни тұрғыдан талдау және оларды жаңа міндеттерді жүзеге асыру үшін қолдануға үйретуге бағытталған. Бұл жағдайда қашықтықтан оқыту жүйесін құру кезінде педагогикалық, мазмұнды ұйым бірінші орынға шығады. Бұл ассимиляция үшін мазмұнды таңдауды ғана емес, сонымен қатар оқу материалының құрылымын да білдіреді [8].

Материалдар мен әдістері

Инклюзивті немесе арнайы сыныптар (топтар) үшін педагог кадрлардың кәсіби біліктілігінің маңызды екендігі толық сипатталды. Біз информатика саласында қызмет етіп жүргендіктен, зерттеуімізді COVID-19 пандемиясында (қашықтан оқыту барысында) мектеп информатика курсы бойынша инклюзивті білім беру жағдайында информатика пәні мұғалімінің мәселелерін қарастырдық. Осы бойынша сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға Алматы облысының (9 мектеп) Алматы қаласының Алмалы (7 мектеп), Бостандық (4 мектеп), Жетісу (8 мектеп), Медеу (3 мектеп) аудандарының инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын мектептерінің жалпы саны 31 информатика пәні мұғалімдері сауалнамаға қатысуға келісімдерін беріп, қатысты.

Аталған облыс пен аудандардағы инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын мектептерде ерекше білім беруді қажет ететін балалар қатарына психикалық дамуы тежелген, сөйлеу қабілеті бұзылған, тірек-қимыл әрекетінде бұзылысы бар, есту және көру қабілеті төмен балалар кіреді.

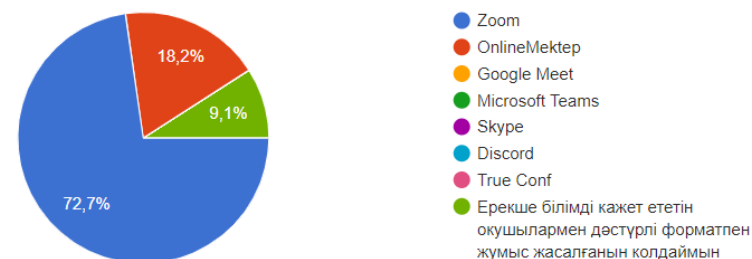
Нәтижелер және талқылау

Сауалнаманы жүргізудің мақсаты инклюзивті білім беру жағдайында информатика пәнін қашықтан оқытуда кезіндегі ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың техникалық-материалдық жабдықталуы, оңтайлы онлайн платформалар мен сервистердің қолданылуы, олардың аталған пәнді оқытуда тиімділігін анықтау болды. Ең алдымен аудандардағы инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын мектептердегі кадр мәселесіне тоқталдық. Мектепте инклюзивті білім беру міндеттерін іске асыру үшін дайындалған педагогикалық кадрлар (информатика мұғалімі) жеткілікті ме деген сауалға респонденттердің 63,6 %-ы жеткілікті деп жауап берсе, 36,4 %-ы жоқ деп жауап берді. Сондай-ақ, мектепте қолдау мамандары командасында

инклюзия бойынша пән мұғалімдерінен басқа, үйлестірушілер қатарына психолог, логопед, әлеуметтік педагогты көрсетті.

Педагогтардың біліктілігін жетілдіріп отыру оқу сапасына әсер ететіні сөзсіз. Әсіресе, инклюзивті білім беру жағдайында бұл мәселе өте маңызды, әрі үнемі арнайы курстар, семинарлар өткізу керектігін педагогтар құптайды. Карантин уақытында инклюзия жағдайында сабақ жүргізетін мұғалімдер үшін біліктілікті арттыру курстарының ұйымдастырылуы 55,5 %–45,5 %, яғни мектептердің біразында арнайы курстар ұйымдастырылып, мұғалімдер қатысқан.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылар үшін қашықтан оқу барысында білім беру кеңістігін өзгертетін арнайы құрал-жабдықтармен (компьютер, планшет, смартфон, ноутбук және т.б.) қамтамасыз етілуі 90,9 %-ды құрап отыр. Респонденттердің басым бөлігі (72,7 %-ы) қашықтан білім беруде ерекше білім беруді қажет ететін оқушылармен жұмыста Zoom платформасы тиімді болды деп көрсетті (Сурет 1). Қатысушылардың 18,2 %-ы OnlineMektep-ті қолдану оңтайлы болды деп санайды.

Сурет 1 – Қашықтан білім беруде ерекше білім беруді қажет ететін оқушылармен жұмыс жасаудағы онлайн платформалардың қолданылуы

Қатысушылардың Zoom платформасының тиімділіктерін атап өтті. Олар: видео, дауыс, демонстрация, реакция көрсету, чат, секционды залдар қамтылған; оқушымен бетпе-бет отырып жұмыс жасау, сөйлету, іс қимылын бақылауға өте ыңғайлы; білім алушы үшін деңгейлі тапсырмаларды беруде тиімді деп санайды. Сонымен қатар, синхронды оқытудан тыс кезде кері байланыс жасау үшін үнемі Whatsapp, Telegram сынды әлеуметтік желілерді, Onlinemektep.org, appslearning.com сияқты онлайн сервистерді қолданғандарын жеткізді.

Қашықтан оқыту кезінде ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушымен жұмыс барысында Информатика пәнін оқытуда қиындықтардың болуы

және болмау үлесі шамалас, яғни пән мұғалімдерінің 54,5 %-ы пәнді оқытуда қиындықтардың болған десе, 45,5 %-ы болмады деп жауап берді. Оқушылардың арнайы техникалық жабдықтармен (ноутбук, планшет т.б.) қамтамасыз етілмеуі, практикалық тапсырмаларды орындаудағы кідірістер (баланың жанында ата-аналардың, көмекші адамның үнемі отырмауы), тіпті балаға пәннің түсініксіз болуы салдарынан қиындықтар туындады. Информатика пәнінің мұғалімдері қашықтан оқыту кезінде оқушылардың білім сапасы төмендеді, орта деңгейде қалды деп мәлімдеді.

Қашықтан оқыту барысында, жалпы инклюзивті білім беруі жағдайында ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылармен жұмыс үшін арнайы оқулықтар, көрнекіліктер, қосымша дидактикалық материалдар, балалардың әр түрлі деңгейдегі даму бұзылыстарына байланысты оқу құрал-жабдықтары, деңгейлік тапсырмалар жинағы болса деп ұсыныс білдірді. Қазақ тіліндегі әдістемелік, көмекші материалдардың аздығын баса айтты. Инклюзивті білім беруде ерекше қажеттілікті талап ететін баланың кедергісіз білім алуына, әсіресе қашықтан оқыту, қажеттілік туындаған жағдайда үйден оқыту кезінде ата-ананың үлесі зор. Себебі, ата-ана баласына белгілі бір көлемдегі тапсырманы орындау немесе түсіндіру кезінде ақпараттық-технологиялық сауаттылықты қажет етеді. Ата-ана арнайы сервистер мен электронды материалдарды ең аз дегенде базалық деңгейде білуі қажет. Осы ретте, пән мұғалімі, ата-ана және оқушы үшін тиімді әрі жеңіл функционалды, онтайландырылған дәл инклюзивті ортаға арналған сервис немесе платформаның қажеттігі туындайды. Бүгінгі күнде, әсіресе, пандемия кезінде сұранысқа ие, көп қолданысқа ие болған онлайн платформалар мен сервистер жалпыға ортақ, көпшілігі шетелдік сервистер болып келеді. Отандық және қазақ тіліндегі цифрлық көмекші платформалар жоқтың қасы деуге болады. Инклюзивті сыныпта оқитын ерекші білім беруді қажет ететін оқушының денсаулығы әр түрлі (физикалық, психологиялық) деңгейде болуы мүмкін. Сондықтан, информатика пәнінен тапсырмаларды орындау немесе мұғалімнің жаңа материалды түсіндіруін баланың денсаулық деңгейіне қарай жеткізетін арнайы бағытталған платформа болуы қажет. Мұғалім оқушымен кедергісіз байланыс жасап, оқу материалдарымен алмасып, хабарламалар жібере алатындай болуы керек. Бұл платформа тек пандемия жағдайында ғана емес, баланың денсаулығына байланысты мектепке келе алмаған жағдайында үйде отырып, осы платформа немесе сервис арқылы сабақтан қол үзбеуіне, жаңа материалды түсінуіне жағдай жасайтындай болуы керек.

Инклюзивті білім беру құндылықтары бүгінгі күнде біздің елде ғана емес, әлем елдерінде өзекті болып отыр. Инклюзивті білім беру балаларды

оқыту мен тәрбиелеудің әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін икемді болатын оқыту ортасын қалыптастыру қажет [9–10]. Инклюзивті оқыту тәжірибесінің негізінде әр оқушының жеке басын қабылдау идеясы жатыр, сондықтан оқыту әр баланың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ұйымдастырылуы керек. Бұл ретте кәсіби маманның тәжірибесі мен біліктілігінің маңызды екендігін алға тартқан жөн. Тәжірибелі мұғалімдерді даярлау жүйесінде оқытушылардың біліктілігін арттыруға негізгі рөл беріледі. Кәсіби қайта даярлаудың немесе даярлаудың жетістіктеріне қол жеткізу үшін қашықтан оқыту технологиялары негізінде жалпы білім беру мекемесі жағдайында инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын информатика пәні мұғалімінің дайындық деңгейіне қойылатын заманауи талаптарды көрсететін жаңа педагогикалық модельдердің қажеттігі туындайды.

Инклюзивті білім беруді енгізу мен дамытудың маңызды шарты – мүмкіндігі шектеулі балалармен тиімді жұмыс жасауға қабілетті және осы балалармен жұмыс жасау құзыреттілігі бар мұғалімдерді арнайы даярлау болып саналады.

Мұғалімдерді кәсіби қызметтің жаңа саласына дайындау процесін сипаттау үшін көптеген зерттеушілер оқыту процесіне ғана емес, сонымен қатар мұғалімнің жеке басының сапалық сипаттамаларына көңіл бөлуде. Инклюзивті білім беру базалық арнайы білімі бар мұғалімдер мен негізгі білім деңгейі мен кәсіби біліктіліктің арнайы компоненті бар мұғалімдердің жеке және кәсіби дайындығына ерекше талаптар қояды.

Информатика пәні мұғалімдерін инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге даярлауды педагогикалық құндылықтарды қалыптастыруға және гуманистік мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған оқытушылардың кәсіби құзыреттілігін дамытудың шығармашылық және мақсатты процесі ретінде қарастыру қажет, нәтижесінде пән мұғалімдері инклюзивті білім беру саласындағы кәсіби мәселелерді шеше алады.

Осыны ескере отырып, пән мұғалімдері үшін инклюзия жағдайындағы біліктілікті арттыру курстарының үнемі ұйымастырылып тұру керектігін, аталған балалармен жұмыста физикалық, психологиялық, моральдық дайындық қажет екендігін ескеріп, еңбақыларына үстеме болғаны да артық етпес деп өз ойларын жеткізді.

Қорытынды

Сауалнама нәтижесіне сәйкес қатысушылар, яғни пән мұғалімдері инклюзивті білім беру жағдайында пәнді қашықтан оқыту үшін бірқатар мәселелердің шешімі болуын түсінеді. Олар педагогтардың кәсіби даярлығы, ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың материал-техникалық құралдармен қамтамасыз етілуі, арнайы қосымша оқыту материалдарының

бар болуы, тиімді онлайн платформалардың қолжетімділігі (бағасы, интернет желісі). Ал бұл мәселелер сауалнама нәтижесіне қарап, әлі де өзекті екенін байқауға болады. Информатика пәні мұғалімдерінің кәсіби біліктіліктерін көтеру қажет. Мектеп оқушыларының, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың материал-техникалық тұрғыдан қамтамасыз етілмеуі оқушының білім сапасына және оқытудың бірқатар қиындықтарына әкеліп соқтырады.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын жалпы білім беретін мектептерде информатика пәні мұғалімдері пәнді оқытуда қашықтан оқыту барысындағы онлайн платформалардың тиімділіктерін анықтады. Педагогтардың қашықтан оқыту кезіндегі туындаған қиындықтарын ескере келе, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуда баланың өзін сыныптастарымен қатар бір аудиторияда отырғандай сезінуі үшін, қатар практикалық тапсырмаларды орындап отыруы үшін, үй жағдайында немесе карантин кездерінде қашықтан еш кедергісіз білім алулары үшін арнайы әзірленген платформаның қажет екендігі байқалды. Сонымен қатар, пәнді қашықтан оқытуда оқушыға да, мұғалімге де арнайы оқу материалдарының қажет екендігі белгілі болды. Жоғарыдағы мәселелерді кеңінен зерттеу отырып, ары қарай қадам қадаммен дамыту жұмыстарын қолға алуды қажет етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Жалпы білім беру процесінде ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды қолдау бойынша педагог-ассистенттерге арналған әдістемелік ұсынымдар [Мәтін] // Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. – 2018. – 39 б.

2 **Valentina Pomatto, Julia McGeown.** Inclusive education in a post-COVID world: New report from Humanity & Inclusion. Humanity & Inclusion, December, 2020.

3 **Есмагулова, Г.** Оқу, оқып-үйрену немесе қайта оқу»: қашықтан оқыту жағдайында маңыздысы не? [Мәтін] // Дистанционное образование в период пандемии – Нур-Султан : ЕНУ имени Л. Н. Гумилева. – 2020. – 86 б.

4 **Kaur, M.** Tools of ICT in Open and Distance Learning for Inclusive Education in Developing World. In: Anjana (eds) Technology for Efficient Learner Support Services in Distance Education. Springer, Singapore. – 2018. – https://doi.org/10.1007/978-981-13-2300-3_2

5 **Лапенко, М. В.** Подготовка педагогов для дистанционного образования [Мәтін] // Педагогическое образование в России. – 2011. – № 1. – 191–197 б.

6 **Пьянников, М. М.** К вопросу о понятиях «Дистанционное обучение» и «Дистанционное образование» [Мәтін] // Гуманитарный вектор. – 2010. – № 1. – 41–45 б.

7 **Евсеев, Д., Евсеева, И.** Метод проектов в сфере дистанционного обучения. [Электронды ресурс]. – http://www.znanie.org/journal/n3/st_metod_proektov.html.

8 **Стедьмах, С. А.** Возможности дистанционных образовательных технологий в подготовке педагогов инклюзивного образования. [Мәтін] // Дистанционное образование в период пандемии – Нур-Султан : ЕНУ имени Л. Н. Гумилева. – 2020. – 97 б.

9 **Салғараева, Г. И., Сабит, Б.** Педагогикалық іс-әрекеттің формасы ретінде мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім берудің үрдісі, маңызы және ақпараттық технологияны қолдану. [Text] // Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық зерттеу университеті, «Республикалық журнал». – №5. – Алматы, 2016.

10 **Kenesbayev, S. M., Salgarayeva, G. I., Makhmetova, A. A., Idrissov, S. N.** Management of information software systems in the corrective work with children with disabilities [Text] // Journal Revista ESPACIOS, Venezuela, 05/09/2017, Revista ESPACIOS. 1015 – Vol. 38 (Nº 46). – 2017. – ISSN 0798

REFERENCES

1 Methodological recommendations for teachers-assistants to support children with special educational needs in the general education process [Text]. In National Academy of Education named after I. Altynsarın. – 2018. – 39 p.

2 **Valentina Pomatto, Julia McGeown.** Inclusive education in a post-COVID world : New report from Humanity & Inclusion. In Humanity & Inclusion. – December, 2020.

3 **Esmagulova, G.** Study or Re-study : what is important in the context of distance learning? [Text]. In Remote education in the period of the pandemic – Nur-Sultan : f L. N. Gumilyov ENU, 2020. – 86 p.

4 **Kaur, M.** Tools of ICT in Open and Distance Learning for Inclusive Education in Developing World. In: Anjana (eds) Technology for Efficient Learner Support Services in Distance Education. – Springer, Singapore, 2018. [Electronic resource]. – https://doi.org/10.1007/978-981-13-2300-3_2.

5 **Lapenok, M. V.** Training of teachers for distance education [Text]. In Pedagogical education in Russia. – 2011. – No. 1. – 191–197 p.

6 **Pyannikov, M. M.** On the question of the concepts of «Distance learning» and «Distance education» [Text]. In Humanitarian vector. – 2010. – № 1. – 41–45 p.

7 **Evseev, D., Evseeva, I.** The method of projects in the field of distance learning. [Electronic resource]. – http://www.znanie.org/jornal/n3/st_metod_proektov.html.

8 **Stelmakh, S. A.** The possibilities of distance educational technologies in the training of teachers of inclusive education. [Text]. In Distance education during the pandemic. – Nur-Sultan : L. N. Gumilyov ENU, 2020. – 97 p.

9 **Salgarayeva, G., Sabit, B.** Trends, significance and application of information technologies in inclusive education for children with disabilities as a form of pedagogical activity [Text]. In Satpayev Kazakh national research university, Republican Journal. – No. 5. – Almaty, 2016.

10 **Kenesbayev, S. M., Salgarayeva, G. I., Makhmetova, A. A., Idrissov, S. N.** Management of information software systems in the corrective work with children with disabilities [Text]. In Journal Revista ESPACIOS, Venezuela, 05/09/2017, Revista ESPACIOS. 1015. – Vol. 38 (№ 46). – 2017. – ISSN 0798.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

Г. И. Салгараева¹, *Б. Сабит²

^{1,2}Қазақхский национальный женский педагогический университет, Республика Казахстан, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ПРОБЛЕМЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ ИНФОРМАТИКЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В данной статье были рассмотрены проблемы, возникающие в обучении информатике детей, нуждающихся в особом образовании в период пандемии, подготовка и проблемы педагогов. На основании результатов проведенного исследования высказаны рекомендации по осуществлению дистанционного обучения информатике детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательных школах. Сегодня эффективность инклюзии в образовании во многом зависит от специальной подготовки педагогических кадров. Следовательно, профессиональная подготовка кадров сегодня является основной проблемой развития обучения детей

с особыми образовательными потребностями. Информатика играет большую роль в инклюзивном образовании. В связи с тем, что Информатика является одним из наиболее востребованных предметов-материальным, техническим, электронным ресурсом, в процессе дистанционного обучения наблюдается, прежде всего, материально-техническое обеспечение данных учащихся, необходимость специальных платформ, учебных материалов.

Ключевые слова: информатика, методика обучения, инклюзивное образование, педагогические кадры, дети с особыми образовательными потребностями, пандемия, дистанционное обучение.

G. I. Salgarayeva¹, *B. Sabit²

^{1,2}Kazakh National Women's Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Almaty.

Material received on 10.12.21.

PROBLEMS OF DISTANCE LEARNING IN COMPUTER SCIENCE IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

This article discusses the problems that arise in teaching computer science to children who need special education during the pandemic, training and problems of teachers. Based on the study results, recommendations are made for the implementation of distance learning in computer science for children with special educational needs in general education schools. Today, the effectiveness of inclusion in education largely depends on the special training of teaching staff. Therefore, professional training of personnel today is the main problem of developing the education of children with special educational needs. Computer science plays an important role in inclusive education. Due to the fact that Computer Science is one of the most popular subjects – a material, technical, electronic resource, in the process of distance learning, there is, first of all, material and technical support for students' data, the need for special platforms, educational materials.

Keywords: computer science, teaching methods, inclusive education, teaching staff, children with special educational needs, pandemic, distance learning.

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/RHUW8807>***А. Д. Сыздықбаева¹, Т. Б. Байназарова²**

¹Казахский национальный женский педагогический университет,
Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Республика Казахстан, г. Алматы;

²Казахский национальный женский педагогический университет,
Республика Казахстан, г. Алматы

ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ ЦУР 4.5: ИНТЕГРАЦИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОДГОТОВКИ В012 ДОШКОЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ И ВОСПИТАНИЕ

В статье раскрывается проблема готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования. Авторы определяют понятия «инклюзивное образование», «особые образовательные потребности», «интеграция инклюзивного образования» как качественные характеристики реализации ЦУР 4.5. В исследовании авторы хотели определить повысится ли уровень готовности к работе в условиях инклюзивного образования у будущих воспитателей, если будет осуществлена интеграция инклюзивного образования в разрезе всех базовых дисциплин и частных методик изучаемой специальности. В исследовании участвовали студенты Казахского национального женского педагогического университета и Казахского национального педагогического университета имени Абая. Выборка составила 101 студент. Эксперимент состоял из трех этапов: констатирующего, формирующего и контрольного. На констатирующем этапе исследования осуществлялась диагностика уровня готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования. На формирующем этапе – интеграция инклюзивного образования в разрезе всех базовых дисциплин и частных методик Образовательной программы 6В012 Дошкольное обучение и воспитание в экспериментальной группе. На контрольном этапе проведена повторная диагностика и сравнение результатов констатирующего и контрольного этапов исследования. Раскрыты теоретические основы формирования уровня готовности

будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования. Определены критерии (мотивационный, когнитивный, деятельностный) и уровни готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования (критический, репродуктивный, продуктивный). Представлены результаты опытно-экспериментальной работы по интеграции инклюзивного образования в разрезе базовых дисциплин и частных методик на 15–16 неделях обучения в Образовательной программе направления подготовки 6В012 Дошкольное обучение и воспитание.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие воспитатели, инклюзивное образование, особые образовательные потребности, дети дошкольного возраста.

Введение

Обеспечение всех граждан равным доступом к высококачественному образованию одна из ключевых основ образовательных политик мирового сообщества. В 2016 года вступили в силу 17 Глобальных целей в области устойчивого развития (ЦУР). ЦУР 4 провозглашает обязательность «обеспечения инклюзивного и справедливого качественного образования и поощрения возможности обучения на протяжении всей жизни для всех» [1].

В соответствии с Государственной программой развития образования в нашей стране с 2011 года поэтапно внедряется инклюзивное образование. Стратегический план развития Республики Казахстан до 2025 года, согласно пункту 1.1 «Обеспечение доступности и инклюзивности образования», предполагает достижение следующих целей:

– обеспечение психолого-педагогического сопровождения инклюзивного образования, создание специальных кабинетов психолого-педагогического сопровождения, разработка учебных программ среднего, технического и профессионального, послесреднего образования по востребованным рабочим квалификациям, повышение квалификации педагогических работников;

– для лиц с особыми образовательными потребностями работа по обеспечению доступа ко всем уровням образования, в рамках подушевого финансирования предусмотрен повышенный норматив финансирования, увеличен государственный заказ на их обучение [2].

«В Государственной программе развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы определена задача: «Улучшение условий безопасной и комфортной жизнедеятельности детей», так как недостаточно развитая система своевременного реагирования на нарушения

прав детей, в том числе оказавшихся в трудной жизненной ситуации, отсутствие в значительной части организаций образования условий для инклюзивного образования и элементарных удобств создают угрозы для безопасной и комфортной жизнедеятельности детей» [4].

В поддержку реализации государственной программы развития образования и науки большая работа практического характера осуществляется Национальной академией образования им. И. Алтынсарина, ТОО «Центр САТР» и Национальным научно-практическим центром коррекционной педагогики.

Материалы и методы

В настоящее время в Казахстане особые образовательные потребности, вызываемые у дошкольников нарушениями психофизического развития, удовлетворяются в полном объеме только в специальных дошкольных организациях. «В них воспитываются и обучаются 15 тысяч детей, имеющих заключение и рекомендации психолого-медико-педагогических консультаций. С 2017 года в Казахстане 495 детских садов работают по инклюзивному типу, к 2020 году этот показатель приблизился к 30 % от общего количества детских садов» [4].

«Несмотря на интеграционные процессы в образовательной сфере, проблема воспитания и обучения таких детей остается сложной, так как предъявляет особые требования к профессиональной подготовке будущих педагогов, которые должны обеспечивать не только возможность, но и должное качество усвоения этими детьми содержания типовой учебной программы. Такая подготовка предполагает освоение дополнительных профессиональных компетенций».

Анализ Образовательной программы направления подготовки 6В012 Дошкольное воспитание и обучение показал, что есть всего одна дисциплина, имеющая отношение к инклюзивному образованию с аналогичным названием. Содержание дисциплины предполагает первоначальное знакомство с понятием «инклюзивное образование», раскрывает опыт Казахстана и стран в реализации инклюзивного обучения. Раскрываются принципы инклюзивного образования, организация инклюзивного воспитания и обучения детей с особыми образовательными потребностями в раннем и дошкольном возрасте. Определены вопросы взаимодействия школы и семьи при организации инклюзивного образования и роль педагога в реализации инклюзивного обучения, однако, курс не знакомит будущих педагогов с методикой работы с данными детьми [5].

Гипотеза нашего исследования заключалась в том, что готовность к работе в условиях инклюзивного образования у будущих воспитателей

повысится, если будет осуществлена интеграция изучения инклюзивного образования в разрезе всех базовых дисциплин и частных методик направления подготовки 6В012 Дошкольное обучение и воспитание, а не в освоении отдельного курса «Инклюзивное образование», значимость которой мы не отрицаем.

Начиная с 3 по 8 семестр, на 15–16 неделях обучения в разрезе базовых дисциплин и частных методик изучались особенности методики работы с детьми с особыми образовательными потребностями [6], к примеру (таблица 1).

Таблица 1 – Интеграция инклюзивного образования в рамках ОП 6В012

№	Дисциплины ОП	Темы курса 15-16 недель обучения
1	Педагогика	Построение субъект-субъектных отношений в процессе воспитания и обучения детей с особыми образовательными потребностями.
2	Детская психология	Норма и патология. Характеристика детей с особыми образовательными потребностями: нарушения психофизического развития; поведенческие и эмоциональные проблемы; неблагоприятные условия жизни (социальные, психологические, экономические, лингвистические и др. проблемы).
3	В о з р а с т н а я ф и з и о л о г и я и д о ш к о л ь н а я г и г и е н а	Особенности развития детей с особыми образовательными потребностями. Влияние условий воспитания и обучения на состояние здоровья детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями.
4	Мониторинг уровня развития умений и навыков детей дошкольного возраста	Мониторинг уровня развития умений и навыков детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями. Построение индивидуальной карты развития ребенка с особыми образовательными потребностями.
5	Профессиональные ориентиры педагога	Современные подходы к обеспечению качества дошкольного воспитания и обучения в условиях инклюзивного образования.
6	Основы научных исследований	Повышение мотивации к выбору тем исследований по инклюзивному образованию. Проблемы инклюзивного образования в современных научных исследованиях.
7	Профессионально- ориентированный иностраный язык	Овладение языковой компетенции, касающейся инклюзивного образования: дети с особыми образовательными потребностями, особые образовательные потребности, специальные условия для получения образования, психолого-педагогическое сопровождение, синдром дефицита внимания и гиперактивности, расстройства аутистического спектра и др.

8	Педагогика раннего и дошкольного возраста	Особенности воспитания и обучения детей раннего и дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями. Психолого-педагогическое сопровождение детей раннего и дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями.
9	Семейная педагогика и домашнее воспитание	У нас в семье особый ребенок. Методические рекомендации родителям по воспитанию детей с особыми образовательными потребностями в условиях семьи.
10	Современные образовательные технологии в дошкольной организации	Эффективные педагогические технологии оздоровления, нарушений развития, социальной адаптации детей: здоровьесберегающие; игровые (коррекционно-развивающие игры и упражнения); технологии дифференциации и индивидуализации обучения; информационные технологии и др.
11	Дополнительное образование дошкольников	Психолого-педагогическое сопровождение детей раннего и дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями в дополнительном образовании.
12	Менеджмент в дошкольном образовании	Нормативно-правовое обеспечение инклюзивного образования в Республике Казахстан. Концепция развития инклюзивного образования в Республике Казахстан. Рамка мониторинга инклюзивного образования. Типовые учебные программы дошкольного воспитания и обучения для детей с особыми образовательными потребностями (с нарушениями зрения, слуха, интеллекта, опорно-двигательного аппарата, со сложными развития и с общим недоразвитием речи) и др.
13	Методика формирования элементарных математических представлений дошкольников	Методика формирования элементарных математических представлений дошкольников с особыми образовательными потребностями: содержание, форма, методы, приемы, средства, оценивание достижений ребенка.
14	Естествознание и методика ознакомления с окружающим миром	Методика ознакомления с окружающим миром дошкольников с особыми образовательными потребностями: содержание, форма, методы, приемы, средства, оценивание достижений ребенка.
15	Методика музыкального воспитания дошкольников	Методика музыкального воспитания дошкольников с особыми образовательными потребностями: содержание, форма, методы, приемы, средства, оценивание достижений ребенка.
16	Развитие изобразительного творчества детей	Методика изобразительного искусства дошкольников с особыми образовательными потребностями: содержание, форма, методы, приемы, средства, оценивание достижений ребенка. Практикум по продуктивным видам детского творчества. Практикум по продуктивным видам детского творчества дошкольников с особыми образовательными потребностями.

17	Теория и методика физического воспитания детей дошкольного возраста	Методика физического воспитания детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями: содержание, форма, методы, приемы, средства, оценивание достижений ребенка. Физкультурно-оздоровительная работа в дошкольной организации с детьми с особыми образовательными потребностями.
18	Методика преподавания самопознания в дошкольной организации	Психологические особенности организации организованной учебной деятельности «Самопознание» детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями: содержание, форма, методы, приемы, средства, оценивание достижений ребенка.
19	Методика организации игровой деятельности и ППРС	Особенности организации игры с детьми с особыми образовательными потребностями. Робототехника для детей с особыми образовательными потребностями: Роболаб и среда Лего-Лого.
20	Саморазвитие детей дошкольного возраста	Методика позитивной социализации и личностного развития ребёнка с особыми образовательными потребностями. Условия развития инициативы и творческих способностей детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями на основе сотрудничества со взрослыми и сверстниками.
21	Методика развития речи детей дошкольного возраста	Методика развития речи детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями: содержание, форма, методы, приемы, средства, оценивание достижений ребенка.
22	Детская литература и драма	Использование детской художественной литературы в коррекционно-развивающей деятельности детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями. Театральная деятельность в работе с детьми с особыми образовательными потребностями.
23	Методика преподавания казахского (русского) языка в дошкольной организации	Методика преподавания казахского (русского) языка в дошкольной организации детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями: содержание, форма, методы, приемы, средства, оценивание достижений ребенка.
24	Методика обучения английскому языку в дошкольной организации	Методика обучения английскому языку в дошкольной организации детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями: содержание, форма, методы, приемы, средства, оценивание достижений ребенка.

Несмотря на то, что темы в разрезе частных методик звучат одинаково, содержание включает раскрытие следующих положений:

– анализ индивидуальных учебных программ на основе типовой учебной программы дошкольного воспитания и обучения (с общим недоразвитием речи, с незначительными нарушениями зрения, слуха, интеллекта, опорно-двигательного аппарата);

- мониторинг уровня развития умений и навыков детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями;
- рассмотрение способов элементарного оценивания результатов воспитания и обучения достижений ребенка для повышения мотивации;
- использование вариативных, специальных и альтернативных методов воспитания и обучения в организованной учебной деятельности в зависимости от Образовательной области;
- выбор формы обучения;
- создание предметно-пространственной развивающей среды с учетом потребностей данной группы детей. Анализ развивающего оборудования, компенсаторных и технических средств;
- вопросы специального психолого-педагогического сопровождения в разрезе освоения той иной Образовательной области;
- тьюторское сопровождение (педагог-ассистент).

Результаты и обсуждение

В исследовании участвовали две группы: студенты Казахского национального педагогического университета имени Абая (экспериментальная, 51 студент) и Казахского национального женского педагогического университета (контрольная, 50 студентов). Выборка составила 101 студент.

На констатирующем этапе исследования осуществлялась диагностика уровня готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования. Методы исследования: опрос и наблюдение.

Готовность будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования состоит из 3 критериев: мотивационного, когнитивного и деятельностного [7–8]. Определим их показатели и распределим по уровням (таблица 2).

– мотивационный – устойчивая мотивация к работе в условиях инклюзивного образования, направленность к безусловному принятию каждого ребенка независимо от его возможностей и потребностей; внутренняя готовность к позитивному восприятию детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями; наличие толерантной культуры.

– когнитивный: это система знаний и представлений об основных понятиях и принципах инклюзивного образования; нормативно-правовом обеспечении инклюзивного образования в Республике Казахстан; знание характеристики групп детей с особыми образовательными потребностями, особенности их психического и физического развития и методики построения воспитательно-образовательного процесса с такими детьми.

– деятельностный – отражает творческую активность в реализации профессионально-педагогических знаний в работе с дошкольниками с особыми образовательными потребностями и предполагает формирование у будущих педагогов соответствующих профессиональных компетенций.

Определим уровни готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования.

Критический – будущий педагог дошкольной организации не демонстрирует устойчивую мотивацию к работе в условиях инклюзивного образования; восприятие детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями вызывает жалость либо агрессию. Система знаний и представлений об основных понятиях и принципах инклюзивного образования в условиях дошкольной организации бессистемная, обрывочная. Демонстрирует интуитивное либо шаблонное владение способами и приемами работы с дошкольниками в условиях инклюзивного образования.

Репродуктивный – будущий педагог дошкольной организации демонстрирует интерес к работе в условиях инклюзивного образования. Позитивно воспринимает детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями, но при этом не проявляет инициативу в общении. Демонстрирует знания и представления об основных понятиях и принципах инклюзивного образования в условиях дошкольной организации на репродуктивном уровне. Не дифференцирует способы и приемы работы с дошкольниками в условиях инклюзивного образования, путает их с традиционными.

Продуктивный – будущий педагог дошкольной организации демонстрирует устойчивую мотивацию к работе в условиях инклюзивного образования; позитивно воспринимает детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями. Владеет системой знаний и представлений об основных понятиях и принципах инклюзивного образования в условиях дошкольной организации, стремится к самообразованию. Владеет способами и приемами работы с дошкольниками в условиях инклюзивного образования.

Для измерения мотивационного критерия нами использовалось закрытое анкетирование, количество вопросов – 8. Примеры вопросника: «Знаете ли вы что такое инклюзивное образование?», «Как вы относитесь к совместному воспитанию и обучению здоровых детей и детей с особыми образовательными потребностями?», «Готовы ли вы к работе в условиях инклюзивного образования?» и другие.

Для измерения когнитивного критерия нами использовалась беседа. Вопросник включал 10 вопросов: Назовите основные понятия и принципы инклюзивного образования. Назовите разницу между интегрированным и

инклюзивным образованием. Назовите нормативные документы, которыми регулируется инклюзивное образование в Республике Казахстан. Назовите содержание психолого-педагогического сопровождения дошкольников с особыми образовательными потребностями и другие.

Для измерения деятельностного критерия нами использовалось наблюдение в ходе педагогической практики (в группе из 22–25 детей, имеется 1 дошкольник с особыми образовательными потребностями (диагноз ПМПК), в контрольной группе – ЗПР; в экспериментальной – дислалия).

Рассмотрим результаты констатирующего этапа исследования более подробно (таблица 3–5).

Таблица 2 – Результаты констатирующего этапа исследования в экспериментальной группе

#	Испытуемый	Методы исследования			Уровни готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования
		анкетирование	беседа	наблюдение	
1	Виолетта Т.	6	7	Р	репродуктивный
2	Виктория П.	8	11	Р	репродуктивный
3	Севара А.	2	5	К	критический
4	Зухра А.	5	10	Р	репродуктивный
5	Азиза А.	4	4	К	критический
6	Шахадат У.	6	7	К	репродуктивный
7	Адиям У.	7	13	П	репродуктивный
...					
51	Гулсим М.	2	2	К	критический

Таблица 3 – Результаты констатирующего этапа исследования в контрольной группе

#	Испытуемый	Методы исследования			Уровни готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования
		анкетирование	беседа	наблюдение	
1	Айбике О.	11	17	Р	продуктивный
2	Айсауле Т.	5	14	Р	репродуктивный
3	Катерина С.	5	9	Р	репродуктивный
4	Бакыт У.	3	5	К	критический
5	Марьям Н.	12	15	П	продуктивный
6	Айгуль О.	8	10	Р	репродуктивный
7	Арина Б.	15	16	П	продуктивный

...					
50	Орал С.	10	13	П	репродуктивный

Общий уровень готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования высчитывался с помощью математического значения «Мода».

Таблица 4 – Сводные данные констатирующего этапа исследования

Испытуемые группы	Уровни готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования					
	Критический	%	Репродуктивный	%	Продуктивный	%
Контрольная	16	32	24	48	10	20
Экспериментальная	21	41	22	43	8	16

Получив данные констатирующего этапа исследования, определим, имеют ли одинаковые исходные данные обе испытуемые группы перед началом формирующего эксперимента, для этого используем U-критерий Манна-Уитни [9]. Полученное эмпирическое значение $U_{эмп}(1144)$, при $U_{кр} p \leq 0,01 = 932$, $U_{кр} p \leq 0,05 = 1032$ находится в зоне не значимости. Таким образом, подтвердилась гипотеза H_0 – испытуемые группы на начало формирующего этапа исследования не отличаются. Полученные данные свидетельствуют о дальнейшей чистоте эксперимента на контрольном этапе исследования.

Формирующий эксперимент, как говорилось ранее заключался в интеграции инклюзивного образования в разрезе всех базовых дисциплин и частных методик Образовательной программы 6В012 Дошкольное обучение и воспитание, согласно таблице 1.

В контрольном эксперименте использовались те же методы диагностики, что и при констатирующем: опрос, наблюдение. Результаты контрольного эксперимента представлены в таблицах 6–7.

Таблица 5 – Результаты контрольного этапа исследования в экспериментальной группе

#	Испытуемый	Методы исследования			Уровни готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования
		анкетирование	беседа	наблюдение	
1	Виолетта Т.	7	9	Р	репродуктивный
2	Виктория П.	9	12	Р	репродуктивный
3	Севара А.	5	7	Р	репродуктивный
4	Зухра А.	7	11	Р	репродуктивный
5	Азиза А.	6	7	Р	репродуктивный
6	Шахадат У.	6	8	Р	репродуктивный
7	Адилям У.	11	15	П	продуктивный
...					
51	Гулсим М.	4	5	Р	критический

В контрольной группе изменения незначительные, позиция по уровням готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования с критического на репродуктивный, всего у одного испытуемого #24 Бибигуль С. с результатами 5/7/К соответственно.

Таблица 6 – Сводные данные контрольного этапа исследования

Испытуемые группы	Уровни готовности будущих педагогов дошкольной организации к работе в условиях инклюзивного образования					
	Критический	%	Репродуктивный	%	Продуктивный	%
Контрольная	15	30	25	50	10	20
Экспериментальная	1	2	33	65	17	33

Выводы

Таким образом, после проведения формирующего эксперимента, включающего в экспериментальной группе интеграцию инклюзивного образования в разрезе всех базовых дисциплин и частных методик Образовательной программы 6В012 Дошкольное обучение и воспитание, мы получили следующие результаты уровня готовности к работе в условиях инклюзивного образования: критический – 2 %; репродуктивный – 65 %; продвинутый – 33 %.

На лицо существенная динамика изменения результатов в лучшую сторону в экспериментальной группе: критический уровень снизился на 39 %, репродуктивный уровень повысился на 22%, продвинутый уровень повысился на 17 %. В контрольной группе результаты остались почти без

изменений, всего 1–2 %, таким образом, критический уровень составил 30 %; репродуктивный уровень – 50 %; продвинутый уровень – 20 %.

Рассмотрим, имеют ли различия испытуемые группы после формирующего эксперимента, для этого вновь используем U-критерий Манна-Уитни. Полученное эмпирическое значение $U_{\text{эмп}}(870)$, при $U_{\text{кр}} p \leq 0,01 = 932$, $U_{\text{кр}} p \leq 0,05 = 1032$ находится в зоне значимости. Математическая обработка полученных результатов свидетельствует о подтверждении H_1 гипотезы.

Определим, тогда, есть ли сдвиг по уровням готовности к работе в условиях инклюзивного образования в экспериментальной группе. Для этого используем T – критерий Вилкоксона [10]. Полученное эмпирическое значение $T_{\text{эмп}}(231)$, при $T_{\text{кр}} p \leq 0,01 = 397$, $T_{\text{кр}} p \leq 0,05 = 466$ находится в зоне значимости. Таким образом, подтвердилась гипотеза H_1 – испытуемые экспериментальной группы по уровням готовности к работе в условиях инклюзивного образования имеют различия после формирующего эксперимента.

Математическая обработка результатов исследования показала эффективность интеграции инклюзивного образования в разрезе всей Образовательной программы профессиональной подготовки в экспериментальной группе.

Авторы выражают благодарность Казахскому национальному педагогическому университету имени Абая и Казахскому национальному женскому педагогическому университету за возможность организации опытно-экспериментальной работы и апробирования результатов исследования.

REFERENCES

1 Konseptualizasiya inkluzivnogo obrazovaniya i ego kontekstualizasiya v ramkah Missii NISEF. – Detskii fond OON (NISEF) [Conceptualization of inclusive education and its contextualization within the UNICEF Mission]. – United Nations Children's Fund (UNICEF), 2014.

2 Strategicheskii plan razvitiya Respubliki Kazahstan do 2025 goda (Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 15 fevralya 2018 goda, №636) [Strategic development plan of the Republic of Kazakhstan until 2025 (Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated February 15, 2018, No636)].

3 Gosudarstvennaya programma razvitiya obrazovaniya i nauki Respubliki Kazahstan na 2020–2025 gody. Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazahstan ot 27 dekabrya 2019 goda № 988 [State program for the development of education and

science of the Republic of Kazakhstan for 2020–2025. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 2019 No. 988].

4 Spravka po statisticheskomu uchetu detei s OOP v RK na 01.01.2017 g. MONRK. NNPS KP [Help on statistical accounting of children with SEN in the Republic of Kazakhstan as of 01.01.2017 MES RK].

5 Obrazovatel'naya programma napravleniya podgotovki 6V012 Doşkolnoe vospitanie i obuchenie Kazahskogo natsionalnogo jenskogo pedagogicheskogo universiteta, 2017 i 2019 godov [Educational program of the direction of training 6B012 Preschool education and training of the Kazakh National Women's Pedagogical University, 2017 and 2019].

6 Sillabusy dissiplin Obrazovatel'noi programmy napravleniya podgotovki 6V012 Doşkolnoe vospitanie i obuchenie KazNasJePU, 2019 [Syllabuses of disciplines of the Educational program of the direction of training 6B012 Preschool education and training of KazNTRPU, 2019].

7 **Leung, C., Leung, J., Leung, S., Karnilowicz, W.** Effectiveness of the Whole Inclusive School Empowerment (WISE) project in supporting preschool children with diverse learning needs. – Research in Developmental Disabilities, Volume 92, September 2019, 103433. – <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2019.103433>.

8 **Lam, S., Tsang, N., Keung, Y., Tong, Y., Mok, F., Chiu, A., Lai, Y., Yuen, L., Soh, D.** A comprehensive service delivery model for preschoolers with special educational needs: Its characteristics and effectiveness. – Research in Developmental Disabilities. – Volume 85. – February 2019. – P. 20–30. [Electronic resource]. – <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2018.10.005>.

9 U-kriterii Manna-Uitni [Mann-Whitney U-test]. [Electronic resource]. – <https://www.psychol-ok.ru/statistics/mann-whitney/> (Date of access 12.10.2019 and 07.03.2020).

10 T – kriterii Vilkoksona [T – Wilcoxon criterion]. [Electronic resource]. – <https://www.psychol-ok.ru/statistics/wilcoxon/> (Date of access 03/07/2020).

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

*А. Д. Сыздықбаева¹, Т. Б. Байназарова²

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.;

²Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ. Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ТӘЖІРИБЕ ЦУР 4.5: 6B012 МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ

Мақалада болашақ мектепке дейінгі педагогтардың инклюзивті білім беруде жұмыс істеуге дайындығы проблемасы ашылған. Авторлар «инклюзивті білім беру», «арнайы білім беру қажеттіліктері», «инклюзивті білім беруді интеграциялау» ұғымдарын SDG 4.5 іске асырудың сапалық сипаттамалары ретінде анықтайды. Зерттеу барысында авторлар инклюзивті білім барлық базалық пәндер мен зерттелетін мамандықтың жеке әдістері аясында интеграцияланған жағдайда болашақ мұғалімдер арасында инклюзивті білім беруде жұмыс істеуге дайындық деңгейінің жоғарылайтындығын анықтағысы келді. Зерттеуге Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті мен Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің студенттері қатысты. Тіркетеу 101 студенттен тұрды. Тәжірибе үш кезеңнен тұрды: анықтау, қалыптастырушы және бақылау. Зерттеудің анықталу кезеңінде мектепке дейінгі ұйымның болашақ мұғалімдерінің инклюзивті білім беруде жұмыс істеуге дайындық деңгейі анықталды. Қалыптастырушы кезеңде – 6B012 Білім беру бағдарламасының барлық базалық пәндер мен жеке әдістер контекстіндегі инклюзивті білім беруді интеграциялау эксперименттік топта мектепке дейінгі білім беру және тәрбиелеу. Бақылау сатысында зерттеудің бақылау және бақылау кезеңдерінің нәтижелерін қайталап диагностикалау және салыстыру. Болашақ мектепке дейінгі педагогтардың инклюзивті білім беруде жұмыс істеуге дайындығының деңгейін қалыптастырудың теориялық негіздері ашылды. Болашақ мектеп жасына дейінгі мұғалімдердің инклюзивті білім беруде (сыни, репродуктивті, өнімді) жұмыс істеуге критерийлері (мотивациялық, танымдық, белсенділік) және дайындық деңгейлері анықталды. 6B012 Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу бағыты бойынша білім беру бағдарламасында оқытудың 15–16 аптасына арналған базалық пәндер мен жеке әдістемелер аясында инклюзивті білім беруді интеграциялау бойынша эксперименттік жұмыстың нәтижелері ұсынылды.

Кілтті сөздер: кәсіптік даярлық, болашақ тәрбиешілер, инклюзивті білім беру, ерекше білім беру қажеттіліктері, мектеп жасына дейінгі балалар.

*A. D. Syzdykbayeva¹, T. B. Baynazarova²

¹Kazakh National Women's Pedagogical University,
Abai Kazakh National Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Almaty;

²Kazakh National Women's Teacher Training University,
Republic of Kazakhstan, Almaty.

Material received on 10.12.21.

EXPERIENCE IMPLEMENTATION OF SDG 4.5: INTEGRATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN THE EDUCATIONAL PROGRAM OF THE TRAINING DIRECTION 6B012 PRESCHOOL EDUCATION AND UPBRINGING

The article reveals the problem of the readiness of future preschool teachers to work in inclusive education. The authors define the concepts of «inclusive education», «special educational needs», «integration of inclusive education» as qualitative characteristics of the implementation of SDG 4.5. In the study, the authors wanted to determine whether the level of readiness to work in inclusive education among future educators will increase if inclusive education is integrated in the context of all basic disciplines and private methods of the studied specialty. The study involved students from the Kazakh National Women's Teacher Training University and Abai Kazakh National Pedagogical University. The sample consisted of 101 students. The experiment consisted of three stages: ascertaining, formative and control. At the ascertaining stage of the study, the level of readiness of future teachers of a preschool organization to work in an inclusive education was diagnosed. At the formative stage – the integration of inclusive education in the context of all basic disciplines and private methods of the Educational program 6B012 Preschool education and upbringing in the experimental group. At the control stage, repeated diagnostics and comparison of the results of the ascertaining and control stages of the study. The theoretical foundations of the formation of the level of readiness of future preschool teachers to work in inclusive education are revealed. The criteria (motivational, cognitive, activity) and the levels of readiness of future preschool teachers to work in inclusive education (critical, reproductive, productive) have been determined. The results of experimental work on the integration of inclusive education in the context of basic disciplines and private methods for 15–16 weeks of training in the educational program of the direction of training 6B012 Preschool education and upbringing are presented.

Keywords: professional training, future educators, inclusive education, special educational needs, preschool children.

FTAMP 14.37.27

<https://doi.org/10.48081/TZQS1777>

*C. E. Темірәалиева¹, И. В. Батяшова², О. А. Кривец³,
С. Е. Жилгелдинов⁴, Е. Р. Оралтаев⁵

^{1,2,3,4,5}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МҰҒАЛІМІН КӘСІБИ ҚЫЗМЕТТІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУҒА ДАЙЫНДАУ

Қазіргі білім беру кеңістігінде инклюзивті білім беруді енгізу және педагогтерді инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби қызметке дайындау жаһандық мәселеге айналып отыр. Білім беру мекемелерінде міндетті компонент болып табылатын дене шынықтыру пәнін инклюзивті білім беру жағдайында ұйымдастыру бүгінгі күнде өте өзекті. Мақалада дене шынықтыру мұғалімін инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби құзыреттілігін арттыру туралы жазылған. Инклюзивті білім беру жағдайында дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби дайындығын анықтау мақсатында, сауалнама жүргізіліп, мәселелер мен дайындық деңгейі анықталды. Зерттеу нәтижелерін ескере отырып, отандық және шетелдік ғалымдардың мұғалімнің инклюзивті білім беру жағдайындағы дайындығы туралы анализ жасалынды. Теориялық талдау негізінде, инклюзивті білім беру аясында өз қызметін жүзеге асыратын дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби құзіреттілігінің негізгі компоненттері анықталды: мотивациялық-құндылық, танымдық, ұйымдастырушылық-белсенділік, рефлексивті компоненттер. Дене шынықтыру мұғалімдерін инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби қызметін жүзеге асыруға дайындауда біліктілікті арттыру курсы құрастырылды. Курстық дайындық негізгі 3 модульден тұрады: жаңартылған білім беру мазмұнындағы инклюзивті білім беру; инклюзивті білім беру практикасы; бейімделген дене шынықтыру теориясы мен әдістемесі.

Кілтті сөздер: инклюзивті білім беру, дене шынықтыру мұғалімі, инклюзивті құзыреттілік, мүмкіндігі шектеулі балалар, кәсіби дайындық.

Кіріспе

Қазіргі уақытта елімізде, бүкіл әлемдегі сияқты, инклюзивті білім беруге ерекше көңіл бөлінеді. «Инклюзивті білім беру (фр. «Inclusif», лат. «include» – қорытындылаймын, қосамын) – ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін білімге қолжетімділікті қамтамасыз ететін, барлық балалар үшін әртүрлі қажеттіліктерге бейімделу тұрғысынан білімге қолжетімділікті білдіретін даму, жалпы білім беру үдерісі» [1].

Мемлекет білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз етуді өз мекемелері: мектепке дейінгі, жалпы бастауыш, жалпы негізгі және жалпы орта, қосымша, кәсіптік білім беру мекемелері бар білім беру жүйесі арқылы жүзеге асырады.

Инклюзивті білім беру жүйесін құрудың негізгі мақсаты ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларды оқытуда кедергісіз ортаны жобалау болып табылады. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін білім беру мекемелерін техникалық жарақтандыруды, сондай-ақ кәсіптік білім беру білім алушылары мен білім беру ұйымдарының педагогтері үшін білім беру мекемелерінде бейімдеу және оқыту процесін жеңілдету үшін ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларды дамытуға және олармен өзара іс-қимыл жасауға бағытталған арнайы оқу курстары мен арнайы бағдарламалар әзірлеуді білдіретін шаралар кешенін іске асыру қажет болады [2].

Қазіргі уақытта құрылып жатқан инклюзивті білім беру жүйесі қалыптасқан білім беру жүйесін толық өзгертуді емес, кәсіби білім беру ережелерін, оның элементтерін, олардың мақсат қоюға қосқан үлесін, инклюзия аясында Дені сау құрдастарымен бірге оқитын денсаулық жағдайындағы ауытқулары бар адамдардың білім беру процесін ұйымдастыру мен жүзеге асыруды нақтылауды талап етеді.

Зерттеудің мақсаты инклюзивті білім беру жағдайында дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінің мазмұнын қарастыра отырып, оны дамытудың педагогикалық жолдарын айқындау.

Міндеттері: дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінің компоненттерін анықтау; инклюзивті құзыреттілігін зерттеу; инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби құзыреттілігін дамыту курсы әзірлеу.

Теориялық маңыздылығы: дене шынықтыру мұғалімінің инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби құзыреттілігінің компонентері зерделеніп, инклюзивті құзыреттілігі айқындалады.

Практикалық маңыздылығы: инклюзивті білім беру жағдайында дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру курсының бағдарламасы әзірленді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу әдістері ретінде біз дене шынықтыру мұғалімдерін даярлау, сондай-ақ инклюзивті білім беру мәселелері бойынша әдебиеттерді талдауды, сауалнама, бақылау әдістерін және математикалық статистикалық әдістерді қолдандық.

Нәтижелер және талқылау

Қарастырылып отырған мәселе шеңберінде біз Павлодар облысының мектептерінде жұмыс істеп жатқан дене шынықтыру мұғалімдердің инклюзивті білім беру жағдайындағы жұмысқа дайындығына зерттеу жүргіздік. Зерттеуге 81 дене шынықтыру мұғалімі қатысты.

Жүргізілген сауалнама нәтижесінде мынадай нәтижелер алынды.

«Сіз «инклюзивті білім» терминімен таныссыз ба?» сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің 90 %-ы оң жауап берді, ал 10 %-ы таныс емес екенін айтты.

«Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар мен сау балаларды бірлесіп оқытуға сіз қалай қарайсыз?», – деген сауалға респонденттердің 52 %-ы оң, 48 %-ы теріс жауап берді.

«Сіз педагогикалық университеттің студенттері болған кезде, сіз мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс жасаудың ерекшеліктерін зерттедіңіз бе?», – деген сауалға респонденттердің 37 %-ы оң жауап берді, 63 %-ы теріс жауап берді.

Дені сау балалар мен мүмкіндігі шектеулі балалардың бірлескен сабақтарын ұйымдастыру кезінде дене шынықтыру мұғалімдерінің жұмысын қиындататын факторлар туралы сұраққа келесі жауаптар алынды.

Педагогтерді дені сау балалар мен мүмкіндігі шектеулі балалардың (58 %) өзара іс-қимылын ұйымдастырудың күрделілігі, мүгедек балалармен қарым-қатынас жасау үшін арнайы дағдылардың болмауы (мысалы, сурдоаударма меңгеруі) сұралғандардың 12 %-ын қорқытады, ал мұндай сабақтарға арналған арнайы жабдықтар мен құралдардың болмауы, сұралғандардың 23 %-ын алаңдатады.

Мүгедек балалармен сабақ жүргізу әдістемесін жеткіліксіз білу қиындық туғызады – 7 %.

Зерттеу нәтижесінен дене шынықтыру мұғалімдерінің инклюзивті құзыреттілігін арттыру қажеттілігі анықталды.

Б. Г. Гершунскийдің анықтамасы бойынша білім беру – бұл «тұтастай алғанда да, әр компонентке де тән инвариантты қасиеттердің болуымен сипатталатын жүйе. Мұндай қасиеттерге мыналар жатады: икемділік, динамизм, өзгергіштік, бейімделу, тұрақтылық, болжамдылық, сабақтастық,

тұтастық» [3]. Бұл инклюзивті білім берудің негізгі ережелеріне толық сәйкес келеді.

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі элементтері:

- 1) білім беру мақсаты;
- 2) білім мазмұны;
- 3) білім алу құралдары мен тәсілдері;
- 4) білім беру процесін ұйымдастыру нысандары;
- 5) нақты білім беру үдерісі білім алушыларды оқыту, тәрбиелеу және дамытудың бірлігі ретінде;
- 6) білім беру үдерісінің субъектілері мен объектілері;
- 7) білім беру ортасы;
- 8) білім беру нәтижесі, яғни осы оқу орнындағы адамның білім деңгейі.

Дене шынықтыру жалпы білім беру мекемелерінде де, барлық бейіндегі жоғары білім беру ұйымдарында да міндетті пән болып табылады. Сондықтан, кәсіби педагогикалық білім беру аясында инклюзивті практикамен білім беру мекемелерінде дене шынықтыру мұғалімінің кәсіби қызметін сәтті жүзеге асыру үшін қажетті арнайы құзіреттіліктерді қалыптастыру қажет.

Инклюзивті білім беруді жобалау мен жүзеге асыруда білім беру үдерісін жүзеге асыратын педагогтің кәсіби құзіреттілік деңгейі ерекше рөл атқарады, бұл оқытудың дене шынықтыру бойынша педагогтарды даярлау процесіне өзгерістер енгізуді талап етеді [4].

Қазақстандық зерттеуші Оралканова И. А. «Мұғалімдердің инклюзивті білім беру жағдайында жұмысқа даярлығы» инклюзивті білім беру талаптарын есепке ала отырып оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыруда кәсіби әрекетті жоғары мотивациялық-құндылықтық деңгейде орындауға мүмкіндік беретін үйлесімді өзара әрекеттесуші, өзара толықтырушы психологиялық және кәсіби сапалардың кешені ретінде айқындайды» [5].

Аубакирова С. Д. «Болашақ педагогтің инклюзивті білім беру жағдайындағы жұмысқа деонтологиялық дайындығын кәсіби борышқа сәйкес инклюзивті білім беру жағдайында оның тиімді педагогикалық қызметін айқындайтын құзіреттер кешені (құндылық мағыналық, ақпараттық-когнитивтік; әлеуметтік-коммуникативтік құзіреттер, ұйымдастырушылық-басқарушылық құзіреттер және жеке өзін-өзі жетілдіру құзіреттері) арқылы мазмұнды түрде ашылатын оның жеке сапасы ретінде анықтайды» [6].

Рымханова А. Р. «Инклюзивті білім беру жағдайындағы мұғалімнің кәсіби дайындығы – бұл мұғалімдердің инклюзивті білім беру философиясын түсінуі және қабылдауы, инклюзивті білім беруді оң көзқарастың объектісі ретінде қабылдау және түсіну, инклюзия процесін дамытуға жеке

қызығушылық; инклюзивті білім беру ортасының субъектілері болып табылатын мүмкіндігі шектеулі балалардың дамуының психологиялық заңдылықтары мен жеке ерекшеліктерін білу; оларды эмоционалды қабылдау; психофизикалық дамудың әртүрлі санаттарындағы балаларды бірлесіп оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыра білу; түзету-педагогикалық ықпал етудің оңтайлы әдістерін қолдану; білім беру процесінің барлық субъектілері арасында өзара іс-қимыл жасау қабілеті; инклюзивті білім беру жағдайында өзінің оқу және кәсіби қызметін талдау қабілетінде көрінетін жүзеге асырылатын педагогикалық іс-әрекеттің рефлексиясы», – деп қарастырады [7].

Мұғалімнің дене шынықтыру саласындағы кәсіби құзіреттілігі көп факторлы құбылыс ретінде, кәсіпқойлықтың мәдени құрамдас бөлігі ретінде, мұғалімнің теориялық білім жүйесін және оларды нақты педагогикалық жағдайларда қолдану тәсілдерін, мұғалімнің құндылық бағдарларын, сондай-ақ оның мәдениетінің интегративті көрсеткіштерін (сөйлеу, қарым-қатынас стилі, өзіне және өз қызметіне қатынасы және т.б.) қамтитын тұтас құзіреттілік білім ретінде қарастырылуы керек. Құзіреттілікті объективті түрде байқауға болады, белгілі бір дәлдікпен өлшенеді, мақсатты түрде қалыптасады [8]. Мұғалімнің кәсіби құзіреттілігі оның педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындығының бірлігі болып табылады және оның кәсібилігін сипаттайды.

Инклюзивті білім беру аясында өз қызметін жүзеге асыратын дене шынықтыру мұғалімнің кәсіби құзіреттілігінің негізгі компоненттеріне мотивациялық-құндылық, танымдық, ұйымдастырушылық-белсенділік, рефлексивті компоненттер жатады.

Мотивациялық-құндылық компоненті мыналарды қамтиды: инклюзивті білім беру құндылықтарын қабылдау; осы салада кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруға бағытталған; жаңа және арнайы білімді игеруге, кәсіби өзін-өзі тәрбиелеуге ұмтылу; инклюзивті мекеме жағдайында педагогикалық қызмет нәтижелері үшін жауапкершілікті қабылдауға дайын болу; мамандардың пәнаралық командасының жұмысына қатысуға дайын болу.

Когнитивті компонент: мұғалімнің инклюзивті білім берудің негізгі принциптерін білуі; инклюзивті білім беру саласындағы нормативтік базаны білу; инклюзивті білім беру жағдайында балалардың дамуының психологиялық заңдылықтары мен ерекшеліктерін білу; инклюзия жағдайында оқу педагогикалық процесін жобалау әдістерін білу; мүмкіндігі шектеулі балалардың даму ерекшеліктерін білу; жалпы және түзету педагогикасын білу.

Кәсіби құзыреттіліктің *әрекет компоненті*: толеранттылық және бағаланбаушылық қағидаттарында білім беру процесінің барлық субъектілерімен әлеуметтік өзара іс-қимылды құру қабілеті; инклюзивті балалар ұжымында, инклюзивті білім беру процесінің ересек қатысушыларының ұжымында толерантты қарым-қатынасты қалыптастыру қабілеті; мүмкіндігі шектеулі балалар туралы ақпаратты жинау және бастапқы өңдеуді жүзеге асыру қабілеті; инклюзивті білім беру ортасын жобалау және оның дидактикалық мазмұны; балалардың жас және психофизиологиялық ерекшеліктеріне сәйкес бірлескен және жеке білім беру іс-әрекетін ұйымдастыра білу; қолданылатын әсерлерге байланысты баланың жағдайы мен даму динамикасын болжай білу; балалардағы академиялық ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік құзіреттіліктерді де қалыптастыра білу; осы нозологиялық топ үшін ұсынылған әдістер мен технологияларды қолдана білу; мүгедек балалардың ата-аналарымен өзара іс-қимылды жүзеге асыра білу.

Педагогтің кәсіби құзыреттілігінің *рефлексивті компоненті* келесі компоненттердің болуын болжайды: ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен және олардың ата-аналарымен қарым-қатынаста эмоционалды жағдайды өзін-өзі реттеу мүмкіндігі; өз қызметінің рефлексиясы негізінде өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі дамыту мүмкіндігі; «кәсіби жанудың» алдын-алуды жүзеге асыру мүмкіндігі.

Инклюзивті білім беруді белсенді енгізу кезінде бакалавриат және магистратура деңгейінде педагогтарды даярлауға, сондай-ақ педагогтердің дене шынықтыру бойынша біліктілікті арттыру жүйесінде қайта даярлаудан өтуіне арнайы модульдерді енгізу орынды болуы мүмкін. Бұл іс-шаралар ерекше қажеттіліктері бар білім алушылармен оқу процесінің сапасын одан әрі арттыруға мүмкіндік береді.

Құзыреттілік тізімін әзірлеудің негізі инклюзивті білім берудің төрт негізгі құндылығы болып табылады, олардың әрқайсысы мұғалімнің құзыреттілік саласының екі форматын ұсынады.

Осылайша, «оқушылар контингентінің көпжоспарлығына құрметпен қарау (контингенттің көпжоспарлығы білім беру ресурсы ретінде қарастырылады)» базалық құндылығы инклюзивті білім беру тұжырымдамаларын білуді және педагогтің оқушылардың көпжоспарлы контингентіне қатынасын білдіреді [9].

«Базалық құндылық» – барлық оқушыларға қолдау көрсету (мұғалім барлық оқушылардың үлгеріміне жоғары талаптар қояды) барлық оқушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, оқу процесінің білім беру, әлеуметтік және эмоционалды компоненттерін ұйымдастыруды, сонымен

қатар көп қырлы ұжымдармен жұмыс істеудің тиімді әдістерін қолдануды білдіреді.

«Командада жұмыс істеу» – (барлық педагогтердің қызметі ынтымақтастық және командада жұмыс істеу негізінде жүзеге асырылады) инклюзивті білім беру педагогының базалық құндылығы ретінде отбасылармен жұмысты және педагогтармен, әртүрлі бейіндегі мамандармен ынтымақтастықты білдіреді.

Тағы бір негізгі құндылық «жеке кәсіби өсу» (оқыту дағдыларды жетілдіруді болжайды; оқытушылар үнемі оқуы керек) – педагог практик ретінде өз қызметін үнемі талдайды, сондай-ақ базалық педагогикалық даярлықтың болуы үздіксіз білім берудің негізі ретінде [10].

Дене шынықтыру мұғалімдерін инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби қызметін жүзеге асыруға дайындауда біліктілікті арттыру курсы құрастырды. Курс мазмұны 1-кестеде берілген.

Біліктілікті арттыру курстарының мақсаты мен міндеттері:

– бейімдік дене шынықтырудың базалық нысандары, құралдары мен әдістері туралы, жалпы білім берудің дене тәрбиесіндегі инклюзивті оқыту үдерісі туралы түсінік қалыптастыру;

– әртүрлі нозологиялық топтағы мүмкіндігі шектеулі адамдардың дене дамуы мен дене дайындығын басқарудың қазіргі заманғы дене шынықтыру-спорт технологиялары, қимыл әрекеттері мен дене жаттығуларын оқытудың құралдары мен әдістері туралы білімдерін кеңейту;

– маманның мүмкіндігі шектеулі балалар мен мүгедектерді дене шынықтыру сабақтарына қабылдауға дайындығын қалыптастыру;

– бейімделген дене шынықтыру білімінің бағдарламаларын әзірлеу білігін қалыптастыру.

Бағдарламаны игеру нәтижесінде курс тыңдаушылары:

– бейімдік дене шынықтыру теориясы мен әдістемесінің негіздерін білуі;

– ДДҰ-мен балалардың дене дамуының деңгейін анықтау және олардың дене дайындығын арттыруға жәрдемдесу үшін дене шынықтыру құралдарын қолдана білуі;

– сыныпта, топта балалар арасындағы әлеуметтік өзара іс-қимылды ұйымдастыру әдістемелерін меңгеруі тиіс.

Курстың дайындыққа 3 модуль кірді:

1 Жаңартылған білім беру мазмұнындағы инклюзивті білім беру (10 сағ).

2 Инклюзивті білім беру практикасы (30 сағ).

3 Бейімделген дене шынықтыру теориясы мен әдістемесі (32 сағ).

Кесте 1 – Дене шынықтыру мұғалімдеріне арналған біліктілікті арттыру курсының мазмұны

№	Мазмұны	Сағат саны
1 модуль. Жаңартылған білім беру мазмұнындағы инклюзивті білім беру (10 сағ).		
1	Мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім берудің тұжырымдамалық негіздері	5
2	Инклюзивті білім беруді ұйымдастырудағы нормативтік-құқықтық құжаттар	5
2 модуль. Инклюзивті білім беру практикасы (30 сағ).		
3	Инклюзивтік білім берудің шарттары мен модельдері интеграцияның әртүрлі модельдерін табысты енгізуді қамтамасыз ету	10
4	Мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруді жаппай білім беру мекемелеріне енгізу: болашағы мен проблемалары	10
5	Мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім беруді білім беру мекемелеріне енгізу бойынша әдістемелік ұсыныстар	10
3 модуль. Бейімделген дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі (32 сағ).		
6	Бейімделген дене шынықтыру түрлері, олардың қысқаша сипаттамасы	5
7	Бейімделген дене шынықтырудағы моториканы оқыту	12
8	Инклюзивті білім беру жағдайында дене шынықтыру пәнінің бейімделген бағдарласын әзірлеу практикумы	15

Курс барысында жүзеге асырылатын білім беру технологиялары: дәрістер, семинарлар, іскерлік және рөлдік ойындар, жобалар әдісі, топтық пікірталас, нақты жағдайларды талдау, дөңгелек үстелдер.

Курс тыңдаушылары дене шынықтыру бойынша бейімделген жеке бағдарламасын құрастыруға тиіс болды, оған мыналар кіреді: пәннің ерекшелігін ескере отырып, мақсатын нақтылаумен түсіндірме жазба, оқу пәнінің жалпы сипаттамасы, оқу жоспарындағы оқу пәнінің орнын сипаттау, оқу пәні мазмұнының құндылық бағдарларын сипаттау, оқу пәні менгерудің жеке және пәндік нәтижелері, оқу пәнінің мазмұны, оқу іс-әрекетінің негізгі түрлерін анықтай отырып, тақырыптық жоспарлау, білім беру процесін материалдық-техникалық қамтамасыз етуді сипаттау. Курстық дайындықтың қорытындысы бойынша тест тапсырады және жоба қорғайды.

Қорытынды

1 Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі адамдардың әлеуметтік интеграциясы процесінің негізгі компоненттерінің бірі болып табылады. Сауалнама нәтижелері қатысушылардың кейбіреуі «инклюзивті білім беру» терминімен таныс емес екенін және сұралғандардың жеткілікті үлкен пайызы дені сау балалар мен денсаулығы нашар балаларды бірлесіп оқытуға қарсы екенін көрсетеді. Сонымен бірге, қазіргі мұғалімдердің сауалнамасының нәтижелері оптимистік болды, өйткені жалпы білім беру ұйымдарының оқытушылары өздерінің кәсіби қызметінде инклюзивті білім беру құбылысына тап болды.

2 Инклюзивті білім беру жағдайында дене шынықтыру мұғалімінің жұмысын қиындататын факторларды талдай отырып, болашақ мамандардың көпшілігі нормативтік дамып келе жатқан балалар мен мүмкіндігі шектеулі балалар арасындағы өзара әрекеттесуді қалай тиімді ұйымдастыруға болатындығы туралы алаңдайтынын түсінеміз. Бұл ретте білім беру ұйымдарының жұмыс істеп жатқан педагогтары да алаңдаушылық білдірді.

3 Зерттеу нәтижелері бойынша біз болашақ дене шынықтыру мұғалімдерінің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайындығын мақсатты түрде қалыптастыру қажеттілігін түсіндік.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Хижняк, Л. А.** Инклюзивное образование лиц с ограниченными возможностями здоровья // Вестник Московского государственного областного университета. – 2015. – № 2. – С. 21–31.

2 Инклюзивная физическая рекреация студентов : метод. рекомендации / под. ред. С. О. Филипповой. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2017. – 96 с.

3 **Гершунский, Б. С.** Философия образования для XXI века : учеб. пособие для самообразования. 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2002. – 512 с.

4 **Зимняя, И. А.** Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

5 **Оралканова, И. А.** Формирование готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования : дисс. на соиск. уч. степени доктора философии. – Алматы, 2014. – 180 с.

6 **Аубакирова, С. Д.** Сущность деонтологической готовности будущих педагогов к работе в условиях инклюзивного образования // Вестник Торайғыров университета. Педагогическая серия, 2020. – № 3. – С. 122–134.

7 **Рымханова, А. Р.** Психолого-педагогические аспекты подготовки будущих педагогов к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования // Научное обозрение. Психологические науки. – 2020. – № 1. [Электронный ресурс]. – URL: <https://science-psychology.ru/ru/article/view?id=78> (Дата обращения 25.10.2021).

8 **Хуторской, А. В.** Ключевые компетенции. Технологии конструирования // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55–61.

9 **Кетриш, Е. В.** Готовность педагога к работе в условиях инклюзивного образования [Электронный ресурс] : монография / Е. В. Кетриш. – Екатеринбург : Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2018. – 120 с.

10 **Шеенко, Е. И., Рыжкова, Н. Н.** К проблеме подготовки выпускников по специальности «адаптивная физическая культура», ориентированных к осуществлению инклюзивной формы физического воспитания в школе // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – № 3. [Электронный ресурс]. – URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=28815> (Дата обращения 26.10.2021).

REFERENCES

1 **Hizhnyak, L. A.** Inkluzivnoe obrazovanie lic s ogranichennymi vozmozhnostyami zdorov'ya [Inclusive education of persons with disabilities] // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. – 2015. – No 2. – P. 21–31.

2 Inkluzivnaya fizicheskaya rekreaciya studentov [Inclusive physical recreation of students] : metod. rekomendacii / ed. by S.O. Filippovoj. – St. Peterburg : Izd-vo RGPU im. A. I. Gercena, 2017. – 96 p.

3 **Gershunskij, B. S.** Filosofiya obrazovaniya dlya XXI veka [Philosophy of education for the XXI century] : ucheb. posobie dlya samoobrazovaniya. 2-e izd., pererab. i dop. – Moscow, 2002. – 512 p.

4 **Zimnyaya, I. A.** Klyuchevye kompetencii – novaya paradigma rezul'tata obrazovaniya [Key competencies – a new paradigm of the result of education] // Vysshee obrazovanie segodnya. – 2003. – No 5. – P. 34–42.

5 **Oralkanova, I. A.** Formirovanie gotovnosti uchitelej nachal'nyh klassov k rabote v usloviyah inkluzivnogo obrazovaniya [Formation of readiness of primary school teachers to work in inclusive education] : diss. na soisk. uch. stepeni doktora filosofii. – Almaty, 2014. – 180 p.

6 **Aubakirova, S. D.** Sushchnost' deontologicheskoy gotovnosti budushchih pedagogov k rabote v usloviyah inkluzivnogo obrazovaniya [The essence of deontological readiness of future teachers to work in inclusive education]. In

Vestnik Torajgyrov universiteta. Pedagogicheskaya seriya, 2020. – № 3. – P. 122–134.

7 **Rymhanova, A. R.** Psihologo-pedagogicheskie aspekty podgotovki budushchih pedagogov k professional'noj deyatel'nosti v usloviyah inkluzivnogo obrazovaniya [Psychological and pedagogical aspects of preparing future teachers for professional activity in inclusive education]. In Nauchnoe obozrenie. Psihologicheskie nauki. – 2020. – № 1. [Electronic resource]. – URL: <https://science-psychology.ru/ru/article/view?id=78> (Date of access 25.10.2021).

8 **Hutorskoj, A. V.** Klyuchevye kompetencii. Tekhnologii konstruirovaniya [Key competencies. Design technologies]. In Narodnoe obrazovanie. – 2003. – No 5. – P. 55–61.

9 **Ketrish, E. V.** Gotovnost' pedagoga k rabote v usloviyah inkluzivnogo obrazovaniya [Teacher's readiness to work in inclusive education] : monografiya / E. V. Ketrish. – Ekaterinburg : Izd-vo Ros. gos. prof.-ped. un-ta, 2018. – 120 p.

10 **Sheenko, E. I., Ryzhkova, N. N.** K probleme podgotovki vypusknikov po special'nosti «adaptivnaya fizicheskaya kul'tura», orientirovannyh k osushchestvleniyu inkluzivnoj formy fizicheskogo vospitaniya v shkole [On the problem of training graduates in the specialty «adaptive physical culture», focused on the implementation of an inclusive form of physical education at school]. In Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2019. – № 3. [Electronic resource]. – URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=28815> (Date of access 26.10.2021).

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*С. Е. Темиргалиева¹, И. В. Батяшова², О. А. Кривец³, С. Е. Жилгелдинов⁴, Е. Р. Оралтаев⁵

^{1,2,3,4,5}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, Павлодар.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ К ОСУЩЕСТВЛЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Внедрение инклюзивного образования в современном образовательном пространстве и подготовка педагогов к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования становится глобальной проблемой. Организация

предмета «Физическая культура» в образовательных учреждениях в условиях инклюзивного образования, являющегося обязательным компонентом, сегодня очень актуальна. В статье рассказывается о повышении профессиональной компетентности учителя физической культуры в условиях инклюзивного образования. С целью определения профессиональной подготовки учителя физической культуры в условиях инклюзивного образования был проведен опрос, определены проблемы и уровень подготовки. С учетом результатов исследования проведен анализ готовности отечественных и зарубежных ученых к преподаванию в условиях инклюзивного образования. На основе теоретического анализа выявлены основные компоненты профессиональной компетентности учителя физической культуры, осуществляющего свою деятельность в рамках инклюзивного образования: мотивационно-ценностный, познавательный, организационно-деятельностный, рефлексивный компоненты. Разработан курс повышения квалификации по подготовке учителей физической культуры к осуществлению профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования. Курсовая подготовка состоит из 3 основных модулей: инклюзивное образование в обновленном содержании образования; практика инклюзивного образования; теория и методика адаптивной физической культуры.

Ключевые слова: инклюзивное образование, учитель физической культуры, инклюзивная компетенция, дети с ограниченными возможностями, профессиональная подготовка.

*S. E. Temirgalieva¹, I. V. Batyashova², O. A. Krivets³, S. E. Zhilgeldinov⁴, E. R. Oraltaev⁵

*^{1,2,3,4,5}Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.
Material received on 10.12.21.*

PREPARATION OF A PHYSICAL EDUCATION TEACHER FOR THE IMPLEMENTATION OF PROFESSIONAL ACTIVITIES IN AN INCLUSIVE EDUCATION

The introduction of inclusive education in the modern educational space and the preparation of teachers for professional activity in the context of inclusive education is becoming a global problem. The organization of the subject «Physical Culture» in educational institutions in the context

of inclusive education, which is a mandatory component, is very relevant today. The article describes the improvement of the professional competence of a physical education teacher in the context of inclusive education. In order to determine the professional training of a physical education teacher in an inclusive education, a survey was conducted, problems and the level of training were identified. Taking into account the results of the study, the analysis of the readiness of domestic and foreign scientists to teach in inclusive education was carried out. Based on the theoretical analysis, the main components of the professional competence of a physical education teacher who carries out his activities within the framework of inclusive education are identified: motivational-value, cognitive, organizational-activity, reflexive components. A refresher course has been developed to train physical education teachers to carry out professional activities in inclusive education. The course preparation consists of 3 main modules: inclusive education in the updated content of education; the practice of inclusive education; theory and methodology of adaptive physical culture.

Keywords: inclusive education, physical education teacher, inclusive competence, children with disabilities, vocational training.

ИДЕОЛОГИЯ И ВОСПИТАНИЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ
ПРОЦЕССЕ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

SRSTI 14.07.03

<https://doi.org/10.48081/NBBI20829>***L. Mukhtar**Al-Farabi Kazakh National University,
Republic of Kazakhstan, Almaty**FEATURES OF VALUE ORIENTATION DEVELOPMENT TO
FOREIGN LANGUAGE CULTURE OF STUDENTS: ASPECT
OF INTERCULTURAL COMMUNICATION**

The article analyzes the specificity of the concept of the value attitude of students to a foreign language culture and its role in intercultural communication, reveals the psychological and pedagogical mechanisms of its formation in the context of foreign language education. The formation of this type of attitude among students is considered as a source of the development of thinking, value orientations, models of behavior and forms of activity that ensure their successful self-realization as subjects of their native culture in the polyphony of modern society. Pointing to the multifaceted nature of the concept under study, the author presented a component analysis of the value attitude, revealing the psychological and pedagogical mechanisms of its formation in the context of foreign language education. It is proved that teaching a foreign language (in the unity of education, training and development) on the basis of a comparative-comparative study of a foreign language and native cultures has optimal conditions for the formation of this attitude in the context of a personality-oriented and culturological approaches.

Keywords: value attitude, foreign language culture, dialogue of cultures, intercultural communication, foreign language teaching.

Introduction

Active intercultural interaction, along with positive changes, exacerbates the problems of cross-cultural communication in modern society, due to the contradictions between the values and the way of life of the peoples of different

countries. In this regard, the issues of finding ways to transform cultural diversity from a factor that hinder intercultural dialogue into a means of mutual understanding and enrichment, into a tool for the development of a socially active and independent personality, capable of being a full-fledged participant in the dialogue of cultures, are being actualized in education. In order to perceive a foreign culture and treat it as equal and valuable in view of its uniqueness, students must form a value attitude towards a foreign language culture. It is this that will allow us to treat a different image of the world with sympathy, tolerance and at the same time with a certain degree of criticality, appropriating the most valuable cultural experience. The implementation of this task can be successfully carried out in teaching a foreign language, built in the context of a dialogue of cultures.

The provision on the need to co-study language and culture at the end of the 20th century acquired an axiomatic sound and served as the basis for the development of the theory of intercultural learning, reflecting the cultural orientation in language education (M. Bennett, E. I. Passov, S. G. Ter-Minasova, V. S. Bibler, V. V. Safonova, N. D. Galskova, G. Neuer, H. Hunfeld, etc.). Foreign language education acts at the present stage of the country's development as a significant medium in establishing mutual understanding between speakers of different cultures and languages [1]. Analyzing the educational functions of a foreign language, V. V. Safonova emphasizes that today it is necessary to teach a foreign language «as a means of intercultural communication..., mutual understanding of peoples and social systems, ...enrichment with spiritual values of different peoples and humanity as a whole...» [2]. «Foreign language» as an academic discipline has a unique personality development potential.

It is not only about the development of intellectual qualities that allow penetrating into the mental space of the people of a foreign culture, overcoming their cultural isolation, but also about the rooting of value-semantic guidelines that contribute to the successful self-realization of modern youth in the multicultural space as subjects of culture.

The concept of «foreign language culture» in the context of the educational sphere is considered as «a part of the general culture of mankind, which can be mastered by a student in the process of teaching a foreign language in the cognitive, developmental, educational and educational aspects» [3]. Note that «foreign language culture» is not synonymous with the concept of «foreign culture» (the culture of the country of the target language, that is, that which together with the language constitutes the object of the cognitive aspect of the foreign language culture); foreign culture is only a component of «foreign language culture», which is much broader. Intercultural potential, contained in the psychological, cultural, pedagogical, social components of the content of foreign language

education, provides an opportunity for the development of cognitive cultural interests, actualizing the need for cultural identification; basic knowledge of the typology of cultures and skills of cognitive orientation in intercultural situations; the ability of emotional-evaluative activity in the knowledge of a foreign language culture and the appropriation of its potential as a subject of the native culture; expanding the experience of creative, social activity in the space of native and foreign-language cultures through reflexive semantic search dialogical cognition of cultural features. The concept of dialogue of cultures is often used as a synonym for intercultural communication, by which cultural scientists understand the process of communication (verbal and non-verbal) between communicants - carriers of different cultures and languages, differing in the mismatch of national stereotypes of thinking and communicative behavior [4].

Material and Methods

Modern scientific research in the field of intercultural communication focuses on the behavior of people faced with culturally determined differences in linguistic activities and the consequences of these differences. Modern psycholinguistic science interprets the dialogue of cultures both as an exchange of cultural objects, activities / methods of performing activities, and as an exchange of images of consciousness associated with specific words and described in texts in order to comprehend the image of consciousness of carriers of a different culture in the course of reflection on the differences of quasi-identical images of their own and foreign culture [5]. According to the theory of assimilation of a foreign language culture, the result of this process is a productive, cognitive, perceptual and emotional synthesis, on the basis of which a value attitude to culture (native and foreign language as parts of a single world heritage) is formed, changing the way of thinking, the hierarchy of value orientations, the nature of behavior and activities of students [6]. The dialogue of cultures in our work is considered as a tool for actualizing the cultural self-awareness of students: «... mastering a foreign language culture in dialogue with his native, the student comprehends the latter deeper, realizes it as an organic facet of European culture and world culture in general» [3]. We see the implementation of the dialogue of cultures in our study as the organization of the educational process based on the harmonious interaction of cultures, in which the knowledge of the values of a foreign language culture based on the actualization of understanding and assessment of the content of the native culture opens up opportunities for the personal development of students, the development of internal orientations towards the best examples of national cultures, raising students to the level of world culture. Foreign language culture performs a complementary function in this process, enriching the register of productive values of the students' native culture by activating the deep development

of the peculiarities of the native and foreign language cultures. Native culture, in turn, determines the points and «vectors» of students' search for their own value orientations in the space of world culture. Such cultural mutual enrichment is built through the integration of foreign language subjects and training courses of the humanitarian cycle of cultural potential in a holistic educational process: the cultural experience acquired in foreign language classes is supplemented and deepened by cultural knowledge from other scientific areas, which students get acquainted with in the context of courses in psychology, literature, culture in their native language. Thus, a dialogue of cultural meanings and linguistic images is organized in the minds of students, expanding the boundaries of their perception of the world and enriching the register of effective intercultural communication skills. Let us analyze the features of the mechanism of appropriating cultural experience, starting with a consideration of the concepts of culture and its values, in order to understand the multidimensionality of this process. In a broad sense, culture is understood as social, material and spiritual phenomena; various forms of individual consciousness and behavior, ways of organizing the subject's activities to meet their needs. In the educational sphere, an axiological understanding of culture is accepted, according to which it is understood as a system of values of positive significance, in which the social experience of mankind of a socially creative and personally developing nature is concentrated. The concept of value finds its application in various fields of scientific knowledge. So in the philosophical dictionary the following definition of values is given: specifically social definitions of objects of the surrounding world, revealing their positive or negative meaning for man and society (good, good and evil, beautiful and ugly, contained in the phenomena of social life and nature) [7]. In cultural studies, the value of culture is generalized – a system of objects, conditions, needs, goals (personal meanings) vital for a person and society, on the basis of which the regulation of human life is carried out, the formation of an attitude towards objects of the surrounding cultural environment. The definition of P.S. Gurevich, who understands value as «a personality-colored attitude to the world that arises not only on the basis of knowledge and information, but also on the basis of a person's own life experience» [5].

Literature review

Researchers of intercultural communication, authors of three well-known models of culture, anthropologists F. Trompenaars («layers of culture»); Hofstede («culture onion»); E. Hall («triad of culture») distinguishes in the structure of culture internal (implicit, hidden layer – psychological qualities, values, grammar of language, consciousness) and external (external forms of culture – language, material values; behavioral models, rituals, holidays, customs) aspects [8]. One

way or another, all three scientists agree that the most significant element of culture, which determines its explicit manifestations, are the values that make up the core, the basis of any culture. Reflecting in the consciousness of the bearer of a particular culture in the form of value orientations – a set of value-semantic attitudes, the values of culture affect socialization and determine the direction of the way of thinking, regulate the behavior of its bearers. Perceiving culture as a single whole, education plays a special integrating role, synthesizing in its content the values of culture in the form of its four elements - knowledge about various spheres of life; skills and abilities to implement methods of activity; creativity as the application of methods of activity in new conditions; attitude to the world, to people, to oneself, correlated with the system of personal values of a person (V. V. Kraevsky, I. Ya. Lerner, M. N. Skatkin). In the course of education, «the emerging person refracts the fragments of the «become» culture presented to him from outside through the prism of his «I», merges the products of someone else's experience with the indicators of his own, comprehends them, ie. endows with his own meanings..., while he creates a new, before him non-existent culture» [9]. This process is accompanied by the formation of a certain type of attitude towards the cognizable values of culture, which determines the selective focus of the individual both on activity and on the processes of self-realization. The work of scientists in various scientific fields is devoted to the study of value relations (V. A. Vasilenko, A. A. Bodalev, B. S. Bratus, A. N. Leontiev, D. A. Bondarevskaya, V. V. Serikov, N. E. Shchurkova). The axiological approach in pedagogy, which is intensively developing today in education, actively studies the methods and mechanisms of actualizing the activity of the individual, aimed at understanding, recognizing and producing material and spiritual values of culture (N. M. Voskresenskaya, N. B. Krylova, N. D. Nikandrov, Z. I. Ravkin and others). In considering the concept of values, particular importance is attached to the motivational-value component of their awareness, which received its justification in the psychological theory of relations by V. N. Myasishchev [10]. As a result of the analysis of psychological and pedagogical research, it has been established that personality relations indicate an objective connection between the personality and the objects of knowledge and express the subjective position of the personality in relation to them, including the assessment of their significance. In this context, the value attitude appears simultaneously in two of its states: as a procedural characteristic (includes the act of assessment) and as a stable personal formation that determines the value-semantic position of a person in relation to values as personally significant (value orientations). The meaningful relation includes socio-cultural values assigned by a person, which acquire the status of personal values in the process of activity de-objectification by individuals of the content of social values, objectified in the

works of material and spiritual culture. The appropriation of the cultural heritage of mankind, as you know, breaks down into the activity of appropriating the material world (cause-and-effect relationships and relationships), as well as the production of semantic formations (the ideal world). Accordingly, human activity is realized at two levels: personal-semantic, responsible for the production of attitudes to reality, motives, semantic orientations; and individual-psychological, on which the realization takes place, the objectification of these relations. In the psychological theory of human activity (L. I. Bozhovich, L. S. Vygotsky, V. S. functions) in unity with exteriorization (creative change of the environment by creating new objects). Internal (mental) activity is directly related to the processes of meaning formation.

Objective sociocultural values become effective guidelines for behavior and life, provided that they are recognized and accepted by a person, becoming his personal values. Consequently, students will treat a foreign language culture as a value if it acquires a personal meaning for them. A person's understanding of the meaning of any relationship to the world requires a specific internal activity of evaluating oneself and one's life (according to A. N. meaning-making. The totality of emotional experiences that create the «partiality of human consciousness» are certainly included in meaning-forming relationships. A personal attitude is always emotional, emotional the sphere performs the function of marking subjective significance. Socially significant, becoming a personally significant relationship, generates dynamic tendencies of great effective force – the tendency of duty (due as a generally significant moral component), actualizing the volitional processes of the individual. To realize one's attitude, according to D. A. Leontiev, means to resolve the conflict between the proper and the essential, to correlate the personal significance of the value with objective reality as a result of the reflection of one's relations, and to make a choice by performing an action» [11]. Personal values are characterized by high awareness, they are reflected in consciousness in the form of value orientations and determine social relationships and people's livelihoods.

Results and discussion

Constituent structures were identified – motivational-need, cognitive-operational, evaluative-emotional and activity-behavioral components. In the context of mastering a foreign language cultural space in the course of teaching a foreign language, these components are filled with specific content. Let's consider the first of them – the motivational-need component. A comparative study of the characteristics of a foreign language culture and the values of the native culture in the process of foreign language education can be regarded as a mechanism for activating the motivational sphere of students. In the process of studying a foreign language culture, students discover a lack of cultural knowledge for understanding and explaining various models of behavior, the use of speech structures and other

features of a foreign culture, which actualizes the need for information about the cultural specifics of the country of the target language, which is a powerful cognitive motive: unfamiliar and unusual fragments of a foreign culture arouse the direct interest of students and stimulate their cognitive activity. At the same time, students' knowledge of a foreign language culture by means of their native culture leads to a deepening of their knowledge about their native culture, its role in the development of world culture, actualizing the need for cultural identification. Comparison of a foreign language culture with one's own cultural experience is based on the reflection of one's own values and meanings of the native culture. This is due to the rethinking of one's own cultural baggage and entails a reorganization of the value system of students through the inclusion of new cultural meanings in it, and can have both positive (multicultural thinking, empathy) and negative (loss of cultural identity, national values) consequences. Actualization of the need for cultural identification prevents the possibility of negative consequences in the course of learning a foreign language culture, contributing to the establishment of «spiritual relationship between oneself and one's people, the experience of a sense of belonging to the native culture, the interiorization of its values and the construction of one's own life taking them into account».

The formation of a value attitude towards a foreign language culture is based not only on the appropriation of cultural experience (interiorization), but also on creative changes in the environment by creating / creating a new objective world of culture (exteriorization), actualizing the need for creation, confirming its productive nature. The need for creation refers to the highest spiritual needs of a person and is inextricably linked, on the one hand, with the desire of a person for self-expression, self-knowledge, and on the other hand, it carries a social orientation, stimulating the practical activity of a person to create / create a cultural space. The existence of this need to motivate students' activities and behavior indicates the transformation of social meanings into personal values, and the creation of new objects that carry social and cultural significance expresses the self-actualization of the individual. Thus, the need to create a socio-cultural space as an expression of self-actualization of the individual, which we include in the motivational-need component, develops independence, creative activity of the individual, forms his active social position, focus on the creative transformation of his socio-cultural environment as a subject of his native culture.

Let us study the next component in the structure of the value attitude - the cognitive-operational one. It is associated with such categories as knowledge, thinking and understanding processes, combinatorial ability to use knowledge from different cultures in the course of introducing students to a foreign language culture. Cognition of a foreign language culture is carried out through the prism of

their national picture of the world, since their cultural experience is primary in the perception of a foreign culture. In the minds of students, basic cognitive structures are being formed that provide them with the perception and understanding of the characteristics of a different socio-cultural community. For this, the phenomena of a foreign language culture must be included in the context of the student's previous cultural experience in order to build secondary cognitive constructions-meanings in his cognitive system, correlated with the knowledge of the world of representatives of a foreign cultural community. For this, the phenomena of a foreign language culture must be included in the context of the student's previous cultural experience in order to build secondary cognitive constructions-meanings in his cognitive system, correlated with the knowledge of the world of representatives of a foreign cultural community. In this process, the learner of a foreign language culture relies, firstly, on the cognitive means of his own culture, attracted to understand the means of a foreign culture, secondly, on new knowledge about a foreign culture, formed in the course of its cognition, and, finally, on new knowledge about their culture, created by the knowledge of a foreign culture. This process is associated with the complication of the connections established in the minds of students between the elements of the cultures and languages they acquire, developing their reflexive abilities, the ability to flexibly use various types of information, and effectively construct mental representations.

Let us analyze the content of the evaluative-emotional component of the studied type of relationship. In the formation of the studied relationship, emotional-evaluative activity is extremely important, since the interiorization of the meanings of culture is carried out in the unity of awareness (cognitive level of cognition) and experience (emotional level), the product of which is «something internal and subjective, including a new value consciousness» [2]. Transcoding experiences into a sign, verbal form (verbalization) stimulates reflexive processes and expands the horizons of self-awareness. Scientists have proved that the process of penetration into a foreign culture is accompanied by a period of formation of the cognizing inner experience of socio-cultural values associated with the processes of meaning generation. It was found that the peculiarity of meaning-forming activity in the context of the formation of a value attitude towards a foreign language culture in the course of comparing images of the native culture of a foreign language is associated with the revision of one's own cultural baggage and is associated with a change in the value system due to the consciously selective internationalization of the values of a foreign culture. In this case, it is more correct to speak not about meaning formation, but about meaning transformation. This process is characterized by the polarity of emotional experiences, since the collision of images of the native culture generates emotional tension and negative emotions due to the experience

of «uncertainty in the significance of the values of one's own sociocultural space, the discrepancy between the images of the world of one's consciousness, one's own existential insignificance», the negative consequences of which may be a departure from one's national culture, or vice versa ethnocentrism [6]. In order to avoid negative consequences, it is necessary to form students' experience of an evaluative attitude to intercultural interaction. This experience, according to a number of authors (G. Neuner, G. Heyd, R. Dietrich), presupposes: a positive attitude towards a foreign culture and its carriers, the ability to perceive the specifics of a foreign culture, to compare it with the national identity of one's culture, to identify differences and commonality in cultures, in the worldview of their carriers; critically comprehend the negative / enriching potential of the influence of the meanings of a foreign language culture on the native culture of students.

As a result, the student should be able to establish a deliberately selective attitude to the manifestations of a foreign language culture according to the principle: to know well, to have ideas, to be able to adequately respond to something, useful for enriching the native culture.

Let us examine the last component of the studied attitude – the activity-behavioral one. In contrast to the previous structural components related to the categories of students' internal activity (mental activity), this component is associated with the development of mechanisms for the practical implementation of the personality of internal semantic new formations in various forms of external activity: behavior, objective activity. A change in student's consciousness as a result of the synthesis of knowledge about the specifics of native and foreign language cultures, about the common knowledge of world culture and communication change his behavioral attitudes and generate new forms of his activities, which indicates the success of the formation of an updated value system. Based on the analysis of a number of works on intercultural education in the content of the activity-behavioral component, we included general educational and special skills necessary for the successful creative self-realization of students in a multicultural educational space as a subject of their cultural and creative activities, namely: 1) development of the ability to self-master foreign language culture (includes the possession of rational methods of mastering a foreign culture (verbal, educational / research strategies for learning a foreign language culture), the ability to use them in their individual educational program); 2) the skills of conducting intercultural dialogue; 3) the skills of creating a socio-cultural space.

Let us dwell in more detail on the indicated aspects of this component. The ability to independently master a foreign language culture is based on the development of the autonomy / independence of students' activities in learning as a personal quality of a student, necessary for him to overcome cultural

stereotypes in the perception of a foreign language culture, determine the personal meaning of knowledge, form his own position in relation to it, make independent decisions and carry responsibility for them both in educational and cognitive and extracurricular activities. In addition, the ability to participate in intercultural dialogue is considered by us in connection with the development of students' ability to use variable communication strategies and tactics of verbal and non-verbal communication in accordance with the cultural characteristics of a foreign culture, the adequate choice of which allows to achieve the effectiveness of communication.

Most often, the purpose of their interaction is «non-linguistic» in nature, and language is a means of implementing this interaction. Therefore, in the process of studying a foreign language culture, it is necessary, in addition to the formation of linguistic skills and abilities for correct speech (linguistic) behavior in situations of intercultural communication, to teach methods of social interaction. These are understood as «techniques and means of interaction, with the help of which the transformation of complex, conflicting relationships between people is directly carried out: verbal and non-verbal means of communication, strategies, techniques for achieving goals, getting out of the conflict, mastering roles, knowledge of the laws of human behavior in general, that is ... a repertoire of social actions» [2]. In other words, students need to be taught how to use the so-called supportive communication tactics (transmitting different meanings, filling in pauses, interrupting or continuing a conversation, using different directions of conversation, etc.).

In addition, it is necessary to develop students' ability to model their verbal and non-verbal behavior, taking into account different cultural traditions, using combinatorial approaches in organizing communication activities and a creative approach (use adequate gestures and facial expressions; previously learned normative behavior patterns depending on the culturally specific situation) ... The development of the ability to improve the socio-cultural space realizes the need for creation as the basis of the value relationship. The integration of educational and extra-curricular processes and spaces as forms of students receiving versatile cultural practice in communication is aimed at gaining personal practical experience of creative self-realization in a real socio-cultural space. The interaction of an educational institution with cultural objects, art, public youth and political organizations of the hometown (near socio-cultural space), as well as the establishment of links with educational and cultural institutions abroad allow organizing a single educational space in which native and foreign-language cultures are included in the real life of students, developing the skills of cultural and creative activities and activating their social position. In the concept of educational creative cultural and creative activity, we include the performance of

creative work, educational and research activities, participation in various types of social practice, united by the issues of finding ways to prevent / neutralize the negative consequences of intercultural interaction (national and religious intolerance, negative attitudes towards foreigners), modernization of society by borrowing foreign experience, etc. This type of activity is implemented on the basis of the principle of an expanding educational space (study group – institute – hometown – country – world), integrating educational and cognitive activities with cultural and creative practice in a real socio-cultural space. The transition from educational and cognitive activity to creative cultural and creative activity in society (from purely educational goals to active interaction with society) is of particular importance, since due to this, the acquired concepts and developed beliefs, conscious relationships acquire the character of habitual ways of behavior and activity, consolidating in the appropriate personal qualities, stimulate the creative activity of students. Cognition of a foreign culture has a centrifugal character: by appropriating the values of a foreign culture and preserving the best in their own, they become subjects of their life, directing their abilities to create their nearest socio-cultural space, and then spreading their activities beyond its limits - the cultural space as a whole. The successful results of their activities, the weight of personal contribution to public affairs contribute to the development of conscious, effective feelings (patriotic pride, love for the native culture; responsibility to the Motherland, etc.), reaching the level of mutual understanding in the dialogue of cultures.

Conclusion

The motivational-need component of the structure of this attitude is characterized by the manifestation of stable motivation to expand cultural knowledge (interest in learning a foreign language culture, in deepening knowledge about native culture); actualization of the need for cultural identification; striving for creative transformation of the socio-cultural space. Summarizing the above, we will list the main things that we include in the content of the cognitive-operational component, namely: the system of knowledge of the typological characteristics of the foreign language and native cultures; skills of comparative analysis of the characteristics of cultures (determination of specific and general meanings in native and foreign-language cultures).

The content of the evaluative and emotional component is characterized by: a positive attitude towards a foreign language culture and the process of its cognition; the ability to determine the nature of its influence on the value system of the native culture, to form a deliberately selective attitude to the peculiarities of a foreign language culture as a subject of the native culture; possession of

emotional-volitional regulation to create a positive background for communication and achieve mutual understanding in situations of intercultural interaction.

The content of the activity-behavioral component includes the ability of students to independently master a foreign language culture; the ability to use variable communication strategies and tactics of verbal and non-verbal communication in accordance with the cultural characteristics of a different linguistic society, the adequate choice of which allows to achieve communication effectiveness; skills of cultural and creative activity of the socio-cultural space.

In conclusion of the analysis of the nature of relations, we formulated the concept: «the value attitude of students to a foreign language culture» is a personal integrative property that expresses the student's ability to consciously and selectively assign the values of a foreign language culture, the subsequent synthesis of the productive potential of a foreign language and native cultures, building on their basis their own a system of values and choosing ways of creative self-realization in a multicultural educational space as a subject of their national culture. Thus, we consider the formation of students' value attitudes towards a foreign language culture as a source of the development of the cognitive sphere, humanistic value orientations, models of behavior and forms of activity that provide young people with freedom of cultural self-determination and the success of self-realization in a multicultural modern space.

REFERENCES

- 1 **Galskova, N. D., Gez, N. I.** Theory of teaching foreign languages : Linguodidactics and methodology : textbook. – Moscow : Publishing Center «Academy», 2004. – 336 p.
- 2 **Safonova, V. V.** Studying the languages of international communication in the context of the dialogue of cultures and civilizations. – Voronezh : Origins, 1996. – 238 p.
- 3 **Bunyamin, C., Jonah, K. Y.** The Role of Foreign Language Culture on Teaching the Language and Learner Motivation. In International Journal of Social Sciences and Educational Studies – 2009. – № 5(4). – P. 150–161.
- 4 **Meyer, O., Coyle, D., Halbach, A., Schuck, K., Ting, T.** A pluriliteracies approach to content and language integrated learning–mapping learner progressions in knowledge construction and meaning-making. In Language, Culture and Curriculum. – 2015. – № 28 (1). – P. 41–57.
- 5 **Ruiz, M. M., Spínola, N. O. V.** Improving the Intercultural Communicative Competence of English Language Students. In Journal of Intercultural

Communication. – 2019. – №49. [Electronic resource]. – <https://immi.se/intercultural/nr49/ruiz.html>

6 **Huang, L.** Co-curricular activity-based intercultural competence development : students 'outcome of internationalization at universities // Innovations in Education and Teaching International. – 2017. – № 54 (3). – P. 184–193.

7 **Kagan, M. S.** Philosophical theory of values. – St. Petersburg : Petropolis 1997. – P. 205.

8 **Pluzhnik, I. L.** Formation of intercultural communicative competence of students in the process of professional training. INION RAN. – Moscow, 2003. – P. 120.

9 **Bakhtin, M. M.** To the philosophy of action. In Moscow State University Bulletin. Philosophy Series 7. – 1991 – №1. – P. 23–34.

10 **Myasishchev, V. N.** Psychology of relationships. Selected psychological works. – Moscow : Publishing House of Practical Psychology, 1998. – 356 p.

11 **Leontiev, D. A.** Psychology of meaning : nature, structure and dynamics of meaningful reality. – Moscow, 2003. – 488 p.

Material received on 10.12.21.

*Л. Қ. Мұхтар

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
Материал 10.12.21 баспаға түсті.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЕТЕЛ ТІЛ МӘДЕНИЕТІНІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒЫТТАРЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ: МӘДЕНИЕТ АРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС АСПЕКТІСІ

Мақалада мәдениетаралық қарым-қатынас процесінде студенттердің шет тілі мәдениетінде әлеуметтену процесінің даму механизмдері мен маңызы ашылған. Студенттерде қабылдаудың бұл түрінің дамуы қазіргі көпмәдениетті қоғамда өзінің төл мәдениетінің субъектілері ретінде олардың табысты өзін-өзі жүзеге асыруын қамтамасыз ететін ойлаудың, құндылық бағдарларының, мінез-құлық үлгілері мен қызмет формаларының дамуының қайнар көзі ретінде қарастырылады. Автор шетел тілдік білім беру жағдайында оның қалыптасуының психологиялық-педагогикалық механизмдерін аша отырып, құндылық қатынастың құрамдас талдауын ұсынды. Шет

тілін (білім беру, оқыту және дамыту бірлігінде) шетел тілі мен туған мәдениетті салыстырмалы зерттеу негізінде оқытудың тұлға және мәдениеттану контекстінде осы көзқарасты қалыптастыру үшін оңтайлы жағдайлары бар екендігі дәлелденді.

Кілтті сөздер: құндылық қатынас, шет тіл мәдениеті, мәдениеттер диалогы, мәдениетаралық қарым-қатынас, шет тілін оқыту.

*Л. Қ. Мұхтар

Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы.
Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ У СТУДЕНТОВ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ К ИНОЯЗЫЧНОЙ КУЛЬТУРЕ: АСПЕКТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье раскрываются механизмы развития и значимости процесса социализации студентов в иноязычной культуре в процессе межкультурной коммуникации. Развитие у студентов данного вида восприятия рассматривается как источник развития мышления, ценностных ориентаций, моделей поведения и форм деятельности, обеспечивающих их успешную самореализацию как субъектов родной культуры в современном поликультурном обществе. Автор представил компонентный анализ ценностного отношения, раскрывая психолого-педагогические механизмы его формирования в контексте иноязычного образования. Доказывается, что обучение иностранному языку (в единстве воспитания, обучения и развития) на основе сравнительно-сопоставительного изучения иноязычной и родной культур, располагает оптимальными условиями для формирования данного отношения в контексте личностно-ориентированного и культурологического подходов.

Ключевые слова: ценностное отношение, иноязычная культура, диалог культур, межкультурная коммуникация, иноязычное обучение.

<https://doi.org/10.48081/MTNO2219>

*Г. О. Мугауина¹, Р. К. Төлеубекова²

^{1,2}Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЕРДІҢ КӘСІБИ МӘДЕНИЕТІН ДАМУДА МӘДЕНИЕТ КОМПОНЕНТТЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Әлемде болып жатқан әлеуметтік-экономикалық, қоғамдық-саяси және мәдени-дүниетанымдық мәселелер қойды. Соның бірі, білім беру саласында бәсекеге қабілетті мамандар даярлау қажеттігі жаһандық талаптардың бірі.

Бұл білім беру мекемелерінде, соның ішінде жоғары оқу орнындағы оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыруда және білім мазмұны мен қарым-қатынаста іске асырылмақ және жоғары мектептің педагогикалық-психологиялық пәндер оқытушыларының кәсіби біліктілігін арттырудың жаңа жүйесін енгізу мәселесі болып табылады.

Мақалада болашақ педагог-психологтердің мәдениетін, педагогикалық мәдениетін, кәсіби мәдениет ұғымдарының анықтамасы, кәсіби-педагогикалық мәдениетінің түрлері, компоненттері, педагог мамандығының көпқырлы салалары, педагогтің кәсіби құзіреттілігі, педагог маманның жеке басына қойылатын талаптар, педагогтің кәсіби мәдениетінің қалыптасу кезеңдері көрсетілді. Сонымен қатар, кәсіби мәдениет ұғымын зерттеуші ғалымдардың пікірлері мен педагог-психологтің кәсіби қызметін жүзеге асыру үшін кәсіби білімінің, іскерлігінің, дағдысының, жаңа заманауи технологиялық әдістерді қалыптастыру компоненттері қарастырылды. Зерттеуімізде Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінде өткен тәжірибелік зерттеу жұмысындағы эксперименттік және бақылау топтарындағы болашақ мамандардың кәсіби мәдениетінің деңгейін анықтауда алынған жұмыстар баяндалды.

Кілтті сөздер: мәдениет, кәсіби мәдениет, кәсіби педагогикалық-мәдениет, педагог, кәсіби педагогикалық мәдениет компоненттері, педагогикалық сауаттылық, кәсіби педагогикалық қызмет, кәсіби педагогикалық технология.

Кіріспе

XXI ғасырдың басында Қазақстанда басталған мемлекеттік жүйенің, идеологияның, қоғамдық құрылыстың түбегейлі қайта құрылуы қоғамның барлық салаларын, мемлекеттік институттарды, әсіресе халыққа білім беру жүйесінің құрылымдарын қамтыды. Жаңа талпыныстар қазақстандық білім беру жүйесінің алдына жаңа маңызды мәселелер қойды.

Солардың бірі жоғары мектептің педагогикалық-психологиялық пәндер оқытушыларының кәсіби біліктілігін арттырудың жаңа жүйесін енгізу мәселесі болып табылады. Заманауи талаптар жоғары кәсіби біліктілікті менгерген педагогикалық кадрларды кәсіби даярлауды бірінші орынға шығарып отыр. Қазақстандық білім беруді модернизациялау тұжырымдамасының басым бағыттарының бірі жоғары мектептің педагогикалық-психологиялық пәндер оқытушыларының кәсіби біліктілігін арттыру мен жеке тұлғаға бағдарланған білім берудің қол жетімділігі мен сапасын көтеру болып табылады.

«Қазақстан-2050» Жаңа стратегиялық бағытының білім және кәсіби машық – заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары» атты бөлімінде кәсіби-техникалық және жоғары білім ең бірінші кезекте ұлттық экономиканың мамандарға деген қазіргі және келешектегі сұранысын барынша өтеуге бағдар ұстауы керектігі және педагог мамандардың кәсіби біліктілігі, күзіреттелігі, ғылыми-зерттеушілік, инновациялық қабілеттіліктерін көтеру маңызды орынға қойылып отыр [1].

Материалдар мен әдістер

Мәдениет – термині латынның сөзінен шыққан. Алғашқы мағынасы жерді өңдеу. Қазіргі кезде мәдениет – адамзат пен қоғамның барлық түрлерінің өзгеруі мағынасында және осы қызметтің нәтижесі ретінде түсінеді. Мәдениет – бұл адамдардың өмір жағдайларын меңгеру дәрежесін айқындайтын, қоғамның даму барысында дамыған, қол жеткізетін, материалдық және рухани құндылықтар деңгейі [2].

Болашақ мамандардың өмірлік қызметі және тұлға ретіндегі қалыптасу үстінде мәдениеттің рөлі маңызды зор екендігі жөнінде көптеген еңбектерде ғылыми түрде дәлелденген. Мәдениет дағдысы кәсіптік қызметке, қоғамдағы белсенділік деңгейіне тікелей байланысты және ол әркімнің жеке іс-әрекеті. Мұның бәрі жеке тұлғаны қалыптастыруда кәсіби мәдениеттің маңыздылығы.

Кәсіби мәдениет – бір кәсіпке қатысты адамдар топтарының бір ерекшеліктері ретінде кәсіби мәдениетті айқындау арнауы қызмет түрлерінің жинақталуына әкелетін еңбекті бөлу нәтижесі [3].

Кәсіби қызмет әлеуметтік-мәдени құбылыс ретінде күрделі құрылымға ие: оның пәні, құралы, кәсіби әрекетінің нәтижесі бар, олар: мақсат, құндылықтар, нормалар, әдістер, әдістемелер, үлгілер. Тарихи даму үдерісінде мамандық та өзгереді. Кейбіреуі жаңа әлеуметтік мәдени формаға ие болады, екіншілері – аса көп өзгермейді, үшіншілері – жойылып кетеді, төртіншісі – бірнеше өзгерістен өтеді. Кәсіби мәдениеттің жоғары деңгейі кәсіби міндеттерді шешу қабілеттерінің дамуымен сипатталады, яғни кәсіби ойлаудың дамуы.

Педагогикалық мәдениет – кәсіби қызметтің ерекшеліктері мен кәсіби сапа жүйесінде көрінетін оқытушының жалпы мәдениетінің бөлігі ретінде қарастырылды. Бұл педагогтың кәсіби интегративті тұлғалық сапасы, педагогикалық қызметтің тиімді алғышарттары мен жағдайлары, педагогтың кәсіби құзіреттілігінің жинақталған көрсеткіші және кәсіби өзін-өзі жетілдірудің мақсаты.

Педагогикалық мәдениет ұғымының астарында үлгілер, өзін-өзі ұстау, мәнез-құлық ережелері, педагогикалық тактының, педагогикалық шеберлік пен техника, педагогалық сауаттылық пен білімдердің жиынтығы ретінде қарастырылады.

Мәдениеттанулық тұғырларды жасай бастағанда философия, әлеуметтану, педагогика, психологияда педагогикалық мәдениеттің жеке бағыттары мен жақтарына арналған зерттеулер жүргізілді; оқытушы тұлғасының рухани және физикалық, коммуникативті, технологиялық, адамгершілік, эстетикалық, әдіснамалық мәдениеті зерттелуде.

Сондықтан да, кәсіби педагогикалық мәдениеттің мазмұны жетекші құрылымдар мен қызметтер, жеке-кәсіби сапалар жүйесі ретінде қарастырылады.

Кәсіби-педагогикалық мәдениет мәнін түсіну үшін кәсіби және жеке мәдениеттің байланысын, оның ерекшеліктерін ашатын келесі әдіснамалық алғышарттарды білу қажет (И. Ф. Исаев, В. А. Слостенин бойынша):

- кәсіби-педагогикалық мәдениет – бұл педагогикалық шындықтың жан-жақты сипаттамасы;
- кәсіби-педагогикалық қызмет – құрылымдық-функционалдық, компоненттер қатарын қосатын жүйелі білім беру;
- кәсіби-педагогикалық мәдениеттің талдау бірлігі болып өз табиғатында қызметтің шығармашылығы болып табылады;
- педагогтың кәсіби-педагогикалық мәдениетін жүзеге асыру және қалыптастыру ерекшелігі әлеуметтік-педагогикалық тәжірибеде жинақталатын жеке-шығармашылық, психофизиологиялық және жас ерекшелік сипаттамасымен негізделеді [4, б. 576].

Көрсетілген әдіснамалық негіздемелерді есепке алу кәсіби-педагогикалық мәдениет үлгісін негіздеуге мүмкіндік береді.

Бұл кәсіби мәдениет феноменін отандық және шетелдік ғалымдар қарастырыла бастағаннан кейін жеке тұлғаның қасиеттері көптеген педагогикалық процестер мен құбылыстарға ие болуда. Сондай-ақ, «кәсіби мәдениет» термині маманның мәдениеті оның қызметіндегі ерекше сапасына қатыстылығы және мәдениет пәндік мазмұны ашылып, арнайы кәсібилігі мен кәсіби қызметі, кәсіби қоғамдастығы айқындалады.

Сондай-ақ, «кәсіби мәдениет» ұғымы шетелдік және Отандық педагогикалық еңбектерде ХХ ғ. 80-жылдарында пайда болды. «Кәсіби мәдениет» ұғымы мәдениеттің өзін емес, маман іс-әрекетінің сапалық ерекшелігін, мәдениеттің пәндік мазмұнын, кәсіптің өзіндік ерекшеліктерін және кәсіби қауымдастықтың өзара қатынасын айқындайды. Дәстүрлі анықтамамен айтқанда, кәсіби мәдениет дегеніміз – белгілі еңбек саласына қатысты маманның меңгеруіне қажетті арнайы теориялық білімдер мен практикалық білік, дағдылар жиынтығы деп айқындауымызға болады.

Жоғары аталған негіздемелерді есепке ала отырып, кәсіби мәдениеттің құраушы компоненттерін төмендегідей болып көрсетеміз:

Кесте 1 – Педагог-психологтің кәсіби-педагогикалық мәдениетінің компоненттері:

Аксиологиялық мәдениет	Жеке шығармашылық мәдениет	Технологиялық мәдениет
Құндылықтар жүйесі; Идеялар Тұжырымдар Білім Біліктер Әлеуметтік құндылықтар Қоғамдық-педагогикалық Кәсіби- топтық Тұлғалық құндылықтар.	Адамгершілік Эстетикалық Ерік –жігер Мотивациялық Жауапкершілік Шығармашылық	Кәсіби педагогикалық қызметтегі әдіс-тәсілдердің жиынтығы, Мақсат қою Жоспарлау Түзету Сараптамалық-рефлексивті Құрылымдық –болжаушы Ұйымдастырушылық-қызметтік Бағалау-ақпараттық Түзетуші-реттеушілік

Кәсіби-педагогикалық қызметтің аксиологиялық құрылымы білім берудің дамуының замануи кезеңінде таратылатын педагогикалық құндылықтардың жиынтығын қарастырады. Нақты сол уақыттағы маңызды білімдер, идеялар, тұжырымдар педагогикалық құндылықтар болып табылады.

Педагог-психологтің кәсіби технологиялық компоненті – түрлі кәсіби міндеттерді шешуде қамтамасыз ететін құрал ретінде ұсынылады.

Педагогикалық – жеке тұлғалық шығармашылық мәдениет педагог тұлғасының шығармашылық бастамасын бейнелейді.

Педагогикалық шығармашылық педагог тұлғалық сапаларын, бастамаларын, жеке еркіндік, жауапкершілік, эстетикалық, құқықтық және басқа да қатынастарды иелене отырып, өзінің дамуын айқындайды.

Сондай-ақ, көптеген авторлар маманның қызығушылықтарын, көзқарастарын, нанымдардарын тұлғаның жеке қасиеттеріне және кәсіби бағдарлаудың тұрақтылығының критериялды көрсеткіштеріне жатқызады [5, б. 118].

Маманның кәсіби-тұлғалық дамуы деңгейінің бес негізгі критерийі бар: руханилық, кәсіби-біліктілік, кәсіби әрекетке операциялық-технологиялық дайындығы, шығармашылық белсенділік және бейімделу қабілеттілігі.

Рухани көрсеткіштер мына төмендегілер:

- кәсіби-әрекетке саналы қызығу;
- қарым-қатынас жасай білу, айналасындағылармен араласу;
- адамдарды түсіне білуі;
- адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру (ар-намыс, борыш, жауапкершілік);
- сөзі мен ісі арасындағы байланыс;
- рухани құндылықтарды бағалау.

Кәсіби – біліктілігінің көрсеткішіне жататындар:

- болжам жасау қабілеттілігі (жұмысын жоспарлау, қиындықтардың алдын алу, т.б.);
- әрекетінің жетістігі;
- әрекетінің саналы деңгейі (ғылыми негізде жұмыс жасау);
- стратегиялық, тактикалық міндеттерін белгілеу;
- кәсіби әрекетте түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана білу шеберлігі;
- күрделі кәсіби міндеттерді шеше білуі;
- әрекеттің мақсаттылық деңгейі;
- түрлі әдістемелер мен технологиялармен жұмыс істей білу;
- зерттеу жүргізе білу дағдысы;
- білім алушының тілін дамыту;
- ұйымдастыру қабілеті.

Шығармашылық белсенділік көрсеткішіне мыналар жатады:

- кәсіби әрекетте шығармашылық элементтерін қолдану;
- шығармашылық материалының күрделі деңгейі;
- өз шығармашылығын балаларға үйрете білу;
- балалардың шығармашылық қабілетін дамыта білу.

Нәтижелер және талқылау

Қазіргі таңда «кәсіби мәдениет» феноменін «кәсіби құзыреттілік» және «кәсіби маңызды қасиеттер» сияқты ұғымдармен толығып жатыр. Себебі кәсіби мәдениетті игеру кәсіби дайындық процесінде болатындықтан кәсіби құзыреттілікті игерумен қатар жүретіндігімен байланысты. Бірақ жоғары білікті маман үшін тек кәсіби білімге, дағдыларға, дағдыларға ие болу жеткіліксіз. Осылайша, кәсіби қызметті жүзеге асыру, егер ол кәсіби қызметтегі маманның жетістігін анықтайтын қасиеттерге ие болса, тиімдірек болады. Маманның мәдениеті практикалық тәжірибе арқылы дамиды, кәсіби шеберліктің зияткерлік негіздері біліммен қалыптасады, оның басты мақсаты - кәсіби құзыреттілікке қол жеткізу.

Зерттеушілер А. К. Маркованың айтуынша: Кәсіби құзыреттілік дегеніміз белгілі бір әлеуметтік ортада таңдалған салада еңбек қызметінің тиімділігін қамтамасыз ететін кәсіби маңызды білім, дағдылар мен дағдылардың жиынтығы, яғни белгілі бір біліктілік деңгейінде кәсіби қызметті жүзеге асыру мүмкіндігі мен мүмкіндігі [6, б. 126].

Көрнекі орыс ғалымы Н. И. Исаева психологиялық мәдениеттің маңызды функциялары жеке тұлғаның бейімделуі мен сақталуын анықтайды [7, б. 235].

Сондай-ақ, педагог-психологтің кәсіби құзыреттіліктеріне: арнайы, жеке кәсібилігі, ақпараттылығы, инновациялығы, әлеуметтілігі, ғылымилығы, әдіснамалығы жатқыздыруға болады. Оларды жеке қарастырсақ:

1 Арнайы немесе белсенді кәсіби құзыреттілік қызметтің жоғары кәсіби деңгейде болуын сипаттайды және арнайы білімнің болуын ғана емес, сонымен қатар оларды іс жүзінде қолдану мүмкіндігін де қамтиды.

2 Әлеуметтік кәсіптік құзыреттілік бірлескен кәсіби қызмет пен ынтымақтастық тәсілдерін, кәсіби қоғамдастықта қабылданған кәсіби қарым-қатынас әдістерін меңгеруді сипаттайды.

3 Жеке кәсіби құзыреттілік өзін-өзі көрсету және өзін-өзі дамыту әдістерін, кәсіби деформацияға қарсы тұру құралдарын меңгеруді сипаттайды. Бұған маманның кәсіби қызметін жоспарлау, өз бетінше шешім қабылдау, мәселені көру қабілеті де кіреді.

4 Ғылыми ізденушілік қабілеттері, оқу тәрбие үдерісінде диагностика, зерттеу, талдау іс-әрекеттерді жүзеге асыру.

5 Әдіснамалық-зерттеу әдістерін, құрылымдарын, құралдарын, деңгейлерін меңгеру.

Жоғарыда аталған тұжырымдамаларға сәйкес болашақ педагог-психолог маманының кәсіби мәдениетінің қалыптасу деңгейін анықтау мақсатында студенттермен зерттеулер жүргіздік. Зерттеуге Х. Досмұхамедов атындағы

Атырау университетінің 5B010300 – «Педагогика және психология» 3 курс студенттерімен жүргіздік.

Тәжірибелік зерттеу жұмысымыздың мақсаты: болашақ педагог – психологтердің кәсіби мәдениетін, педагогикалық мәдениетін, психологиялық мәдениетін арттыру;

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында қолданылатын әдіс-тәсілдер:

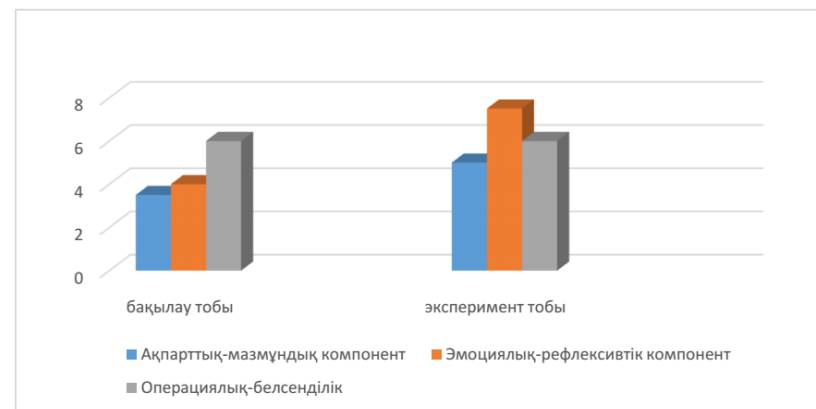
- ақпараттық-мазмұндық компонент үшін-жетістік тестілері;
- болашақ мамандардың кәсіби мәдениетінің эмоционалды-рефлексивті компоненті үшін Столиннің қарым-қатынасының сауалнамасы және Карповтың рефлексивтілігін зерттеу әдісі, операциялық белсенділік компоненті үшін-сауалнама.

Кәсіби мәдениеттің даму деңгейін бағалау әрбір бағаланатын параметр бойынша бағалаудың жалпы санының жалпыланған көрсеткіші негізінде жүргізілді. Рейтингтерді жиілік бөлу бойынша педагогикалық құзыреттілік компоненттерінің үш деңгейі үшін сандық мәндерді бөлдік:

- жоғары (70 %-дан астам);
- орташа (30 % – 70 %);
- төмен (30 %-дан төмен);
- зерттеу әдістемесінің нәтижелерін талдау және қорыту эксперименттік және бақылау топтарының студенттерінің кәсіби мәдениетінің даму деңгейін анықтауға мүмкіндік берді (кесте 2). 2-кестеге сәйкес, болашақ студенттерді көпшілігінде педагогикалық мәдениеттің дамуының орташа деңгейі (бақылау тобында 51 % және эксперимент тобында 49 %) және төмен деңгейі (бақылау тобында 40 % және эксперимент тобында 43 %) бар. Онда оның даму деңгейін арттыру қажеттілігі көрсетілген.

Кесте 2 – Тәжірибелік зерттеу жұмысындағы эксперименттік және бақылау топтарындағы болашақ мамандардың кәсіби мәдениетінің деңгейі (бастапқы кезеңі)

Топтар	ақпараттық - мазмұндық компонент	эмоционалды-рефлексивті компонент	Операциялық-белсенділік
Бақылау тобы 12- студент	37 %	61 %	48 %
Эксперимент тобы 12- студент	40 %	58 %	49 %

Сурет 1 – Тәжірибелік зерттеу жұмысындағы эксперименттік және бақылау топтарындағы студенттердің кәсіби мәдениетінің деңгейі

Тәжірибенің нәтижелерін ескере отырып, студенттердің кәсіби мәдениетін сәтті дамыту процесін оқу тәрбие үдерісінде педагогикалық сүйемелдеумен қамтамасыз ету болып табылады деген қорытындыға келдік.

Болашақ педагог-психологтердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үшін өздігінен білім алу қызметінің моделін әзірлеу. Әзірлеген модель болашақ педагог-психологтың өзін-өзі тәрбиелеу қызметінің моделі студенттерде өзін-өзі диагностикалаудың, өз қызметін жоспарлаудың және өзін-өзі бақылаудың жоғары деңгейінің дамуын болжайды.

Өзін-өзі тану сияқты күрделі психологиялық феноменнің мазмұнына қатысты әртүрлі көзқарастар бар. Тұлғаның өзін-өзі тану теориясының негізін салушы К. Маслоудың анықтамасы бойынша, өзін-өзі танып білуі - адамның өзінің барлық тұлғалық мүмкіндіктері мен шығармашылық қабілеттерін толық ашуға және дамытуға үздіксіз ұмтылысы [8, б. 45].

Сонымен бірге, өзін-өзі тану процесі – өзін тану, білу мақсатына жету әрекеттердің ауысуы, ал өзін-өзі тану құралы – өзін-өзі бақылау, өзіндік талдау, өзін басқалармен салыстыру. Өзін-өзі бақылау өз іс-әрекетін, қылығын, ішкі жағдайларына бақылау жасау және ол мақсат-бағдарлы болып келеді. Өзін-өзі бақылау – мінездік сипатын, қарым-қатынас ерекшелігін, тұлға қасиеттерін анықтауға мүмкіндігін тудырады [9, б. 9–10].

Өзін-өзі талдау, өзін-өзі бақылау арқылы және бақылаудың соңында талдау жасалынады. Алайда, адам өзін үнемі өзгелермен салыстырады, ал салыстыру әдісі өзін-өзі тану компоненті ретінде өзін-өзі бағалауы қалыптасады [10, б. 37–38].

Болашақ педагог-психологтің өзін-өзі тәрбиелеу іс-әрекетінің біз әзірлеген моделі келтірілген, оған мыналар кіреді:

1 Мақсаты, міндеттері, құрылымы (диагностика, жоспарлау және өзін-өзі бақылау болып бөлінеді),

2 Бағдарлама, құралдар (әдебиетті оқу, өзіндік жаттығулар мен жаттығулар, практикалық тапсырмаларды өз бетінше орындау, аудиовизуалды құралдармен жұмыс),

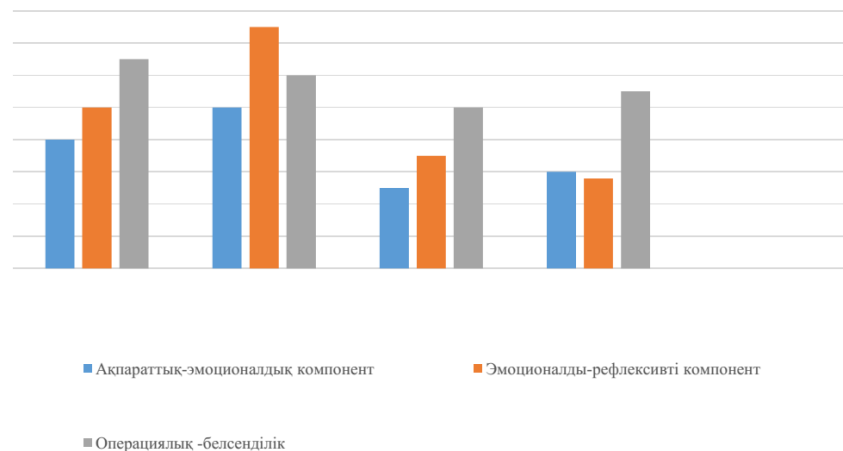
3 Әдістер (көрнекі, ауызша, практикалық) және формалар (интерактивті дәрістер, семинарлар, тренингтер және аутотренингтер).

4 Рефлексивтіліктің кәсіби маңызды сапасын қалыптастыру.

Тәжірибелік зерттеу нәтижелері

Кесте 3 – Студенттердің кәсіби мәдениет деңгейінің өзгеру заңдылықтары

топтар		ақпараттық мазмұндық компонент	эмоционалды-рефлексивті компонент	Операциялық-белсенділік
Бастапқы кезеңі	Бақылау тобы	37 %	61 %	48 %
	Эксперимент тобы	40 %	58 %	49 %
Қалыптастырушы кезең	Бақылау тобы	39 %	66 %	50 %
	Эксперимент тобы	71 %	83 %	65 %

Сурет 4 – Студенттердің кәсіби мәдениет деңгейінің өзгеру динамикасы

Қорытынды

Қорытындылай келе, біз педагог-психологтің кәсіби мәдениетін кәсіби күзінеттіліктің синтезі, педагог-психологтің кәсіби маңызды қасиеттері, психологиялық-педагогикалық қызметтің компоненттерін, кәсіби күзінеттіліктерін сипаттадық.

Педагог-психологтің кәсіби мәдениетінің құрылымдық мазмұны келесі компоненттер арқылы ашылады: аксиологиялық компонент, технологиялық, жеке, когнитивті, рефлексивті, диагностикалық-түзету, ұйымдастырушылық-басқарушылық.

Кәсіби мәдениет кәсіби дайындық:

– Оқу материалы зерттелгенге оралуды және оның кенеюін қамтамасыз ететін концентрлік негізде құрылымдалған;

– мамандыққа мотивациялық және құндылық қатынасын дамыту өзін-өзі зерттеу, жеке рефлексия және өзін-өзі тану негізінде кәсіби өзін-өзі дамытуға дайындықты дамытумен үйлеседі деп қарастырамыз.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2014 жылдың 17 қаңтарындағы «Қазақстан жолы – 2050 : Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауы.

2 **Исаев, В. Ф.** Профессиональная-педагогическая культура педагога. – М., 1993.

3 **Кузьмина, Н. В.** Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М., 1990.

4 **Сластенин, В. А. и др.** Педагогика : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.

5 **Дружилов, С. А., Хашина, Д. В.** Ценностные ориентации как ресурсная составляющая, обеспечивающая успешность профессиональной адаптации [Текст] / С. А. Дружилов, Д. В. Хашина // Модернизация системы образования: подходы, решения, опыт реализации. – Новокузнецк : Изд-во Института повышения квалификации, 2003. – С.117–121.

6 **Маркова, А. К.** Кәсіби Психология. – М., 1996. – 308. – 126 б.

7 **Исаева, Н. И.** Профессиональная культура психолога образования [Текст] / Н. И. Исаева. – М. : Белгород, 2002. – 235 с. – Библиогр. С. 230–234.

8 **Алексеева, Л.** Жоғары мектеп оқытушысының психологиялық күзінеттілігі // Ресейдегі жоғары білім. – 2007. – № 8. – Б. 103–105.

9 **Амонашвили, Ш. А.** Адамгершілік педагогика туралы ойлар. – М., 1995. – 496 б.

10 **Алиева, Б. Ш., Рабаданов, М. Х.** Кәсіптік құзыреттілік ЖОО-да маман даярлау сапасының көрсеткіші ретінде. – Махачкала : ДГУ, 2010. – 352–357 б.

REFERENCES

1 Qazaqstan Respublikasynyñ Prezidenti N. Ä. Nazarbaevtyñ 2014 jyldyñ 17 qañtaryndağy «Qazaqstan joly – 2050 : Bir maqsat, bir müdde, bir bolaşaq» atty Qazaqstan halqyna Joldaу [Message of the President of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan dated January 17, 2014 «Kazakhstan's way – 2050 : Common goal, common interests, common future»].

2 **İsaev, V. F.** Professionalnaia-pedagogicheskaja kultura pedagoga [Professional and pedagogical culture of a teacher]. – Moscow, 1993.

3 **Küzmina, N. V.** Professionalizm lichnosti prepodavatelä i mastera proizvodstvennogo obuchenia [Professionalism of the personality of the teacher and the master of industrial training]. – Moscow, 1990.

4 **Slastenin, V. A. i dr.** Pedagogika : Ucheb. posobie dlä stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeni [Pedagogy : Study guide for students. higher. ped. studies. institutions] / V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E. N. Shiyarov; Edited by V. A. Slastenin. – Moscow : Publishing Center «Academy», 2002. – P. 576.

5 **Družilov, S. A., Haşina, D. V.** Sennostnye orientasii kak resursnaia sostavläiuşaja, obespechivaiuşaja uspeşnost professionalnoi adaptasii [Value orientations as a resource component that ensures the success of professional adaptation] / S. A. Družilov, D. V. Khashina. In Modernization of the education system: approaches, solutions, implementation experience. – Novokuznetsk : Publishing House of the Institute of Advanced Training, 2003. – P. 117–121.

6 **Markova, A. K.** Käsibi psihologia [Markova A. K. Professional psychology]. – Moscow, 1996. – 308 p. – P. 126.

7 **İsaeva, N. İ.** Professionalnaia kultura psihologa obrazovania [Professional culture of an educational psychologist] / N. İ. Isaeva. – Moscow; Belgorod, 2002. – 235 p. – Bibliogr. – P. 230–234.

8 **Alekseeva, L.** Joğary mektep oqytuşynyñ psihologialyq qūzyrettiligi. [Aleksееva L. Psychological competence of a Higher School teacher]. In Higher education in Russia. – 2007. – No. 8. – P. 103–105.

9 **Амонашвили, Ш. А.** Адамгершілік педагогика туралы ойлар [Reflections on moral pedagogy]. – Moscow, 1995. – P. 496.

10 **Alieva, B. Ş., Rabadanov, M. H.** Käsıptık qūzyrettilik JOO-da mamana daırlau sapasynyñ körsetkışı retinde [Professional competence as an indicator of the quality of training of specialists in higher education institutions]. – Makhachkala : DSU, 2010. – P. 352–357.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*Г. О. Музауина¹, Р. К. Төлеубекова²

^{1,2}Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, Республика Казахстан, г. Нур-Султан.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ОСОБЕННОСТИ КОМПОНЕНТОВ КУЛЬТУРЫ В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

На сегодняшний день происходящие социально-экономические, общественно-политические и культурно-мировоззренческие проблемы ставят новые задачи и приоритетные направления в мире. Одним из глобальных требований является необходимость подготовки конкурентоспособных специалистов в сфере образования.

В данной статье отражены вопросы по эффективному решению данной проблемы и пути реализации внедрения новой системы повышения квалификации преподавателей психолого-педагогических дисциплин Высшей школы.

В содержании научной статьи даны определения основным понятиям «педагогическая культура», «профессиональная культура будущего педагога», «виды профессионально-педагогической культуры», а также выделяются требования к личности педагога и описываются ключевые этапы становления профессиональной культуры педагога. Также были рассмотрены мнения ученых-исследователей понятия профессиональной культуры и компоненты формирования профессиональных знаний, умений, навыков, новых современных технологических приемов для осуществления профессиональной деятельности педагога-психолога. В исследовании были освещены работы, полученные в ходе опытно-исследовательской работы в Атырауском университете им. Х. Досмухамедова по определению уровня профессиональной культуры будущих специалистов экспериментальной и контрольной групп.

Ключевые слова: культура, профессиональная культура, профессиональная педагогика-культура, педагог, компоненты профессиональной педагогической культуры, педагогическая грамотность, профессиональная педагогическая деятельность, профессиональные педагогические технологии.

*G. U. Mugauina¹, R. K. Toleubekova²

^{1,2}L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan.

Material received on 10.12.21.

FEATURES OF CULTURAL COMPONENTS IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS-PSYCHOLOGISTS

Today, the ongoing socio-economic, socio-political, cultural and ideological problems pose new challenges and priorities in the world. One of the global requirements is the need to train competitive specialists in the field of education.

This article reflects questions on the effective solution of this problem and the ways of implementing the introduction of a new system of advanced training of lecturers of psycho-pedagogical disciplines of Higher school.

The content of the scientific article defines the basic concepts of «pedagogical culture», «professional culture of the future pedagogue», «types of professional and pedagogical culture», and also highlights the requirements for the personality of the pedagogue and describes the key stages of the development of the professional culture of the pedagogue. The opinions of scientists-researchers of the concept of professional culture and the components of the formation of professional knowledge, skills, new modern technological techniques for the professional activity of a teacher-psychologist were also considered. The study highlighted the work obtained during the experimental research work at the Atyrau University named after Kh. Dosmukhamedov to determine the level of professional culture of future specialists of the experimental and control groups

Keywords: culture, professional culture, professional pedagogy-culture, teacher, components of professional pedagogical culture, pedagogical literacy, professional pedagogical activity, professional pedagogical technologies.

FTAMP 14.35.05

<https://doi.org/10.48081/HRED7536>

***Ш. А. Стамкулова¹, А. У. Керейбаева², А. Ж. Оразбаков³,
Ә. Б. Алмауытова⁴**

^{1,2,3,4}Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті,
Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІ

Мақала жоғары оқу орындарында студенттердің құндылық бағдарла-рын қалыптастыру мәселесіне арналған. «Университет студенттерінің құндылықтары қандай» деген сұраққа жауап беру үшін біз 2004 жылдан 2018 жылға дейінгі Интернет-мәліметтер базасында индекстелген ғылыми жұмыстарды талдадық. «Құндылықтар», «студент», «университет» деген басты сөздер бойынша іздеу жұмыстарының нәтижелері көрсеткендей, РФ ЖАК - 77952; SCOPUS - 8633; ESCI - 5985; RSCI - 5329; AGRIS - 1794; WOS-76311 сияқты ғылыми базаларда 87 590 қолжазба жарияланғаны анықталды. Ш. Шварцтың (Schwartz, 1992) негізгі құндылықтар теориясы негізінде осы жұмыстың авторлары 19 негізгі жалтырадамзаттық құндылықтар жиынтығын құрды. Жұмыста Scopus, ESCI, RSCI, AGRIS, WOS сияқты онлайн-деректер базасында жарияланған отандық зерттеушілердің қолжазбаларын талдау нәтижелері ұсынылған.

Кілтті сөздер: құндылықтар жүйесі, студенттер, университеттер, талдау, қолжазбалар, жағдай және тенденциялар.

Кіріспе

Құндылықтар біздің таңдауымыздың, бейімділігіміздің жетекші өлшемдері болып табылады және сайып келгенде, біздің жеке басымызды қалыптастыруда немесе өмірде белгілі бір шешімдер қабылдау процесінде жүзеге асырылуы мүмкін. Құндылық дегеніміз-белгілі бір жағдайлардан тыс, көздеген мақсаттар мен мінез-құлық формаларына жатқызылған, адамдар мен оқиғаларды таңдауды немесе бағалауды бағыттайтын және құндылықтардың басымдықтары жүйесін қалыптастыру үшін басқа құндылықтарға қатысты салыстырмалы маңыздылық бойынша ұйымдастырылған сенім ретінде қабылданады [1; 2; 3].

Құндылықтарды зерттеу – бұл әлеуметтік институттардың өзгеруін зерттеу және түсіну дәрежесін сипаттауға болатын өлшем, белгі. Ғалымдар әлеуметтік өзгерістерді өлшеу шәкілі ретінде нормалар мен құндылықтардың жіктелуін қалыптастырады және дамытады.

Жастардың құндылық бағдарларын зерттеу қазіргі кездегі басым құндылықтарды анықтау үшін ғана емес, мүмкін болатын өзгерістерді болжау үшін де маңызды.

Ш. Шварцтың негізгі құндылықтар теориясы негізінде (Schwartz, 1992) осы жұмыстың авторлары 19 негізгі жалпыадамзаттық құндылықтар жиынтығын құрды. Сондықтан да біз құндылықтар әмбебап сипатқа ие деп санаймыз және жоғары мектепке студенттердің бойында құндылықтарды қалыптастырудағы аса маңызды институт ретінде баса назар аударамыз.

Бұл зерттеудің мақсаты – жоғары оқу орындары студенттерінің құндылықтар мәселелері бойынша Scopus, ESCI, RSCI, AGRIS, WOS сияқты онлайн-деректер базасында жарияланған ғылыми зерттеулерді талдау.

Міндеттері:

– алыс және жақын шетел зерттеушілерінің жоғары оқу орындары студенттерінің құндылықтар мәселелеріне арналған және Scopus, ESCI, RSCI, AGRIS, WOS қоса алғанда, онлайн-деректер базасында жарияланған ғылыми жұмыстарын талдау.

– қазақстандық және ресейлік дереккөздерді қоса алғанда, жоғары оқу орындары студенттерінің құндылықтар мәселелеріне арналған онлайн-деректер базасында жарияланған отандық авторлардың ғылыми жұмыстарын талдау, Scopus, ESCI, RSCI, AGRIS, WOS.

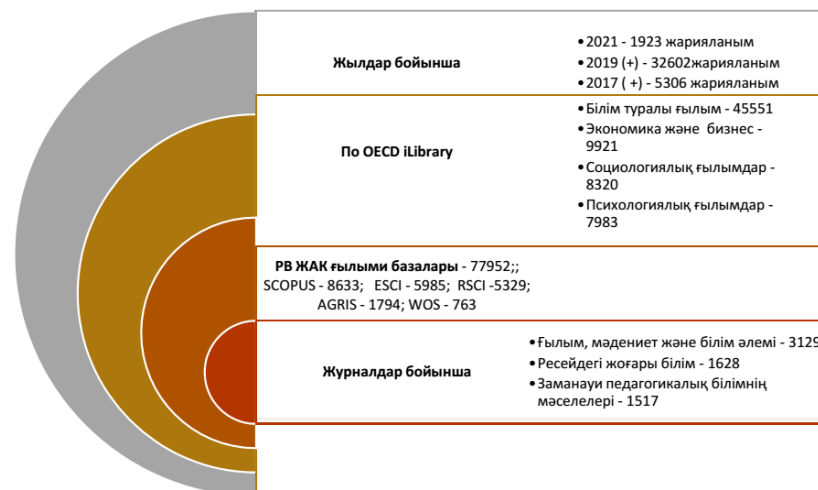
Материалдар мен әдістері

Бұл зерттеу ғылыми жұмыстардың қысқаша сипаттамасымен жүйелі шолуға негізделген. Енгізу критерийлері ретінде біз толық мәтін түрінде ғылыми мақалаларды, сондай-ақ университет студенттерінің құндылықтары туралы қарастырамыз.

Зерттеу жұмысында құжаттар ақпараттың негізгі көзі ретінде пайдаланылған құжаттық талдау қолданылды, сонымен қатар белгілі бір мәселелерді шешу үшін процестер мен құбылыстарды зерттеу кезінде құжаттық көздерден ақпарат алу үшін қолданылатын әдістер мен процедуралардың жиынтығы пайдаланылды.

Нәтижелер және талқылау

Google-де «құндылықтар», «студент», «университет» деген басты сөздерді сұрайтын ғылыми жұмыстарды қарапайым іздеу жұмысы барысында онлайн-базаларда 1000-нан астам бет анықталды (1-суретті қараңыз).

Сурет 1 – Google-де «құндылықтар, студент, университет» сияқты басты кілт сөздерді сұрайтын қолжазбаларды іздеу сұлбасы

1-сұлбаның деректері бойынша мынаны атап өту керек:

- жылдар бойынша 87 590 қолжазба жарияланды;
- келесі ғылыми базалар бойынша: РФ ЖАК – 77952; SCOPUS – 8633; ESCI – 5985; RSCI – 5329; AGRIS – 1794; WOS – 763110.
- OECD iLibrary бойынша: Білім туралы ғылымдар – 45551, Экономика және бизнес – 9921, Социологиялық ғылымдар – 8320, Психология ғылымдары – 7983 және т.б.

Журналдар бойынша: ғылым, мәдениет және білім әлемі – 3129; Ресейдегі жоғары білім – 1628, қазіргі педагогикалық білім беру мәселелері – 1517.

Әзірге талдау Google-де «құндылықтар», «студент», «университет» сияқты басты сөздерді сұрайтын ғылыми жұмыстар іздеуге бағытталған. Әрі қарай, біз жоғары оқу орындарында студенттердің құндылық бағдарларын қалыптастыру мәселелерін көрсететін ғылыми жұмыстардың авторларына тікелей жүгінеміз.

Шетелдік зерттеушілердің ішінде Bunce, L. Baird, A., Jones, S. Coates, H., McCormick, A. C. Ulucinar, U., Akar, C., Demir, M., Demirhan, G. Sagone, E., Caroli, M. Park, Y., Kim, B. және басқалардың зерттеулері үлкен қызығушылық тудырды. Орыс ғалымдарының арасында В. А. Ядовтың, Ю. В. Артюхованың, Н. Е. Скрипованың, А. Я. Данилюктің, А. М. Кондакованың, В. А. Тишкованың, Е.А. Мацефуктың, Л. П. Разбегаеваның, Л. Н. Столовичтің, Л. Х. Нагоеваның және басқалардың зерттеулерін атап өткен жөн. Құндылықтар мәселесін

келесі зерттеушілер белсенді әзірледі: Далгатов М. М., Джамалудинова А. Г., Бубнова С. С., Магомедова Н. Т., Асадулаева У. М., Гадисова И. А., Леонтьев Д. А., Кузнецова Е. Г. және басқалар. Құнды бағдарларды Зубова Л. В., Иващенко А. В., Щербинина О. А., Нугаева О. Г., Будинайте Г. Л., Галажинский Э. В., Головаха Е. И және басқалар зерттеді. Тағы бір топқа келесі жұмыстар кірді (Знаков В. В., Непомнящая Н. И. Смирнов Л. М., Харламенкова Н. Е., Ю.Е. Сорокина, Головаха Е. И., Бубнова С. С., Алексеева В. Е., Ю. Стрижов, Тихомандрицкая О. А., Дубовская Е. М., Яницкий М. С. және басқалар).

Шетелдік зерттеушілердің жоғары оқу орындары студенттерінің құндылықтар мәселелеріне арналған ғылыми жұмыстарын талдау негізінен бұл жұмыстардың ресейлік журналдарда жарияланғанын анықтады. Шетелдік ғалымдардың жұмыстары Scopus, ESCI, RSCI, AGRIS, WOS онлайн-деректер базасында анықталды.

Отандық зерттеушілердің мақалаларына қысқаша шолу 1-кестеде жарияланған жылына, зерттеу мақсаттарына, зерттеу түріне, әдістеріне, нәтижелері мен іріктемесіне байланысты сипатталған.

Кесте 1 – Рецензияланатын мақалалардың жалпы сипаттамасы

№	Автор (лар)	Басылымның атауы және шыққан жылы	Зерттеудің мақсаты
1	К. А. Мұхамбетова, Д. Д. Құнантаева Қазіргі жастардың құндылықтары (Ресей мен Қазақстан мысалында)	Омбы мемлекеттік университетінің хабаршысы, 2004.	Ресей Федерациясы мен Қазақстан Республикасы жастарының құндылық бағдарлары жүйесін талдау және салыстыру.
2	Өтегенова Б.М. Қазақстан Республикасындағы педагогикалық білім берудің құндылық негіздері	Journal of Siberian Medical Sciences. – 2006. – №2.	Мұғалім мамандығына құндылық қатынасын қалыптастыру мәселелері
3	Тесленко А. Н. Қазақстандық жоғары оқу орындарының болашақ студенттерінің құндылық-мотивациялық бағдары	Ғылыми диалог. 2012.	Қазақстан Республикасы жоғары сынып оқушыларының кәсіби бағдарлауының ерекшеліктерін талдауға арналған авторлық социологиялық зерттеудің нәтижелері ұсынылған.
4	Салықжанов Р. С. Қазіргі қазақстандық жастардың құндылықтар жүйесі	Вестник РУДН. Серия: Социология. 2014. №2.	Қазақстан жастарының құндылық бағдарларын эмпирикалық зерттеуді талдау.

5	Kassymova L.S. Aimaganbetova O.H., Yermekbaeva M.K. Қазақстан жастарының құндылықтарын және әлеуметтік көзқарастарын зерттеу.	ҚазҰУ хабаршысы. Психологии және социология сериясы, 2014	Қазақстандық жастардың жеке құндылықтары мен әлеуметтік сенімдерін зерттеу.
6	Kaliyeva Zh. Қазақстандық жастардың құндылықтар жүйесі.	ҚазҰУ хабаршысы. Психологии және социология сериясы, 2014	Қазақстандық жастардың пікірлері мен құндылық бағдарлары қарастырылады.
7	Sadyrova M.S. Қазіргі жастардың еңбекке бейімделу құрылымындағы құндылық бағдарлары.	ҚазҰУ хабаршысы. Психологии және социология сериясы – 2016, 58-т. – № 3	Қазақстандық қоғамдағы әлеуметтік-еңбек қатынастардағы әлеуметтік өзгерістер жағдайындағы жастардың еңбек құндылықтарының динамикасы мен әлеуметтік бейімделуінің әдіснамалық аспектілерін талдау.
8	Дайрабаева Г.Б., Шадинова Г.А. Рухани құндылықтар және қазақстандық қазіргі жастардың ислам дініне қатынасы	Әлеуметтік ғылымдар: social-economic sciences № 2 (17) 2017	Қазіргі қазақстандық жастардың рухани құндылықтары мен ислам дініне қатынасы қарастырылуда
9	Қалиев Т. Б., Әшімханова Д. Ә. Қазақстанның қазіргі жастарының өмірлік жоспарларындағы құндылықтар мен еңбек ұстанымдары	Н.И.Лобачевский атындағы Нижегородск университетінің хабаршысы. Әлеуметтік ғылымдар сериясы. 2018.	Қазақстанның қазіргі жастарының құндылықтары мен еңбек ұстанымдарын талдау
10	Қалдыбаева О.В. Мұсатаева Ф.М. Окасова Г.Е. Қазіргі Қазақстан жастарының әлеуметтік белсенділік көрінісіне ұстанымдары	Society and Security Insights. 2018.	Оның дәрежесінен көптеген мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігі тәуелді болатын қазіргі жастар арасындағы әлеуметтік белсенділікті зерттеу

1-кесте бойынша деректерді талдау отандық авторлар негізінен қазақстандық және ресейлік басылымдарда жарияланатынын көрсетеді. Scopus, ISI, SCI, AGRIS, WOS онлайн-деректер базасында қазақстандық авторлардың ғылыми зерттеулері анықталған жоқ.

Жариялау жылына қатысты 2004 және 2018 жылдары жыл сайын бір мақала жарияланған зерттеулердің басымдылығы анықталды. 2014 жылы 3 мақала, 2018 жылы 2 мақала анықталды [4; 5; 6].

Әдіснамалық тұрғыдан алғанда, зерттеулердің көпшілігі сапалы екендігі байқалды. Деректерді жинау құралдары көбінесе әлеуметтік сауалнамаларды қолданған. Сол сияқты, біз жеті зерттеуде сапалы әдістердің қолданылғанын байқаймыз. Тек екі мақалада аралас әдістеме – сапалық және сандық әдістемелер пайдаланылған [7; 8].

Қазақстандық авторлардың зерттеу әдістемелерінің біркелкі еместігін ескере отырып, біз жоғары оқу орындары студенттерінің құндылықтарын бағалау үшін неғұрлым біртекті зерттеулер, материалдар мен әдістер әзірлеуді ұсынамыз.

Осылайша, осы жүйелі шолудағы зерттеулердің көпшілігі жеке және интерактивті құндылықтарды күшейтеді. Мысалы, авторлар университет студенттерінің білімі мен жетілуін жауапкершілік, құрмет, төзімділік және тәуелсіздік, сондай-ақ жеке құндылықтарға негізделген қадір-қасиеті, жеке көзқарасы мен мінез-құлқын көрсете отырып талдайды [9].

Дегенмен, біз болашаққа сенім мен үміт білдіретін басқа авторларды табамыз. Интерактивті құндылықтарға келетін болсақ, студенттер өздерінің мақсаттарына жету үшін қоғамға қосылуға, қарым-қатынасқа және қоғамның пен қолдауына басымдық береді. Дегенмен де студенттер рухани құндылықтар /діндарлық, сенімдер, моральдық дағдарыстар, шабыттың дамуы және жеке үйлесімділік туралы [10].

Қорытынды

Құндылық бағдарларын зерттеу мәселесі көптеген отандық зерттеушілердің қызығушылығын тудырады. Бұл, ең алдымен, құндылықтар жеке адам үшін де, кез-келген әлеуметтік топ, ұлт және тұтас алғанда жалпы адамзат үшін интегративті негіз ретінде әрекет ететіндігіне байланысты.

Бұл талдау «құндылықтар», «студенттер», «университет» деген басты сөздері бар қолжазбаларды іріктеу талдауын қамтиды, бұл біздің бастапқы мақсатымызға орай ғылыми мақалалардың кең тандауына әлдеқайда ұзақ жариялау кезеңінде қол жеткізуге мүмкіндік берді.

Қазіргі уақытта посткеңестік елдердің академиялық қоғамдастығында жастар ортасындағы құндылықтар жүйесіне арналған зерттеу жұмыстарының көлемі жеткіліксіз.

Қазіргі заманғы аксиология саласындағы шетелдік зерттеушілердің теориялық негіздері мен ғылыми көзқарастары Еуропа елдерінің әлеуметтік-мәдени моделіне бағытталған және посткеңестік елдердің менталдық ерекшеліктері әрдайым ескерілмейді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Кадиева, Н. Г., Рамазанова, Д. А.** Формирование читательской грамотности и ценности у обучающихся [Текст] // Современные проблемы педагогики и психологии. – 2019. – С. 122–127.

2 **Jardim, A. G., M., Junior, S. G. & Alves, M.** Values in Students of Higher Education [Text] // Values in Students of Higher Education. Creative Education. – 2017. – № 8. – P. 1682–1693.

3 **Лесин, А. М.** Особенности ценностных ориентаций студентов-первокурсников [Текст] // Личность в меняющемся мире : здоровье, адаптация, развитие. – 2018. – № 4 (23). – С. 672–682

4 **Кадиева, Н. Г., Рамазанова, Д. А.** Формирование читательской грамотности и ценности у обучающихся [Текст] // Современные проблемы педагогики и психологии. – 2019. – С. 124.

5 **Kruzhkova, O. V.** The Value Sphere of Native and Newcomer Youth in Their Subjective Assessment of the Environment of a Megalopolis [Text] // M. V. Lomonosov Moscow State University. – 2015. – № 8 (4). – P. 139–154.

6 **Demir, Ü.** Investigation of color-emotion associations of the university students [Text] // Color research and application. – 2020. – № 45 (5). – P. 871–884.

7 **Mudrack, P.E., Mason, E. Sh.** A relativistic approach to moral judgment in individuals : Review and reinterpretation [Text] // Business ethics : A European review. – 2020. – № 29 (2). – P. 403–416.

8 **Toft, M.B., & Thøgersen, J.** Exploring private consumers' willingness to adopt Smart Grid technology [Text] // International Journal of Consumer Studies. – 2015. – № 39. – P. 648–660.

9 **Perez, T., Wormington, S. V., Barger, M. M., Schwartz-Bloom, R. D., Lee, Y. K., & Linnenbrink-Garcia, L.** Science expectancy, value, and cost profiles and their proximal and distal relations to undergraduate science, technology, engineering, and math persistence [Text] // Science education. – 2019. – № 103(2). – P. 264–286.

10 <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z070000266>. [Электрондық ресурсы].

REFERENCES

1 **Kadieva, N. G., Ramazanova, D. A.** Formirovanie chitatel'skoj gramotnosti i cennosti u obuchajushhihsja [Formation of reading literacy and value among learners] [Text]. In *Sovremennye problemy pedagogiki i psihologii*. – 2019. – P. 122–127.

2 **Jardim, A.G., M., Junior, S. G. & Alves, M.** Values in Students of Higher Education [Text]. In *Values in Students of Higher Education. Creative Education*. – 2017. – № 8. – P. 1682–1693.

3 **Lesin, A. M.** Osobennosti cennostnyh orientacij studentov-pervokursnikov [Peculiarities of first-year students' value orientations] [Text]. In *Lichnost' v menjajushhemsja mire: zdorov'e, adaptacija, razvitie* – 2018. – № 4 (23). – P. 672–682.

4 **Kadieva, N. G., Ramazanova, D. A.** Formirovanie chitatel'skoj gramotnosti i cennosti u obuchajushhihsja [Formation of reading literacy and value among learners] [Text]. In *Sovremennye problemy pedagogiki i psihologii*. – 2019. – P. 124.

5 **Kruzhkova, O. V.** The Value Sphere of Native and Newcomer Youth in Their Subjective Assessment of the Environment of a Megalopolis [Text]. – Moscow : M. V. Lomonosov Moscow State University. – 2015. – № 8(4) – P. 139–154.

6 **Demir, Ü.** Investigation of color-emotion associations of the university students [Text]. In *Color research and application*. – 2020. – № 45 (5). – P. 871–884.

7 **Mudrack, P. E., Mason, E. Sh.** A relativistic approach to moral judgment in individuals : Review and reinterpretation [Text]. In *Business ethics : A European review*. – 2020. – № 29 (2). – P. 403–416.

8 **Toft, M.B., & Thøgersen, J.** Exploring private consumers' willingness to adopt Smart Grid technology [Text]. In *International Journal of Consumer Studies*. – 2015. – № 39. – PP 648–660.

9 **Perez, T., Wormington, S. V., Barger, M. M., Schwartz-Bloom, R. D., Lee, Y. K., & Linnenbrink-Garcia, L.** Science expectancy, value, and cost profiles and their proximal and distal relations to undergraduate science, technology, engineering, and math persistence [Text]. In *Science education*. – 2019. – № 103(2). – P. 264–286.

10 <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z070000266>. [Electronic resource].

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*Ш. А. Стамкулова¹, А. У. Керейбаева², А. Ж. Оразбаков³, А. Б. Алмауытова⁴
^{1,2,3,4}Қызылординский университет имени Кorkыт Ата,

Республика Казахстан, г. Кызылорда.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

СИСТЕМА ЦЕННОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Целью настоящего исследования является анализ манускриптов с высокой цитируемостью, опубликованных за более длительный период времени (2004–2018 гг.) в онлайн-базе данных, включая Scopus, ESCI, RSCI, AGRIS, WOS, посвященных системе ценностей студентов высших учебных заведений. По результатам поиска работ по ключевым словам

«ценности, «студент», «университет» было выявлено, что опубликовано 87 590 манускриптов в таких научных базах, как ВАК РФ – 77952; SCOPUS – 8633; ESCI – 5985; RSCI – 5329; AGRIS – 1794; WOS – 76311.

На основе теории базовых ценностей Ш. Шварца (Schwartz, 1992) авторы настоящей работы установили набор из 19 базовых общечеловеческих ценностей. Поэтому мы акцентируем внимание на высшей школе, восстанавливая истинную роль высшей школы в формировании ценностей у студентов.

Ключевые слова: система ценностей, студенты, высшие учебные заведения, анализ, манускрипты, состояние и тенденции.

*Sh. A. Stamkulova¹, A. U. Kereibayeva², A. Zh. Orazbakov³, A. B. Almauytova⁴

^{1,2,3,4}Korkyt Ata Kyzylorda University,

Republic of Kazakhstan, Kyzylorda.

Material received on 10.12.21.

THE SYSTEM OF VALUES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The purpose of this study is to analyze the state and trends of research on the value system of university students by analyzing high-citation manuscripts published over a longer period of time from 2004 to 2018 in an online database, including Scopus, ESCI, RSCI, AGRIS, WOS. Based on the theory of basic values of Sh. Schwartz, the authors of this paper have established a set of 19 values, calling them basic universal values. According to the results of the study, 87,590 manuscripts were published in such scientific databases as the Higher Attestation Commission of the Russian Federation – 77952; SCOPUS – 8633; ESCI – 5985; RSCI – 5329; AGRIS – 1794; WOS – 763110. The results show that in the transforming Kazakh society, the formation of values is crucial for the formation of the future subject. And, since today we see a deep crisis of values, the teaching of universal values arises as an urgent need for the development of universal values among students.

Keywords: value system, students, higher educational institutions, analysis, manuscripts, state and trends.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ
ПРОЦЕССА ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ
В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

SRSTI 14.35.01

<https://doi.org/10.48081/CFMP4658>

***A. D. Kariyev¹, Ye. N. Agranovich², T. B. Baynazarova³,
L. Ye. Ageyeva⁴, Yu. B. Iminova⁵**

^{1,2,3,4,5}Kazakh National Women's Teacher Training University,
Republic of Kazakhstan, Almaty

**ON THE RESULTS OF THE DEVELOPMENT OF THE SKILLS
OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO PEDAGOGICALLY
ACCOMPANY RESEARCH (PROJECT) ACTIVITIES**

This article is a continuation of the theoretical research presented in the previously published works of the authors, which provides the rationale for the conditions that provide initiation and support for the understanding of the value-semantic foundations of pedagogical support of students, the formation, development and maintenance of the subject-subject nature of the activities of teachers and students. This study presents the results of approbation of research work on the development of the skills of primary school teachers to pedagogically accompany the research (project) activities of students.

Based on the theoretical model and the concept of development of primary school teachers, providing the formation of skills to pedagogically accompany the research (project) activities of students «presented in a previously published work, the authors have developed and tested a program of advanced training courses for teachers» Pedagogical support of extracurricular research (project) activities of primary students classes «. The experience of organizing courses for the professional development of teachers on the formation of skills to carry out pedagogical support of research (project) activities of students is analyzed.

The implementation of the practical part of the advanced training courses for teachers was of a complex design and research nature and was carried out in the form of on-line meetings using distance educational

technologies. The approbation was implemented in stages and consisted of the following five stages: 1) preparation and training of tutors for courses of professional and personal development of teachers; 2) conducting the first session of courses on professional and personal development of teachers; 3) the practice of initiating project and research activities of students by course participants; 4) holding the second session of courses on professional and personal development of teachers; 5) organization of the International Summer School «Design and Research for the Future».

Key words: primary school teachers, advanced training courses for teachers, professional development of teachers, research activities, project activities, pedagogical support.

Introduction

In the legislative documents of the Republic of Kazakhstan, in programs, concepts for the development of education, as well as in regulatory and methodological materials, there is a clear demand for the training of widely erudite, inquisitive, creative teachers who are able to build non-standard parallels, compare phenomena who are ready to learn throughout life, improve their skills, improve their professional skills, who are able to accompany the research and project activities of students.

Updating the content of education requires significant changes in the content, forms and methods of teacher education. In this regard, the task of developing the ability of primary school teachers to accompany the project and research activities of students takes on a new meaning and requires the search for new opportunities to resolve it.

The purpose of this study: to implement in practice the model [1] of the process that ensures the formation and development of teacher skills, to carry out pedagogical support of the project and research activities of students, and to evaluate the effectiveness of this implementation.

This article describes the experimental part of the study, during which the following tasks solved:

1) develop a program of courses for professional and personal development aimed at developing the skills of primary school teachers to carry out pedagogical support for the project and research activities of students;

2) to carry out approbation of the developed program and evaluate the effectiveness of the approved approbation.

Materials and methods

The model developed by the authors [1] was based not on the use of specific organizational and technological capabilities, but on conditions that make it possible to provide initiation and support for the understanding of the value and semantic foundations of pedagogical support of students, the productivity of all teachers participating in the development courses, the formation and maintaining the subject-subject nature of the activities of course participants, etc.

Many researchers have carried out the embodiment of one or more of these conditions. Organizational and technological models used for teacher development are widely presented in the literature. So, in works [2–5] I. A. Yudina, A. P. Oreshko, Ngeze L. V., Mpho M. D., Moulakdi A. and others were considered: the «mentoring» model (consulting by experienced colleagues or experts), the learning organization model (knowledge exchange); model of interactive professional development (interaction with professionals through modern ICT for joint problem solving, as well as for the development of their competencies); cascading models of organizing the continuous development of teachers.

Some aspects of initiation and comprehension of the value-semantic foundations of pedagogical support of students were considered in studies devoted to professional development and continuing education of teachers (O. G. Yaroshenko [6], V. N. Varaksin [7], P. Phillips [8], L. Darling-Hammond [9] and others), as well as adult learning technologies (T. F. Esenkova [10], L. V. Klimbei [11]).

Detailing the development goals of teachers [6–11], researchers pointed out the need to develop deep professional knowledge, critical thinking, and the ability to comprehensively comprehend and solve problems, effective communication, cooperation and independence. The elements necessary for effective professional development of teachers highlighted: active adult learning, maintaining cooperation in the context of the work performed, using coaching and expert support, feedback and correction of joint activities.

The conditions contributing to the formation and improvement of a community of teachers, in which all participants effectively interact, are described in the works of A. Bautista & R. Ortega-Ruiz [12], I. A. Yudin and A. P. Oreshko [2] and others, where conclusions are formulated about the effectiveness of the exchange of practical knowledge of teachers in their real cooperation, joint solution of common problems and professional development in network communities [2].

V. F. Gabdulkhakov and A. F. Zinnurova [13], G. U. Lutfullayev et al. [14] considered new problems of organizing vocational and additional education related to work in the context of the COVID-19 pandemic. The authors, characterizing the disadvantages and advantages of online learning, focus on the need to revise the

requirements for assessment and technologies of interaction between participants in distance education, recommend using tools to stimulate students to master the course for effective management of online courses, carry out timely assessment of completed work and provide prompt feedback connection.

First, we note that this study, in fact, is of a complex design and research nature and is capable of ensuring the development of each participant. At the same time, the planned and implemented activities of the participants based on the following basic conceptual provisions:

- the importance of embodying the value-semantic foundations of the pedagogical support of the participants;
- productivity of cooperation, pooling of resources and efforts of participants in the course of research or design;
- the multiplicity of development trajectories and directions of the participants' activity arising from the implementation of joint actions [15].

These provisions implemented in the program of professional and personal development courses developed by the authors «Pedagogical support of extracurricular research and project activities of primary school students». In particular, the following were identified: 1) the target perspective of the research - the competencies that teachers will have at the end of the course; 2) specific value-semantic foundations of the pedagogical support of the participants; 3) the content of the joint activities of the participants and the tasks solved in its course; 4) the main stages of the participants' activity; 5) technologies, forms and methods to be used in joint activities.

The perception of each Meeting by the course participants formed in their minds as a corresponding coherent hypertext [16]. The alternation of different types and forms of joint activities with the wide use of interactive technologies was carried out problem lecture, binary lecture, round table, brainstorming, expert workshop, master class, discussion «at the crossroads of opinions», etc. At the same time, the subject-subject the nature of the activities of the course participants. In addition, they regularly given time to discuss analyze and reflect on the topics discussed.

Classes were held every other day, creating a potential opportunity to comprehend the past Meeting and do a little «homework».

57 teachers of the Republic of Kazakhstan (primary school teachers, undergraduates of pedagogical specialties, teachers of colleges and universities) expressed their desire to participate in the courses of professional and personal development «Pedagogical support of extracurricular research and project activities of primary school students».

The courses conducted in electronic on-line format using distance educational technologies. All work carried out in stages and consisted of the following five stages:

First step. Preparation and training of tutors for courses of professional and personal development of teachers.

Second step. Conducting the first session of courses on professional and personal development of teachers.

Third step. The practice of initiating project and research activities of students by course participants.

Fourth step. Conducting the second session of courses on professional and personal development of teachers.

Fifth step. Organization of the International Summer School «Design and Research for the Future».

The first stage formally corresponded to the concept of the cascade model, since it was supposed to provide training for tutors for «mentoring», consulting and accompanying the activities of course participants. As future tutors, 5 teachers of the department of preschool and primary education of KazNWTTU were selected. 10 meetings were organized for them, which were held online based on the Zoom platform. The participants were acquainted with the conceptual provisions of pedagogical support, considered those typical problems to solved.

The first session of the courses of professional and personal development of teachers, organized at the second stage, had a conceptual and methodological character. The content of the work covered various aspects of the quality of primary education, the subjectivity of elementary school students, the essence of pedagogical support of their activities, meaning, educational opportunities of problem situations in research and design, etc. Foreign experience of support of research and project activities of students was considered. Case studies and projects carried out by primary school students in the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation were analyzed

Independent testing of theoretical knowledge in terms of initiating project and research activities of students became the content of the third stage. Within one month, the course participants had to implement the methodological recommendations and try to initiate and accompany the initial phase of the research and project activities of the students. This practice was accompanied by expert advice from the sessions during the first session.

At the fourth stage, the second session of the courses of professional and personal development of teachers was held, aimed at generalizing and understanding the practical experience of the participants. In an atmosphere of attention and benevolence, the strengths of the practical experience of the

participants were highlighted, unused opportunities were identified, the prospects for the development of each presented project were outlined. It should be noted that the course participants readily presented their projects, even if they themselves did not always assess them as quite successful.

The fifth stage not formally connected with the courses of professional and personal development of teachers, but in fact, completed them, presenting a panorama of the current achievements of the participants of the International Summer School. The presented projects also analyzed here. Consultations held on all issues of concern to the participants.

The analysis carried out by the authors showed that the above methodology of this study made it possible to implement in practice a model of the process that ensures the formation and development of the teacher's skills to carry out pedagogical support of the project and research activities of students.

Results and discussion

Before the courses began, the organizers interviewed teachers who had signed up for the courses. When asked what they expect from their participation in the course, almost half of the respondents specifically indicated what they want:

- gain new knowledge (how to set goals and put forward a hypothesis in project and research activities; what is necessary to work on a project; about research work with children; about project activities of younger students);
- gain confidence in conducting research and project activities, as well as develop the ability to rely on their experience of such activities and on the experience of colleagues.

Another 40% of course participants formulated their expectations vaguely (expand and systematize their knowledge; improve their professional competencies; learn how to create and write a project; gain new ideas and inspiration; learn interesting and innovative educational methods; conduct project and research work correctly).

The remaining 10 % of teachers focused on the formal result of the courses - obtaining an official certificate of professional development.

After completing the courses, the participants noted the diversity of the results obtained:

- knowledge in different areas of educational, project, research activities; theoretical knowledge on the topics of the courses; differences and similarities between design and research work; on accompanying students in project and research activities;
- understanding the need to provide an opportunity for students to: independently determine the topic of the project; have free search space; carry out a targeted search for information, be independent; conduct search activities;

- formation of: desire to accompany children's projects; confidence in their capabilities; understanding the scope of your experience; the ability to realize oneself as a tutor; positive emotions when communicating with the organizers of the courses.

A specially developed questionnaire used to assess the effectiveness of the courses for the development of the ability of primary school teachers to accompany the project and research activities of students.

First, 9 basic concepts were identified that characterize the meanings and content of these courses: 1) cognitive activity, search activity; 2) project activities; 3) research activities; 4) educational and project activities; 5) educational and research activities; 6) the subject of design or research; 7) pedagogical support; 8) educational technologies to support students' activities; 9) diagnostic methods and tools with pedagogical support.

The assessment of the development of each basic concept was carried out using a scale containing 6 value judgments: 1) I have some idea; 2) I know and can tell about it; 3) I can give an interpretation and explain; 4) can be used in known situations; 5) I can use it when analyzing the situation; 6) I can develop a method of use. Thus, the first 3 positions of this scale made it possible to characterize different degrees of mastery of knowledge about the proposed basic concepts, and the next 3 positions - different degrees of mastery of the skills to use these concepts.

The effectiveness of the courses for the development of the ability of primary school teachers to accompany the project and research activities of students shown in Figure 1.

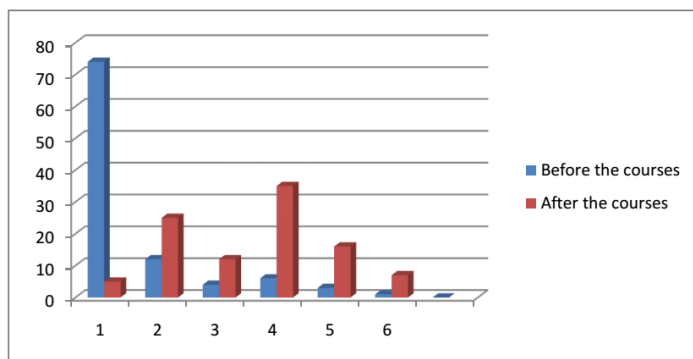

Figure 1 – Characteristics of the effectiveness of courses for the development of the ability of primary school teachers to accompany the project and research activities of students: the probability distribution of assessments of the mastery of basic concepts before and after courses

Of interest are the emotional and evaluative characteristics of what happened in the courses. After their completion, the participants were asked to answer the questions of a special questionnaire: about the events that caused a vivid positive reaction of the participants; about events that made them feel dissatisfied; on the assessment of their «involvement» in the work of the courses; on the assessment of the degree of their psychological fatigue from participating in the course; participants experience feelings when they complete the course.

Almost every participant named specific events that caused him a vivid positive reaction. At the same time, the participants indicated the events that caused a feeling of dissatisfaction 3.6 times less often, and in half of these cases it was about objective problems (interruptions in the Internet, distance learning conditions, etc.).

Conclusion

As part of the implementation of the experimental part of the study on the development of the skills of primary school teachers to pedagogically accompany the research (project) activities of students, a program of professional and personal development courses «Pedagogical support of extracurricular research (project) activities of primary school students» was developed and tested. This program developed based on a model of the process that ensures the formation of teachers' skills to carry out pedagogical support for the project and research activities of students, presented in a previously published work [1].

The relevance of the work performed also lies in the remote form of organizing courses on the on-line Zoom platform using modern interactive educational technologies, which showed the demand during the coronavirus pandemic all over the world.

The analysis of the results of the study showed that the presented model of the process, which ensures the formation and development of the teacher's skills to carry out pedagogical support of the project and research activities of students, and the developed technology for its implementation in the courses of professional and personal development of teachers, allowed the participants to improve their professional competencies in the field of developing teachers' skills. Pedagogically accompany the research (project) activities of students, organize their own research (project) activities, improve the ability to work with information, develop personal qualities necessary for communication in professional activities, etc.

This article was prepared as part of the implementation of the scientific project «Formation of the skills of primary school teachers to pedagogically accompany the research (project) activities of primary school students», supported by a grant from the Kazakh National Women's Pedagogical University for 2020-2021. (Order No. 347 dated 10/14/2020).

REFERENCES

1 **Kariev, A. D., Fishman, B. E., Fokina, O. A., Bajnazarova, T. B., Agranovich, E. N.** Model' processa, obespechivayushchego formirovaniye i razvitiye umeniy uchitelya osushchestvlyat' pedagogicheskoe soprovozhdeniye deyatel'nosti uchashchihsya [A model of the process that ensures the formation and development of the teacher's skills to carry out pedagogical support of students' activities]. In *Mir nauki. Pedagogika i psihologiya*, 2021. – № 2. [Electronic resource]. – <https://mir-nauki.com/PDF/50PDMN221.pdf> (Free access).

2 **Yudina, I. A., Oreshko, A. P.** Nepreryvnoe professional'noe razvitiye uchitelej kak trebovaniye sovremennoj shkoly [Continuous professional development of teachers as a requirement of a modern school]. In *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*. – 2015. – № 2-1. [Electronic resource]. – URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18790> (Date of access 30.05.2021).

3 **Moulakdi A. & Bouchamma, Y.** Professional Development for Primary School Teachers in Cameroon : Is the Cascade PD Model Effective? *Creative Education*. – Vol. 11. – No.7. – July 28, 2020. – DOI: 10.4236/ce.2020.117084.

4 **Mpho, M. D. & Matseliso, L. M.** Does the Cascade Model Work for Teacher Training? Analysis of Teachers' Experiences. In *International Journal of Educational Sciences*, 4. – 2012. – P. 249–254. [Electronic resource]. – <https://doi.org/10.1080/09751122.2012.11890049>.

5 **Ngeze, L. V. Khwaja, U., Iyer, S.** Cascade Model of Teacher Professional Development: Qualitative Study of the Desirable Characteristics of Secondary Trainers and Role of Primary Trainers. In *Proceeding at the 26th International Conference on Computers in Education*. – Manila : Asia-Pacific Society for Computers in Education, 2018. – P. 755–760.

6 **Yaroshenko, O. G.** Nepreryvnoe obrazovanie kak uslovie professional'nogo razvitiya nauchno-pedagogicheskikh rabotnikov universitetov [Continuing education as a condition for the professional development of university research and teaching staff]. In *Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamental'nyh issledovaniy*. – 2017. – № 4-1. – P. 297–300. [Electronic resource]. – URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=11387> (Date of access 30.05.2021).

7 **Varaksin, V. N.** Sovmestnaya deyatel'nost' pedagoga i studentov kak mekhanizm samorazvitiya [Joint activity of a teacher and students as a mechanism of self-development]. In *Mezhdunarodnyj zhurnal eksperimental'nogo obrazovaniya*. – 2014. – № 3-2. – P. 134–136.

8 **Phillips, P.** Professional Development as a Critical Component of Continuing Teacher Quality. In *Australian Journal of Teacher Education*, 33(1). – 2008. [Electronic resource]. – <http://dx.doi.org/10.14221/ajte.2008v33n1.3>

9 **Darling-Hammond, L. and etc.** Effective Teacher Professional Development. In *Learning Policy Institute. Research Brief*, 2017

10 **Esenkova, T. F.** Pedagogicheskie tekhnologii v obrazovanii vzroslykh : metodologiya, sodержanie, effektivnost' [Pedagogical technologies in adult education: methodology, content, effectiveness]. In *Fundamental'nye issledovaniya*. – 2015. – № 2-7. – P. 1483-1488. [Electronic resource]. – URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=37178> (Date of access 30.05.2021).

11 **Klimbej, L. V.** Nepreryvnoe obrazovanie v sisteme povysheniya kvalifikacii pedagogicheskikh rabotnikov [Continuing education in the system of professional development of teaching staff]. In *Molodoj uchenyj*. – 2017. – № 12 (146). – P. 509–511. [Electronic resource]. – URL: <https://moluch.ru/archive/146/40807/> (Date of access 30.05.2021)

12 **Bautista, A., Ortega-Ruiz, R.** Teacher Professional Development: International Perspectives and Approaches. In *Psychology, Society, & Education*, 2015. – Vol. 7(3). – P. 240–251. – ISSN 2171-2085 (print); ISSN 1989-709X (online)

13 **Gabdulhakov, V. F., Zinnurova, A. F.** O pedagogicheskikh determinantah povysheniya effektivnosti vysshego professional'nogo obrazovaniya v usloviyah pandemii koronavirusa [On pedagogical determinants of improving the effectiveness of higher professional education in the context of the coronavirus pandemic]. In *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*. – 2020. – № 6. [Electronic resource]. – URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=30250> (Date of access 04.06.2021).

14 **Lutfullaev, G. U.** Opyt distancionnogo obucheniya v usloviyah pandemii COVID-19 / G.U. Lutfullaev, U.L. Lutfullaev, Sh. Sh. Kobilova [i dr.] [The experience of distance learning in the context of the COVID-19 pandemic]// *Problemy pedagogiki*. – 2020. – №4 (49) [Electronic resource]. – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-distantsionnogo-obucheniya-v-usloviyah-pandemii-covid-19>, (Date of access 08.06.2021).

15 **Kolesnikova, I. A., Gorchakova-Sibirskaya, M. P.** Pedagogicheskoe proektirovaniye [Pedagogical design]: Ucheb. posobie dlya vyssh. ucheb. Zavedenij. – Moscow : Izdatel'skij centr «Akademiya», 2005. – 288 p.

16 **Chaplina, S. S.** Textoobrazuyushchaya funkciya kategorii temporal'nosti v nemeckom yazyke (na materiale kratkikh gazetnyh soobshchenij) [The text-forming function of the category of temporality in the German language (based

on the material of brief newspaper reports)]. – Avtoref. kand. filol. nauk, 10.02 04 - germanskіe yazyki. – Belgorod, 2010. – 26 p.

Material received on 10.12.21.

*А. Д. Қариев¹, Е. Н. Агранович², Т. Б. Байназарова³, Л. Е. Агеева⁴, Ю. Б. Иминова⁵

^{1,2,3,4,5}Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ (ЖОБАЛЫҚ) ӘРЕКЕТТЕРДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ ДАҒДЫЛАРЫНЫҢ ДАМУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Бұл мақала авторлардың бұрын жарияланған еңбектерінде ұсынылған теориялық зерттеулердің жалғасы болып табылады, ол студенттерді педагогикалық қолдаудың құндылық-семантикалық негіздерін түсінуге, қалыптастыруға, дамытуға бастамашылық пен қолдауды қамтамасыз ететін шарттардың негіздемесін береді. және мұғалімдер мен оқушылардың іс-әрекетінің пәндік-пәндік сипатын қолдау. Бұл зерттеуде бастауыш сынып мұғалімдерінің оқушылардың ғылыми-зерттеу (жобалық) іс-әрекетіне педагогикалық сүйемелдеу дағдыларын дамыту бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарының апробациясының нәтижелері ұсынылған.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің теориялық моделі мен даму тұжырымдамасына сүйене отырып, оқушылардың ғылыми-зерттеу (жобалық) іс-әрекетіне педагогикалық сүйемелдеу дағдыларын қалыптастыруды қамтамасыз етеді» бұрын жарияланған жұмыста ұсынылған авторлар біліктілікті арттыру бағдарламасын жасап, тестілеуден өткізді. Мұғалімдерге арналған курстар «Бастауыш сыныптардың сыныптан тыс зерттеу (жобалық) іс-әрекетін педагогикалық қамтамасыз ету». Оқушылардың ғылыми-зерттеу (жобалық) іс-әрекетіне педагогикалық қолдау көрсету дағдыларын қалыптастыру бойынша мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру тәжірибесі талданады.

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарының практикалық бөлігін іске асыру кешенді конструкторлық-зерттеу сипатында болды және қашықтықтан оқыту технологияларын қолдана отырып,

онлайн-кездесулер түрінде өткізілді. Апробация кезең-кезеңмен жүзеге асырылды және келесі бес кезеңнен тұрды: 1) мұғалімдердің кәсіби және жеке даму курстарына репетиторларды дайындау және дайындау; 2) мұғалімдердің кәсіби және жеке дамуы бойынша курстардың бірінші сессиясын өткізу; 3) курс тыңдаушыларының студенттердің жобалық және зерттеушілік қызметін бастау тәжірибесі; 4) педагогтардың кәсіби және тұлғалық дамуы бойынша курстардың екінші сессиясын өткізу; 5) «Болашаққа жобалау және зерттеу» халықаралық жазғы мектебін ұйымдастыру.

Кілтті сөздер: бастауыш сынып мұғалімдері, мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстары, мұғалімдердің біліктілігін арттыру, ғылыми-зерттеу қызметі, жобалық қызмет, педагогикалық қолдау.

*А. Д. Қариев¹, Е. Н. Агранович², Т. Б. Байназарова³, Л. Е. Агеева⁴, Ю. Б. Иминова⁵

^{1,2,3,4,5}Казахский национальный женский педагогический университет,

Республика Казахстан, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

О РЕЗУЛЬТАТАХ РАЗВИТИЯ УМЕНИЙ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИ СОПРОВОЖДАТЬ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКУЮ (ПРОЕКТНУЮ) ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Данная статья является продолжением теоретического исследования, представленного в ранее опубликованных работах авторов, представляющего обоснование условий, обеспечивающих инициацию и поддержку осмысления ценностно-смысловых основ педагогического сопровождения учащихся, формирование, развитие и поддержание субъект-субъектного характера деятельности педагогов и обучающихся. В настоящем исследовании представлены результаты апробации исследовательской работы по развитию умений учителей начальных классов педагогически сопровождать исследовательскую (проектную) деятельность учащихся.

На основе теоретической модели и концепции развития учителей начальных классов, обеспечивающей формирование умений педагогически сопровождать исследовательскую (проектную) деятельность учащихся», представленных в ранее опубликованной работе, авторами разработана и апробирована программа курсов повышения квалификации педагогов «Педагогическое сопровождение

внеурочной исследовательской (проектной) деятельности учащихся начальных классов». Проанализирован опыт организации курсов профессионального развития педагогов по формированию умений осуществлять педагогическое сопровождение исследовательской (проектной) деятельности обучающихся.

Реализация практической части курсов повышения квалификации педагогов имела комплексный проектно-исследовательский характер и проводилась в форме on-line встреч с использованием дистанционных образовательных технологий. Апробация была реализована поэтапно и содержала следующие пять этапов: 1) подготовка и обучение тьюторов для курсов профессионально-личностного развития учителей; 2) проведение первой сессии курсов профессионально-личностного развития учителей; 3) практика инициации участниками курсов проектной и исследовательской деятельности учащихся; 4) проведение второй сессии курсов профессионально-личностного развития учителей; 5) организация Международной летней школы «Проектируем и исследуем для будущего».

Ключевые слова: учителя начальных классов, курсы повышения квалификации учителей, профессиональное развитие педагогов, исследовательская деятельность, проектная деятельность, педагогическое сопровождение.

SRSTI 14.35.09

<https://doi.org/10.48081/ADCG4226>

*G. Sheriyeva¹, Zh. Suleimenova², A. Meirbekov³

^{1,3}Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Republic of Kazakhstan, Turkestan

²Kazakh National Women's Teacher Training University, Republic of Kazakhstan, Almaty

DIDACTIC PRINCIPLES OF FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN TEACHING THE KAZAKH LANGUAGE

The article is devoted to the didactic principles of the formation of intercultural communicative competence in the teaching of the Kazakh language. Intercultural communicative competence at the initial stage of learning.

The article defines the «didactic position», the proposed structure of the developed didactic principles and its main components. It includes four interrelated basic blocks: target, methodological, technological, evaluation criteria. The target block defines the general didactic purposes and tasks, needed to reach it. The methodical block offers appropriate approaches and principles of the process of teaching the Kazakh language to students. The technological block highlighted the methods that should be used in teaching the Kazakh language students. Didactic principle is a comprehensive model of learning and the basis for the development of methods of forming intercultural communicative competence of students beginning to learn the Kazakh language and Kazakh culture.

Criteria for assessing the level of formation of intercultural students communicative competence is being developed. The article also outlines the didactic conditions for the successful implementation of these didactic principles.

Keywords: didactic principles, intercultural communicative competence, methods, principles, education.

Introduction

Today, due to the growth of intensive cultural and business exchanges in Kazakhstan in various fields, there is a growing need for representatives of the

countries who can ensure effective relations in an intercultural context. Pay attention to the specialists who teach Kazakh as a foreign language. In this regard, an important task today is to know the integral didactic principles of teaching the Kazakh language, to systematically present its main components and to consider the requirements for the formation of intercultural communicative competence.

The concept of «principle» is one of them is the basis of teaching methods in foreign languages. That is why it is widely covered in the works of many famous researchers.

Basically, it is expressed as an understanding of the basic and original position of any theory, method, science. The principles are summarized. It is used to determine the requirements for the level of mastery, the components of the subject and its individual features.

This raises doubts about the need to focus in detail on the principles of intercultural competence in the teaching of the Kazakh language. It should be noted at once that the scientific literature describes a number of methodological principles in this regard (Perminova, 2015).

However, it should be noted that in the works of the authors there is a terminological tautology in establishing similar methodological principles in terms of didactic content. In particular, V. V. Safonova, P. V. Sysoeva, M. Bairam has the principle of «bilingual education», according to which in the learning process you can use both the language – the mother tongue and the learned – for the better mastering the culture of the country under study. According to Elizarova, this principle is already called «the principle of joint teaching of foreign languages and native languages with cultural connections».

The principle of «dialogue of cultures» and the principle of «empathic attitude to the participants of intercultural communication». Some principles and cultures of co-language learning are implemented within a specific educational model and are completely transferred to other learning contexts that are not possible. In particular, the principle of «cultural variability» was developed within the framework of the concept of language multicultural education, its purpose show the cultural diversity of the studied cultural association. This principle needs to be changed and made a principle for the formation of intercultural competence of students.

Thus, students do not see the «diversity of equal cultures», but the opposition of one culture to another. Or the principle of ethnographic approach in the formation of intercultural competence in the environment.

The connection of students with the language and culture is limited to lessons in a foreign language, this principle can not be fully introduced. These principles include: the principle of dialogue of cultures, the principle of dominance, problem-solving, the principle of bilingual education, the principle of cultural variability.

Let's take a closer look at the content of each principle. Let's consider the principle of «dialogue» of cultures.

Recently, the use of this term has become very popular. A number of researchers say that the «Dialogue of Cultures» is a philosophy of the interaction of cultures in modern multicultural associations. Cultural discrimination and cultural aggression flourish in modern multicultural communities, making it clear that intercultural dialogue is a myth and not an experience of communication. Therefore, philosophy (theoretical idea) was introduced for «cultural dialogue» process (practical implementation of an idea) experience), it must act.

One of the main goals of communication between people and, as a result, one of the main goals of education. As a general and professional leading socio-pedagogical goal.

The pedagogical principles of education, which are already reflected in the social, can be achieved by learning a foreign language, how the dialogue of cultures will be philosophy and communication. In language pedagogy, the teaching of foreign languages and cultures based on the principle of dialogue between cultures and civilizations means: the need for authenticity analysis and modeling of curricula and teaching materials as didactic content for partially authentic cultural material

Based on the principle of expanding the range of cultures studied, from ethnic / superethnic, social subcultures to geopolitically determined regional-continental cultures, civilizations and their manifestation in world culture; orientation of students to the development of general planetary thinking, the formation of such important qualities as culture neutrality, empathy, tolerance, readiness to communicate in a foreign cultural environment, speech and socio-cultural tactics, etc. development of methodological models that contribute to the formation of bilingualism socio-cultural competence, including the recognition of each student as a cultural and historical subject, expressive and communicative, contrast-comparative joint study in the context of direct and indirect influence of historical and cultural interactions of local and studied cultures; Methodological conditions for the preparation of socio-educational creation Students play the role of the subject in the context of intercultural dialogue or intercultural communication.

The principle of priority of problematic cultural tasks. The process of formation of intercultural competence can make students learn not only what they are learning, but also strategies for the formation and continuous improvement of intercultural competence. These strategies play a key role in the study of others, culture or communication with its representatives.

Therefore, when teaching culture, V. V. Safonova, aimed at creating such a model of cultural education through a foreign language, on the basis of which

students gradually in the process of solving complex cultural problems: collecting, systematizing, generalizing and interpreting information of cultural studies; mastering strategies and methods of interpretation of cultural research cultures; developing multicultural communicative competencies to help them navigating the types of culture and civilization studied together and related to them communicative norms in the strategy of socio-cultural search in completely unfamiliar cultural associations, in the conditions of modern intercultural communication in the choice, as well as in the search for culturally acceptable forms of communication with people ways to overcome the socio-cultural communicative deadlock that arises in the situation; not only about the real differences, but also the formation and deepening of ideas in cultures, as well as about their common features in a common planetary sense, the core of the modern multidimensional multicultural world in general; mastering cultural strategies, self-education; Participates in creative work of cultural studies and communicative-cognitive nature.

Socio-cultural complexity based on cognitive, linguistic, speech and psychological age characteristics, which should consider the choice of problem cultural studies listeners, as well as their level of multicultural and bilingual development. Definitely The socio-pedagogical aspect of the problem tasks became important.

3 The principle of bilingual education. Sysoev, in this study, we argue that culture may not be the mother tongue when taught, but it should be used. This is, first of all, the formation of related intercultural relations Competence, four aspects of the purpose of language learning are realized simultaneously: educational (acquaintance and ability to explain certain phenomena and cultures studied together, the facts of formation, awareness of the variability of foreign representatives and the behavior of cultural representatives in different social and cultural contexts, features of language functioning in foreign languages and countries around the world; organizational and processing skills (types of cultural information); educational (formation of worldview, ideological conviction, morality, patriotism, compassion for representatives of other countries and cultures, awareness of each culture should be considered and evaluated in terms of a system of own values); educational (knowledge of the culture of the target language, including basic communication patterns); development (development of communicative culture and socio-cultural knowledge of schoolchildren, giving them the opportunity to participate in intercultural communication in a foreign language in the social, social, cultural-educational and professional spheres;

4 The principle of cultural variability. There was the principle of cultural variability presented by P. V. For Sysoev in the development of socio-cultural content of educational materials, programs for foreign languages.

The main purpose of this principle is to provide students with options for different types of dating cultures for each specific type of culture. In particular, if the nation acts as a form of culture.

When studying the multiculturalism of a country in the target language, he concluded that students should be able to access similar information.

cultural diversity for each aspect of the culture studied in their country. This allows them to see not only the differences.

The author argues that cultural variability can and should be reflected at different levels and stages of learning foreign languages. For example, from the beginning of training, students have different options of «greeting»

social and cultural dependence context (between friends, between teacher and student, between strangers) adults, etc.

The principle of cultural opposition.

In a number of studies, scholars have raised the question of the need for targeted use of information about cultural conflict or cultural conflict.

full understanding of the studied cultural phenomenon by students. Under the culture

In this context, the conflict is understood as differences in the education system, values and different cultural norms groups, different scholars have ideas about necessity.

Methodology and research methods

The introduction of different practices in the study of the phenomenon of cross-cultures obtained. According to M.M. Bakhtin, it is reflected in the principle of dialogue of cultures: a full understanding of one culture is possible only when comparing it comparison with the other. Later, this principle of philosophy was transferred to the method of teaching foreign languages and became a methodological principle of teaching culture, showing the features of the foreign language as a subject, the countries of the studied language.

Literature Review

In empirical research, M. Heller and P. V. Sysoeva showed scientists this aspect of cultural self-determination of the individual (ethnic, linguistic, social, sexual, etc.) is realized only in the context of cultural conflict. Otherwise, this aspect is not visible to the person.

Thus, the proposed methodological principle of intercultural formation competence – the principle of cultural resistance – clarifies and adds more in its didactic and methodological content creates didactic conditions for the formation of the principles of cultural education and intercultural competence in the process foreign language teaching.

Established methodological principles for the formation of intercultural competence can be created in a hierarchical relationship with each other. Principles are the same level of cultural diversity and cultural resistance, as they are realized in the choice of content. The principles of bilingual education, problematic culturology and intercultural dialogue will already dominate at other levels, because they direct disclosure of language teaching methods for the formation of intercultural competence.

The didactic principle allows you to organize and conduct lessons using special methods, principles and techniques to achieve the established learning objectives. One of the important goals of teaching is the formation of intercultural communicative competence among students of linguistics at the initial stage of teaching Kazakh as a foreign language.

The didactic principle of formation of intercultural communicative competence in students studying the Kazakh language as a foreign language includes four interrelated basic blocks: target, methodological, technological, criteria-based.

Results and Discussion

In practice, the following communicative abilities of the learners are manifested: communicability, flexibility, intuition, empathy, reflexivity, structured thinking, sense of communicative situation, cognitive situation. Considering these skills, we hope that the goal of training foreign language to students-linguists – practically-oriented: the use of a foreign language as a means of communication between representatives of different cultures. Thus, when teaching students the Kazakh language as a foreign language, the general didactic goal is developed: the formation of intercultural communicative competence in students in the process of studying the Kazakh language as a foreign language.

The presented didactic purpose assumes the decision of the following task:

- strategic task – the formation of intercultural communicative competence in the study of the Kazakh language as a foreign language;
- prognostic task – development of intercultural foreign language communication potential of students on the basis of modern interactive teaching methods.

Block 2 – methodological.

The effectiveness of the formation of intercultural communicative competence in the study of the Kazakh language is ensured by modern approaches and principles of ensuring the quality, organization and implementation of the educational process. To such approaches relate:

- competent approach,

Focused on the results of training: the formation of the necessary socio-cultural and professional competencies, self-determination, socialization, development of individuality and self-actualization.

– activity-oriented approach, allowing to consider the whole range of personal characteristics of a person as a subject of social activity, in the first place, cognitive, emotional and volitional resources. When learning a language within the framework of activity-oriented approach, all speech activity is associated with perception and generation of verbal and / or written expressions, as well as with interactive actions.

– personal-oriented approach, based on the account of individual features of personality. The essence of the personality-oriented approach is the ability of the teacher to adapt means and methods of training for a specific personality. The main task of this approach is the creation of students' knowledge of professional foundations as knowledge for the formation of motives for training (Kosarev, Rykov, 2007).

– communicative approach (Bim, 1999), aimed at the formation of meaningful perceptions and understanding of foreign speech in students, as well as mastering the language material for the construction of speech expressions.

– culturological approach, directed on the formation of the ability to teach «to understand the specifics of speech, additional semantic loads, political, cultural, historical and similar similarities».

The goal of education is achieved the basis of the content of education, which is considered as «pedagogically adapted social experience of man» (Karpenko, 2011).

In the opinion of I. M. Osmolovskaya and I. V. Shalygina, «The source of the content of education in the culturological concept is a social experience, which accumulates in the culture and includes four main components: knowledge, methods of activity, experience, creative activity».

– Intercultural approach (Khaleeva, 2009), allowing students to go beyond the limits of culture and improve the quality of the mediator of culture, without losing their own cultural identity.

Principles of formation of intercultural communicative competence students are taught the Kazakh language general didactic and methodological principles. The well-known systematic-didactic format of teaching principles is offered by Yu. K. Babansky. Considering the purpose of our research, among the general didactic principles relevant to the following:

- Principle of systematicity and continuity of training.
- Principle of access to training.

– Principle of optimal combination of verbal, verbal and practical, reproductive, problem-solving and other methods of training.

– Principle of optimal combination of auditory, non-auditory, as well as group and individual forms of training.

The principle of systematicity, succession requires that teaching was carried out in a certain order, the system was built in strict logical succession (Tenitilov, 2015).

This means that the material studied should not only include the main content of this topic, but also ensure the logical order of the selected topics and the uninterrupted process of training. Language training includes listening, speaking, reading and writing to each other with another content (topic) training. And all topics should be linked to the content.

Therefore, the study of the Kazakh language should follow the principles of systematicity and continuity. In the study of the Kazakh language, the principle of access to education is important, the traditional definition of which is the criterion for the selection of educational material «from simple to complex, from easy to difficult, from known to unknown».

Training should be based on the optimal level of difficulty with the account of specialization, life experience, interests, individual and national abilities of students.

In addition, we consider that, following this principle, the teaching material should be: 1) available to students in their depth of knowledge, ie. so that students could understand the essence of the material being studied; 2) available by volume, ie. so that students were able to assimilate the appropriate amount of educational material; 3) is available for the performance of tasks in specific (for example, auditor or non-auditor) conditions.

The principle of optimal combination of verbal, visual and practical, reproductive, problem-solving and other methods of teaching the Kazakh language has an important value. In accordance with this principle, we have compiled a «Thematic Kazakh-Russian textbook of thesaurus type for beginners.»

The use of a thematic educational dictionary for beginners in the framework of student training provides for the development of linguistic skills, which are considered to us as an inextricable composite intercultural.

The principle of «presumption» implies the attraction of all that exists in man organs of perception to the perception of educational material » (Tenitilov, 2015). Following this principle, not only textbooks, blackboards, but also music, educational videos (films), etc. are used in training. Practical, reproductive, problem-solving methods of training are based on a practice-oriented approach.

The optimal combination of the above principles and methods allows you to increase the effectiveness of teaching the Kazakh language as a foreign language.

For a deeper acquaintance with culture in the context of teaching the Kazakh language, for us the most important value is the combination as an audit, as well as an out-of-audit form of training. This principle is based on activity-oriented and personally-oriented approaches, as it is based on a personally-oriented approach. Account of individual features of personality (Korneeva, 2016), that is, in essence, individualized forms of training, and for the activity-oriented approach are characterized as auditory, as well as non-audit forms of work, built on the use of interactive methods of training, problem-solving, activity.

Besides, the purpose of teaching a language to students-linguists - practice-oriented, the principle of linking theory with practice, which implies the «necessity of constant doubt and verification of theoretical positions with the help of reliable criteria of practice», also relevant (Tenitilov, 2015). This principle requires from teachers a rational connection of theoretical knowledge with the practice of student life.

In practice, teachers can test the effectiveness and quality of teaching, and students can not only check the correctness of the theory and the level of mastery of the studied knowledge, but also deepen the understanding of the theory, reinforce the learned knowledge.

During the training of students in the Kazakh language with the aim of forming the intercultural communicative competence, we identified the following methodological principles:

- the principle of communicative orientation,
- the principle of linguocultural orientation,
- the principle of multicultural interaction,
- the principle of accounting for knowledge and accounting for cultural values,
- the principle of interactivity of training.

Block 3 – technological.

In modern Kazakh didactics there are three large groups of methods:

- methods of organization and implementation of the educational process (verbal methods, visual methods, integrative methods and practical methods),
- methods of stimulation and motivation of educational and cognitive activity (role-playing games, educational discussions, pair work, work in groups, problem tasks, project method, etc.),
- methods of control and self-control (methods of surface control and self-control, written control and self-control) (Korneeva, 2016).

In the context of teaching the Kazakh language as a foreign language, these methods include a variety of methods, including authorship and technology of teaching.

In the opinion of L. M. Permian, in technology as a skill and the art of a special combination of methods, forms, methods of activity find a reflection of all the processes that make up the training in many of its elements. Among these elements are important for our research:

- 1) principles of selection and structuring of educational material;
- 2) dominant methods of training;
- 3) the principles of mutual relations between the teacher and the students and between the students;
- 4) requirements for learning outcomes (including educational standard) (Perminova, 2015).

We hold the opinion that in the study of the Kazakh language takes central place are occupied by students who are the subject of training. «Training» can have an effect only through «learning». All types of teaching activities should be based on students and consider the needs of students in order to arouse their interest in the school, to facilitate their mastery of the Kazakh language. Therefore, we chose the most suitable textbooks for training, teaching the level, ability and purpose of study of students.

The training was conducted purposefully, in the process of training it was necessary that teachers paid attention to the problems of students, studied the regularity of their behavior, talked to students, listened to their opinions, expressed their views and methods of training in accordance with the content of feedback from students.

However, considering students in the training center, it is impossible to leave without paying attention to the role played by the teacher. In the process of training, the teacher must be a good organizer, able to rationally combine different educational activities, for example, work in pairs or in groups, role-playing games, mini-projects, etc. e, to conduct effective training and guide students in this process.

Block 4 – criterion-assessment.

Criteria-assessment block shows the degree of integration of all structural components of the model and the result of training. He appreciates the development of students in the curriculum and the level of knowledge of the Kazakh language. To assess the level of formation in students of intercultural communicative competence teaching the Kazakh language as a foreign language at the initial stage developed the following criteria:

motivational – current desires, interests and needs in speech communication in the process of cognitive activity;

cognitive – control of the system of knowledge of the language for solving communicative tasks;

operational-activity – possession of skills to use language units in speech and writing;

emotional-evaluation – the level of formation of tolerance, empathy and reduction of ethnocentrism in the process of intercultural communication.

Successful implementation of this didactic principle is ensured by the acquisition of the following pedagogical conditions:

- application of interactive teaching methods, as well as a method of modeling situations based on exercises, presented in the author's textbook;
- step-by-step performance of educational tasks on the basis of the proposed algorithm of action;
- application of the author's thematic Kazakh educational dictionary of thesaurus type for beginners;
- formation of authentic cultural environment for students, assuming active participation in the educational process of the most educated.

Conclusion

The above approaches, principles, methods and didactic conditions are relevant for the process of teaching students the Kazakh language. Thus, the formation of intercultural communicative competence in the Kazakh language by students is based on the application of these approaches, principles and methods in the learning process.

The above-mentioned didactic principle is a complex model of training and the basis for the development of methods of formation of intercultural communicative competence among students who are beginning to study the Kazakh language and Kazakh culture.

Acknowledgements

The work was carried out with the financial support of the Ministry of education and science of the Republic of Kazakhstan in the framework of the scientific project AP08052329

REFERENCES

- 1 **Solovova, E. N.** Methods of teaching foreign languages : Basic course: Handbook for students of pedagogical universities and teachers. – Moscow, 2002.
- 2 **Safonova, V. V.** Study of languages of international communication in the context of dialogue of cultures and civilizations. – Voronezh, 1996.
- 3 **Ter-Minasova, S. G.** Language and intercultural communication. – Moscow, 2000.

4 **Byram, M.** Cultural studies in foreign language education. – Clevedon, Avon, 1989.

5 **Sysoev, P. V.** The concept of language multicultural education : Monograph. – Moscow, 2003.

6 **Sysoev, P. V.** Linguistic multicultural education: Theory and practice. – Moscow, 2008.

7 **Gritskov, D. M.** Development of sociocultural observation of students within the framework of language multicultural education (English) : abstract. dis. ... Candidate of Pedagogical Sciences science. – Tambov, 2007.

8 **Elizarova, G. V.** Culture and training in foreign languages. – St. Peterburg, 2005.

9 **Kramsch, C.** Context and culture in language teaching. – Oxford, 1993.

10 **Kunanbaeva, S. S.** Competent modeling of professional foreign language education. – Almaty, 2014. – 203 p.

11 **Kubryakova, E. S.** Language and knowledge. On the way to learning knowledge about the language : parts of speech with cognitive points of view. The role of language in the cognition of the world. – Moscow : Spring. Slavic culture, 2004. – 560 p.

12 **Chaklikova, A. T.** Scientific-theoretical bases of formation of intercultural-communicative competence in the conditions of informatization of foreign language education : diss. ... Dr. Ped. Science: 13.00.02. – Almaty, 2009. – 340 p.

Material received on 10.12.21.

*Г. Т. Шериева¹, Ж. Сулейменова², А. Қ. Мейрбеков³

^{1,3}Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Қазақстан Республикасы, Түркістан қ.

²Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ПРИНЦИПТЕРІ

*Мақала қазақ тілін оқытуда мәдениетаралық коммуникативтік
құзыреттілікті қалыптастырудың дидактикалық принциптеріне*

*арналған. Оқытудың бастапқы кезеңіндегі мәдениетаралық
коммуникативтік құзыреттілік.*

*Мақалада «дидактикалық ұстаным», әзірленген дидактикалық
принциптердің ұсынылған құрылымы және оның негізгі компоненттері
анықталған. Ол өзара байланысты төрт негізгі блокты қамтиды:
мақсатты, әдіснамалық, технологиялық, бағалау критерийлері.
Мақсатты блок оларға жету үшін қажетті жалпы дидактикалық
мақсаттар мен міндеттерді анықтайды. Әдістемелік блок
студенттерді қазақ тіліне оқыту процесінің тиісті тәсілдері мен
қағидаттарын ұсынады. Технологиялық блокта студенттерге қазақ
тілін оқытуда қолданылатын әдістер анықталды. Дидактикалық
қағидат қазақ тілі мен қазақ мәдениетін жаңадан үйреніп келе
жатқан студенттердің мәдениетаралық коммуникативтік
құзыреттілігін қалыптастыру әдістерін әзірлеу үшін негіз және
оқытудың кешенді моделі болып табылады.*

*Студенттердің мәдениетаралық коммуникативтік
құзыреттілігінің қалыптасу деңгейін бағалау критерийлері әзірленеді.
Мақалада сонымен қатар осы дидактикалық принциптерді сәтті
жүзеге асырудың дидактикалық шарттары көрсетілген.*

*Кілтті сөздер: дидактикалық принциптер, мәдениетаралық
коммуникативтік құзыреттілік, әдістер, принциптер, білім.*

*Г. Т. Шериева¹, Ж. Сулейменова², А. Қ. Мейрбеков³

^{1,3}Международный Казахско-Турецкий университет
имени Ходжа Ахмета Ясави,
Республика Казахстан, г.Туркестан;

²Казахский национальный женский педагогический университет,
Республика Казахстан, г. Алматы.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ КАЗАХСКОМУ ЯЗЫКУ

*Статья посвящена дидактическим принципам формирования
межкультурной коммуникативной компетенции при обучении
казахскому языку. Межкультурная коммуникативная компетенция
на начальном этапе обучения.*

В статье дано определение «дидактической позиции», предложена структура разработанных дидактических принципов и ее основные компоненты. Она включает четыре взаимосвязанных основных блока: целевой, методический, технологический, критерии оценки. Целевой блок определяет общедидактические цели и задачи, необходимые для их достижения. Методический блок предлагает соответствующие подходы и принципы процесса обучения учащихся казахскому языку. Технологический блок выделяет методы, которые необходимо использовать при обучении студентов казахскому языку. Дидактический принцип является комплексной моделью обучения и основой для разработки методики формирования межкультурной коммуникативной компетенции студентов, начинающих изучать казахский язык и казахскую культуру.

Разрабатываются критерии оценки уровня сформированности межкультурной коммуникативной компетенции студентов. В статье также обозначены дидактические условия для успешной реализации данных дидактических принципов.

Ключевые слова: дидактические принципы, межкультурная коммуникативная компетенция, методы, принципы, образование.

SRSTI 14.25.07

<https://doi.org/10.48081/OPQY5656>

***G. Yespolova¹, Zh. Zulkarnaeva², G. Makshieva³,
G. Kilybaeva⁴, G. Nigmatzhanova⁵**

¹I. Zhansugurov Zhetysu University,
Republic of Kazakhstan, Taldykorgan;

²Sh. Ualikhanov Kokshetau University,
Republic of Kazakhstan, Kokshetau;

^{3,4,5}S. Amanzholov East Kazakhstan University,
Republic of Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk

RESEARCH COMPETENCY AS AN INTEGRATIVE QUALITY OF THE PRIMARY SCHOOLCHILD'S PERSONALITY

The given article examines the development of the research competency of a primary schoolchild as an integrative quality, presents a characteristic of its structure and the indicators of the formedness of research competencies. The formation of the research competency of schoolchildren represents one of the topical directions for implementing primary school education at comprehensive school. Addressing the problem of the formation of research competency in primary schoolchildren at comprehensive school is associated with the changing requirements to the organization and design of the educational process. Research activity is considered as a highly productive way of forming the research competency in primary schoolchildren. According to our research tasks we have analyzed and concretized the concept of the research competency, which is understood as an integrative personal quality of a primary schoolchild expressed in his conscious readiness and ability to perform educational research and includes value, cognitive, activity components.

Keywords: research competency, primary schoolchildren, integrative quality, research activity, structure, components, indicators, development of research competencies.

Introduction

Primary school is the basis of education, since it is the period of the formation and all-round development of the primary schoolchild's personality. It is not as much acquiring ready-made knowledge by schoolchildren that becomes significant,

as their own efforts, initiative, and search activity to discover knowledge. Therefore, strengthened instructions are put forward to the primary education in order to effectively implement the educational process, namely to provide conditions for teaching primary schoolchildren, so that they could master key and subject competencies and demonstrate their abilities in various activities. In this regard, the authors emphasize the need to develop the research competency in primary schoolchildren for further successful learning.

However, an analysis of scientific literature and pedagogical practice show that the existing system of preparation of primary schoolchildren to carry out independent research is insufficient and requires further theoretical apprehension.

This has served as the basis for addressing the problem of developing the research competency of primary schoolchildren in the framework of improving the emerging system of organizing the educational and research activities of primary schoolchildren. The research activity is considered as a highly productive way of forming research competency in primary schoolchildren.

Modern studies, which have already been devoted to the study of the competence-based approach, do not consider the task technology as the basis for preparing a child for an independent research, i.e. for the development of the research competency in primary schoolchildren.

The aim of the research is to experimentally test the effectiveness of the technology for the development of the research competency in primary schoolchildren at comprehensive school.

Materials and methods

Modern researchers Vainikainen Wüstenberg Kupiainen, Hotulainen, Hautamäki [1], Kazarina, Itsenko [2] suggest that the research competency is one of the basic subject competencies that a primary schoolchild should acquire as a result of study. Numerous approaches to defining the meaning of the concept of «research competency» and the methods of its formation in primary schoolchildren have been noted from the analysis of scientific literature. In particular, the given problem is reflected in the studies of Cornford [3], Belyanina [4], Kaskatayeva [5], Khutorskoy [6] and others.

The research competency of a primary schoolchild is considered as an integrative personal quality and is a combination of natural ideas, knowledge, skills and habits, attitudes, value judgments and activity experience, which make it possible to formulate reasonable and conscious judgments about objects and natural phenomena and are manifested in the process of active independent, practical, research, environment-friendly actions of a primary schoolchild.

The research competency consists of the following structural elements: value, cognitive (knowledge), and activity. The structure of the concept of «competency»

includes a set of value orientations, because one of the main tasks of school science education is the formation of children's positive value orientations towards living things. In the opinion of Edwards and Ossipova [7], the attitude of a person to nature as a value in general and natural objects in particular is an important educational aspect.

The cognitive component of the schoolchildren's research competency is subject knowledge. Knowledge in natural science is solid and functional if it is brought into an appropriate system and characterized by integrity. Goodnough [11] and Dammer [12] define knowledge integrity as an internal characteristic of the system acquired at the final stage of its upward development. The formation of systemic knowledge among schoolchildren is the basis for their integrity formation.

The activity component of the schoolchildren's research competency is based on the cognitive and creative activity of children and includes observing natural objects and identifying the cause-and-effect relationships between natural phenomena and human life, the ability to carry out search and research, practical and environmental activities, to draw conclusions and generalizations, to create projects to stimulate cognitive interest, the development of observation, and speech activity.

The criteria of the level of the research competency development are the designated characteristics of each of the components. To assess the general level of the research competency development, three levels of its development are determined: low, medium, high.

Thus, the primary schoolchildren's research competency is an integrative personal quality, characterized by a set of motives, value orientations, knowledge, skills and abilities. The acquisition of a system of knowledge, abilities and skills by schoolchildren is aimed at the formation of their competency, therefore, the research competency and the ways of its formation should be considered as a result of teaching natural science to primary schoolchildren.

Starting our research, we have proceeded from an assumption that purposeful development of the research competency will be implemented in the context of the task approach; the technology for the research competency development will be based on a set of research tasks, through solving which primary schoolchildren master the basics of scientific knowledge and methods of scientific research. We suggest that it is necessary to distinguish three stages in the formation of the research competency in primary schoolchildren at comprehensive school (See Figure 1).

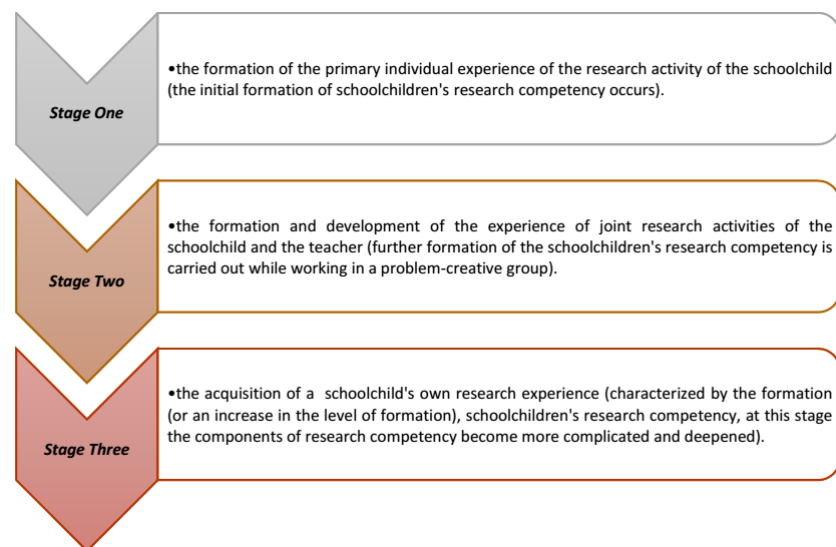

Figure 1 – Scheme of Stages of the Research Competency Formation

The research competency formation among primary schoolchildren at comprehensive school is most effective under conditions of the unity of the organizational forms used.

The following methods were used while conducting the research: observation of the schoolchildren's activities, questionnaire, testing, one-to-one conversations, analysis of the products of research activities of primary schoolchildren.

Results and discussion

The results of the ascertaining experiment reflecting the initial level of the research competency development in primary schoolchildren at comprehensive school are presented in Table 1.

Table 1 – The Level of the Research Competency Development of Primary Schoolchildren before Experimental Training

Level of the research competency development	Experimental group, %	Control group, %
Low	43,7	47,4
Medium	48	49
High	8,6	4,6

The table shows that both experimental and control groups demonstrate low and medium levels of the research competency development. Having based on the analysis of the data obtained, we came to the following conclusions: the respondents feel the need to engage in research activities, but they do not have knowledge and skills sufficient for its implementation and find it difficult to assess the results of the conducted educational research. The implementation of the technology for the research competency development among the research participants was carried out in 3 stages. In order to demonstrate the practical value of the research let us attempt to reveal the technology of the research competency development (See Table 2).

Table 2 – The Contents of the Technology Aimed at Developing the Research Competency

Stages	Period of time	Statement of work
The diagnostic stage	1 week	Questionnaire aimed at detecting the level of the research competency formedness among the research participants Processing and compilation of the results.
The educational and correction stage. Familiarizing schoolchildren with the basics of educational and research activities by solving educational and research problems	2 terms	Formation of a modern environmentally oriented picture of the world in schoolchildren with the help of «The World Around Us» course. The course is aimed at the formation in the schoolchild's mind of a value-colored image of the world around as one's own home and common home for all people and for all living things. On this basis a feeling of belonging to the life of nature and society is developed, personal qualities of a cultured person, such as kindness, tolerance, responsibility, are formed. Organization of independent educational and research activities of schoolchildren: the implementation of group and individual research projects and research work.
The concluding stage: final diagnostics	1 week	The diagnostic block of the technology reflects methodology for tracking the dynamics of the development of research competency in primary schoolchildren.

As one can conclude from the description of the technology contents, the research participants get involved into independent research activity. The given technology allows not only to teach examination and experiment, but also teaches to detect problems, present and defend the research results. Schoolchildren develop their ability to argue, prove their reasoning, to ground the fidelity of their conclusions.

At the end of the experimental training, a final diagnostic test was carried out in both groups. The effectiveness of the formative experiment, conducted with the use of the elaborated technology for developing the research competency in research participants, was tested by comparing the initial and final sections of each group by levels (low, medium, high).

Table 3 shows data reflecting the general level of the development of the research competency and its components among research participants of the experimental and control groups at three development levels in the pre-experimental and post-experimental sections.

Table 3 – Correlation of the Level of the Development of Research Competency and Its Components among the Participants of the Experimental Research before and after Experimental Training

Level of the research competency development	Experimental group		Control group	
	Pre-experimental test results, %	Post-experimental test results, %	Pre-experimental test results, %	Post-experimental test results, %
Low	43,7	3,2	47,4	38,3
Medium	48	39,4	49	49
High	8,6	43,2	4,6	12, 2

Hereby, analysis of the obtained data shows significant changes in the respondents of the experimental group. After purposeful experimental teaching the number of respondents with a high level of the research competency development has increased (by 48.9 %), the number of schoolchildren with a low level of the development has significantly decreased (by 39.7 %). The reliability of the results of the ascertaining and formative experiments was proved by the method of mathematical statistics (method of statistical hypotheses).

Conclusions

The article presents the results of the effectiveness of technology for the research competency development in primary schoolchildren.

According to the tasks of our research, we have analyzed and concretized the concept of the research competency, which can be understood as an integrative personal quality of a primary schoolchild, manifested in their conscious readiness and ability to carry out educational research and includes value, cognitive (knowledge) and activity components.

This study was deliberately limited to a range of issues related to the organization of research activities at comprehensive school. As a prospect for developing the obtained conclusions, it seems necessary to study further the continuity of the organization of research activities in the process of individual development of the

personality of a primary schoolchild in more detail, to develop a support system for the formation of research competencies, to reveal the specific possibilities of the educational potential of research activities on the material of various subjects studied at different school levels. The solution of these problems opens up the prospects for further theoretical and experimental research.

REFERENCES

- Vainikainen, M. P., Wüstenberg, S., Kupiainen, S., Hotulainen R., Hautamäki, J.** Development of learning to learn skills in primary school. *International Journal of Lifelong Education*. – 2015. – Vol. 34 (4). – P. 376- 392.
- Kazarina, L., Itsenko, I.** Research Competencies Condition Assessment of Pupils from Humanitarian-oriented Classes of Comprehensive School. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. – 2015. – Vol. 206. – P. 342 – 3
- Ian, R.** Cornford. Learning-to-learn strategies as a basis for effective lifelong learning. *International Journal of Lifelong Education*. – 2002. – Vol. 21 (4). – P. 357–368.
- Belyanina, L. A.** «Project-Design Activity as a Condition for the Formation of Research Competence Among Students.» Hershey, PA: IGI Global. – 2018. – Vol. 4 – P. 107–131.
- Kaskatayeva, B.** Model of the formation of research competence of students-mathematicians of a pedagogical university. *International Journal of Research -Granthaalayah*. – 2018. – Vol. 6(9). – P. 53–71.
- Khutorskoy, A. V.** Key competencies as a component of a personality-oriented paradigm. *Public Education*. – 2003. – Vol. 2. – P. 58–64.
- Edwards, N. M., Ossipova, S. I.** Research competence formation for the international scientific project (monograph). *International Journal of Experimental Education*. – 2011. – Vol. 9. – P. 30–31.
- Burke, L. E., Schlenk, E. A., Sereika, S. M., Cohen, S. M., Happ, M. B., Dorman, J. S.** Developing research competence to support evidence-based practice. *J Prof Nurs*. – 2005. – Vol. 21(6). – P. 358–63.
- Alnoor, M. A., Yu, M. H.** Elementary school teacher competency. *The Social Sciences*. – 2011. – Vol.6 (5). – P. 391–397
- Niemi, H., Nevgi, A.** Research studies and active learning promoting professional competences in Finnish teacher education. *Teaching and Teacher Education*. – 2014. – Vol. 43. – P. 131–142.
- Goodnough, K.** Teacher development through action research: A case study of an elementary teacher. *Action in teacher Education*. – 2001. – Vol. 23 (1). – P. 37–46.

12 **Dammer, M. D.** The meta-subject content of an academic discipline. Education. Pedagogical Sciences. – 2014. – Vol. 1. – P. 46–52.

Material received on 10.12.21.

*Г. Есполова¹, Ж. Зулкарнаева², Г. Мақшиева³, Г. Килыбаева⁴, Г. Нигметжанова⁵

¹І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ.

²Ш.Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Қазақстан Республикасы, Көкшетау қ.

^{3,4,5}С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті,

Қазақстан Республикасы, Өскемен қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК КІШІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ИНТЕГРАТИВТІ САПАСЫ РЕТІНДЕ

Мақалада кіші оқушылардың зерттеушілік құзіреттілігін интегративті сапа ретінде дамыту қарастырылады және оның құрылымының сипаттамасы, зерттеушілік құзіреттіліктің қалыптасуы корсеткіштері корсетілген. Оқушылардың зерттеушілік құзіреттілігін қалыптастыру жалпы білім беретін мектептердің төменгі сыныптарында бастауыш оқытуды жүзеге асырудың өзекті бағыттарының бірі болып табылады. Жалпы білім беретін мектептегі бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзіреттілігін қалыптастыру мәселесіне жүгіну қазіргі заманғы білім берудің оқу үрдісін ұйымдастыруға және жобалауға қойылатын өзгертілген талаптарымен байланысты. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік құзіреттілігін қалыптастырудың өнімді әдісі ретінде зерттеу іс-әрекеті қарастырылады. Біздің зерттеуіміздің міндеттеріне сәйкес зерттеушілік құзіреттілік ұғымын оқушылардың интегративті түлғалық сапасы ретінде сипатталуы, оқу іс-әрекетін орындау қабілеті мен дайындығы, құндылық, танымдық және әрекеттік компонентін құрайды.

Кілтті сөздер: зерттеушілік құзіреттілік, кіші мектеп оқушылары, интегративті сапа, зерттеу әрекеті, компонент құрылымдары, корсеткіштер, зерттеушілік құзіреттіліктің қалыптасуы.

*Г. Есполова¹, Ж. Зулкарнаева², Г. Мақшиева³, Г. Килыбаева⁴, Г. Нигметжанова⁵

¹Жетісуский университет имени И. Жансугурова, Республика Казахстан, г. Талдыкорган;

²Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Республика Казахстан, г. Кокшетау;

^{3,4,5}Восточно-Казахстанский университет имени С. Аманжолова,

Республика Казахстан, г. Усть-Каменогорск.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ИНТЕГРАТИВНОЕ КАЧЕСТВО ЛИЧНОСТИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

В данной статье рассматривается развитие исследовательской компетентности младшего школьника как интегративного качества. представлена характеристика ее структуры, приведены показатели сформированности исследовательской компетентности. Одним из актуальных направлений реализации начального обучения в младших классах общеобразовательного учреждения является формирование исследовательской компетентности учащихся. Обращение к проблеме формирования исследовательской компетентности у учащихся начальных классов связано с изменяющимися требованиями обновленного содержания образования в республике к организации учебного процесса в начальной школе. В качестве весьма эффективного способа формирования исследовательской компетентности у младших школьников рассматривается исследовательская деятельность. В соответствии с задачами нашего исследования мы проанализировали и конкретизировали понятие исследовательской компетентности, понимаемое как интегративное личностное качество младшего школьника, проявляющееся в его готовности и способности выполнять учебное исследование и включающее ценностный, когнитивный, деятельностный компоненты.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, младшие школьники, интегративное качество, исследовательская деятельность, структура, компоненты, показатели, сформированность исследовательских компетенций.

<https://doi.org/10.48081/DDOV9727>

***А. Б. Абуханова**

І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕП ІШІНДЕГІ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУ ЖҮЙЕСІ

Мақалада мектеп ішлік үздіксіз білім беру жүйесінің құрылымы, мазмұны негізгі бағыттары және педагогтардың кәсіби біліктілігін арттырудағы алатын орыны, ұйымдастыру әдістері, білім мазмұнын жаңарту жағдайында ақпараттық қоғам мен Цифрлы Қазақстан бағдарламасының талаптарына сәйкес қазіргі педагогтардың шеберліктерін арттырудың мақсат, міндеттері, негізгі формалары қарастырылған. Мектептің әдістемелік қызметінің, пәндік әдістемелік бірлестіктердің, шығармашылық және проблемалық топтар жұмысының заманауи белсенді және интербелсенді оқыту әдістері мен технологияларын, электронды білім беру ресурстарын қолдану негізінде педагогтардың кәсіби шеберліктерін жетілдірудегі алатын орындары сипатталған. Тақырыптың мазмұнын ашу үшін 2017-2020 жылдар аралығында Талдықорған қаласындағы жалпы білім беретін орта мектептеріндің әдістемелік қызметтерінің мұғалімдердің білімдері мен кәсіби шеберліктерін үздіксіз арттыру бағытында атқарылған жұмыстарына талдау жасалған. Сонымен қатар, жүргізілген эмпирикалық зерттеулер нәтижесін саралау негізінде шығарылған ой қорытындылары мектептің әдістемелік қызметінде жүзгізілетін үздіксіз білім беру жүйесінің басым бағыттары, жетілдіруге баса назар аударуды қажет түйінді мәселелері анықталып, оларды шешудің оңтайлы тәсілдері көрсетілген. Мақалада «мектеп ішлік педагогтардың кәсіби біліктілігін арттыру жүйесі», «өзекті топ», «шығармашылық шеберхана», түсініктері нақтыланып, педагогтың өзін-өзі түсіну және бағалау негізінде жеке мүмкіндіктері мен зияткерлік қабілеттерін анықтауға бағытталған үздіксіз білім беру жүйесінің алатын орыны, білім мазмұнының жаңартылуы жағдайындағы өзектілігі дәлелденеді.

Кілтті сөздер: үздіксіз білім беру, әдістемелік бірлестік, педагогтардың біліктілігін арттыру, педагогикалық шеберлік, проблемалық топ, өзін-өзі дамыту, өздігінен білім алу.

Кіріспе

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасымен педагогтардың мәртебесі туралы ҚР заңына сәйкес еліміздегі педагогтардың кәсібилігін арттыру мәселесі педагог мамандығының беделін арттырудың басты факторы болып табылады. Педагог кәсібінің беделін және олардың сапалық құрамын арттыру, өздігінен білім алу, өзін-өзі жетілдіру басты міндеттер болғандықтан, барлық кәсіби біліктілікті арттыру жүйесінің қызметі аталған қасиеттерді жетілдіруге бағытталуы тиіс [1]. Бүкіл Қазақстандық білім беру жүйесіне реформа жүргізу кезеңінде педагогтардың біліктілігін арттыру-бүгінгі күннің маңызды міндеті.

Біліктілікті арттырудың мақсаты: педагогтардың теориялық білім деңгейін арттыру, сондай-ақ мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарына сәйкес көтерілетін практикалық дағдылар мен іскерліктерді жетілдіру; ғылым мен мәдениеттің заманауи жетістіктерін, озық педагогикалық технологиялар мен тәжірибе негізінде оқытудың теориясы мен практикасын, басқарушылық және жалпы мәдени қызмет саласындағы білімді жаңарту және тереңдету; оқытудың инновациялық нысандарын, әдістерін, құралдары мен технологияларын, озық отандық және шетелдік педагогикалық тәжірибені игеру; инновациялық білім беру үдерістерін модельдеу болып табылады [2]. Сондықтан, бұл жүйенің негізгі функциясы жаңа педагогикалық білім мен технологияларды қолданып, оларды дамыта алатын педагог тұлғасының әлеуметтік-мәдени және зияткерлік әлеуетін дамыту.

Педагог кадрлардың біліктілігін арттыру - оқыту мен оқыту сапасын арттыру үшін жаңа білім алуға, сондай-ақ бұрын алған кәсіптік білімдерін, іскерліктерін, дағдылары мен құзыреттерін қолдануға, кеңейтуге, тереңдетуге және жетілдіруге мүмкіндік беретін кәсіптік оқыту нысаны.

Үздіксіз білім беру - бұл педагогтың өмір бойы кәсіби қызмет субъектісі ретіндегі қабілеттері мен қажеттіліктерін үнемі дамыту үрдісі. Білім беру жүйесінің сапасы осы жүйеде жұмыс істейтін педагогтардың біліктілік сапасынан жоғары болуымен тікелей байланысты. Білім беру мазмұнын жаңарту, әлемдік практикалар мен технологияларды енгізу жағдайларында педагог кадрлардың тұрақты біліктілігін арттыру және оларды қайта даярлау талап етіледі. Педагогтардың біліктілігін арттыру жүйесінің қазіргі заманғы жай-күйі, оны жетілдіру мен дамытудың жалпы мәселелері Л. А. Даринскаяның

[3], Н. В. Кузьминаның [4], Ю. И. Кулюткиннің [5], И. В. Резановичтің [6], В. И. Шулярдың [7] жұмыстарында талданған. Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамытудың теориялық, әдістемелік және тәжірибелік астарларын Б. А. Тұрғынбаеваның [8], үздіксіз білім беру барысында мұғалімдердің кәсіби күзiреттiлiктерiн бағалау мәселелерi Ш. Х. Құрманалинаның зерттеулерінде көрніс тапқан [9]. Педагогикалық шеберлікті арттыру (Василенко Л. И. [10], Романова К. Е. [11], Саранцева М. В. [12], Якушева С. Д. [13] және т. б.) зерттеулерінде көбінесе кәсіби білім көлемін кеңейтуге бағытталған жүйе ретінде қарастырылады. А. М. Муханбетжанова, С. М. Бахишеваның «Педагогикалық жүйетану негіздері еңбегінде» «педагогтардың біліктілігін жетілдірудің жаңғыртылған жүйесі ғана мұғалімді рефлексияға қабілетті, өз ісіне есеп бере алатын, білім берудің әлемдік жүйесін игерген, белсенді, шығармашыл тұлға ретінде қалыптастыра алады» - деп көрсетеді [14]. Осы аталған педагогикалық кадрларды даярлау және оқыту бойынша ұйымдастырылған жүйелі жұмыс өңір, қала және жалпы білім беретін мектеп деңгейлерінде жүзеге асырылады, педагогтардың біліктілігін үздіксіз арттырудың мектепшілік жүйесін ұйымдастыруды қажет етеді.

Материалдар мен әдістер

Мектеп ішіндегі педагогтардың білімі мен кәсіби біліктіліктерін арттыу жүйесінің құрылымы мен мазмұнын, негізгі бағыттарын, өзекті мәселелерін анықтау мақсатында 2019-2021 жылдар аралығында Талдықорған қаласының жалпы орта білім беру мекемелерінде эксперименттік зерттеулер жүргізіп, бақылау, эксперимент, талдау, салыстыру, жинақтау, бағалау әдістері қолданылды. Біз жүргізген зерттеуде алынған нәтижелер мектеп ішіндегі педагогтардың кәсіби біліктілігін арттыру жүйесін анықтау, өзін-өзі дамыту, өздігінен білім алу ерекшеліктері мен ролі туралы идеяларды кеңейтуге мүмкіндік береді.

Алматы облыстық білім басқармасының Талдықорған қаласы бойынша білім бөлімінің білім беруді дамыту оқу-әдістемелік орталығының мәліметтеріне сәйкес қаладағы 26 мектепте мектеп ішінде педагогтардың білімі мен кәсіби біліктілігін үздіксіз арттыру 9 бағыт бойынша жүзеге асырылатынын көрсетті. 2017–2020 жылдар аралығында педагог мамандардың білімі мен кәсіби біліктілігін үздіксіз арттыру шараларының жалпы саны 2017–2019 жылдар аралығында біртіндеп артып, 2020 жылы күрт төмендегенін көрсетті. Эмпирикалық зерттеулер барысында жиналған сандық мәліметтерге жасалған талдау нәтижелері заманауи оқыту әдістері мен технологияларын оқу үрдісіне енгізу, теориялық семинарлар, педагогикалық дәрістер, авторлық бағдарламалар мен әдістемелік құралдар даярлау, Талдықорған қаласындағы орта білім беру мекемелерінде педагогтардың білімі мен кәсіби біліктілігін үздіксіз арттыру құрылымындағы үлестерін анықтауға мүмкіндік берді.

Нәтижелер мен талқылау

Педагогтардың үздіксіз білім беру жүйесінің маңызды элементтерінің бірі – біліктілікті үнемі арттыру болып табылады. Педагогтардың кәсібилігін дамытуда мектептің әдістемелік қызметі – мектептің әдістемелік жұмысы ерекше орын алады. Ол пән мұғалімдерінің біліктіліктерін арттыруды, үздіксіз білім алуды қамтамасыз етеді.

Мектептегі әдістемелік жұмыс – бұл ғылым мен озық педагогикалық тәжірибенің жетістіктеріне және оқу-тәрбие үрдісін нақты талдауға негізделген әрбір мұғалім мен тәрбиешінің біліктілігі мен кәсіби шеберлігін жан-жақты арттыруға, тұтас алғанда мектептің педагогикалық ұжымының шығармашылық әлеуетін дамытуға және арттыруға бағытталған бір-бірімен өзара байланысқан іс-шаралар жүйесі.

Оның негізгі міндеттерінің бірі – педагогтың шеберлігін үздіксіз арттыру, кәсіби өсуіне жағдай жасап оқыту, тәрбиелеу, дамытуды қамтитын әдістемелік мәдениеттерін жетілдіру.

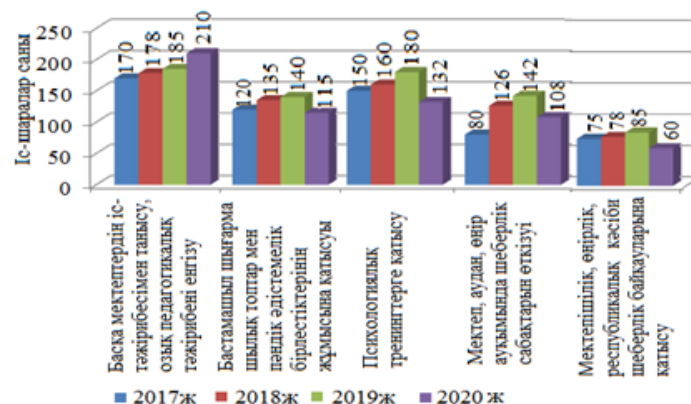
Әдістемелік жұмыстың мақсаттары мен міндеттері мектепшілік басқару жүйесімен, бүкіл педагогикалық ұжым қызметінің түпкілікті нәтижесімен тығыз байланысты. Оның құрылымы бір-бірімен өзара байланысқан және бірін-бірі толықтыратын бірнеше құрамдас бөліктерінен тұратын педагогтардың кәсібилігін жетілдіруге бағытталған біртұтас жүйе болып табылады: әдістемелік жұмысты тұтас жүйе ретінде басқаруда әдістемелік кеңес жетекші рөл ақарады; мектептің әдістемелік қызметінің екінші құрамдас бөлігі мұғалімдер мен сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестіктері; кәсіби дамуын қамтамасыз етуде педагогтардың шығармашылық топтары ерекше орын алады; семинарлар мен практикумдар педагогтың теориялық және практикалық дайындығының бірлігін қамтамасыз етуге бағытталған; проблемалық топ қызметінің мақсаты - топ мүшелерінің кәсіби дамуына, олардың өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасау; педагогтардың кәсіби шеберліктерін арттыратын инновациялық қызметті дамыту; білім беру ұйымының әдістемелік жұмысының ажырамас құрамдас бөлігінің бірі озық педагогикалық тәжірибені жинақтау және тарату; педагогтың кәсіби өсуінің және оның шеберлігін жетілдірудің негізгі құралы өз бетімен білім алу болып табылады. Өзінің білімі мен кәсіби біліктілігін жетілдіру ерікті және саналы түрде оны жоспарлау, басқару және бақылау арқылы жүзеге асырылады. Өз бетімен білім алудың негізгі қағидаларына сабақтастық, мақсаттылық, дәйектілік, жалпы және кәсіби мәдениеттің бірлігі, өзара байланыс, қолжетімділік, озық сипат, төмен деңгейден жоғары деңгейге ауысудың тұрақтылығы, өзгергіштік және т. б. жатады. Мамандарды өз бетімен білім алу кезеңдерін құруды білу үшін оны ұйымдастырудың төмендегі негізгі формаларын ұсынады: Назарбаев зияткерлік мектептерінің

педагогикалық шеберлік орталығы мен «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығында курстық дайындық; екінші жоғары білім немесе екінші мамандық алу; қашықтықтан біліктілікті арттыру курстары, конференциялар, семинарлар, олимпиадалар мен байқаулар; жеке жұмыс өз білімін жетілдіру; желілік педагогикалық қауымдастықтар.

Кесте 1 – 2017–2020 жылдар аралығында Талдықорған қаласындағы жалпы орта білім беру мекемелерінде педагог мамандардың кәсіби біліктіліктерін үздіксіз арттыру шараларының жалпы саны

Жылдар	2017 ж	2018 ж	2019 ж	2020 ж
Педагогтардың кәсіби біліктіліктерін үздіксіз арттыру шаралары	1179	1326	1260	1195

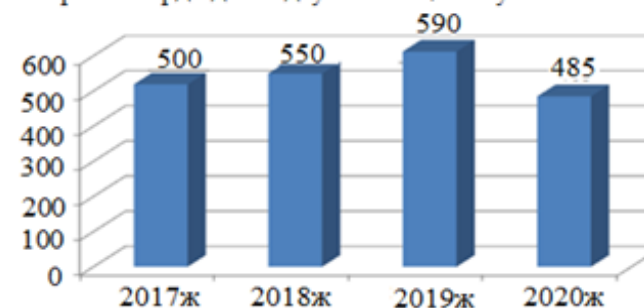
Жасалған талдаулар педагог мамандардың білімдері мен кәсіби біліктіліктерін мектеп ішінде үздіксіз арттыру шаралары 2017 жылмен салыстырғанда 2018 жылы 12,46 % (1326) ал, 2019 жылы 6,87 % (1260), 2020 жылы не бары 1,35 % (1195) артты. 2020 жылы мектепшілік педагогтардың білімі мен кәсіби біліктіліктерін арттыру шараларының күрт төмендеуін 20-наурыздан бастап COVID-19 коронавирусына байланысты пандемия жағдайында жалпы орта білім беретін мектептердің қашықтықтан онлайн оқуға көшуімен түсіндіруге болады (1 сурет).

Сурет 1 – Талдықорған қаласындағы мектептерде 2017–2020 жылдар аралығында педагогтардың білімі мен кәсіби біліктіліктерін үздіксіз арттыру шараларының саны

Басым бөлігін бастамашыл шығармашылық топтар мен мектептің пәндік әдістемелік бірлестіктерінің жұмыстарына, психологиялық тренингтерге қатысу, басқа мектептердің тәжірибесімен танысу, озық педагогикалық тәжірибені енгізу және тарату, мектеп, аудан, өңір көлемінде шеберлік сабақтарын өткізу, баяндамалар, хабарламалар, мақалалар мен әдістемелік әзірлемелерді дайындау және жариялау басым екенін көрсетті (2-сурет).

Баяндамалар, хабарламалар, мақалалар мен әдістемелік әзірлемелерді дайындау және жариялау

Сурет 2 – 2017–2020 жылдар аралығында Талдықорған қаласындағы орта мектеп мұғалімдерінің ғылыми басылымдар мен конференция жинақтарында жарияланған мақалалар мен әдістемелік әзірлемелерінің саны

Пән мұғалімдерінің өз беттерімен білімдері мен кәсіби біліктіліктерін арттыруға, озық іс-тәжірибелерді, белгілі бір пән бойынша теориялық түсініктерді терең меңгертуге мүмкіндік беретін ғылыми және әдістемелік мақалалар, әдістемелік әзірлемелер саны 2017 жылмен салыстырғанда 2018 жылы 10% немесе 50, 2019 жылы 18% немесе 50 артқаны, ал 2020 жылы пандемияға байланысты оқу үрдісінің қашықтықтан онлайн оқыту жүйесіне көшіруге байланысты 3% кемігенін көрсетті (3 сурет).

Сурет 3 – Талдықорған қаласындағы мектептерде 2017–2020 жылдар аралығында педагогтардың білімі мен кәсіби біліктіліктерін үздіксіз арттыру шараларындағы саны

Зерттеу барысында алынған мәліметтерге жасалған талдаулар 2017 жылы ғылыми басылымдар мен конференция жинақтарында жарыланған мақалалар мен әдістемелік әзірлемелер атқарылған біліктілікті жетілдіру шараларының 42,4 %, ал 2020 жылы ол көрсеткіш 1,82 % төмендеп 40,58 % құрады (4 сурет).

4 суретке жасалған талдаулар Талдықорған қаласындағы жалпы орта білім беру мекемелерінің мұғалімдерінің қатысуымен өткізілген теориялық семинарлар мен педагогикалық дәрістер саны 2017 жылмен салыстырғанда 2020 жылы 2,45 %; авторлық бағдарламалар, әдістемелік құралдар даярлау екі есе артып 1,68 %; басқа мектептердің іс тәжірибесімен танысу, озық педагогикалық тәжірибені енгізу 3,16 % артқанын көрсетті.

Сурет 4 – 2017–2020 жылдардағы Талдықорған қаласындағы педагогтардың кәсіби біліктіліктерін үздіксіз арттырудың мектепшілік жүйесі бойынша атқарылған іс-шаралардың үлесі

Қорытынды

Зерттеу нәтижелеріне сәйкес 2017 жылмен салыстырғанда 2020 жылы бастамашыл шығармашылық топтар мен пәндік әдістемелік бірлестіктер жұмысына қатысу 1,97%, психологиялық тренинг 1,76%, мектепшілік, өңір аралық және республикалық кәсіби шеберлік байқауларына қатысу 1,36% төмендеді. Екі жылдың арасындағы өсу көрсеткіштерінің айырмасының шамалы болуын 2020 жылы 1 сәуірден бастап орта мектептердің қашықтықтан онлайн оқуға көшумен, көптеген әдістемелік іс-шаралардың шектелуімен түсіндіруге болады. Жасалған талдаулар орта білім беру мекемелерінде педагогтардың білімдерін өз беттерімен арттыруда ғылыми басылымдарда, конференциялар жинақтарында, жарыланатын мақалалар мен баяндамаларға, оқу әдістемелік құралдарға баса назар аударылады деген қорытынды шығаруымызға мүмкіндік берді, сонымен қатар, Талдықорған қаласындағы 2600 астам пән мұғалімдері еңбек ететін 26 орта мектепте заманауи оқыту әдістері мен технологияларын оқу үрдісіне енгізу, теориялық семинарлар, педагогикалық дәрістер, авторлық бағдарламалар мен әдістемелік құралдар даярлау сияқты педагог мамандардың білімі мен кәсіби біліктіліктерін өз беттерімен арттыруға баса назар аудару қажет деген ой қорытындыларын шығардық.

Жүргізілген эмпирикалық зерттеу нәтижелеріне жасалған талдаулар педагогтардың білімі мен кәсіби шеберліктерін үздіксіз арттырудың мектеп ішлік жүйесінің негізгі құрамдас бөліктері саналатын заманауи оқыту әдістері мен технологияларын оқу үрдісіне енгізу, теориялық семинарлар, педагогикалық дәрістер, авторлық бағдарламалар мен әдістемелік құралдар даярлау бағытында жұмысты жандандыру үшін І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің біліктілікті арттыру және қосымша білім беру орталығымен, жаратылыстару, педагогика және психология кафедраларының әдіскер ғалымдарымен бірлесіп төменде көрсетілген іс-шаралар жүзеге асырылды:

1 Алматы облыстық білім басқармасының Талдықорған қаласы бойынша білім бөлімінің білім беруді дамыту оқу–әдістемелік орталығының ZOOM, Cisco Webex Meetings webex.com, meet.google.com онлайн конференция платформаларымен орта мектептің мұғалімдеріне арналған «Қашықтықтан оқыту жағдайында заманауи оқыту әдістері мен технологияларын, электронды білім беру ресурстары мен платформаларын пайдалану әдістері» тақырыбында онлайн шеберлік сабақ ұйымдастырылды;

2 Алматы облыстық білім басқармасының білім беруді дамыту оқу–әдістемелік орталығының әдіскерлерімен бірлесіп география және жаратылыстану пәндері мұғалімдерінің арналған «Қашықтықтан оқыту жағдайында сандық карталар мен электронды білім беру ресурстарын пайдалану негізінде оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын

дамыту әдістері» тақырыбында 72 сағаттық кәсіби біліктіліктерін арттыру курсының ұйымдастырылды;

3 Орта мектеп мұғалімдеріне арналған «Авторлық бағдарламалар мен әдістемелік құралдар даярлаудың тиімді әдістері мен технологиялары» тақырыбында қысқа мерзімді әдістемелік-тәжірибелік онлайн семинар жоспары құрылып, өткізілді.

Педагогтың кәсіби өсуі үшін өзін-өзі дамытуды бірінші орынға қою керек.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген.

2 **Гладкова, Ю. А.** Непрерывное профессиональное развитие и самообразование современного педагога [Текст] // Педагогическое образование и наука. – 2003. – № 3. – С. 139.

3 **Даринская, Л. А.** Взаимосвязь педагогических и образовательных технологий в системе постдипломного педагогического образования [Текст]. – Киев, 2010. – Выпуск 8. – С. 126.

4 **Кузьмина, Н. В.** Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения [Текст]. – Киев : Высшая школа, 1990. – 119 с.

5 **Кулюткин, Ю. Н.** Развитие творческого потенциала учителя в процессе его последипломного образования [Текст] // Проблемы непрерывного образования. – Псков : Курсив, 1995. – № 4. – С. 22.

6 **Резанович, И. В., Шкерина, Г. А.** Концептуализация педагогического опыта в процессе внутриорганизационного повышения квалификации [Текст] // Вестник Томского государственного педагогического университета. – Томск, 2010. – 160 с.

7 **Шуляр, В. И.** Механизмы реализации государственных стандартов общего среднего образования в системе повышения квалификации педагогических работников [Текст] // Балтийский гуманитарный журнал. – 2015. – № 3(12). – С. 74–77.

8 **Тұрғынбаева, Б. А.** Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту [Текст]. – Алматы, 2005. – С. 208.

9 **Құрманалина, Ш. Х.** Оценка качества профессиональной компетентности учителя [Текст]. – Алматы, 2006. – С. 41.

10 **Василенко, Л. И.** Имидж молодого учителя-предметника [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylist.net/pedagogika/pedaks.htm>.

11 **Романова, К. Е.** Особенности реализации концепции формирования и развития педагогического мастерства будущих учителей [Текст] // Наука и Школа. – 2010. – № 2. – С. 63–66.

12 **Саранцева, М. В., Куровский, В. Н.** Управление процессом совершенствования профессионального мастерства педагогов системы общего образования на муниципальном уровне [Текст] // Вестник Томского государственного педагогического университета. – Томск, 2010. – № 1. – 160 с.

13 **Якушева, С. Д.** Основы педагогического мастерства [Текст]. – М. : «Академия», 2010. – 256 с.

14 **Муханбетжанова, А. М., Бахишева, С. М., Кемешова, А.** «Педагогикалық жүйетану негіздері» : Оқулық [Текст]. – Алматы, 2015. – 178 б.

REFERENCES

1 Qazaqstan Respublikasynda bilim berudi zhane gylymды damytudyn 2020–2025 zhyldarga arналған мемлекеттік бағдарламасы [State program for the development of education and science in the Republic of Kazakhstan for 2020–2025]. – Kazakstan Respublikasy Ykimetinin 2019 zhylygy 27 zheltoksandagy № 988 kaulysymen bekitilgen [Approved by the Government of the Republic of Kazakhstan on December 27, 2019. № 988].

2 **Gladkova, Yu. A.** Nepreryvnoe professional'noe razvitie i samoobrazovanie sovremennogo pedagoga [Continuous professional development and self-education of a modern teacher] [Text]. In Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka [Pedagogical education and science]. – 2003. – № 3. – P. 139.

3 **Darinskaya, L. A.** Vzaimosvyaz' pedagogicheskikh i obrazovatel'nykh tekhnologii v sisteme postdiplomnogo pedagogicheskogo obrazovaniya [The relationship of pedagogical and educational technologies in the system of postgraduate pedagogical education] [Text]. – Kiev, 2010. – Issue 8. – P. 119.

4 **Kuz'mina, N. V.** Professionalizm lichnosti prepodavatelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya [Professionalism of the personality of the teacher and master of industrial training] [Text]. – Kiev : Vysshaya shkola, 1990. – 119 p.

5 **Kulyutkin, Yu. N.** Razvitie tvorcheskogo potentsiala uchitelya v protsesse ego poslediplomnogo obrazovaniya [Development of the teacher's creative potential in the process of his postgraduate education] [Text]. In Problemy nepreryvnogo obrazovaniya [Problems of continuous education]. – Pskov : Kursiv, 1995. – № 4. – P. 22.

6 **Rezanovich, I. V., Shkerina, G. A.** Kontseptualizatsiya pedagogicheskogo opyta v protsesse vnutriorganizatsionnogo povysheniya kvalifikatsii [Conceptualization of pedagogical experience in the process of intraorganizational advanced training]. In

Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta [Bulletin of the Tomsk State Pedagogical University] [Text]. – Tomsk, 2010. – 160 p.

7 **Shulyar, V. I.** Mekhanizmy realizatsii gosudarstvennykh standartov obshchego srednego obrazovaniya v sisteme povysheniya kvalifikatsii pedagogicheskikh rabotnikov [Mechanisms for the implementation of state standards of general secondary education in the system of advanced training of pedagogical workers] [Text]. In Baltiiskii gumanitarnyi zhurnal [Baltic Humanitarian Journal]. – 2015. – № 3(12). – P. 74–77.

8 **Turgynbaeva, B. A.** Mugalimderdin shygarmashylyk aleuetin biliktilikti arttyru zhagdaiynda damytu [Development of creative potential of teachers in the conditions of professional development] [Text]. – Almaty, 2005. – P. 208.

9 **Kurmanalina, Sh. Kh.** Otsenka kachestva professional'noi kompetentnosti uchitelya [Assessment of the quality of professional competence of the teacher] [Text]. – Almaty, 2006. – P. 41.

10 **Vasilenko, L. I.** Imidzh molodogo uchitelya-predmetnika [The image of a young teacher-subject] [Electronic resource]. – Access mode: <http://psylist.net/pedagogika/pedaks.htm>.

11 **Romanov, K. E.** Osobennosti realizatsii kontseptsii formirovaniya i razvitiya pedagogicheskogo masterstva budushchikh uchitelei [Features of the implementation of the concept of formation and development of pedagogical skills of future teachers] [Text]. In Nauka i Shkola [Science and School]. – 2010. – № 2. – P. 63–66.

12 **Sarantseva, M. V., Kurovskii, V. N.** Upravlenie protsessom sovershenstvovaniya professional'nogo masterstva pedagogov sistemy obshchego obrazovaniya na munitsipal'nom urovne [Management of the process of improving the professional skills of teachers of the general education system at the municipal level] [Text]. In Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta [Bulletin of the Tomsk State Pedagogical University]. – Tomsk, 2010. – № 1. – 160 p.

13 **Yakusheva, S. D.** Osnovy pedagogicheskogo masterstva [Fundamentals of pedagogical skills] [Text]. – Moscow : «Akademiya», 2010. – 256 p.

14 **Mukhanbetzhanova, A. M., Bakhisheva, S. M., Kemeshova, A.** «Pedagogikalyk zhyietanu negizderi»: Okulyk [Fundamentals of pedagogical systemology : Textbook] [Text]. – Almaty, 2015. – 178 p.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*А. Б. Абуханова

Жетысуский университет имени И. Жансугурова,
Республика Казахстан, г. Талдыкорган.
Материал поступил в редакцию 10.12.21.

СИСТЕМА ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГОВ ВНУТРИ ШКОЛЫ В УСЛОВИЯХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены структура, содержание и основные направления внутришкольной системы непрерывного образования, место для повышения профессиональной квалификации педагогов, организационные методы, цели, задачи, основные формы повышения мастерства современных педагогов в соответствии с требованиями программы Цифрового Казахстана и информационного общества в условиях обновления содержания образования. Описаны места методической деятельности школы, работы предметных методических объединений, творческих и проблемных групп в совершенствовании профессионального мастерства педагогов на основе применения современных активных и интерактивных методов и технологий обучения, электронных образовательных ресурсов. Для раскрытия содержания темы проведен анализ работы методической службы средних общеобразовательных школ города Талдыкорган за 2017–2020 годы по непрерывному повышению уровня знаний и профессионального мастерства учителей. Вместе с тем, на основе анализа результатов проведенных эмпирических исследований были выявлены приоритетные направления системы непрерывного образования, проводимые в методической деятельности школы, ключевые проблемы, на совершенствование которых необходимо обратить особое внимание, обозначены оптимальные подходы к их решению. В статье конкретизируются понятия «система повышения профессиональной квалификации педагогов внутришкольного профиля», «актуальная группа», «творческая мастерская» доказывающаяся актуальность системы непрерывного образования в условиях обновления содержания образования, направленной на выявление личностных возможностей и интеллектуальных способностей педагога на основе самоосознания и оценки.

Ключевые слова: непрерывное образование, методическое объединение, система внутришкольного повышения квалификации, повышение квалификации педагогов, педагогическое мастерство, проблемная группа, саморазвитие, самообразование.

*A. B. Abukhanova

I. Zhansugurov Zhetysu University,
Republic of Kazakhstan, Taldykorgan.

Material received on 10.12.21.

SYSTEM OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS WITHIN THE SCHOOL IN THE CONDITIONS OF UPDATED EDUCATIONAL CONTENT

The article discusses the structure, content and main areas of the intra-school system of continuing education, the place for improving the professional qualifications of teachers, organizational methods, goals, tasks, the main forms of improving the skill of modern teachers in accordance with the requirements of the Digital Kazakhstan program and the information society in the conditions of updating the content of education. The places of methodical activity of the school, the work of subject methodical associations, creative and problem groups in improving the professional skills of teachers based on the use of modern active and interactive methods and technologies of training, and electronic educational resources are described. In order to disclose the content of the topic, an analysis of the work of the methodical service of secondary secondary schools in Taldykorgan for 2017-2020 was carried out to continuously improve the level of knowledge and professional skills of teachers. However, based on an analysis of the empirical studies, the priority areas of the school's teaching system have been identified, the key problems that need to be addressed, and the best approaches to addressing them have been identified. The Concept of "system of professional development of the agagogos of intra-school profile", "actual group" and "creative workshop" proves the relevance of the system of continuous education in the context of updating the content of education, aimed at revealing the personal capabilities and intellectual abilities of the teacher on the basis of self-awareness and evaluation is being proved.

Keywords: continuous education, methodical association, system of intra-school training, training of teachers, pedagogical skills, problem group, self-development, self-education

FTAMP 14.07.01

<https://doi.org/10.48081/RKRJ9376>

*A. M. Байкулова¹, A. K. Аманова², Г. К. Джумажанова³

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.;

²Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.;

³Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті,
Қазақстан Республикасы, Семей қ.

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мақалада болашақ мұғалімдердің басқарушылық құзыреттілігін қалыптастырудың маңызы қарастырылады. Болашақ мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі қазіргі білім беру жүйесінің жаңа әлеуметтік сұраныстарымен байланысты. Білім берудің мақсаты оқу қабілеті сияқты негізгі құзыреттілікті қамтамасыз ететін білім алушылардың жалпы мәдени, жеке және танымдық дамуы болып табылады. Ең алғаш қоғам дамуына қажетті адами сапаларға түркі ғұламалары Ж. Баласағұн, әл-Фараби сынды ұлы ойшылдардың еңбектеріне талданады. Болашақ мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігінің негізі «басқару» түсінігіне мән бере отырып, оның негізі ежелгі философтар Конфуций, Платон, Аристотель еңбектерінен бастау алатындығы айтылады. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттердегі «басқару», «құзырет», «құзыреттілік», «басқарушылық құзыреттілік» түсініктерінің зерттелу деңгейі қарастырылады. Шетелдік және отандық ғалымдар еңбектерінен қысқаша мәліметтер беріледі. Психологиялық-педагогикалық зерттеулерге жасалған талдау негізінде, мұғалімнің қызметі, оның мәні, басқарушылық болып табылатындығын көрсетеді.

Басқарушылық қызмет мұғалімдерді оқытудың құрамдас бөлігі болып табылатындығы, оның кәсіптік маңызды сапасы, заманауи білім шарттарында мағыналы педагогикалық қызметке дайын екендігі айтылады. Мұғалімнің практикалық қызметінде басқарушылықтың міндеттерін жүзеге асырада студентті жан-жақты дамытатындығына мән беріледі.

Кілтті сөздер: басқару, құзырет, құзыреттілік, басқарушылық құзыреттілік, болашақ мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігі.

Кіріспе

Бүгінде білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында білім беру сапасын түбегейлі өзгертуге нақты қадамдар жасалуы, сәт сайын өзгеріп, дамып отыратын қоғам талаптарынан туындап отырғандықтан, еліміздегі білім берудегі түрлі өзгерістер, жаңалықтар, реформалар ұстаздар қауымның жаңаша ойлауына, жаңа идеялар мен тың жүйелермен жұмыс жасауына негіз болып отыр.

Сол себепті қазіргі ақпараттық қоғам мен мәдениет технологиясының ғасырында – адамзаттың дамуының жаңа жүйесі кезеңіне білім беру мен оқытудың жаңа үлгілері сәйкес келуі қажет. Бұл жоғарыда көрсетілгендей, болашақ маманның білімділігі, тәжірибелігі, басқарушылығы сынды сапаларынан көрініс береді. Бұдан шығатын қорытынды, адамдарды қызықтыра білетін, артынан ерте алатын, білімді, кез келген жағдайда жігерлендіре білетін маман бола отырып, өзгерісті – тәжірибеге, жаңалыққа құмар, командада жұмыс істей алатын, ұжымды демеп, жұмыс сапасының табысты болатынын көре білетін, болашақты болжай алатын, сыни қарай білетін, кез келген проблеманы тиімді шешетін білікті маман болуға тиісті демекпіз.

Материалдар мен әдістер

Қазіргі қоғамда болашақ маманнан тек қана тиімділік, әрекетшілдік, түпкі нәтиже ғана емес, оның кәсіби шығармашылығы, оның коммуникативтік сапасы, адамдармен (әріптестерімен, достарымен, білім алушылармен, және т.б.) ынтымақтастық қарым-қатынас орната білуі алдымен бағаланады. Осы тұрғысында Е.Н.Князева: «... бүгінде тұлғаның әмбебаптығы, оның жадында ұсталынатын мәліметтер көлемі мен алқабындағы иелік етіп отырған түрлі салалардан меңгерген білімде емес, ал сол ақпаратты бағдарлаудың жалпы жүйесін меңгеруде, тұлғалық сүзгілерді құру – нақты құнды ақпаратты іріктеу тәсілдерін меңгеруде, сондай-ақ тұлғалық іскерліктерді үнемі толықтыруда. Ең бастысы «білу» емес, керісінше қалай табуды білу, талап етілетін білімді қалай тез табу, ең бастысы білімді табуға апарар жол мен шешімін іздеу» деп өз ойын білдіреді [1].

Бұл болашақта шығармашылық әлеуетін іске асыруға дайын, кәсіби іс-әрекетте: қабілетті, икемді, мақсатына жете білетін, стандартты емес мәселелерді шешуге даяр маман даярлау қажеттігін көрсетеді.

Ал болашақ мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігінің негізі «басқару» түсінігінен туындайды. Сондықтан «басқару», «құзырет», «құзыреттілік»,

«басқарушылық құзыреттілік» түсініктерінің психологиялық-педагогикалық әдебиеттердегі зерттелу деңгейін қарастырамыз.

Ең алғаш басқару ұғымы көне қытай ойшылы Конфуцийден бастап, ежелгі грек философтары Платон мен Аристотельдің еңбектерінен көрініс тапқаны белгілі. Оған, Конфуцийдің өз еңбектерінде «ізгілікті басқаруға» ерекше мән берсе, Платон мемлекетте әрбір қоғам мүшесінің мүддесін бірінші орынға шығарады, әйелдер мен еркектер құқықтарын тең дәрежеде қарастырып, бала тәрбиесін мемлекетке жүктейді. Аристотель болса, мемлекетті белгілі бір қоғамдық тұрғылықты орын ретінде қарастыра отырып, Платонның идеалды мемлекетін сынап, отбасы құндылығына мән береді. Екінші ұстаз әл-Фараби болса, идеалды мемлекет болу үшін алдымен, басқару рөлі мен тұлға бойындағы адамгершілік құндылықтарына баса мән берген.

Сондай-ақ, ең алғаш қоғам дамуына қажетті адами сапаларға түркі ғұламалары: Әл-Фараби (әділдік, шынайылық, байқампаздық), Ж. Баласағұн (көрегендік, жомарттық, адалдық), Ибн-Сина (шыншылдық, алғырлық) және т.б. өз еңбектерінде арқау еткен [2]. Бұл сапалар көріп отырғанымыздай қазіргі таңда да өз өзектілігін жоғалтпады деп айта аламыз. Себебі қазіргі жоғары мектеп жаңа материалды түсіндіріп, өз жұмыстарын ұйымдастыруға мүмкіндік беретін мұғалімдерге ғана емес, сондай-ақ білім алушылардың білімі мен танымдық белсенділігін басқара алатын мамандарды қажет етеді.

Демек «басқару» ұғымының ауқымы кең, ол іс-әрекеттің кез келген түрлері мен салаларында қолданылады. Адамдарға мақсатты әсер етіп, олардың бірлескен қызметін белсендіретін қызмет түрі – басқару. Ол тұлғаның (педагог, тәрбиеленуші) шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі танытуға бағытталған: ұйымдастырушылық, жобалаушы, болжаушы, үйлестіруші және бақылау функцияларында көрінеді.

Осы тұрғысында В. И. Кочетков басқарудың бірінші және екінші деңгейлерінің мақсатын анықтап берді. Басқарудың бірінші деңгейінің мақсаты – алдымен шығармашылық әлеуетін дамытудан, сондай-ақ өзін-өзі дамыту арқылы білім беру мекемелері мамандарының өнімділігін қамтамасыз етуден тұрады. Ал басқарудың екінші деңгейінің мақсаты – әрбір тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктері мен қабілеттерін толықтай ашып, дамыту арқылы оқыту процесін тиімді басқаруды жүзеге асыруға негіздеген [3, б. 28]. Демек, басшылық ету дегеніміз, басқару шешімдерін өзірлеп, қабылдап, енгізу процесі. Ал басқару жекелікке, топтыққа, ұжымдыққа бағыттала отырып, жеке тұлғаның қажеттіліктеріне (құндылықтары, көзқарастары, қарым-қатынастары) әсер етіп, кәсіби іс-әрекеттің тиімділігін арттыратын адамның іс-әрекетін оңтайландыруға бағытталған кәсіби қызмет түрі деп айтуымызға болады.

Ал «құзыреттілік» термині ХХ-ғасырдың 70-інші жылдарынан бастап Еуропа мен АҚШ-та оқытуды жекешелендіруге байланысты қолданылысқа еніп, педагогикаға ХХ ғасырдың соңына қарай толықтай енді. Аталмыш терминде педагогика саласында зерттеушілер Н. Хомский, Р. Уайт, Н. В. Кузьмина, А. К. Маркова, Г. Э. Белицкая, Л. И. Берестова, т.б. еңбектерінде кеңінен қарастырылды.

Н. Хомский «құзыреттілікті» білімнің жоғарғы деңгейі деп түсіндірді [4]. А. К. Маркова құзыреттілік идеясы өзіндік жас ерекшелік қарым-қатынастағы қырынан қарастырды.

Қазіргі кезде педагогикалық әдебиеттерде «құзырет» пен «құзыреттілік» терминдері жиі қолданылады. Э. Р. Саитбаева аталмыш ұғымдар туралы еңбектерді саралай келе, оның 3-тен 37-ге дейін бөліп көрсетілгендігін айтады [5]. Н. Э. Онищенконың зерттеулерінде де «құзыреттілік» ұғымы – жеке психологиялық қасиет ретінде түсіндіріліп, коммуникативтік, тәртіптілік, өзін-өзі дамыту сапалары жан жақты қарастырылады [6].

Отандық әдебиеттерде «құзыреттілік» ұғымын қызмет түрімен байланыстыра отырып, белгілі бір саладағы білім-біліктер тұрғысынан түсіндіріледі. Ал «құзырет» ұғымы тұлғаның, ұйымның құқықтарын білдіреді.

Сонымен қатар, шетелдік заманауи сөздікте «құзыретті» ұғымы – тұлға меңгерген білімі, тәжірибесі бар саласы ретінде беріледі. Соған қоса «competence» сөзі француз, латын, ағылшын тілдерінде аударғанда – талап ету, сәйкес болу, жарамды болу сәйкес келетін, қабілетті деп аударылады.

Ал отандық ғалымдар еңбектерінен қысқаша мәліметтер бере кететін болсақ, Б. Т. Кенжебеков осы түсініктің мәнін, тұлғаның теориялық білімі мен тәжірибелік білігін туындаған мәселелерді шешу барысында қолдана алу даярлығы, қабілеттілігі деп түсіндіреді. Ш. Т. Таубаева, А. К. Мынбаева, З. М. Садвакасовалар «құзыретті» – мақсат, ал «құзыреттілікті» – нәтиже ретінде қарастырады.

К. С. Құдайбергенова «құзыреттілікті» педагогиканың категориясы тұрғысынан жан-жақты зерделеп ол, мұғалімнің құзыреті – кез келген туындаған сұрақтарға нақты жауап беріп, шешім шығаруы деп, сонымен бірге өз қызметінде өзін жан-жақты (білгенін, түсінгенін, меңгергенін, қабілетін) ұсына алуы деп өз пікірін ұсынады [7].

Нәтижелер мен талқылаулар

Сондықтан да психологиялық-педагогикалық зерттеулерге жасалған талдау, мұғалімнің қызметі, оның мәні, басқарушылық болып табылатындығын көрсетті. Басқарушылық қызмет мұғалімдерді оқытудың құрамдас бөлігі болып табылады, оның кәсіптік маңызды сапасы, заманауи білім шарттарында мағыналы педагогикалық қызметке дайын екендігін,

қабылданған шешімдердің ғылыми негізделген қабілетін және рефлексияны білу болып табылады. Практикалық қызметінде мұғалім басқарушылықтың міндеттерін жүзеге асырада студентті дамытады; оның міндеті – студенттің дамуының мәнін, дамудың көздері мен механизмдерін, даму үдерісін басқару мүмкіндігін зерттеу.

Сонымен қатар, бірқатар зерттеулерде, басқарушылық құзыреттілік оқыту мен өзін-өзі білімдендіру үрдісінде қалыптасқан басқарушылық құзыреттер жиынтығы деп анықталады.

Ал Д. К. Садирбекова, кәсіби құзыреттіліктің құрамдас бөлігі – басқарушылық құзыреттілік деп өз анықтамасын беріп, оны басқару шешімдерін қабылдауды қамтамасыз ететін тұлғалық сапалардың (білім, білік, дағдылардың) кіріктірілген жиынтығы деп нақты анықтама береді [8].

Демек, басқарудың ең жоғарғы деңгейі алдымен өзін-өзі ұйымдастыру. Білім беру астарында бұл тұлғаның өздігінен білім алуы, өзін-өзі дамытуы және өзін-өзі басқара алуы. Енді осы түсініктерге қысқаша мәлімет бере кетейік.

Жеке тұлғаның әрекеті, қабілеті, мақсаттылығы, белсенділігі, мотивтері, өз әрекетін тиімді жоспарлай білуі, шешім шығара алуы, жауапкершілігі, өзіне сыни қарауы – *өзін-өзі ұйымдастыру* деп аталады.

Ал жеке тұлғаның мақсатқа бағытталған өмірдің қандай да бір саласында (танымдық іс-әрекетінде, ғылымда, мәдениетте саяси және т.б.) жүйелі түрде білімге қол жеткізуі – *өздігінен білім алу* болып табылады.

Жеке тұлғаның мақсатты, саналы, өзі бақылайтын жеке тұлғаны анықтау үрдісі – *өзін-өзі дамыту* деп саналады.

Өзін-өзі басқару – жеке тұлғаның өзін-өзі ұйымдастыруға, өзін-өзі реттеуге және қоғамдық қатынастарға қатысушылардың бастамаларына негізделген әлеуметтік басқару түрі.

Сол себепті білім берудегі ең негізгі мәселе, ол қалай басқару, өзін-өзі басқаруды қолдауды дамыту, адамға дамудың қолайлы жолын табуға итермелеу деп санаймыз.

Ал «басқарушылық құзыреттілік» ұғымы әмбебап оқу әрекеттерінің, яғни білім, білік, дағды қалыптасуымен ғана сипатталмайды, білім алушы тұлғаның даму деңгейін көрсетеді, оның оқу білігін, яғни жаңа әлеуметтік тәжірибені белсенді және саналы түрде игерудегі өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі жетілдіру қабілеті.

Сондықтан да, болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметінде сыни тұрғыдан талданған ақпараттар негізінде дұрыс шешім қабылдау, туындаған түрлі мәселелерді, міндеттерді өз бетінше шеше білуі, мақсат қоя алуы және қажетті ақпараттарды пайдалана білуі басқарушылық құзыреттілігінен

көрініс береді. Сол себепті, басқарушылық құзыреттілік дегеніміз – кез келген істе ізденімпаздық танытып, жауапкершілікпен әрекет етуге бағытталған тұлға еңбегінің нәтижесінде байқалатын, белгілі бір еңбек функциясын қабілеттілікпен, біліктілікпен басқаруға, тиімді нәтижеге қол жеткізуіне мүмкіндік беретін қалыптасқан ерекше қасиет.

Дейтұрғанмен Э. Ф. Зеер мен А. К. Маркованың көзқарастарында, мұғалімнің басқару құзыреттілігін айқындаудың жеке құрамдас бөлігі жан-жақты қарастырылады. Аталмыш ғалымдар басқарушылық құзыреттерді тұлғалық құзыреттілікті: өзін-өзі көрсету әдісі мен өзін-өзі дамыту, адамның кәсіби деформацияларына қарсы тұру құралдары және жеке құзыреттілік: өзін-өзі реттеу, кәсіби даралықты дамыту, өзін-өзі қорғау қабілеті деген түрлерге бөліп көрсетеді [9, б. 83; 77].

Ал Д. И. Иванов маманның және басқарушының құзыреттілігін, құзыреті бар тұлғаның сипаттамасын қоса алғандағы адамның мінездемесі ретінде қарастырып, құзыреттілікті сипаттайтын құзыреттерді былайша бөледі:

1-ден, жағдайға қарай өз бетінше және топта әрекет етуге, ерекше жағдайларда нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік береді;

2-ден, әртүрлі пәндер аумағында ортақ болып келетін арнайы немесе пәндік зерттеу әдістерін меңгеру, өз жұмысының нәтижелерін негізді және логикалық түрде ұсыну мүмкіндігі;

3-ден, ортақ мақсатқа қол жеткізу үшін адамдардың ұжымдық күш-жігерін ұйымдастыруға мүмкіндік беру;

4-ден, қоғамда өзін-өзі қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін жеке құзыреттіліктер [10].

Қорытынды

Жалпы жоғарыда айтылғандарды түйіндей келе, мұғалімнің басқарушылық іс-әрекетіндегі маңызды көріністердің бірі – бақылау, ол білім алушылардың білімін, дағдысын және әдеттерін анықтаудан, бағалаудан тұрады. Демек, маманның басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыруда алдымен өзінің болашақ кәсіби қызметінде педагогикалық міндеттерді дұрыс әрі тиімді шеше білетін, басқарудың қажетті деңгейіне ие, мектептегі тәрбие мен білім беруде әр баланың жас ерекшелігіне сай даму процесін толықтай жоспарлап, ұйымдастыруды, бақылауды жүргізе білетін маманды жан-жақты даярлау қажет. Сол себепті нәтижелі басқару үшін болашақ мұғалімде алдымен басқарушылық құзыреттілік қалыптастырылуы керек деп өз ойымызды тұжырымдаймыз.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Князева, Е. Н., Князева, Е. Н.** Самоорганизация как путь к самому себе [Текст] // Материалы международной междисциплинарной научной конференции «Третьи Курдюмовские чтения : Синергетика в естественных науках». – Тверь, 2007. – С. 177–185.

2 **Әбдіғапбарова, Ұ. М., Байкулова, А. М.** Түркі ғұламалары еңбектеріндегі харизматикалық лидердің сипаты [Текст] // Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы. Педагогика ғылымдары сериясы. – №2 (46). – Алматы, 2015. – Б. 222–226.

3 **Кочетков, В. И.** Педагогический менеджмент как основа реализации иного уровня образования в профессиональном лицее : дис. ... канд. пед. наук. [Текст]. – СПб., 2002. – 234 с.

4 **Chomsky, N.** Language and thinking. [Text] – М. : MSU publishing house, 1972. – P. 122.

5 **Саитбаева, Э. Р.** Самоопределение педагогов – профессионалов в системе дополнительного педагогического образования. [Текст] – М., 2006. – № 2. – С. 49–71.

6 **Онищенко, Н. Э.** Педагогические условия повышения профессиональной компетентности педагогов профильных гуманитарных классов [Текст] // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. Аспирантские тетради : Научный журнал. – СПб., 2007. – №16 (40). – С. 477–180.

7 **Күдайбергенова, К. С.** Құзырлылықтың педагогикалық категория ретінде дамуының теориялық-әдіснамалық негіздері : пед. ғыл. док. ... дисс. [Текст] – Алматы, 2010. – 336 б.

8 **Садирбекова, Д. К.** Болашақ педагогтардың басқарушылық құзыреттілігін қалыптастыру : филос. док. ғыл. ... дисс., [Текст] – Алматы, 2018. – 151 б.

9 **Маркова, А. К.** Психологический анализ профессиональной компетентности учителя [Текст] // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82–88.

10 **Иванов, Д. А.** Экспертиза в образовании : учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений [Текст] – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 336 с.

REFERENCES

1 **Kniazeva, E. N., Kniazeva, E. N.** Samoorganizasiia kak put k samomu sebe [Self-organization as a way to yourself] [Text]. In Materialy mejdunarodnoi

mejdissiplinarnoi nauchnoi konferensii «Treti Kurdmovskie chteniia: Sinergetika v estestvennyh naukah». – Tver, 2007. – P. 177–185.

2 **Äbdıǵapbarova, Ū. M., Baikulova, A. M.** Türkı ğūlamalary eñbekterindegi harizmatikalıq liderdiñ sıpaty [The character of a charismatic leader in the works of Turkic scholars] [Text]. In Abai atyndaǵy QazŪPU habarşysy. Pedagogika ğylymdary seriiasy. – №2 (46). – Almaty, 2015. – P. 222–226.

3 **Kochetkov, V. İ.** Pedagogicheskii menedjment kak osnova realizatsii inogo urovnia obrazovaniia v professionalnom licee : dis. ... kand. ped. nauk. [Pedagogical management as a basis for the implementation of a different level of education in a professional lyceum] [Text]. – St. Peterburg, 2002. – 234 p.

4 **Chomsky, N.** Language and thinking [Language and thinking] [Text]. – M. : MSU publishing house, 1972. – P. 122.

5 **Saitbaeva, E. R.** Samoopredelenie pedagogov-professionalov v sisteme dopolnitelnogo pedagogicheskogo obrazovaniia. [Self-determination of professional teachers in the system of additional pedagogical education] [Text]. – Moscow, 2006. – № 2. – P. 49–71.

6 **Onienko, N. E.** Pedagogicheskie usloviia povyšeniia professionalnoi kompetentnosti pedagogov profilnyh humanitarnykh klassov [Pedagogical conditions for improving the professional competence of teachers of specialized humanities classes] [Text]. In İzvestiia Rossiiskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. İ. Gersena. Aspirantskie tetradı: Nauchnyi jurnal. – St. Peterburg, 2007. – №16 (40). – P. 477–180.

7 **Qūdaibergeneva, K. S.** Qūzyrlylyqtıñ pedagogikalıq kategoriia retinde damuynıñ teoriialıq-ädisnamalıq negizderi : ped. ğyl. dok. ... diss. [Theoretical and methodological foundations of the development of competence as a pedagogical category] [Text]. – Almaty, 2010. – 336 p.

8 **Sadirkbekova, D. K.** Bolaşaq pedagogtardıñ basqaruşylyq qūzyrettiliǵın qalyptastyru: filos.dok.ğyl...diss., [Formation of managerial competencies of future teachers] [Text]. – Almaty, 2018. – 151 p.

9 **Markova, A. K.** Psihologicheskii analiz professionalnoi kompetentnosti uchitelia [Psychological analysis of a teacher's professional competence] [Text]. In Sovetskaia pedagogika. – 1990. – № 8. – P. 82–88.

10 **İvanov, D. A.** Ekspertiza v obrazovanii : ucheb. posobie dlia stud. vysshıh ucheb. zavedenii. [Expertise in education : studies. manual for students. higher studies. establishments] [Text]. – Moscow : İzdatelskii sentr «Akademiia», 2008. – 336 p.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

**А. М. Байқұлова¹, А. К. Аманова², Г. К. Джумажанова³*

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан, г. Алматы;

²Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, Республика Казахстан, г. Нур-Султан;

³Университет имени Шакарима города Семей, Республика Казахстан, г. Семей.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ФОРМИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

В статье рассказывается о значении формирования управленческой компетентности будущих учителей. Проблема формирования управленческих компетенций учителя потенциально связана с новыми социальными запросами системы образования. Целью образования становится общекультурное, личностное и познавательное развитие учащихся, обеспечивающее такую ключевую компетенцию, как умение учиться. Впервые анализируются человеческие качества, необходимые для развития общества, труды таких великих мыслителей, как турецкие ученые Ж. Баласағули, аль-Фараби. В основе управленческой компетентности будущего учителя, придавая значение понятию «управление», подчеркивается, что его основу берут работы древних философов Конфуция, Платона, Аристотеля. Рассматривается уровень изученности понятий «управление», «компетенция», «компетентность», «управленческая компетентность» в психолого-педагогической литературе. Приводятся краткие сведения из трудов зарубежных и отечественных ученых. На основе проведенного анализа психолого-педагогических исследований видно, что деятельность учителя, ее сущность, является управленческой.

Отмечается, что управленческая деятельность является составной частью обучения учителей, ее профессионально значимое качество, готовность к осмысленной педагогической деятельности в условиях современного образования. В практической деятельности учителя уделяется внимание всестороннему развитию ученика при реализации задач управленческой деятельности.

Ключевые слова: управление, компетенция, компетентность, управленческая компетентность, управленческая компетентность будущего педагога.

*A. M. Baikulova¹, A. K. Amanova², G. K. Jumazhanova³

¹Abai Kazakh National Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Almaty;

²L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan;

³Shakarim University of Semey,
Republic of Kazakhstan, Semey

FORMATION OF MANAGERIAL COMPETENCIES OF FUTURE TEACHERS

The article discusses the importance of forming managerial competencies of future teachers. The problem of the formation of managerial competencies of teachers is potentially related to the new social demands of the education system. The goal of education is the general cultural, personal and cognitive development of students, providing such a key competence as the ability to learn. First of all, the human qualities necessary for the development of society are analyzed in the works of such great thinkers as Turkic scholars Zh. Balasagun, Al-Farabi. Giving importance to the concept of «management», it is noted that the basis of the future teacher's managerial competence goes back to the works of ancient philosophers Confucius, Plato, and Aristotle. The level of study of the concepts «management», «competency», «competence», «managerial competence» in the psychological and pedagogical literature is considered. Brief information is given from the works of foreign and domestic scientists. Based on the analysis of psychological and pedagogical research, it is shown that the activity of the teacher, its essence, is managerial.

It is noted that managerial activity is an integral part of teacher training, its professionally significant quality, readiness for meaningful pedagogical activity in the conditions of modern education. In the practical activity of the teacher, importance is attached to the comprehensive development of the student in the implementation of managerial tasks.

Keywords: management, competency, competence, managerial competence, managerial competence of a future teacher.

FTAMP 02.51.45

<https://doi.org/10.48081/MBGX9483>

*P. C. Желдибаева

Жетісу университеті,

Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖОО-ДАРЫНДАҒЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІНДЕГІ «ЖАҒАНДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІҢ» РӨЛІ

Берілген зерттеу жұмысы жаһандық құзіреттілікке ие білікті педагог-психологтарды («Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының түлектері) дайындау мен қазақстандық университеттердің болашақ педагог-психологтарының жаһандық құзыреттерін дамытудың басым бағыттарын айқындауға бағытталған. Аталмыш мақсатқа қол жеткізу үшін «педагогика және психология» оқу бағдарламасының білімгерлері арасында пилоттық сауалнама жүргізілген. Пилоттық сауалнама алдында болашақ педагог-психологтардың арасында жаһандық құзыреттіліктің ағымдағы деңгейін анықтап, проблемалық тұстарды айқындау міндеті тұрды. Сауалнама келесідей үш аспектіге негізделді: басқа елдердің мәдениетіне деген қызығушылық, университеттегі жаһандық құзыреттер саласындағы қызметі және білімгерлердің шет тілдерін меңгеруі. Сауалнама сонымен қатар білімгерлердің халықаралық жаңалықтар туралы жеке пікірі, оқу жылы бойындағы мәдени алуандылыққа арналған іс-шараларға қатысу, оқу үдерісі барысында әлемдік оқиғаларды топта талқылауға қатысу, группаластарымен бірге жаһандық проблемаларды талдау және т.б. туралы сұрақтарды қамтыды. Сондай-ақ, берілген мақалада болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзіреттілігін дамытудағы ЖОО-ның рөлі қарастырылып, кейбір мәселелерді оңтайлы шешу жолдары ұсынылған. Мақала, ең алдымен, психология әдіскерлеріне, оқу орындарының басшыларына, ЖОО оқытушыларына, сондай-ақ кәсіби өзін-өзі дамытуға ұмтылатын педагог-психологтарға пайдалы болуы мүмкін.

Кілтті сөздер: кәсіби құзіреттілік, жоғары білім, педагог-психолог, жаһандық құзыреттілік.

Кіріспе

Дамудың қазіргі кезеңінде қазақстандық білім беру ғылыммен ажырамас, органикалық байланыста бола отырып, экономикалық өсудің, мемлекет экономикасының тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттырудың неғұрлым қуатты қозғаушы күшіне айналуға, бұл оны елдің ұлттық қауіпсіздігі мен әл-ауқатының маңызды факторларының бірі етеді.

Бүгінгі таңда кәсіпқойлық адамды жұмыс күшіне оңтайлы енгізудің маңызды шарты, жұмысқа орналасудың өзіндік кепілі, ұлттық еңбек нарығының тиімді жұмыс істеуінің факторы болып табылады. Осыған байланысты экономика салалары үшін жоғары білімді және жоғары білікті мамандарды даярлау ұлттық еңбек нарығындағы мемлекеттік саясаттың негізгі құрамдас бөліктерінің біріне айналуға. Бұдан басқа, жоғары білім берудің басым міндеті қазақстандық білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады, бұл Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының басты басымдығы болып табылады [1]. Біз осы мақсатқа қол жеткізу үшін университет түлектерінің жаһандық құзыреттерге ие болуын және қазақстандық еңбек нарығында ғана емес, сонымен қатар тез өзгеретін әлемнің сын-қатерлеріне дайын бола отырып, шетелде де сұранысқа ие болуын қамтамасыз ету қажет деп санаймыз.

Зерттеудің әдістері мен нәтижесі

Пилоттық сауалнамада бірнеше таңдау нұсқалары бар пікірлер сауалнамасы қолданылды. Респонденттер бірнеше жауапты таңдай алатындай етіп бірнеше сұрақтар қойылды. Пилоттық сауалнама болашақ педагог-психологтар үшін жаһандық құзыреттіліктің қажеттілігі мен маңыздылығын анықтау мақсатында жүргізілді. Жалпы алғанда, әр түрлі қазақстандық жоғары оқу орындарында білім алатын 100 респондент-магистратура мен бакалавриат білімгерлері 2020–2021 оқу жылы берілген сауалнаманы толтырды. Респонденттердің білім алу деңгейі келесідей болды: 50 % – магистратура, 50 % – бакалавриат. Сауалнама үш аспектіге негізделді:

Басқа елдердің мәдениетіне деген қызығушылық. Бұл параметр респонденттер әр түрлі мәдениеттегі адамдармен қарым-қатынас жасағанда не істей алатындығын сипаттайды. Олар мәдени нормаларды, өзара әрекеттесу стильдерін және мәдениетаралық контексттің формальдылық дәрежесін қаншалықты түсінеді және олардың мінез-құлқы мен қарым-қатынасын қажеттіліктерге икемді түрде бейімдей алу дәрежесі айқындалады. Бұл

өлшем қ диалог үшін ризашылық, басқаларды түсінуге деген ұмтылыс және маргиналданған топтарды тартуға күш салу туралы. Ол айырмашылықтарға қарамастан, ашық, өзекті және тиімді тәсілдермен адамдардың басқалармен қарым-қатынас жасау қабілетіне баса назар аударады. Ашық қарым-қатынас дегеніміз–барлық қатысушылар сезімталдықты, қызығушылықты және басқа адамдармен және олардың көзқарастарымен өзара әрекеттесуге дайын екендігін көрсететін қарым-қатынас. Сәйкестік екі жақтың күтілетін мәдени нормаларын құрметтейтін өзара әрекеттесуді білдіреді.

Университеттегі жаһандық құзыреттер саласындағы қызмет. Бұл аспект зерттеу жүргізілетін университеттегі респонденттер келесі іс-шараларды іске асыру-асырмауын қарастырады: елдер экономикаларының өзара байланысын зерттеу, аудиториядағы басқа адамдармен қақтығыстарды шешуді үйрену, әр түрлі мәдениеттер туралы білу, газет оқу, интернет желісі арқылы жаңалықтар іздеу немесе сабақ барысында жаңалықтарды бірге көру, оқытушыларды халықаралық жаңалықтар туралы жеке пікірлерін білдіруге шақыру, оқу жылы ішінде мәдени әртүрлілік шараларына қатысу, әлемдік оқиғаларды талқылауға қатысу, сабақ барысында шағын топтардағы группаластармен жаһандық мәселелерді талдау, әр түрлі мәдениеттерден шыққан адамдар белгілі бір мәселелер бойынша әр түрлі көзқарастарға ие бола алатындығын түсіну, әр түрлі ортадан шыққан адамдармен сөйлесуді үйрену.

Шет тілдерін білу. Бұл аспект білімгердің қанша шет тілін меңгергені жөнінде ақпарат береді. Жаһандану дәуірінде шет тілдерін үйрену өзектілігін жоғалтпайды. Білімгерлер өздерінің кәсіби, шығармашылық және әлеуметтік-мәдени ұмтылыстарын сәтті жүзеге асыру үшін шет тілдерін өсіресе ағылшын тілін меңгеруі қажет деп санаймыз. Болашақ педагог-психологтарды даярлауда халықаралық тілдерді оқытудың рөлі артып келеді. Болашақ педагог-психологтардың шет тілдерін оқыту процесі функционалдық бағытқа ие болады және шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттіліктерді қалыптастыруды қамтиды. Оқытудың неғұрлым танымал стратегиялары халықаралық іскерлік қарым-қатынастың қазіргі заманғы түрлеріне ұқсас оқыту әдістері болып табылады: іскерлік және рөлдік ойындар, дөңгелек үстелдер, дебаттар, конференциялар, жобалау қызметі, кейстерді талдау, шет тіліндегі құжаттармен жұмыс, т.б.

Нәтижелер және талқылау

Сурет 1 – Әрбір мәлімдеменің респондентті қаншалықты дұрыс сипаттайтыны туралы сұрақтар

Сауалнамаға жауаптарға сүйенсек, сауалнамаға қатысушылардың көпшілігі, 76 %, басқа мәдениеттерді зерттеуге жоғары қызығушылық танытқанын көрсетті. 18 %-ы бұған сенімді емес және тек 6 %-ы басқа мәдениеттерді зерттеуге ынталы емес. Сауалнамаға қатысқан респонденттердің басым көпшілігі басқа мәдениеттермен танысу арқылы өздерінің кәсіби дағдыларын арттыру қабілетіне нық сенетін көруге болады.

Сурет 4 – Әрбір мәлімдеменің респондентті қаншалықты дұрыс сипаттайтыны туралы сұрақтар

Сауалнама нәтижелеріне сәйкес, өкінішке орай, жаһандық құзыреттілікті дамытатын және студенттердің шетелде жұмыс істеуге және кәсіби дамуға дайындық деңгейін арттыратын іс-шараларды ұйымдастыру деңгейінің жеткіліксіздігі байқалады.

Сурет 5 – Шет тілдерін меңгерген студенттердің үлесі

Шетел тілдерін меңгеру құзіреттіліктерін зерттеуге сәйкес, респонденттердің 35 %-ы шет тілдерін білмейді, пилоттық сауалнамаға қатысушылардың 42 %-ы 1 шет тілін (көп жағдайда ағылшын тілін) білсе, студенттердің 12 %-ы 2 шет тілін біледі, және респонденттердің тек 1 %-ы 3-тен астам шетел тілін меңгерген.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, көптеген білімгерлер өздерін әлемнің азаматтары деп санайды және сыртқы әлемді ашуға және жаһандық құзіреттілікті дамытуға дайын. Бізге бұл ең алдымен жаһандану мен интернеттің әсері, студенттер қоршаған әлем туралы әлеуметтік желілер, шетелдік әдебиеттер, фильмдер және т. б. арқылы білетін сияқты. Сонымен қатар, сұралған болашақ педагог-психологтар басқа мәдениеттер үшін ашық болғанына қарамастан, олар халықаралық студенттік бағдарламалар шеңберінде оқу үшін елден кетуге асықпайды, мұны шетелде оқу бағдарламаларына қатысушылардың төмен пайызы – бар болғаны 13 %, сондай-ақ шет тілдерін білудің онша жоғары емес көрсеткіші дәлелдейді.

Қорытындылай келе, алынған нәтижелерді түсіндіре отырып, студенттердің жаһандық кәсіби құзыреттілікке дағдылануы түлектерге шетелде жұмыс істеуге ғана емес, сонымен қатар өздігінен білім алуға және өзін-өзі дамытуға ашықтықты, өмір бойы оқыту тұжырымдамасына адалдықты, формалды да бейресми де оқуға дайындығын дамытуға

мүмкіндік береді деп айта аламыз. Сонымен, біз университеттегі жаһандық құзыреттер бойынша қызметті қолдау, сонымен қатар студенттердің жаһандық құзыреттіліктерін дамытуға және олардың отандық және шетелдік оқу орындарында жұмыс істеуге дайын болуына бағытталған оқу бағдарламасына пәндерді қосу өте маңызды деп санаймыз.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669>

2 «Біріккен Ұлттар Ұйымының мыңжылдық декларациясы» 2000 жылғы 8 қыркүйектегі мыңжылдық Саммит материалдары. [Электронды ресурс]. – <https://www.un.org/>.

3 Жаһандану. (2008). Джеймс Артурдың кітабында Иэн Дэвис, Кэрол Хан (ред.). Азаматтық және демократия анықтамалығы. – Лондон : Сейдж, 80–93 б.

4 Қазақстан Республикасының мемлекеттік міндетті білім беру стандарты. Жоғары кәсіби білім. Бакалавриат курсы. ҚР ҚЖО 3.08.003-2011. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Астана. «Педагогика және психология» мамандығы 5В010300. [Электронды ресурс]. – <http://adilet.zan.kz/eng/docs/V1800017669>.

5 Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің «психологиялық және әлеуметтік жұмыс туралы» бұйрығы. [Электронды ресурс]. – <http://adilet.zan.kz/eng/docs/V1900018764>.

6 21 ғасырдағы Азаматтық: білімге халықаралық көзқарас, Джон Дж. Коган, 2015. – 12 б.

7 **Буа Мансилла, в.** (2016), «қалай жаһандық ойшыл болу керек», білім беру көшбасшылығы, – 74/4. – 10–16 б.

8 **Сапарғалиева, А.** педагог-психологтың кәсіби дайындығын жетілдіру, мамандық бойынша көмекші маман ретінде : PhD доктор диссертациясы / Сапарғалиева Айжан. – Алматы, 2015. – 148 б.

9 **Коутсворт, Дж. Х.** Жаһандану, экономикалық өсу және тарихтағы әл-ауқат. М. Суарес-Ороско және Д. Цин-Хиллиард (ред.), жаһандану: жаңа мыңжылдықтағы мәдениет және білім. – Беркли және Лос-Анджелес, Калифорния : Калифорния университетінің баспасы, 2004.

10 **Реймерс, Ф.** «Жаһандық құзыреттілік» жаһандық табыстың міндетті шарты болып табылады // Жоғары білім шежіресі, 2009. – 55(21). – 29.

REFERENCES

1 Qazaqstan Respublikasynda bilim berýdi damytýdyń 2020-2025 jylǵarǵa arnalǵan memlekettik baǵdarlamasy [State program for the development of education in the Republic of Kazakhstan for 2020-2025] <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669>.

2 «Birikken Ulttar Uıymynyń myńjyldyq deklarasiyası» 2000 jylǵy 8 qyrkúektegi myńjyldyq Samit materialdary [Millennium Declaration of the United Nations] materials of the Millennium Summit of September 8, 2000]. [Electronic resource]. – <https://www.un.org/>.

3 Jahandaný. Djeıms Artýrдың kitabynda Ien Devıs, Kerol Han (red.). Azamatyq jáne demokratia anyqtamalyǵy [Globalization. (2008). In James Arthur's book Ian Davis, Carol Khan (Ed.). In Handbook of citizenship and democracy]. – London : Seıdj, 2008. – 80–93 p.

4 Qazaqstan Respublikasynyń memlekettik mindetti bilim berý standarty. Jogary kásibi bilim. Bakalavriat kýrsy. [State mandatory educational standard of the Republic of Kazakhstan. Higher professional education] QR QJO 3.08.003-2011. Qazaqstan Respublikasy Bilim jáne ǵylym ministrliǵı. Astana. «Pedagogika jáne psihologiya» mamandyǵy 5V010300. [Electronic resource]. – <http://adilet.zan.kz/eng/docs/V1800017669>.

5 Qazaqstan Respublikasy Eńbek jáne halyqty áleymettik qorǵaý ministriniń «psihologialyq jáne áleymettik jumys týraly» buıryǵy [Order of the minister of Labor and social protection of the population of the Republic of Kazakhstan «on psychological and social work»]. [Electronic resorce]. – <http://adilet.zan.kz/eng/docs/V1900018764>.

6 21 ǵasyrdaǵy Azamatyq : bilimge halyqaralyq kózqaras [Citizenship in the 21st century : an international approach to education]. – Djon Dj. Kogan, 2015. – 12 p.

7 **Býa Mansilla, V.** «Qalaı jahandyq oıshyl bolý kerek», bilim berý kóshbasshylyǵy [Bois Mansilla, «How to become a global thinker», educational leadership]. – Volume 74/4. – 2016. – P. 10–16.

8 **Sapargaljeva, A.** pedagog-psihologtyń kásibi daıyndyǵyn jetildirý, mamandyq boıynsha kómekshi maman retinde, PhD doktor disertasiyası : [Improving the professional training of a teacher-psychologist as an assistant specialist in the specialty : PhD dissertation] / Sapargaljeva Aıjan. – Almaty, 2015. – 148 p.

9 **Koýtsvort, Dj. H.** Jahandaný, ekonomikalıq ósý jáne tarıhtaǵy ál-aýqat [Globalization, economic growth and well-being in history]. M. Sýares-Orosko

Jáne D. Sin-Hilliard (red.), Jahandaný : jańa myńjyldyqtaǵy mádeniet jáne bilim. – Berkli jáne Los-Andjeles, Kalifornia : Kalifornia ýniversitetiniń baspasy, 2004.

10 Reimers, F. «Jahandyq quzyrettilik» jahandyq tabystyń mindetti sharty bolyp tabylady. [«Global competence» is a prerequisite for global success. In Joǵary bilim shejiresi [Chronicle of Higher Education]. – 2009. – 55(21). – 29.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*Р. С. Желдибаева

Жетысуский университет,

Республика Казахстан, г. Талдыкорган.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

РОЛЬ «ГЛОБАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ» В ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЯХ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ В КАЗАХСТАНСКИХ ВУЗАХ

Данное исследование направлено на определение приоритетных направлений подготовки квалифицированных педагогов-психологов (выпускников образовательной программы «Педагогика и психология»), обладающих глобальными компетенциями, и развития глобальных компетенций будущих педагогов-психологов университетов Казахстана. Пилотный опрос проводился с целью определения текущего уровня глобальной компетентности среди будущих педагогов-психологов. Опрос также включал вопросы о личном мнении обучающихся о международных открытиях, участии в мероприятиях, посвященных культурному разнообразию в течение учебного года, участии в групповом обсуждении мировых событий в процессе обучения, анализе глобальных проблем с группами и др. Статья может быть полезна, прежде всего, методистам психологии, руководителям учебных заведений, преподавателям вузов, а также педагогам-психологам, стремящимся к профессиональному саморазвитию. Статья может быть полезна, прежде всего, методистам психологии, руководителям учебных заведений, преподавателям вузов, а также педагогам-психологам, стремящимся к профессиональному саморазвитию.

Ключевые слова: профессиональные компетенции, высшее образование, педагог-психолог, глобальная компетентность.

*R. S. Zheldibayeva

Zhetysu University,

Republic of Kazakhsatan, TalDYKorgan.

Material received on 10.12.21.

THE ROLE OF «GLOBAL COMPETENCE» IN THE PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE TEACHERS-PSYCHOLOGISTS IN KAZAKH UNIVERSITIES

This study is aimed at determining the priority areas of training qualified teachers-psychologists (graduates of the educational program «Pedagogy and Psychology») with global competencies, and the development of global competencies of future teachers-psychologists of universities of Kazakhstan. The pilot survey was conducted to determine the current level of global competence among future educational psychologists. The survey also included questions about the personal opinion of students about international discoveries, participation in events dedicated to cultural diversity during the academic year, participation in a group discussion of world events in the learning process, analysis of global problems with groups, etc. The article can be useful, first of all, to methodologists of psychology, heads of educational institutions, university teachers, as well as educational psychologists seeking professional self-development. The article can be useful, first of all, to methodologists of psychology, heads of educational institutions, university teachers, as well as educational psychologists seeking professional self-development.

Keywords: professional competencies, higher education, educational psychologist, global competence.

<https://doi.org/10.48081/HLKD6083>

***М. О. Искакова¹, Г. А. Шаяхметова², И. А. Оралканова³,
С. А. Рапикова⁴, А. В. Рахымбердиева⁵**

^{1,2,3,4,5} Alikhan Bokeikhan University,
Республика Казахстан, г. Семей

СИТУАЦИОННЫЕ И РОЛЕВЫЕ ИГРЫ – ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Данная статья направлена на изучение метода обучения иностранному языку в школе посредством ситуационных и ролевых игр. Авторами в рамках исследовательской работы проанализирован Государственный общеобязательный стандарт начального и общего среднего образования, в частности пункт, посвященный изучению иностранного языка с ожидаемыми результатами обучения. Также в данной статье авторами рассмотрена «сфера игры» жизнедеятельности школьников и ее использование в учебном процессе при изучении иностранного языка. Авторами в статье приведены контент-анализы определений понятий «игра», «ситуационная игра», «ролевая игра», которые в свою очередь показали, что данный метод в целом направлен на развитие личности, на обучение через близкую детям среду, на воспитание. Каждая из данных видов игр несет в себе свою «изюминку», свое направление обучения. Некоторые осуществляются в малых, а некоторые в больших группах детей. Авторы подчеркивают, что в зависимости от возраста школьника, класса обучения уровень сложности ситуационных и ролевых игр должна увеличиваться. Также затронута тема перехода из традиционных форм обучения в дистанционную в связи с угрозой пандемии (Covid-19), который дал новый толчок во внедрение новых методов и технологий в обучение, что в свою очередь развивает интерактивный вид общения учащегося с учителем через Zoom, Skype и т.д.

Ключевые слова: игра, иностранный язык, ситуационные игры, ролевые игры, обучение.

Введение

Перед педагогическим сообществом всегда стоят извечные вопросы: как учить? Какие методы будут эффективными при обучении?

В своей профессиональной деятельности учитель использует различные методы и технологии обучения, так как они являются «мостом», который приводит в намеченной цели. В педагогике насчитывается множество различных методов и технологий, но их эффективность определяется наличием определенного результата в обучении.

Обучение характеризуют как передачу другим лицам определенных знаний, умений и навыков и оно будет эффективным только при активном познавательном участии самого ученика.

А для повышения познавательной активности обучаемых учитель должен создать все необходимые условия, предоставить нужные средства и информации.

Материалы и методы

В рамках исследования нами были проанализированы Государственный общеобязательный стандарт начального и общего среднего образования Республики Казахстан, где приведены перечни ожидаемых результатов по завершении образования по образовательной области «Язык и литература» [1,2]. В таблице 1 приведена перечень ожидаемых результатов по окончании обучения предмету «Иностранный язык» [1, 2]:

Таблица 1 – Перечень ожидаемых результатов при завершении обучения предмета «Иностранный язык» [1, 2]

Наименование	Перечень ожидаемых результатов			
	Аудирование	Говорение	Чтение	Письмо
Государственный общеобязательный стандарт начального образования РК	понимать основное содержание беседы на знакомую тематику, распознавать звучание знакомых слов и фраз; понимать вопросы о цвете и числах; использовать контекстные подсказки для прогнозирования содержания и смысла короткой беседы на знакомую тематику; понимать общий смысл коротких историй, звучащих медленно и отчетливо	формулировать основные утверждения и высказывания о себе, формулировать вопросы; отвечать на вопросы; произносить с правильной интонацией и ударением основные слова и фразы при описании предметов и событий; выражать, что ему нравится и не нравится	использовать иллюстрированный словарь; читать и понимать небольшие художественные и нехудожественные тексты; определять основной смысл небольших текстов; определять специфичную информацию и детали в небольших текстах	правильно писать часто употребляемые слова; писать под диктовку короткие предложения; правильно ставить знаки препинания в конце предложений

Государственный общеобразовательный стандарт общего среднего образования РК	понимать основной смысл четко произнесенных высказываний в пределах литературной нормы, простые информационные сообщения; уметь следить за основными моментами долгой дискуссии в общих чертах; понимать лекцию или беседу по учебной и профессиональной тематике; понимать подробные инструкции технического характера; большую часть телевизионных программ по интересующей тематике	уметь описывать что-либо или рассказывать в форме ряда последовательных утверждений; пересказывать сюжет книги или фильма и описывать свою реакцию на него; делать короткие, отрепетированные объявления по теме в рамках учебной деятельности; делать доклад, отвечать на ряд вопросов по своему выступлению; описывать свой опыт, формулируя свои чувства и реакцию на него в сложный связный текст	понимать в деталях простые тексты, описание событий, ощущений и желаний в личных письмах; уметь читать длинные тексты художественной и нехудожественной литературы; выявлять основные положения разных типов газетных статей, использовать в незнакомые бумажные и цифровые ресурсы для проверки значения и расширения понимания	уметь писать простые связанные тексты по широкому кругу знакомых и интересующих вопросов, находящимся в рамках поля деятельности; писать личные письма, рассказывая о новостях и своих мыслях, касающихся культуры: музыки, фильмов; делать записи в виде списка ключевых моментов во время простой лекции; пересказать историю в письменном виде
---	--	---	--	---

Как мы видим по таблице 1 объем сформированных компетенций расширяется и углубляется с переходом в старшие классы. Это приведено в Государственном общеобразовательном стандарте общего среднего образования, где описывается, что: данный курс повышает уверенность обучающихся при общении в различных жизненных ситуациях, предоставляет доступ к высшему образованию не только в Казахстане, но и за рубежом, расширяет доступ к аутентичным текстам литературных произведений на языке оригинала.

Данный учебный предмет направлен на формирование межкультурно-коммуникативных компетенций, позитивного отношения к иному языку и иной культуре, повышение общей культуры, расширение кругозора и знаний о стране изучаемого языка, развитие языковых способностей и языковой догадки, культуры речевого поведения, интереса к изучению иностранного языка, овладение основными характеристиками вторичной языковой личности, способной и готовой к самостоятельному иноязычному общению [1].

Для достижения вышеуказанных результатов обучения следует использовать все сферы деятельности учащихся.

А. В. Мудрик выделяет в качестве доминирующих следующие сферы жизнедеятельности школьников:

- сфера познания,
- сфера предметно-практической деятельности,
- сфера игры,
- сфера спорта,
- сфера общения.

Для эффективности восприятия информации и изучения иностранного языка нами была выбрана сфера игры, так как игры имеют множество форм (индивидуальные, парные, групповые), разнообразное содержание (интеллектуальные, подвижные, ролевые, игры-фантазии и т.д.) [3, с. 17–19].

Раскрывая сферу игры можно сказать, что она развивает активность ребенка, в нашем случае – познавательную активность обучающегося. Независимо от возраста человек всегда заинтересовывается более интересными, подвижными, немного заинтриговывающими играми.

Для того чтобы школьник имел возможность и стремление стать субъектом игры в коллективе, необходимо, чтобы ее содержание и организация позволяли ему удовлетворять потребности подражания и фантазирования. Это происходит тогда, когда и в учебной, и во внеурочной работе со школьниками всех возрастов педагоги рассматривают игру как важную и самостоятельную реальность [3, с. 17].

Социокультурное пространство современного общества и образовательное пространство находятся в тесном взаимодействии, все проблемы социума отражаются в школе [4, с. 11].

Результаты и обсуждение

Игровые технологии и их применение были рассмотрены С. А. Араповой, С. Г. Батыревой, О. А. Леонтовичем, Р. П. Мильруд, Е. И. Пассовым, П. И. Пидкасистым, Ю. Я. Пучковой, Д. Б. Элькониным, Л. Б. Барнс, Н. А. Волгиным, Д. Коултер и др. [6, с. 15–18].

Авторами данной статьи предлагаются ситуационные и ролевые игры для изучения иностранного языка школьниками.

А. М. Мендалиева считает, что подход учителя к подаче материала и ее разработанность, способных заинтересовать учащихся, помогут достичь наилучшего эффекта в мотивации обучающихся и в повышении интереса к изучению иностранного языка [5, с. 59–62].

Для начала раскроем понятия «игра», «ситуационная игра», «ролевая игра» (таблица 2–4).

Таблица 2 – Контент анализ понятия «игра»

Автор	Определение
С.И. Ожегов [7]	занятие, служащее для развлечения, отдыха спортивного соревнования
П.И. Пидкасистый, Ж.С. Хайдаров [8]	игра есть то, что задумано и сделано; то, что есть, что думает и о чем думает субъект, когда он действительно увлечен этой деятельностью с неременной установкой на очевидный всем результат
Г.К. Селевко [9]	Игра – это вид деятельности в условиях ситуаций, направленных на воссоздание и усвоение общественного опыта, в котором складывается и совершенствуется самоуправление поведением

Таблица 3 – Контент анализ понятия «ситуационная игра»

Автор	Определение
Г. Лейтц [10]	ситуационные игры являются подвидом активного социально-психологического обучения, которые схожи с ролевыми играми, но обладают диагностической функцией. В отличие от ролевой игры ситуационная игра не обучает определенному ролевому поведению, а способствует развитию умения преодолевать и ориентироваться в трудные ситуации
Е.Н. Корнеева [11]	Разновидность игровых методов активного социально-психологического обучения, при которой участники действуют в рамках заданной ситуации, руководствуясь ее объективными характеристиками и своими субъективными представлениями

Таблица 4 – Контент анализ понятия «ролевая игра»

Автор	Определение
М.Р. Львов [12]	Это вид взаимодействия, который дает возможность смоделировать ситуации реального общения. Это вид взаимодействия, который имеет черты диалога, так как организован как общение нескольких человек
Т.Н. Рычина [13]	это интерактивный метод, который позволяет обучаться на собственном опыте путем специально организованного и регулируемого «проживания» жизненной и профессиональной ситуации.
Педагогический словарь [14]	игра – это форма деятельности в условных ситуациях, направленная на воссоздание и усвоение общественного опыта, фиксированного в социально-закрепленных способах осуществления предметных действий, в предметах науки и культуры

Анализ вышеприведенных определений показал, что данный вид деятельности в целом направлен на развитие личности, на обучение через близкую детям среду, на воспитание. Каждая из данных видов игр несет в себе свою «изюминку», свое направление обучения. Некоторые осуществляются в малых, а некоторые в больших группах детей.

Изменения за последние два года, внесенные в систему образования из-за угрозы пандемии (Covid-19), дал новый толчок во внедрение новых методов и технологий в обучение. Традиционные формы обучения были переведены в дистанционную, что в свою очередь развивает интерактивный вид общения учащегося с учителем через Zoom, Skype и т.д.

Изучением проблемы дистанционного образования занимались Л. В. Кузьмина, М. В. Мухина, Г. Г. Блоховцева, И. В. Калачева и др.

Дистанционная форма обучения имеет как положительные преимущества в обучении, так и недостатки. Одним из главных недостатков дистанционного обучения является отсутствие мотивации к обучению у детей.

Вопрос «мотивации» рассмотрен рядом ученых. Но хотелось бы остановиться внимание на исследовании «мотивации» Джоном Келлером, который рассмотрел проблему как фактор, оказывающий влияние на процесс овладения знаниями, умениями и навыками. Джоном Келлером была создана модель мотивации ARCS (внимания (attention), актуальность (relevance), уверенность ('confidence') и удовлетворения ('satisfaction')).

Как мы видим, все четыре составляющих модели имеют огромную роль в организации обучения в дистанционном формате, в нашем случае – при использовании ситуационных и ролевых игр на уроках, так как: появляется интерес обучающихся – заостряется внимание, использование игровых методов с вовлечением непосредственно самих обучающихся – подчеркивает актуальность, нацеленность на успех позволяет выработать уверенность, а похвала – удовлетворенность.

Организация ситуационных и ролевых игр в дистанционном формате требует тщательной подготовки учителя. Данный вид игр позволит каждому обучающемуся получить опыт проживания представленных ситуаций, которые могли бы с ними случиться в реальной жизни [15, с. 22–25].

Технология осуществления и использования игр в дистанционном образовательном процессе должна быть четко продумана и запланирована учителем заранее.

Стоит подчеркнуть, что в зависимости от возраста школьника, класса обучения уровень сложности ситуационных и ролевых игр должна увеличиваться.

Соловова Е. Н. выделяет ряд факторов, которые необходимо учитывать при создании игровой ситуации и спровоцировать высказывания учащихся [15, 16]:

- представить себе подобную ситуацию в реальном общении;
- определить место и время данной ситуации;
- определить партнеров по общению и их характеры;

- определить цель общения;
- довести информацию до учащихся.

Одной из актуальных тем для обсуждения детей может выступить «Birthday present». Можно предложить детям просмотреть дома отрезок фильма про Гарри Поттера, где он и Рон Уизли получают подарки. Затем выбрать себе пару и с ним придумать и обсудить подарок для Гарри Поттера и Рона Уизли.

Далее, в обсуждение подарка могут подключиться и остальные члены класса. Учитель в данном случае является организатором, который должен контролировать очередность выступающих и направлять их беседу для окончательного выбора подарка с обоснованием.

Также можно предложить тему «Let's go camping!»

Заранее учащимся класса предлагается данная тема для подготовки. Просматриваются видео, изучаются новые слова, составляются предложения. Целью урока является подготовить программу похода класса по следующему плану:

- 1 Куда пойдем в поход?
- 2 Кто пойдет в поход?
- 3 В какой тематике будет организован поход?
- 4 Какие игры будут в походе?
- 5 Что будем кушать и пить?

Программу сценария похода можно дополнить и другими вопросами.

Также можно использовать метод WebQuest. Для этого заранее формируется карта (можно взять под основу карту мародёров из Гарри Поттера). Разделить класс на две команды и организовать поиск местонахождения того или иного героя фильма и их передвижение.

На основе использования данных видов игр появляется большой интерес к запоминанию слов и наименований на английском языке, к их правописанию и произношению, что в свою очередь приводит нас к достижению ожидаемых результатов.

Ролевая игра. Теорию ролевой игры, исходя из её социальной природы, разрабатывали Е. А. Аркин, Л. С. Выготский, А. Н. Леонтьев – связывая игру с ориентировочной деятельностью; Д.Б. Эльконин определял её как деятельность, в которой складывается и совершенствуется управление поведением [14, с. 25–27].

Суть ролевой игры в том, что поставленная проблема решается путем импровизированного разыгрывания определенной ситуации. Участники игры проигрывают роли персонажей, участвующих в ситуации, в соответствии со своими представлениями о данных лицах. При этом одна и та же ситуация

проигрывается несколько раз, чтобы участники могли поменяться ролями и предложить свои варианты поведения в рамках каждой из них.

Ролевые игры являются мощным образовательным средством. Они позволяют участникам «пропустить ситуацию через себя», прочувствовать, прожить её. В нашей ситуации – обеспечивается возможность естественного общения на иностранном языке в условиях, максимально приближенных к реальной жизни [14, с. 25–27].

Метод инсценирования – наиболее часто встречается именно в школьной практике. Так как дети очень часто хотят играть роли своих любимых сказочных героев, героев фильмов и т.д.

Данный метод применим в условиях любого класса, любого коллектива. Играть сценки, представлять кого-то, художественно читать стихи прозу, нестандартно, с выдумкой проводить школьные праздники – во всех этих действиях присутствуют особенности театрального языка [4, с. 11].

Важно помнить также то, что нельзя детей перегружать большими текстами, так как дети поставят себе цель вы зубрить текст и скованно будут вести себя в роли того или иного героя. Соответственно, текст нужно отобрать краткий, яркий, запоминающийся. Не стоит забывать, что литературный текст всегда отличается от простого разговорного. Поэтому детям при изучении иностранного языка необходимо максимально внедрить в тексты ролевых игр простые разговорные фразы, которые они могут в дальнейшем использовать при общении друг с другом и лучше запомнят его.

Выводы

Таким образом, по результатам проведенной работы можно сделать вывод, что «сфера игры» жизнедеятельности школьников играет положительную роль при изучении иностранного языка. На основании вышеизложенного материала можно также сделать вывод, что новый формат организации и проведения занятий в дистанционной форме с использованием ситуационных и ролевых игр больше заинтересовывает обучающихся, так как они сами являются нишей данной ситуации, ведут диалоги, обсуждения, спорят и с удовольствием делятся опытом друг с другом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 ГОСО всех уровней образования. Приказ МОН РК № 604 от 31.10.2018 г.
- 2 <http://adilet.zan.kz> [Электронный ресурс].
- 3 **Мудрик, А. В.** Психология и воспитание. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. – С. 17–32.

4 **Михеева, Л. Н.** Школьный учебный театр : к вопросу взаимодействия и преемственности базового и дополнительного образования // Педагогическое образование и наука. – 2013. – № 1. – С. 11.

5 **Мендалиева, А. М.** Цели и задачи изучения иностранного языка в школе в условиях реализации ФГОС. Наука и образование // Материалы V Международной научно-практической конференции. НОУ «Вектор науки». – 2015. – С. 59–62.

6 **Бояринцева, В. Г.** Ситуационные игры как способ формирования иноязычной коммуникативной компетенции младших школьников. Актуальные вопросы изучения иностранного языка в вузе // Материалы Всероссийской научно-методической конференции. – 2019. – С. 15–18.

7 **Ожегов, С. И.** Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : АСТ, Мир и образование, 2016. – 736 с.

8 **Пидкасистый, П. И., Хайдаров, Ж. С.** Технология игры в обучении и развитии: Учебное пособие / П.И. Пидкасистый, Ж.С. Хайдаров; Моск. пед.ун-т. – М. : Рос.педагогическое агентство, 1996. – 269 с.

9 **Селевко, Г. К.** Современные образовательные технологии // Г. К. Селевко. – М. : Просвещение, 1998. – С. 49–64.

10 **Лейтц, Г.** Психодрама: теория и практика. Классическая психодрама Я. Л. Морено. / Г. Лейтц. – М. : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 352 с.

11 **Корнеева, Е. Н.** Активные методы социально-психологического обучения : учеб.пособие [Электронный ресурс] / Е. Н. Корнеева. – Ярославль : ЯГПУ им. К. Д. Ушинского, 2009.

12 **Львов, М. Р.** Словарь-справочник по методике преподавания русского языка : Пособие для студентов педагогических вузов и колледжей / М. Р. Львов. – М. : Издательский центр «Академия»; Высшая школа, 1999. – 272 с.

13 <https://urok.1sept.ru/articles/576686> [Электронный ресурс].

14 **Титаренко, Н. В.** Ролевые игры проблемной направленности как способ повышения эффективности обучения // Среднее профессиональное образование. – 2007. – № 4. – С. 25–27.

15 **Бояринцева, В. Г.** Проведение онлайн-занятий по иностранному языку в младшей школе на примере использования ситуационных игр. Современные проблемы лингводидактики // Сборник научных трудов. Рязанский государственный университет имени С. А. Есенина. – Рязань, 2020. – С. 22–25.

16 **Соловова, Е. Н.** Методика обучения иностранным языкам : базовый курс лекций : пособие для студентов пед.вузов и учителей. – 4-е изд. – М. : Просвещение, 2006. – С. 178

REFERENCES

1 GOSO vsehkh urovnej obrazovaniya. Prikaz MON RK № 604 ot 31.10.2018 g. [State educational institutions of all levels of education. Order of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan No. 604 dated 31.10.2018]

2 <http://adilet.zan.kz> [Electronic resource].

3 **Mudrik, A. V.** Psihologiya i vospitanie [Psychology and education]. – Moscow : Moscow Psychological and Social Institute, 2006. – P. 17–32.

4 **Miheeva, L. N.** SHkol'nyj uchebnyj teatr : k voprosu vzaimodejstviya i preemstvennosti bazovogo i dopolnitel'nogo obrazovaniya [School educational theater : on the issue of interaction and continuity of basic and additional education]. – Pedagogical education and Science. – 2013. – No. 1. – P. 11.

5 **Mendaliyeva, A. M.** Celi i zadachi izucheniya inostrannogo yazyka v shkole v usloviyah realizacii FGOS Nauka i obrazovanie. [Goals and objectives of learning a foreign language at school in the context of the implementation of the Federal State Educational Standard. Science and education] In Materialy V Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii [Materials of the V International Scientific and Practical Conference. NOU «Vector of Science»]. – 2015.– P. 59–62.

6 **Boyarinceva, V. G.** Situacionnye igry kak sposob formirovaniya inoyazychnoj kommunikativnoj kompetencii mladshih shkol'nikov [Situational games as a way of forming foreign-language communicative competence of younger schoolchildren. Current issues of studying a foreign language at a university]. In Aktual'nye voprosy izucheniya inostrannogo yazyka v vuze [Materials of the All-Russian Scientific and Methodological Conference]. – 2019. – P. 15–18.

7 **Ozhegov, S. I.** Tolkovyj slovar' russkogo yazyka / S. I. Ozhegov [Explanatory dictionary of the Russian language / S. I. Ozhegov]. – Moscow : AST, World and education, 2016. – 736 p.

8 **Pidkasistyj, P. I., Hajdarov, Zh. S.** Tekhnologiya igry v obuchenii i razvitii : Uchebnoe posobie / P. I. Pidkasistyj, Zh. S. Hajdarov [Technology of the game in training and development Textbook / P. I. Pidkasistyj, Zh. S. Khaydarov; Moscow. ped. un-T]. – Moscow : Russian Pedagogical Agency, 1996. – 269 p.

9 **Selevko, G. K.** Sovremennye obrazovatel'nye tekhnologii. – G. K. Selevko [Modern educational technologies. – G. K. Selevko]. – Moscow : Prosveshchenie, 1998. – P. 49–64.

10 **Lejtc, G.** Psihodrama: teoriya i praktika. Klassicheskaya psihodrama Ya. L. Moreno. / G. Lejtc [Psychodrama: theory and practice. Classical

psychodrama Ya. L. Moreno. / G. Leitz]. – Moscow : Publishing group «Progress», «Univers», 1994. – 352 p.

11 **Korneeva, E. N.** Aktivnye metody social'no-psihologicheskogo obucheniya : ucheb.posobie / E. N. Korneeva [Active methods of socio-psychological training : textbook. / E. N. Korneeva]. [Electronic resource]. – Yaroslavl : K. D. Ushinsky YaGPU, 2009.

12 **L'vov, M. R.** Slovar'-spravochnik po metodike prepodavaniya russkogo yazyka: Posobie dlya studentov pedagogicheskikh vuzov i kolledzhej [Dictionary-reference book on the methodology of teaching the Russian language : A manual for students of pedagogical universities and colleges / M. R. Lviv]. – Moscow : Publishing center «Academy»; Higher School, 1999. – 272 p.

13 <https://urok.1sept.ru/articles/576686> [Electronic resource].

14 **Titarenko, N. V.** Rolevye igry problemnoj napravlenosti kak sposob povysheniya effektivnosti obucheniya [Role-playing games of a problem orientation as a way to increase the effectiveness of training]. In Secondary vocational education. – 2007. – No. 4. – P. 25–27.

15 **Boyarinceva, V. G.** Provedenie onlajn-zanyatij po inostrannomu yazyku v mladšej shkole na primere ispol'zovaniya situacionnyh igr. Sovremennye problemy lingvodidaktiki. sbornik nauchnyh trudov [Conducting online classes in a foreign language in a junior school on the example of using situational games. Modern problems of linguodidactics. Collection of scientific papers]. – Ryazan : Ryazan State University named after S. A. Yesenin, 2020. – P. 22–25.

16 **Solovova, E. N.** Metodika obucheniya inostrannym yazykam : bazovuj kurs lekcij : posobie dlya studentov ped.vuzov i uchitelej [Methods of teaching foreign languages: a basic course of lectures : a manual for students of pedagogical sciences.universities and teachers]. – 4th ed. – Moscow : Prosveshchenie, 2006. – P. 178.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

*М. О. Исакова¹, Г. А. Шаяхметова², И. А. Оралқанова³,
С. А. Рапикова⁴, А. В. Рахымбердиева⁵

^{1,2,3,4,5} Alikhan Bokeikhan University,
Қазақстан Республикасы, Семей қ.
Материал 10.12.21 баспаға түсті.

СИТУАЦИОННО-РОЛЕВЫЕ ИГРЫ – ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Бұл мақала ситуационно-ролеві ойындар арқылы мектепте шет тілін оқыту әдісін зерттеуге бағытталған. Авторлар зерттеу жұмысы аясында бастауыш және жалпы орта білім берудің Мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына, атап айтқанда күтілетін оқу нәтижелерімен шет тілін үйренуге арналған тармаққа талдау жасады. Сондай-ақ, бұл мақалада авторлар оқушылардың өміріндегі «ойын саласы» және оны шет тілін оқытуда оқу процесінде қолдануды қарастырды. Авторлар мақалада «ойын», «ситуационно-ролеві ойын», «ролеві ойын» ұғымдарының анықтамаларына мазмұнды талдау жасады, бұл өз кезегінде әдіс жеке тұлғаны дамытуға, балаларға жақын орта арқылы білім алуға бағытталғанын көрсетті. Осы ойын түрлерінің әрқайсысы өзінің «ерекшелігін», өзіндік оқу бағытын көрсетеді. Кейбіреулері аз топты, ал кейбіреулері көп топты балалармен жүзеге асырылады. Оқушының жасына, оқу сыныбына байланысты ситуационно-ролеві ойындардың күрделілік деңгейі артуы керек дейді авторлар. Сондай-ақ, пандемия қаупіне (Covid-19) байланысты дәстүрлі аудиториялық сабақтардан қашықтықтан оқыту нысанына көшу тақырыбы қозғалды, ол оқытуға жаңа әдістер мен технологияларды енгізуге жаңа серпін берді, бұл өз кезегінде оқушының мұғаліммен ZOOM, Skype және т. б. арқылы қарым-қатынасының интерактивті түрін дамытады.

Кілтті сөздер: ойын, шет тілі, ситуационно-ролеві ойындар, ролеві ойындар, оқыту.

*М. О. Iskakova¹, G. A. Shayakhmetova², I. A. Oralkanova³,
S. A. Rapikova⁴, A. V. Rakhymberdieva⁵

^{1,2,3,4,5} Alikhan Bokeikhan University,
Republic of Kazakhstan, Semey.
Material received on 10.12.21.

SITUATIONAL AND ROLE-PLAYING GAMES AS AN EFFECTIVE METHODS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

This article is aimed at studying the method of teaching a foreign language at school through situational and role-playing games. Within the framework of the research work, the authors analyzed the State

Mandatory Standard of Primary and General Secondary Education, in particular, the item dedicated to the study of a foreign language with expected learning outcomes. Also in this article, the authors consider the «sphere of play» of the life of schoolchildren and its use in the educational process when learning a foreign language. The authors present content analysis of the definitions of the concepts «game», «situational game», «role-playing game», which in turn showed that this method is generally aimed at personal development, learning through an environment close to children, and education. Each of these types of games has its own «zest», its own direction of training. Some are carried out in small and some in large groups of children. The authors emphasize that depending on the age of the student, the class of training, the level of complexity of situational and role-playing games should increase. The topic of the transition from traditional classroom classes to distance learning in connection with the threat of the pandemic (Covid-19) was also touched upon, which gave a new impetus to the introduction of new methods and technologies in teaching, which in turn develops an interactive form of communication between the student and the teacher via Zoom, Skype, etc.

Keywords: game, foreign language, situational games, role-playing games, training.

МРНТИ 14.35.01

<https://doi.org/10.48081/BYUH4276>***Х. Н. Касенов¹, А. А. Мухатаев²**^{1,2}Astana IT University,

Республика Казахстан, г. Нур-Султан

СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ЭТИКО-ДЕОНТОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Этико-деонтологическая компетентность будущего педагога как системное образование представляет собой единство морально-этических норм, профессиональных ценностей и качеств, направленных на реализацию в разнообразных видах профессиональной деятельности. Поэтому системный анализ дает нам возможность рассмотреть феномен этико-деонтологической компетентности со стороны ее структурных компонентов (ценности, значения деятельности, способы самовыражения). Для формирования этико-деонтологической готовности требуется выявить педагогические условия. Прежде всего, необходимо определить психические качества, особенности характера у абитуриентов перед приемом документов для зачисления на педагогические направления. В статье определено содержание понятия «уровень сформированности показателей этико-деонтологической компетентности студента – будущего педагога». К структурным компонентам этико-деонтологической компетентности будущего педагога выделены содержательные компоненты формирования этико-деонтологической компетентности студентов – будущих педагогов.

Ключевые слова: формирование, этико-деонтологический, компетентность, педагог, этико-деонтологическая культура.

Введение

Повышение качества человеческого потенциала и обеспечение будущего Казахстана высококвалифицированной рабочей силой возможно только при условии модернизации высшего образования в республике, его интеграции в мировое образовательное пространство. Сфера высшего образования является приоритетной для современного экономического развития страны,

поскольку качество высшего образования предопределяет устойчивую конкурентоспособность страны в контексте новой образовательной парадигмы.

Педагогическая деонтология, которая регламентирует деятельность педагога, содержит в себе разные аспекты его работы, начиная с этических, нравственных принципов и кончая правовыми вопросами в конфликтных ситуациях. В сферу педагогической деонтологии входят также вопросы, связанные с взаимоотношениями педагога и ученика, педагога и других участников педагогического процесса (родителей, коллег, представителей руководства), которые раскрываются через понятия профессионального долга, ответственности педагогов и т.д.

Следовательно, этико-деонтологическая культура педагогов представляет собой обобщенную систему принципов, норм, требований, которым должно соответствовать поведение педагога в условиях профессиональной деятельности, т.е. этико-деонтологическая подготовка будущих педагогов формирует систему требований профессионального и личного порядка, освещает этическую сторону поведения педагога с позиций должного и специфика ее заключается в том, что она рассматривает поведение в практической деятельности через понятие долженствования, должного отношения педагога к участникам педагогического процесса (учащихся, их родителей, коллег и т.д.). При этом профессиональное поведение педагога формируются в соответствии с его моральными ценностями и нормами.

Поэтому системный анализ дает нам возможность рассмотреть феномен этико-деонтологической компетентности со стороны ее структурных компонентов (ценности, значения деятельности, способы самовыражения). Для формирования этико-деонтологической готовности требуется выявить педагогические условия. Прежде всего, необходимо определить психические качества, особенности характера у абитуриентов перед приемом документов для зачисления на педагогические направления.

Материалы и методы

Формирование деонтологической готовности требует кардинальных изменений в процессе подготовки учителей. Необходимо найти особые пути совершенствования профессиональной подготовки, где формирование готовности учителя к выполнению профессиональных обязанностей становится одной из важнейших задач. Эта часть воспитательная работа связана с мировоззрением учителей, их социальными, политическими и гуманистическими ориентациями. Учителя нового поколения должны обладать новыми качествами, определяющими успех их профессиональной деятельности. Следовательно, существует необходимость в формировании

деонтологической готовности всех работников системы образования, начиная с воспитателей детских садов, учителей общеобразовательных школ, лицеев, колледжей, гимназий и преподавателей высших учебных заведений [1].

В разных работах профессиональная компетентность педагога понимается как «психическое состояние, позволяющее действовать самостоятельно и ответственно» [2], «уровень профессионального образования» [3], «качественная характеристика степени овладения педагогом профессиональной деятельностью» [4] и др.

Так, исследуя вопрос качества профессиональной деятельности педагога, его мастерства и профессионализма, педагогических способностей и требований к педагогу, Н. В. Кузьмина называет в числе важнейших характеристик педагогических работников, влияющих на результативность труда, их профессиональную компетентность. В качестве основных элементов педагогической компетентности она выделяет: специальную компетентность в области преподаваемой дисциплины; методическую компетентность в области способов формирования знания, умений и навыков у учеников; психолого-педагогическую компетентность в области обучения; дифференциально-психологическую компетентность в области мотивов, способностей и направленности учащихся и аутопсихологическую компетентность.

Специальная компетентность предполагает глубокие знания, квалификацию и опыт педагогической деятельности. Методическая компетентность предполагает владение различными методами обучения, знание дидактических методов, приемов и умение применять их в процессе обучения, знание психологических механизмов усвоения знаний и умений в процессе обучения. Психолого-педагогическая компетентность предполагает владение педагогической диагностикой, умение строить отношения с учениками, осуществлять индивидуальную работу на основе результатов педагогической диагностики; знания возрастной психологии, психологии межличностного и педагогического общения; умение побуждать и развивать у учеников устойчивый интерес к предмету. Дифференциально-психологическая компетентность предполагает умение выявлять личностные особенности, установки и направленность учеников, определять их эмоциональное состояние; умение грамотно строить отношения с руководителями, коллегами и учениками. Аутопсихологическая компетентность предполагает умение осознавать уровень собственной деятельности, своих способностей; включает знания о способах

профессионального самосовершенствования; умение видеть причины недостатков в своей работе, в себе; желание самосовершенствоваться.

Отражение педагогической деятельности или аутопсихологическая компетентность, по мнению Зоглы [5], является наиболее существенным элементом самосознания, формируемого на основе организации деятельности будущих учителей профессионального обучения. Профессиональные условия ориентированы на формирование эвристических, прогностических знаний, навыков, установок и самосовершенствование специалиста [6].

Зависимость познавательных и самостоятельных видов деятельности, основанных на оценочных суждениях, от осознания престижности профессии формирует гносеологическую потребность в повышении уровня самообразования, квалификации, творчества [7].

И. А. Филатова выделяет три взаимосвязанных структурных компонента этико-деонтологической компетентности [8]:

– содержательный (когнитивный) компонент, который предусматривает рассмотрение этико-деонтологической компетентности будущего педагога как доминантной системообразующей составляющей, в которой гуманистические педагогические ценности и моральные нормы педагогической профессии играют главную роль, а также влияют на формирование мотивов профессиональной деятельности;

– личностный компонент, состоящий из интегративных характеристик будущего педагога, а именно: этическая центрация профессиональной педагогической деятельности, положительная Я-концепция, эмоционально-волевая зрелость;

– операционно-процессуальный компонент – технологический блок дальнейшего развития морального сознания, личностных качеств будущего педагога на уровне профессиональных умений и навыков. Согласно вышеперечисленным компонентам ученым была разработана теоретическая модель формирования этической компетентности будущих педагогов.

Е. К. Веселова, исследуя теоретические основы деонтологической подготовки будущих педагогов, разработала содержание модели деонтологической подготовки и соединила данную модель с такими компонентами, как [9]:

– мотивационно-ценностный, который, по ее мнению, обеспечивает профессионально-педагогическую направленность студентов на осуществление нормативного поведения; совокупность ценностных ориентаций; сформированность личностно значимых качеств, необходимых для осуществления нормативного поведения в области профессиональной

деятельности во взаимодействии с другими участниками педагогического процесса при решении различных ситуаций;

– когнитивный компонент деонтологической подготовки будущих педагогов, включающая в себя характеристику обобщенных деонтологических знаний, необходимых для осуществления нормативного поведения и адекватного разрешения конфликтных ситуаций, а также знания фактов истории развития деонтологии и этапов развития профессиональной деонтологии; основных категорий, принципов и норм профессиональной деонтологии;

– процессуальный компонент, который автор рассматривает как совокупность действий и операций, обеспечивающих решение стандартных и нестандартных ситуаций в практической деятельности педагога, умений и навыков, качество усвоения и обобщения которых необходимы для осуществления профессиональной деятельности;

– аналитико-рефлексивный компонент, который предполагает анализ, осмысление, самоанализ проделанной работы, что требует критичности мышления, способности к оценочным суждениям, экспертизы качества собственного поведения, рефлексию и коррекцию результатов профессионального поведения.

Разработанная Филатовой И. А. [10] структурно-функциональная модель целостной системы деонтологической подготовки будущих педагогов включала системный, целевой, управленческий, организационный и качественный уровни, которые обеспечивают выполнение социального заказа на деонтологическую подготовку педагогов и педагогов-дефектологов

В следующем разделе статьи приведены результаты обобщенных подходов к структурным компонентам этико-деонтологической компетентности будущего педагога.

Результаты и обсуждение

К структурным компонентам этико-деонтологической компетентности будущего педагога можно выделить содержательные компоненты формирования этико-деонтологической компетентности студентов – будущих педагогов:

1) профессиональный компонент содержит систему профессиональных знаний, навыков, умений, отвечающих требованиям профессиональной деятельности, функциям и обязанностям будущего педагога, закрепленные в его квалификационной характеристике; профессиональную толерантность, тактичность, требовательность;

2) характерологический компонент содержит совокупность тех особенностей, которые отличают профессиональную деятельность одного

специалиста от профессиональной деятельности другого специалиста; имеет свою индивидуальность и неповторимость приоритетности характерологических черт;

3) морально-этический компонент: содержит желание помочь другим, стремление оказать помощь тому, кто в ней нуждается, морально-этическую ответственность, уважение своих коллег и учеников и т.д.

Разработка структурно-функциональной модели формирования этико-деонтологической компетентности студентов – будущих педагогов требует обоснования таких составляющих модели, как: критерии, показатели и уровни их сформированности.

Предлагаем использовать следующие критерии:

1 Когнитивный критерий этико-деонтологической компетентности.

2 Эмоционально-ценностный критерий этико-деонтологической компетентности.

3 Операционный критерий этико-деонтологической компетентности.

Когнитивный критерий этико-деонтологической компетентности предполагает наличие теоретических знаний о развитии профессиональной этики и деонтологии.

Таким образом, показателями когнитивного критерия сформированности этико-деонтологической компетентности являются деонтологические знания.

Эмоционально-ценностный критерий содержит систему ценностных ориентаций, отвечающих потребностям социума, выявляет субъективное отношение к окружающему миру, к выбранной профессии и к самому себе, что осуществляется, прежде всего, через эмоционально положительное восприятие.

Операционный критерий предполагает применение приемов решения профессиональных задач и умение использовать эти приемы. Качество решения профессионально-этических задач определяется через совокупность умений, отражающих уровень развития личности студента как субъекта профессиональной деятельности. Также важным является проявление умения привлекать других лиц к деятельности, что соответствует нормам и правилам этико-деонтологической культуры.

Выводы

Теоретико-методический анализ проблемы исследования позволил нам определить содержание понятия «уровень сформированности показателей этико-деонтологической компетентности студента – будущего педагога». Нами определены четыре уровня сформированности этико-деонтологической компетентности будущих педагогов:

1 Адаптационный уровень сформированности показателей этико-деонтологической компетентности характеризуется неустойчивым отношением студента к профессиональной реальности. Цели и этические нормы собственной профессиональной деятельности определены им в общем виде и не являются ориентиром профессионального развития. Отношение к психолого-профессиональным знаниям индифферентное, система знаний и готовность к их использованию в необходимых ситуациях отсутствует.

2 Репродуктивный уровень. Студенты, находящиеся на репродуктивном уровне сформированности этико-деонтологической компетентности выше оценивают роль профессионально-этических знаний, проявляют стремление к установлению субъект-субъектных отношений между участниками педагогического процесса. Таким студентам свойственно определенное удовольствие от выполнения этических норм профессиональной деятельности. На данном уровне у студентов возникают элементы поиска новых решений в стандартных профессиональных ситуациях.

3 Конструктивный уровень проявления этико-деонтологической компетентности характеризуется большей целенаправленностью, устойчивостью путей и способов профессионально-этической деятельности. Заметные изменения, свидетельствующие о становлении личности студента как субъекта профессиональной деятельности. На этом уровне студенты обосновывают значение основных деонтологических понятий. Однако личное осознание содержания этих понятий является недостаточным. На данном уровне происходит построение некоторой конструкции из представлений, норм, требований, предлагаемых высшими учебными заведениями и системой профессионально-этических знаний, умений и навыков студента. Студенты этого уровня осознают важность поведения, соответствующего нормам и правилам этико-деонтологической культуры.

4 Креативный уровень сформированности этико-деонтологической компетентности отличает студентов с мобильностью профессионально-этических знаний. Студентов данной группы характеризует положительно-эмоциональная направленность на деонтологическую деятельность. У студентов, находящихся на креативном уровне, наблюдаются такие проявления этико-деонтологической культуры, как профессиональная интуиция, творческое воображение, склонность к оригинальному продуктивному решению этических задач. Студенты проявляют достаточно высокий уровень знаний о нормах и требованиях этико-деонтологической культуры. Данные знания являются системными и устойчивыми.

Таким образом, определение критериев, показателей и уровней сформированности этико-деонтологической компетентности будущих

педагогов стало началом к обоснованию содержания и составляющих структурно-функциональной модели формирования этико-деонтологической компетентности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Касенов, Х., Уразбаева, Г., Тусупбекова, М., Жусупова, Р., Тугельбаева, Г.** Методические рекомендации по деонтологической адаптации будущих учителей в образовательном процессе // Journal of Intellectual Disability. – Диагностика и лечение. – 8 (4). – 2020. – С. 791–798.
- 2 **Маркова, А. К.** Психология профессионализма. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
- 3 **Гершунский, Б. С.** Философия образования : Учебное пособие для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. – М. : Московский психолого-социальный институт, 1998. – 432 с.
- 4 **Кузьмина, Н. В.** Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М., 1990. – 119 с.
- 5 **Зогла, И.** Компетентность педагогических действий учителей-воспитателей для поддержания обучения студентов. 2005. В. А. Слаховой (ред.) // Научные статьи Четвертой Международной конференции. Person. Color. Nature. Music, 90–101.
- 6 **Коке, Т.** Педагогические основы непрерывного образования // Учитель, 2002. – 2 (32). – С. 4–6.
- 7 **Адубра, Э.** Фрагментация педагогического образования: Ответы на задания учителя. Силовая сеть. Сеть «Политика в области образования учителей в Европе», 124. – Загреб: ЮНЕСКО, 2014. [Электронный ресурс]. – <https://www.idi.hr/tepe2014/eadubra.pdf>
- 8 **Филатова, И. А.** Деонтологическая подготовка педагогов-дефектологов в условиях современного образования : дисс... д-ра пед. наук : 13.00.03 / Филатова Ирина Александровна. – М., 2012. – 401 с.
- 9 **Веселова, Е. К.** Психологическая деонтология : мировоззрение и нравственность личности. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2002. – 316 с.
- 10 **Филатова, И. А.** Деонтологическая подготовка педагогов-дефектологов в условиях современного образования : автореф. ... докт. пед. наук: 13.00.03. – М., 2012. – 45 с.

REFERENCES

- 1 **Kasenov, H., Urazbaeva, G., Tusupbekova, M., Zhusupova, R., Tugel'baeva, G.** Metodicheskie rekomendacii po deontologicheskoy adaptacii budushchih uchitelej v obrazovatel'nom processe. In Journal of Intellectual Disability- Diagnostika i lechenie [Methodological recommendations for deontological adaptation of future teachers in the educational process]. – 8 (4). – 2020. – P. 791–798.
- 2 **Markova, A. K.** Psihologiya professionalizma [Psychology of professionalism]. – Moscow : Znanie, 1996. – 308 p.
- 3 **Gershunskij, B. S.** Filosofiya obrazovaniya : Uchebnoe posobie dlya studentov vysshih i srednih pedagogicheskikh uchebnyh zavedenij. – Moscow : Moskovskij psihologo-social'nyj institute [Philosophy of Education : Textbook for students of higher and secondary pedagogical educational institutions]. – 1998. – 432 p.
- 4 **Kuz'mina, N. V.** Professionalizm lichnosti prepodavatelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya / N. V. Kuz'mina [Professionalism of the personality of the teacher and master of industrial training]. – Moscow, 1990. – 119 p.
- 5 **Zogla, I.** Kompetentnost' pedagogicheskikh dejstvij uchitelej-vospitatelej dlya podderzhaniya obucheniya studentov [Competence of pedagogical actions of teachers-educators to support student learning]. – 2005. V. A. Slahovoj (red.). In Nauchnye stat'i CHetvertoj Mezhdunarodnoj konferencii. Person. Color. Nature. Music, 90–101.
- 6 **Koke, T.** Pedagogicheskie osnovy nepreryvnogo obrazovaniya [Pedagogical foundations of lifelong education]. In Uchitel. – 2002. – 2 (32). – P. 4–6.
- 7 **Adubra, E.** Fragmentaciya pedagogicheskogo obrazovaniya: Otveti na zadaniya uchitelya [Fragmentation of teacher education: Answers to teacher assignments]. Silovaya set'. Set' «Politika v oblasti obrazovaniya uchitelej v Evrope», 124. – Zagreb : YUNESKO, 2014. [Electronic resource]. – <https://www.idi.hr/tepe2014/eadubra.pdf>
- 8 **Filatova, I. A.** Deontologicheskaya podgotovka pedagogov-defektologov v usloviyah sovremennogo obrazovaniya [Deontological training of teachers-defectologists in the conditions of modern education] : dissertaciya ... doktora pedagogicheskikh nauk : 13.00.03 / Filatova Irina Aleksandrovna. – Moscow, 2012. – 401 p.
- 9 **Veselova, E. K.** Psihologicheskaya deontologiya : mirovozzrenie i нравstvennost' lichnosti [Psychological deontology : worldview and morality of the individual]. – St. Petersburg : Izd-vo SPbGU, 2002. – 316 p.

10 **Filatova, I. A.** Deontologicheskaya podgotovka pedagogov-defektologov v usloviyah sovremennogo obrazovaniya [Deontological training of teachers-defectologists in the conditions of modern education] : avtoref. ... doctor of pedagogy: 13.00.03. – Moscow, 2012. – 45 p.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

**X. H. Kassenov¹, A. A. Mukhatayev²*

^{1,2}Astana IT University,

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ ЭТИКАЛЫҚ-ДЕОНТОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ

Болашақ мұғалімнің жүйелі білім ретіндегі этикалық-деонтологиялық құзыреттілігі-бұл әр түрлі кәсіби іс-әрекеттерді жүзеге асыруға бағытталған моральдық-этикалық нормалардың, кәсіби құндылықтар мен қасиеттердің бірлігі. Сондықтан жүйелі талдау бізге этикалық-деонтологиялық құзыреттілік феноменінің оның құрылымдық компоненттері (құндылықтар, қызмет мәндері, өзін-өзі көрсету тәсілдері) тұрғысынан қарастыруға мүмкіндік береді. Этикалық-деонтологиялық дайындықты қалыптастыру үшін педагогикалық жағдайларды анықтау қажет. Ең алдымен, педагогикалық бағытқа түсу үшін құжаттарды қабылдамас бұрын талапкерлердің психикалық қасиеттерін, мінез ерекшеліктерін анықтау қажет. Мақалада «болашақ педагог-студенттің этикалық – деонтологиялық құзыреттілік көрсеткіштерінің қалыптасу деңгейі» ұғымының мазмұны анықталған. Болашақ педагогтың этикалық-деонтологиялық құзыреттілігінің құрылымдық компоненттеріне болашақ педагог-студенттердің этикалық-деонтологиялық құзыреттілігін қалыптастырудың мазмұндық компоненттері бөліп көрсетілген.

Кілтті сөздер: қалыптастыру, этикалық-деонтологиялық, құзыреттілік, мұғалім, этикалық-деонтологиялық мәдениет.

**Kh. Kassenov¹, A. Mukhatayev²*

^{1,2}Astana IT University,

Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan.

Material received on 10.12.21.

THE ESSENCE AND CONTENT OF ETHICAL AND DEONTOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

The ethical and deontological competence of a future teacher as a system education is a unity of moral and ethical norms, professional values and qualities aimed at implementation in various types of professional activity. Therefore, the system analysis gives us the opportunity to consider the phenomenon of ethical and deontological competence from the side of its structural components (values, values of activity, ways of self-expression). For the formation of ethical and deontological readiness, it is necessary to identify pedagogical conditions. First of all, it is necessary to determine the mental qualities, character traits of applicants before accepting documents for enrollment in pedagogical directions. The article defines the content of the concept «the level of formation of indicators of ethical and deontological competence of a student – a future teacher». The structural components of the ethical and deontological competence of the future teacher are the content components of the formation of the ethical and deontological competence of students – future teachers.

Keywords: formation, ethical-deontological, competence, teacher, ethical-deontological culture.

МРНТИ 14.01.85

<https://doi.org/10.48081/RXUM3388>

***А. К. Кусаинов¹, М. М. Хавайдарова², Ж. Б. Конырова³,
Ф. Т. Саметова⁴**

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Республика Казахстан, г. Алматы;

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Республика Казахстан, г. Алматы;

³Академия педагогических наук,
Республика Казахстан, г. Алматы;

⁴Академия Кайнар,
Республика Казахстан, г. Алматы

ИЗУЧЕНИЕ ТРЕВОЖНОСТИ В АСПЕКТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье поднимается проблема изучения тревожности в процессе дистанционного обучения с целью организации психолого-педагогического сопровождения тревожности. Авторами проведен обзор зарубежной и отечественной литературы и анализ критериев оценки тревожности с точки зрения мировой психологии.

В статье излагаются теоретические и практические подходы к проблеме повышения тревожности школьников в условиях дистанционного обучения. Также рассматривается вклад ученых-психологов в изучение тревожности, пути преодоления школьной изоляционной тревожности, вызывающей психологический дисбаланс и разрушающей целостный характер психолого-педагогического воздействия на школьников. В современных исследованиях тревожности диагностика осуществляется в процессе личного контакта или онлайн на приеме у психолога. В этой статье говорится обо особом виде тревожности, которое необходимо определить и подвергнуть коррекции на расстоянии.

Авторы осуществляют обзор имеющихся тенденций в изучении тревожности и освещают точки зрения на истоки тревожности и пути ее преодоления. Делаются выводы о том, что для успешной реализации задач комплексного психолого-педагогического

сопровождения важно поднять на качественно новый уровень всю систему образования, отвечающую вызовам времени.

Ключевые слова. Дистанционное обучение, школьная тревожность, методы изучения, коррекция тревожности.

Введение

Одной из актуальных проблем современной системы образования является своевременная диагностика особенностей личностного развития учащихся в условиях дистанционного обучения, оказание им необходимой педагогической и психологической помощи и коррекции чрезмерной эмоциональности, тревожности, связанной с пандемией.

Исследования причин эмоционального беспокойства, возникающего в связи с возрастными особенностями школьников, можно найти в работах А. Бека, Л. С. Выготского, Спилбергер, Г. Селье, К. Юнга, В. Франки, Р. Бэрона, Перлза, Изарда, З. Фрейда, К. Жарыкбаева и др., которые произвели анализ возникновения тревожности и решение проблем, с ней связанных.

В отличие от контактной формы организации учебного процесса в условиях дистанционного обучения имеют место быть кризисные проявления различной степени, связанные с появлением психофизиологических изменений, происходящих в организме школьников. Из опыта педагогов и психологов школы, родителей достоверно доказано, что некоторые негативные проявления характера ребенка, связанные с этим состоянием, могут проявляться в избытке, тревожности, агрессии.

К. Леонгард, Л. В. Личко, Р. Д. Шмишек, Д. Филипс и Лейнг и др. ученые всесторонне изучили особенности этих явлений, разработали их типологию, предложили разнообразные методики исследования тревожности.

Материалы и методы

В контексте дистанционного обучения предупреждение тревожности или ее коррекция направлена на создание возможностей для выявления путей эффективного использования методик предупреждения психоэмоциональной дисгармонии школьников. В связи с затянувшейся практикой дистанционного обучения перед педагогами и психологами стоит задача определения путей оказания реальной помощи школьникам при возникновении эмоциональной тревожности.

Обратимся к некоторым историческим основам исследования тревожности. Изучение тревожности в аспекте возрастных особенностей школьников и разработка типологии поведения детей относится к концу XIX века. Психологами разработана типология видов тревожности с опорой на типы характеров, и именно этот путь оказался наиболее продуктивным,

поскольку при проектировании психологического сопровождения адаптации личности к окружающей социальной среде, новым условиям, является кратчайшим путем предупреждения тревожности.

Немецкий психиатр Э. Кречмер разработал одну из первых типологий поведения школьников, которую в дальнейшем углубили У. Шелдон, Э. Фромм, К. Леонгард, А. Е. Личко и др. Создатели типологии поведения школьников пришли к следующим общим выводам.

Л. С. Выготский отмечает, что согласно теории кризисного периода «кризисный возраст является результатом перестройки социальных условий развития, к которым, с одной стороны, относятся изменения в системе общественных отношений детей, а с другой – внутренней позиции ребенка» [1]. Опираясь на исследования Выготского, в исследованиях XX века был получен ряд результативных итогов.

Результаты и обсуждение

Изучение мирового опыта по преодолению тревожности школьников в условиях дистанционного обучения приводит к выводу о малой изученности проблемы. Имеющиеся в открытом доступе источники касаются только изучения, диагностики и предупреждения тревожности вне связи с дистанционным обучением.

В материале А. А. Солнцевой проблемы тревожности и дистанционного обучения органично связаны/ Автором отмечается, что одним из методов преодоления тревожности может стать увеличение количественной доли творческих заданий в обучении. Также автор обращает внимание на то, что выполнение учебных задач прагматического характера вызывает эмоциональный отклик, повышает мотивацию и снижает тревожность. Педагог считает, что необходимо учитывать «особенности нервной системы обучаемого, когнитивный стиль поведения, экстравертированность или интровертированность, а также способ кодирования информации учеником» [2]. Также автор статьи сопоставляет в табличной форме особенности учеников с различными типами организации нервной системы и определяет особенности индивидуального подхода к обладателям того или иного типа с целью преодоления тревожности.

В материале А. А. Солнцевой, посвящённом исследованию тревожности у студентов, обучающихся дистанционно, предлагается подход к изучению тревожности в условиях дистанционной формы обучения. В указанном исследовании процентное соотношение студентов с низкой/средней/высокой тревожностью представлено в виде соотношения 41/47/12 (в процентах). При этом выявлено, что больший уровень тревожности наблюдается у девушек. При этом не совсем ясным представляется механизм диагностики.

С. С. Степанов связывает тревожность с чувственным выражением неблагополучия [3], Б. И. Кочубей, Е. С. Новикова обращаются непосредственно к проблеме школьной тревожности, В. Р. Кисловская различает «социальную» и «физиологическую» тревожность [4], Ю. М. Забродин, И. А. Мусина, А. К. Дусавицкий, Т. А. Нежнова.

Е. Савиной тревожность – это переживание беспокойства в связи с негативными ожиданиями [5]. А. М. Прихожан понимает под тревожностью «переживание эмоционального дискомфорта, связанное с ожиданием неблагополучия и предчувствия грозящей опасности» [6]. При этом важным, на взгляд ученого, является исследовательский подход к изучению тревожности. С одной стороны, под тревожностью понимают эмоциональное состояние, с другой – личностное свойство. Исследователь отмечает, что данный подход в корне неверен и предлагает разграничить эмоциональное состояние – тревогу – и личностное образование, тревожность. Мы в своём исследовании будем опираться именно на это положение.

А. М. Прихожан отмечает, что тревожность – это эмоционально-личностное образование, имеющее трехаспектный характер, складывающийся из когнитивной, эмоциональной и операциональной составляющих. Психологом, вслед за З. Фрейдом [7], выдвигавшем тезис о сублимации в целях решения подобного конфликта, выдвигается тезис о том, что тревожность является результатом внутриличностного конфликта, становящемся следствием «ножниц» между потребностями «Я» и социальными требованиями.

К. Хорни же, в противовес указанной точке зрения, не видит связи тревожности и конфликта на уровне «биологическое» – «социальное» и определяет комплекс «невротических потребностей» [8]. Э. Фромм связывает тревожность и историческое развитие социума. У. Джеймс и К. Ланге проецируют тревожность на явление страха.

М. Л. Предигер и Е. А. Пилюгина рассматривают школьную тревожность, которая, по их мнению, является чрезвычайно важным показателем личностного развития, поскольку тревожность ведет к дезадаптации, снижению мотивации и эмоциональным нарушениям. В своем исследовании мы также опирались на выводы других ученых в области исследования тревожности.

В результате исследований, проведенных группой психологов под руководством Г. Д. Пирова, выяснилось, что детям 5–17 лет свойственны раздражительность, сосредоточенность на мелочах, тревожность. Кроме того, очевидное отличие психических норм детского возраста от старшего подтверждается тестом Минесота, проведенного в качестве

психодиагностики 15 000 подростков-американцев в возрасте 14–15 лет. По результатам этого теста выяснилось, что сами дети в норме имеют показатели по шкале «психопатия», «шизофрения», «гипомания» выше детей более старшего возраста. Следовательно, мы приходим к выводу, что эти показатели, считающиеся симптомами заболевания для взрослых, являются нормой для школьников, в том числе подростков.

По тесту «Роршах» и «тематическая апперцепция», проведенному С. Хатауэем и Э. Монакези с целью выявления психологических особенностей школьников, доказано, что уровень тревожности учащихся в возрасте 12–16 лет выше, чем у представителей других возрастных групп, а также, по данным известного психиатра советского периода А. А. Мехрабяна, у детей младшего (6–12 лет) возраста наблюдается стремительный рост индивидуальных отклонений. В зависимости от специфики уровня тревожности на каждом возрастном этапе Кисловская В. Д. рассматривала возрастную динамику тревожности с помощью «проективного теста» [4]. По его результатам установлено, что тревожность у младших школьников проявляется при общении с незнакомыми старшими людьми и при общении со сверстниками, а также подросткам свойственна повышенная тревожность во всех сферах общения, особенно с родителями или другими детьми, старшими по возрасту, от которых дети зависят. Причиной повышенной тревожности, по мнению Л. Е. Личко [9], является то, что основной причиной этих особенностей является наличие психопатического синдрома в кризисный период 12-18 лет. Поэтому эмоциональная тревожность в этом возрасте может усугубиться, если в этот период им не уделяется особого внимания. Но эмоциональная тревожность определяется не только гармоническими изменениями, но также зависит от социальных факторов, направленности воспитания и от индивидуально – типологических особенностей.

В психологии используются различные методы исследования тревожности. Это методики оценки школьной тревожности Филипс-тест [10], А. Прихожан [6], Спилберга-Ханина [11] и др. Однако в условиях дистанцирования многие из методик трудно применимы. Кроме того, целью проекта была разработка не чисто психологических основ тревожности, а определение тревожности на уроках, выявление способов ее коррекции в рамках комплексного психолого-педагогического сопровождения. То есть методика рассчитана на использование не только психологами-специалистами, но и педагогами любой специализации. Кроме традиционных методов теоретического исследования (аналитические, синтетические, обобщение, моделирование), нами использовано наблюдение и метод естественного эксперимента. В процессе наблюдения были определены

маркеры тревожности. Использовалось сочетание опросных и проективных методик с превалированием последних, а также психометрическая апробация и методы опросов педагогов и родителей школьников. Для подтверждения научной гипотезы был использован эксперимент, проведенный в естественных условиях, в формате дистанционного обучения.

В психологии к известным тестам на определение тревожности относят цветовые тесты Люшера, Кеттелла, индивидуально-типологические опросники (взрослые и детские), тесты эмоциональной стабильности Хоулис, Кеттелла, Шейера, Цукермана, А. Бэсс, Д. Хогта, Спилбергера, Лорра и Дропплена, Дж. Букка, Л. Беллака, Спилбергера, В. Астапова, Г. А. Глотовой и др.

Существует психологическая позиция, которая считает гиперактивное поведение как следствие тревожности в результате сочетания двух факторов, называемых личностными и ситуативными:

- 1) личностный фактор-мотивационная диспозиция личности (потребность, навык, направленность);
- 2) ситуационный фактор – внешний, т. е. ситуации вокруг человека (поведение, цена, отношение, физические условия другого человека и т.п.).

Причины человеческого поведения объясняются американскими психологами Эдвардом, Лиси, Ричардом и Руюном теориями «самоопределения и внутренней мотивации». Эти два исследователя рассматривают два типа мотивации и два типа поведения, которые ему соответствуют:

- 1) внешняя мотивация и поведение с соответствующим мотивом или причиной;
- 2) внутренняя мотивация и поведение с соответствующим мотивом или мотивом.

Согласно мотивационной теории, написанной Дж. Эйсондорфом, возникновение различных типов отклонений в социальном развитии детей рассматривается через мотивационный механизм сближения и побега [12]. Нарушение этой мотивации приводит отношения к неприятностям. Дж. Эйсондорф указывает на три варианта такого нарушения:

«1 Характеризуется низкой мотивацией общения. Дети с такой мотивацией хотят быть отделенными от других. Это происходит при ранней конструктивной и исследовательской деятельности с детьми, и это не связано с плохо социализированным человеком. Нижняя мотивация общения основана на усвоении детьми интереса к предметной жизни.

2 Отношения и побег связаны с конфликтом между мотивациями. Он хочет, чтобы ребенок общался с другими взрослыми, но избегает общения

по понятным причинам. Такой конфликт может привести к поведенческому взаимному согласию.

3 Социальное общение рождается из действия мотивов в результате соотношения снижения мотивов побега с повышением мотивации. Дети в этой мотивации незнакомы с порогом общения с другими людьми, при этом не ощущают ограничения в общении, от него часто убегают сверстники. Для этого типа взаимосвязи характерно агрессивное поведение.

Высшее психическое состояние (радость, беспокойство, удивление) или низкое психическое состояние (сожаление, разочарование и т. д.) относится к несовместимым состояниям. В качестве доказательства этих характеристик при подведении итогов проведенного А. О. Прохоровым исследования встречались разнообразные случаи несовместимости [25].

Д. К. Рубин в своих работах использует термин «социальная обособленность» [13]. Инициатором социальной дезадаптации является сам ребенок. Одним из ее проявлений является застенчивость. Застенчивость возникает вследствие того, что ребенок при общении незнакомыми людьми испытывает страх или беспокойство

Все эмоциональные явления характеризуются присущей им субъективной модальностью и предметным содержанием. Чрезмерная эмоциональная дезадаптация (ЧЭД). Структура ЧЭД может быть очень сложной и обуславливается обстоятельствами, условиями, вызвавшими неспособность удовлетворить потребность в общении, изменениями в условиях социальной среды, препятствующими достижению человеком поставленной цели, физиологическими процессами, происходящими в организме

Нарушение психоэмоционального равновесия в действиях, поведении учащихся-ревность, обидчивость, проявление властности, склонность к ссорам, явная агрессивность-присущи поведению сегодняшних школьников. Причины этого К. Жарыкбаев [14] определяет следующим образом: во-первых, накопленное у ребенка властное поведение ведет к конфликту; во-вторых, сценарий достижения желаемого через властное поведение копируется из окружения; в-третьих, длительное информационное воздействие негативного характера провоцирует агрессию и соответствующие ей действия.

Для выявления школьников, находящихся в состоянии психологического дисбаланса, можно, опираясь на следующую таблицу:

Таблица 3 – Типы трудностей

№	Виды трудностей в поведении	Психологи, исследовавшие проблему	Причины возникновения трудностей в поведении
1	Эмоциональное поле(поддается действию чувств); раздражительность, раздражительность, обидчивость, неуверенность в себе, лень, плаксивость и др.	Е. Е. Кравцова, А. А. Нуракунова, В. В. Степанова	В зависимости от социального быта семьи: неполная семья, неблагополучная семья и др.
2	Волевое поле (гнев, упрямство, недоверие, зависть, ложь, эгоизм и т. д.)	А. В. Запорожец, Л. С. Выготский, т.б.	Из-за отсутствия психологически последовательной системы в развитии личности
3	Нарушение когнитивного поля. Преобладание непродуктивных действий в развитии ребенка, неумение правильно мыслить, незрелость общих познавательных действий и др.	Л. С. Выготский, Л. В. Занков, А. Н. Леонтьев, Л. А. Венгер	Неумение замечать и развивать способности личности по психологическим закономерностям.

Основные движущие силы эмоциональной тревожности по Бек А., состоят в том, что у подавляющего большинства детей, столкнувшихся с этой проблемой, возникает психоэмоциональная тревога, вызывающая, в свою очередь, дискомфорт у окружающих.

Информация о финансировании

Данная статья финансируется МОН РК в рамках публикаций по проекту «Психолого-педагогическое сопровождение дистанционного обучения школьников с целью снижения тревожности», ИРН АР09562184.

Выводы

Для оказания своевременной необходимой помощи школьникам в условиях дистанционного обучения необходимо четко определить причины, повлиявшие на их психологическое состояние, диагностировать психоэмоциональное состояние и определить пути их выхода из этого состояния. Мы считаем, что необходимость предоставления эффективных педагогических, психологических методов и программ для профилактики психоэмоционального беспокойства у учащихся при организации систематического обучения является очень важным вопросом современности.

Процесс образования является многофакторным и комплексным, так как сложен как по многообразию задач, которые необходимо решать для формирования разносторонне развитой личности, так и по количеству объективных и субъективных факторов и условий, ускоряющих или

замедляющих его, разнообразию форм и методов педагогического воздействия.

Исполнители темы пришли к выводу о том, что для успешной реализации задач комплексного психолого-педагогического сопровождения важно поднять на качественно новый уровень всю систему образования, отвечающую вызовам времени.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Выготский, Л. С.** Лекции по психологии. [Текст] // Л. С. Выготский – СПб., 1997.

2 **Солнцева, А. А.** Снижение уровня тревожности участников образовательного процесса в условиях дистанционного обучения. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nsportal.ru/shkola/distantcionnoe-obuchenie/library/2020/11/17/snizhenie-urovnya-trevozhnosti-uchastnikov>

3 **Степанов, С. С.** Популярная психологическая энциклопедия. [Текст] // С. С. Степанов – М. : ЭКСМО, 2015. – 672 с.

4 **Кисловская, В.Р.** Зависимость между социометрическим статусом и симптомом тревожности ожиданий в социальном общении [Текст] : (В возрастном плане) : Автореферат дис. на соискание ученой степени кандидата психологических наук. (967) / АПН СССР. Науч.-исслед. ин-т общей и пед. психологии АПН СССР.

5 **Савина, Е. Н., Поляшова, Н. В.** Особенности тревожности детей старшего дошкольного возраста. [Электронный ресурс]. – URL: https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2015/03/05/polyashova_savina.pdf.

6 **Прихожан, А. М.** Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика [Текст] / А. М. Прихожан. – М. : МПСИ, 2000. – 304 с.

7 **Фрейд, З., Фрейд, З.** Трудности на пути психоанализа. [Текст] // Фрейд З. Основные психологические теории в психоанализе. Очерк истории психоанализа. Алетейя. – СПб, 1998. – С. 23–241.

8 **Хорни, К.** Невротическая личность нашего времени / Пер. с англ. [Текст] // К. Хорин. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 480 с.

9 **Личко, А. Е., Иванов, М. Я.** Патохарактерологический диагностический опросник для подростков и опыт его практического применения [Текст] // А. Е. Личко, М. Я. Иванов. – Л., 1976. – 57 с.; М.: «Фолиум», 1995. – 64 с. – 2-е изд.

10 Тесты тревожности Филипса. – //Филипс. [Электронный ресурс]. – <http://www.vashpsixolog.ru/psychodiagnostic-school-psychologist/69-diagnosis-emotional-and-the-personal-sphere/179-test-anxiety-school-phillips>

11 Тесты Спилберга. [Электронный ресурс]. – <https://therapy.irkutsk.ru/doc/spilberg.pdf>

12 Проблема тревожности в современной психологии: монография. Текст// С. М. Алмосов. – М. : Лаборатория книги.

13 Тревога и тревожность / Сост. И общ. ред. В. М. Астапова. – СПб., 2001. – 56 с.

14 Гуманитарные исследования в Интернете / под ред. А. Е. Войскунского. – М., 2000.

REFERENCES

1 **Vy`gotskij, L. S.** Lekcii po psikhologii. [Lectures on psychology] [Text] // L. S. Vy`gotskij – St. Peterburg, 1997.

2 **Solnczeva, A. A.** Snizhenie urovnya trevozhnosti uchastnikov obrazovatel`nogo prozessa v usloviyakh distanczionnogo obucheniya. [Reducing the level of anxiety of participants in the educational process in the conditions of distance learning] – [Electronic resource]. – <https://nsportal.ru/shkola/distantcionnoe-obuchenie/library/2020/11/17/snizhenie-urovnya-trevozhnosti-uchastnikov>.

3 **Stepanov, S. S.** Populyarnaya psikhologicheskaya e`ncziklopediya. [Popular Psychological Encyclopedia] [Text] // S. S. Stepanov – Moscow : E`KSMO, 2015. – 672 p.

4 **Kislovskaya, V. R.** Zavisimost` mezhdru socziometricheskim statusom i simptomom trevozhnosti ozhidaniy v soczial`nom obshhenii [The relationship between sociometric status and the symptom of anxiety expectations in social communication] [Text] : (V vozrastnom plane) : Avtoreferat dis. na soiskanie uchenoj stepeni kandidata psikhologicheskikh nauk. [Abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences] (967) / APN SSSR. Nauch.-issled. in-t obshhej i ped. psikhologii APN SSSR.

5 **Savina, E. N., Polyashova, N. V.** Osobennosti trevozhnosti detej starshego doshkol`nogo vozrasta. [Features of anxiety in older preschool children]. [Electronic resource]. – URL: https://www.sgu.ru/sites/default/files/textdocsfiles/2015/03/05/polyashova_savina.pdf

6 **Prikhozhan, A. M.** Trevozhnost` u detej i podrostkov: psikhologicheskaya priroda i vozrastnaya dinamika [Anxiety in children and adolescents: psychological nature and age dynamics] [Text] – А. М. Prikhozhan. – Moscow : MPSI, 2000. – 304 p.

7 Frejd, Z., Frejd, Z. Trudnosti na puti psikhoanaliza [Difficulties on the path of psychoanalysis] [Text]. In Frejd Z. Osnovny'e psikhologicheskie teorii v psikhoanalize. Oчерk istorii psikhoanaliza. [Basic psychological theories in psychoanalysis. An essay on the history of psychoanalysis]. – St. Peterburg : Aletejya, 1998. – P. 232–241.

8 Khorni, K. Nevroticheskaya lichnost' nashego vremeni [The neurotic personality of our time]. Transl. from English [Text] //K. Khorin. – Moscow : Ajris-press, 2004. – 480 p.

9 Lichko, A. E., Ivanov, M. Ya. Patokharakterologicheskij diagnosticheskij oprosnik dlya podrostkov i opy't ego prakticheskogo primeneniya [Pathoharacterological diagnostic questionnaire for adolescents and the experience of its practical application] [Text]//A. E. Lichko, M. Ya. Ivanov. – L., 1976. – 57 p.; Moscow : «Folium», 1995. – 64 p. – 2-e izd.

10 Testy` trevozhnosti Filipisa. [Philips anxiety tests] - [E'lektronny`j resur]. //Filips. [Electronic resource]. – <http://www.vashpsixolog.ru/psychodiagnostic-school-psychologist/69-diagnosis-emotional-and-the-personal-sphere/179-test-anxiety-school-phillips>

11 Testy` Spilberga [Spilberg's tests]. [Electronic resource]. – URL: <https://therapy.irkutsk.ru/doc/spilberg.pdf>

12 Problema trevozhnosti v sovremennoj psikhologii: monografiya. [The problem of anxiety in modern psychology : Monograph] [Text] // S. M. Almosov. – M. : Laboratoriya knigi [The Book Lab]

13 Trevoga i trevozhnost' [Anxiety] / Sost. I obshh. red. V. M. Astapova. — SPb., 2001. – 56 p.

14 Gumanitarny`e issledovaniya v Internetе [Humanitarian research on the Internet] / pod red. A. E. Vojskunskogo. – M., 2000.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

*А. Қ. Құсайынов¹, М. М. Хавайдарова², Ж. Б. Қоңырова³, Ф. Т. Саметова⁴

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.;

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.;

³Педагогикалық ғылымдар Академиясы,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.;

⁴Қайнар Академиясы,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ АСПЕКТИСІНДЕ АЛАҢДАУШЫЛЫҚТЫ ЗЕРТТЕУ

Мақалада алаңдаушылықты психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру мақсатында қашықтықтан оқыту процесінде мазасыздықты зерттеу мәселесі қарастырылады. Авторлар шетелдік және отандық әдебиеттерге шолу жасап, әлемдік психология тұрғысынан алаңдаушылықты бағалау критерийлеріне талдау жасады.

Мақалада қашықтықтан оқыту жағдайында оқушылардың алаңдаушылығын арттыру мәселесіне теориялық және практикалық көзқарастар көрсетілген. Сондай-ақ, психологтардың мазасыздықты зерттеуге қосқан үлесі, психологиялық теңгерімсіздікті тудыратын және студенттерге психологиялық-педагогикалық әсердің тұтас сипатын бұзатын мектептегі оқшауланған мазасыздықты жеңу жолдары қарастырылады. Қазіргі заманғы мазасыздықты зерттеуде диагноз жеке байланыс процесінде немесе психологтың қабылдауында онлайн режимінде жүзеге асырылады. Бұл мақалада алаңдаушылықтың ерекше түрі туралы айтылады, оны анықтау және қашықтықта түзету қажет.

Авторлар мазасыздықты зерттеудегі бар тенденцияларға шолу жасайды.

Кілтті сөздер: Қашықтықтан оқыту, мектептегі мазасыздану, оқу әдістері, мазасыздануды түзету.

*А. Kussainov¹, М. Khavaidarova², Zh. Konyrova³, F. Sametova⁴

¹al-Farabi Kazakh National University,

Republic of Kazakhstan, Almaty;

²Abai Kazakh National Pedagogical University

Republic of Kazakhstan, Almaty;

³Academy Pedagogical Sciences,

Republic of Kazakhstan, Almaty;

⁴Kainar Academy,

Republic of Kazakhstan, Almaty.

Material received on 10.12.21.

THE STUDY OF ANXIETY IN THE ASPECT OF THE ORGANIZATION OF DISTANCE LEARNING

The article considers the problem of studying anxiety in the process of distance learning in order to organize psychological and pedagogical support for anxiety. The authors reviewed foreign and domestic literature and analyzed the criteria for assessing anxiety from the point of view of World psychology.

The article presents theoretical and practical approaches to the problem of increasing students' anxiety in the context of distance learning. Also, the contribution of psychologists to the study of anxiety, ways to overcome isolated school anxiety, which causes a psychological imbalance and violates the holistic nature of psychological and pedagogical influence on students, is considered. In modern anxiety studies, the diagnosis is made online in the process of personal contact or at an appointment with a psychologist. This article will talk about a special type of anxiety that needs to be identified and corrected at a distance.

The authors provide an overview of existing trends in anxiety research.

Keywords: Distance learning, school anxiety, study methods, anxiety correction.

МРНТИ 14.37.27

<https://doi.org/10.48081/ANSG3486>

*К. А. Нурумжанова¹, *Ж. Д. Оспанова², Г. С. Жагапарова³

^{1,2,3}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар

ИЗ ОПЫТА ПРОЕКТИРОВАНИЯ КОГНИТИВНО- ПЕРЦЕПЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ ИЗУЧЕНИЯ ФИЗИКИ В КОЛЛЕДЖЕ

В данной статье представлены результаты эмпирического исследования процесса конструирования когнитивной технологии изучения физики на основе использования известной стратегии CLIL.

Целью исследования является конструирование и экспериментальная верификация дидактической технологии развития у студентов колледжа в учебном процессе по физике общеучебных и исследовательских навыков на основе предметно-языковой интегрированной стратегии CLIL.

В статье применялся цикл эмпирических и теоретических методов технологизации учебного процесса с целью концептуализации результатов исследований в сфере конструирования интегрированных дидактических технологий. Теоретическим основанием конструируемой технологии является когнитивная психология. В условиях современной парадигмы активного учения целенаправленная, специально организованная коллаборация имеет решающее значение для формирования практически применимых, действенных познавательных компетенций учащегося. Компонент «культура», в нашем исследовании, занимает концептуальную позицию по отношению к другим компонентам CLIL.

Результаты: к теоретическим результатам исследования мы относим верификацию эффективности применения интегрированного на основе компонентов (контент, коллаборация, когнитивизм, культура) подхода к конструированию технологии. К практическим результатам относим разработку достаточно эффективной когнитивно-перцепционной технологии изучения физики с актуализацией терминов на английском языке.

Ключевые слова: стратегия CLIL, контент обучения, коллаборация, когнитивизм, перцепция, когнитивная культура познания, технологизация учебного процесса.

Введение

Актуальность. Стратегия CLIL¹, также как Всемирная инициатива the Core CDIO Standards 3.0² зарекомендовала себя как эффективная стратегия модернизации процессов образования. Между тем, научно-дидактический потенциал этой стратегии раскрыт не до конца. Ее эффективность определяется тем, что эта стратегия может служить универсальной методологической платформой для технологизации учебного процесса активного учения студента по любой дисциплине. В то время как Инициатива CDIO, на основе основных 12 стандартов может служить универсальной моделью модернизации подготовки инженерных кадров. Обе эти стратегии весьма актуальны и эффективны для повышения качества образования для Казахстана, но, **как показывают наши исследования, требуют адаптации к задачам конкретного исследования** и системе технического и профессионального образования Казахстана.

Процесс технологизации учебного процесса по стратегии CLIL опирается на использование четырех ее обязательных компонентов: контент, коллаборация, когнитивизм, культуру. Концепция CDIO Standards 3.0 основана на консенсусе теории и практики в контексте жизненного цикла основных продуктов инженерной деятельности (Conceive – Design – Implement – Operate). Каждый стандарт этой Инициативы представляет широкое поле для исследований в контексте повышения эффективности и модернизации вузовской дидактической системы подготовки специалистов.

Что общего между этими стратегиями? Наше исследование показало, они могут служить универсальными платформами для технологизации учебного процесса в колледжах и других учебных заведениях. Целью исследования является конструирование и экспериментальная верификация дидактической технологии на основе предметно-языковой интегрированной стратегии CLIL.

В любой дидактической системе процесс технологизации выполняет функцию реализации предыдущих атрибутов дидактической системы (Implement) – системы действий, при конструировании технологии обучения, проведения урока по определенной теме или по определенному этапу усвоения

¹ David Marsh The relevance and potential of content and language integrated learning (CLIL) for achieving MT+2 in Europe submitted to European Commission DG EAC in September 2002.

² «The CDIO TM Initiative»: www.cdio.org.

усвоения знаний и навыков. К предыдущим атрибутам определенной дидактической системы мы относим следующие элементы: концептуальную основу или теорию обучения, целевую модель, задачи, система содержания, методы и средства обучения. Под технологией обучения мы понимаем этап алгоритма учебных действий для достижения цели образования. Такое понимание созвучно с мнением, что технология обучения – это составная процессуальная часть дидактической системы (М. А. Чошанов).

Материалы и методы

Необходимо заметить, что CLIL определяет структуру технологии, но не методики изучения темы. Чтобы не нарушить дидактическую логику, в систему положений CLIL, нами был введен компонент «средства обучения» (instrumental arsenal for learning).

В соответствии с исследованиями А. Н. Леонтьева по теории деятельности учение является деятельностью, в которой проявляется и формируется личность учащегося [1]. Технология изучения темы или предлагаемого контента является алгоритмом действий учащегося в процессе активного учения, как основного вида деятельности учащегося. Известно, что стратегия CLIL авторами была задумана, как технология интегрированного изучения английского языка в иноязычной школе на базе различных предметов, и тогда интегрированный предмет (математика, физика, химия, биология) служил одним из средств расширения и конкретизации лексического контента изучения иностранного языка [14]. Принципы стратегии CLIL стали ориентировочной основой для формулирования основных положений технологии обучения, разработанной нами. Сущность интеграции проявляется в построении неразрывно связанного создания единого целого. В процессе обучения интеграция осуществляется путем суммирования в данном случае двух наук. Интегративный процесс проявляется при слиянии в одном уроке двух и более предметов и раскрытии комплексных тем. При помощи интегративного подхода решается проблема взаимодействия их. Но это следующий этап нашего исследования.

В нашем исследовании мы не предполагаем интегрированное изучение физики и английского языка, как это предусмотрено авторами CLIL, мы применяем пропедевтическое ознакомление учащихся с терминами физики на английском и казахском языках.

Цель исследования: конструирование и апробация когнитивной технологии на основе коллаборации путем осознанной когнитивной перцепции содержания изучаемой темы «Параллельное и последовательное соединение проводников» в колледже.

При организации экспериментального изучения темы «Последовательное и параллельное соединение проводников в электрической цепи» использован следующий организационно-дидактический аппарат:

- цель урока, с позиции обучаемого – это усвоение предложенной темы;
- задачи формулируются с позиции концепции дидактической системы – это учение, организованное на основе когнитивной перцепции: что узнать? что понять? Что научиться применять? Какие практические житейские навыки формировать?

Перцепционная форма коллаборации при этом обязательно предполагает учет категории и структуры изучаемых знаний, систему умственных и практических действий, представленных в виде вопросов, заданий, задач, мини-проектов, примеров из опыта и эксперимент.

Итак, результат и ход экспериментального урока.

Узнавание: Урок начинаем с актуализации опорных знаний и опыта учащихся:

Вопросы: Что такое электрическая цепь, назовите составные части электрической цепи?

Единица измерения электрического сопротивления – Ом. Электрическое сопротивление – физическая величина, характеризующая свойство проводника препятствовать прохождению электрического тока и равная отношению напряжения на концах проводника к силе тока, протекающего по нему. Для измерения силы тока используют специальный прибор - амперметр (для приборов, предназначенных для измерения малых токов, также используются названия миллиамперметр, микроамперметр, гальванометр). Его включают в разрыв цепи в том месте, где нужно измерить силу тока. Электрическое напряжение – физическая величина, которая равна работе электрического поля по перемещению единичного заряда из одной точки в другую. Элементы электрических цепей³;

- основные элементы электрической цепи⁴.

Осознание: Учащиеся используют необходимую информацию для того, чтобы подобрать необходимое оборудование, учатся рисовать схему и делают выводы.

При последовательном соединении проводников сила тока во всех проводниках одинакова: $I_1 = I_2 = I_0$

По закону Ома, напряжения U_1 и U_2 на проводниках равны

$$U_1 = IR_1, U_2 = IR_2.$$

Общее напряжение U на обоих проводниках равно сумме напряжений U_2 и U_1 :

$U = U_1 + U_2 = I(R_1 + R_2) = IR$. При последовательном соединении полное сопротивление цепи равно сумме сопротивлений отдельных проводников.

$R = R_1 + R_2$. При параллельном соединении напряжения U_1 и U_2 на обоих проводниках одинаковы: $U_1 = U_2 = U_0$.

Сумма токов $I_1 + I_2$, протекающих по обоим проводникам, равна току в неразветвленной цепи: $I = I_1 + I_2$.

При последовательном соединении проводников сила тока во всех проводниках одинакова. При этом общее напряжение в цепи равно сумме напряжений на концах каждого из проводников. При параллельном соединении падение напряжения между двумя узлами, объединяющими элементы цепи, одинаково для всех элементов. В цепи обычно используется лишь один потребитель электрической энергии – электрическая лампочка. Но на практике такие электрические цепи встречаются редко. В основном электрические цепи состоят из большого числа потребителей электрической энергии, причем по-разному соединенных между собой. В физике есть несколько квалификации тока. Различают переменный (англ. alternating current, AC), постоянный (англ. direct current, DC) пульсирующий электрические токи, а также их всевозможные комбинации – технические устройства.

Понимание: Законы: последовательного и параллельного соединения проводников

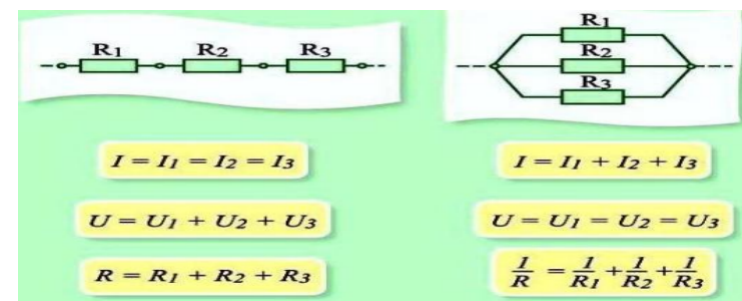

Рисунок 1 – Законы последовательного и параллельного соединения проводников

³ <http://learningapps.org/312733> ; <http://learningapps.org/368825>

⁴ <http://learningapps.org/394430>

Рисунок 2 – Элементы необходимые для сборки электрической цепи

Запоминание на основе мыслительных операций, применение⁵:

Заранее подготовьте ссылку для симулятора

При этом, исследование выгоднее проводить в парах или в группах. Необходимо побудить учащихся проверить результаты измерения на соответствие с теорией. Для предоставления возможности учащимся записывать, обрабатывать и чертить графики подготовьте индивидуальные листы для работ или же предложите начертить таблицу измерений.

Предложите учащимся из множества элементов выбрать необходимые для сборки электрической цепи.

При выборе элементов учитель может проконтролировать и направить учащихся на то, чтобы приборы были разделены на источники, и потребители и т.д. советы по технике безопасности

Осознанное воспроизведение, оперирование материалом, составление рассказа после проведения нескольких измерений, учащиеся должны обсудить результаты, и закрепить закономерности последовательного и параллельного соединения проводников. Обсудите зависимость физических величин друг от друга.

Результаты и обсуждение

Во-первых, в нашем исследовании мы формировали контент, то есть содержание обучения. Содержание образования, как известно, определяется Типовой программой дисциплины. Основным принципом отбора дидактического материала в колледже является его контекстное соответствие будущей профессиональной деятельности студентов и возможность достижения ими квалификационных требований государственного стандарта. Для этого педагогу необходимо трансформировать содержание изучаемой науки, определяемое Типовыми программами дисциплин в дидактический материал. Контент занятия по изучению той или иной темы, как было указано

нами выше, определяется целями и задачами урока, формулируемыми с позиции студента. Цель урока по любой теме с позиции студента колледжа это усвоение содержания образования, соответствующее ГОСО средствами дидактического материала, предлагаемого преподавателем.

В нашем исследовании цель была сформулирована с учетом вышесказанного - это усвоить типовое программное содержание изучаемой темы. Задачи урока формулируются в соответствии с психологической закономерностью дидактической системы когнитивизма: это – разработка контента для: 1) актуализации и восприятия, 2) осознания и понимания, 3) запоминания, анализа, обобщения и применения полученных знаний и навыков на основе мыслительных операций, а также привлечения контекстного жизненного опыта и практического решения предоставленных задач.

Следующим этапом нашего исследования было описание дидактической системы, в рамках которой разработана исследуемая технология.

В исследовании мы выбрали когнитивный подход к обучению. В процессе разработки технологии мы опирались на теорию когнитивного развития и обучения Жана Пиаже. Жан Пиаже считал, что развивать когнитивные способности можно и нужно в любом возрасте в том числе и в профессиональном обучении. Но качество мыслительных процессов у студентов разных уровней отличается. Сущность когнитивной дидактической системы опирается на процессы работы учащегося с информацией: «как информация воспринимается, организуется, хранится и извлекается разумом» [2;3]

Выше нами было указано, что мы в своем исследовании опирались на теорию деятельности А. Н. Леонтьева. В стратегии CLIL, как было указано выше, после контента необходимо определить вид и средства коллаборации учащихся и преподавателя, так как процесс учения предполагает, что учащийся является субъектом учебного процесса и самостоятельно добывает информацию и практически приобретает навыки.

Наши эмпирические исследования дали возможность в разрабатываемой технологии, определить перцепцию, как вид коллаборации на уроке при когнитивной дидактической системе. Из свойств перцепции в когнитивной дидактической системе обучения, для конструируемой технологии изучения физики наиболее оптимально применимым свойством является осмысленность, когда изучаемая и передаваемая информация сознательно воспринимается, мысленно интерпретируется и связывается с определённой категорией (структурные элементы изучаемой науки), и в дальнейшем применяются схемы категориального подхода к изучению предмета.

⁵ <https://phet.colorado.edu/en/simulation/circuit-construction-kit-ac-virtual-lab>

Концептуальным этапом в конструировании технологии является элемент стратегии CLIL «культура». Компонент «культура» подавляющим большинством зарубежных и отечественных [4; 5; 6] исследователей трактуется в прямом смысле, именно как этнокультура, но мы предлагаем использовать это понятие в более широкой интерпретации, как один из принципов повышения эффективности системы организации учения, на основе которого могут быть определены другие компоненты.

В нашем исследовании компонент «культура» в процессе конструирования технологии изучения физики рассматривался как базовый принцип, определяющий содержание, назначение и формат других компонентов. Понятие «культура» - многозначно. Попытки его определения показывают, что его содержание зависит от исследовательской позиции авторов. В исследовании мы имеем в виду «технологическую культуру», культуру учебного труда, культуру познания, которая определяется как целенаправленное преобразование воспринимаемой информации с использованием новейших психолого-педагогических достижений. Современный учитель в эпоху быстрого роста объема знаний должен иметь высокий уровень технологической культуры. Технологическая культура обучения прежде всего определяется концептуальной теорией основания дидактической системы. В нашем исследовании мы используем когнитивную дидактическую систему.

Технологическую культуру можно рассматривать в социальном и личностном плане. В социальном плане это уровень развития системы образования, совокупность достигнутого уровня технологий в мировом образовательном пространстве.

В личностном плане технологическая культура представляет собой уровень педагогического мастерства и определяет уровень овладения педагогом современными дидактическими системами, современными средствами и методами обучения. В нашем исследовании – это когнитивная дидактическая система и методы перцепции в коллаборации учащихся и учителя в познавательном процессе.

В качестве иллюстрации результата конструирования когнитивно-перцепционной технологии изучения физики, соответствующей стратегии CLIL мы предоставляем разработку экспериментального урока, проведенного в колледже по теме «Параллельное и последовательное соединение проводников». «Технологическая схема познавательной деятельности в развивающей эвристической системе обучения, разработана одним из авторов данного исследования и опубликована в электронном издании «Эйдос», так, например, когнитивное усвоение на вводном этапе, как правило, проходит

по следующему пути: исходная ситуация (ИС) - познавательная потребность (ПП) – цель познавательной деятельности (ЦПД), далее психологическая схема усвоения знаний [7].

Структура контента соответствует психологическим закономерностям усвоения знаний: опорные знания и навыки из опыта учащихся для создания исходной мотивации и потребности,

– новый учебный материал, соответствующий Программе дисциплины, предоставленный для самостоятельного осознанного изучения в виде текста и работы учащихся с текстом;

– далее материалы, для обеспечения понимания: дидактические - вопросы, задания, задачи;

– далее система дидактических заданий, задач для закрепления, применения, оценивания;

Известно, что по психологическому уровню содержание учебного материала при усвоении проходит следующие стадии:

– узнавание – актуализация, создание проблемной ситуации на основе опорных знаний;

– осознание – восприятие всеми органами чувств нового материала, перевод «внешних» знаний в ментальное пространство, во внутреннюю речь;

– первичное воспроизведение изученного материала на уровне знания, то есть на уровне содержания эмпирического уровня (определения, понятия, факты, единиц измерения, формулировки, обозначения. Та часть учебного материала, которую можно выучить и воспроизвести без понимания;

– понимание – анализ, синтез, обобщение, систематизация и воспроизведение сущности изучаемого материала, связей, места и значения изучаемого материала в системе содержания дисциплины или раздела на основе дедукции, индукцию, сравнения, аналогии, моделирования;

– запоминание – осознанное воспроизведение эмпирических знаний, определений, единиц измерения, формул, оперирование теоретическим логически выстроенным, соответствующим категории знаний материалом и составление рассказа по изучаемой теме, составление рассказа;

– применение полученных знаний, формирование компетенций, умений, навыков, сначала - по образцу, применение в измененной ситуации, творческое применение;

– ознакомление учащихся с дескрипторами оценивания учебных достижений учащихся по изучаемой теме; причем учащиеся должны понимать, что оценивание проводится не только по сформулированным критериям по содержанию и структуре изучаемой темы, но и существуют правила формативного оценивания, включающее три компонента:

а) текущая критериальная оценка, соответствующая категории знаний, например, тема: «законы параллельного соединения проводников» – категория знаний – закономерности протекания электрического тока в параллельной цепи, необходимо «знать» как определяются общие суммарные физические величины: сила тока, напряжение и сопротивление, формулы для закономерностей, «понимать» почему устанавливаются именно такие закономерности, почему напряжение одинаковое (потому что работа не зависит от формы пути...) и так далее, анализ и обобщение знаний, «применение» почему и когда параллельное соединение проводников применяется и почему это выгодно?

б) педагогическая оценка (поощрение или порицание) оценкой должна быть отмечена отношение к деятельности, предмету, теме;

в) технологическая (коммуникативные навыки перцепции, интеракции, коммуникации) оценка – перцепционные – осознанное отношение и восприятие знаний, действий и результатов; интеракция – исполнение предложенной «роли» в учебном процессе;

г) новое отношение к знанию, новая актуализация опорных знаний на основе рефлексии, потребность более глубокого знания новых свойств изучаемого материала».

Выводы

Наши исследования последних лет продемонстрировали возможность и эффективность использования технологии предметно-языкового интегрированного обучения CLIL как стратегии технологизации учебного процесса с введением физических терминов на английском языке. Стратегия дает широкие возможности в отборе и обновлении содержания, дидактической платформы, форм и средств коллаборации на уроке.

Следует отметить, что при конструировании технологии, в нашем исследовании – это когнитивно-перцепционная технология изучения физики в колледже, необходимо модернизировать и методический инструментарий, применяемый в учебном процесс. В результате применения стратегии CLIL, мы пришли к важному, на наш взгляд, выводу: разработанная технология послужила эффективным средств расширения и конкретизации академического лексического контента изучения английского языка в колледже.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Леонтьев, А. Н.** Деятельность. Сознание. Личность. / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.

2 **Пиже, Ж.** Избранные психологические труды / [пер. с фр.]. – М. : Просвещение, 1969. – 659 с.

3 **Пиже, Ж.** Избранные психологические труды / [пер. с фр.]. – М. : Международная Педагогическая Академия, 1994. – 680 с.

4 **David Scott, Shane Beadle.** Improving the effectiveness of language learning : CLIL and computer assisted language learning // A report submitted by ICF Date: 25 June, 2014. – Job Number: J60173 2

5 e-CLILT : e-based Content and Language Integrated Learning Training. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eclilt.net/project.html>.

6 CO-CLIL : COoperative CLIL. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.co-clil.eu/index.html>.

7 **Чошанов, М. А.** Гибкая технология проблемно-модульного обучения : Методическое пособие. – М. : Народное образование, 1996. – 160 с. : ил.

8 **Чошанов, М. А.** Дидактика и инженерия. – 4-изд. Электрон. – М. : Лаборатория знаний, 2020. – 251 с.

9 **Нурумжанова, К. А.** Стратегия модернизации учебного процесса в сельской школе на основе развивающей эвристической технологии // Интернет-журнал «Эйдос». – 2008 – 20 августа. – Москва // В надзаг: Центр дистанционного образования «Эйдос», e-mail: Hst@eidoss.ru [Электронный ресурс]. – [http : // eidoss.ru / journal / 2008 / 0820. htm](http://eidoss.ru/journal/2008/0820.htm).

10 **Занков, Л. В.** Избранные педагогические труды. – М. : Педагогика, 1990. – 345 с.

11 **Давыдов, В. В.** Проблемы развивающего обучения : Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. – М., 1986. – 396 с.

12 **Хуторский, А. В.** Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.

13 **Гершунский, Б. С.** Философия образования – М., 1998. – 425 с.

14 **Marsh, D.** CLIL. The European Dimension : Actions, Trends and Foresight Potential Public Services Contract DG EAC : European Commission, 2002

REFERENCES

1 **Leontief, A. N.** Deyatel'nost. Soznanie. Lichnost [Activity. Consciousness. Personality] [Text]. – Moscow : Politizdat, 1975. – 304 p.

2 **Piazhe, Zh.** Izbrannyye psihologicheskie Trudy [Selected psychological works] [Text]. – Moscow : Prosveshchenie, 1969. – 659 p.

3 **Piazhe, Zh.** Izbrannye psihologicheskie Trudy [Selected psychological works] [Text]. – Moscow : Mezhdunarodnaya Pedagogicheskaya Akademiya, 1994. – 680 p.

4 **David Scott, Shane Beadle.** Povysheniye effektivnosti izucheniya yazyka : CLIL i izucheniye yazyka s pomoshch'yu komp'yutera [Improving the effectiveness of language learning : CLIL and computer assisted language learning] [Text]. In a report submitted by ICF Date: 25 June, 2014. – Job Number : J60173 2

5 e-CLILT : e-based Content and Language Integrated Learning Training. [Electronic resours]. – Access mode: <http://www.eclilt.net/project.html>.

6 CO-CLIL : COoperative CLIL. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.co-clil.eu/index.html>.

7 **Choshanov, M. A.** Gibkaya tekhnologiya problemno-modul'nogo obucheniya : Metodicheskoe posobie. [Flexible technology of problem-modular learning : Methodological guide.] – Moscow : Narodnoe obrazovanie, 1996. – 160 p. : il.

8 **Choshanov, M. A.** Didaktika i inzheneriya. 4-izd. Elektron. [Didactics and Engineering. 4th edition] [Text]. – Moscow : Laboratoriya znaniy, 2020. – 251 p.

9 **Nurumzhanova, K. A.** Strategiya modernizacii uchebnogo processa v sel'skoj shkole na osnove razvivayushchej evristicheskoy tekhnologii [Strategy for the modernization of the educational process in a rural school based on developing heuristic technology] // Internet - zhurnal «Ejdos». – 2008 – 20 avgusta. – Moskva. In V nadzag : Centr distancionnogo obrazovaniya «Ejdos», e-mail: Hst@eidos.ru [Electronic resource]. – <http://eidos.ru/journal/2008/0820.htm>.

10 **Zankov, L. V.** Izbrannye pedagogicheskie Trudy [Selected pedagogical works] [Text]. – Moscow : Pedagogika, 1990. – 345 p.

11 **Davydov, V. V.** Problemy razvivayushchego obucheniya : Opyt teoreticheskogo i eksperimental'nogo psihologicheskogo issledovaniya [Developmental learning problems : The experience of theoretical and experimental psychological research] [Text] – Moscow, 1986. – 396 p.

12 **Hutorskij, A. V.** Didakticheskaya evristika. Teoriya i tekhnologiya kreativnogo obucheniya [Didactic heuristics. Theory and technology of creative learning] [Text]. – Moscow : Izd-vo MGU, 2003. – 416 p.

13 **Gershunskij, B. S.** Filosofiya obrazovaniya [Philosophy of education] [Text]. – Moscow, 1998. – 425 p.

14 **Marsh, D.** CLIL. The European Dimension : Actions, Trends and Foresight Potential Public Services Contract DG EAC : European Commission, 2002.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

**К. А. Нурумжанова¹, Ж. Д. Оспанова², Г. С. Жагапарова³*

^{1,2,3}Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.
Материал 10.12.21 баспаға түсті.

КОЛЛЕДЖДЕ ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДЫҢ КОГНИТИВТІ-ПЕРЦЕПЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПРОЕКЦИЯЛАУ ТӘЖІРИБЕСІНЕН

Бұл мақалада әйгілі CLIL стратегиясын қолдану негізінде физиканы зерттеудің когнитивті технологиясын құру процесінің эмпирикалық зерттеу нәтижелері келтірілген.

Зерттеудің мақсаты CLIL пәндік-тілдік интеграцияланған стратегиясы негізінде жалпы оқу және зерттеу дағдыларын физика бойынша оқу процесінде колледж студенттерінің дидактикалық даму технологиясын құрастыру және эксперименттік верификациялау болып табылады.

Мақалада IBM SPSS Statistics бағдарламасы бойынша компьютерлік сипаттау статистикасы әдістері негізінде материалдарды өңдеумен интеграцияланған дидактикалық технологияларды құрастыру саласындағы зерттеулер нәтижелерін концептуализациялау мақсатында оқу процесін технологиялаудың эмпирикалық және теориялық әдістерінің циклы қолданылды. Құрастырылған технологияның теориялық негізі - когнитивті психология. Белсенді оқытудың заманауи парадигмасы жағдайында мақсатты, арнайы ұйымдастырылған коллаборация білім алушының іс жүзінде қолданылатын, тиімді танымдық құзіреттілігін қалыптастыруда өте маңызды шешуші мәнге ие. Біздің зерттеуімізде «мәдениет» компоненті CLIL-дің басқа компоненттеріне қатысты тұжырымдамалық ұстанымға ие.

Нәтижелер: зерттеудің теориялық нәтижелеріне біз интеграцияланған компоненттердің негізінде тиімділіктің верификациясына: контент, коллаборация, когнитивизм, мәдениетті жатқызамыз. Практикалық нәтижелерге физиканы зерттеудің жеткілікті тиімді когнитивті-перцепциялық технологиясын дамыту жатады.

Кілтті сөздер: CLIL стратегиясы, оқыту контенті, коллаборация, когнитивизм, перцепция, танымдықтың когнитивтік мәдениеті, оқу процесін технологияландыру.

*К. А. Nurumzhanova¹, Zh. D. Ospanova², G. S. Zhagaparova³^{1,2,3}Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.
Material received on 10.12.21.**EXPERIENCE OF DESIGNING COGNITIVE-PERCEPTIONAL
TECHNOLOGY OF STUDYING PHYSICS IN COLLEGE**

This article presents the results of an empirical study of the process of constructing a cognitive technology for studying physics based on the use of the well-known CLIL strategy. The aim of the research is the design and experimental verification of the didactic technology of development in college students in the educational process in physics of general educational and research skills based on the subject-language integrated strategy CLIL. The article used a cycle of empirical and theoretical methods of technologizing the educational process in order to conceptualize the results of research in the field of designing integrated didactic technologies with subsequent processing of materials based on the methods of computer descriptive statistics using the IBM SPSS Statistics program. The theoretical basis of the constructed technology is cognitive psychology. In the context of the modern paradigm of active learning, purposeful, specially organized collaboration is crucial for the formation of practically applicable, effective cognitive competencies of the student. The «culture» component, in our study, takes a conceptual position in relation to other CLIL components. Results: to the theoretical results of the study, we include the verification of the effectiveness of the application integrated on the basis of components: content, collaboration, cognitivism, culture of approach to technology design. The practical results include the development of a sufficiently effective applicable, reproducible cognitive-perceptual technology for studying physics.

Keywords: CLIL strategy, learning content, collaboration, cognitivism, perception, cognitive culture of cognition, technologization of the educational process.

FTAMP 14.07.09

<https://doi.org/10.48081/EVKQ4951>*Д. К. Пошаев¹, А. К. Рыскулов², А. Е. Байбатшаева³^{1,2,3}Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.**ИНТЕГРАЦИЯ МЕН ҒАЛАМДАСТЫРУ КЕЗЕҢІНДЕГІ
ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫН ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ**

Бұл мақалада тұлғаны жан-жақты және үйлесімді дамытудың құралдары мен әдістерін байыту, оқытудың, тәрбиелеудің, гуманитарлық, жаратылыстану және технологиялық білім берудің әлеуметтік және педагогикалық факторларының интеграциясын зерттеу және есепке алу, қазіргі заманның жаһандық мәселелерін педагогикалық тұрғыдан пайымдау, жаңа кезең тұжырымдамасын әзірлеу және жан-жақты негіздеу мүмкіндіктері қарастырылады. Педагогика ғылымының қоғамдық өмір сұраныстарынан артта қалуының негізгі себептерінің бірі, оқыту мен тәрбиелеу практикасы педагогикада (педагогикалық санада), педагогикалық ғылымды ұйымдастыруда және басқаруда, педагогикалық теория мен мектептің (білім беру жүйесінің) эволюциялық даму жолдарында әлеуметтік-гносологиялық көзқарастың тамыр алып отырғанында. Сонымен қатар, педагогикалық ғылым мен практиканың дамуының үлкен, ауқымды және болжамдық «серпілістерге» алып келетін революциялық әрекетке көбіміздің даярлығымыз да болмады. Бұл, қоғамдық өмірдің барлық салаларында, оның ішінде білім беру саласында революциялық қайта құру қажеттілігіне даяр болмағандығымызды айқын көрсетті. Осыны негізге ала отырып қазіргі уақытта жас ұрпақтың тәрбиелік және білім беру деңгейін түбегейлі арттырудың әлеуметтік қажеттілігі, педагогика ғылымы мен білім беру жүйесінің қазіргі даму деңгейі арасындағы ұзақ уақытқа созылған қайшылықтар күшейе түсуде. Бұл қарама-қайшылық педагогикада пайда болған, екі негізгі «ауырсыну нүктесін»: педагогикалық теорияның практикамен байланыс тетіктерінің тиімділігі және жаңа педагогикалық идеялар қажеттілігі, олардың жетіспеушілігі, педагогика ғылымында орын алатын «тоқырау»

тенденцияларының көрінісін алға тартып, онан шығу жолдарын қарастырып отырмыз.

Кілтті сөздер: интеграция, педагогика ғылымының дамуы, тәрбие, дамыту тұжырымдамасы, педагогика әдіснамасын қайта құру.

Кіріспе

Педагогикалық мамандықтардың соңғы кездерде көптеп сынға ілігуі, алған білімдердің нақтылы өмір жағдаяттарда сипат алмауы және т.с.с, аталған мамандықтарға деген ынтаның төмендеуіне алып келді. Бұл жағдай, қоғам тарапынан мектепке, ондағы оқытуға деген көңіл-қошымастықтың орын алуына, салдары педагогика ғылымына деген реформаға немесе ыңғайға қарай қайта өзгерту (модернизациялау) арқылы педагогика ғылымын жаңа кезеңге лайықтау, дамыту тұжырымдамасын жасауға алып келетініне дау жоқ. Сол себепті де, педагогика ғылымы, қоғамның барлық салаларын революциялық қайта құру міндеттеріне жауап беретін, өзінің дамуының жаңа кезеңіне бастау алуы керек. Кез-келген модельді тікелей көшіріп ала бермей, оны айна іспетті қабылдау керек, өйткені оған қарап өзінің кемшілігінді көре және түзете аласың.

Материалдар мен әдістер

Егер, жаңа кезеңнің сөзсіздігі айқын болса, онда беталды әрекет жасамау үшін біздің ғылымымызды мазмұны жағынан да, ұйымдастыру бойынша да қайта құрудың стратегиялық бағыттарын қарастыру керек. Ол үшін педагогиканы дамытудың жаңа кезеңінің тұжырымдамасын әзірлеу және жан-жақты негіздеу қажет. Мұндай тұжырымдаманы әзірлеу: 1) педагогика ғылымын дамытудың түбегейлі жаңа кезеңінің әлеуметтік және педагогикалық заңдылығын негіздеу; 2) жаңа кезеңнің мәнін, оның ерекшелігін ашу; 3) жаңа кезеңнің педагогикаға қоятын міндеттерін айқындау; 4) осы міндеттерді шешу бағыттарын ашуды көздейді.

Қазіргі уақытта жас ұрпақтың тәрбиелік және білім беру деңгейін түбегейлі арттырудың әлеуметтік қажеттілігі, педагогика ғылымы мен білім беру жүйесінің қазіргі даму деңгейі арасындағы ұзақ уақытқа созылған қайшылықтар күшейе түсті. Бұл қарама-қайшылық педагогикада пайда болған, екі негізгі «ауырсыну нүктесін»: педагогикалық теорияның практикамен байланыс тетіктерінің тиімділігі және жаңа педагогикалық идеялар қажеттілігі, олардың жетіспеушілігі, педагогика ғылымында орын алатын «тоқырау» тенденцияларының көрінісін алға тартып отыр.

Педагогика ғылымының қоғамдық өмір сұраныстарынан артта қалуының негізгі себептерінің бірі, оқыту мен тәрбиелеу практикасы педагогикада

(педагогикалық санада), педагогикалық ғылымды ұйымдастыруда және басқаруда, педагогикалық теория мен мектептің (білім беру жүйесінің) эволюциялық даму жолдарында әлеуметтік-гносологиялық көзқарастың тамыр алып отырғанында. Сонымен қатар, педагогикалық ғылым мен практиканың дамуының үлкен, ауқымды және болжамдық «серпілістерге» алып келетін революциялық әрекетке көбіміздің даярлығымыз да болмады. Бұл, қоғамдық өмірдің барлық салаларында, оның ішінде білім беру саласында революциялық қайта құру қажеттілігіне даяр болмағандығымызды айқын көрсетті.

Интеграция мен ғаламдастыру қатар жүріп келе жатқан бүгінгі таңда, білім берудің сапасы мен деңгейін жан-жақты көтеру жаңаша ойлайтын, оқыту мен тәрбиенің жаңа технологиясын күнделікті жұмысында қолдана алатын ұстаздардың ғана жұмысы жемісті болмақ [1]. Мұндайда, қызықты және жемісті идеялары бар энтузиаст-мұғалімдерді іздестіруді алға қою керек.

Жоғарыда аталған көзқарас, сайып келгенде, догматизмнің ғылыми-педагогикалық ойлауда, ғылымдағы жетекші ғалымның идеялар генераторы екенін, ғылыми мектептерді елемеуі, оларды көру, қолдау қабілетсіздігі, әсіресе теория мен практикада шынымен жаңа, ал ғылымды басқару мен ұйымдастыруда таза әкімшілік-командалық, динамикалық емес формалары, ашық және тең (лауазымына қарамастан) пікірталастарға немқұрайлы қарау және «күкықты» монополияландыруға деген ұмтылыстардың айқын көрінуіне әкелді.

Ғылымның практикадан, мектептің сұраныстарынан бөлінуі практиканың эволюциялық дамуына бағдарлануының салдары болып табылады: егер мән емес, құбылыс өзгерсе, нақтылылық, сапа күтілмесе, мектеп болмысының «бөлшектері»: мазмұны, әдістері, оқыту мен тәрбиенің ұйымдастырушылық формалары және т.б., нақтылы қайта құруға негізделмесе педагогикалық шындықты терең зерттеудің қажеті жоқ, мұндай жағдайда өткен тәжірибемен шектелсекте болады.

Осының салдарынан, көптеген ғылыми-этикалық құндылықтардың деформациясы пайда бола бастады. Эволюциялық тұрғыдан алғанда, жаңашыл-мұғалімдер де, жаңашыл-ғалымдар да, ғылым мен практиканы дамыту ережесінен ауытқығаны аномалияға тап болған секілді. Мысалы, монографиялар жазуда жаңа идеяларды ұсыну, оларды әзірлеу және енгізу мәселелерінен гөрі зерттеулердің нәтижесіне баса назар аударылды.

Ғылымның экстенсивтік дамуы зерттеудің жаңа бағыттарын ашуға және қолдауға, шындықтың қайшылықтарын ашуға, ғылымдағы бюрократизмді жеңуге аз ықпал етеді.

Мұндай жағдайда, оқыту мен тәрбиелеуге біртұтас көзқарас қажет те емес. Сондықтан, педагогикалық ғылым мен білім беруді түбегейлі қайта құру үшін, ең алдымен, педагогикалық ғылымның әдіснамалық сәйкессіздікке және оны ұйымдастыру формаларының сандық, мәні жоқ білімнің өсуіне бағдарлануын, педагогикалық практикаға қатысты ойластырылған көзқарасты, яғни эволюциялық әлеуметтік-гносологиялық көзқарасты жеңу қажет.

Мұның бәрі, жаңа кезеңдегі жағдайда, әлеуметтік және педагогикалық қажеттіліктердің заңдылығын сипаттайды.

Бұл кезеңнің мәні мен ерекшелігі, ең алдымен, жаппай педагогикалық санада кең таралуымен, санаға жаңа ойлауды енгізумен - мәні бойынша инновациялық және догматизмге қарсы ғылыми-педагогикалық ойлау стиліне байланысты. Оған: әдіснамалық және дүниетанымдық көзқарас ретіндегі белсенді антидогматизм, педагогикалық білімді дәйекті диалектизациялау және осыған байланысты нақты шындық қайшылықтары мен педагогикалық зерттеу әдістерінің логикасын ашуға және шешуге гносологиялық көзқарас ретінде диалектиканы органикалық түрде (сөзбен емес, іс жүзінде) қосу; ойлаудың сындарлы-сыни сипаты, демократизм және практикаға үнемі жүгіну тән болуы тиіс.

Педагогикалық ғылымның дамуындағы жаңа кезең тұжырымдамасының жетекші принципі - педагогикалық теория, оқыту мен тәрбие практикасының негізгі аспектілерін үнемі жаңартып отыру, жаңарған ойлау стилі анықтай алады.

Бұл, принцип сандық, біртіндеп (эволюциялық) және сапалық секіріс тәрізді (мәні бойынша революциялық) өзгерістердің диалектикасын көрсетеді, яғни аталған принцип қазіргі әлемдегі әлеуметтік - экономикалық және ғылыми-техникалық прогресстің табиғи үдеуі жағдайында ерекше маңызды.

Ғылымның дамуындағы жаңа кезеңнің мұндай сипаты оның алдында тұрған міндеттерді: 1) педагогика әдіснамасын қайта құру, педагогикалық зерттеу әдістерін байыту; 2) педагогиканың мәдениеттанымдық (мәдениеттің функциональдық мәнін - адамдардың нақтылы әрекет тәсілдерін қамтамасыз ететін құралдар жүйесі ретінде қарастыру) қағидаттарын шығармашылықпен дамыту [2]; 3) педагогикалық білімнің жетекші салаларын қайта құру және дамыту; 4) педагогикалық теорияның практикамен байланысының жаңа мүмкіндіктерін негіздеу; 5) тиімді педагогикалық ғылыми зерттеулерді ұйымдастыруды анықтауға мүмкіндік береді.

Нәтижелер мен талқылау

Енді осы мәселелерді шешудің мүмкін және қажетті бағыттарын атайық:

1 Педагогика әдіснамасын қайта құру оның тәжірибеге бет бұруын болжайды. Педагогика әдіснамасын зерттеу пәні тек педагогика саласындағы білім мен таным процестері ғана емес, педагогикалық шындық, оқыту және тәрбиелеу практикасы, олардың табиғи дамуының, қайта құрылуының диалектикасы болуы керек. Әдіснамамен тек жекелеген көрнекті ғылым қайраткерлері ғана айналысады – деген кең тараған ұғым ескірді [3]. Қазір жаңа міндеттерді шешіп жатқан әр ғалымға әдіснамалық қажыр-қайрат, әдіснамалық іс-әрекет керек. Бұл іс-әрекет тәжірибесі іс жүзінде тіркелмеуде, ғалымдардың өздері оны актуалды міндет ретінде ескермеуде. Шамасы, ғалымды әдіснамалық іс-әрекетке үйретуге болмайтын сияқты. Ал, әдіснамалық іс-әрекеттің алғы шарты ретінде, оның әдіснамалық мәдениетінің қалыптасуына көмектесуге болады. Бұл мақсатқа жетудің бір құралы-әр типтегі әдіснамалық іс-әрекеттің жалпы схемаларын білу деп есептейміз. Оларды меңгеру нәтижесінде зерттеушіде айқын бағдар пайда болады. Біздің тұжырымдауымызша әдіснама: 1) зерттеудің негізгі бағыттары мен бағдарламаларын анықтау; 2) проблеманың дұрыс қойылуын қамтамасыз ету; 3) ғылыми зерттеулердің әдістері мен құралдарын жасау; 4) нысананы, зерттеудің жалпы жолдарын анықтау; 5) ғалымдарды ғылыми іс-әрекеттің интеллектуалды техникасымен қамтамасыз ету; 6) ғылыми ізденістің жалпы стратегиясын белгілеу; 7) зерттеуші қозғалысын нысаналық мазмұн бойынша түзету; 8) зерттелетін объектідегі принципіалды құрылым мен негізгі, өзара байланыстарды шешу; 9) зерттеу нәтижелерін бағалау үшін - критерийлер жасау; 10) ғылыми зерттеудің нысаналығын негіздеу және құру міндеттерін қояды [4]. Аталған, әдіснаманың шығармашылық - өзгертушілік (практика мен теорияға қатысты) функциясы, орын алып отырған, әдіснаманың гносологиялық функциясының абсолюттенуін жоюға алып келеді. Өзгертушілік туралы білім – әдіснаманың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол үшін, ғылымдағы әдіс туралы педагогикадағы тамырланған түсініктерді жеңу керек, таным әдістерін ғана емес, сонымен бірге педагогикалық шындықты өзгерту әдістерін, педагогикалық құбылыстарды өзгерту әдіснамасын да жасау керек. Әдіснама теориясына қатысты инновациялық функцияларды – жаңа педагогикалық идеялармен зерттеу бағыттарын ашу және негіздеу керек.

Әдіснаманың маңызды міндеті – педагогикада ғылыми-педагогикалық ойлаудың диалектикалық шығармашылық (мәні бойынша жаңашыл) стилін дамыту болып табылады. Өкінішке орай, бұл міндетті педагогика методологтары әлі міндет ретінде қойған жоқ. Сондықтан, диалектика теориялық зерттеудің жетекші әдісі ретінде педагогикада жеткіліксіз қолданылап отырған жағдайы бар. Онсыз педагогикалық білім мен

практиканы қажетті деңгейде диалектизациялауды жүзеге асыру мүмкін емес. Әрбір ғалым-педагог үшін педагогикалық шындықтың қайшылықтарына, оны танып-білу мен шешу жолдарына жүгіну, мүмкіндік ретінде қарастырылмай, ереже іспетті болуы керек.

Осы мақсаттарға жету үшін қазіргі зерттеулерде үш негізгі әдіснамалық талаптарды-заңдарды есепке алу қажет. Олардың біріншісі: кез-келген педагогикалық зерттеуде зерттеу объектісінің қарама-қайшылықтарына жүгіну, анықталған қарама-қайшылықтар негізінде зерттеу мәселесін тұжырымдау және ашылған (педагогикалық шындық немесе (және) таным) шешу жолдарын ескере отырып, оны шешудің негіздемесі қажет.

Десекте, жеке мұғалімдер арасында, педагогикада қарама-қайшылықтарға жүгіну педагогикалық зерттеудің негізгі міндеті емес, бұл философиялық зерттеудің міндеті – деп, дәлелдер айтатындар да кездеседі.

Яғни қарама-қайшылықтар әмбебап және ерекше, сондықтан оларды бұл жағдайда зерделеу, арнайы, педагогикалық зерттеу пәні болуы керек деп ұғады.

Екінші талап, білім беру теориясы мен дидактиканың интеграциялану тенденциясын, осы процестегі жалпы ғылыми жүйелік тәсілдің рөлін ескеру. Бұл талап: кез-келген педагогикалық проблема, педагогикалық білімнің жүйелілігі мен бірлігін, білім беру және дидактикалық жүйелерді интеграциялау тенденцияларын ескере отырып қойылуы және шешілуі керектігін меңзейді. Үшінші талап: кез-келген педагогикалық зерттеу педагогикалық шындыққа жүгінуді, оны өзгертуге назар аударуды, эмпирикалық білім деңгейінің әдістерін немесе нәтижелерін қолдануды талап етеді. Талап теорияның практикамен байланысын нығайтуға бағытталған.

Барлық талаптар педагогикада жалпы ғылыми және жеке ғылыми әдістер мен тәсілдерді тиімді пайдалану жолдарын талдаудан туындайды. Олардың орындалуы педагогикалық зерттеу әдістерін байыту шарттарының бірі болып табылады.

2 Қазіргі уақытта елде шығармашылық даму және отандық педагогика қағидаттарын практикада дәйекті қолдану үшін соңғы онжылдықтар ішінде неғұрлым қолайлы жағдайлар жасалды. Олар: қоғам мен тәрбиенің дамуының бірлігі; мектептің әлеуметтік функциясын байыту; оқытуды еңбекпен (дуальдік оқытуда және т.с.с.) біріктіру, нақтылы жағдаятты қабылдауға, түсінуге және өзгертуге ықпал ететін, оларға түгелдей және компоненттеріне мән мен мағына беретін, адамдардың ішкі және сыртқы өмір сүруі мен іс-әрекеттері жүйесіне арналған – контексттік оқыту және т.б. [5]. Бұл, біздің қоғамымыздың революциялық жаңару процесін және адамның идеялық-адамгершілік тәрбиесі үдерісін біріктіру қажеттілігін алға тартады.

Мұнда, педагогика принциптерін жаңа жағдайларда шығармашылық дамытуға бағытталған әдіснамалық көзқарас - оларды елде болып жатқан революциялық процестердің жалпы ұстанымдарынан әрі дамыту қажеттілігі бейнеленген. Дәл осы процестер қазіргі уақытта педагогиканың қағидатты ережелерінің бүкіл жүйесіне сапалы жаңа мазмұн беруге, ыңғайға қарай қайта өзгерту, мектептер және бүкіл білім беру жүйесін қайта құру және жеделдетуге мүмкіндік береді.

Ең алдымен мектепті демократияландыру және жалпы оқыту мен тәрбиелеу, білім беру жүйесін ұйымдастыру және оны басқару идеясын дамыту қажет. Бұл педагогиканың көптеген принциптерін, оның ішінде мектептің өмірмен байланысын, оны қоғамның әлеуметтік-экономикалық прогресін жеделдетудің қуатты факторына айналдыру бағыты десек болады.

Педагогикада жаңа әлеуметтік шындықтарды толық ескеру қажет, атап айтқанда, қайта құрудың мәні, сайып келгенде, мүдделерді ескеруден, мүдделерге әсер етуден, олар арқылы басқарудан тұрады. Бұл, педагогикаға жаңа, адамның әлеуметтік және жеке мүдделерін үйлестіру мәселесін шешу үшін оқыту мен тәрбиелеу үдерісінде көп нәрсені қайта қарастыруға мәжбүр ететін талаптар қояды.

Тұлғаның жан-жақты және үйлесімді дамуының құралдары мен әдістерін байытудың кең мүмкіндіктері тәрбиенің әлеуметтік және педагогикалық факторларының интеграциясын, жалпы білім беру мен кәсіби даярлықтың өзара байланысын, гуманитарлық, жаратылыстану және техника-технологиялық білім беруді, қазіргі заманның жаһандық мәселелерін педагогикалық тұрғыдан түсінуді зерттеу мен есепке алуға мүмкіндік береді. Мұның бәрі біздің педагогика принциптерін дамытудың нақты жолдары болып табылады.

Қазіргі жағдайда, жүйенің ішкі бағдарланған бейімделуі қоғамның ғана емес, сонымен бірге жеке тұлғаның да дамып келе жатқан қажеттіліктерін қанағаттандыруды ескереді, білім беру іс-әрекетінің мұндай бағыты білім берудің барлық буындарын көп жоспарлы, ұзақ уақытты және көп еңбектенуді басшылыққа алуға бірқатар принциптерді алға тартады. Ең маңызды принциптердің қатарына мыналар жатады:

– оқу үдерісін жеке тұлғаға қайта бағыттауға, оның үйлесімді дамуына, өмірлік мүдделерге, адам мінез-құлқының қоғамның жоғары құндылығы ретіндегі мотивіне негізделген *ізгілендіру принципі*;

– *даралау принципі*, тұлғаның зияткерлік, эмоционалды, қажеттілік-ерікті салаларындағы айырмашылықтарды, физикалық жағдайдың ерекшеліктері, әр оқушының психологиялық даму деңгейін, оны оқу-танымдық және еңбек

қызметінің топтық және ұжымдық формаларына, тұлғааралық қатынастар жүйесіне қосу мүмкіндіктерін ескеруді талап етеді;

– әр оқушының қабілеттерін неғұрлым толық көрсету үшін қажетті жағдайлар жасауға бағытталған және оның мүдделерін, мотивтерін, құндылықтарын ескере отырып, әр адамның жеке даму жолын таңдау мүмкіндігі мен еркіндігін қамтамасыз ететін *саралау принципі*,

– *гуманитаризация принципі*, гуманитарлық циклдің оқу пәндеріне назар аударуды күшейтуді, жаратылыстану және техникалық пәндерді ғылыми идеялардың күресі ретінде, ғалым-жаңалық ашушылардың адами тағдырын, әлеуметтік-экономикалық және ғылыми-техникалық прогрестің адамның жеке, адамгершілік қасиеттеріне, оның шығармашылық қабілеттеріне, кәсіби құзыреттілігіне тәуелділігін ашатын материалдармен байытуды көздейді;

– *демократияландыру принципі*, педагогтер мен оқушылардың белсенділігін, бастамашылығын және шығармашылығын дамыту, білім беруді басқаруға жұртшылықтың кеңінен қатысуы үшін алғышарттар жасайды;

– қоғамның барлық тәрбиелік күштерін біріктіруге, мектептің, отбасының, еңбек ұжымдарының, партия және басқа органдардың, қоғамдық ұйымдардың жас ұрпақ пен барлық жұмысшыларды тәрбиелеудегі органикалық бірлігіне негізделген *интеграция принципі*.

3 Педагогикалық ғылымның жетекші салаларын дамыту, ең алдымен, педагогикалық білім интеграциясының жаңа деңгейіне қол жеткізумен байланысты. Олар: тәрбие және дидактика, дидактика және жеке әдістемелер теориялары; педагогика теориясы мен тарихы және т.б., мұндай интеграцияның негіздерінің бірі тәрбие мен білім берудегі әлеуметтік және педагогикалық факторлардың диалектикасын, қоғамдағы педагогикалық процестерді дамытудың негізгі бағыттарын ашатын педагогикалық құбылыстардың дамуының жалпы теориясын жасау. Ал, теорияның жетекші заңдылықтары: 1) тәрбие мен білім беру мақсаттарының, мазмұнының қоғамдық өмірдің негізгі аспектілеріне сәйкестігін талап ететін педагогикалық құбылыстардың (тәрбие мен білім беру) мәдениетке және қоғамдық қатынастар тәсіліне тәуелділігін ашу (*педагогикалық құбылыстарды дамытудың негізгі заңы*); 2) оқыту мен тәрбиелеуде материалдық және рухани жақтар бірлігінің міндеттілігі (*тәрбие мен оқыту мазмұны құрамының негізгі заңы*); 3) рухани және материалдық құндылықтарды игеру процесінің оларды тарих пен қазіргі уақытта жасау процесінің логикасына сәйкес келу қажеттілігі (*педагогикалық құбылыстардың жұмыс істеуінің негізгі заңы*) болып табылады.

Теория мен практикадағы қайшылықтарды жеңу үшін оларға жалпы теория бағыттайтын кең әлеуметтік-педагогикалық көзқарас қажет. Оқу үдерісін дамытудың бірқатар бағыттарын ескеру қажет [7]. Біріншісі, тәрбие мен білім беру мазмұнының (міндеттерінің, мақсаттарының, құрамының), қоғамдық өмірдің негізгі: 1) қоғамдағы қызмет түрлері (материалдық-практикалық, әлеуметтік және рухани); 2) қоғамдық қатынастар жүйесі (материалдық және идеологиялық); 3) қоғамдық сананың нысандары (саясат, құқық, мораль, өнер, философия, ғылым, имандылық); 4) пәндік әлеуметтік және табиғи әлем («екінші табиғат» және т.б., жас ұрпаққа берілетін табиғи орта және оны игеру) аспектілерімен арақатынасын көрсетеді. Шындықтың бұл жақтары білім мен тәрбие мазмұнының жалпы құрамының негізі ретінде қабылдануы мүмкін, бұл, білім мен тәрбиенің бірлігіне қол жеткізуге мүмкіндік береді (атап айтқанда, оқыту мен білім берудің бірыңғай бағдарламасын құру). Жалпы құрамның дамуымен, оны ашудың әдістемелік деңгейіне дейін, оқу-тәрбие үдерісінің дамуының екінші бағыты, оның материалдық және рухани аспектілерінің бірлігімен байланысты. Үшіншісі – білім мен тәрбиенің тарихи-генетикалық мазмұнын ашуға және меңгеруге бағытталған. Атап айтқанда, онтогенез (жеке даму) және филогенез (тарихи даму) кезеңдеріндегі, білімнің жалпы және түгелдей сәйкес келетіні туралы ережені толығырақ ескеру қажет [8]. Төртіншісі де осы бағыттармен байланысты: әлеуметтік-педагогикалық кешендер жүйесінде оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру (өндірістік-педагогикалық, мәдени-спорттық және т.б.).

Соңғы мәселе, біршама қолға алынды да, әлеуметтік институттардың (жұмысқа тапсырыс берушілер) білім беру бағдарламалары мен оқу жоспарларын түзуде өз үлестерін қосып келеді.

Осылайша, аталған бағыттар оқу үдерісінің негізгі аспектілеріндегі өзгерістерді қамтиды және жалпы білім беру жүйесінде педагогикалық құбылыстардың даму тенденцияларын білдіреді.

Қазіргі педагогиканың тәрбие туралы интегративті ғылым ретіндегі даму кезеңіндегі теория – педагогикалық білімнің жеке салаларын интеграциялау мен дамытудың жалпы теориялық және әдіснамалық негізі болуға арналған [6]. Ол, жаңа кезеңнің маңызды ерекшелігін – педагогикалық құбылыстарды дамыту идеясын, теорияда дәйекті жүзеге асыруды, оқу үдерісін тұрақты жетілдірудің жетекші бағыттарына (ұлттық мәдениетті, ұлттық тәжірибені, отбасылық тәрбие мен өнер және т.с.с) бағдарлауды білдіреді [9].

Бұл, болжаудың тиімділігіне негізделген, өйткені болжам педагогика мен мектептің даму заңдылықтары мен тенденцияларына негізделуі керек.

Жаңа кезеңнің тағы бір ерекшелігі, осыған байланысты, - ғылымның алдыңғы және болжамды функциясының күрт өсуі. Сондықтан педагогикалық болжам ғылыми білімнің перспективалы бағыттарының бірі болып табылады.

Ұлттық педагогиканың дамуындағы жаңа кезең ұлттық мәдениеттер теориясын дамытумен байланысты. Мәдениеттерді қарқынды байыту, жаңа педагогикалық ойлауды қалыптастыру жағдайында мұндай интегративті пәнді (мысалы, «Көркем еңбек») дамыту әсіресе өзекті болып табылады.

4) Зерттеу кезеңдерін жақындастыру және оның нәтижелерін игеру, тіпті ғалым мен практиктің бір тұлға кейпінде қосылу мүмкіндігі – қазіргі танымның басты тенденцияларының бірі (Бүгінгі күні «Педагог-ғалым» мамандығы күн тәртібіндегі басты мәселе болып отырғанын ескеру қажет-ақ). Педагогикалық ғылым мен практиканың интеграциясы, олардың бір-біріне қарама-қарсы қозғалысын, мектептің ғылыммен байланысының жаңа формаларын ұйымдастыруды қамтиды [10]. Жоғары оқу орындары мен колледждер жүйесінде бұл оқу-ғылыми-өндірістік кешендер, мектептегі білімі беруде - мектеп ұжымдарының, ғалымдардың, әдістемелік қызметтердің ғылыми-педагогикалық (мектептік) бірлестіктері болып табылады.

5) Ғылыми зерттеулерді тиімді ұйымдастыру үшін еңбек ұжымдары мен кәсіпорындар туралы Заңның, ғылыми ұйымдардағы демократияны, жариялылықты және өзін-өзі басқару нысандарын жүзеге асырудағы еңбек ұжымдары кеңестерінің рөлі негізінде (экономикалық реформа негізінде) педагогикалық ғылымды басқару, жоспарлау және ұйымдастыру нысандарын қайта құру қажет.

Қорытынды

Сонымен жанашылдықты, фундаментальдылықты, педагогикалық ғылымның дамуының әлемдік деңгейінен озуды, зерттеу нәтижелерінің, жеке ғалымдардың да, жалпы ғылыми-педагогикалық ұжымдардың қызметін бағалауды олардың негізгі критерийлері ретінде қабылдау керек. Мүмкіндігінше, зерттеу жоспарларына шарттық тақырыптарды қосу, шаруашылық есеп нысандары бойынша уақытша топтар мен бүкіл ғылыми бөлімдердің жұмысын ұйымдастырудың, олардың қызметін түпкілікті нәтиже бойынша бағалауға ынталандыру қажет. Зерттеулердің тәжірибелік-эксперименттік базасын, педагогикалық ғылымның инфрақұрылымын (мысалы, қазіргі заманғы полиграфиялық базасын құру сияқты және т.с.с.) едәуір күшейту керек. Осы бағытта педагогикалық зерттеулерді үйлестіруді қамтамасыз ету, Республикалық енгізу қызметін ұйымдастыру (РОӘЖ және т.б.), педагогикадағы инновациялық үдерістерді жан-жақты қолдау және дамытуды қолға алу қажет.

Педагогикалық ғылымның алдында тұрған міндеттерді шешудің аталған бағыттары, біздің ойымызша, көп жағдайда оның дамуының қарқынды жолына көшуді анықтай және тұтастай алғанда педагогика ғылымының дамуының жаңа кезеңін сипаттай алады.

Білім мен ілімнің күшіне деген сенім, ерекше еңбекқорлық, кез-келген істе керемет қабілеттердің пайда болуына мүмкіндік беретінін ұмытпаған жөн.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Жетібаев, К. М., Ортаев, Б. Т., Абдуллин, Г. Т.** Болашақ мұғалімдерді даярлауды жетілдірудің әдіс-тәсілдері : Оқу-әдістемелік құрал. – Түркістан : Қ. А. Ясауи атындағы ХҚТУ. – 2012. – 117 б.

2 **Пошаев, Д. Қ.** Болашақ мұғалімдердің ақпараттық мәдениеті: қалыптастыру теориясы, әдіснамасы және практикасы : Монография. / – Шымкент, 2014. – 186 б.

3 **Саипов, А., Пошаев, Д. Қ., Глемисова, А.** Ғылыми және әдіснамалық іс-әрекет мазмұны. // ЕАГИ хабаршысы. – 2019. – № 2. – Б. 62–68.

4 **Пошаев, Д. Қ.** Ғылыми-педагогикалық зерттеу негіздері. 2- толықтырылған басылым : Оқу құралы. – Шымкент : «Нұрлы бейне», 2011. – 184 б.

5 7M01404 – Көркем еңбек және сызу педагогін даярлау білім беру бағдарламасы. – Шымкент, 2020. – 21 б.

6 **Рысқұлов, А. Қ., Пошаев, Д. Қ., Қалтаева, Г. К.** Оқыту үдерісінде интергративтік тәсілді пайдаланудың мәні. // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. Халықаралық ғылыми журнал. – № 5/2. – 2019. – Б. 159–163.

7 **Пошаев, Д. Қ.** Педагогика, педагог және заман талабы : Оқу құралы. – Шымкент : «Нұрлы Әлем» баспаханасы, 2016. – 132 б.

8 «Көркем еңбек» пәні бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы. – Астана, 2017. – 110 б.

9 **Пошаев, Д. Қ., Узахова, А.С., Байбатшаева, А.Е., Рысқұлов, А., Саипов, А.** Білім беру саласындағы дағдарыс және онан шығу жолдары. // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. Халықаралық ғылыми журнал. – № 12/3. – 2019. – Б. 172–173.

10 **Рысқұлов, А.** Жаңартылған білім беру бағдарламасында жаратылыстану-ғылыми және көркем еңбек пәндерін дидактикалық интеграциялаудың мәні. // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. Халықаралық ғылыми журнал. – № 15/5. – 2020. – Б. 230–235.

REFERENCES

1 **Jetibaev, K. M., Ortaev, B. T., Abdýllin, G. T.** Bolashaq muǵalimderdi daıarlaıdy jetildirýdiń ádis –tásilderi : Oqý-ádistemelik qural [Methods and methods of improving the training of future teachers]. – Túrkıstan : Q. A. Iasaıy atyndaǵy HQTU, 2012. – 117 p.

2 **Poshaev, D. Q.** Bolashaq muǵalimderdiń aqparattyq mádenieti: qalyptastyry teoriyası, ádisnamasy jáne praktikasy : Monographia [Information culture of future teachers: theory, methodology and practice of formation]. – Shymkent, 20147 – 186 p.

3 **Saipov, A., Poshayev, D.Q., Tlemisova, A.** Gylymi jáne ádisnamalyq is-áreket mazmuny [Content of scientific and methodological activities]. In EAGI habarshysy. – 2019. – № 2. – P 62–68.

4 **Poshaev, D. Q.** Gylymi- pedagogikalyq zertteı negizderi. 2-tolyqtyrylgan basylym : Oqý quraly [Fundamentals of scientific and pedagogical research. 2nd supplemented edition : Textbook]. – Shymkent : «Nurly beıne», 2011. – 184 p.

5 7M01404-Kórkem eńbek jáne syzy pedagogin daıarlaı bilim berý baǵdarlamasy [7M01404-educational program of training of a teacher of artistic work and drawing]. – Shymkent, 2020. – 21 p.

6 **Rysqulov, A.Q., Poshayev, D.Q., Qaltaeva, G. K.** Oqytý úderisinde interrativtik tásildi pıdalanıdyń máni [The importance of using an interactive approach in the learning process]. In Qazaqstannyń gylymy men ómiri. Halyqaralyq gylymi jýrnal. – № 5/2. – 2019. – P. 159–163.

7 **Poshaev, D. Q.** Pedagogika, pedagog jáne zaman talaby : Oqý quraly.[Pedagogy, teacher and modern requirements : Textbook].– Shymkent : «Nurly Álem» baspahanasy, 2016. –132 p.

8 «Kórkem eńbek» páni boıynsha pedagog kadrlardyń biliktiligini arttırı kýrsynyń bilim berý baǵdarlamasy»Nazarbaev Zıatkerlik mektepteri» DBBU Pedagogikalyq sheberlik ortalyǵy [Educational program of advanced training courses of teachers on the discipline» Artistic work»]. – Astana, 2017. – 110 p.

9 **Poshaev, D. Q., Ýzahova, A.S., Baibatshaeva, A.E., Rysqulov, A., Saipov, A.** Bilim berý salasındaǵy daǵdarys jáne onan shyǵy joldary [Education crisis and ways out of it]. In Qazaqstannyń gylymy men ómiri. Halyqaralyq gylymi jýrnal. – № 12/3. – 2019. – P. 172–173.

10 **Rysqulov, A.** Jańartylgan bilim berý baǵdarlamasynda jaratylystaný-gylymi jáne kórkem eńbek pänderin didaktikalyq integrasıalaıdyń máni [The essence of didactic integration of Natural Science and art disciplines in the updated educational program]. In Qazaqstannyń gylymy men ómiri. Halyqaralyq gylymi jýrnal. – № 15/5. – 2020. – P. 230–235.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

**Д. К. Пошаев¹, А. К. Рыскулов², А. Е. Байбатишаева³*

^{1,2,3}Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Республика Казахстан, г. Шымкент.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ В ПЕРИОД ИНТЕГРАЦИИ И ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В данной статье рассматриваются возможности для обогащения средств и методов всестороннего и гармонического развития личности, изучение и учет интеграции социальных и педагогических факторов обучения, воспитания, взаимопроникновения гуманитарного, естественнонаучного и технологического образования, педагогического осмысления глобальных проблем современности, для разработки и всесторонне обосновать концепцию нового этапа.

Одной из основных причин отставания педагогической науки от запросов общественной жизни является то, что практика обучения и воспитания укореняется в педагогике (педагогическом сознании), организации и управлении педагогической наукой, педагогической теории и эволюционных путях развития школы (системы образования). Кроме того, у многих из нас не было подготовки к революционной деятельности, которая привела бы к большим, масштабным и прогностическим «прорывам» развития педагогической науки и практики. Это наглядно продемонстрировало, что мы не готовы к необходимости революционных преобразований во всех сферах общественной жизни, в том числе в сфере образования. Исходя из этого, в настоящее время усиливается социальная необходимость коренного повышения воспитательного и образовательного уровня молодого поколения, давние противоречия между педагогической наукой и современным уровнем развития системы образования. Это противоречие вытекает из двух основных «болевых точек», возникших в педагогике: эффективности механизмов связи педагогической теории с практикой и необходимости новых педагогических идей, их нехватки, проявления «застойных» тенденций, происходящих в педагогической науке.

Ключевые слова: интеграция, развитие педагогической науки, концепция воспитания, развития, перестройка методологии педагогики.

*D. K. Poshayev¹, A. K. Ryskulov², A. E. Baibatshayeva³

^{1,2,3}South Kazakhstan State Pedagogical University,

Republic of Kazakhstan, Shymkent.

Material received on 10.12.21.

THE CONCEPT OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SCIENCE AT THE STAGE OF INTEGRATION AND GLOBALIZATION

Annotation: opportunities for enrichment tools and techniques in a comprehensive and harmonious development of the personality opens the consideration of the integration of social and pedagogical factors in training, education, interpenetration humanitarian, scientific and technological education, pedagogical understanding global problems. And to do this, it is necessary to develop and comprehensively justify the concept of a new stage. One of the main reasons for the lag of pedagogical science from the demands of public life is that the practice of teaching and upbringing is rooted in pedagogy (pedagogical consciousness), the organization and management of pedagogical science, pedagogical theory and the evolutionary ways of school development (education system). In addition, many of us had no preparation for revolutionary activities that would lead to large, large-scale and predictive «breakthroughs» in the development of pedagogical science and practice. This has clearly demonstrated that we are not ready for the need for revolutionary transformations in all spheres of public life, including education. Based on this, the social need for a radical increase in the educational and educational level of the younger generation, the long-standing contradictions between pedagogical science and the modern level of development of the education system is currently increasing. This contradiction arises from two main «pain points» that have arisen in pedagogy: the effectiveness of the mechanisms of communication of pedagogical theory with practice and the need for new pedagogical ideas, their shortage, manifestations of «stagnant» trends occurring in pedagogical science.

Keywords: integration, integration, development of pedagogical science, the concept of education, development, restructuring of the methodology of pedagogy.

FTAMP 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/MTRH2790>

*Ж. 3. Торыбаева

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Қазақстан Республикасы, Түркістан қ.

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ СУИЦИДТІК МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН АЛДЫН-АЛУҒА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Соңғы жылдары суицид мәселесі әлемдік ауқымда жетекші орын алатыны анық. Осыған байланысты ҚР-да бірқатар жобалар мен бағдарламалар іске асырылуда. Десекте, ҚР Бас прокуратурасының деректері бойынша жасөспірімдердің суицидін оң серпіні байқалады. Жетекші мамандардың пайымдауында жасөспірімдердің өз-өзіне қол жұмсау педагог-психологтардың баланың мінез-құлқының психологиялық профилін құру дағдыларының жеткіліксіз болуында, оқушылардың көзқарастарын, құндылықтарын, уәждерін, жасөспірімдердің өмір салтын өзгерту дағдыларының жеткіліксіз болуы.

Зерттеу мақсаты: психологиялық диагностика мен түзетудің әдістемелерін қолдану негізінде жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлқын алдын алуда болашақ педагог-психологтар даярлығын қалыптастыру жүйесін әзірлеу. Мәселенің өзектілігі, жоғары әлеуметтік маңыздылығы авторға болашақ педагог-психологты психологиялық денсаулықты дамыту және оқушылардың суицидтік мінез-құлқының алдын алу тұрғысынан даярлауды жетілдіру жолдарын анықтауға мүмкіндік берді. Жүргізілген жұмыстың табыстылығы әзірленген материалдардың өңірлік айырмашылықтарды ескерумен; профайлинг құралдарын тәжірибеде пайдалану дағдыларын дамытуға бағытталуымен; әлеуметтік тәрбие институттарының өзара іс-әрекетін ұйымдастыруға, қоғамдық қолдауға бағдарлануымен; бағдарламаның іске асырылуын мониторингтеу және бағалау жүйесінің әзірленуімен негізделген.

Зерттеу нәтижелері мен тұжырымдар және жасалған ғылыми-әдістемелік ұсыныстарды педагог-психологтардың, сынып жетекшілерінің, әлеуметтік педагогтардың жұмыс тәжірибесінде,

болашақ мамандарды даярлау процесінде, сондай-ақ, олардың біліктілігін арттыру жүйесінде қолдануға болады.

Кілтті сөздер: алдын-алу, суицид, жасөспірімдер, педагог-психолог, даярлық, қалыптастыру.

Кіріспе

Қазіргі әлемде қарқын дамып келе жатқан әлеуметтік өзгерістер психологиялық-педагогикалық проблемалардың барлық шеңберін де өзекті етеді, олар шешуді талап ететіні анық. Әлемдік қоғамдастықтың осындай өзекті мәселелерінің бірі, әсіресе балалар мен жасөспірім жастағы оқушыларға қатысты – суицид мәселесі болып табылады [1].

Жасөспірімдердің суицидтік көріністерін талдай келе, бұл жастағы суицидтік мінез-құлық ересектердегі мінез-құлықпен ұқсастық болғанмен, десекте өзіндік айырмашылығы бар екенін көрсетеді [2; 3]. Яғни, өсіп келе жатқан ағзаға және оның қалыптасу кезеңіндегі жеке тұлғаға тән физиологиялық және психологиялық механизмдердің ерекшелігіне байланысты [4].

Жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлық ең бастысы олардың суицидтік белсенділіктің көрінісі болып табылады. Оған суицидтік ойлар, ниеттер, мәлімдемелер, қауіптер, суицидтік әрекеттер мен әрекеттер кіреді. Шынайы суицидалды мінез-құлықпен өз-өзіне қол жұмсау ниеті бірден пайда болмайды, кейде ұзақ уақытты қажет етеді, яғни адам бұл әрекетті ойланп, арнайы «жоспарлайды» [5;6].

Демек, көмелетке толмағандардың өзіне-өзі қол жұмсауға бейімділігінің өсу көрсеткіштері суицидтік мінез-құлықты жасөспірімдердің психологиялық бейіндеу мен түзетудің теориялық-әдіснамалық негіздерін әзірлеу қажеттілігін айқын дәлелдейді.

Осыған байланысты болашақ педагог-психологты оқушылардың суицидтік мінез-құлық алдын-алу жұмыстарына дайындау міндеттерін алдыңғы қатарға шығарады, өйткені превентивтік жұмыстар - қазіргі жағдайда ерекше орынға иеленген және ең тиімді жұмыс формасы ретінде қарастырылады.

Материалдар мен әдістер

Бастапқы (алғашқы) ақпаратты жинақтау әдістер қатарында Қазақстандағы жасөспірімдер арасындағы суицид проблемасына арналған мақалалар болып табылады [7; 8]. Соңғы 8–10 жылда осы мәселе бойынша жарияланымдар саны едәуір өсті, өйткені бұл мақалалардың авторлары біздің мемлекетіміздің түрлі аймақтарындағы мамандар болып табылады және аталмыш мәселені әртүрлі «позициядан» қарастырып, сондықтан мұндай

дереккөздерді зерделеу барысында белгілі дәрежеде аталмыш мәселенің ауқымын анықтауға мүмкіндік береді [9-11].

Тәжірибелік-зерттеу жұмыстарының мақсаты мен қойылған міндеттеріне сәйкес мәселені шешуде мынадай зерттеу әдістерді пайдалану жоспарланған:

1) сауалнама (болашақ педагог-психологтардың аталмыш мәселе тұрғысынан дайындығының нақты жай-күйін айқындау үшін); 2) тестілеу (кәсіби құзыреттерінің қалыптасу деңгейлерін айқындау үшін «бастапқы қимасын» алу, сондай-ақ жүргізілген эксперименттік жұмыстың қорытындылары бойынша кәсіби құзыреттерінің қалыптасу деңгейлерін анықтау); 3) педагогикалық модельдеу; 4) эксперимент; 5) студенттердің жазбаша және ауызша жауаптарын, орындалған СӨЖ тапсырмаларын және тәжірибелік-эксперименттік жұмыс қорытындылары бойынша сараптама жасау, болашақ мамандардың жасақтаған портфолиосын талдау.

Нәтижелер және оларды талқылау

Болашақ педагог-психологты біздің зерттеп жатқан қызметке дайындау процесі, біздің пайымымызда, яғни олардың өз-өзіне қол жұмсауға бейім оқушылармен жұмыс жасауға кәсіби даярлығын сапасын жақсарту кезеңдік сипатта қол жеткізуге болады.

Десекте болашақ педагог-психолог оқушылар арасындағы суицидтің алдын алу мәселелері бойынша кәсіби даярлығын жоғары деңгейде қалыптасуының басты құралы болатын, жоғарыдағы міндеттерді шешуге бағытталған элективті курстарды енгізуді талап етеді.

Осыған байланысты біз тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында сынақтан өткен «Психологиялық денсаулықты сақтау және суицидті алдын алу» тақырыбында арнайы курстың бағдарламасын әзірледік (1-кесте). Бұл курс студенттерде туындайтын көптеген мәселелерді ашады, өйткені курстың мазмұны балалардағы жеке қасиеттердің даму ерекшеліктерін, психологиялық денсаулықтың көрсеткіші болып табылатын жан саулығын қамтамасыз ету жолдары мен диагностикалық құралдарымен таныстырады. Сонымен бірге болашақ маман иелерін оқушылар мен ересектер және басқа балалармен қарым-қатынасын реттеуге; баланың мектепке психологиялық дайындығының қалыптасуын, өз ойларын ұжымда нақты жеткізу арқылы депрессиядан шығару арқылы суицидтің алдын алу, сонымен қатар студенттердің топта жұмыс істеу қабілетін жетілдіруге, өз пікірін ұжымның пікірімен үйлестіруді, дау-дамай жағдайларды шешу білігі мен дағдыларын дамытады.

Ұсынылып отырған элективті курстың мақсаты – педагог-психологтың негізгі қызметін жүзеге асыруға ғылыми көзқарасты қалыптастыру,

оқушылардың психологиялық саулығын дамыту мен жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлқының көрінісі мен ерекшеліктерін түсіну, болашақ мамандардың практикалық дағдыларын дамыту.

Бағдарлама бойынша лекцияға – 15 сағат, практикалық сабақтарға 30 сағат, оқытушының басшылығымен орындалатын студенттің өздік жұмыстарына – 45 сағат және СӨЖ-ге – 45 сағат бөлінген болатын.

Кесте 1 – «Психологиялық денсаулықты сақтау және суицидті алдын алу» арнайы курсының мазмұны»

№	Тақырыптар мен модульдердің атауы	Практикалық сабақтардың тақырыптары				
			Лекция	Практика	СӨЖ	СӨЖ
1	Психологиялық денсаулықты сақтау, суицидті алдын-алудың мақсаты мен міндеттері	Мектептегі тұлғааралық қарым-қатынастар суицидтің түртікісі ретінде	1 1	2 2	3 3	3 3
2	Психологиялық саулық ұғымы және суицидті алдын-алу	Суицидті алдын алу мақсаты мен міндеттері	1 1	2 2	3 3	3 3
3	Оқушылардың психологиялық саулығын қалыптастырудың жаңа технологиялары	Суицидті алдын алуға жаттығулар мен тренингтер	1 1	2 2	3 3	3 3
4	Жасөспірімдердің суицидалды мінез-құлқын алдын алу мен мазасызданудың пайда болуы	Жасөспірімдер арасындағы суицидті алдын алу жолдары	1 1	2 2	3 3	3 3
5	Жасөспірімдік кезеңіндегі дау-дамайлар	Жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлықтары: түрлері, ерекшеліктері, сипаттамасы	1 1	2 2	3 3	3 3
6	Психологиялық саулық пен суицидтік мінез-құлыққа әсер ететін факторлар	Ата-аналар тарапынан балалардың суицидтік мінез-құлқының алдын-алу	1 1	2 2	3 3	3 3
7	Психологиялық саулық пен суицидтік мінез-құлықты алдын-алу бойынша ғалымдардың зерттеулері	Суицидке әкелетін көрсеткіштер	1 1	2 2	3 3	3 3
8	Психологиялық саулық диагностикасы мен суицидтің алдын алуды зерттеу	Оқушылардың психологиялық саулығын диагностикалау	1 1	2 2	3 3	3 3
9	Оқушыларға емдеу-профилактикалық көмек берудің негізгі қағидалары	Суицид-девиантты мінез-құлықтың көрінісі ретінде	1 1	2 2	3 3	3 3
10	Оқушылардың суицидтік мінез-құлқының алдын-алу бағдарламасы	Суицидтік көріністердің жіктелуі	1 1	2 2	3 3	3 3

11	Психологиялық саулықты арттыру бойынша жұмыс бағыттары мен түрлері (Тренингтер, гимнастика, жаттығулар т.б.)	Постсуицидтік мінез-құлықтың типологиясы	1 1	2 2	3 3	3 3
12	Суицидалды әрекеттер және оларды алдын-алу	Суицидтің алдын-алу бойынша профилактикалық жұмыстар	1 1	2 2	3 3	3 3
13	Суицид және суицидалды синдром жайлы түсінік	Суицидті зерттеу және деректер жинақтау	1 1	2 2	3 3	3 3
14	Инклюзивті балалардың ерекшеліктері	Сенсорлық бұзылуы бар балалардың жалпы білім беру процесіне қосу	1 1	2 2	3 3	3 3
15	Инклюзивті балалардың психологиялық саулығы және оны сақтау мәселелері	Ақыл-ой кемістігі бар балаларды жалпы оқу-тәрбие үдерісіне қосу ерекшеліктері	1	2	3	3
Барлығы			115	330	445	445

Аталмыш курс 2020–2021 оқу жылы барысында БВ011-Педагогика және психология мамандығының 2 курс студенттеріне жүргізілді.

Болашақ педагог-психологты даярлауды онтайландыру үшін біз дәрістер барысында оқу ақпаратының әртүрлі құралдары мен көздерін, атап айтқанда: оқу кітаптары (оқулықтар, оқу және оқу-әдістемелік құралдар, хрестоматиялар, анықтамалық басылымдар, электрондық тасығыштардағы ақпарат көздері), көрнекі құралдар (кестелер, плакаттар, модельдер және т.б.), оқытудың аудиовизуалды құралдарын кеңінен пайдаландық.

Лекциялар барысында жасөспірім оқушылардың психологиялық саулығы мен суицидтік мінез-құлықты алдын-алу бойынша теориялық мәселерге байланысты көптеген сұрақтар туындап отырды.

Сондықтан дәрістер барысында ақпараттық-дамытушылық (дәрістер, оқу фильмдерін көрсету, мультимедиа құралдарын пайдалану, өзіндік жұмыс); проблемалық-іздістіру (оқу дискуссиясы, зерттеу жұмысы, шағын топтармен жұмыс істеудегі ұжымдық танымдық іс-әрекет); шығармашылық-өнімді (вариативті жаттығулар, жағдайларды талдау, іскерлік ойындар) оқыту әдістері пайдаланылды.

Ал практикалық сабақтардың барысында белсенді мен интербелсенді оқыту әдістері (рөлдік ойын, проблемалық семинарлар, ми шабуылы, ойын жобалау әдісі) ең тиімді болып табылды, өйткені студенттер оқытушымен диалогқа түседі, танымдық процеске белсенді қатысып, суицидтік мінез-құлық оқушылармен диагностика және түзету жұмыстар бойынша шығармашылық, ізденіс, проблемалық тапсырмаларды орындайды.

Осыған байланысты проблемалық тапсырмалардың келесі түрлері ерекше маңызға ие болды: 1) іздестіру-ойын (әр түрлі ойлауды, шығармашылық қиялды және т. б. дамытуға бағытталған), мысалы, «Суицидті алдын-алудың мақсаты мен міндеттері» тақырыбы аясында студенттерге бірқатар шығармашылық тапсырмалар ұсынылды: бейнероликтерді талқылау (мектептегі буллинг жайлы «Тесто Kids», «Мен осылай өмір сүре алмаймын» бейнебаяндар) және алынған ақпарат негізінде оқушылардың суицидтік ойларын жеңуге арналған ұсыныстарды құрастыру; жасөспірім-оқушылардың суицидтік мінез-құлқының ерекшеліктері, қауіп факторлары және осы жағдайдан шығу жолдарын моделдеуге, яғни кәсіби құзыреттерін арттыру бойынша жұмыс жоспарын әзірлеу. Ал, «Жасөспірімдер арасында суицидті алдын алу жолдары» тақырыбы бойынша ізденіс бағыттағы тапсырма берілген болатын: жасөспірімдер арасында суицидтік мінез-құлқының алдын-алу бойынша тренингтік сабақ жоспарын құру.

«Жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлқы: түрлері, ерекшеліктері, сипаттамалары» тақырыбы шеңберінде бірқатар ізденіс-зерттеу бағытындағы тапсырмалар көзделген болатын: а) «қауіп-қатер тобындағы» балаларды анықтау; ә) қиын жағдайға тап болған немесе дағдарыс жағдайындағы білім алушының отбасымен жұмыс жоспарын құру; б) шұғыл көмек көрсету, баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету, күйзеліс жағдайын алдын-алу бойынша жұмыс.

2) коммуникативтік-ізденіс бағыты бойынша (мұғалімдермен, достармен және оқушының ата-аналарымен тікелей және жанама қарым-қатынас жағдайында онтайлы шешім, қажетті стратегияны табуға арналған), мысал ретінде «Психологиялық денсаулық пен суицидтік мінез-құлққа әсер ететін факторлар» тақырыбы бойынша ұсынылған тапсырма мектеп ұстаздары, мектеп психологы, ата-аналардың көрсетілген тақырып аясында бірлескен жұмыс формаларының жобалау (сынып сағаттар, дөңгелек үстелдер, ток шоу және т.б.)

3) «Психологиялық денсаулықты диагностикалау және суицидтің алдын алуды зерттеу» тақырыбы бойынша студенттерге коммуникативтік-бағыттағы (әлеуметтік, оқу міндеттерін шешуге дайындығын қалыптастыруды көздейтін) оқушының мінез-құлқын реттеу қабілетін қалыптастыру бойынша жеке және топтық жұмыс жоспарын әзірлеуге тапсырмалар ұсынылған; өзін-өзі қорғау сезімін тәрбиелеу, бақытты болу қабілетін дамыту; әлеуметтік қолдау іздестіру, өзін-өзі бағалау мен жеке тұлғалық өз-өзін қабылдауын арттыру және эмпатиясын дамыту жіне т.б.

4) танымдық-іздестіру (пәнаралық білімді біріктіруге, кешенді білім мен іскерлікті қалыптастыруға бағытталған). Мысал ретінде, «Мектептегі

тұлғаралық қарым-қатынастардағы суицид себептері» тақырыбындағы практикалық сабақ барысында студенттер бірқатар ғылымдар тұрғысынан (Философия, физиология, психология, әлеуметтану, педагогика) отандық және шетелдік әдебиеттегі жинақталған мәселенің тарихи аспектілерін зерделеу, оқушылардағы суицидтік мінез-құлқының себеп-салдарын анықтау; суицидтік мінез-құлқының көптеген тұжырымдамаларына сипаттама беру тапсырмалары қарастырылған; сонымен қатар мектеп мұғалімдерімен, ата-аналар және қоғамдық тәрбиешілермен бірлескен жұмысында алынған ақпаратты қолдану жолдарын модельдеу.

5) арнайы ізденіс тапсырмалары (оқушылардың психологиялық денсаулығын диагностикалау, оқушыларға емдік-профилактикалық көмек көрсету қағидаларын қолдану, суицидті зерттеу және деректер жинау және т.б. мәселелер бойынша дағдыларын қалыптастыруға бағытталған) педагог-психологтың іс-әрекет алгоритмін әзірлеуге бағытталған, тәуекел тобына жататын оқушыларды анықтау бойынша жұмыстар т.б. Бұл тапсырмалар оқушылардың психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесін олардың жас және дербес ерекшеліктерін ескере отырып жалпы іс-әрекет жоспарын әзірлеуді (оқушылардың суицидтік мінез-құлқының алдын-алу үшін жасалған бағдарлама немесе жұмыс жоспары) көздейтін. Көмелетке толмаған оқушылардың бейімделуін анықтаудағы негізгі диагностикалық әдістемелерді қолдану дағдылары; суицидті анықтау әдістемесін, түрлі кілттерді қолдану әдістемесін, суицидтік тәуекел карталарын әзірлеу, Д. Рассел мен М. Фергусонның субъективті оқшаулану сезімін диагностикалау, САН әдістемесін, ПДТ деңгейін (психодиагностикалық тест) және т. б.

ЖОО білімгерлердің суицидтік мінез-құлқының алдын алу бойынша жұмысқа даярлығын қалыптастыру процесінің маңызды шарты ретінде болашақ маман иелерінің балалар және олардың ата-аналарымен зерттелетін аспектіде педагогикалық қарым-қатынасы болып табылады, бұл студенттерді білім беру мекемелерінде белсенді практикалық іс-әрекетте болуды және оқытудың белсенді түрлерін (қарым-қатынас тренингтері, іскерлік және рөлдік ойындар, педагогикалық жағдайларды талдау және т.б.) іске асыру кезінде ғана болатыны дәлелденді.

Бұл мақала AP09259839 «Жасөспірімдердің суицидтік мінез-құлқын түзету және психологиялық бейімдеу жүйесін ұйымдастыру» атты ғылыми-зерттеу жобасын жүзеге асыру бойынша орындалған жұмыстар негізінде дайындалды.

Қорытынды

Заманауи мектеп жағдайында оқушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу педагог-психологтар тарапынан ұйымдастырылып және жүзеге асырылатынын ескере отырып, біз мектеп оқушылармен суицидтік мінез-құлықты алдын-алудағы болашақ мамандарды даярлығын қамтамасыз ететін арнайы курс әзірледік.

Бұл технологияны қолдану нәтижесі болашақ психологтың мектеп оқушыларымен суицидті алдын-алу бойынша жұмысқа даярлығын қалыптастыру болып табылады. Осыған орай, аталмыш даярлықты оқушылардың суицидтік мінез-құлқының алдын-алу аясында мұғалімдер, ата-аналар мен басқа мамандармен бірлесе отырып тиімді өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін интегративті жеке тұлғалық сапа ретінде және тығыз байланысқан мотивациялық-тұлғалық, когнитивті-танымдық және тиімді-практикалық компоненттер жиынтығы ретінде қарастырамыз.

Оқушылардың суицидтік мінез-құлқының алдын-алу жұмысына болашақ педагог-психологтың даярлығын қалыптастыру процесі оны ұйымдастырудың формалары мен әдіс-тәсілдері бірлігінде басты педагогикалық шарттарын есепке алу негізінде жүйелік сипатта ұйымдастыруды қажет етеді: ЖОО-ның оқу-тәрбие процесінің барлық мүмкіндіктерін пайдалану; ЖОО-ның оқыту бағдарламасына алдын алу-түзету жұмыстарының практикалық қолданбалы бағытындағы білімдер мен технологияларын интеграциялауға ықпал ететін арнайы курстарды енгізу; студенттердің кәсіби дайындық процесінде зерттеу даярлығын қалыптастыруға бағытталған іс-әрекетке тәжірибеде бейімделуі болашақ маман иелерін педагог-психологтың талапқа сай іс-әрекетін игеруге мүмкіндік береді.

Қорытындылар мен алынған нәтижелер негізінде суицидтік мінез-құлықты жасөспірімдермен болашақ педагог-психологтың даярлық деңгейін жетілдіру шарттары айқындалды, педагог мамандардың (сынып жетекшілері, пән мұғалімдері, әлеуметтік педагогтар) ішкі істер және денсаулық сақтау органдарының қызметкерлерімен өзара әрекеттесуінің моделі ұсынылады; психологтар, жалпы білім беретін мектептердің педагогтары үшін біліктілікті арттыру курстарының бағдарламалары әзірленеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Бовина, И. Б.** Профилактика суицида в подростковой и молодежной среде: размышляя над опытом западных моделей // Электронный журнал «Психологическая наука и образование». – 2013. – № 2. – С. 214–227. – URL: www.psyedu.ru/.

2 Психологические аспекты детского суицида : технологии профилактики : Сборник материалов международной научно-практической конференции / Сост. И науч. ред. Н. Ю. Синягина, Н. В. Зайцева, Е. Г. Артамонова. – М. : АНО ШНПРОЦ, 2013. – 99 с.

3 **Веселкова Е. А., Века, Л. М.** Психологические аспекты подросткового суицида : методическое пособие. – Барнаул, 2006. – 73 с.

4 **Зотов, М. В.** Суицидальное поведение : механизмы развития, диагностика, коррекция. – СПб., 2006. – 144 с.

5 Суицидальное поведение подростков. Методические рекомендации. / Авторы-составители: Л. К. Стадухина, Н. В. Петрова, Е. Л. Норкина, О. А. Маркова, М. Ю. Бондаренко. – Йошкар-Ола, 2013. – 50 с.

6 **Тормосина, Н. Г.** Психологическая профилактика аутодеструктивного поведения в подростковом возрасте : автореф. дисс. канд пс. н. – Пятигорск, 2013. – 23 с.

7 <https://inbusiness.kz/ru/news/3805-chelovek-v-kazahstane-sovershili-suicid-v-2019-godu>. [Электронный ресурс].

8 Исследование распространенности, глубинных причин и факторов риска и защиты в области суицида и суицидальных попыток в Республике Казахстан. – Астана, Детский фонд ООН (ЮНИСЕФ) в Республике Казахстан, 2014. – 108 с.

9 http://workingminds.org/images/SPRC_Gatekeeper_Matrix.pdf. [Электронный ресурс].

10 **Morese R., Longobardi, C.** Suicidal ideation in adolescence : a perspective view on the role of the ventromedial prefrontal cortex // *Frontiers in psychology*. – 2020. – Т. 11. – P. 713.

REFERENCES

1 **Bovina, I. B.** Jasóspirimder men jastar arasynda sýysidtiń aldyn alý: batystyq modelderdiń tájiribesi týraly oılay [Bovina I.B. Suicide prevention in the adolescent and youth environment: reflecting on the experience of Western models]. In «Psihologialyq ғылым jáne bilim» elektronny jýrnaly. – 2013. – № 2. – P. 214–227. [Electronic resource]. – Access mode: www.psyedu.ru/

2 Balalar sýysidiniń psihologialyq aspektileri: aldyn alý tehnologialary : Halyqaralyq ғылым-praktikalıq konferensia materialdarynyń jınaғы [Psychological aspects of child suicide : prevention technologies : Collection of materials of the international scientific and practical conference] / Qurast. Jáne ғылым. red. N. Iy. Sinágina N. V. Zaisev, E. G. Artamonova. – Moscow : ANO SHNPROS 2013. – 99 p.

3 **Veselkova, E. A., Veka, I. M.** Jasóspirimder sýısidiniń psihologialyq aspektileri : ádistemelik qural.[Psychological aspects of adolescent suicide : a methodological guide] – Barnaýl, 2006. – 73 p.

4 **Zotov, M. V.** Sýısidtik minez-qulyq : damý mehanızmderi, diagnostika, túzety [Suicidal behavior : mechanisms of development, diagnosis, correction]. – St. Peterburg, 2006. – 144 p.

5 Sýısidtik minez-qulyq jasóspirimder : Ádistemelik usynymdar.[Suicidal behavior of adolescents : Methodological recommendations] / Avtorlary-qurastyryshlyar : L. K. Stadyhina, N. V. Petrova, E. L. Norkina, O. A. Markova, M. Iy. Bondarenko. – Ioshkar-Ola, 2013. – 50 p.

6 **Tormosina, N. G.** Jasóspirim kezindegi aýtodistrýktivti minez-qulyqtań psihologialyq aldyn-aly [Tormosina N. G. Psychological prevention of autodestructive behavior in adolescence]: referat. diss. kand ps. n. – Pátigorsk, 2013. – 23 p.

7 <https://inbusiness.kz/ru/news/3805-chelovek-v-kazahstane-sovershili-suicid-v-2019-godu>. [Electronic resource].

8 Qazaqstan Respýblikasynda sýısid jáne sýısid áreketteri salasynda taralyú, teren sebepteri men qaýıp faktorlary men qorǵansyn zertteý [Research of prevalence, underlying causes and risk factors and protection in the field of suicide and suicide attempts in the Republic of Kazakhstan]. – Astana : Qazaqstan Respýblikasyndaǵy BUU Balalar Qory (IÝNISEF), 2014. – 108 p.

9 http://workingminds.org/images/SPRC_Gatekeeper_Matrix.pdf. [Electronic resource].

10 **Morez, R., Longobardi, S.** Jasóspirim kezindegi sýısidtik oılar : qarynshalyq aldyn-ala kortekstiń róline perspektivalyq kózqaras [Morese R., Longobardi C. Suicidal ideation in adolescence : a perspective view on the role of the ventromedial prefrontal cortex]. In Psihologia shekaralary. – 2020. – T. 11. – P. 713.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

*Ж. З. Торыбаева

Международный Казахско-Турецкий университет имени Х. А. Ясави, Республика Казахстан, г. Туркестан.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА К ПРОФИЛАКТИКЕ СУИЦИДАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ

Поскольку проблема суицида в мировом масштабе занимает ведущие позиции. В этой связи в РК реализуется ряд проектов и программ, однако, по данным Генпрокуратуры РК прослеживается динамика роста подросткового суицида. Проблема видится: в отсутствии у специалистов навыков составления психологического профиля подростков суицидального поведения, отсутствие у них навыков изменения установок, ценностей, мотивации, образа жизни подростков.

Цель исследования: разработка системы подготовки будущих педагогов-психологов к профилактике суицидального поведения подростков на основе использования психологических методик диагностики и коррекции.

Актуальность, высокая социальная значимость проблемы позволили автору выявить пути совершенствования подготовки будущего педагога-психолога в ракурсе развития психологического здоровья и превенции суицидального поведения учащихся. Успешность проводимой работы обусловлена ориентированностью разработанных материалов с учетом региональных различий; направленностью на развитие навыков практического использования инструментов профайлинга; ориентированностью на организацию взаимодействия социальных институтов воспитания, общественную поддержку; разработанностью системы мониторинга и оценки реализации программы.

Результаты исследования, сформулированные на их основе научно-методические рекомендации могут быть использованы в практике работы педагогов-психологов, классных руководителей, социальных педагогов, в вузовском процессе профессиональной подготовки будущих специалистов, а также в системе повышения их квалификации.

Ключевые слова: профилактика, суицид, подростки, поведение, педагог-психолог, готовность, формирование.

*J. Z. Torybayeva

Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Republic of Kazakhstan, Turkestan.

Material received on 10.12.21.

FORMATION OF THE READINESS OF THE FUTURE TEACHER-PSYCHOLOGIST FOR THE PREVENTION OF SUICIDAL BEHAVIOR IN ADOLESCENTS

Since the problem of suicide takes the leading positions on a global scale. In this regard, a number of projects and programs are being implemented in the Republic of Kazakhstan, however, according to the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan, the dynamics of the growth of adolescent suicide can be traced. The problem is seen: in the absence of the specialists' skills in drawing up a psychological profile of adolescents of suicidal behavior, their lack of skills to change attitudes, values, motivation, and lifestyle of adolescents.

Aim of the study: development of a system for training future teacher-psychologists for the prevention of suicidal behavior in adolescents based on the use of psychological methods of diagnosis and correction.

The relevance, high social significance of the problem allowed the author to identify ways to improve the training of a future teacher-psychologist in terms of the development of psychological health and the prevention of suicidal behavior of schoolchildren. The success of the work carried out is due to the orientation of the developed materials, taking into account regional differences; focus on developing skills in the practical use of profiling tools; focus on the organization of interaction of social institutions of education, public support; the development of the monitoring and evaluation system for program implementation.

The research results, formulated on their basis, scientific and methodological recommendations can be used in the practice of teachers – psychologists, class teachers, social teachers, in the university process of professional training of future specialists, as well as in the system of improving their qualifications.

Keywords: prevention, suicide, adolescents, behavior, teacher-psychologist, readiness, formation

FTAMP 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/RSLQ7894>

***М. С. Утегенова¹, Г. К. Шолпанқұлова²,
Б. А. Нурмагамбетова³, Б. Г. Сарсенбаева⁴**

^{1,2}Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.;

^{3,4}Павлодар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ-БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ТАБЫСТЫЛЫҒЫН ДАМУ ТУРАСЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ДӘРЕЖЕСІ

Қазіргі қоғам халықтың әр түрлі топтарын әлеуметтік-психологиялық қолдау жүйесін дамытуды өте қажет етеді. Балалық шақтағы құқықбұзушылық пен жасөспірімдердің нашақорлығы артып келеді, компьютерлік тәуелділік пен балаларда «виртуалды» агрессия жиілеп барады, жас ұрпақта жалпы адамзаттық құндылықтар жүйесі бұзыла бастады (қарым-қатынас мәдениеті, толеранттылық, жанашырлық қабілеті, мұқтаж адамдарға көмекке келу ниеті). Бұл мәселелерді шешу мамандандырылған мамандардың – әлеуметтік педагогтардың кәсіби көмегінің мүмкін емес. Сондықтан осы мәселелерді шешу үшін мектептерге жоғары білікті, кәсіби табысты әлеуметтік педагог қажет.

Болашақ әлеуметтік педагог динамикалық ақпараттық және педагогикалық кеңістікті бағдарлауы керек және инновациялық технологияларды енгізуге, мектеп оқушыларына интегративті білім беруге дайын болуы керек. Мұндай кәсіби дайындық болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби қалыптасуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Бұл мақалада инновациялық білім беру ортасы жағдайында болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығын дамыту мәселелері қарастырылады. Шетелдік және отандық авторлардың кәсіби табыстылығының маңызды және мазмұнды сипаттамаларын көрсететін ғылыми еңбектері талданады. Теориялық талдау, нақтылау, жалтылап, жүйелеу әдістері арқылы

болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығының дамуы бірқатар факторларға байланысты деген қорытынды жасалды.

Кілтті сөздер: инновациялық білім беру ортасы, кәсіби табыстылық, болашақ әлеуметтік педагогтар, болашақ мамандар, қабілеттер, кәсіби құзыреттілік, мотивация.

Кіріспе

Қазіргі таңда еліміз қарқынды даму үстінде болғандықтан, білім саласында да сан алуан өзгерістер енгізілуде. Қазақстан Республикасының президенті Қ. Тоқаев «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» деген тақырыппен халыққа жолдауында [1] шикізатқа байланған менталитеттен бас тартып, экономиканы әртараптандыру қажеттілігіне баса назар аударады, яғни біздің мемлекетіміздің болашағы интеллектуалды әлеует, жоғары технологиялардың, ғылымның даму деңгейімен анықталатынын нақты атап өткен. 2020–2025 жылдарға арналған білім мен ғылымды дамытудың жаңа мемлекеттік бағдарламасына сәйкес, Қазақстан зияткерлік қоғам құру жолына түсті. Бұл қоғам, саяси және экономикалық механизмдер, өндірістік, әлеуметтік, білім беру, инновациялық салаларды жоғары интеллект және адал еңбек ететін адам басқаратынын атап өтіп, білім беру үдерісі мен мазмұнына жаңа талаптар қояды [1].

Өркениеттің шетінде тұрған ел ретінде Қазақстан бүгінде жаңа буын кадрларының ағынына аса мұқтаж.

Қазіргі жағдайда болашақ педагогтер шығармашылық ойлау және инновациялық қызметке, кәсіби мәселелерді шешудің тәуелсіздігі мен тиімді шешімдеріне, зияткерлік біліктілікке ие болуы керек. Осы орайда, бүгінгі таңда жоғары білім беру ұйымдарының алдында тұрған маңызды міндет болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби қабілеттерін дамыту, олардың кәсіби әлеуетін қалыптастыру, болашақ педагогикалық және кәсіби қызметінде олардың білімі мен дағдыларын қолдануға дайындық бойынша жұмыстың тиімді тәсілдерін іздеу болып табылады.

Болашақ әлеуметтік педагог динамикалық ақпараттық және педагогикалық кеңістікті бағдарлауы керек және инновациялық технологияларды енгізуге, мектеп оқушыларына интегративті білім беруге дайын болуы керек. Мұндай кәсіби дайындық болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби қалыптасуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Қазіргі қоғам халықтың әр түрлі топтарын әлеуметтік-психологиялық қолдау жүйесін дамытуды өте қажет етеді. Балалық шақтағы құқықбұзушылық

пен жасөспірімдердің нашақорлығы артып келеді, компьютерлік тәуелділік пен балаларда «виртуалды» агрессия жиілеп барады, жас ұрпақта жалпы адамзаттық құндылықтар жүйесі бұзыла бастады (қарым-қатынас мәдениеті, толеранттылық, жанашырлық қабілеті, мұқтаж адамдарға көмекке келу ниеті). Бұл мәселелерді шешу мамандандырылған мамандардың - әлеуметтік педагогтардың кәсіби көмегінің мүмкін емес.

Сондықтан осы мәселелерді шешу үшін мектептерге жоғары білікті, кәсіби табысты әлеуметтік педагог қажет.

Осыған байланысты қазіргі **инновациялық-білім беру ортасы жағдайында кәсіби табыстылығын дамыту мәселесі** ерекше өзекті болып табылады.

Бұл зерттеулердің нәтижелері елдің ұзақ мерзімді кезеңдегі әлеуметтік-экономикалық дамуын болжауда, мемлекеттік саясатты қалыптастыруда үлесін қосатыны анық. Әсіресе студенттермен жұмыс істейтін педагогтар үшін, табысты үйлесімді тұлғаны оқыту үшін сілтеме бола алады. Болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығының даму деңгейін біліп, кәсіби шеберлікті жетілдіруге немесе өзін-өзі бағалауды, талап қою деңгейін, даму бағытын таңдауды қалыптастырады.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Инновациялық білім беру ортасы жағдайында мектептерді заманауи қайта құру, білім беру инновациялары мен тұжырымдамаларының мазмұны мен деңгейі бойынша әр түрлі әзірлеу білім беру саласындағы түбегейлі өзгерістерге тез бейімделе алатын кәсіби, мобильді, шығармашыл әлеуметтік педагогтардың қажеттілігін анықтайды. Бұл – өзгеріп жатқан оқу процесіне оңай қосылу, кәсіби қызметте құзыретті болу мүмкіндігі және педагогтың кәсіби маман ретіндегі табыстылығының әмбебап көрсеткіші.

Әлеуметтік педагогтарды даярлау ерекшеліктерін талдау барысы әлеуметтік-педагогикалық дайындық мазмұнын жобалау бойынша А. Б. Абибуллаева, Р. И. Бурганова, Г. Ж. Менлібекова және А. Н. Тесленко; әлеуметтік педагогтарды даярлау тарихы мен тәжірибесі бойынша Ш. Т. Таубаева, И. Р. Халитова, А. Б. Айтбаева; болашақ әлеуметтік педагогтарды әлеуметтену технологияларын меңгеру А. С. Мағауова жұмыстарында зерделенді [2, б. 80].

Бүгінде отандық ғалымдардың зерттеген әлеуметтік педагогтарды даярлау мәселелері бойынша еңбектері үлкен мәнділікке ие. Мәселен, Р. И. Бурганова олардың кәсіби дайындығының үрдісін зерттеді, болашақ әлеуметтік педагогтың студент жастармен жұмысқа дайындығын қалыптастырудың мазмұнын теориялық тұрғыдан негіздеп, әдістемесін әзірледі [3, б. 168].

Кәсіби табыстылығын дамыту мәселесінің жеткіліксіз зерттелгендігін айта кеткен жөн. Жоғары мектепте болашақ әлеуметтік педагогтердің кәсіби қалыптасуының әртүрлі аспектілерін қарастыратын диссертациялық зерттеулер мен монографияларда аталмыш мәселе кәсіби сәйкестілік (Л. Б. Шнейдер), мәдени сәйкестілік тұжырымдамасы (А. С. Запесоцкий), кәсіби идеалын қалыптастыру жүйесі (Д. Ертарғынқызы) мәселесі аясында қарастырылады.

Ұзақ уақыт бойы кәсіби табыстылық мәселесі (Фридриха В., Хофмана А., Bhogle S. Murthy V. Bremer T. H. Witting M. A. Fried-Buchalter; Fleming J., Horner M. және т.б.) шетелдік ғалымдардың назарында болды. Қазақстандық ғалымдар да табыстылық мәселесін зерттеуге талпыныс жасады, мысалы А.Қ. Рысбаева өз зерттеуінде «іс-әрекеттің табыстылығы» ертеден қалыптасқан категория екендігі және оның білім беру, оқыту, тәрбие, әлеуметтендіру т.б. негізгі категориялармен тығыз байланысты екенін ашып көрсетеді, оның тұжырымдауына табыстылық ХХІ ғасырдағы педагогика ғылымының басты категориясы болып табылады. Ал А. М. Усенова «әлеуметтік табыстылық» ұғымын философиялық, психологиялық-педагогикалық, гедонистік, аскеттік, интегративтік, субъективтік-объективтік категория ретінде бөліп қарастырды.

Ресейлік ғалымдар да кәсіби табыстылықты, оның детерминанттарын зерттеуге, табысты адамның сипаттамаларын іздеуге талпыныс жасады (О. И. Ефремова, Ю М. Орлов, С. В. Ковалёв, А. Г. Харчев, С. И. Голод және т.б.).

Шетелдік психологияда «табыстылық» ұғымы негізінен жеке құбылысты зерттеу контекстінде қарастырады. В. Фридрих пен А. Хоффманның пікірінше, табысқа бағытталған адамның мінез-құлқы тек қабілеттермен ғана емес, сонымен бірге жетістікке жету деген көзқарастармен, мотивтермен де анықталады. Олардың пікірінше, табысқа жетудің мотивациясының пайда болуында жеке тұлғаның құнды құрылымдары, қол жеткізілген нәрсені бағалау маңызды рөл атқарады. Адам өмірінің кез-келген саласында адамның табыстылыққа бағытталуы әлеуметтік талаптарды (нормаларды, құндылықтарды, стандарттарды) іске асыруға бағытталған саналы және мақсатты мінез-құлықты білдіреді.

Н. Фетер мен Т. Роттер іс-әрекеттің нәтижесі өзінің жетістігі үшін маңызды болған жағдайда ғана адам үшін оң немесе теріс белгіге ие болатынын көрсетеді. Яғни қызметтің нәтижесі психологиялық маңызды болады және егер ол адамның жеке күш-жігеріне байланысты болса, табысты деп түсіндіріледі. Табысқа қанағаттану мен сәтсіздікке қанағаттанбау бақылаудың ішкі деңгейіне пропорционалды өседі.

Зерттеушілер Дж. Аткинсон, В. Джеймс, Т. Дембо, К. Левин, Д. Мак-Клелланд, Г. Мюррей, Х. Хекхаузен, Ф. Хоппе, М. Хорнер және т. б. кәсіби табыстылықтың психологиялық компоненттерін зерттеуге баса назар аударады: өзін-өзі бағалау, талап қою деңгейі, жетістікке жетуге ынталандыру немесе сәтсіздікке жол бермеу [4]. Әр түрлі іс-шараларда табыстылыққа жету-бұл тақырыптың нақты мазмұнына қарамастан кез-келген жағдайда көрінетін тұрақты қажеттілік (Мюррей Г.) және жалпыланған сипатқа ие (Д. Макклелланд). Бұл жағдайда субъектінің тән міндеті – олардың мүмкіндіктері мен шектеулерін қызмет талаптары мен жағдайларына сәйкес келтіру. Ұзақ уақыт бойы адамның табысқа жету қабілеті интеллектінің дамуымен түсіндірілді (Д. Верунг, И. С. Кретов, А. Макримман, Дж. Ровен, Шредер Г.). Осылайша, американдық ғалымдардың пікірінше, жетістікке жету қолданылған күш-жігермен емес, қабілеттердің, білімнің, дағдылардың және икемділіктердің айырмашылығымен байланысты. Табысты мінез-құлық пен іс-әрекет үшін адам білімді жинақтау мен игеруге ғана емес, сонымен бірге қойылған міндеттерді іс білімімен шешуге адамның әлеуетті дайындығын білдіретін құзыреттілік мотивациясын дамыту керек.

Бұл ұстанымның дамуы Д. Гольманның тұжырымдамасы болды, онда табыстылық адамның өз сезімдерін есту, эмоциялардың толқуын бақылау және қиын жағдайда дұрыс шешім қабылдау қабілеті ретінде қарастырылатын эмоционалды коэффициенттің дамуымен анықталады. Д. Гольманның зерттеулерінде ең жақсы IQ деңгейі жоғары қызметкерлер емес, жақсы қарым-қатынас дағдыларын және басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас орнатуды қамтамасыз ететін жоғары EQ бар адамдар екені анықталды.

Кейінірек табыстылықтың себеп-салдарлық өрісі адамның басқа да психикалық сипаттамаларын құрады: мотивация деңгейі, іс-әрекет мақсаттарының сипаты және т.б. адамның жетістігі оның жеке саласында жетістікке жетудің мотивациясының болуына тікелей байланысты екендігі анықталды, оны психологтар әртүрлі жолдармен түсіндіреді: жетістікке жету кезінде өз қабілеттері мен күш-жігерінің жоғары дәрежесін көрсетуге деген ұмтылыс ретінде (Ф. Макклелланд); табыстылық кезінде оның еңбексүйгіштігін мақтан тұту қабілеті ретінде (Дж. Аткинсон); бар белгісіздікті азайтуға деген ұмтылыс ретінде (В. В. Майер); өзіңіз туралы көбірек ақпарат алуға қалай ұмтыласыз (Б. Вайнер) және т.б. Дж. Аткинсон адамның мінез-құлқы мен іс-әрекетіндегі табысты жетістікке жетудің әртүрлі жеке модельдерімен түсіндіреді. Басқа авторлардан айырмашылығы, ол табыстылықтың мотивін жеке тұлғаның басқа құрылымымен және оның құндылық бағдарларымен байланысты емес автономды қажеттілік ретінде

қарастырады. А. Тиллеген жүргізген эксперименттік зерттеуде табысқа деген күштарлық, мақсатқа ұмтылу және мақсатқа жетуге бейімділік 46 % генге байланысты, ал жету қажеттілігі - социогендік қажеттіліктер екендігі дәлелденді. К. Левин мен оның мектебінің зерттеулерінде келесі мәліметтер алынды: табысқа жеткеннен кейін ұмтылыстың деңгейі жоғарылайды, ал сәтсіздіктен кейін ол төмендейді; сол нәтижеге қол жеткізуді кейбір жеке адамдар табысқа жетсе, басқалары сәтсіздік ретінде қабылдайды, яғни жеке талаптардың деңгейі оның нәтижеге қатынасын анықтайды.

Р. Роттер табыстың психологиялық компоненттерінің бірі бақылаудың локусы деп санайды – индивидтің өз өмірінің басқару көздерін негізінен не сыртқы ортадан, не өзіннен көруге басым бейімділігі [5].

К. Роджерс, Р. Чалдини, Д. Карнеги, Н. Хилл, К. Хорней және басқалардың еңбектерінде табыстың әр түрлі психологиялық әдістері ұсынылды. Табысқа жетудің әртүрлі әдістерін әзірлеу әрекеттері бұл құбылыстың еркін басқарылатындығын көрсетті, ал табыстылық оның иесінің авторлық туындысы болып табылады. Қазіргі уақытта табысқа жету мәселесі орыс философиясында, мәдениеттануда, әлеуметтануда, психологияда және педагогикада қарқынды дами бастады (В. С. Агапов, В. И. Андреев, Н. А. Батулин., Е. В. Бондаревская, Н. Н. Власова, А. Н. Воронин., В. С. Гончаров, В. Н. Денисов, А. А. Деркач, С. Т. Джанерьян, Н. В. Кузьмина, В. К. Шаповалов және т.б.) [6,7]

Егер бастапқыда ғалымдардың ғылыми қызығушылығы қызметтің әр түрлі салаларындағы табысқа жету мәселелеріне бағытталса: өндірістік (П. М. Загаинов, В. Г. Зазыкин, В. Н. Кузнецов), әскери (П. А. Корчемный., Л. Г. Лаптев, В. Г. Михайловский, В. Н. Селезнев), ұйымдық (И. В. Перминова), спорттық (Н. Л. Ильина, Р. Л. Кричевский, М. М. Рыжак), брокерлік (Т. В. Корнилова, В. Г. Булычкина, А. П. Корнилов), бұдан кейін зерттеу екіні ауыстырылды. Олар мансаптық табыстың ерекшеліктерімен табыстың психологиялық сипатына, оны анықтайтын факторларға байланысты мәселелерді зерттей бастады (И. Б. Котова, О. С. Канаркевич, А. А. Мигель, Г. Г. Геворкян) [8, б. 56–63].

Тұлғаның кәсіби табыстылығы кері байланыстың болуын болжайды, бұл осы табысты растауда (немесе жоққа шығаруда) көрінеді (К. А. Әбілханова-А. В. Славская Брушлинский, А. Н. Леонтьев, В. А. Петровский, В. Ф. Петренко, А. Г. Шмелев және т. б.). Ол басқалардың жеке нәтижелерін бағалау және жеке іс-әрекет әдістері түрінде, жеке күтулерге, талаптарға үндеу түрінде, сондай-ақ өзін-өзі көрсетудің сәтті (сәтсіз) тәсілдерін бағалау түрінде әрекет ете алады. Адам қызметінің сапасына әсер етуі мүмкін көптеген факторларды (мотивтер, қабілеттер, тұлғаның сипаттамалық

ерекшеліктері, өзін-өзі реттеу жүйесінің ерекшеліктері және басқа құрылымдар) зерделеуге қарамастан, қазіргі уақытқа дейін психологияда субъектінің кәсіби қызметінің табыстылығының алғышарттары туралы нақты түсінік жоқ.

Сонымен, Б. М. Теплов кәсіби қызметтің табыстылығын адамның жеке қабілеттеріне тәуелді екенін көрсетеді. Е. А. Климов қызметтің жеке стилін қызметтің сәттілігінің маңызды факторы деп санайды. Жеке және кәсіби табыстың детерминанттары контекстінде жетістіктердің мотивациясы қарастырылады, ол ұмтылу деңгейі ретінде түсіндіріледі және басқа жеке қасиеттердің көрінісімен байланысты. Бұл мәселені қарастыра отырып, Ю. М. Орлов кәсіби табысты тұқым қуалайтын емес, бірақ бірқатар социогендік факторлардың әсерінен қалыптасатын негізгі әлеуметтік қажеттілік ретінде сипаттайды [9, 10].

И. Б. Котова табыстылыққа жету туралы пікірлер топтық ықпалдың әсерінен дамиды деп санайды, содан кейін олар топтық тиістіліктің шекарасынан «өтеді». О. И. Ефремова осы көзқараспен бөлісе отырып, әлеуметтік орта аясында қалыптасқан бәсекелестік пен жарыс табысқа жеке дайындықты арттыратынын атап өтті. Жеке көзқарас тұрғысынан кәсіби қызметтің табыстылығына әсер ететін факторларды зерттеу Б. Ф. Ломов, Г. М. Зараковский, Е. А. Милерян, К. М. Гуревич, В. А. Бодров, Л. Г. Дикой, М. А. Котик, В. А. Пономаренко және басқалардың еңбектерінде көрініс тапты. Еңбек қызметінің субъектісі жеке тұлғалық құрылымдардың белгілі бір жиынтығымен сипатталатыны анықталды, оған мотивтер, көзқарастар, қалыптасқан субъективті қатынастардың иерархиялық жүйесі, бағдарлау, мінез-құлық және жауап беру әдістері, мінез-құлық ерекшеліктері және кәсіби қызметтегі жеке психологиялық көріністерінің өзіндік ерекшелігін анықтайтын басқа құрылымдар кіреді [11, б. 71–77].

Кәсіби табыстылық бойынша жұмыстарды теориялық талдау (В. А. Бодров А. К. Маркова, А. К. Осницкий, Э. Ф. Зеер және т. б.) оны бағалаудың бірқатар критерийлерін анықтауға мүмкіндік береді: сыртқы (жұмыс тиімділігі; еңбек процесінде адамдармен өзара әрекеттесудің тиімділігі; қызметтегі бастамашылық) және ішкі (еңбек субъектісінің өзінің кәсіби қызметіне қанағаттануы). Қызметтің нақты түрінің өзіндік жетістік критерийлері болуы керек. Белгілі бір қызмет түрінің табысқа жетудің өзіндік критерийлері болуы керек [12, б. 511].

Н. В. Самоукинаның айтуынша, кәсіби қызметтегі табыстылық маңызды мақсатқа жетуде және осы мақсатқа кедергі келтіретін жағдайларды жеңуде немесе өзгертуде көрінеді. Табыстылық деңгейі жеке тұлғаның жеке психологиялық сипаттамаларына, оның аффективті-ерікті саласының

дамуына, танымдық қабілеттеріне, өзін-өзі тану деңгейіне, «мен» қарым-қатынасына, әлемге және өзіне деген сенімділік деңгейіне, бағалау және өзін-өзі бағалау жүйесінің сипатына, талап қою деңгейіне, жетістікке ынталандыруға, ішкі немесе сыртқы бақылау орнына байланысты., құндылық бағдарлары жүйесі, қарым-қатынас дағдылары, өзіне деген сенімділік, өзін-өзі бекітудің дамуы мүмкіндіктер [13, б. 353].

В. П. Каширин және В. А. Сластенин талаптардың деңгейімен кәсіби табыстылығының шарттылығын көрсетеді. Бұл ретте жетістікке жету мотивациясы жеке тұлғаның еріктік қасиеттерімен жүйелі түрде байланыста болуы маңызды, атап айтқанда, бақылаудың ішкі локусымен және жеке себептерімен анықталады. Бұл адамға мінез-құлық пен іс-әрекетте жетістікке жету үшін жауапкершілікті өз мойнына алуға мүмкіндік береді. Бұл идея бұрын айтылған Р.Роттердің ұстанымына жақын.

А. К. Маркова кәсіби қызметте табыстылыққа жету үшін субъектінің қандай мағына салатыны, қандай құндылық бағдарларынан шығатыны, неге бұл мәселемен айналысатыны, өз жұмысына қандай ішкі ресурстар салатыны маңызды екенін анықтады.

Кәсіби табыстылықты бірнеше формада түсіндіруге болады. Біріншіден, тану, белгілі бір кәсіби қоғамдастықтағы адамның танымалдығы. Бұл формада адамның қабілеттерін, оның дарындылығы мен талантын тану баса назар аударады [10, б. 308]. Мұндай жетістікке жету үшін белгілі бір жеке күш қажет. Э. Фромм әр адам жеке тұлғаның ерекше түрін ұсына алуы керек, ол айырмашылықтарға қарамастан бір шартты қанағаттандыруы керек – сұранысқа ие болуы керек. Табыстылыққа бағдарлаудың белгіленген нысаны-танымалдылық бәсекеге қабілетті адамға тән.

Екіншіден, кәсіби табыстылық беделді «басқалармен маңызды» деп танудың бір түрі ретінде қарастырылуы мүмкін. Сонымен қатар, біз жеке тұлғаның селективтілігі, сәттіліктің маңыздылығы және тек өзі үшін тану туралы айтып отырмыз. Бұл жағдайда табыстылықтың маңыздылығын түсіну іс-әрекетке итермелейтін нақты күш ретінде әрекет етеді.

Табыстылықтың үшінші түрі – бұл жеке басының дамуының маңызды шарты ретінде әрекет ететін табысқа жету және өзін-өзі жеңу. Оған жету үшін өзін-өзі жеңу, өзін-өзі анықтау, жеке тұлғаның белгілі бір шығармашылығы қажет. Өз кезегінде, табысқа жету барысында алынған күрделі мәселелерді жеңу тәжірибесі құнды жеке бағаға айналады, соның арқасында адам өзінің күшін іске асыру, бағалау және меңгеру қабілетін көрсетеді. Сондай-ақ, табысқа жету-бұл «жететін» тұлғаға тән табысқа шақыру. Адамның өзін-өзі тануы мен өзін-өзі жүзеге асыруы іс-әрекеттің нәтижесі ғана емес, оның процесі де маңызды болған кезде пайда болады. Жеке тұлғаның

табысқа жетуінің субъективті критерийінің реттеуші функциясы – бұл қызмет субъектісі тұрғысынан рұқсат етілген шекараларды, нақты және жоспарланған нәтижелер арасындағы сәйкессіздікті, маңызды деп танылған кез келген нақты параметрлерге қатысты орнату. Егер нәтижелер осы шекарадан шықпаса, онда қызмет сәтті орындаушы болып саналады немесе шамадан тыс сәйкессіздіктерді жоюға бағытталған түзетуге жатады немесе өлшемдер қайта қаралады немесе қызмет тоқтатылады, ал мақсат іске асырылмаған болып саналады. Қызметтің нақты түрінің өзіндік жетістік критерийлері болуы керек.

Кез келген көпсалалы кәсіпте табиғи процесс – олардың кәсіби саласының шекарасын анықтау, олардың максималды және өнімді құзыреттілігі, яғни тар, нақты мамандықты таңдау кездейсоқтық емес.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау

Сонымен ғылыми ебектерді талдау, жинақтау негізінде зерттеліп отырған мәселеге теориялық шолу жасау барысында кәсіби табыстылықты дамыту бірқатар факторларға байланысты деп қорытынды жасауға мүмкіндік береді: кәсіби қызмет субъектісінің бейімділігі (Л. М. Митина, В. А. Толочек, Б. Г. Ананьев, М. Г. Андреева), кәсіби жарамдылық (Е. А. Климов, К. М. Гуревич, В. А. Бодров, Б. Г. Ананьев) жеке тұлғаның кәсіби денсаулығы (Кантер, Динер, Селигман, Варр), кәсіби құзыреттіліктің болуы (А. К. Маркова, Дж. Равен, А. Г. Асмолов, О. М. Атласова, О. О. Бандура, Л. М. Митина, С. Б. Эльканов), кәсіби қызмет мотивациясының көрінісі (А. Маслоу, А. Адамс, Г. Майлз, Б. Скиннер, Врам), жеке тұлғаның белсенділігі (А. Маслоу, Э. Эриксон, Дж. Роттер, А. А. Деркач). Кәсіби табыстың аталған компоненттері сыртқы немесе ішкі сипатта болады. Сыртқы факторлар: кәсіби кеңістікті ұйымдастыру (Н. Л. Иванова, Е. В. Конева, М. М. Кашапов, Ф. С. Исмагилова, Е. А. Климов, А. К. Маркова); жалақы (Кей, Мейер, French); жұмыстың өзіне тән сипаттамалар (Хакман, Олдхэм, Кемпион, Фицджеральд, Бергер); әлеуметтік факторлар (Творогова Н. Д.). Ішкі факторларға мыналар жатқызылуы мүмкін: арнайы білімнің, арнайы дағдылардың болуы, жеке тұлғалық қасиеттер мен мінездік қасиеттердің болуы (Н. В. Кузьмина, А. А. Деркач); белсенділікке, өзін-өзі жетілдіруге айқын психологиялық дайындық (Я. Л. Колеминский, Р. Л. Кричевский); субъективті бақылау сипаты, жеке әрекет стилі, өзін-өзі бағалау, мен-тұжырымдаманың (Дж. Роттер, В. С. Столин, А. В. Петровский, Б. Г. Ананьев, Е. А. Климов, А. К. Маркова, А. А. Деркач, А. П. Ситников, В. И. Моросанова, А. Н. Леонтьев) В. С. Мерлин, С. Л. Рубинштейн, Л. С. Выготский); белсенділіктің мотивациясы (А. Маслоу, А. Н. Леонтьев, Б. С. Братус, Л. Портер, Дж. Адамс, В. Врам, Б. Скиннер, А. А. Деркач), сонымен қатар

құрылымда өзіндік қажеттіліктердің мотивациясының болуы. тиімділік, даралау, өзіндік актуализация (Р. Бернс, А. Маслоу, А. Петровский, А. Орлов, К. Роджерс); тұлғаның жеке әлеуеті мен ішкі резервтері (А. А. Бодалев, А. Н. Сухов, Т. Е. Егорова, А. А. Деркач); дамыған аутопсихологиялық құзыреттілік (А. А. Деркач, А. П. Ситников, А. А. Бодалев, В. Н. Казанцев, А. Н. Сухов, Г. Е. Егорова). Жетістікке жетуге ықпал ететін факторлар субъектінің жеке психологиялық (интеллектуалды және эмоционалды қабілеттері, мотивациялық сферасы) және психотипологиялық (жыныстық диморфизм, жас, мәдени тиістілік) сипаттамалары болуы мүмкін.

Қорытынды

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, ғылыми әдебиеттерді жан-жақты талдау және жинақтау негізінде инновациялық білім беру ортасы жағдайында болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби табыстылығын дамыту үшін кәсіби табыстылық мәселесіне қатысты зерттеулерді әлі де қарастыру керек екенін айта кеткен жөн.

Кәсіби табыстылық субъектінің өзіне деген көзқарасына, сондай-ақ айналасындағылардың көзқарасына байланысты. Сонымен қатар, барлық мәдениеттерде табыстылық көбінесе екіжақты қатынасты тудырады. Зерттеу деректері көрсеткендей, әлеуметтік-мәдени детерминанттарға қарамастан, адамның кәдімгі сана деңгейіндегі табыстың бейнесі екіұшты: «күшті», бірақ сонымен бірге «эмоционалды алшақ» ретінде қабылданады. Осылайша, кәсіби табыстылық мәселесі шетелдік психологияда да, отандық психологияда да жоғары сұранысқа ие деп қорытынды жасауға болады.

Табысқа бағытталған мінез-құлық жоғары жалпыланған жеке қасиет бола отырып, адам өмірінің барлық салаларында-әлеуметтік, жеке-отбасылық, кәсіби және т.б. көрінеді. Осыған байланысты кәсіби табыстылық әр түрлі психикалық механизмдердің (идентификация, проекция, қабылдау және т.б.) әрекетін болжай отырып, әр түрлі формада көрінуі мүмкін. Кәсіби табыстылық мәселесі оның жалпы көрінісінде де, ерекшеліктерінде де бар, оның мазмұнына байланысты әлі де егжей-тегжейлі зерттеуді қажет етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 Егемен Қазақстан. [Текст] – 03.09.2019 жыл. – № 169 (29648).
- 2 Қожабергенова, Г. Е. Болашақ әлеуметтік педагогтарды оқыту сапасын оқу-әдістемелік қамтамасыз етудің теориялық моделі [Текст] // Вестник АПНК. – 2017. – № 6 (80).

3 Бурганов, Р. И. Научные основы подготовки социальных педагогов к работе со студенческой молодежью в сфере досуга : дис. ...канд. пед. наук. [Текст]. – Алматы, 2001. – 168 с.

4 Fleming, J., Horner, M. The Motiv to Avoid Success // Motivation and Personality : Handbook of Thematic Content Analysis. – N. Y., 1992.

5 Bhogle, S., Murthy, V. Fear of Success in Indian Context // J. of Personality and Clinical Studies. – 1990. – V. 6 (1).

6 Деркач, А. А. Акмеологические основы развития профессионала. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.

7 Зеер, Э. Ф. Психология профессий : Учебное пособие для студентов вузов. 2-е изд., перераб., доп. – М. : Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.

8 Корнилова, Т. В., Булычкина, В. Г., Корнилов, А. П. Личностные предпосылки успешности деятельности брокера // Психологический журнал. – 1993. – №1. – С. 56–63.

9 Климов, Е. А. Психология профессионала : Избранные психологические труды. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 456 с.

10 Маркова, А. К. Психология профессионализма. – М., 1996. – 308 с.

11 Котова, И. Б. Жизненный ресурс личности как предпосылка ее социальных амбиций и ее эмоционального самочувствия // Интегративная антропология, когнитивная психология, этнопсихология и экпсихология. Симпозиум XI. Материалы IV Международного Конгресса 2004 г. – Пятигорск : ПГЛУ, 2004. – С. 71–77.

12 Бодров, В. А. Психология профессиональной пригодности. Учебное пособие для вузов. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.

13 Самоукина, Н. В. Психология и педагогика профессиональной деятельности. М. : Экмос, 1999. – 352–353 с.

REFERENCES

- 1 Yegemen Kazakhstan. [Text] – 03.09.2019 zhyl. – № 169 (29648).
- 2 Kozhabergenova, G. E. Bolashak Aleumettik pedagogy ogytu sapasyn onu-әdistemelik kamtamasyz etudin theorylyk models [Theoretical model of educational and methodical support of teaching quality of future social pedagogues] [Text]. – APNK Bulletin. – 2017. – № 6(80).
- 3 Burganov, R. I. Nauchnye osnovy podgotovki sotsialnykh pedagogov k rabote so studencheskoi molodezhyu v sfere dosuga : dis. ...kand. ped. nauk

[Scientific bases of training social teachers to work with student youth in the field of leisure : dis. ... Cand. Ped. Sciences] [Text]. – Almaty, 2001. – 168 p.

4 **Fleming, J., Horner, M.** The Motiv to Avoid Success. In Motivation and Personality : Handbook of Thematic Content Analysis [Text]

5 **Bhogle, S., Murthy, V.** Fear of Success in Indian Context. In J. of Personality and Clinical Studies. – 1990. – V. 6(1).

6 **Derkach, A. A.** Akmeologicheskie osnovy razvitiya professionala. [Acmeological foundations of professional development] – Moscow : Publishing house of the Moscow Psychological and Social Institute; Voronezh : NPO MODEK, 2004. – 752 p.

7 **Zeer, E. F.** Psihologiya professij : Uchebnoe posobie dlya studentov vuzov [Psychology of professions : a textbook for university students] 2nd ed., revised, add. – Moscow : Academic Project; Yekaterinburg : Business book, 2003. – 336 p.

8 **Kornilova, T. V., Bulychkina, V. G., Kornilov, A. P.** Lichnostnye predposylki uspehnosti deyatel'nosti brokera [Personal prerequisites for the success of a broker] Psychological journal. – 1993. – No. 1. – P. 56–63.

9 **Klimov, E. A.** Psihologiya professionala: Izbrannye psihologicheskie trudy [Psychology of a professional] Selected psychological works. – Moscow : Publishing house of the Moscow Psychological and Social Institute; Voronezh : Publishing House NPO MODEK, 2003. – 456 p.

10 **Markova, A. K.** Psihologiya professionalizma [Psychology of professionalism]. – Moscow, 1996. – 308 p.

11 **Kotova, I. B.** Zhiznennyj resurs lichnosti kak predposylka ee social'nyh ambicij i ee emocional'nogo samochuvstviya [The life resource of an individual as a prerequisite for her social ambitions and her emotional well-being]. In Integrative anthropology, cognitive psychology, ethnopsychology and ecopsychology. Symposium XI. Materials of the IV International Congress 2004. – Pyatigorsk : PSLU, 2004. – P. 71–77.

12 **Bodrov, V. A.** Psihologiya professional'noj prigodnosti [Psychology of professional fitness] Textbook for universities. – Moscow : PER SE, 2001. – P. 511.

13 **Samoukina, N. V.** Psihologiya i pedagogika professional'noj deyatel'nosti. [Psychology and pedagogy of professional activity] [Text]. – Moscow : Ekmos, 1999, P. 352–353.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

**М. С. Утегенова*¹, *Г. К. Шолпанқұлова*², *Б. А. Нурмагамбетова*³, *Б. Г. Сарсенбаева*⁴

^{1,2}Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, Республика Казахстан, г. Нур-Султан;

^{3,4}Павлодарский педагогический университет, Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

СТЕПЕНЬ ИЗУЧЕННОСТИ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ УСПЕШНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ

Современное общество крайне нуждается в развитии системы социально-психологической поддержке различных групп населения. Возрастают детские правонарушения и подростковая наркомания, учащается компьютерная зависимость и «виртуальная» агрессия у детей, в молодом поколении начинает разрушаться система общечеловеческих ценностей (культура общения, толерантность, способность сопереживать, желание прийти на помощь нуждающимся). Решение этих проблем невозможно без профессиональной помощи профильных специалистов – социальных педагогов. Поэтому для решения этих проблем школам необходим высококвалифицированный, профессионально успешный социальный педагог.

Будущий социальный педагог должен ориентироваться в динамичном информационном и педагогическом пространстве и быть готовым к внедрению инновационных технологий, интегративному образованию школьников. Такая профессиональная подготовка является важной составляющей профессионального становления будущих социальных педагогов.

В данной статье рассматриваются вопросы развития профессиональной успешности будущих социальных педагогов в условиях инновационной образовательной среды. Анализируются научные труды зарубежных и отечественных авторов, отражающие важнейшие и содержательные характеристики профессиональной успешности. Через методы теоретического анализа, уточнения, обобщения и систематизации сделан вывод о том, что развитие профессиональной успешности будущих социальных педагогов зависит от ряда факторов.

Ключевые слова: инновационная образовательная среда, профессиональная успешность, будущие социальные педагоги, будущие специалисты, способности, профессиональная компетентность, мотивация.

*M. S. Utegenova¹, G. K. Sholpankulova², B. A. Nurmagambetova³,
B. G. Sarsenbayeva⁴

^{1,2}L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan;

^{3,4}Pavlodar Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 10.12.21.

STUDY DEVELOPMENT PROBLEMS DEVELOPMENT PROFESSIONAL SUCCESS OF FUTURE SOCIAL TEACHERS IN CONDITIONS OF INNOVATION AND EDUCATION

Modern society is in dire need of developing a system of socio-psychological support for various groups of the population. Child delinquency and adolescent drug addiction are increasing, computer addiction and «virtual» aggression in children are becoming more frequent, the system of universal values (communication culture, tolerance, the ability to empathize, the desire to help those in need) is beginning to collapse in the younger generation. The solution of these problems is impossible without the professional help of specialized specialists – social educators. Therefore, to solve these problems, schools need a highly qualified, professionally successful social teacher.

The future social teacher must navigate the dynamic information and pedagogical space and be ready to introduce innovative technologies, integrative education of schoolchildren. Such professional training is an important component of the professional development of future social educators.

This article discusses the issues of the development of professional success of future social educators in an innovative educational environment. The scientific works of foreign and domestic authors reflecting the most important and meaningful characteristics of professional success are analyzed. Through the methods of theoretical analysis, refinement, generalization and systematization, it is concluded that the development of professional success of future social educators depends on a number of factors.

Keywords: innovative educational environment, professional success, future social educators, future specialists, abilities, professional competence, motivation.

SRSTI 14.35.05

<https://doi.org/10.48081/MMJW3964>

**S. K. Abildina¹, *Zh. B. Asetova², G. K. Aikinbayeva³,
A. Sh. Mutaliyeva⁴**

^{1,2}E. A. Buketov Karaganda University,
Republic of Kazakhstan, Karaganda;

^{3,4}L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan

POTENTIAL OF PEDAGOGICAL DISCIPLINES IN THE FORMATION OF SPIRITUAL CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

This article substantiates the formation of the spiritual culture of future primary school teachers as an urgent socio-pedagogical problem. The article presents the scientific views of domestic and foreign scientists on the formation of the spiritual culture of the future teacher. In addition, the authors reveal the potential of pedagogical disciplines, the study of which in different degrees is aimed at forming the spiritual culture of future primary school teachers in the higher education system. The authors of the article emphasize that the content of the disciplines «Introduction to the teaching profession», «Pedagogy», «History of pedagogy and education», «Fundamentals of pedagogical skills», «Ethnopedagogics» contributes to the development of personal qualities of teachers, professional duty and social responsibility in education of the younger generation. In this process, the role of the elective course «Fundamentals of the spiritual culture of primary school teachers» is determined. It also provides specific examples of realizing the potential of academic disciplines in the formation of the spiritual culture of future primary school teachers. As a result of the analysis of the content of pedagogical disciplines, the authors identified components that contribute to the development of the spiritual culture of future primary school teachers. Moreover, the authors of the article reveal the possibilities of using in the classroom such methods as strategies for critical thinking, dialogical learning, Case study technology, reflective techniques, creative tasks, active lectures.

Keywords: spiritual culture, formation of spiritual culture, spiritual culture of a student, interactive technologies, pedagogical disciplines, personality formation.

Introduction

Due to the low level of spiritual and moral culture of modern youth and adolescents, many negative phenomena occur in society. In general, we are experiencing a radical change in approaches to education and socio-cultural policy around the world. This is due to the development of society, a person, the formation and reorientation of his personal qualities. Spirituality is an old term that is now in vogue. Until a few decades ago, spirituality was only with serious and deep thinkers who were beyond worldly pleasures. Times have changed, and people's perceptions have changed. Spirituality, though still a mystery, is of interest. Over the years, researchers have offered different definitions of spirituality. Definitions encourage you to explore and ask questions that go beyond the usual routine of life. Spirituality encourages people to do some introspection and search for the true meaning of their existence. They discuss the importance of the ethical dimension and are in search of peace and harmony. The researchers proposed realistic definitions with a practical approach. They tried to describe and discuss some parameters that can help identify and achieve the respective goals of individuals. Spirituality was associated with the search for life, and some of the tools for achieving spirituality were identified as truth, justice, courage, imagination, and high energy [1, p. 81].

The future school teacher today must be a highly spiritual person who has extensive knowledge in the field of morality, has strong moral principles, and is capable of independent moral decisions and actions. For students of the pedagogical university, spiritual culture is a personally and professionally significant quality, since a teacher is an educator who is called to be a carrier of universal values, a model of highly moral behavior and a high culture of interpersonal communication. Based on the above, a number of factors are actualized, including: the need to develop and implement pedagogical conditions, systems and technologies that ensure the achievement of a high level of formation of moral values among students; the use of the educational potential of the spiritual culture of the people as an effective means of moral education of young people; the solution of the contradiction between the need for the formation of moral values among students and the lack of development of its content and methodological aspects in the traditional system of moral education.

As part of the modernization of education, there are always high requirements for representatives of pedagogical specialties engaged in the education and upbringing of the younger generation. In the Constitution of the Republic of

Kazakhstan, the law «On education» and the state program for the development of education and Science for 2020–2025, the concept of education in the context of the implementation of the program «Рухани жаңғыру» for 2019–2024, the development of the national model of the Kazakh education system, education of Kazakhstan's patriotism, high culture, respect for Human Rights and freedoms, the personality of students and their families, the school, the state, ensuring the joint activities of children's civil society, public organizations, ensuring the high status of the teaching profession, and modernizing pedagogical education are the main tasks of the national education system. This fact determines the need for highly qualified specialists with a rich inner spiritual world and unique personal qualities. Therefore, in this context, the acquisition of spiritual values, the formation of a worldview of the younger generation, the formation of a spiritual and moral culture of a teacher as a condition for enriching their spiritual world is an urgent problem today. This trend is not accidental, because the teacher is assigned a special mission: to educate a fully developed harmonious personality. It is clear that such tasks can only be solved by a professional, a person with a high pedagogical and spiritual culture in general [2, p. 191].

The formation of the spiritual and moral culture of the future teacher is carried out through the system of higher pedagogical education [3, p. 312]. Revealing the essence of spiritual culture as a professionally significant property of the individual, it can be noted that this concept combines spiritual knowledge, value orientations and experience [4, p. 316]. They are a guide and regulator of the future teacher's activities, which are reflected in the conditions of interpersonal interaction and self-determination. L. M. Luganskaya, considering the specifics of the pedagogical profession, defines spiritual culture as a historically defined level of development of worldview positions, value orientations, creative forces and abilities, which is reflected in the organization of a person's life and in the image of the spiritual values created by him [5, p. 34].

The difficulties of teachers are connected with the lack of understanding of the actual competence characteristics of the student, lack of knowledge in the field of international procedures for their selection and analysis, which determines the specifics of the formulation of educational tasks and the content of reflexive procedures. The observation shows that updating the requirements for the design of educational materials is an insufficient procedure for maintaining the purposefulness of educational systems in the conditions of the real educational process.

A negative consequence of the lack of scientific and methodological support of the teacher in the field of intentional achievement of educational goals can be problems of both social and individual-personal plan:

– transparency and indistinguishability of normative goals in the educational process, the title of the stated goals and the uncertainty of achieving results, functioning in idle mode;

– insufficient coordination of the goals of the subjects of education can lead to a lack of coordination in actions, a lack of understanding of the partner's strategies, and counterproductivity can also result from randomness and unintentional results;

– the crisis of unrealisation as a reaction to the unwillingness to meet the standard requirements for qualifications and the inability to find an answer in previous professional training and personal experience, living with the uncertainty of the situation and their own level of qualification [6, p. 20].

Thus, the spiritual and moral culture of a primary school teacher is defined by us as a way of life of the individual, based on the desire for professional and spiritual values for the purpose of self-realization of a person in creative and pedagogical activities, the need for constant spiritual self-improvement. Indicators of the teacher's spiritual culture are professional values and needs. On the basis of this definition, the formation of spiritual and moral culture of future primary school teachers can be defined as the process of connecting the student's knowledge about the values of spiritual culture, spiritual needs, and the experience of spiritual maturity by expanding the experience of spiritual self-development and knowledge in the pedagogical process. By professional training of future teachers, we mean the process of developing professional skills, as a result of which knowledge, skills, value orientations, and personal qualities are formed, which allow us to effectively implement pedagogical activities.

Researchers define student age as a period of survival and formation of the individual and as the main stage in the formation of character, intelligence, due to changes in motives, the formation of value orientations. In the professional training of teachers, all researchers, along with professional education, aim to develop their personal qualities as the main and necessary component of training. Slastenin V. A., Mazhar N. E. the personal component of training includes six groups of professionally significant qualities of a primary school teacher:

- * personal qualities;
- * features of the intellectual sphere of the individual;
- * emotional and volitional qualities of the individual;
- * social and psychological features;
- * sensory-perceptual characteristics of the individual;
- * features of self-knowledge of the individual [7, p. 144].

Considering the above, we proceed from the relationship of theory with practice, guided by the principle of consistency, which provides for the consideration of phenomena and processes in relation to each other. The

implementation in practice of the main theoretical provisions of professional training of future teachers is determined and regulated by state documents in the field of higher education, in which professional training regulates the acquisition of a certain volume of theoretical knowledge about the object of the upcoming activity and practical skills of translating them into these methods of activity, as well as the formation and development of professionally significant personal qualities of a specialist. In the system of Higher Education, the formation of moral and spiritual culture of the future primary school teacher should be carried out in the following areas:

– study of subjects that reveal the basic concepts of spiritual culture, features of spiritual development of the teacher;

– introduction to the content of psychological and pedagogical disciplines of the values of the spiritual life of the individual as a whole;

– orientation of all stages and structural elements of the educational process to the formation of spiritual culture;

– more complete use of the potential of pedagogical disciplines [8, p. 524].

Materials and methods

Justification of the conditions for its implementation in order to reveal the potential of pedagogical disciplines that contribute to the formation of spiritual and moral culture of future primary school teachers in the process of higher education and the development of significant professional personal qualities of students.

Personality orientation, activity bases of the organization of the pedagogical process, modern concepts of the content of Education, pedagogical principles of teaching and learning; theories of the development of personality and its qualities, theory of the organization of the higher educational process, theoretical and methodological foundations for the systematization of research. Methods of research analysis and study of scientific-pedagogical, historical, cultural sources, philosophical and psychological-pedagogical scientific data on the problem, generalization of pedagogical experience, differentiation of the works of scientists who have studied the problem of spiritual culture of future teachers.

Results and discussion

The cycle of pedagogical disciplines involves arming students with general and subject competencies, they are the regularities of development, training, education and formation of students knowledge of the social and spiritual world;

– effective implementation of professional activities, successful interaction with other people ability to communicate correctly with the environment;

– effective implementation of the entire pedagogical process of the school in future teachers formation of psychological and pedagogical skills and abilities necessary for the formation of psychological and pedagogical skills, etc.

[9, p. 3]. Teaching pedagogical disciplines at the University ensures the personal and professional development of future specialists, self-education.

Since the content of professional training of students is determined by state standards defining academic disciplines, curricula, standard programs, types of practice, independent and research work, as well as other types and forms of educational work, we conducted a systematic analysis of regulatory documents by differentiating the possibilities of the educational process of the higher education system [10, p. 3]. In the study of these regulatory documents, we set ourselves the task: to determine how rational the content of the subjects studied is in the formation of personal qualities of a future specialist.

The analysis of the qualification characteristics of the educational program «6V01301-Pedagogy and methodology of Primary Education» further revealed the relevance of the problem we are studying. At the same time, the formation of spiritual and moral culture of future primary school teachers is of particular importance, because according to regulatory requirements, a specialist must have a high level of fundamental and professional training, have a rich spiritual world and highly qualified personal qualities. The results of the analysis of the curriculum showed that the content of professional training of future teachers is provided by disciplines on the basics of pedagogical activity, Organization of the pedagogical process in primary schools. In general, each of the subjects has certain opportunities for the formation of theoretical knowledge necessary for the future teacher to carry out pedagogical activities. By studying pedagogical disciplines, students learn the essence of the entire pedagogical process, educational mechanisms and features of pedagogical activity, and future teachers form an understanding of an active approach to personal education [11, p. 7]. It was also found that the content of the subjects of this cycle contributes to the development of personal qualities of the teacher, such necessary qualities as professional duty and social responsibility in the education of the younger generation, humanism, demanding. From our point of view, there is a high probability of using the potential of pedagogical disciplines in the educational process in the formation of spiritual and moral culture of students.

The formation of spiritual culture in the future primary school teacher begins with the development of the «ideal image of the teacher» in the course of mastering the main pedagogical disciplines, which is connected with the process of personal formation of the future primary school teacher throughout the course of training. In the course of solving this problem, we identified the subjects that contribute to the formation of knowledge and skills necessary for future teachers in pedagogical activities, and it became clear that their content and the amount of time allocated for their study do not differ significantly. Our work experience shows that the subjects «Introduction to the pedagogical profession», «Pedagogy», «Pedagogy

and the history of Education», «Fundamentals of pedagogical skills» have great opportunities for the formation of spiritual and moral culture of future teachers, which are implemented in the process of familiarization with spiritual values through the assimilation of knowledge included in the content of the discipline. The knowledge gained in the course of mastering each pedagogical subject affects the process of development of the spiritual culture of the teacher, enlivens it.

Teaching the course «Introduction to the pedagogical profession» introduces students to the image of the «ideal» teacher, the essence and specifics of the teaching profession, the system of requirements for the teacher, the types of professional pedagogical activities performed, as well as the possibilities of self-education and self-improvement, self-education [12, p.4]. In addition, this course allows us to reveal such basic professional values as pedagogical ethics, which, from the point of view of Almenbetova K. Zh., Asylova R. O., include the following positive qualities of a person:

- duty – expresses the moral duties of a person who requires a social degreethical category;
- professional duty – a requirement imposed by society on a person or a particular profession, moral set of rules;
- justice – the concept of moral consciousness;
- professional conscience – the concept of personality and professional honor of a person;
- honor – recognition of human rights by the environment [13, p. 98].

In the lecture lesson on the topic «Teacher requirements», students' attention is paid to the moral aspect of the teacher's personal requirements. Our work experience shows that the educational subject «Introduction to the pedagogical profession» has a fairly large potential in the formation of spiritual and moral culture of future teachers, is realized through the assimilation of moral knowledge included in the content of the discipline, contributes to the development of moral qualities, the student learns to build future professional pedagogical activities in accordance with the golden rule of morality.

The leading place in the formation of professional and pedagogical knowledge of future teachers is occupied by the course «Pedagogy». The purpose of this course is to form the personality of a specialist who performs professional activities in the «man-man» system. As the main discipline in the specialty, it is an important component of the system of psychological and pedagogical training of students, aimed at mastering the methods of scientific analysis and forecasting of pedagogical phenomena and processes, ensuring the appeal to the individuality, creative potential of the student's personality. For example, within the framework of the theme «Pedagogy as a humanitarian science», special attention is paid to

its connection with other sciences, including ethnopedagogy, since it is very important to know ethnic culture, which considers the educational content of traditions and customs that create conditions for the formation of the spiritual culture of the future teacher.

As a result of the study of the topic «the essence and content of education in the holistic pedagogical process», it was established that the current goal of personal education is based on universal values, and the future teacher, fulfilling his goal, is primarily a carrier of these values. It was also revealed that the chapter «Didactics – theory of learning» has a high potential in the formation of spiritual and moral culture of future primary school teachers. In fact, each of its topics deals with a number of issues that guide students to self-improvement. When studying the topic «teaching methods», special attention is paid to the development of the ability to choose methods, taking into account the creation of a situation of success in teaching as an element of the humanistic culture of the future teacher. When considering the topic «forms of learning», the need to develop students' creative abilities, master them along with classical non-traditional forms of learning that activate students' cognitive activity is noted.

The main next academic discipline that contributes to the formation of spiritual and moral culture of the future primary school teacher is the course «Ethnopedagogics», so we consider it necessary to analyze it due to its specifics. The content of the course «Ethnopedagogics» covers a wide range of problems of theory, laws and features of ethnic education, the main directions of folk pedagogy, methods and methods of ethnic education, as well as ways to implement the ideas and practices of folk pedagogy in the educational process. It is also considered as traditions, continuity of generations and the result of the spiritual and moral life of the people, art as the desire of the people for beauty, the power of the word as one of the spiritual treasures of Man, religion as the main factor in the formation of spirituality. Ethnopedagogic education develops respect for folk traditions, respect for the native language, and the need for spiritual and moral communication between generations. In addition, ethnopedagogic education contributes to the formation of personal qualities of the student's personality as a future teacher, contributing to the implementation of the general idea of spiritual and moral education.

The course «History of pedagogy and education» has great opportunities for students' self-development and spiritual growth. When getting acquainted with the heritage of outstanding thinkers, fundamental scientists-teachers, a part of human culture is revealed, students study, reflect and summarize the pedagogical heritage reflected in pedagogical theories, concepts, and educational systems.

The discipline «Fundamentals of pedagogical skills» also has a high potential, through its study it contributes to students' understanding of the value of knowledge in spiritual, personal and professional development, self-realization. In addition, the content of the course forms students' desire to develop professional competence, pedagogical culture, including spiritual and moral culture.

As a result of the analysis of the possibilities of these disciplines, it was revealed that they have certain opportunities for the formation of spiritual culture. However, this is not enough for the complex, systematic, purposeful development of the phenomenon under study. Therefore, the professional training of future primary school teachers in the higher education system involves, firstly, the effectiveness of training, which allows us to create the most meaningful learning process through the correct selection of educational material and its rational organization, and secondly, the activation of the main focus on creating favorable conditions for learning. In the system of training future teachers, the need to create a special course that contributes to the formation of professionally necessary personal qualities has been identified. Thus, a special course «Fundamentals of spiritual culture of a primary school teacher» was included in the curriculum of the educational program «6v01301-Pedagogy and methodology of Primary Education» on the phenomenon formed as a result of identifying the possibilities of the pedagogical process of Higher Education.

The purpose of teaching the course «Fundamentals of spiritual culture of a primary school teacher» is to introduce students to the concept of spiritual culture «as part of the professional pedagogical culture of a teacher, master the basics of the concept, theoretical and methodological foundations of the formation of spiritual culture, its structure, the formation of the ability to self-knowledge, self-improvement, increase the actual level of spiritual culture. The objectives of the course are to form ideas about the role of spiritual culture in the activities of the teacher, reveal the content of the stages of formation of spiritual culture of the teacher, create conditions for the implementation of the acquired theoretical knowledge about the basics of spiritual culture in educational practice.

The beginning of studying the course was connected with the consideration of the problem of spiritual culture in philosophy, the humanization of education as an important condition for its formation in the teacher and his professional self-knowledge. «Spiritual culture as an integral part of pedagogical culture», «the essence and content of the spiritual culture of the teacher», «principles and psychological and pedagogical conditions for the formation of the spiritual culture of the teacher», «stages of the formation of the spiritual culture of the teacher», «manifestations of the spiritual culture of the modern teacher», etc. the study of topics provides for the formation of students' understanding of the role of spiritual

culture in the teacher's activities, reveals the content and algorithm of the stages of its formation in the teacher.

In the content of the course, special attention is paid to the essence and content of spiritual culture, spiritual knowledge, spiritual values, spiritual maturity, as well as their manifestation in spiritual activity. Students consider such concepts as spiritual activity, power, beauty, the spiritual world of a person, worldview, etc. and conduct a comparative analysis of them. Theoretical and methodological foundations of the formation of spiritual culture, the use of knowledge and concepts about the main categories, scientific theories, content of the course contributes to the development of skills aimed at the formation of students as the basis of professional self-knowledge, which ensures the assimilation of competencies in the field of the formation of spiritual culture itself. Since the phenomenon we are studying is a dynamic system, in the process of its formation we decided to use active methods, since the need for their use is determined by the nature of these pedagogical phenomena. Priority was given to «active» methods and forms of training and education, which produce the future specialist at the level of an active subject of activity. The use of active teaching methods allows us to organize the educational process aimed at achieving a socially useful product as a result of creative activity. The use of active methods also made it possible to activate the thinking of the future specialist beyond his mood, involve them in the process aimed at achieving a single goal for a long time, encourage them to make creative decisions independently, increase the level of motivation of the student at the expense of positive intellectual emotions, form not only cognitive, but also professional motivations and form a holistic view of future professional activities.

Active methods develop intellectual and spiritual and moral activity, as well as collective creativity in finding out the truth. They also contribute to the development of listening and hearing, defending their own views, and respecting the opinions of others. Let's focus on the description of the methods used in the organization of the educational process to form the spiritual culture of future primary school teachers. When choosing methods, first of all, attention was paid to the student's personality, requests and interests, own development, high-quality knowledge and the solution of specific goals.

During the course program, innovative teaching methods such as critical thinking, dialogic learning, Case study Technology, reflexive techniques, creative tasks, and active lectures were rationally used.

Case-study is an interactive technology for short-term learning based on real or fictional situations. This technology is aimed not at mastering knowledge, but at developing new qualities and skills of students [14, p.172]. The goal is to teach students to analyze information, identify key problems, choose alternative

solutions, evaluate them, and find the best option. This method, as a method of problem-situation analysis, includes spiritual culture, its components, etc. it was effectively used for joint analysis of the situation and decision-making by groups of students related to the development. The advantage of the situational analysis method was not only the acquisition of students' knowledge and the formation of practical skills, but also the influence on the system of spiritual values, professional positions, views and worldviews.

The purpose of using reflexive techniques during the course was to study a long - held spiritual activity in order to consolidate its results and increase its effectiveness in the future, to develop students' reflexive culture. Since they are based on communication, they are important in the formation of spiritual culture.

The use of dialogic teaching methods in the educational process contributes to increasing the activity of students, increases their cognitive interest, allows them to realize themselves not only within the walls of the university, but also in their future professional activities [15, p.12]. Dialogic teaching methods provide interaction in the learning process, students share the necessary information and exchange views. The specifics of the dialogue were determined by the topic of the lesson. Within the framework of dialogic training, discussions were organized on the following topics: «The importance of Abai's concept of «Full man» in the formation of the spiritual potential of the future specialist», «New Kazakhstan patriotism – a socio-pedagogical problem in the formation of spiritual culture». In this group discussion, the students themselves make reasoned statements based on the principles and approaches proposed by the teacher, making the most of their personal experience. The discussion on these topics ensured the active participation of students in the discussion, created conditions for open expression of their thoughts, positions, views on the topic, and influenced the views of the participants of the discussion.

Writing essays by students within the framework of the course contributed to the formation and development of personal views of the teacher on issues of spiritual self-development, spiritual culture, its indicators, etc. The theoretical material was also presented in the form of an interactive lecture, which was divided into logically completed parts. After each section, a conversation was held with students, where each student shared their opinions about what they had heard, no opinion was refuted, and they had the right to express their point of view. The task of the conversation was to stimulate students' interest in the subject under study, promote the search for truth and internal desire for self-knowledge. Psychological tests conducted in the classroom, games, trainings, staging scenes were interesting and important for students. The results of psychological and pedagogical research show that the game moment in learning enriches emotional sensitivity, strengthens

imagination and thinking, teaches you to subordinate your desires to rules and social requirements. In the course of practical classes, collective Games, small performances requiring knowledge of moral norms of behavior in various life situations and collective actions were staged.

The use of these methods in teaching the course «Fundamentals of spiritual culture of a primary school teacher» ensures the formation of the value essence of the goal of professional activity, the readiness of students to carry out professional pedagogical activities in the future on the basis of their spiritual needs, abilities, memory, human, ethno-cultural and spiritual values.

Conclusion

The results of the analysis of the content of pedagogical disciplines made it possible to identify the components that contribute to the development of spiritual culture of future primary school teachers:

- knowledge, which is carried out in the study of history, laws of cultural development, works of human culture, their impact on the development of pedagogical science in various historical eras;

- includes value, spiritual experience, value attitude to people, pedagogical activity, nature, art, spiritual growth, the image of an «ideal» teacher;

- experience of familiarization with the values of the spiritual culture of humanity, methods of spiritual self-development of the student, methods of spiritual creativity in the process of pedagogical activity.

As a result of comprehensive purposeful work on the formation of spiritual culture in future teachers, we can draw the following conclusions::

- striving for self-knowledge and self-improvement in the process of studying pedagogical disciplines

- number of students has increased;

- students are focused on the development of pedagogical thinking and on the problem under study

he was involved in various types of activities related to the analysis of Psycho-pedagogical and special literature, the study of methods of diagnostic work, the generalization and systematization of knowledge about the spiritual culture of the future teacher;

- the potential of pedagogical disciplines, a special course implemented and included in the curriculum the content was aimed at meeting the needs of students for spiritual self-improvement, the development of spiritual culture through their own experience.

Thus, we present the results of scientific research related to the study of the place and potential of pedagogical disciplines and active teaching methods in the process of forming the spiritual culture of future primary school teachers.

REFERENCES

1 **Rautela, S., & Sharma, A.** Spirituality and Social Media : Connecting the Dots. In International Journal of Interactive Mobile Technologies. – 2019. – №13(9). – P. 81–98. – Doi: <https://doi.org/10.3991/ijim.v13i09.8863>.

2 **Orazbaeva, K. O.** Jahandanu – pedagogika gylymynyn damu faktory retinde [Globalization as a factor in the development of pedagogical science]. In Abai atyndagy KazUPU «Habarshysy» [Bulletin of KazNPU named after Abai], 3 (39). – 2014. – P. 191–195 [in the Kazakh language]

3 **Kenesbaev, S. M.** Jogary pedagogikalyq bilim berude bolashaq mugalimderdi jana aqparattyq tehnologialardy paidalana biluge dayarlaudyn pedagogikalyq negizderi. Doctoral diss. [Pedagogical bases of preparation of future teachers for use of new information technologies in higher pedagogical education]. – Turkestan, 2006. – 312 p.

4 **Turgynbaeva, B. A.** Bolaşaq mugalimderdin aleuetin damytu: kasibi shygarmashylyk jolynda [Development of the potential of future teachers : on the path of professional creativity]. – Almaty : Poligrafya-servis K, 2012.

5 **Matuzova, I. G.** Sposoby formirovaniya duhovnoi kultury studentov vyssego professionalnogo obrazovaniya pedagogicheskoi napravlennosti [Methods of forming the spiritual culture of students of higher professional education of pedagogical orientation]. In Vestnik Doneskogo pedagogicheskogo instituta [Donetsk Pedagogical Institute Bulletin]. 3. – 2017. – P. 31–37 [in Russian].

6 **Dudko, V. V.** Gotovnost uchitelya k namerennoi realizatsii selei kak vopros informatizatsii obrazovaniya [The teacher's readiness for deliberate realization of goals as a matter of informatization of education]. In Nauchno-pedagogicheskoye obozreniye Pedagogical Review [Scientific and pedagogical review Pedagogical Review]. – 2(24). – 2019. – P. 20-21 [in Russian].

7 **Slastenin, V. A., Majar, N. E.** Diagnostika professionalnoi prigodnosti molodeji k pedagogicheskoi deatelnosti [Diagnostics of the professional suitability of young people for teaching]. – Moscow : Prometei, 1991.

8 **Abildina, S. K., Asetova, J. B.** Duhovnaya kultura budushih uchitelei nachalnyh klassov kak osnova professionalnoi deyatelnosti [Spiritual culture of future teachers of primary classes as a basis for professional activity]. In Nauchnyi aspekt [Scientific aspect]. – 4. – 2018. – P. 521-526 [in Russian].

9 **Dusheeva, N. K.** Rol psihologo-pedagogicheskikh disiplin v formirovanii professionalnoi i lichnostnoi gotovnosti budushego uchitelya [The role of psychological and pedagogical disciplines in the formation of the professional and personal readiness of the future teacher] [Electronic resource]. Available at:

http://arch.kyrlibnet.kg/uploads/IGU_DUSHEEVA_ROL_2011-30.pdf (Accessed 08.01.2021).

10 Kazakhstan Respublikasy Bilim jane gylym ministrinin 2018 jylgy 31 qazandagy № 604 buyrygy «Jogary bilim berudin memlekettik jalpyga mindetti standarty» [Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2018 № 604 «Compulsory state standard of higher education»]. [Electronic resource]. – Available at: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs> (Accessed 18.02.2021).

11 Oqytudyn kredittik tehnologyasy boynsha oqu prosesin uiymdastyru qagidalaryn bekitu turaly. Kazakhstan Respublikasy Bilim jane gylym ministrinin 2011 jylgy 20 sauirdegi №152 buirygy (12.10.2018j. №563 berilgen ozgeristermen tolyqtyrularmen) [On approval of the rules of organization of the educational process on credit technology of education. Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated April 20, 2011 №152 (as amended by 12563 dated 12.10.2018)]. [Electronic resource]. – Available at: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs> (Accessed 18.02.2021).

12 Jogary jane jogary oqu ornynan keingi bilimi bar kadrlardy dayarlau bagyttarynyn synyptauyshy 2018 jylgy 13 qazandagy №569 [Classifier of areas of training with higher and postgraduate education October 13, 2018 №569]. [Electronic resource]. – Available at: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs> (Accessed 18.02.2021).

13 **Almenbetova, K. J., Asylova, R. O.** Bolashaq bastauysh synyp mugalimderinin pedagogikalyq qarym-qatynas madenietin qalyptastyru [Formation of a culture of pedagogical communication of future primary school teachers], Kazakhstannyn gylymy men omiri [Science and life of Kazakhstan], 2/2 (56). – 2018. – P. 97–100 [in the Kazakh language].

14 **Shimutina, E.** Keis-tehnologia v uchebnoy prosesse [Case technology in the educational process]. In Narodnoe obrazovanie [Public education]. – 2. – 2009. – P. 172–179 [in Russian].

15 **Bolotov, V. A., Serikov, V. V.** Kompetentnostnaya model: ot idei k obrazovatelnoi programme [Competence model: from idea to educational program]. In Pedagogika [Pedagogy]. – 10. – 2003. – P. 12 [in Russian].

Material received on 10.12.21.

С. К. Абыльдина¹, *Ж. Б. Асетова², Г. К. Айкинбаева³, А. Ш. Муталиева⁴

^{1,2}Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,

Қазақстан Республикасы, Қарағанды;

^{3,4}Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ РУХАНИ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІҢ ӘЛЕУЕТІ

Аталмыш мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін қалыптастыру өзекті әлеуметтік-педагогикалық мәселе ретінде негізделеді. Мақалада болашақ мұғалімнің рухани мәдениетін қалыптастыру бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми көзқарастары келтірілген. Жоғары білім беру жүйесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін қалыптастыруға бағытталған педагогикалық пәндердің әлеуеті ашылады. Мақала авторлары «Педагогикалық мамандыққа кіріспе», «Педагогика», «Педагогика және білім беру тарихы», «Педагогикалық шеберлік негіздері», «Этнопедагогика» пәндерінің мазмұны мұғалімнің жеке басының тұлғалық қасиеттерін, жас ұрпақты тәрбиелеудегі кәсіби борыш пен әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға ықпал ететіндігіне баса назар аударады. Осы үдерісте «Бастауыш сынып мұғалімінің рухани мәдениетінің негіздері» элективті курсының ролі анықталады. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін қалыптастыруда оқу пәндерінің әлеуетін іске асыруды нақты мысалдармен келтірген. Педагогикалық пәндердің мазмұнын талдау нәтижесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін дамытуға ықпал ететін компоненттер айқындалады. Сонымен қатар, мақала авторлары сабақтарда сын тұрғысынан ойлау стратегиясы, диалогтық оқыту, Case study технологиясы, рефлексиялық техникалар, шығармашылық тапсырмалар, белсенді дәрістер сияқты әдістерді қолдану мүмкіндіктерін ашып көрсетеді.

Кілтті сөздер: рухани мәдениет, рухани мәдениетті қалыптастыру, студенттің рухани мәдениеті, интерактивті технологиялар, педагогикалық пәндер, тұлғаны қалыптастыру.

С. К. Абыльдина¹, *Ж. Б. Асетова², Г. К. Айкинбаева³, А. Ш. Муталиева⁴

^{1,2}Қарағандинский университет имени Е. А. Букетова,

Республика Казастан, г. Караганда;

^{3,4}Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,

Республика Казакстан, г. Нур-Султан.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ПОТЕНЦИАЛ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В данной статье формирование духовной культуры будущих учителей начальных классов обосновывается как актуальная социально-педагогическая проблема. В статье представлены научные взгляды отечественных и зарубежных ученых по формированию духовной культуры будущего учителя. Раскрывается потенциал педагогических дисциплин, изучение которых в различной степени направлено на формирование духовной культуры будущих учителей начальных классов в системе высшего образования. Авторы статьи особое внимание акцентируют на том, что содержание дисциплин «Введение в педагогическую профессию», «Педагогика», «История педагогики и образования», «Основы педагогического мастерства», «Этнопедagogика» способствуют развитию личностных качеств учителей, профессионального долга и социальной ответственности в воспитании подрастающего поколения. Определена роль элективного курса «Основы духовной культуры учителя начальных классов» в данном процессе. Приводятся конкретные примеры реализации потенциала учебных дисциплин в формировании духовной культуры будущих учителей начальных классов. В результате анализа содержания педагогических дисциплин выявлены компоненты, способствующие развитию духовной культуры будущих учителей начальных классов. Кроме того, авторы статьи раскрывают возможности использования на занятиях таких методов, как стратегии критического мышления, диалогического обучения, технология Case study, рефлексивных техник, творческие задания, активные лекции.

Ключевые слова: духовная культура, формирование духовной культуры, духовная культура студента, интерактивные технологии, педагогические дисциплины, формирование личности.

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/ANZY8877>

*Е. П. Щербакова¹, Н. Э. Пфейфер², Т. Чех³

^{1,2}Торайғыров университет,

Республика Казакстан, г. Павлодар;

³Университет Палацкого в Оломоуце,

Республика Чехия, г. Оломоуц

ТЕНДЕНЦИИ В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ В УНИВЕРСИТЕТЕ

В статье рассмотрена современная подготовка специалистов в университете. Дано определение Университета 4.0. Приведена характеристика современного выпускника, который должен обладать комбинацией нескольких качеств, которые дадут возможность быстро адаптироваться в меняющихся условиях, приобретать новые навыки для решения существующих проблем и работы на опережение. Приведен анализ документов, в которых выделены характеристики качеств, навыков и компетенции выпускников. Проанализированы труды ученых по вопросам подготовки специалистов в университете. Приведено определение таких навыков как, Hard skills, Soft skills и Self skills. Приведена характеристика условий, которые необходимо создать в процессе обучения для подготовки выпускников к быстрым экономическим и социальным переменам, к использованию технологий, которые еще не изобрели, к решению социальных проблем, которые пока невозможно предсказать. В частности цифровизация образования, персонализация обучения, проектный подход, интеграция формального и неформального образования, создание творческих пространств, создание межвузовских площадок (university hubs). Обозначено как данные характеристики реализуются в Торайғыров университете и в частности в рамках образовательной программы «Психология».

Ключевые слова: специалист, компетенции, навыки, качества, процесс обучения.

Введение

В контексте глобализации и возрастания роли образования высшие учебные заведения находятся в непрерывном процессе трансформации.

Поскольку государство, студенты, работодатели предъявляют различные требования к университетам, то перед ними стоит задача предоставления качественных образовательных услуг, востребованных на рынке труда и на уровне сообщества.

Материалы и методы

Теоретический анализ научной литературы по проблеме исследования, анализ законодательных и нормативных документов, анализ и обобщение педагогического опыта.

Результаты и обсуждение

Ситуация с пандемией показала, что специалист настоящего времени – это человек, быстро адаптирующийся к новому и обладающий трансверсальными компетенциями.

В компании IBM [1] создали образ «Т-образного человека», способного двигаться одновременно вглубь и вширь, т.е. углублять свои компетенции и расширять знания.

Рисунок – Т-образный человек [2]

В подготовке данного специалиста должны участвовать университеты, соответствующие модели «Университет 4.0».

Президент Университета Ла Тробе (Австралия) Джон Девар дает следующее определение понятия «Университет 4.0»: «Во-первых, университеты будут предоставлять образовательные услуги на основе спроса, в нескольких формах обучения с плавным переключением между этими формами. Во-вторых, произойдет переход от академических степеней как единственной предлагаемой формы квалификации к более смешанному предложению степеней плюс более короткий цикл квалификации и сертификации. В-третьих, будет гораздо больше внимания уделяться управлению карьерой студентов, как во время учебы в университете, так и после их выпуска. Это выйдет за рамки «консультации по построению

карьеры» в ее традиционных формах и будет включать такие вещи, как возможность «повышать» стандартную университетскую квалификацию на протяжении всей трудовой жизни. Наконец, университеты станут физическими площадками для совместного размещения и исследовательского сотрудничества с промышленностью, а также будут выступать в качестве посредников в отношениях между молодыми предпринимателями и потенциальными наставниками, сторонниками и спонсорами» [3].

Соответственно, выпускник вуза должен обладать комбинацией нескольких качеств, которые дадут возможность быстро адаптироваться в меняющихся условиях, приобретать новые навыки для решения существующих проблем и работы на опережение.

Какими же должны быть эти навыки, и какие условия должны создавать вузы для их развития? Однозначного ответа нет.

Квачев В. Г. и Юдина М. А. в своей статье «Индустрия 4.0: поражение работы или победа творческого труда?» [4] отмечают, что в связи с быстрым развитием технологий, стоит обратить внимание не столько на новые профессии, сколько на те навыки, которые, по прогнозам специалистов, точно будут востребованы. Среди них выделяют:

- мультиязычность и мультикультурность;
- навыки межотраслевой коммуникации;
- клиентоориентированность, умение работать с запросами потребителя;
- умение управлять проектами и процессами;
- работа в режиме высокой неопределенности и быстрой смены условий задач;
- способность к художественному творчеству;
- управление сложными автоматизированными комплексами;
- умение работать с коллективами, группами и отдельными людьми;
- системное мышление;
- бережливое производство;
- экологическое мышление.

Согласно докладу Всемирного банка (Developing Skills for Innovative Growth in the Russian Federation 2013–2015) [5], наряду с профессиональными (техническими) навыками ключевое значение при найме всех категорий работников имеют поведенческие и социальные навыки, а в случае руководителей и специалистов – также когнитивные навыки высокого порядка. В данном докладе также отмечается, что самыми важными навыками при найме руководителей являются способность планировать работу, принимать нестандартные решения и решать возникающие проблемы, а также лидерские качества.

При наиме специалистов наиболее важными являются профессиональные навыки, социальные и поведенческие навыки (способность работать самостоятельно, способность сотрудничества с другими, добросовестность), а также умение решать возникающие проблемы.

Наличие у специалиста профессиональных навыков, умения решать проблемы и способности сотрудничать с другими важно вне зависимости от того, в какую фирму он собирается трудоустроиться – инновационную или традиционную.

На конференции EdCrunch 2019 [6] ректор Томского государственного университета, член Экспертного совета Российского психологического общества, доктор психологических наук Эдуард Галажинский отметил, что функция университета более широкая, она связана с образованием человеческого в человеке, с образованием жизненного мира. Он озвучил результаты проведенного опроса студентов ТГУ: отвечая на вопрос «Зачем они пришли в университет?», 80 % студентов ответили «найти себя», «понять, кто я в этой жизни», «какие мои сильные стороны», «куда я могу двигаться». Соответственно в настоящее время в задачи университета входит создание условий для профессионального и личностного самоопределения и становления. «Я бы ввел новое понятие, ссылаясь на Татьяну Михайловну Ковалеву, которая в такой компетентностной логике обозначила этот тип навыков как self навыки и компетенции – компетенции строительства самого себя. И мне кажется, основная-то проблема заключается в том, что мы целенаправленно не учим молодых людей строить собственную жизнь, брать ответственность, строить жизненный мир», – отмечает Эдуард Галажинский.

Ковалева Т. М. выделяя два уже ставших традиционными Hard skills и Soft skills, добавляет третий вид Self skills и дает следующее определение:

– Hard skills («твердые навыки» – перевод с англ.) – это, как правило, предметные профессиональные умения, навыки и компетентности, необходимые человеку относительно представленности современных технологий, и связаны с требованиями производства, цифровизации, компьютеризации, и т.д. Эти компетентности становятся необходимыми человеку для осуществления сегодня практически любой деятельности;

– Soft skills («мягкие навыки» – перевод с англ.) – это, в первую очередь, метапредметные умения, навыки и компетентности, которые помогают человеку адаптироваться в современном социуме. Одним из примеров таких soft skills является, например, группа компетентностей «4К» (креативность, коммуникация, кооперация, критическое мышление).

– Self skills представляет собой группу особых компетентностей, связанных с самоопределением и инициативными самостоятельными

действиями человека, его самоорганизацией, а также с осмыслением им своих собственных познавательных интересов, выстраиванием индивидуальной образовательной программы [7].

Из вышеизложенного можно отметить, что на сегодняшний день нет четкого видения, каким должен быть будущий специалист окончивший вуз, каким набором качеств, навыков, компетенций он должен обладать. Каждый автор дает свое видение, основываясь на различных международных и национальных документах, отчетах, докладах, а также основываясь на институциональных рамках.

Университеты должны создавать условия в процессе обучения, которые подготовят выпускников к быстрым экономическим и социальным переменам, к использованию технологий, которые еще не изобрели, к решению социальных проблем, которые пока невозможно предсказать.

Александров А. М. [8] отмечает, что изменения в зарубежных вузах уже реализуются и их можно классифицировать следующим образом:

– цифровизация образования. По сути это означает расширение с помощью цифровых решений и информационных систем доступа учащихся к образовательным ресурсам лучших университетов мира, к удаленным данным результатов научных экспериментов и исследований, к библиотеке инженерных задач и проблем, а также к созданию распределенных трудовых, научно-исследовательских и образовательных команд;

– персонализация обучения, что означает углубление и развитие существующей практики возможности построения индивидуальной образовательной траектории с возможностью возвращения в точки разветвления и приобретения дополнительных навыков в течение всей жизни. Другим аспектом персонализации является учет требований и запросов не только студентов, но и непосредственных работодателей;

– проектный подход является неотъемлемым компонентом глубинного образования, позволяющим существенно повысить эффективность образовательного процесса – от первого этапа понимания и идентификации проблем до финального этапа практической трудовой деятельности. Проектный подход неразрывно связан с адаптивным образованием, основным компонентом которого является обучение через практическую деятельность в субъектах рынка, промышленности и науки;

– интеграция формального и неформального образования, что фактически означает размывание физических границ университета и перенос акцента с процесса получения знания на его признание и оценку, вне зависимости от фактического места получения знаний и навыков;

– создание творческих пространств, которые фактически выступают в роли интеграционных площадок студентов различных специальностей, реального бизнес-сектора и промышленности, академического и профессионального образования. Обязательным условием работы таких площадок является совместная работа над проектами, инициированными реальным сектором экономики;

– создание междууниверситетских площадок (university hubs) – в отличие от привычного сетевого взаимодействия университетов означает создание реальных площадок в форме научно-образовательных центров, создаваемых при участии и под эгидой различных университетов.

Согласно приведенной классификации в НАО «Торайғыров университет» (ТоU) в рамках образовательной программы «Психология» реализуются все вышеперечисленные пункты.

С целью реализации цифровизации образования на платформе Coursera создан корпоративный аккаунт ТоU, который дает возможность сотрудникам университета и обучающимся доступ к курсам, размещенным на данной платформе.

Так же у обучающихся через личный кабинет есть доступ к библиографическим и реферативным базам данных:

- Scopus;
- Web of Science;
- ScienceDirect;
- Springerlink;
- Wiley Online Library;
- ЭБС IPRBOOKS;
- Республиканской межвузовской электронной библиотеке.

На сайте данных ресурсов имеются учебные, научные издания и периодика на государственном, русском и английском языках по дисциплинам образовательной программы.

На платформе ИС Торайғыров университет создана образовательная платформа dot.psu.kz, где размещены все курсы образовательной программы «Психология». Сайт дает возможность, помимо размещения самого курса, вести форумы и диалоги-чаты между студентами и преподавателями. Это позволяет при экстренном переходе на дистанционное обучение не прерывать учебный процесс.

В рамках персонализации обучения студенты образовательной программы «Психология» имеют возможность выбрать одну из двух представленных траекторий обучения: «Психолог-консультант» или «Психолог в области здравоохранения». В образовательной программе представлен Minop, который

дает возможность обучающимся освоить дополнительные компетенции в области языковой подготовки, web программирования, маркетинга (SEO и SMM), выходящие за рамки подготовки в области основной профессиональной деятельности.

В разработке данной образовательной программы принимали непосредственное участие обучающиеся, стейкхолдеры и преподаватели.

В рамках проектного подхода также осуществляется обучение через практическую деятельность в организациях, оказывающих психологические услуги (КГУ «Кабинет психолого-педагогической коррекции «Асыл Мирас», ТоU-JUNIOR и др.). В данных организациях обучающиеся образовательной программы «Психология» проходят обучение в течение семестра и непосредственно задействованы в своей будущей профессиональной деятельности.

Хаймулдина А. Ю. в исследованиях, проводимых на базе Торайғыров университета, определяет проектную деятельность как «...способность проектора преобразовывать не только окружающее пространство, но и его отношения с окружающей средой, в частности культурной» и выделяет культуру проектной деятельности «... которая трактуется как более узкое понятие, применимое к человеку как субъекту, чем проектная культура. Культура проектной деятельности предполагает, что проектор (в нашем случае это магистрант) будет руководствоваться новаторскими действиями, избегая шаблонов в рассуждениях» [9].

Получает распространение интеграция формального и неформального образования. Как отмечают Пшембаева Э. С. и Пфейфер Н. Э. «сочетание трех типов образования (формального, неформального и информального) в системе непрерывного образования позволяет осуществить мобильную переориентацию системы образования на подготовку человека к жизни в быстро меняющихся условиях и побудить его к поиску новых подходов к его качественному изменению. Именно систематизация трех типов образования создает целостность системы, имеющей непрерывный характер. Это делает современную систему образования механизмом развития личности как субъекта образовательного процесса, сохранения его индивидуальности, а также удовлетворения его профессиональных и жизненных потребностей» [10]. В рамках неформального образования в Торайғыров университете создаются МООС с целью получения обучающимися дополнительных компетенций, в частности, в МООС вынесен курс «Психология», который позволяет использовать полученные в процессе обучения знания и навыки в профессиональной деятельности.

На базе Торайғыров университета создано творческое пространство митапы – короткие встречи бизнес-партнеров, студентов, преподавателей по

актуальным вопросам в области ИТ. Данные встречи традиционно проводятся каждые 2 недели [11].

Создание междууниверситетских площадок (university hubs) в Торайгыров университете проходит стадию поиска и заключения договоров с международными вузами.

Выводы

В современном мире все реже будет встречаться явление, когда обучающийся после окончания вуза работает у одного работодателя с предсказуемой карьерой и стереотипным выполнением профессиональных функций. Уже сейчас при распространении дистанционных работ, стандартное рабочее место заменяется компьютером и рабочим столом у работника дома. Это требует от работника умения работать в режиме многозадачности, обладания дополнительными, качествами, компетенциями, выходящими за рамки традиционных для той или иной профессий.

Следовательно, высшее образование должно предлагать такие образовательные услуги, которые будут соответствовать новым требованиям, и готовить выпускника новой формации.

В связи с приобретением в нашей стране вузами академической свободы, каждый вуз самостоятельно определяет, какого специалиста он будет выпускать, какими качествами, навыками или компетенциями он будет обладать на выходе. Это в большей степени зависит от запроса стейкхолдеров и общества в целом. В данном контексте Торайгыров университет проявляет большую гибкость, способствуя росту индивидуализации и вариативности обучения. Образовательные программы направлены на приобретение обучающимися, помимо академических знаний в области выбранной профессии, набором качеств, навыков, компетенций, которые позволят справляться с различными требованиями при меняющихся условиях работы, в том числе, в условиях кризиса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Jim Spohrer**. Slideshare. [Электронный ресурс]. – www.slideshare.net/spohrer/t-shaped-people-20130628-v5

2 Четырехмерное образование : Компетенции, необходимые для успеха / Чарльз Фадель, Майя Бялик, Берни Трилинг [Текст] : Пер. с англ. – М. : Издательская группа «Точка», 2018. – 240 с.

3 **Dewar, J.** (2017). University 4.0: Redefining the Role of Universities in the Modern Era. [Электронный ресурс]. – <https://www.thehighereducationreview.com/magazine/university-40-redefining-the-role-of-universities-in-the-modern-era-SUPG758722027.html>

4 **Квачев, В. Г., Юдина, М. А.** Индустрия 4.0: поражение работы или победа творческого труда. Государственное управление. [Текст] // Электронный вестник. – 2017. – № 64.

5 Развитие навыков для инновационного роста в России. [Текст] – М. : Изд-во «Алекс», 2015. – 172 с.

6 [Электронный ресурс]. – <https://psy.su/feed/7658/>

7 **Ковалева, Т. М.** Забота как концепт тьюторской деятельности [Текст] // Тьюторство в открытом образовательном пространстве: «забота о себе» и построение индивидуальной образовательной программы. Материалы X Международной научно-практической и XXII Всероссийской тьюторской конференции 31 октября – 01 ноября 2017 г.

8 **Алексанков, А. М.** Четвертая промышленная революция и модернизация образования: международный опыт [Текст] // Стратегические приоритеты. – 2017. – № 1 (13). – С. 53–69.

9 **Khaimuldina, A. Y. Mustafina, S. S.** Structure of the culture of project activity of undergraduates. [Текст] // Вестник Торайгыров университета. Педагогическая серия. – 2020. – № 4. – С. 545–551.

10 **Pshembayeva, E. S., Pfeifer, N. E.** Lifelong learning as a priority area and a condition for successful personal career development. [Текст] // Вестник Торайгыров университета. Педагогическая серия. – №4. – 2020. – С. 466–472.

11 https://tou.edu.kz/ru/?option=com_content&view=article&id=9860. [Электронный ресурс].

REFERENCES

1 **Jim Spohrer**, Slideshare. [Electronic resource]. – www.slideshare.net/spohrer/t-shaped-people-20130628-v5.

2. Chetyrekhmernoe obrazovanie : Kompetencii, neobhodimye dlya uspekha [4D Education : Competencies for Success]/ Charl'z Fadel', Majya Byalik, Berni Trilling [Text] : Per. s angl. – Moscow : Izdatel'skaya grupa «Tochka», 2018. – 240 p.

3 **Dewar, J.** University 4.0: Redefining the Role of Universities in the Modern Era. – 2017. [Electronic resource]. – <https://www.thehighereducationreview.com/magazine/university-40-redefining-the-role-of-universities-in-the-modern-era-SUPG758722027.html>.

4 **Kvachev, V. G., Yudina, M. A.** Industriya 4.0 : porazhenie raboty ili pobeda tvorcheskogo truda. Gosudarstvennoe upravlenie [Industry 4.0 : the defeat of the job or the victory of creative labor. Public administration] [Text] // Elektronnyj vestnik. – 2017. – № 64.

5 Razvitie navykov dlya innovacionnogo rosta v Rossii [Skills development for innovative growth in Russia]. [Text] – М. : Izd-vo «Aleks», 2015. – 172 p.

6 <https://psy.su/feed/7658/> [Electronic resource].

7 **Kovaleva, T. M.** Zabota kak koncept t'yutorskoj deyatel'nosti [Caring as a concept of tutoring] [Text]. In T'yutorstvo v otkrytom obrazovatel'nom prostranstve: «zabota o sebe» i postroenie individual'noj obrazovatel'noj programmy. Materialy X Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj i XXII Vserossijskoj t'yutorskoj konferencii 31 oktyabrya – 01 noyabrya 2017.– Moscow

8 **Aleksankov, A. M.** Chetvertaya promyshlennaya revolyuciya i modernizaciya obrazovaniya : mezhdunarodnyj opyt [The fourth industrial revolution and modernization of education : international experience] [Text]. In Strategicheskie priority. – 2017. – № 1 (13). – P. 53–69.

9 **Khaimuldina, A. Y., Mustafina, S. S.** Structure of the culture of project activity of undergraduates. [Text] // Vestnik Torajgyrov universiteta. Pedagogicheskaya seriya. – 2020. – № 4. – P. 545–551.

10 **Pshembayeva, E. S., Pfeifer, N. E.** Lifelong learning as a priority area and a condition for successful personal career development. [Text]. In Vestnik Torajgyrov universiteta. Pedagogicheskaya seriya. – 2020. – № 4. – P. 545–551.

11 https://tou.edu.kz/ru/?option=com_content&view=article&id=9860. [Electronic resource].

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

**Е. П. Щербакова¹, Н. Э. Пфейфер², Т. Чех³*

^{1,2}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.;

³Оломоуц қаласындағы Палацкий университеті,

Чехия Республикасы, Оломоуц қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

УНИВЕРСИТЕТТЕ МАМАНДАР ДАЯРЛАУ ҮРДІСТЕРІ

Мақалада университеттегі мамандардың заманауи дайындығы қарастырылған. Университеттің анықтамасы 4.0. Қазіргі заманғы түлектің сипаттамасы келтірілген, ол өзгеріп жатқан жағдайларға тез бейімделуге, бар мәселелерді шешу үшін жаңа дағдыларды игеруге және алдын-ала жұмыс істеуге мүмкіндік беретін бірнеше қасиеттердің жиынтығына ие болуы керек. Түлектердің қасиеттері, дағдылары мен құзыреттілігі көрсетілген құжаттарға талдау

жасалды. Университетте мамандар даярлау мәселелері бойынша ғалымдардың еңбектері талданды. Hard skills, Soft skills және Self skills сияқты дағдылардың анықтамасы келтірілген. Түлектерді тез экономикалық және әлеуметтік өзгерістерге, әлі ойлап табылмаған технологияларды қолдануға, әлі болжау мүмкін емес әлеуметтік мәселелерді шешуге дайындау үшін оқу процесінде жасалуы керек жағдайлардың сипаттамасы келтірілген. Атап айтқанда, білім беруді цифрландыру, оқытуды дербестендіру, жобалық тәсіл, формальды және бейресми білім беруді интеграциялау, шығармашылық кеңістіктер құру, университетаралық алаңдар құру (university hubs). Бұл сипаттамалар университетте, атап айтқанда «Психология» білім беру бағдарламасы аясында жүзеге асырылады.

**Ye. Chsherbacova¹, N. E. Pfeifer², T. Cech³*

^{1,2}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar;

³Palacki University in Olomouc,

Czech Republic, Olomouc.

Material received on 10.12.21.

TRENDS IN THE TRAINING OF SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY

The article deals with the modern training of specialists at the university. The definition of University 4.0 is given. The characteristic of a modern graduate is given, who must have a combination of several qualities that will make it possible to quickly adapt to changing conditions, acquire new skills to solve existing problems and work ahead of the curve. The analysis of documents, which highlighted the characteristics of the qualities, skills and competence of graduates. Analyzed the works of scientists on the training of specialists at the university. The definition of such skills as Hard skills, Soft skills and Self skills is given. The characteristics of the conditions that need to be created in the learning process to prepare graduates for rapid economic and social changes, for the use of technologies that have not yet been invented, for solving social problems that cannot yet be predicted are given. In particular, the digitalization of education, the personalization of education, a project-based approach, the integration of formal and non-formal education, the creation of creative spaces, the creation of inter-university platforms (university hubs). It is indicated how these characteristics are implemented at Toraighyrov University, and in particular within the framework of the educational program «Psychology».

<https://doi.org/10.48081/QORT4085>

Е. Т. Садықов¹, П. О. Быков²

^{1,2}Торайғыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Статья посвящена трансформации высшего образования, когда на подготовку конкурентоспособных специалистов влияет профессиональная подготовка вузов. В связи с этим, высшим учебным заведениям поставлено несколько задач. Это изменение внутренней организации с целью развития самостоятельности, ответственности на всех уровнях иерархии университета, изменение подходов к обучению в формировании профессиональных компетенций выпускников, совершенствование информационно-коммуникационных технологий, повышение социальной ответственности, обеспечение качества. Проведен анализ современного состояния зарубежных вузов и определены механизмы его развития. Кроме того представлена трансформация НАО «Торайғыров университет», в соответствии со стратегией развития НАО «Торайғыров университет», построенной на перспективах развития Павлодарской области. Миссией университета определено «стать интеллектуальным центром экономики региона». На основе этой инициативы планируется реализация трех спиралей «власть – бизнес – наука (университет)» на уровне Павлодарской области. Определены направления развития НАО «Торайғыров университет» «экология (окружающая среда)», «экономика креативного города», «развитие человеческого капитала», «городское планирование», «цифровизация» и проанализированы проекты, созданные для реализации. Указаны стейкхолдеры каждого проекта, сроки реализации и направления деятельности, связанные с развитием вуза.

Ключевые слова: Высшее образование, Республика Казахстан, Павлодарская область, Региональное развитие, Тройная спираль «Власть – бизнес – наука (университет)».

Введение

Высшее образование Казахстана и в целом всего мира находится в непрерывном процессе трансформаций и развития [1–4]. Во многом это связано с такими факторами, как: процессы глобализации в мире и мобильность трудовых ресурсов; четвертая промышленная революция и развитие «экономики знаний»; повышение доступности и развитие цифровизации образования; изменение роли университетов в экономике и трансформация модели университетов.

Вышеназванные факторы увеличивают конкуренцию между государствами за качественные трудовые ресурсы и требуют от вузов Республики Казахстан принятия серьезных мер для реализации образовательных и научных услуг, востребованных на региональном и признаваемых на международном рынке.

Движение университетов к модели 4.0, по словам Рональда Барнетта, заключается в формировании экосистемы вокруг вуза, которая должна стать поставщиком знаний и решений для высокотехнологичных отраслей, формирования на базе вуза собственных технологических стартапов, развития новых отраслей экономики, что, в конечном счете, будет оказывать влияние на развитие и привлекательность всего региона, в котором находится университет [3].

Эксперты в области образования считают, что в настоящее время университетам приходится решать следующие задачи [4]:

- изменение внутренней организации с целью развития автономности, ответственности, этики на всех уровнях иерархии университета;
- развитие междисциплинарного и трансдисциплинарного подхода в получении новых знаний;
- изменение в подходах к обучению с целью развития критического и творческого мышления, формирования компетенций у выпускников соответствующих ожиданиям работодателей;
- применение информационных и коммуникационных технологий в создании и распространении знаний;
- продвижение социальной ответственности вузов.

Учитывая вышеназванные тенденции, в развитии высшего образования, университетам необходимо основное внимание уделить:

- 1) реструктуризации образовательных программ, форматов и методов обучения;
- 2) обеспечению качества;
- 3) интернационализации образовательных программ;

4) непрерывному обучению и расширению доступа к образованию новых целевых групп.

Материалы и методы

Реформирование системы высшего образования Республики Казахстан идет в направлении основных тенденций развития высшего образования в мире [1–9].

За последние годы внедрены в жизнь нормы и инициативы, позволившие успешно реализовывать основные тренды развития высшего образования:

1 Цифровизация:

- развитие цифровых возможностей и устойчивости вузов;
- формирование цифровой экосистемы вузов с применением современных информационно-коммуникационных технологий;
- широкое использование массовых открытых онлайн курсов;
- переход к модели «цифровых университетов».

2 Междисциплинарность:

- разработка инновационных программ с междисциплинарным подходом и развитием множественного интеллекта;
- тесное сотрудничество с представителями бизнеса и работодателей;
- ориентир на Атлас новых профессий;
- определение Алгоритма разработки инновационных образовательных программ;

3 Обучение в течение всей жизни:

- создание накопительной системы (банка) кредитов;
- признание результатов неформального и информального образования;
- предоставление наностепени и присвоение микроквалификаций;
- внедрение сертификации и подтверждения квалификаций;

4 Социальная инклюзия:

- укрепление социальной инклюзии и повышение качества образования;
- предоставление возможностей для равного доступа обучающихся с различным социально-экономическим, культурным и образовательным уровнем;
- психологическая и консультативная поддержка обучающихся и преподавателей;

5 Реализация Национальной модели системы обеспечения качества:

- государственное управление системой обеспечения качества;
- система внутреннего обеспечения качества;
- система внешнего обеспечения качества.

Трансформация НАО «Торайғыров университета»

Торайғыров университетом при выборе стратегии дальнейшего развития были приняты во внимание основные тенденции развития высшего образования и перспективы регионального развития (Павлодарской области).

Основными приоритетами регионального развития Павлодарской области до 2050 года являются [10]:

1 Направление «Экология (окружающая среда)»:

- охрана окружающей среды;
- эффективная система управления промышленными отходами;
- качественное управление бытовыми отходами;

2 «Креативная экономика города»:

- усложнение экономики производства на основе имеющихся конкурентных преимуществ и ресурсов;
- создание экономики услуг на основе развитого человеческого потенциала;

3 «Развитие человеческого капитала»:

- предотвращение оттока и становление центром притяжения для учащейся молодежи;
- предотвращение оттока и создание возможностей для продуктивной занятости трудящегося населения;
- укрепление конкурентных преимуществ в сфере образования;
- организация ряда последовательных сигнальных инициатив, стимулирующих естественный прирост населения, улучшение здоровья населения и снижение смертности;

4 «Городское планирование»:

- организация комфортной городской среды;
- эффективная транспортная система;
- организация комфортного жилого пространства;

5 «Цифровизация / Smart City».

В качестве миссии Торайғыров университета было определено: «Стать интеллектуальным центром экономики региона». Данная инициатива поддержана Акиматом Павлодарской области и в настоящее время совместно с вузом реализуется инициатива «Сильный вуз – сильный Регион».

Основной задачей данной инициативы является реализация на уровне Павлодарской области тройной спирали «Власть – бизнес – наука (университет)».

Как известно, основные отличительные признаки тройной спирали «Власть – бизнес – наука (университет)» являются [5–9]:

- неразрывная связь с реальным сектором экономики. Университет является неотделимой частью мета-кластера, включающего акселерационную

инфраструктуру для стартапов (бизнес-инкубаторы, венчурные фонды и т.д.) и офисы устоявшихся компаний. Наиболее известный пример подобного кластера: Кремниевая Долина вокруг Стэнфорд университета в США, в соседней России Инновационный Центр Сколково и перспективе Научно-технологическая долина МГУ «Воробьевы Горы».

– результаты прикладной научной деятельности находят немедленное применение в окружающем университет кластере. Технических вариантов такого взаимодействия много: создание технологических компаний студентами и преподавателями на основании своей научной деятельности, продажа результатов интеллектуальной собственности крупным компаниям и т.д.

Результаты и обсуждение

Деятельность Торайғыров университета направлена на поддержку реализации по развитию Павлодарской области в рамках инициативы «Сильный вуз – Сильны регион» (тройной спирали «Власть – бизнес – наука (университет)») с учетом мировых трендов развития университетов (Таблица 1).

Таблица 1 – Деятельность Торайғыров университета

Приоритеты регионального развития	Наименование проекта	Стейкхолдеры со стороны государства / бизнеса	Сроки реализации, основные результаты / Направление деятельности в рамках развития высшего образования
Экология (окружающая среда)	Развитие двойных дипломов с зарубежными вузами: 1. с Белорусским государственным технологическим университетом по образовательной программе бакалавриата «Охрана окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов»; 2. С Омским государственным техническим университетом по образовательной программе «Нефтегазовое дело»	Управление недропользования, окружающей среды и водных ресурсов Павлодарской области / предприятия группы ERG, TOO «ПНХЗ» и т.д.	2022 год, первый выпуск бакалавров-экологов в области охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов, 2025 год первый выпуск бакалавров по переработке нефти и газа по программе двойного диплома / Тренды ВО: развитие интернационализации, реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества
	Проектное обучение в рамках проектов коммерциализации и НИР по повышению экологичности производства, комплексной переработки рудного и техногенного сырья по образовательным программам «Металлургия», «Производство строительных материалов и конструкций» и т.д.	Управление недропользования, окружающей среды и водных ресурсов Павлодарской области / предприятия группы ERG, TOO «KSP Steel» и т.д.	2018-2021 год, реализован проект Всемирного банка по коммерциализации технологии «Инновационные технологии использования твердых техногенных отходов предприятий теплоэнергетики и металлургии павлодарской области в производстве строительных материалов» / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества

Креативная экономика города	Проекты «ToU-Junior», «ToU - Teenagers»	Управление образования Павлодарской области / университеты Казахстана	2022 – 2024 год, снижение оттока сильных абитуриентов в зарубежные вузы / Тренды ВО: Непрерывное обучение и расширение доступа к образованию новых целевых групп
	Дополнительное формирование компетенций у обучающихся за счет Minor-программ «Предпринимательство», «English Language Course (продолжающийся курс)», «Deutschkurse (продолжающийся курс)», «Китайский язык» (базовый курс)», «IT: Графика и дизайн», «IT: Дополненная и виртуальная реальность», «IT: Веб-программирование», «IT: SMM & SEO», «IT: Видеопродакшн», «IT: Цифровой звукооператор»	Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития Павлодарской области / IT-компании Павлодарского и соседних регионов	2022 – 2024 год: Расширение возможности трудоустройства выпускников / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества
Развитие человеческого капитала	Модернизация образовательных программ под направления Атласа новых профессий	Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития Павлодарской области / BTS Education	2022 – 2026 год: Расширение возможности трудоустройства выпускников / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества
	Проектное обучение в рамках проектов коммерциализации и НИР на базе собственной «Специальной экономической зоны Торайғыров университета (СЭЗ-ToU)»	Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития Павлодарской области / Стартап-компании Павлодарского региона	2021 год, реализованы 10 Стартап-проектов преподавателей и бизнес-партнеров с привлечением обучающихся в рамках образовательной деятельности / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества
	Развитие дуального обучения на предприятиях Павлодарской области	Управление координации занятости и социальных программ / Бизнес-структуры Павлодарской области	2021 год, дуальное обучение реализуется на 18 кафедрах по 27 образовательным программам / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества
	Развитие проекта «Германский факультет ToU» совместно с Anhalt University of Applied Science	Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития Павлодарской области / Бизнес-структуры Павлодарской области	2021 год, первый набор 54 студентов по 5 образовательных программ на образовательные программы с углубленным изучением немецкого языка для продолжения обучения в вузах Германии / Тренды ВО: развитие интернационализации, реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества
	Проект «Английский язык для международной мобильности студентов»	Управление образования Павлодарской области / университеты Казахстана	2022 год, дополнительное обучение не менее 150 студентов английскому языку для развития англоязычных ОП / Тренды ВО: развитие интернационализации, реструктуризация ОП, Непрерывное обучение и расширение доступа к образованию новых целевых групп

Городское планирование	Развитие «Urban center» Павлодарской области	Управление архитектуры и градостроительства Павлодарской области / Строительные компании	2022–2024 год, участие Университета совместно с Управлением в разработке эскизных проектов и концепции по направлениям в области архитектуры и градостроительства / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества
Цифровизация / Smart City	Новые практикоориентированные образовательные траектории в рамках специальности «Computer Science» совместно с ИТ-сектором экономики: Кибербезопасность, Программная инженерия, Веб-разработка, DevOps-инженер, Графика, Дополненная и виртуальная реальность, Интеллектуальные технологии, Математика и Big Data	Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития Павлодарской области / Группа ERG, ИТ-компания Казахстана	2021 год, запуск работы «ИТ-школы Торайғыров университета» при финансовой поддержке группы ERG и ведущих ИТ-школ РК: Qwant, JumysBar, 10Tech, Qwazar (SiliconWalley), 2022 – 2024 годы сертификация студентов / Тренды ВО: развитие интернационализации, реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества
	Новая «ИТ-школа Торайғыров университета» совместно с ведущими ИТ-школами РК: Qwant, JumysBar, 10Tech, Qwazar (SiliconWalley)		
	Сертификация студентов в процессе обучения от ведущих ИТ-компаний мира Oracle, AutoDesk, Cisco, D-Link и др.		

Выводы

В докладе изложены лишь ряд основных проектов развития, реализуемых в университете. Количество таких проектов будет расти по мере развития коллаборации с региональными государственными органами, бизнес-структурами и зарубежными партнерами в рамках инициативы «Сильный вуз – Сильный регион».

Опыт НАО «Торайғыров университета» показывает, что для достижения результатов, поставленных государством перед высшим образованием требуется дальнейшее развитие взаимодействия между всеми заинтересованными структурами по принципам тройной спирали «Власть – бизнес – наука (университет)».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 Указ Президента Республики Казахстан от 9 февраля 2018 года № 633 «О мерах по реализации Послания Главы государства народу Казахстана от 10 января 2018 года «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции».

2 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 г «Казахстан в новой реальности: время действий».

3 **Barnett, R.** The Ecological University : A Feasible Utopia. – New York : Routledge, 2018. – 214 p.

4 Разработка образовательных программ: локальные ответы на глобальные вызовы высшего образования. Монография / А. Сагинтаева, А. Мусина, А. Сулейменова, Р. Каратабанов, К. Куракбаев, Д. Пристли. – Нур-Султан : Высшая школа образования Назарбаев Университета, 2021. – 236 с.

5 Стратегия развития Павлодара до 2050 года.

6 **Etzkowitz, H., Leydesdorff, L.** The Triple Helix – University – Industry – Government Relations : A Laboratory for Knowledge Based Economic Development. In EASST Review. – Vol. 14. – № 1. – P. 14–19. – 1995.

7 **Салми, Д.** Создание университетов мирового класса / Джамиль Салми: пер. с англ. – М. : Издательство «Весь мир», 2009. – 132 с.

8 **Салми, Д.** Дорога к академическому совершенству : становление исследовательских университетов / под ред. Ф. Дж. Альтбаха, Д. Салми : пер. с англ. – М. : Издательство «Весь мир», 2021. – 410 с.

9 **Кларк, Б. Р.** Создание предпринимательских университетов : организационные направления трансформации. – М. : Высшая школа экономики, 1998. – 139 с.

10 Руководство по созданию и развитию инновационных центров (технологии и закономерности) : бюллетень. – М. : Рейтинговое агентство «Эксперт», 2020. – 145 с.

REFERENCES

1 Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 9 fevralya 2018 goda № 633 «O merah po realizacii Poslaniya Glavy gosudarstva narodu Kazahstana ot 10 yanvarya 2018 goda «Novye vozmozhnosti razvitiya v usloviyah chetvertoj promyshlennoj revolyucii» [New development opportunities in the context of the Fourth Industrial Revolution].

2 Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazahstana ot 1 sentyabrya 2020 g «Kazahstan v novej real'nosti : vremya dejstvij» [Kazakhstan in a new reality : time for action].

3 **Barnett, R.** The Ecological University : A Feasible Utopia. – New York : Routledge, 2018. – 214 p.

4 Razrabotka obrazovatel'nyh programm : lokal'nye otvety na global'nye vyzovy vysshego obrazovaniya [Development of educational programs : local responses to global challenges of higher education] : Monographiya / A. Sagintaeva, A. Musina, A. Sulejmenova, R. Karatabanov, K. Kurakbaev,

D. Pristli. – Nur-Sultan : Vysshaya shkola obrazovaniya Nazarbaev Universiteta, 2021. – 236 p.

5 Strategiya razvitiya Pavlodara do 2050 goda [The development strategy of Pavlodar until 2050].

6 **Etzkowitz, H., Leydesdorff, L.** The Triple Helix – University – Industry – Government Relations : A Laboratory for Knowledge Based Economic Development. In EASST Review. – Vol. 14. – № 1. – P. 14–19. – 1995.

7 **Salmi, D.** Sozdanie universitetov mirovogo klassa [Creating world-class universities] / Dzhamil' Salmi: perevod s angl. – Moscow : Izdatel'stvo «Ves' mir», 2009. – 132 p.

8 **Salmi, D.** Doroga k akademicheskomu sovrashenstvu : stanovlenie issledovatel'skih universitetov [The Road to Academic excellence : the formation of Research universities] / ed. by F. Dzh. Al'tbaha, D. Salmi : Transl. from English. – Moscow : Izdatel'stvo «Ves' mir», 2021. – 410 p.

9 **Klark B. R.** Sozdanie predprinimatel'skih universitetov : organizacionnye napravleniya transformacii [Creation of entrepreneurial universities: organizational directions of transformation]. – Moscow : Vysshaya shkola ekonomiki, 1998. – 139 p.

10 Rukovodstvo po sozdaniyu i razvitiyu innovacionnyh centrov (tekhnologii i zakonomernosti) [Guidelines for the creation and development of innovation centers (technologies and patterns)] : byulleten'. – Moscow : Rejtingovoe agentstvo «Ekspert», 2020. – 145 p.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

**E. T. Садықов¹, П. О. Быков²*

^{1,2}Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.
Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Мақала бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауға жоғары оқу орындарының кәсіби даярлығы әсер ететін жоғары білім беруді трансформациялауға арналған. Осыған байланысты жоғары оқу орындарына бірнеше міндеттер қойылды. Бұл университет иерархиясының барлық деңгейлерінде дербестікті, жауапкершілікті дамыту мақсатында ішкі ұйымды өзгерту, түлектердің кәсіби

құзыреттерін қалыптастыруда оқыту тәсілдерін өзгерту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды жетілдіру, әлеуметтік жауапкершілікті арттыру, сапаны қамтамасыз ету. Шетелдік жоғары оқу орындарының қазіргі жағдайына талдау жүргізіліп, оның даму тетіктері айқындалды. Бұдан басқа, Павлодар облысының даму перспективаларына құрылған «Торайғыров университеті» КЕАҚ даму стратегиясына сәйкес «Торайғыров университеті» КЕАҚ трансформациясы ұсынылды. Университет миссиясы «аймақ экономикасының интеллектуалдық орталығына айналу» болып белгіленді. Осы бастама негізінде Павлодар облысы деңгейінде «билік – бизнес – ғылым (университет)» үш спиралын іске асыру жоспарлануда. «Торайғыров университеті» КЕАҚ «экология (қоршаған орта)», «креативті қала экономикасы», «адами капиталды дамыту», «қалалық жоспарлау», «цифрландыру» Даму бағыттары анықталды және іске асыру үшін құрылған жобалар талданды. Әрбір жобаның стейкхолдерлері, іске асыру мерзімдері және ЖОО-ны дамытуға байланысты қызметтің бағыттары көрсетілген.

Кілтті сөздер: Жоғары білім, Қазақстан Республикасы, Павлодар облысы, Өңірлік даму, «Билік – бизнес – ғылым (университет)» үштік спиралі

**E. T. Sadykov¹, P. O. Bykov²*

^{1,2}Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.
Material received on 10.12.21.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The article is devoted to the transformation of higher education, when the competitive specialists training is influenced by the professional training of universities. In this regard, higher educational institutions have been assigned several tasks. This is a change in the internal organization with the aim of developing independence, responsibility at all levels of the university hierarchy, changing approaches to training in the formation of graduates' professional competencies, improving information and communication technologies, increasing social responsibility, quality assurance. The analysis of the foreign universities current state is carried

out and the mechanisms of its development are determined. In addition, the transformation of the NJSC «Toraighyrov University» is presented, in accordance with the development strategy of the NJSC «Toraighyrov University», built on the prospects for the Pavlodar region development. The mission of the university is defined as «to become the intellectual center of the region's economy». Based on this initiative, it is planned to implement three spirals «power – business – science (university)» at the level of the Pavlodar region. The directions of development of the NJSC «Toraighyrov University» «ecology (environment)», «economy of a creative city», «development of human capital», «urban planning», «digitalization» are determined and the projects created for implementation are analyzed. The stakeholders of each project, the terms of implementation and areas of activity related to the development of the university are indicated.

Keywords: Higher education, Republic of Kazakhstan, Pavlodar region, Regional development, Triple helix «Power – business science (University)».

ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ, ЭТНОПЕДАГОГИКА И СРАВНИТЕЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА

FTAMP 7.07

<https://doi.org/10.48081/FPUV4580>***М. Ж. Тәңірбергенов¹, К. Т. Мусакулов²**

¹М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.

²Оңтүстік Қазақстан педагогика университеті, Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТУЫНДЫЛАРЫНДА ТАРИХИ ТАҚЫРЫПТЫ АРҚАУ ЕТКЕН СУРЕТШІ-ПЕДАГОГ

Мақалада Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, КСРО Суретшілер одағының мүшесі, ҚР Көркем академиясының академигі. Әлем халықтары өнер ассоциациясының еңбек сіңірген суретшісі және көркем академия академигі, халықаралық, бүкілодақтық және республикалық көрмелер мен симпозиумдардың қатысушысы және ұйымдастырушысы, суретші кескіндемешісі, график Оспанов Айнабек Мыңжасарұлы жайында айтылады. Ұлттық колоритті анық қолдана білген аса дарынды өнер иесі, басты тақырып төңірегінде болып жатқан құбылыстарда суретшінің ой-толғамы айқындығын көрсеткен. Оның рухани жұтаңдық, қоршаған орта мәселелері, ұлттық тамырдан айырылу, туган жерден қол үзу, мұндай келеңсіздіктерден шығу жолдары толғантады. Автордың шығармаларынан түрлі стильдерді жаңарту, бейнелеу өнерінің түрлі бағытындағы, дәстүрлі өнердің жастар тәрбесінде ұдайы қалыптасуына бағытталған. Суретші талай гасырларға куә болған халқымыздың асыл мұрасын, эстетикалық талғамы биік бүгінгі оскелең ұрпақтың кәдесіне жаратуда жаңа форматта жаңғыруы, қалыптасуын сипаттайды. Тұрмыстық гармонияның бұзылуына қарсылық, оны жаңғыртуға ұмтылыс оның өнерінде ең негізгі мазмұнға қарай көп ойыса бастайды. Осының арқасында суретші өзгелерден ерекшелік қасметін қарастырған. Басшылық қызметпен қатар шығармашылықты ұштастыра отырып алыс-жақын

шетелдерде, елімізде бірнеше рет жеке шығармашылық көрмелері өткізілген. Тарихи, философиялық, сюрреализм, салт-дәстүр, лирикалық тақырыптарда жұмыс жасайды. Үнемі ізденістегі суретшінің тақырыптық шығармашылық жұмыстары әлемнің көптеген елдерінің музейлеріне сақтаулы.

Кілтті сөздер: Бейнелеу өнері, көркем сурет, академик, суретші-кескіндемеші, суретші-график, картина, кенеп, станокті кескіндеме.

Кіріспе

«Рухани жаңғыру» бағдарламасы жаппай қолдауға ие болады. Қоғамдағы жаңғыру үрдістеріне тың серпін берді. Бұл бастаманы әрі қарай жалғастырып қана қоймай, оның аясын жаңа мазмұнмен және бағыттармен толықтыру қажет. Жастар мен отбасы институтын кешенді қолдау мемлекеттік саясаттың басымдығына айналуға тиіс», – деген Елбасы Н. Назарбаев [1, 2].

Бастамаға арқау болар шығармалары шындықпен үндескен өзіндік орны бар суретші Айнабек Мыңжасарұлы Оспанов. Суретшіні рухани жұтандық, қоршаған орта мәселелері, ұлттық тамырдан айырылу, туған жерден қол ұзу, мұндай келеңсіздіктерден шығу жолдары толғантады. Суретші тарихи тақырыпты арқау ете отырып көптеген туындылар жазған [3].

Оспанов Айнабек Мыңжасарұлы – Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, ҚР Көркем академиясының академигі. «Әлем халықтарының өнері» ассоциациясының еңбек сіңірген суретшісі және академигі. Халықаралық психологиялық ғылымдар академиясының «Құрметті академигі» (Ресей). Суретші-график, кескіндемеші, тәжірибелі басшы [4].

Басшылық қызметпен қатар шығармашылықты ұштастыра отырып алыс-жақын шетелдерде, елімізде бірнеше рет жеке шығармашылық көрмелері өткізілген. Тарихи, философиялық, сюрреализм, салт-дәстүр, лирикалық тақырыптарда жұмыс жасайды. Үнемі ізденістегі суретшінің тақырыптық шығармашылық жұмыстары әлемнің көптеген елдерінің музейлеріне сақтаулы.

Материалдар мен әдістер

Айнабек Оспанов кескіндеме өнерінде ойып орын алатын, ерекше тұлғалардың бірі де, бірегейі. Елімізге өзіндік шығармашылық қолтаңбасы кескіндемеде, графикада қалдыра білген қыл қалам шебері. Бұл саланы тандауға өзінің керемет ұстазы, графика өнерінің аса білгір шебері Тимур Ордабековтың сабақтары, сондай-ақ, өзінің ұлы тәлімгерлері С. Сидоркин мен М. Қисамединовтың әсері болғаны анық еді. Олар сурет салушы Айнабектің қолын ғана ашып қойған жоқ, бейнелеу өнерінің шексіз мол

тәсілдері мен әдістерін де меңгеруіне мүмкіндік берді. Олар оған өз тәжірибелерін үйретті. Бұл оның болашақтағы шығармашылық жолын ашты, яғни, ой-идеяларды жинақтау, қазақ өнерінің өзіндік болмысын игеру, әлемге «көшпенділік көзқарас» қалыптасты [5].

Станоктық кескіндеме шебері ретінде Айнабек туралы көп жазылды. Дей тұрғанмен осы альбомды шығарушылар оның соңғы 10 жылдықтағы станоктың кескіндемелеріне ерекше назар аударуды жөн санады. ХХІ ғасырдың басында суретші өз шығармашылығында түрлі тақырыптардың мазмұнын ашу жолында жаңа бейнелеу мәнерін іздеп, толықтай кескіндемеге көшеді. Бұл тұрғыда оның таланты жаңа қырынан көрінеді [6]. Айнабек алғашқы кескіндемелік циклінде-ақ өзін таныта білді. Жинақталған тәжірибе, ой-толғаныстары алғашқы бояудан-ақ айқын көрінеді. Ешбір қобалжу жоқ. Жаңа техникадағы алғашқы циклдік жұмыстарында автордың жарқын көңіл толғаныстары көрініс табады. Басты тақырып төңірегінде болып жатқан құбылыстарда суретшінің ой-толғамы айқын сезіледі. Оның рухани жұтандық, қоршаған орта мәселелері, ұлттық тамырдан айырылу, туған жерден қол ұзу, мұндай келеңсіздіктерден шығу жолдары толғантады [7, 8]. Тұрмыстық гармонияның бұзылуына қарсылық, оны жаңғыртуға ұмтылыс оның өнерінде ең негізгі мазмұнға айналады. Суретшінің бейнелеу тілі замана жыршысының тіліне қарай көп ойыса бастайды. Бұл арада барлығы бір идея мен тақырыпқа бағынған, көңіл-күйдің нәзік қылы нақты және қиял әлемінде өзара астасып жатады. Бірақ, бейне мен боссыздықта, түс пен түрде ешбір айырма жоқ, бастысы автордың не айтпақ болғаны байқалып тұрады [9].

Нәтижелер және талқылау

2006 жылы жазылған «Баянсыз бақыт» картинасында әйел мен еркектің жалаңаш бейнелері сомдалған. Олар бірінің құшағында бірі отыр. Бұл сюжеттен тамаша не болуы мүмкін? Бірақ автордың ойынша, бұл махаббат ләззәті емес. Олардың денелері бұзылған, оларда нақты қаңқа жоқ.

Егер, қызда кішкене болса да әдеміліктің табы білінсе және қай этникалық топқа жататын айыруға болса, ал еркек ұсқынсыз. Оның бет-бейнесі үлкейтілген, ал, көзқарасында өмірге ешқандай қызығушылық жоқ. Біз олар пейзаждың фонында жазылған деп жобалауымыз мүмкін. Бірақ, бұл нақты пейзаж емес, қалың боялған полотно. Фоннан өзгеше етіп суретші қоңыр жер қыртысының үстіне төселген «ғашықтар» жайғасқан құрақ көрпені нақтыланып салады [10]. Әртүрлі шүберек қиындыларынан тігілген әдемі, ашық жапқыш барлық оқиғалармен үйлесіп жатады. Бір қарағанда, суретші байлық пен рухсыздық, қазақ қыздарының, жердің, дәстүрдің бөтен, көрі де ұсқынсыз байларға тиесілі болуы туралы ой толғайды деп түсінуге

болады. Бірақ картинада жеңіл оқылатын мәтіннен гөрі әлдеқайда терең ойлар бар.

Атап айтқанда, олардың ағзасыз денелері арқылы суретшінің барлық ой-толғау тереңдігі тасаланып тұрғандай. Олардың денелерінде ағза жоқ, тек табалдырықтар мен деңгейлер бар. Яғни, сезім саналық мәнге ие бола алмайды. Сезім – бұл тербеліс. Ағзасыз денелер тірі, бірақ органикалық дене емес, біз көріп үйренген көзқараспен ешбір үйлеспейді. Бұл жердегі әдемілік қалыпты формада емес, нақты барлығынан ада болған кеңістікте. Осыдан созылған қолдар, арқа мен мойын, майысқан аяқтар, бет жүздегі, ландшафтағы сұрықсыздық туындап жатыр. Бәрі біз ойлағаннан әлдеқайда терең толғаныстарға бағындырылған. Яғни, көзге көрінбейтін материалдық, денелік пен тығыздықтан «өзге» дүние туындайды. Мұны біз өмір мәнінен тыс түйсінеміз, естиміз, сезінеміз.

Меніңше, суретші бұл жұмыста сол кезеңдегі (2008–2009) өзін толғандырар тақырыптардың бәрін бір арнаға тоғыстырған секілді. Бұл жұмыста суретшінің өзіндік дамуы бар барлық шығармашылық лейтмотиві жинақталған. «Биіктіктегі дабыл» 2005–2006 жж. «Биіктік» 2005–2006 жж. «Биіктік» 2005–2008 жж. «Алыс сапарға» 2005 ж. «Бақыт құсы» триптихы, «Биіктіктен соң», «Періштелер түскен күн», «Алыптың азабы» 2007 ж. «Бесігінді түзе» 2009 ж. жұмыстарындағы символизм мен метафора, «Далалық пирамида», «Елім үшін», «Бойжету», «Баян батыр» сериясы, «Кешкі әңгіме» 2006 ж. «Ашық күн» 2008 ж. сияқты жұмыстарында бүлінбеген әдемілік, суретшінің адамға деген қарым-қатынасы, оның махаббаты мен сезімдері көрініс табады. Айнабек Оспанов – еңбек сүйгіш, үнемі шығармашылық ізденісте жүретін азамат. Өзінің шеберлігін арттыру мақсатында көптеген эскиздер жасап өзіне ауқымды жұмыстар міндеттей алады. Соның нәтижесінде жылына 150 ден аса жұмыс жазады. Соңғы жылдары ол көптеген жұмыстар жазды. Солардың бірі:

Сурет 1 – Көне қала. к.м.б. 123x154 см. 2019 ж.

«Көне қала» картинасы орта ғасырдың басындағы тарихты баяндайды. Көне замандағы сауда керуені, салт атты әскери азаматтары, қала ортасындағы қайнаған сауда, базардағы қарбалас бәрі-бәрі өз үйлесімін тапқандай. Картинаны көргенде жан бітіп тіршілігі әліде сол бейненің арғы бетінде жалғасып жатқандай күй кешесің. Суық түстермен жылы түстерді ұштастыра білген.

Сурет 2 – Құнанбайдың қажылық сапары. к.м.б. 100x130 см. 2020 ж.

«Құнанбайдың қажылық сапары» 1870–1880 жж. Қажылық сапарда Құнанбайдың Медина қаласында көк мешіт Пайғамбарымыз (с.ғ.с.) жерленген мешіт кесенесі алдында тәкбірде тұрып үш жыл бұрын қажылыққа келіп шейіт болған Жанқұты шешенмен қоштасуды «Сен пейіштің табалдырығында, Пайғамбарымыздың қасында жатырсың досым, Алла тағала тілеуінді берді. Ал мен еліме әлі де керек болдым ба?, Қош бол досым мен кеттім боқ дүниеге», – деп қоштасуын суреттеген кезі екен. Пікір айтудың өзі артық, картина өзі сөйлеп тұр.

Сурет 3 – Тоғжанның келбеті. к.м.б. 89x119 см. 2020 ж.

«Тоғжанның келбеті» тақырыптық картинада Тоғжанның ауыл жанындағы қыр үстіндегі образы арды нәпсіден жоғары қойған қазақ қызының келбеті бесікте атастырылған Тоғжан салт-дәстүрді сақтап, кәдірлеген ақылды бойжеткен.

Қорытынды

Көптеген суреттер ашық аспан астында салынды, өйткені бұл суретшілер біздің музей ұйымдастырған симпозиумдарға бірнеше рет қатысқан, – деді Түркістан облысы бейнелеу өнері мұражайының директоры Айнабек Оспанов. – Оңтүстік Қазақстанда боялған кейбір полотноларды авторлар бізге сыйға тартты. Бұл мұражайда Қазақстанның түкпір-түкпірінен келген суретшілердің туындылары болуына мүмкіндік беріп, коллекцияны толықтырудың жақсы тәсілі [11].

«Сондай-ақ, кескіндемені сүйетіндер мұндай ұжымдық көрмелерде оңтүстік пен солтүстік, батыс пен шығыстың қылқалам шеберлерінің мектептерін салыстыруға мүмкіндік алады», – дейді Жұмабай Дилманов.

Қазіргі қоғамға әрбір азамат еліміздің өркендеуіне үлес қоса отырып, еңбегімізді сіңіруіміз керек. Еуропаға еліктеп бөлме үлгілерін, тұрмыс салтымыз тіптен жазатын картиналарымыздың өзі шет елдің өмір салтына ұқсап бара жатқандай. Біз болып, сіз болып еліміздің өркендеуіне тарихын, сат-дәстүрін, дінін ұмыттырмай үлесімізді қойымыз керек. Қыл қаламынан тарих тамған суретшілеріміздің алдыңғы буындарын бағалап, зерттеп отырып әрі қарай біз жастар жалғастыра отырып, жандандыруымызды қоғам қажет етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 05.10.2018 ж. [Электронды ресурс]. – https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K18002018_1

2 **Назарбаев, Н. Ә.** «Ұлы даланың жеті қыры»//«Егемен Қазақстан» газеті, 21 қараша 2018 жыл. [Электронды ресурс]. – https://syрboyi.kz/wp-content/uploads/files/2018-11/1542811083_175-19658.pdf.

3 **Оспанов, А.** «Қылқаламым қолымнан түскен емес» // Шымкент Келбеті. Мамыр 2017. – 1 б.

4 **Ералин, Қ.** Суретші Айнабек Оспановтың шығармашылығындағы концептуальдық стиль // Ясауи университетінің хабаршысы : №2 (108) Сәуір-маусым. – Түркістан, 2018. – Б. 132–141.

5 **Ералин, Қ.** Графика шебері Батухан Байменнің шығармашылығы // Түркология журналы. Ясауи университетінің хабаршысы. – № 1(75). – Қаңтар-ақпан. – Түркістан, 2016. – Б. 131–140.

6 **Жақыпов, Қ.** Көрме каталогі. – Бишкек, 2018. – 30 б.

7 **Симова, Б.** Хас шебер Маржан Есжанова. – Шымкент : «САНАТ» Баспаханасы, 2018. – 132 б.

8 **Абилхайрова, Б. С., Ысқақ, А. И.** Киіз басу технологиясы : Әдістемелік нұсқау. – Шымкент, 2007.

9 **Тастемиров, Қ.** Ұлттық өнер-эстетикалық тәрбие негізі. – Шымкент, 2001.

10 **Райымқұлова, А. Д.** Түксіз кілем тоқудың әдістемесі. – Алматы, 2007.

11 **Мұқанов, Қ.** Жүннен жасалатын бұйымдар. – Алматы : Қайнар, 1990.

REFERENCES

1 «Qazaqstandyqtardyń ál-aýqatynyń ósýi: tabys pen turmys sapasyn arttyrý» Qazaqstan Respublikasynyń Prezidenti N. Á. Nazarbaevtyń Qazaqstan halqyna Joldaýy [Address of the president of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan] Increasing the welfare of Kazakhstanis : increasing income and quality of life». – 05.10.2018j. [Electronic resource]. – https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K18002018_1.

2 **Nazarbaev, N. Á.** «Uly dalanyń jeti qyry» [Seven facets of the Great Steppe] // «Egemen Qazaqstan» gazetі, 21 qarasha 2018 jyl. [Electronic resource]. – https://syrboyi.kz/wp-content/uploads/files/2018-11/1542811083_175-19658.pdf.

3 **Ospanov, A.** «Qylqalamym qolymnan túsken emes» [«My brush did not fall out of my hands»]. In Shymkent Kelbeti. – Mamyр, 2017. – 1 p.

4 **Eralin, Q.** Sýretshi Ainabek Ospanovtyń shyǵarmashylyǵyndaǵy konseptýaldyq stil [Conceptual style in the work of the artist Ainabek Ospanov]. In Iasaýı ıversitetiniń habarshysy : №2 (108) Sáyir-maýsym. – Tırkistan.2018. – P. 132–141.

5 **Eralin, Q.** Grafika sheberi Batýhan Baimenniń shyǵarmashylyǵy [Conceptual style in the work of the artist Ainabek Ospanov]. In Tırkologia jýrnaly. Iasaýı ıversitetiniń habarshysy. – № 1(75).– Qańtar – aqpan. – Tırkistan, 2016. – P. 131–140.

6 **Jaǵypov, Q.** Kórme katalogı [Exhibition catalog]. – Bıshkek, 2018. – 30 p.

7 **Simova, B.** Has sheber Marjan Esjanova [Marzhan Eszhanova is a master]. – Shymkent : «SANAT» Baspahanasy, 2018. – 132 p.

8 **Abilhairova, B. S., Ysraq, A. I.** Kiiz basý tehnologiasy : Ádistemelik nusqaý [Felt printing technology (methodical instructions)]. – Shymkent, 2007.

9 **Tastemirov, Q.** Ulttyq óner-estetikalıq tárbiе negizi [The basis of national art and aesthetic education]. – Shymkent, 2001.

10 **Raımqulova, A. D.** Túsiz kilem toǵydyń ádistemes [The technique of weaving a hairless carpet]. – Almaty, 2007.

11 **Muqanov, Q.** Júnnen jasalatyn buyymdar [Mukanov K. Wool products]. – Almaty : Qainar, 1990. – P. 8–11.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

**М. Ж. Таширбергенов¹, К. Т. Мусақулов²*

¹Южно-Казахстанский государственный университет имени М. Ауэзова, Республика Казахстан, г. Шымкент

²Южно-Казахстанский педагогический университет, Республика Казахстан, г. Шымкент.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

ХУДОЖНИК-ПРЕПОДАВАТЕЛЬ, НЕСУЩИЙ ИСТОРИЧЕСКУЮ ТЕМУ В СВОИХ РАБОТАХ

В статье рассказывается о заслуженном деятеле Казахстана, члене Союза Художников СССР, академике Академии художеств РК, организаторе международных, всесоюзных и республиканских выставок и симпозиумов, художнике-живописце, графике Оспанове Айнабеке Мынжасаровиче. Талантливый искусствовед, четко использующий национальный колорит, проявил остроту мышления художника в происходящих вокруг главной темы явлениях. Его беспокоит духовная деградация, проблемы окружающей среды, утрата национальных корней, оторванность от родной земли, пути выхода из таких бед. Актуализация различных стилей из произведений автора, направленных на формирование у молодежи различных направлений изобразительного искусства, традиционного искусства. Художник описывает формирование, возрождение в новом формате, в создании благородного наследия нашего народа, эстетического вкуса, уважения к сегодняшнему подрастающему поколению. Устойчивость к разрушению бытовой гармонии, стремление к ее воспроизведению начинают в его искусстве много углубляться в самое основное содержание. Благодаря этому художник выделялся среди других. Наряду с руководящей деятельностью в стране и странах ближнего и дальнего зарубежья неоднократно проводились индивидуальные творческие выставки. Работает на исторические, философские, обрядовые, лирические темы. Тематические творческие работы художника, постоянно находящиеся в поиске, хранятся в музеях многих стран мира.

Ключевые слова: изобразительное искусство, художественная роспись, академик, художник-живописец, художник-график, картина, холст, станковая живопись.

*M. Zh. Tanirbergenov¹, K. T. Musakulov²

¹M. Auezov South Kazakhstan State University,
Republic of Kazakhstan, Shymkent;

²South Kazakhstan Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Shymkent.

Material received on 10.12.21.

ARTIST-TEACHER, CARRYING A HISTORICAL THEME IN HIS WORKS

The article is dedicated to the Honored Worker of Kazakhstan, member of the Union of artists of the USSR, academician of the Academy of Arts of the Republic of Kazakhstan. Honored Artist of the Association of arts of the peoples of the world and academician of the Academy of Arts, participant and organizer of international, all-union and national exhibitions and symposiums, painter, graphic artist Ospanov Ainabek Mynzhasarovich. The talented artist, who clearly used the National color, showed the clarity of the artist's thoughts in the phenomena that take place around the main theme. He is concerned about spiritual problems, environmental problems, loss of national roots, loss of native land, ways out of such troubles. The resistance to the destruction of everyday harmony, the desire to reproduce it, begins to reflect more and more in his art towards the most basic content. In this way, the artist was able to distinguish himself from others. In addition to his managerial activities, he has repeatedly held exhibitions of his own creativity in the country, in the near and far abroad. Works on historical, philosophical, surialism, traditions, and lyrical themes. Thematic creative works of the artist, which are in constant search, are kept in museums in many countries of the world.

Keywords: Fine Arts, Art Painting, academician, painter-painter, graphic artist, painting, canvas, easel painting.

МРНТИ 14.37.27

<https://doi.org/10.48081/HCNP1775>

*Қ. М. Тайболатов¹, В. Э. Черник², Р. Ж. Ерофеева³

^{1,3}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар

²Мурманский арктический государственный университет,
Российская Федерация, г. Мурманск

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ ОБУЧАЮЩИХСЯ В КОНТЕКСТЕ ЗАРУБЕЖНЫХ ТЕОРИЙ

В настоящее время люди отличаются способностью понимать, обрабатывать и управлять информацией о своих и чужих эмоциях эту способность в науке мы называем эмоциональным интеллектом. Исследований эмоционального интеллекта сегодня очень много. Кроме того, в зарубежных исследованиях широко распространены модели эмоционального интеллекта и средства их измерения. Однако зарубежные модели и средства их измерения не учитывают менталитет нашей страны. Противоречие между зарубежными моделями и средствами их измерения и казахстанским менталитетом определяет актуальность темы сегодняшней статьи. Ведь для выявления компонентов эмоционального интеллекта отечественных обучающихся прежде всего возникает необходимость анализа зарубежных моделей и современных исследований. Для достижения цели исследования использовались методы анализа, синтеза, моделирования. В статье рассматриваются 4 модели эмоционального интеллекта и анализ последних исследований ученых из России, Испании, Великобритании. Кроме того, записывается исторический дискурс на развитие эмоционального интеллекта. Анализируя все детали, выявляются следующие компоненты эмоционального интеллекта обучающихся: эмоциональная осведомленность, умение управлять своими эмоциями, эмпатия, умение управлять процессом общения, самомотивация, стрессоустойчивость. Очевидно, что эти выявленные компоненты способствуют составлению диагностического комплекса для изучения эмоционального интеллекта в отечественной модели.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, модель, обучающиеся, анализ, эмоция.

Введение

Развитие эмоционального интеллекта становится важной проблемой среди таких важных факторов, как компетентность и эффективность, в связи с постоянными и быстрыми социальными изменениями, новыми трудностями, высокими социальными нормами и высокими профессиональными стандартами.

Развитие эмоционального интеллекта обучающихся позволяет эффективно управлять эмоциями и избегать давления, например, вспышки гнева. Дети с высоким эмоциональным интеллектом более внимательны к своим переживаниям, активны в школе, имеют позитивные отношения и более эмпатичны.

Управление эмоциями – сложная деятельность, которая часто направляет мысли и действия человека. По мнению исследователей Питера Салаво и Джона Майера, эмоциональный интеллект или способность ценить свое окружение и понимать свои эмоции и окружающих, является сильным показателем социальной осведомленности. По мере того, как дети исследуют окружающий мир, они находятся под влиянием, чтобы сформулировать новые взгляды и принять новое поведение. Дети, которые учатся связывать свой собственный опыт с окружающими, взаимодействуют таким образом, чтобы создать более безопасную и доверительную среду.

Для развития эмоционального интеллекта обучающихся необходимо прежде всего остановиться на его компонентах. На сегодняшний день существует несколько моделей развития эмоционального интеллекта. В статье проводится анализ зарубежных моделей развития эмоционального интеллекта.

Цель исследования. Выявить компоненты эмоционального интеллекта путем анализа зарубежной литературы в раскрытии теоретического содержания эмоционального интеллекта.

Теоретическая значимость статьи заключается в сравнительном анализе моделей эмоционального интеллекта в зарубежной психологии и выявлении компонентов эмоционального интеллекта обучающихся на основе зарубежных моделей.

Практическая значимость: компоненты, выделенные в ходе теоретического исследования, ориентируют на разработку диагностического инструментария для изучения эмоционального интеллекта обучающихся и создание программы для развития эмоционального интеллекта.

Материалы и методы

В исследовании был применен качественный анализ зарубежной научной литературы и современных статей в наукометрических базах данных с использованием контент-анализа и концептуальных схем отображения. На основе полученных компонентов проведен синтез структуры эмоционального интеллекта обучающихся. Кроме того, при анализе зарубежных моделей эмоционального интеллекта был использован метод моделирования эмоционального интеллекта обучающихся.

В ходе исследования был анализ следующих зарубежных моделей: модель социального и эмоционального интеллекта Рувена Бар-Она (ESI), модель эмоционального интеллекта Майера-Саловея-Карузо (модель способностей), смешанная модель Гоулмана, модель эмоционального интеллекта Д. В. Люсина.

Результаты и обсуждение

Прежде чем рассматривать зарубежные модели эмоционального интеллекта, было решено остановиться на истории, понятия.

В 1872 году впервые издается книга «Выражение эмоций у людей и животных», автором которой является Ч. Дарвин. Научная работа посвящена эмоциям людей, а именно роли эмоций для адаптации и выживания [1].

В первой половине XX века (1920 г.) Э. Л. Торндайк описал такое понятие, как «социальный интеллект», т. е. способность понимать других людей и действовать или поступать мудро в отношении других.

В начале 30-х годов XX века Э. Торндайк и Ч. Хант, исследуя социальный интеллект, предъявляли рисунки с эмоциональными выражениями лиц и заданий на идентификацию эмоций по вербальному описанию.

В 1935 году Э. Долл предложил структурированное интервью, которое можно назвать ползущей шкалой социальной зрелости для определения социальной компетентности.

В 1940 году Д. Векслер говорит о том, что социальный интеллект – это приспособленность индивида к человеческому бытию.

В 1955 г. А. Эллис начал разрабатывать рационально-эмотивную терапию – обучать исследованию своих эмоций логическим путем, т.е. с помощью размышления.

В практике клинической психологии исследовались трудности выражения эмоций пациентами. В 1973 г. американским психологом П. Сифнесом был введен термин «алекситимия». Алекситимия – это состояние, связанное с низким уровнем способностей к определению чувств, их различению, трудностями в отображении чувств и в описании их окружающим людям. Достижения в смежных науках также способствовали развитию изучения

эмоционального интеллекта. Во второй половине XX века в исследованиях отмечается взаимосвязь между эмоциями и когнициями.

В 1975 году Г. Гарднер вводит понятие множественного интеллекта [2].

А спустя 10 лет У. Пэйн в докторской диссертации под названием «Изучение эмоций: развитие эмоционального интеллекта, самостоятельной интеграции, касающиеся страха, боли и желания» раскрывает понятие эмоционального интеллекта [3]. Хотя впервые данный термин был использован в 1966 году Б. Леунером в работе «Эмоциональный интеллект и эмансипации».

Одним из авторов, развивающих популярность изучения эмоционального интеллекта, является американский психолог Д. Гоулман, в частности, идеи о том, что эмоциональный интеллект является ключевым фактором, определяющим успешность в бизнесе.

По его мнению, эмоциональный помогает «мотивировать себя и противостоять неприятностям, контролировать побуждения и откладывать удовлетворение, регулировать свое настроение и сохранять способность мыслить, придавать значение и надеяться». По теории эмоциональной компетентности Д. Гоулмана, эмоциональный интеллект – это способность человека истолковывать собственные эмоции и эмоции окружающих с тем, чтобы использовать полученную информацию для реализации собственных целей [4].

В некогнитивной теории эмоционального интеллекта Р. Бар-Он определяет эмоциональный интеллект еще шире – это все некогнитивные способности, знания и компетентность, дающие человеку возможность успешно справляться с различными жизненными ситуациями. Понятием «некогнитивные способности» израильский психолог хотел еще раз подчеркнуть основную идею смешанных моделей, в которых ЭИ – когнитивно-личностный конгломерат. Именно Рувен Бар-Он ввел в 1985 г. аббревиатуру EQ по аналогии с IQ. В в этом же году автор вводит понятие «коэффициент эмоциональности» и предлагает анкету (EQ-i) для его измерения [5].

С 1990 г. Джон Мейер и Питер Сэловей развивают свое понимание эмоционального интеллекта. Представления об интеллекте и эмоциях изменились: разум перестал восприниматься как идеальная субстанция, эмоции – как главный враг интеллекта. Оба явления приобрели реальное значение в повседневной человеческой жизни.

Их коллега Дэвид Карузо позже высказывал мнение, что эмоциональный интеллект – это не противоположность интеллекту, не триумф разума над чувствами, это уникальное пересечение обоих процессов. Дж. Мейер, П. Сэловей и Д. Карузо на основе своих исследований разработали теорию эмоционально-интеллектуальных способностей. И предложили определять

эмоциональный интеллект как четко определяемая и измеряемая способность перерабатывать информацию, содержащуюся в эмоциях, определять значение эмоций, их связи друг с другом, использовать эмоциональную информацию в качестве основы для мышления и принятия решений [6].

В начале XXI века двухкомпонентная теория данного феномена была представлена отечественным исследователем Д. В. Люсиным. Эмоциональный интеллект Д. В. Люсиным делится на внутриличностный и межличностный и понимается как способность к пониманию своих и чужих эмоций соответственно, а также к управлению ими [7].

В настоящее время проводится несколько современных исследований эмоционального интеллекта. Российские ученые Панкратова А., Осин Е. провели кросскультурное исследование эмоционального интеллекта (на примере русской и азербайджанской культуры). В ходе исследования выявляется уровень показателей по истинному выражению эмоций и уровень показателей модификации выражения при возникновении эмоций, представили сравнительный анализ [8].

Ученые из Университета Гранады в Испании исследовали взаимосвязь эмоционального интеллекта биологических родителей и детей. В ходе исследования было установлено, что дети имеют более высокий уровень эмоционального интеллекта, чем родители. Низкий уровень эмоционального интеллекта матери имеет прямое влияние на низкий уровень эмоционального интеллекта ребенка [9].

Ученые из Кентского университета в Великобритании проводят исследование о важности навыков управления эмоциями для общения с внешними группами. Они измеряют эмоциональный интеллект с помощью тестов на самооценку и производительность и мнений относительно различных групп других людей. В результате люди с сильными навыками управления эмоциями, основанными на результатах, выражали более низкие этнические взгляды, положительное отношение к иммигрантам и беженцам и гомофобное отношение. Эта отрицательная связь между управлением эмоциями и предрассудками определялась различными показателями эмоционального интеллекта, основанными на производительности. Полученные данные свидетельствуют о том, что способность управлять эмоциями играет важную, но все же незначительную роль в формировании общих негативных суждений [10].

Нами проведен сравнительный анализ зарубежных моделей с целью выявления компонентов эмоционального интеллекта у обучающихся.

Модель Р. Бар-Она (ESI) рассматривается как смешанная модель, которая сочетает в себе эмоциональные, социальные, когнитивные и личностные

аспекты [5]. Бар-Он разработал свою модель в 1982 году, а представил спустя четырнадцать лет на собрании американской ассоциации психологов в Торонто. Он выделил 15 способностей, которые, будучи приведены в полный порядок, позволяли человеку ощущать себя счастливым. Способности разделены на пять категорий (Рисунок 1).

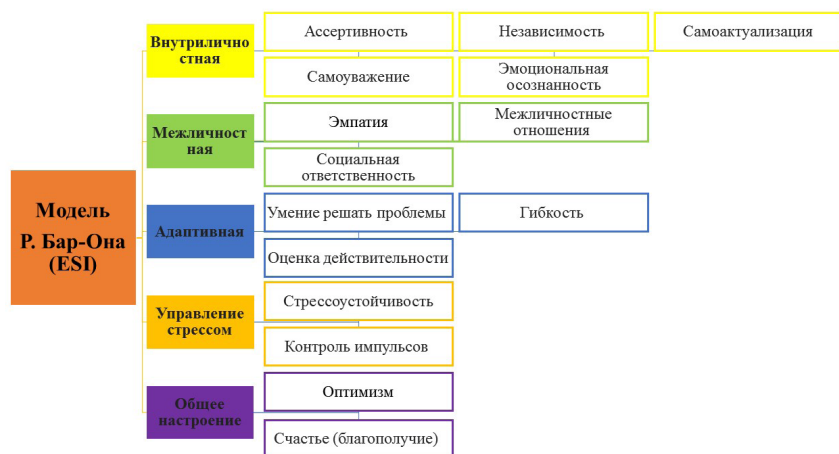

Рисунок 1 – Модель Р. Бар-Она (ESI)

В 1990 году американские психологи Майер, Саловей и Карузо предложили свою модель эмоционального интеллекта [6]. Они дорабатывали ее несколько лет и в итоге представили обновленную модель, состоящую из четырех компонентов (Рисунок 2).

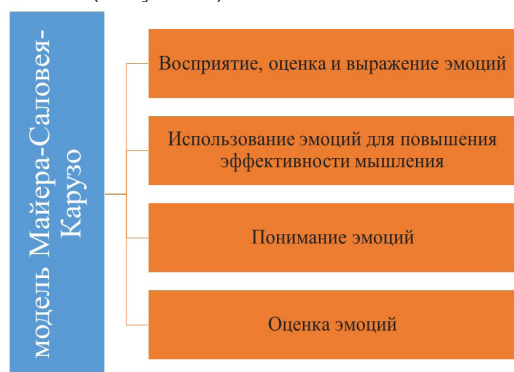

Рисунок 2 – Модель Майера-Саловея-Карузо

Наиболее известным подходом к развитию эмоционального интеллекта является смешанная модель Дэниела Гоулмана. За основу Гоулман взял модель Мейера, Саловея и Карузо. К их компонентам он добавил еще несколько – настойчивость, энтузиазм и социальные навыки. Таким образом он объединил когнитивные способности с личностными характеристиками. Известность смешанной модели стала настолько большой, что вышла за рамки интереса психологов и стала популярной среди обычного круга людей. Всего Гоулман выделяет пять компонентов, разделенных на более мелкие элементы (Рисунок 3) [4].

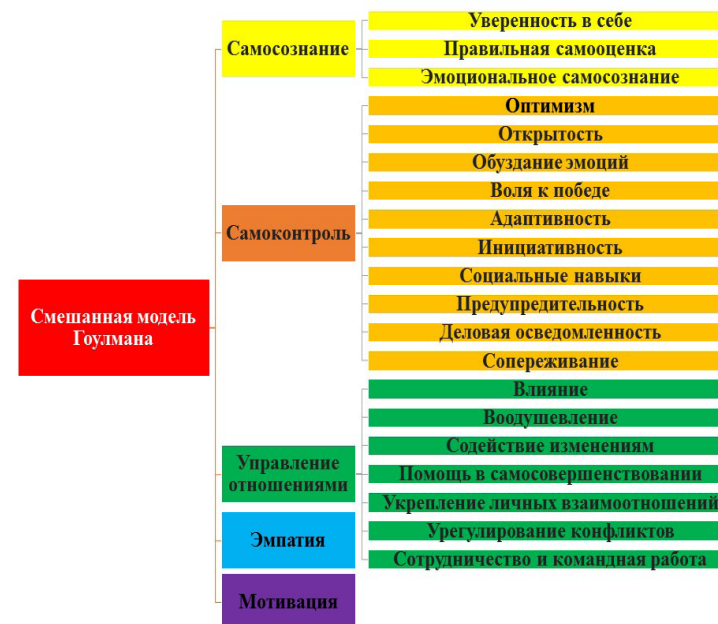

Рисунок 3 – Смешанная модель Гоулмана

Эмоциональный интеллект понимается Д. В. Люсиным как способность к пониманию своих и чужих эмоций и к управлению ими (Рисунок 4) [7].

Рисунок 4 – Модель Д. В. Люсина

В этой статье были рассмотрены четыре наиболее актуальные и цитируемые на сегодняшний день теории эмоционального интеллекта – модель Бар-Она, модель Майера-Саловея-Карузо, модель Гоулмана и модель Д. Люсина. Критический обзор теорий показал, что модель Майера-Саловея больше сфокусирована на эмоциях, нежели на измерении когнитивных способностей, в отличие от трех других теорий. Это, как правило, подчеркивает обоснованность ее содержания. Тем не менее, результаты обзора также свидетельствуют о том, что использование набора инструментов оценки, в которых особое внимание уделяется эмоциональным захватам, может предложить более достоверное измерение эмоционального интеллекта.

Анализируя модели развития эмоционального интеллекта, определили следующие компоненты модели эмоционального интеллекта обучающихся: эмоциональная осведомленность, умение управлять своими эмоциями, эмпатия, умение управлять процессом общения, самомотивация, стрессоустойчивость (рисунок 5).

Рисунок 5 – Модель эмоционального интеллекта обучающихся (авт.)

Эмоциональная осведомленность – это способность распознавать и понимать не только свои эмоции, но и эмоции других людей.

Умение управлять своими эмоциями – это способность контролировать свои эмоции и чувства, контролировать свое поведение, а также способность приспосабливаться к изменяющимся условиям.

Эмпатия – это способность чувствовать эмоциональное состояние другого человека.

Умение управлять процессом общения – это способность вести себя в процессе общения, уметь влиять на других, избегать конфликтов в группе и знать эффективные пути их решения.

Самомотивация – это стимул, который делают обучающиеся, чтобы всегда иметь силу и желание делать то, что они выбирают.

Стрессоустойчивость – это набор качеств, которые позволяют организму спокойно переносить действие стрессов, воздействуя на деятельность и окружающих, а также без вредных всплесков эмоций, которые могут вызвать психические расстройства.

Выводы

1 В ходе анализа моделей эмоционального интеллекта в зарубежных исследованиях наблюдается их многообразие, но установлено, что общей модели эмоционального интеллекта не существует.

2 Подавляющее большинство изученных зарубежных теорий рассчитано на взрослый возраст, а отсутствие тестов для школьников дает нам основу для составления в дальнейшем диагностического инструментария.

3 Метод всестороннего качественного анализа литературы и трудов ученых предопределили необходимость разработки модели развития эмоционального интеллекта обучающихся.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1 **Чарльз Дарвин**. Выражение эмоций у человека и животных. Собрание сочинений в 9-ти томах, изд. АН СССР. – Том 5. – 1953.

2 **Андреева И. Н.** Азбука эмоционального интеллекта. – СПб. : БХВ-Петербург, 2012. – 288 с.

3 **Wayne Leon Payne**. A Study of Emotion : Developing Emotional Intelligence; Self-Integration; Relating to Fear, Pain and Desire (Theory, Structure of Reality, Problem-Solving, Contraction/Expansion, Tuning In/Coming Out/Letting Go). – Union for Experimenting Colleges and Universities, 1985. – P. 498.

4 **Goleman, D.** Maxed emotions // Business Strategy Review this link is disabled, 2003. – 14(2). – P. 26–32.

5 **Bar-On, R.** The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). In *Psicothema*, 2006, 18, supl., 13–25.

6 **Mayer, J. D.** Models of emotional intelligence / J.D. Mayer, P. Salovey, D. Caruso. In R. J. Stenberg (Ed.) *Handbook of intelligence*. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2000. – P. 396–420.

7 **Lyusin, D., Ovsyannikova, V.** Measuring two aspects of emotion recognition ability : Accuracy vs. Sensitivity. *Learning and Individual Differences* this link is disabled, 2016. – 52. – P. 129–136

8 **Pankratova, A., Osin, E.** Circumplex model of emotional display rules: a cross-cultural study. In *Psikhologicheskii zhurnal*. – 41(2). – 2020. – P. 54–68. – DOI: 10.31857/S020595920008542-2.

9 **Cabello, R., Gómez-Leal, R., Gutiérrez-Cobo, M. J. et al.** Ability emotional intelligence in parents and their offspring. *Curr Psychol*. – 2021. [Electronic resource]. – <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01617-7>.

10 **Makwana, A. P., Dhont, K., García-Sancho, E., Fernández-Berrocal, P.** Are emotionally intelligent people less prejudiced? The importance of emotion management skills for outgroup attitudes. In *J Appl Soc Psychol*. 2021;00:1– 14. <https://doi.org/10.1111/jasp.12798>

REFERENCES

1 **Charlz Darwin**. Virajenie emocii u cheloveka i jivotnih [Expression of emotions in humans and animals]. In *Sobranie sochinenii v 9 ti tomah izd. AN SSSR*. – Vol. 5. – 1953.

2 **Andreeva, I. N.** Azbuka emocionalnogo intellekta [The ABC of Emotional Intelligence]. – St. Peterburg : BHV-Peterburg_ 2012. – 288 p.

3 **Wayne Leon Payne**. A Study of Emotion: Developing Emotional Intelligence; Self-Integration; Relating to Fear, Pain and Desire (Theory, Structure of Reality, Problem-Solving, Contraction/Expansion, Tuning In/Coming Out/Letting Go). – Union for Experimenting Colleges and Universities, 1985. – P. 498.

4 **Goleman, D.** Maxed emotions. In *Business Strategy Review* this link is disabled, 2003. – 14(2). – P. 26–32.

5 **Bar-On, R.** The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). – *Psicothema*, 2006. – 18, supl., 13–25.

6 **Mayer, J. D.** Models of emotional intelligence / J. D. Mayer, P. Salovey, D. Caruso. In R. J. Stenberg (Ed.) *Handbook of intelligence*. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2000. – P. 396–420.

7 **Lyusin, D., Ovsyannikova, V.** Measuring two aspects of emotion recognition ability : Accuracy vs. Sensitivity. *Learning and Individual Differences* this link is disabled. – 2016. – 52. – P. 129–136.

8 **Pankratova, A., Osin, E.** Circumplex model of emotional display rules : a cross-cultural study. In *Psikhologicheskii zhurnal*. – 41(2). – 2020. – P. 54–68. – DOI: 10.31857/S020595920008542-2.

9 **Cabello, R., Gómez-Leal, R., Gutiérrez-Cobo, M. J. et al.** Ability emotional intelligence in parents and their offspring. In *Curr Psychol*. – 2021. [Electronic resource]. – <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01617-7>.

10 **Makwana, A. P., Dhont, K., García-Sancho, E., Fernández-Berrocal, P.** Are emotionally intelligent people less prejudiced? The importance of emotion management skills for outgroup attitudes. In *J Appl Soc Psychol*. 2021;00:1– 14. [Electronic resource]. – <https://doi.org/10.1111/jasp.12798>.

Материал поступил в редакцию 10.12.21.

*Қ. М. Тайболатов¹, В. Э. Черник², Р. Ж. Ерофеева³

^{1,3}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

²Мурманск арктикалық мемлекеттік университеті,

Ресей Федерациясы, Мурманск қ.

Материал 10.12.21 баспаға түсті.

ШЕТЕЛДІК ТЕОРИЯЛАР КОНТЕКСТІНДЕГІ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТИСІ

Қазіргі уақытта адамдар өздерінің және басқалардың эмоциялары туралы ақпаратты түсіну, оңдеу және басқару қабілетімен ерекшеленеді, ғылымда бұл қабілетті эмоционалды интеллект деп атаймыз. Бүгінгі таңда эмоционалды интеллект туралы көптеген зерттеулер бар. Сонымен қатар, шетелдік зерттеулерде эмоционалды интеллект модельдері және оларды өлшеу құралдары кең таралған. Алайда, шетелдік модельдер мен оларды өлшеу құралдары біздің еліміздің менталитетін ескермейді. Шетелдік модельдер мен оларды өлшеу құралдары мен қазақстандық менталитет арасындағы қайшылық бүгінгі мақала тақырыбының өзектілігін анықтайды. Шынында да, отандық білім алушылардың эмоционалды интеллектінің компоненттерін анықтау үшін ең алдымен шетелдік модельдер мен заманауи зерттеулерді талдау қажет. Зерттеу мақсатына жету үшін анализ, синтез, модельдеу әдістері қолданылды. Мақалада эмоционалды интеллекттің 4 моделі және Ресей, Испания, Ұлыбритания ғалымдарының соңғы зерттеулерін талдау қарастырылған. Сонымен қатар, эмоционалды зияткерлікті дамыту туралы тарихи дискурс жазылады. Барлық мәліметтерді талдай отырып, студенттердің эмоционалды интеллектінің келесі компоненттері анықталады: эмоционалды хабардарлық, эмоцияларын басқара білу, эмпатия, қарым-қатынас процесін басқара білу, өзін-өзі ынталандыру, стресске төзімділік. Бұл анықталған компоненттер отандық модельдегі эмоционалды интеллектті зерттеу үшін диагностикалық кешенді құруға ықпал ететіні анық.

Кілтті сөздер: эмоционалды интеллект, модель, білім беру, талдау, эмоция.

*К. Таиболатов¹, В. Черник², Р. Yerofeyeva³

^{1,3}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar;

²Murmansk Arctic State University,

Russian Federation, Murmansk.

Material received on 10.12.21.

EMOTIONAL INTELLIGENCE OF STUDENTS IN THE CONTEXT OF FOREIGN THEORIES

Today, people are distinguished by the ability to understand process and manage information about their own and others' emotions, this ability in science is called emotional intelligence. There are a lot of emotional intelligence studies today. In addition, models of emotional intelligence and means of measuring them are widely used in foreign studies. However, foreign models and means of measuring them do not take into account the mentality of our country. The contradiction between foreign models and their measurement means and the Kazakh mentality determines the relevance of today's article topic. After all, in order to identify the components of the domestic students' emotional intelligence, first of all, there is a need to analyze foreign models and modern research. To achieve the research goal, methods of analysis, synthesis, and modeling were used. The article discusses 4 models of emotional intelligence and an analysis of the latest research by scientists from Russia, Spain, and the UK. In addition, a historical discourse on the development of emotional intelligence is recorded. Analyzing all the details, the following components of students' emotional intelligence are revealed: emotional awareness, the ability to manage their emotions, empathy, the ability to manage the communication process, self-motivation, stress tolerance. It is obvious that these identified components contribute to the compilation of a diagnostic complex for the study of emotional intelligence in the domestic model.

Keywords: emotional intelligence, model, learners, analysis, emotion.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ

Абдиева Мөлдір Құралбайқызы, магистрант, Физика, математика және цифрлық технологиялар институты, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050047, Қазақстан Республикасы, e-mail: abdi_moka@mail.ru

Абдуламит И. С., магистрант, «Шет тілі: екі шет тілі (ағылшын және түрік тілдері)» мамандығы, Қожа Ахмет Яссауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы, e-mail: indira.abdulamit@ayu.edu.kz

Абильдина С. К., педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100028, Қазақстан Республикасы, e-mail: salta-7069@mail.ru

Абуханова Ажар Базарбаевна, докторант, «6D010300-Педагогика және психология» мамандығы, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040009, Қазақстан Республикасы, e-mail: agar-80@mail.ru

Абыкенова Дария Болатовна, PhD, қауымд. профессор, Computer Science факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: abykenova_db@mail.ru

Агеева Лариса Евгеньевна, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессоры, «Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру» кафедрасы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050011, Қазақстан Республикасы, e-mail: ageevale_1971@mail.ru

Агранович Елена Николаевна, PhD, аға оқытушы, «Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру» кафедрасы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: elenkaagr@mail.ru

Азизханова Дидар Каримжановна, докторант, «8D01110 – Педагогика және психология» мамандығы, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент қ., 160002, Қазақстан Республикасы, e-mail: azizkhanova.didar@bk.ru/

Айкинбаева Г. К., педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: guldenaikinbayeva01@mail.ru

Ақышева Майра Жұмаханқызы, магистрант, «7M01515-География» мамандығы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Жаратылыстану және география институты, Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы, e-mail: mayra.akisheva@bk.ru

Алдабердіқызы Айдын, PhD, доцент м.а., «Шетел тілдері теориясы мен тәжірибесі» кафедрасы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: aydyn9@mail.ru

Алмауытова Әсия Базарбайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, «Қазақ тілі мен әдебиеті және журналистика» кафедрасы, Гуманитарлық-педагогикалық институты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., 120000, Қазақстан Республикасы, e-mail: Almauytova73@mail.ru

Алметов Негматжан Шадиетович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, доцент, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент қ., 160002, Қазақстан Республикасы, e-mail: n_almetov@mail.ru

Аманғалиева Назерке Қайратқызы, магистрант, «Арнайы педагогика» кафедрасы, Педагогика және психология институты, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050040, Қазақстан Республикасы, e-mail: naz07@list.ru

Аманова Арай Көкорайқызы, PhD, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: amana1986@mail.ru

Асаинова Алмагуль Жаяковна, педагогика ғылымдарының кандидаты, ассоц.профессор (доцент), Computer Science факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: asal_fr@mail.ru

Асетова Ж. Б., докторант, «6D010200-Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100028, Қазақстан Республикасы, e-mail: akniet_22@mail.ru

Әубәкір Аруна Берікқызы, докторант, 2 курс, Физика, математика және цифрлық технологиялық жоғары мектебі, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: aubakirova.aruna@bk.ru

Байбатшаева Айдайкыз Еркінбековна, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., Өнер және білім факультеті, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент қ., 160000, Қазақстан Республикасы, e-mail: aidai_67_13@mail.ru

Баигубенова Сая Кубаидоллиевна, техника ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал қ., 090009, Қазақстан Республикасы, e-mail: saya_bsk@mail.ru

Байкулова Айгерим Мейрхановна, PhD, пост-докторант, Педагогикалық технологияларды талдау лабораториясы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы, e-mail: aigerim.baikulova@mail.ru

Байназарова Тұрсынбай Бейсембекқызы, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессор, «Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру» кафедрасы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050014, Қазақстан Республикасы, e-mail: tursinai-64@mail.ru

Бандалетова Екатерина Сергеевна, магистрант, «Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы, Педагогикалық факультеті, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100028, Қазақстан Республикасы, e-mail: mykitty84@gmail.com

Батяшова Ирина Васильевна, аға оқытушы, «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: pavlodargsa@mail.ru

Бекболганова Алма Кусаиновна, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессор м.а., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: alma_bekbolganova@inbox.ru

Белесова Дамира Тұрсынхановна, докторант, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент қ., 160000, Қазақстан Республикасы, e-mail: damira_belesova@mail.ru

Бердібай Нұргиса Қуатбекұлы, магистрант, «7M01723-Шетел тілі: екі шетел тілі білім беру» бағдарламасы, «Шетел тілдері және аударма» кафедрасы, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., 120000, Қазақстан Республикасы, e-mail: nurgisa.berdibaev@mail.ru

Божевольная Наталья Витальевна, жаратылыстану ғылымдарының магистрі, директорының орынбасары, Қашықтықтан оқыту және қосымша білім беру институты, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., 110000, Қазақстан Республикасы, e-mail: bogevnata@mail.ru

Боранкулова Дина Мелсовна, география ғылымдарының кандидаты, Жаратылыстану және география институты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы, e-mail: dinaborankulova@mail.ru

Быков Петр Олегович, техника ғылымдарының кандидаты, профессор, Академиялық сұрақтар жөніндегі басқарма мүшесі – проректор, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы

Гуринова Алеся Анатольевна, магистрант, «Шетел филологиясы» мамандағы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: alecia.klassen@gmail.com

Джумажанова Гульжанар Какимжановна, психология ғылымдарының кандидаты, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ., 071400, Қазақстан Республикасы, e-mail: dariya69@mail.ru

Диярова Лунара Бакытжановна, техника ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал қ., 090009, Қазақстан Республикасы, e-mail: luna.diyarova@mail.ru

Ерофеева Рената Жаудатовна, PhD, доцент, «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: renax85@mail.ru

Есмагулова Асемгуль Айтболатовна, магистр, аға оқытушы, «Bolashaq» Академиясы, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: 24.07.84@mail.ru

Есполова Гульден Калиолдановна, докторант, «Бастауыш білім беру педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulden.11@mail.ru

Жагапарова Ғалия Саматовна, магистрант, «Физика» мамандығы, Computer Science факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: galiya_zhaga@mail.ru

Жарлықасов Бахтияр Жумалыевич, жаратылыстану ғылымдарының магистрі, аға оқытушысы, Информатика кафедрасы, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., 110000, Қазақстан Республикасы, e-mail: bakhtiyarzbj@gmail.com

Жахиена Айзат Гарифуллаевна, техника ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал қ., 090009, Қазақстан Республикасы, e-mail: aizatmail@mail.ru

Желдибаева Райгуль Сериковна, докторант, «7D011-Педагогика және психология» мамандығы, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы, e-mail: raigul.raigul@gmail.com

Жикеев Азамат Айтпаевич, техника ғылымдар кандидаты, қауымд. профессор, Қашықтықтан оқыту және қосымша білім беру институты

директоры, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., 110000, Қазақстан Республикасы, e-mail: a_zhikeev@mail.ru

Жилгелдинов Солтанбек Елеусізұлы, аға оқытушы, «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhilgeldinov7@mail.ru

Жүнісова Русангүл Айтмағамбетқызы, докторант, Жаратылыстану жоғары мектебі, Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhunusova@mail.ru

Зенкова Татьяна Витальевна, филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: zenkova_aol@mail.ru

Зубко Наталья Николаевна, директордың орынбасары, Қостанай қаласы білім бөлімінің балалар және жасөспірімдер техникалық шығармашылық мектебі, Қостанай қ., 110000, Қазақстан Республикасы, e-mail: kst_gshtt@mail.ru

Зулкарнаева Жамила Амангельдиновна, педагогика ғылымдарының магистрі, Филология және педагогика факультеті, Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhamilya1972@mail.ru

Ибашова Альмира Байдабековна, педагогика ғылымдарының кандидаты, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент қ., 160013, Қазақстан Республикасы, e-mail: almira_i@mail.ru

Ибраева Баян Мукушевна, филология ғылымдарының кандидаты, профессоры, «Шетел тілдер және мәдениетаралық қарым-қатынастар» кафедрасы, Қарағанды «Болашак» академиясы, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: ibraeva56@mail.ru

Иминова Юлдуз Бахтияровна, магистр, оқытушы, «Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру» кафедрасы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050014, Қазақстан Республикасы, e-mail: iminova.yulduza@mail.ru

Искакова Маржан Оразғалиқызы, педагогика ғылымдарының кандидаты, PhD, Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бөлімінің басшысы, Семей қаласының Шөкәрім атындағы университеті, Семей қ., 071410, Қазақстан Республикасы, e-mail: Maris1976@mail.ru

Кариев Адлет Дюсембаевич, педагогика ғылымдарының кандидаты, бағдарлама көшбасшысы, «Мектепке дейінгі және бастауыш білім»

кафедрасы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, 050043, Қазақстан Республикасы, e-mail: adlet.kari@mail.ru

Карипжанова Айнұр Оралқызы, филология ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессор, «Филология» кафедрасы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: ainurok1974@mail.ru

Касенов Ханат Нурбикович, бас академиялық компаенс-офицер, Astana IT University, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: e-mail: kh_kasenov@mail.ru

Керейбаева Анар Умирзаковна, педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы, Гуманитарлық-педагогикалық институты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., 120000, Қазақстан Республикасы, e-mail: Kereybaeva86@mail.ru

Килыбаева Гульнур Кенжеканқызы, педагогика және психология магистрі, аға оқытушы, Педагогика, психология және мәдениет факультеті, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен қ., 070004, Қазақстан Республикасы, e-mail: eraly.balyum@mail.ru

Кисабекова Асемгуль Агибаевна, PhD, эксперт-оқытушы, Жаратылыстану жоғары мектебі, Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: akisabekova@mail.ru

Кокажаева Амангуль Базарбекқызы, биология ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессор м.а., Физика, математика және цифрлық технологиялар институты, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050026, Қазақстан Республикасы, e-mail: kokazaemangul@gmail.com

Кривец Оксана Александровна, аға оқытушы, «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: oxana_krivets@mail.ru

Куркимбаева Айжан Муратовна, PhD, «Шетел тілдері сөйлеу тәжірибесі» кафедрасының меңгерушісі, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы қ., 050008, Қазақстан Республикасы, e-mail: aizhan-k@mail.ru

Қоңырова Жұлдыз Бактыбайқызы, жаратылыстану ғылымдар магистрі, Педагогикалық ғылымдар академиясы, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: apnkaz@mail.ru

Құсайынов Асқарбек Қабыкенұлы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, академик, ПФА Басқарма Төрағасы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: kusainov_apnk@mail.ru

Лаханова Бақытжамал Әріпханқызы, магистрант, Физика, математика және цифрлық технологиялар институты, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050026, Қазақстан Республикасы, e-mail: happy_96_02@mail.ru

Макарихина Инна Михайловна, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Шетел тілдері» кафедрасы, «Академиялық ұтқырлық» лингвистикалық бөлімінің бастығы, Новосібір мемлекеттік сәулет өнері-құрылыс университеті, Новосибирск қ., 630000, Ресей Федерациясы, e-mail: michmacha@mail.ru

Макшиева Гульмира Курманбаевна, педагогика магистрі, аға оқытушы, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Педагогика, психология және мәдениет факультеті, Өскемен қ., 070016, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulmira_mak@mail.ru

Масакбаева Софья Руслановна, химия ғылымдарының кандидаты, профессор, Жаратылыстану ғылымдары факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: sofochka184@mail.ru

Мейрбеков Ақылбек Кайратбекұлы, PhD, доцент м.а., Филология факультеті, Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы, e-mail: akylbek.meyirbekov@ayu.edu.kz

Мекебаев Нурбапа Отанович, PhD, Физика, математика және цифрлық технологиялар жоғары мектебі, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050026, Қазақстан Республикасы, e-mail: Nurbara@mail.ru

Мугауина Гулбарам Олжағалиевна, докторант, Әлеуметтік ғылымдар факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulshi.85@mail.ru

Мусакулов Кусан Толендиевич, PhD, қауымд. профессор м.а., Оңтүстік Қазақстан педагогика университеті, Шымкент қ., 160000, Қазақстан Республикасы, e-mail: kusan_65@mail.ru

Муталиева А. Ш., педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: mutaliyeva_ash@enu.kz

Мухатаев Айдос Агдарбекович, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Стратегия және корпоративтік басқару департаментінің директоры, Astana IT University, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: aidos.mukhatayev@astanait.edu.kz

Мұхтар Ләззат Қанатқызы, PhD, «Шетел филология» мамандығы әл-Фараби Қазақ ұлттық университеті, Филология факультеті, Алматы қ., 050040, Қазақстан Республикасы, e-mail: lmukhtar0712@gmail.com

Нигметжанова Гулназым Кудайбергеновна, педагогика және психология магистрі, аға оқытушы, Педагогика, психология және мәдениет факультеті, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен қ., 070004, Қазақстан Республикасы, e-mail: Gulnazym_82@mail.ru

Нуркенова Гулнур Канышевна, педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» кафедрасы, «Bolashaq» Академиясы, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulnur24.10.84@mail.ru

Нурмагамбетова Ботагоз Амангельдиновна, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, қауымд. профессоры, «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» кафедрасы, Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы

Нурумжанова Куляш Алдонгаровна, қауымд. профессоры (доцент), «Физика, математика және аспап жасау» БББ, Computer Science факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: 75646100@mail.ru

Оразбақов Айтжан Жұмабайұлы, техника ғылымдарының кандидаты, доцент, «Тарих және Қазақстан халқы Ассамблеясы» кафедрасының меңгерушісі, Гуманитарлық-педагогикалық институты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., 120000, Қазақстан Республикасы, e-mail: aorazbakov1961@mail.ru

Оралканова Индира Адылкановна, PhD, Әкімшілік мәселелер жөніндегі проректоры, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ., 071410, Қазақстан Республикасы, e-mail: indir.85@mail.ru

Оралтаев Ерлан Рамазанович, аға оқытушы, «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: oraltayev@mail.ru

Оспанова Жұлдыз Джумағалиевна, аға оқытушы, «Физика, математика және аспап жасау» БББ, Computer Science факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhulduz-ospan@mail.ru

Өмірбек Салтанат Жемісқызы, психология ғылымдарының кандидаты, доцент, аға оқытушы, Педагогика және психология институты, «Арнайы педагогика» кафедрасы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050040, Қазақстан Республикасы, e-mail: Saltanatomirbek5@gmail.com

Пошаев Данабек Колдасович, педагогика ғылымдарының кандидаты., профессор м.а., Өнер және білім факультеті, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент қ., 160000, Қазақстан Республикасы, e-mail: dimash_p@mail.ru

Пфейфер Нелли Эмилевна, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: n.e.pfeifer@mail.ru

Рапикова Сандуғаш Әнуарбекқызы, Оқу-әдістемелік бөлімінің жетекшісі, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ., 071410, Қазақстан Республикасы, e-mail: sandu_r83@mail.ru

Рахымбердиева Айнур Валерьевна, докторант, Педагогика және психология мамандығы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: www.ainurka.ru@mail.ru

Ризаходжаева Г., PhD, профессор, аға оқытушысы, Педагогикалық ғылымдар кафедрасы, Филология факультеті, Қожа Ахмет Яссауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulnara_rizahodja@mail.ru

Рысдаулетова Акмарал Накипбековна, магистрант, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050026, Қазақстан Республикасы, e-mail: Akmaral021187@mail.ru

Рыскулов Алдияр Куандықович, докторант, «Кәсіптік оқыту» мамандығы, Өнер және білім факультеті, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент қ., 160000, Қазақстан Республикасы, e-mail: Aldiar_8686@mail.ru

Сабит Ботакөз, докторант, «8D01502-Информатика» білім беру бағдарламасы, Физика, математика және цифрлық технологиялар жоғары мектебі, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: s.botakoz0904@gmail.com

Садыков Еркін Токмухамедович, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ректор, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы

Салгараева Гульназ Ибрагимовна, техника ғылымдарының кандидаты, профессор, Физика, математика және цифрлық технологиялар жоғары мектебі, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulnaz.salgara@gmail.com

Саметова Фаузия Төлеушайховна, филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Оқулықтану орталығының директоры, Педагогикалық

ғылымдар академиясы, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: 180710@mail.ru

Сарсекеева Жанар Есентаевна, педагогика ғылымдарының докторы, доцент, Педагогикалық факультеті, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100028, Қазақстан Республикасы, e-mail: kafedrapedagogiki_16@mail.ru

Сарсенбаева Ботағоз Габдулловна, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы

Смагулова Гульнур Жумартовна, докторант, «Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығы, аға оқытушы, «Шетел тілінен даярлаудың теориясы мен әдістемесі» кафедрасы, Шетел тілдері факультеті, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: smagulova_gulya@mail.ru

Стамкулова Шолпан Ануаровна, оқытушы, «Педагогика және оқыту әдістемесі» кафедрасы, Гуманитарлы-педагогикалық институты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., 120000, Қазақстан Республикасы, e-mail: sholpan_2004@inbox.ru

Сүлейменова Жарқынбике Нуаевна, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: zharkyn123@mail.ru

Сыздықбаева Айгуль Джуманазаровна, PhD, постдокторант, доцент, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы, e-mail: sizdikbaeva-aya@mail.ru

Тайболатов Қуандық Момынғазыұлы, докторант, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: Kuandik_94@inbox.ru

Таликова Галия Туляковна, магистр, аға оқытушысы, «Bolashaq» Академиясы, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: talikova_galya@mail.ru

Тасбулатова Алия Алтаевна, информатика пәнінің мұғалімі, М. Х. Дулати атындағы № 8 гимназия, Шымкент қ., 160013, Қазақстан Республикасы, e-mail: missis_lia@mail.ru

Темірғалиева Самал Ермұхамбетқызы, аға оқытушы, «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: samal-t81@mail.ru

Тәнірбергенов Медеубек Жұматайұлы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Шымкент қ., 160000, Қазақстан Республикасы, e-mail: Deume@mail.ru

Томаш Чех, PhD, қауымд. профессор, Оломоуц қаласындағы Палацкий университеті, Оломоуц қ., 77900, Чехия

Торыбаева Жамиля Заханқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhamilyazahan@mail.ru

Төлеубекова Рымшаш Камешевна, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Әлеуметтік ғылымдар факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: toleubekova@mail.ru

Туркенова Салтанат Сергалиевна, педагогика ғылымдарының кандидаты, «Шетел тілінен даярлаудың теориясы мен әдістемесі» кафедрасы, Шетел тілдері факультеті, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: saltanat_turkeno@mail.ru

Утегенова Меруерт Сыздықовна, докторант, «8D01823-Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010008, Қазақстан Республикасы, e-mail: meruert_u_s@mail.ru

Хавайдарова Мехриниса Марсовна, филология ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: mechrinisa_73@mail.ru

Черник Валерий Эдуардович, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Мурманск арктикалық мемлекеттік университеті, Мурманск қ., 183001, Ресей Федерациясы, e-mail: chernikval@mail.ru

Шаяхметова Гульмира Амангельдиновна, магистрант, «Шетел тілі: екі шетел тілі» білім беру бағдарламасы, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ., 071410, Қазақстан Республикасы, e-mail: han-0976@mail.ru

Шериева Гүлімжан Төрбаевна, докторант, «Ағылшын филологиясы және аударма ісі» кафедрасы, Филология факультеті, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ., 161200, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulimzhan.sherieva@ayu.edu.kz

Шолпанқұлова Гульнара Кеңесбековна, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор м.а., «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» кафедрасы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., 010008, Қазақстан Республикасы, e-mail: sh.gul@mail.ru

Шумейко Татьяна Степановна, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымд. профессор, «Информатика» кафедрасы, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., 110000, Қазақстан Республикасы, e-mail: T. Shoomeyko@mail.ru

Шутенова Сабира Сартаевна, магистр, аға оқытушысы, «Volashaq» Академиясы, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: ssjjru@mail.ru

Щербакова Елена Павловна, аға оқытушы, «Тұлғалық даму және білім беру» кафедрасы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: yelena.chsherbakova@mail.ru

СВЕДЕНИЯ О АВТОРАХ

Абдиева Мәлдір Куралбайовна, магистрант, Институт физики, математики и цифровых технологий, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050047, Республика Казахстан, e-mail: abdi_moka@mail.ru

Абдуламит И. С., магистрант, специальность «Иностранный язык: два иностранных языка (английский и турецкий языки)», Международный Казахско-Турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Яссауи, г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан, e-mail: indira.abdulamit@ayu.edu.kz

Абильдина С. К., доктор педагогических наук, профессор, Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова, г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: salta-7069@mail.ru

Абуханова Ажар Базарбаевна, докторант, специальность «6D010300-Педагогика и психология», Факультет педагогики и психологии, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган, 040009, Республика Казахстан, e-mail: agar-80@mail.ru

Абыкенова Дария Болатовна, PhD, ассоц. профессор, Факультет Computer Science, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: abykenova_db@mail.ru

Агеева Лариса Евгеньевна, кандидат педагогических наук, и.о. ассоц. профессора, кафедра «Дошкольного и начального образования», Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050011, Республика Казахстан, e-mail: ageevale_1971@mail.ru

Агранович Елена Николаевна, PhD, ст. преподаватель, кафедра «Дошкольного и начального образования», Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050011, Республика Казахстан, e-mail: elenkaagr@mail.ru

Азизханова Дидар Каримжановна, докторант, специальность «8D01110-Педагогика и психология», Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, г. Шымкент, 160002, Республика Казахстан, e-mail: azizkhanova.didar@bk.ru

Айкинбаева Г. К., кандидат педагогических наук, доцент, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан, e-mail: guldenaikinbayeva01@mail.ru

Акишева Майра Жумахановна, магистрант, специальность «7M01515-География», Институт естествознания и географии, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан, e-mail: mayra.akisheva@bk.ru

Алдабердіқызы Айдын, PhD, и.о. доцента, кафедра «Теории и практики иностранных языков», Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан, e-mail: aydyn9@mail.ru

Алмауытова Асия Базарбайқызы, кандидат филологических наук, ст. преподаватель, кафедра «Казахский язык и литература и журналистика», Гуманитарно-педагогический институт, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120000, Республика Казахстан, e-mail: Almauytova73@mail.ru

Альметов Негматжан Шадиметович, доктор педагогических наук, профессор, доцент, Южно-Казахстанского университета имени М. Ауэзова, г. Шымкент, 160000, Республика Казахстан, e-mail: n_almetov@mail.ru

Амангалиева Назерке Кайратовна, магистрант, кафедра «Специальная педагогика», Институт педагогики и психологии, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050040, Республика Казахстан, e-mail: naz07@list.ru

Аманова Арай Кокораевна, PhD, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан, e-mail: amana1986@mail.ru

Асаинова Алмагуль Жаяковна, кандидат педагогических наук, ассоц. профессор (доцент), Факультет Computer Science, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: asal_fr@mail.ru

Асетова Ж. Б., докторант, специальность «6D010200-Педагогика и методика начального обучения», Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова, г. Караганда, 100028, Республика Казахстан, e-mail: akniet_22@mail.ru

Аубакир Аруна Бериковна, докторант, 2 курс, Высшая школа физики, математики и цифровых технологий, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан, e-mail: aubakirova.aruna@bk.ru

Байбатшаева Айдайкыз Еркинбековна, кандидат педагогических наук, и.о. доцента, Факультет искусств и образования, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, г. Шымкент, 160000, Республика Казахстан, e-mail: aidai_67_13@mail.ru

Баигубенова Сая Кубаидоллиевна, магистр технических наук, ст. преподаватель, Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана, г. Уральск, 090009, Республика Казахстан, e-mail: saya_bsk@mail.ru

Байкулова Айгерим Мейрхановна, PhD, пост-докторант, Лаборатория анализа педагогических технологий, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан, e-mail: aigerim.baikulova@mail.ru

Байназарова Турсынай Бейсембековна, кандидат педагогических наук, и.о. асоц. профессора, кафедры «Дошкольного и начального образования», Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050014, Республика Казахстан, e-mail: tursinai-64@mail.ru

Бандалетова Екатерина Сергеевна, магистрант, специальность «Педагогика и методика начального образования», Педагогический факультет, Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова, г. Караганда, 100028, Республика Казахстан, e-mail: mykitty84@gmail.com

Батышова Ирина Васильевна, ст. преподаватель, кафедра «Физическая культура и спорт», Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: pavlodargsa@mail.ru

Бекболганова Алма Кусаиновна, к.п.н., и.о. асоц. профессора, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050000. Республика Казахстан, e-mail: alma_bekbolganova@inbox.ru

Белесова Дамира Турсынхановна, докторант, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет» г. Шымкент, 160000, Республика Казахстан, e-mail: damira_belesova@mail.ru

Бердібай Нұрғиса Қуатбекұлы, магистрант, образовательная программа «7M01723-иностранный язык: два иностранных языка», кафедра «Иностранных языков и перевода», Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120000, Республика Казахстан, e-mail: nurgisa.berdibaev@mail.ru

Божевольная Наталья Витальевна, магистр естественных наук, заместитель директора, Институт дистанционного обучения и дополнительного образования, Костанайский региональный университет имени А. Байтұрсынова, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан, e-mail: bogevnata@mail.ru

Боранкулова Дина Мелсовна, кандидат географических наук, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Институт естествознания и географии, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан, e-mail: dinaborankulova@mail.ru

Быков Петр Олегович, кандидат технических наук, профессор, Член Правления по академическим вопросам – проректор, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан

Гуринова Алеся Анатольевна, магистрант, специальность «Иностранная филология», Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: alecia.klassen@gmail.com

Джумажанова Гульжанар Какимжановна, кандидат психологических наук, Университет имени Шакарима города Семей, г. Семей, 071400, Республика Казахстан, e-mail: dariya69@mail.ru

Диярова Лунара Бакытжановна, магистр технических наук, ст. преподаватель, Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана, г. Уральск, 090009, Республика Казахстан, e-mail: lunara.diyarova@mail.ru

Ерофеева Рената Жаудатовна, PhD, асоц. профессор (доцент), кафедра «Физическая культура и спорт», Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: renax85@mail.ru

Есмагулова Асемгуль Айтболатовна, магистр, ст. преподаватель, Академия «Bolashaq», г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: 24.07.84@mail.ru

Есполова Гульден Калиолдановна, докторант, специальность «Педагогика и методика начального обучения», Факультет педагогики и психологии, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган, 040000, Республика Казахстан, e-mail: gulden.11@mail.ru

Жагапарова Галия Саматовна, магистрант, специальность «Физика», Факультет Computer Science, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: galiya_zhaga@mail.ru

Жарлыкасов Бахтияр Жумалыевич, магистр естественных наук, ст. преподаватель, кафедра «Информатики», Костанайский региональный университет имени А. Байтұрсынова, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан, e-mail: bakhtiyarzbj@gmail.com

Жахиена Айзат Гарифуллаевна, магистр технических наук, ст. преподаватель, Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана, г. Уральск, 090009, Республика Казахстан, e-mail: aizatmail@mail.ru

Желдибаева Райгуль Сериковна, докторант, специальность «7D011-Педагогика и психология», Факультет педагогики и психологии, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган., 040000, Республика Казахстан, e-mail: raigul.raigul@gmail.com

Жикеев Азамат Айтпаевич, кандидат технических наук, асоц. профессор, директор, Институт дистанционного обучения и дополнительного

образования, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан, e-mail: a_zhikeev@mail.ru

Жилгелдинов Солтанбек Елеусізулы, ст. преподаватель, кафедра «Физическая культура и спорт», Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: zhilgeldinov7@mail.ru

Жунусова Русангуль Айтмагамбетовна, докторант, Высшая школа естествознания, Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: rzhunusova@mail.ru

Зенкова Татьяна Витальевна, кандидат филологических наук, профессор, Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: zenkova_aol@mail.ru

Зубко Наталья Николаевна, заместитель директора, Школа технического творчества детей и юношества отдела образования города Костаная, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан, e-mail: kst_gshtt@mail.ru

Зулкарнаева Жамила Амангельдиновна, магистр педагогических наук, Факультет филологии и педагогики, Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан, e-mail: zhamilya1972@mail.ru

Ибашова Альмира Байдабековна, кандидат педагогических наук, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, г. Шымкент, 160013, Республика Казахстан, e-mail: almira_i@mail.ru

Ибраева Баян Мукушевна, кандидат филологических наук, Академия «Болашак», кафедра «Иностранных языков и межкультурной коммуникации», г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: ibraeva56@mail.ru

Иминова Юлдуз Бахтияровна, магистр, преподаватель, кафедра «Дошкольного и начального образования», Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050014, Республика Казахстан, e-mail: iminova.yulduza@mail.ru

Искакова Маржан Оразғалиевна, кандидат педагогических наук, PhD, руководитель Отдела послевузовского образования, Университет имени Шакарима города Семей, г. Семей, 071410, Республика Казахстан, e-mail: Maris1976@mail.ru

Кариев Адлет Дюсембаевич, кандидат педагогических наук, программный лидер, кафедра «Дошкольного и начального образования», Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050043, Республика Казахстан, e-mail: adlet.kari@mail.ru

Каришжанова Айнур Ораловна, кандидат филологических наук, ассоц. профессор, кафедра «Филология», Факультет гуманитарных и социальных

наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: ainurok1974@mail.ru

Касенов Ханат Нурбикович, главный академический комплаенс-офицер, Astana IT University, г. Нур-Султан, 010000 Республика Казахстан, e-mail: kh_kasenov@mail.ru

Керейбаева Анар Умирзаковна, магистр педагогических наук, преподаватель, Гуманитарно-педагогический институт, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120000, Республика Казахстан, e-mail: Kereybaeva86@mail.ru

Кильбаева Гульнур Кенжеканызы, магистр педагогики и психологии, ст. преподаватель, Факультет педагогики, психологии и культуры, Восточно-Казахстанский университет имени С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск, 070004, Республика Казахстан, e-mail: eraly.balym@mail.ru

Кисабекова Асемгуль Агибаевна, PhD, преподаватель-эксперт, Высшая школа естествознания, Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: akisabekova@mail.ru

Кокажаева Амангуль Базарбековна, кандидат биологических наук, и.о. ассоц. профессора, Институт физики, математики и цифровых технологий, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050026, Республика Казахстан, e-mail: kokazaeamangul@gmail.com

Коньрова Жулдыз Бактыбаевна, магистр естественных наук, Академия педагогических наук, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан, e-mail: apnkaz@mail.ru

Кривец Оксана Александровна, ст. преподаватель, кафедра «Физическая культура и спорт», Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: oxana_krivets@mail.ru

Куркимбаева Айжан Муратовна, PhD, зав. кафедрой «Практики речи иностранных языков», Казахской университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, г. Алматы, 050008, Республика Казахстан

Кусайнов Аскарбек Кабыкенович, доктор педагогических наук, профессор, академик, Председатель Правления АПН, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, 050000, Казахстан, e-mail: kusainov_apnk@mail.ru

Лаханова Бакытжамал Арипхановна, магистрант, Институт физики, математики и цифровых технологий, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050026, Республика Казахстан, e-mail: happy_96_02@mail.ru

Макарихина Инна Михайловна, кандидат педагогических наук, доцент, кафедра «Иностранных языков», начальник Лингвистического отдела «Академическая мобильность», Новосибирский государственный архитектурно-строительный университет, г. Новосибирск, 630000, Российская Федерация, e-mail: michmacha@mail.ru

Макшиева Гульмира Курманбаевна, магистр педагогики, ст. преподаватель, Факультет педагогики, психологии и культуры, Восточно-Казахстанский университет имени С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск, 070016, Республика Казахстан, e-mail: gulmira_mak@mail.ru

Масакбаева Софья Руслановна, кандидат химических наук, профессор, Факультет естественных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: sofochka184@mail.ru

Мейрбеков Акылбек Кайратбекович, PhD, и.о. доцента, Филологический факультет, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан, e-mail: akylbek.meyirbekov@ayu.edu.kz

Мекебаев Нурбапа Отанович, PhD, и.о. асоц. профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан, e-mail: Nurbapa@mail.ru

Мугауина Гулбарам Олжакалиевна, докторант, Факультет социальных наук, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан, e-mail: gulshi.85@mail.ru

Мусакулов Кусан Толендиевич, PhD асоц. профессор, Южно-Казахстанский педагогический университет, г. Шымкент, 160000, Республика Казахстан, e-mail: kusan_65@mail.ru

Муталиева А. Ш., кандидат педагогических наук, доцент, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан, e-mail: mutaliyeva_ash@enu.kz

Мухатаев Айдос Агдарбекович, кандидат педагогических наук, доцент, директор, Департамент стратегии и корпоративного управления, Astana IT University, г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан, e-mail: aidos.mukhatayev

Мұхтар Ләззат Қанатқызы, PhD, специальность «Иностранная филология», Филологический факультет, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, 050040, Республика Казахстан, e-mail: lmukhtar 0712@gmail.com

Нигметжанова Гулназым Кудайбергеновна, магистр педагогики и психологии, ст. преподаватель, Факультет педагогики, психологии и культуры, Восточно-Казахстанский университет имени С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск, 070004, Республика Казахстан, e-mail: Gulnazym_82@mail.ru

Нуркенова Гулнур Канышевна, магистр педагогических наук, ст. преподаватель, кафедра «Дошкольного обучения и воспитания», Академия «Bolashaq», г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: gulnur24.10.84@mail.ru

Нурмагамбетова Ботагоз Амангельдиновна, кандидат педагогических наук, асоц. профессор, кафедра «Социальной педагогики и самопознания», Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан

Нурумжанова Куляш Алдонгаровна, асоц. профессор, доцент, ОП «Физики, математики и приборостроения», Факультет Computer Science, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: 75646100@mail.ru

Омирбек Салтанат Женисовна, кандидат психологических наук, доцент, ст. преподаватель, кафедра «Специальная педагогика», Институт педагогики и психологии, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050040, Республики Казахстан, e-mail: Saltanatomirbek 5@gmail.com

Оразбаков Айтжан Жумабайулы, кандидат исторических наук, доцент, зав. кафедрой «Истории и Ассамблеи народа Казахстана», Гуманитарно-педагогический институт, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120000, Республика Казахстан, e-mail: aorazbakov1961@mail.ru

Оралканова Индира Адылкановна, PhD, проректор по административным вопросам, Университет имени Шакарима города Семей, г. Семей, 071410, Республика Казахстан, e-mail: indir.85@mail.ru

Оралтаев Ерлан Рамазанұлы, ст. преподаватель, кафедра «Физическая культура и спорт», Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: oraltayev@mail.ru

Оспанова Жулдуз Джумагалиевна, ст. преподаватель, ОП «Физики, математики и приборостроения», Факультет Computer Science, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: zhulduz-ospan@mail.ru

Пошаев Данабек Колдасович, кандидат педагогических наук, и. о. профессора, Факультет искусств и образования, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, г. Шымкент, 160000, Республика Казахстан, e-mail: dimash_p@mail.ru

Пфейфер Нелли Эмилевна, доктор педагогических наук, профессор, Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: n.e.pfeifer@mail.ru

Рапикова Сандугаш Ануарбековна, руководитель учебно-методического отдела, Университет имени Шакарима города Семей, г. Семей, 071410, Республика Казахстан, e-mail: sandu_r83@mail.ru

Рахымбердиева Айнур Валерьевна, докторант, ОП «Педагогика и психология», Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан, e-mail: www.ainurka.ru@mail.ru

Ризаходжаева Г., PhD, профессор, ст. преподаватель, кафедра «Педагогических наук», Филологический факультет, Международный Казахско-Турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Яссауи, г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан, e-mail: gulnara_rizahodja@mail.ru

Рысдаuletova Акмарал Накипбековна, магистрант, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050026, Республика Казахстан, e-mail: Akmaral021187@mail.ru

Рыскулов Алдияр Куандыкович, докторант, специальность «Профессиональное обучение», Факультет искусств и образования, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, г. Шымкент, 160000, Республика Казахстан, e-mail: Aldiar_8686@mail.ru

Сабит Ботакоз, докторант, ОП «8D01502-Информатика», Высшая школа физики, математики и цифровых технологий, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050000, Республики Казахстан, e-mail: s.botakoz0904@gmail.com

Садыков Еркин Токмухамедович, доктор экономических наук, профессор, ректор, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан

Салгараева Гульназ Ибрагимовна, кандидат технических наук, профессор, Высшая школа физики, математики и цифровых технологий, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050000, Республики Казахстан, e-mail: gulnaz.salgara@gmail.com

Саметова Фаузия Толеушайховна, кандидат филологических наук, профессор, директор Центра учебниковедения, Академия педагогических наук, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан, e-mail: 180710@mail.ru

Сарсекеева Жанар Есентаевна, доктор педагогических наук, доцент, Педагогический факультет, Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова, г. Караганда, 100028, Республика Казахстан, e-mail: kafedrapedagogiki_16@mail.ru

Сарсенбаева Ботагоз Габдуллоевна, кандидат педагогических наук, профессор, Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан

Смагулова Гульнур Жумартовна, докторант, специальность «Иностранный язык: два иностранных языка», ст. преподаватель, кафедра «Теории и методики иноязычной подготовки», Факультет иностранных языков, Карагандинский университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: smagulova_gulya@mail.ru

Стамкулова Шолпан Ануаровна, преподаватель, кафедра «Педагогика и методика обучения», Гуманитарно-педагогический институт, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120000, Республики Казахстан, e-mail: sholpan_2004@inbox.ru

Сүлейменова Жаркынбике Нуаевна, доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, 050000. Республика Казахстан, e-mail: zharkyn123@mail.ru

Сыздықбаева Айгуль Джуманазаровна, PhD, постдокторант, ассоц. профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан, e-mail: sizdikbaeva-aya@mail.ru

Тайболатов Куандык Момынғазыұлы, докторант, Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: Kuandik__94@inbox.ru

Таликова Галия Туляковна, магистр, ст. преподаватель, Академия «Bolashaq», г. Караганда, 100000, Казахстан, e-mail: talikova_galya@mail.ru

Танирбергенов Медеубек Жуматаевич, доктор педагогических наук, профессор, Южно-Казахстанский государственный университет имени М. Ауэзова, г. Шымкент, 160000, Республика Казахстан, e-mail: Deu-me@mail.ru

Тасбулатова Алия Алтаевна, учитель информатики, Гимназия № 8 имени М. Х. Дулати, г. Шымкент, 160013, Республика Казахстан, e-mail: missis_lia@mail.ru

Темиргалиева Самал Ермухамбетовна, ст. преподаватель, кафедра «Физическая культура и спорт», Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: samal-t81@mail.ru

Толеубекова Римшаш Камешевна, доктор педагогических наук, профессор, Факультет социальных наук, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, 010000, Республика Казахстан, e-mail: toleubekova@mail.ru

Томаш Чех, PhD, ассоц. профессор, Университет Палацкого в Оломоуце, г. Оломоуц, 77900, Республика Чехия

Торыбаева Джамия Захановна, доктор педагогических наук, профессор, Международный Казахско-Турецкий университет имени Х. А. Ясави, г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан, e-mail: zhamilyazahan@mail.ru

Туркенова Салтанат Сергалиевна, кандидат педагогических наук, Факультет иностранных языков, кафедра «Теории и методики иноязычной подготовки», Карагандинский университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: saltanat_turkeno@mail.ru

Утегенова Меруерт Сыздықовна, докторант, специальность «8D01823-Социальная педагогика и самопознание», Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, 010008, Республика Казахстан, e-mail: meruert_u_s@mail.ru

Хавайдарова Мехриниса Марсовна, кандидат филологических наук, ст. преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан, e-mail: mechrinisa_73@mail.ru

Черник Валерий Эдуардович, кандидат педагогических наук, доцент, Мурманский арктический государственный университет, г. Мурманск, 183001, Российская Федерация, e-mail: chernikval@mail.ru

Шахметова Гульмира Амангельдиновна, магистрант, ОП «Иностранный язык: два иностранных языка», Университет имени Шакарима города Семей, г. Семей, 071410, Республика Казахстан, e-mail: han-0976@mail.ru

Шериева Гүлімжан Төребаевна, докторант, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, Факультет филология, кафедра «Английская филология и переводческое дело», г. Туркестан, 161200, Республика Казахстан, e-mail: gulimzhan.sherieva@ayu.edu.kz

Шолпанқұлова Гульнара Кенесбековна, кандидат педагогических наук, и.о. профессора, кафедра «Социальной педагогики и самопознания», Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Нур-Султан, 010008, Республика Казахстан, e-mail: sh.gul@mail.ru

Шумейко Татьяна Степановна, кандидат педагогических наук, ассоц. профессор, кафедра «Информатики», Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан, e-mail: T.Shoomeyko@mail.ru

Шутенова Сабара Сартаевна, магистр, ст. преподаватель, Академия «Bolashaq», г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: ssjru@mail.ru

Щербакова Елена Павловна, ст. преподаватель, кафедра «Личностное развитие и образование», Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 1400080, Республика Казахстан, e-mail: yelena.chsherbakova@mail.ru

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Abdieva Moldir Kuralbaikyzy, undergraduate student, 1st year, Institute of Physics, Mathematics and Digital Technologies, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050047, Republic of Kazakhstan, e-mail: abdi_moka@mail.ru

Abdulmit I. S., undergraduate student, specialty «Foreign Language: two foreign languages (English and Turkish)», Khoja Ahmed Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, 161200, Republic of Kazakhstan, e-mail: indira.abdulmit@ayu.edu.kz

Abildina S. K., doctor of pedagogical sciences, professor, Academician E. A. Buketov Karaganda University, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: salta-7069@mail.ru

Abukhanova Azhar, doctoral student in «6D010300 Pedagogy and Psychology», Zhetysu State University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, 040009, Republic of Kazakhstan, e-mail: agar-80@mail.ru

Abykenova Darya Bolatovna, PhD, associate professor, Faculty of Computer Science, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: abykenova_db@mail.ru

Ageyeva Larissa, Candidate of Pedagogical Sciences, acting associate professor, Department of Preschool and Primary Education, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050011, Republic of Kazakhstan, e-mail: ageevale_1971@mail.ru

Agranovich Yelena, PhD, senior lecturer, Department of Preschool and Primary Education, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: elenkaagr@mail.ru

Aikinbayeva G. K. Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: guldenaikinbayeva01@mail.ru

Akischeva Maira Zhumakhanovna, undergraduate student, specialty «7M01515-Geography», Institute of Natural Sciences and Geography, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, 050010, Republic of Kazakhstan, e-mail: mayra.akischeva@bk.ru

Aldaberdikzy Aidyn, PhD, associate professor, Department of Theory and Practice of Foreign Languages, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: aydyn9@mail.ru

Almauytova Asiya Bazarbaykyzy, Candidate of Philological Sciences, senior lecturer, Department of Kazakh Language and Literature and Journalism,

Humanitarian and Pedagogical Institute, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120000, Republic of Kazakhstan, e-mail: Almauytova73@mail.ru

Almetov Negmatzhan Shadimetovich, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, associate professor, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, 160000, Republic of Kazakhstan, e-mail: n_almetov@mail.ru

Amangalieva Nazerke Kairatovna, undergraduate student, Department of Special Pedagogy, Institute of Pedagogy and Psychology, Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, 050040, Republic of Kazakhstan, e-mail: naz07@list.ru

Amanova Aray Kokoraevna, PhD, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: amana1986@mail.ru

Asetova Zh. B., doctoral student, specialty «6D010200-Pedagogy and methods of elementary education», Academician E. A. Buketov Karaganda University, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: akniet_22@mail.ru

Assainova Almagul Zhajakovna, Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Faculty of Computer Science, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: asal_fr@mail.ru

Aubakir Aruna Berikovna, doctoral student, 2nd year, Higher School of Physics, Mathematics and Digital Technologies, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: aubakirova.aruna@bk.ru

Azizkhanova Didar Karimzhanovna, doctoral student, specialty «8D01110 -Pedagogy and Psychology», South Kazakhstan University named after M. Auezov, Shymkent, 160002, Republic of Kazakhstan, e-mail: azizkhanova.didar@bk.ru

Baibatshayeva Aidaykyz Erkinbekovna, Candidate of Pedagogical Sciences, acting associate professor, Faculty of Arts and Education, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, 160000, Republic of Kazakhstan, e-mail: aidai_67_13@mail.ru

Baigubenova Saya, Master of Technical Sciences, senior lecturer, Zhanqir khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University, Uralsk, 090009, Republic of Kazakhstan, e-mail: saya_bsk@mail.ru

Baikulova Aigerim Meirkhanovna, PhD, post-doc, Laboratory for the Analysis of Pedagogical Technologies, Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Almaty, 050010, e-mail: aigerim.baikulova@mail.ru

Bainazarova Tursynay Beysembekovna, PhD, acting associate professor, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050000, The Republic of Kazakhstan, e-mail: tursinai-64@mail.ru

Bandaletova Yekaterina Sergeevna, doctoral student in «Primary education pedagogy and methodology», Pedagogic Faculty, Academician E. A. Buketov

Karagandy University, Karagandy, 100028, Republic of Kazakhstan, e-mail: mykitty84@gmail.com

Batyashova Irina Vasilievna, senior lecturer, Department of Physical Culture and Sports, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: pavlodargsa@mail.ru

Baynazarova Tursynay, Candidate of Pedagogical Sciences, Acting Associate Professor, Department of Preschool and Primary Education, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050014, Republic of Kazakhstan, e-mail: tursinai-64@mail.ru

Bekbolganova Alma Kusainovna, PhD, acting associate professor, Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: alma_bekbolganova@inbox.ru

Belesova Damira Tursynkhanovna, doctoral student, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, 160000, Republic of Kazakhstan, e-mail: damira_belesova@mail.ru

Borankulova Dina Melsovna, Candidate of Geographical Sciences, Institute of Natural Sciences and Geography, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, 050010, Republic of Kazakhstan, e-mail: dinaborankulova@mail.ru

Bozhevornaya Natalya Vitalyevna, deputy director, Institute of Distance Learning and Additional Education, Master of Natural Sciences, Kostanay Regional University named after A. Baitursynov, Kostanay, 110000, Republic of Kazakhstan, e-mail: bogevnata@mail.ru

Bykov Petr Olegovich, Candidate of Technical Sciences, Professor, Member of the Board of Academic Affairs – Vice-Rector, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan

Chernik Valery Eduardovich, Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Murmansk Arctic State University, Murmansk, 183001, Russian Federation, e-mail: chernikval@mail.ru

Chsherbakova Yelena, senior lecturer, Department of Personal Development and Education, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: yelena.chsherbakova@mail.ru

Diyarova Lunara, Master of Technical Sciences, senior lecturer, Zhanqir khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University, Uralsk, 090009, Republic of Kazakhstan, e-mail: lunara.diyarova@mail.ru

Esmagulova Asemgul Aitbolatovna, undergraduate student, senior lecturer, Bolashaq Academy, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: 24.07.84@mail.ru

Gurinova Alessya, undergraduate student, specialty «Foreign Philology» Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: alecia.klassen@gmail.com

Ibashova Almira Baidabekovna, Candidate of Pedagogical Sciences, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, 160013, Republic of Kazakhstan, e-mail: almira_j@mail.ru

Ibraeva Bayan Mukushevna, Candidate of Philological Sciences, Department of Foreign Languages and Intercultural Communication, Bolashaq Academy, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: ibraeva56@mail.ru

Iminova Yulduz, Master, teacher, Department of Preschool and Primary Education, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050014, Republic of Kazakhstan, e-mail: iminova.yulduza@mail.ru

Iskakova Marzhan, Candidate of Pedagogical Sciences, PhD, Head of the Department of Postgraduate Education, Semey Shakarim University, Semey, 071410, Republic of Kazakhstan, e-mail: Maris1976@mail.ru

Jumazhanova Gulzhanar Kakimzhanova, Candidate of Psychological Sciences, Semey Shakarim University, Semey, 071400, Republic of Kazakhstan, e-mail: dariya69@mail.ru

Karipzhanova Ainur Oralovna, Candidate of Philological Sciences, associate professor, Department of Philology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: ainurok1974@mail.ru

Kariyev Adlet, Candidate of Pedagogical Sciences, Program Leader of Preschool and Primary Education Department, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050043, Republic of Kazakhstan, e-mail: adlet.kari@mail.ru

Kassenov Khanat, Chief Academic Compliance Officer, Astana IT University, Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: kh_kasenov@mail.ru

Kereibayeva Anar Umirzakovna, Master of Pedagogical Sciences, teacher, Humanitarian and Pedagogical Institute, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120000, Republic of Kazakhstan, e-mail: Kereybaeva86@mail.ru

Khavaidarova Mekhrinisa, Candidate of Philological Sciences, senior lecturer, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: mechrinisa_73@mail.ru

Kilybaeva Gulnur Kenzhekankyzy, Master of Pedagogy and Psychology, senior lecturer, Faculty of Pedagogy, Psychology and Culture, S. Amanzholov East Kazakhstan State University, Ust-Kamenogorsk, 070004, Republic of Kazakhstan, e-mail: eraly.balym@mail.ru

Kissabekova Assemgul, PhD, expert teacher, Higher School of Natural Science, Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: akisabekova@mail.ru

Kokazhaeva Amangul Bazarbekovna, Candidate of Biological Sciences, associate professor, Institute of Physics, Mathematics and Digital Technologies, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050026, Republic of Kazakhstan, e-mail: kokazaeamangul@gmail.com

Konyrova Zhuldyz, Master of Natural Sciences, Academy of Pedagogical Sciences, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: apnkaz@mail.ru

Krivets Oksana Alexandrovna, Department of Physical Culture and Sports, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: oxana_krivets@mail.ru

Kurkimbayeva Aizhan, PhD, Head of the Department of Speech Practice of Foreign Languages, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, 050008, Republic of Kazakhstan

Kussainov Askarbek, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, al-Farabi Kazakh National University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: kusainov_apnk@mail.ru

Lakhanova Bakytzhamal Arifanovna, undergraduate student, 2nd year, Institute of Physics, Mathematics and Digital Technologies, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050026, Republic of Kazakhstan, e-mail: happy_96_02@mail.ru

Makarikhina Inna Mikhailovna, Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Department of Foreign Languages, Head of the Linguistic Department «Academic Mobility», Novosibirsk State University of Architecture and Civil Engineering, Novosibirsk, 630000, Russian Federation, e-mail: michmacha@mail.ru

Makshieva Gulmira Kurmanbaevna, Master of Pedagogy, senior lecturer, S. Amanzholov East Kazakhstan State University, Faculty of Pedagogy, Psychology and Culture, Ust-Kamenogorsk, 070016, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulmira_mak@mail.ru

Massakbayeva Sofya Ruslanovna, Candidate of Chemical Sciences, professor, Faculty of Natural Science, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: sofochka184@mail.ru

Meirbekov Akylbek Kairatbekovich, PhD, acting associate professor, Philology Faculty, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, 161200, Republic of Kazakhstan, e-mail: akylbek.meyirbekov@ayu.edu.kz

Mekebayev Nurbapa Otanovich, PhD, Higher School of Physics, Mathematics and Digital Technologies, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050026, Republic of Kazakhstan, e-mail: Nurbapa@mail.ru

Mugauina Gulbaram Ulzhagalievna, doctoral student, Faculty of Social Sciences, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulshi.85@mail.ru

Mukhatayev Aidos, Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Director of the Strategy and Corporate Governing Department, Astana IT University, Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: aidos.mukhatayev@astanait.edu.kz

Mukhtar L., PhD in Foreign Philology, Faculty of Philology, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, 050040, Republic of Kazakhstan, e-mail: lmukhtar0712@gmail.com

Musakulov Kusan Tolendievich, PhD, associate professor, South Kazakhstan Pedagogical University, Shymkent, 160000, Republic of Kazakhstan, e-mail: kusan_65@mail.ru

Mutaliyeva A. Sh., Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: mutaliyeva_ash@enu.kz

Nigmatzhanova Gulnazym Kudaibergenovna, Master of Pedagogy and Psychology, senior lecturer, Faculty of Pedagogy, Psychology and Culture, S. Amanzholov East Kazakhstan State University, Ust-Kamenogorsk, 070004, Republic of Kazakhstan, e-mail: Gulnazym_82@mail.ru

Nurkenova Gulnur Kanyshevna, Master of Pedagogical Sciences, senior lecturer, Department of Preschool Education and Upbringing, Bolashaq Academy, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulnur24.10.84@mail.ru

Nurmagambetova B. A., Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Department of Social Pedagogy and Self-Cognition, Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan

Nurumzhanova Kulyash Aldongarovna, associate professor, Department of Physics, Mathematics and Instrumentation, Faculty of Computer Science, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: 75646100@mail.ru

Omirbek Saltanat Zheniskyzy, Candidate of Psychological Sciences, associate professor, senior lecturer, Department of Special Pedagogy, Institute of Pedagogy and Psychology, Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, 050040, Republic of Kazakhstan, e-mail: Saltanatomirbek5@gmail.com

Oralkanova Indira, PhD, Vice-Rector for Administrative Affairs, Semey Shakarim University, Semey, 071410, Republic of Kazakhstan, e-mail: indir.85@mail.ru

Oraltaev Erlan Ramazanovich, senior lecturer, Department of Physical Culture and Sports, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: oraltayev@mail.ru

Orazbakov Aitzhan Zhumabayuly, Candidate of Historical sciences, assistant professor, Head of the Department of History and Assembly of the People of Kazakhstan, Humanitarian and Pedagogical Institute, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120000, Republic of Kazakhstan, e-mail: aorazbakov1961@mail.ru

Ospanova Zhulduz Dzhumagalievna, senior lecturer, Department of Physics, Mathematics and Instrumentation, Faculty of Computer Science, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: zhulduz-ospan@mail.ru

Pfeifer Nelli Emilevna, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: n.e.pfeifer@mail.ru

Poshaev Danabek Koldasovich, Candidate of Pedagogical Sciences, acting professor, Faculty of Arts and Education, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, 160000, Republic of Kazakhstan, e-mail: dimash_p@mail.ru

Rakhymberdiyeva A. V., doctoral student, specialty Pedagogy and Psychology, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: www.ainurka.ru@mail.ru

Rizakhodjayeva G., PhD, teacher, Department of Pedagogical Sciences, Faculty of Philology, associate professor, International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmed Yassawi, Turkestan, 161200, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulnara_rizahodja@mail.ru

Rysdauletova Akmaral Nakipbekovna, undergraduate student, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050026, Republic of Kazakhstan, e-mail: Akmaral021187@mail.ru

Ryskulov Aldiyar Kuandykovich, doctoral student in Professional Training, South Kazakhstan State Pedagogical University, Faculty of Arts and Education, Shymkent, 160000, Republic of Kazakhstan, e-mail: Aldiar_8686@mail.ru

Sabit Botakoz, doctoral student, Educational Program «8D01502-Computer science», Higher School of Physics, Mathematics and Digital Technologies, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: s.botakoz0904@gmail.com

Sadykov Yerkin Tokmukhamedovich, Doctor of Economics, professor, rector, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan

Salgarayeva Gulnaz Ibragimovna, Candidate of Technical Sciences, professor, Higher School of Physics, Mathematics and Digital Technologies,

Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulnaz.salgara@gmail.com

Sametova Fauziya, Candidate of Philological Sciences, professor, director of the Center for Textbook Studies, Academy of Pedagogical Sciences, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: 180710@mail.ru

Sandugash Rapikova, Head of the Educational and Methodological Department, Semey Shakarim University, Semey, 071410, Republic of Kazakhstan, e-mail: sandu_r83@mail.ru

Sarsekeyeva Zhanar Yesentayevna, Doctor of Pedagogic Sciences, associate professor, Pedagogic Faculty, Academician E. A. Buketov Karagandy University, Karagandy, 100028, Republic of Kazakhstan, e-mail: kafedrapedagogiki_16@mail.ru

Sarsenbayeva Botagoz Gabdullovna, Candidate of Pedagogical Sciences, professor, Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan

Shayakhmetova Gulmira, undergraduate student, Educational Program «Foreign Language: two foreign languages», Semey Shakarim University, Semey, 071410, Republic of Kazakhstan, e-mail: han-0976@mail.ru

Sheriyeva Gulimzhan, doctoral student, English Philology and Translate Studies Department, Philology Faculty, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, 161200, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulimzhan.sherieva@ayu.edu.kz

Sholpankulova Gulnara Kenesbekovna, Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Department of Social Pedagogy and Self-Cognition, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan

Shumeiko Tatyana Stepanovna, Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Department of Computer Science, A. Baitursynov Kostanay Regional University, Kostanay, 110000, Republic of Kazakhstan, e-mail: T.Shoomeyko@mail.ru

Shutenova Sabira Sartayevna, undergraduate student, senior lecturer, Bolashaq Academy, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: ssjiru@mail.ru

Smagulova Gulnur Zhumartovna, doctoral student in «Foreign languages: two foreign languages», Department of Theory and Methods of Foreign Language Training, Faculty of Foreign Languages, Academician E. A. Buketov Karagandy University, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: smagulova_gulya@mail.ru

Stankulova Sholpan Anuarovna, educator, Department of Pedagogy and teaching methods, Humanitarian and Pedagogical Institute, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120000, Republic of Kazakhstan, e-mail: sholpan_2004@inbox.ru

Sulimenova Zhakynbike, Doctor of Pedagogical Science, professor, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: zharkyn123@mail.ru

Syzdykbayeva Aigul Dzhumanazarovna, PhD, Postdoctoral, associate professor, Kazakh National Women's Pedagogical University, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, 050010, Republic of Kazakhstan, e-mail: sizdikbaeva-aya@mail.ru

Taibolatov Kuandyk, doctoral student, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: Kuandik_94@inbox.ru

Talikova Galiya Tulyakovna, Master, senior lecturer, Bolashaq Academy, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: talikova_galya@mail.ru

Tanirbergenov Medeubek Zhumataevich, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, M. Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent, 160000, Republic of Kazakhstan, e-mail: Deu-me@mail.ru

Tasbolatova Aliya Altaevna, computer science teacher, Gymnasium No 8 named after M. H. Dulati, Shymkent, 160013, Republic of Kazakhstan, e-mail: missis_lia@mail.ru

Temirgalieva Samal Ermukhambetovna, senior lecturer, Department of Physical Culture and Sports, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: samal-t81@mail.ru

Toleubekova Rymshash Kameshevna, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, Faculty of Social Sciences, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: toleubekova@mail.ru

Tomas Cec, PhD, associate professor, Palacki University in Olomouc, Olomouc, 77900, Czech Republic

Torybayeva Jamilya Zakhonovna, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, 161200, Republic of Kazakhstan, e-mail: zhamilyazahan@mail.ru

Turkenova Saltanat Sergaliyevna, Candidate of Pedagogical Sciences, Department of Theory and Methods of Foreign Language Training, Faculty of Foreign Languages, Academician E. A. Buketov Karagandy University, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: saltanat_turkeno@mail.ru

Utegenova M. S., doctoral student, Department of Social Pedagogy and Self-Cognition, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, 010000, Republic of Kazakhstan

Yerofeyeva Renata Zhaudatovna, PhD, associate professor, Department of Physical education and sports, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: renax85@mail.ru

Yespolova Gulden Kalioldanovna, doctoral student in Pedagogy and Methods of Primary Education, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Faculty of Pedagogy and Psychology, Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulden.11@mail.ru

Zenkova Tatyana, Candidate of Philological Sciences, professor, Toraighyrov University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: zenkova_aol@mail.ru

Zhagaparova Galiya Samatovna, undergraduate student, specialty «Physics, Faculty of Computer Science», Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: galiya_zhaga@mail.ru

Zhahiena Aizat, Master of Technical Sciences, senior lecturer, Zhangir khan West Kazakhstan Agrarian-Technical University, Uralsk, 090009, Republic of Kazakhstan, e-mail: aizatmail@mail.ru

Zharlykassov Bakhtiyar Jumalyevich, Master of Natural Sciences, senior lecturer, Department of Computer Science, Kostanay Regional University named after A. Baitursynov, Kostanay, 110000, Republic of Kazakhstan, e-mail: bakhtiyarzbj@gmail.com

Zheldibayeva Raigul Serikovna, doctoral student in «7D011-Pedagogy and psychology», Faculty of Pedagogy and Psychology, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, 04000, Republic of Kazakhstan, e-mail: raigul.raigul@gmail.com

Zhikeyev Azamat Aytpevich, Candidate of Technical Sciences, associate professor, director of the Institute of Distance Learning and Additional Education, A. Baitursynov Kostanay Regional University, Kostanay, 110000, Republic of Kazakhstan, e-mail: a_zhikeyev@mail.ru

Zhilgeldinov Soltanbek Yeleusizovich, senior lecturer, Department of Physical Culture and Sports, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: zhilgeldinov7@mail.ru

Zhunosova Russangul Aitmagambetovna, doctoral student, Higher School of Natural Sciences, Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: rzhunosova@mail.ru

Zubko Natalya Nicolaevna, deputy director, MPI «School of Technical Creativity for Children and Youth of the Education Department of the City of Kostanay, Kostanay, 110000, Republic of Kazakhstan, e-mail: kst_gshtt@mail.ru

Zulkarnaeva Zhamila Amangeldinovna, Master of Pedagogical Sciences, Faculty of Philology and Pedagogy, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, 020000, Republic Of Kazakhstan, e-mail: zhamilya1972@mail.ru

ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ В НАУЧНОМ ЖУРНАЛЕ «ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА. ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ»

Редакционная коллегия просит авторов руководствоваться следующими правилами при подготовке статей для опубликования в журнале.

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

*В номер допускается не более одной рукописи от одного автора либо того же автора в составе коллектива соавторов.

*Количество соавторов одной статьи не более 5.

*Степень оригинальности статьи должна составлять не менее 60 % (согласно решению редакционной коллегии).

*Направляемые статьи не должны быть ранее опубликованы, не допускается последующее их опубликование в других журналах, в том числе переводы на другие языки.

*Решение о принятии рукописи к опубликованию принимается после проведения процедуры рецензирования.

*Двойное рецензирование (слепое) проводится конфиденциально, автору не сообщается имя рецензента, а рецензенту – имя автора статьи.

*Статьи отправлять вместе с квитанцией об оплате. Стоимость публикации в журнале за страницу 1000 (одна тысяча) тенге, включая статьи магистрантов и докторантов в соавторстве с лицами с ученой степенью.

*Оплата за статью не возвращается в случае, если статья отклонена антиплагиатом или рецензентом. Автор может повторно отправить статью на антиплагиат или рецензирования 1 раз.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.

Если статья отклонена антиплагиатом или рецензентом, статья возвращается автору на доработку. Автор может повторно отправить статью на антиплагиат или рецензирования 1 раз. За содержание статьи несет ответственность автор.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.

Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Статьи публикуются по мере поступления.

Периодичность издания журналов – четыре раза в год (ежеквартально).

Сроки подачи статьи:

- первый квартал до 10 февраля;
- второй квартал до 10 мая;
- третий квартал до 10 августа;
- четвертый квартал до 10 ноября.

Журнал «Вестник Торайғыров университета. Педагогическая серия» выпускается с периодичностью 4 раза в год в сетевом (электронном) формате в следующие установленные сроки выхода номеров журнала:

- Первый номер выпускается до 30 марта текущего года,
- Второй номер – до 30 июня;
- Третий номер – до 30 сентября;
- Четвертый номер – до 30 декабря.

Статью (электронную версию и квитанции об оплате) следует направлять на сайт: <http://pedagogic-vestnik.tou.edu.kz/>. Для подачи статьи на публикацию необходимо пройти регистрацию на сайте.

Лицо, которое внесло наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и обозначается «*».

Для осуществления процедуры двойного рецензирования (слепого), авторам необходимо отправлять два варианта статьи: первый – с указанием личных данных, второй – только содержание статьи.

Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– В журналы принимаются статьи по всем научным направлениям, набранные на компьютере, напечатанные на одной стороне листа с полями 30 мм со всех сторон листа, электронный носитель со всеми материалами в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для WINDOWS».

– Общий объем статьи, включая аннотации, литературу, таблицы, рисунки и математические формулы не должен превышать **12 страниц печатного текста**. *Текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка).*

Структура научной статьи включает название, аннотации, ключевые слова, основные положения, введение, материалы и методы, результаты и обсуждение, заключение, выводы, информацию о финансировании (при наличии), список литературы (используемых источников) к каждой статье, включая романизированный (транслитерированный латинским алфавитом) вариант написания источников на кириллице (на казахском и русском языках) *см. ГОСТ 7.79–2000 (ИСО 9–95) Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.*

Статья должна содержать:

1 **МРНТИ** (Межгосударственный рубрикатор научной технической информации);

2 **DOI** – после МРНТИ в верхнем правом углу (присваивается и заполняется редакцией журнала);

3 **Фамилия, имя, отчество** (полностью) автора(-ов) – на казахском, русском и английском языках (*жирным шрифтом, по центру*);

4 **Ученая степень, ученое звание;**

5 **Аффилиация** (факультет или иное структурное подразделение, организация (место работы (учебы)), город, почтовый индекс, страна) – на казахском, русском и английском языках;

6 **E-mail;**

7 **Название статьи** должно отражать содержание статьи, тематику и результаты проведенного научного исследования. В название статьи необходимо вложить информативность, привлекательность и уникальность (*не более 12 слов, прописными буквами, жирным шрифтом, по центру, на трех языках: русский, казахский, английский либо немецкий*);

8 **Аннотация** – краткая характеристика назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи. Должна отражать основные и ценные, по мнению автора, этапы, объекты, их признаки и выводы проведенного исследования. Дается на казахском, русском и английском либо немецком языках (*рекомендуемый объем аннотации – не менее 150, не более 300 слов, курсив, нежирным шрифтом, кегль – 12 пунктов, абзацный отступ слева и справа 1 см, см. образец*);

9 **Ключевые слова** – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования (*оформляются на трех языках: русский, казахский, английский либо немецкий; кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 1 см*). Рекомендуемое количество ключевых слов – 5-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более 3. Задаются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке (*см. образец*);

10 Основной текст статьи излагается в определенной последовательности его частей, включает в себя:

- **Введение / Кіріспе / Introduction** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов). Обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы. Актуальность темы определяется общим интересом к изученности данного объекта, но отсутствием исчерпывающих ответов на имеющиеся вопросы, она доказывается теоретической или практической значимостью темы.

- **Материалы и методы** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов). Должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов.

- **Результаты и обсуждение** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов). Приводится анализ и обсуждение полученных вами результатов исследования. Приводятся выводы по полученным в ходе исследования результатам, раскрывается основная суть. И это один из самых важных разделов статьи. В нем необходимо провести анализ результатов своей работы и обсуждение соответствующих результатов в сравнении с предыдущими работами, анализами и выводами.

- **Информацию о финансировании (при наличии)** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов).

- **Выводы / Қорытынды / Conclusion** (абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов).

Выводы – обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором, и заключение автора об изменении научного знания с учетом полученных результатов. Выводы не должны быть абстрактными, они должны быть использованы для обобщения результатов исследования в той или иной научной области, с описанием предложений или возможностей дальнейшей работы.

- **Список использованных источников / Пайдаланған деректер тізімі / References** (жирными буквами, кегль – 14 пунктов, в центре) включает в себя:

Статья и список использованных источников должны быть оформлены в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 (см. образец).

Очередность источников определяется следующим образом: сначала последовательные ссылки, т.е. источники на которые вы ссылаетесь по очередности в самой статье. Затем дополнительные источники, на которых нет ссылок, т.е. источники, которые не имели место в статье, но рекомендованы вами читателям для ознакомления, как смежные работы, проводимые параллельно. Объем не менее 10 не более чем 20

наименований (ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки). В случае наличия в списке использованных источников работ, представленных на кириллице, необходимо представить список литературы в двух вариантах: первый – в оригинале, второй – романизированный (транслитерация латинским алфавитом) вариант написания источников на кириллице (на казахском и русском языках) см. ГОСТ 7.79–2000 (ИСО 9–95) Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.

Романизированный список литературы должен выглядеть следующим образом:

автор(-ы) (транслитерация) → название статьи в транслитерированном варианте → [перевод названия статьи на английский язык в квадратных скобках] → название казахоязычного либо русскоязычного источника (транслитерация, либо английское название – если есть) → выходные данные с обозначениями на английском языке.

11 Иллюстрации, перечень рисунков и подрисуночные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

12 Математические формулы должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

На отдельной странице (после статьи)

В электронном варианте приводятся полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail (номер телефона для связи редакции с авторами, не публикуются);

Сведения об авторах

На казахском языке	На русском языке	На английском языке
Фамилия Имя Отчество (полностью)		
Должность, ученая степень, звание		
Организация		
Город		
Индекс		
Страна		
E-mail		
Телефон		

140008, Республика Казахстан, г. Павлодар, ул. Ломова, 64,
НАО «Торайғыров университет»,
Издательство «Toraighyrov University», каб. 137,
кафедра «Психология и педагогика»
 Тел. 8 (7182) 67-36-69, (внутр. 1147, 1139).
 E-mail: touscientificjournal@bk.ru

Наши реквизиты:

НАО «Торайғыров университет» РНН 451800030073 БИН 990140004654	НАО «Торайғыров университет» РНН 451800030073 БИН 990140004654	Приложение kaspi.kz Платежи – Образование –Оплата за ВУЗы – Заполняете все графы (в графе Факультет укажите «За публикацию в научном журнале, название журнала и серии»)
АО «Jýsan Bank» ИИК KZ57998FTB00 00003310 БИК TSESKZK A Кбе 16 Код 16 КНП 861	АО «Народный Банк Казахстана» ИИК KZ156010241000003308 БИК HSBKZKZKX Кбе 16 Код 16 КНП 861	

ОБРАЗЕЦ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ

МРНТИ 04.51.59

DOI xxxxxxxxxxxxxxxx

С. К. Антикеева*, С. К. Ксембаева

Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар

**ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ
КОМПЕТЕНЦИЙ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ
ЧЕРЕЗ КУРСЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ**

В данной статье представлена теоретическая модель формирования личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации, которая разработана в рамках докторской диссертации «Формирование личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации». В статье приводятся педагогические аспекты самого процесса моделирования, перечислены этапы педагогического моделирования. Представлены методологический, процессуальный (технологический) и инструментальный уровни модели, ее цель, мониторинг сформированности искомым компетенций, а также результат. В модели показаны компетентностный, личностно-ориентированный и практико-ориентированный педагогические подходы, закономерности, принципы, условия формирования выбранных компетенций; описаны этапы реализации процесса формирования, уровни сформированности личностных и профессиональных компетенций. В разделе практической подготовки предлагается интерактивная работа в системе слушатель-преподаватель-группа, подразумевающая личное участие каждого специалиста, а также открытие первого в нашей стране Республиканского общественного объединения «Национальный альянс профессиональных социальных работников». Данная модель подразумевает под собой дальнейшее совершенствование и самостоятельное развитие личностных и профессиональных компетенций социальных работников. Это позволяет увидеть в модели эффективность реализации курсов повышения квалификации, формы, методы и средства работы.

Ключевые слова: теоретическая модель, компетенции, повышение квалификации, социальные работники.

Введение

Социальная работа – относительно новая для нашей страны профессия. Поэтому обучение социальных работников на современной стадии не характеризуется наличием достаточно разработанных образовательных стандартов, которые находили бы выражение в формулировке педагогических целей, в содержании, технологиях учебного процесса.

Продолжение текста публикуемого материала

Материалы и методы

Теоретический анализ научной психолого-педагогической и специальной литературы по проблеме исследования; анализ законодательных и нормативных документов по открытию общественных объединений; анализ содержания программ курсов повышения квалификации социальных работников; моделирование; анализ и обобщение педагогического опыта; опросные методы (беседа, анкетирование, интервьюирование); наблюдение; анализ продуктов деятельности специалистов; эксперимент, методы математической статистики по обработке экспериментальных данных.

Продолжение текста публикуемого материала

Результаты и обсуждение

Чтобы понять объективные закономерности, лежащие в основе процесса формирования и развития личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации, необходимо четко представлять себе их модель.

Продолжение текста публикуемого материала

Выводы

Таким образом, на основании вышеизложенного можно сделать вывод о том, что теоретическая модель формирования личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации содержит три уровня ее реализации.

Продолжение текста публикуемого материала

Список использованных источников

1 **Дахин, А. Н.** Педагогическое моделирование : сущность, эффективность и неопределенность [Текст] // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 22.

2 **Кузнецова, А. Г.** Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике : монография [Текст]. – Хабаровск : Изд-во ХКИППК ПК, 2001. – 152 с.

3 **Каропа, Г. Н.** Системный подход к экологическому образованию и воспитанию (На материале сельских школ) [Текст]. – Минск, 1994. – 212 с.

4 **Штофф, В. А.** Роль моделей в познании [Текст] – Л. : ЛГУ, 1963. – 128 с.

5 **Таубаева, Ш.** Методология и методика дидактического исследования : учебное пособие [Текст]. – Алматы : Казак университеті, 2015. – 246 с.

6 **Дахин, А. Н.** Моделирование компетентности участников открытого образования [Текст]. – М. : НИИ школьных технологий 2009. – 290 с.

7 **Дахин, А. Н.** Моделирование в педагогике [Текст] // Идеи и идеалы. – 2010. – № 1(3). – Т. 2 – С. 11–20.

8 **Дахин, А. Н.** Педагогическое моделирование: монография [Текст]. – Новосибирск : Изд-во НИПКиПРО, 2005. – 230 с.

9 **Аубакирова, С. Д.** Формирование деонтологической готовности будущих педагогов к работе в условиях инклюзивного образования : дисс. на соиск. степ. д-ра филос. (PhD) по 6D010300 – Педагогика и психология [Текст] – Павлодар, 2017. – 162 с.

10 **Арын, Е. М., Пфейфер, Н. Э., Бурдина, Е. И.** Теоретические аспекты профессиональной подготовки педагога XXI века : учеб. пособие [Текст]. – Павлодар : ПГУ им. С. Торайгырова; СПб. : ГАФКиСим. П. Ф. Лесгафта, 2005. – 270 с.

References

1 **Dahin, A. N.** Pedagogicheskoe modelirovanie: suschnost, effektivnost i neopredelennost [Pedagogical modeling : essence, effectiveness, and uncertainty] [Text]. In Pedagogy. – 2003. – № 4. – P. 22.

2 **Kuznetsova, A. G.** Razvitie metodologii sistemnogo podhoda v otechestvennoi pedagogike [Development of the system approach methodology in Russian pedagogy : monograph] [Text]. – Khabarovsk : Izd-vo KhK IPPK PK, 2001. – 152 p.

3 **Karopa, G. N.** Sistemnyi podhod k ekologicheskomu obrazovaniyu i vospitaniiu (Na materiale selskih shkol) [The systematic approach to environmental education and upbringing (Based on the material of rural schools)] [Text] – Minsk, 1994. – 212 p.

4 **Shtoff, V. A.** Rol modelei v poznanii [The role of models in cognition] [Text] – L. : LGU, 1963. – 128 p.

5 **Taubayeva, Sh.** Metodologiya i metodika didakticheskogo issledovaniya : uchebnoe posobie [Methodology and methods of educational research : a tutorial] [Text] – Almaty : Kazak University, 2015. – 246 p.

6 **Dahin, A. N.** Modelirovanie kompetentnosti uchastnikov otkrytogo obrazovaniya [Modeling the competence of open education participants] [Text] – Moscow : NII shkolnyh tehnologii, 2009. – 290 p.

7 **Dahin, A. N.** Modelirovanie v pedagogike [Modeling in pedagogy] [Text]. In Idei i idealu. – 2010. – № 1(3). – Т. 2 – P. 11–20.

8 **Dahin, A. N.** Pedagogicheskoe modelirovanie : monographia [Pedagogical modeling : monograph] [Text]. – Novosibirsk : Izd-vo NIPKiPRO, 2005. – 230 p.

9 **Aubakirova, S. D.** Formirovaniye deontologicheskoi gotovnosti buduschih pedagogov k rabote v usloviyah inklusivnogo obrazovaniya : dissertaciya na soiskanie stepeni doctora filosofii (PhD) po specialnosti 6D010300 – Pedagogika i psihologiya. [Formation of deontological readiness of future teachers to work in inclusive education : dissertation for the degree of doctor of philosophy (PhD) in the specialty 6D010300- Pedagogy and psychology] [Text] – Pavlodar, 2017. – 162 p.

10 **Aryn, E. M., Pfeifer, N. E., Burdina, E. I.** Teoreticheskie aspekty professionalnoi podgotovki pedagoga XXI veka : ucheb. posobie [Theoretical aspects of professional training of a teacher of the XXI century : textbook] [Text] – Pavlodar : PGU im. S. Toraigyrov PSU; St.Petersburg. : GAFKiS im. P. F. Lesgafta, 2005. – 270 p.

C. K. Antikeeva*, C. K. Ksembaeva

Торайғыров университет, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУ КУРСТАРЫ АРҚЫЛЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МОДЕЛІ

Бұл мақалада «Әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру курстары арқылы тұлғалық және кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыру» докторлық диссертация шеңберінде әзірленген біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің тұлғалық және кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың теориялық моделі ұсынылған. Мақалада модельдеу процесінің педагогикалық аспектілері, педагогикалық модельдеудің кезеңдері келтірілген. Модельдің әдіснамалық, процессуалдық (технологиялық) және аспаптық деңгейлері, оның мақсаты, қажетті құзыреттердің қалыптасу мониторингі, сондай-ақ нәтижесі ұсынылған. Модельде

құзыреттілікке, тұлғаға бағытталған және практикаға бағытталған педагогикалық тәсілдер, таңдалған құзыреттерді қалыптастыру заңдылықтары, қағидаттары, шарттары көрсетілген; қалыптасу процесін іске асыру кезеңдері, жеке және кәсіби құзыреттердің қалыптасу деңгейлері сипатталған. Практикалық дайындық бөлімінде тыңдаушы-оқытушы-топ жүйесінде интерактивті жұмыс ұсынылады, ол әр маманның жеке қатысуын, сондай-ақ елімізде алғашқы «кәсіби әлеуметтік қызметкерлердің ұлттық альянсы» республикалық қоғамдық бірлестігінің ашылуын білдіреді. Бұл модель әлеуметтік қызметкерлердің жеке және кәсіби құзыреттерін одан әрі жетілдіруді және тәуелсіз дамытуды білдіреді. Бұл модельде біліктілікті арттыру курстарын іске асырудың тиімділігін, жұмыс нысандары, әдістері мен құралдарын көруге мүмкіндік береді.

Кілтімі сөздер: теориялық модель, құзыреттілік, біліктілікті арттыру, әлеуметтік қызметкерлер.

S. K. Antikeeva*, S. K. Ksembaeva

Toraigyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

THEORETICAL MODEL OF FORMATION COMPETENCIES OF SOCIAL WORKERS THROUGH PROFESSIONAL DEVELOPMENT COURSES

This article presents a theoretical model for the formation of personal and professional competencies of social workers through advanced training courses, which was developed in the framework of the doctoral dissertation «Formation of personal and professional competencies of social workers through advanced training courses». The article presents the pedagogical aspects of the modeling process itself, and lists the stages of pedagogical modeling. The methodological, procedural (technological) and instrumental levels of the model, its purpose, monitoring the formation of the required competencies, as well as the result are presented. The model shows competence-based, personality-oriented and practice-oriented pedagogical approaches, patterns, principles, conditions for the formation of selected competencies; describes the stages of the formation process, the levels of formation of personal and professional competencies. The practical training section offers interactive work in the listener-teacher-group system, which implies the personal participation of each specialist, as well as the opening of the first Republican public Association in our

country, the national Alliance of professional social workers. This model implies further improvement and independent development of personal and professional competencies of social workers. This allows you to see in the model the effectiveness of the implementation of advanced training courses, forms, methods and means of work.

Keywords: theoretical model, competencies, professional development, social workers.

Авторлар туралы ақпарат	Сведения об авторах	Information about the authors
<p>Антикеева Самал Канатовна «Педагогика және психология» мамандығы бойынша докторант, «Торайғыров университеті» КЕАҚ, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>	<p>Антикеева Самал Канатовна докторант по специальности «Педагогика и психология», НАО «Торайғыров университет», Факультет гуманитарных и социальных наук, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>	<p>Samal Kanatovna Antikeyeva doctoral student in «Pedagogy and psychology», «Toraighyrov University» NCJSC, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>
<p>Ксембаева Сауле Камалиденовна, п.ғ.к., профессор, «Торайғыров университеті» КЕАҚ, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, saule_K@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>	<p>Ксембаева Сауле Камалиденовна, к.п.н., профессор, НАО «Торайғыров университет», Факультет гуманитарных и социальных наук, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, saule_K@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>	<p>Saule Ksembaeva, Candidate of pedagogic sciences, professor «Toraighyrov University» NCJSC, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, saule_K@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>

**ПУБЛИКАЦИОННАЯ ЭТИКА
НАУЧНОГО ЖУРНАЛА
«ВЕСТНИК ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА.
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ»**

Члены редакционной коллегии научного журнала «Вестник Торайгыров университета. Педагогическая серия» в своей профессиональной деятельности придерживаются принципов и норм «**Этики публикации для научного журнала «Вестник Торайгыров университета. Педагогическая серия»**». Этика публикации разработана в соответствии с международной публикационной этической нормой Комитета по публикационной этике (COPE), этическими принципами публикации журналов Scopus (Elsevier), **Кодекса академической честности** Торайгыров университета.

Публикационная этика определяет нормы, принципы и стандарты этического поведения редакторов, рецензентов и авторов, меры по выявлению конфликтов интересов, неэтичного поведения, инструкции по изъятию (ретракции), исправлению и опровержению статьи.

Все участники процесса публикации, соблюдают принципы, нормы и стандарты публикационной этики.

Качество научного журнала обеспечивается исполнением принципов участников процесса публикации: равенства всех авторов, принцип конфиденциальности, однократные публикации, авторства рукописи, принцип оригинальности, принцип подтверждение источников, принцип объективности и своевременности рецензирование.

Права и обязанности главного редактора и ответственного секретаря. Должностные обязанности и права главного редактора и ответственного секретаря «Вестник Торайгыров университета. Педагогическая серия» определены соответствующими утвержденными должностными инструкциями.

Права и обязанности рецензентов

Рецензенты журнала «Вестник Торайгыров университета. Педагогическая серия» обязаны руководствоваться принципу *объективности*.

Персональная критика в адрес автора(-ов) рукописи недопустима. Рецензент должен аргументировать свои замечания и обосновывать свое решение о принятии рукописи или о ее отклонении.

Национальность, религиозная принадлежность, политические или иные взгляды автора(-ов) не должны приниматься во внимание и учитываться в процессе рецензирования рукописи рецензентом(-ами).

Экспертная оценка, составленная рецензентом должно способствовать принятию решения редакцией о публикации и помогать автору улучшить рукопись.

Решение о принятии рукописи к публикации, возвращение работы автору на изменение или доработку, либо решение об отклонении от публикации принимается редколлегией опираясь на результаты рецензирования.

Принцип своевременности рецензирования. Рецензент обязан предоставить рецензию в срок, определенный редакцией, но не позднее 2-4 недель с момента получения рукописи на рецензирование. Если рассмотрение статьи и подготовка рецензии в назначенные сроки невозможны, то рецензент должен незамедлительно уведомить об этом научного редактора.

Рецензент, который считает, что его квалификация не соответствует либо недостаточна для принятия решения при рецензировании предоставленной рукописи должен незамедлительно сообщить об этом научному редактору и отказаться от рецензирования рукописи.

Принцип конфиденциальности со стороны рецензента. Рукопись, предоставленная рецензенту на рецензирование должна рассматриваться как конфиденциальный материал. Рецензент имеет право демонстрировать ее и/или обсуждать с другими лицами только после получения письменного разрешения со стороны научного редактора журнала и/или автора(-ов).

Информация и идеи научной работы, полученные в ходе рецензирования и обеспечения публикационного процесса, не должны быть использованы рецензентом(-ами) для получения личной выгоды.

Принцип подтверждения источников. Рецензент должен указать научные работы, которые оказали бы влияние на исследовательские результаты рассматриваемой рукописи, но не были приведены автором(-ами). Также рецензент обязан обратить внимание научного редактора на значительное сходство или совпадение между рассматриваемой рукописью и ранее опубликованной работой, о котором ему известно.

Если у рецензента имеются достаточные основания полагать, что в рукописи содержится плагиат, некорректные заимствования, ложные и сфабрикованные материалы или результаты исследования, то он не должен допустить рукопись к публикации и проинформировать научного редактора журнала о выявленных нарушениях принципов, стандартов и норм публикационной и научной этики.

Права и обязанности авторов

Публикационная этика базируется на соблюдении принципов:

Однократность публикации. Автор(-ы) гарантируют что представленная в редакцию рукопись статьи не была представлена для рассмотрения в другие издания. Представление рукописи одновременно в нескольких журналах/изданиях неприемлемо и является грубым нарушением принципов, стандартов и норм публикационной этики.

Авторство рукописи. Лицо, которое внесло наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и указывается первым в списке авторов.

Для каждой статьи должен быть назначен автор для корреспонденции, который отвечает за подготовку финальной версии статьи, коммуникацию с редколлегией, должен обеспечить включение всех участников исследования (при количестве авторов более одного), внесших в него достаточный вклад, в список авторов, а также получить одобрение окончательной версии рукописи от всех авторов для представления в редакцию для публикации. Все авторы, указанные в рукописи/статье, несут ответственность за содержание работы.

Принцип оригинальности. Автор(-ы) гарантирует, что результаты исследования, изложенные в рукописи, представляют собой оригинальную самостоятельную работу, и не содержат некорректных заимствований и плагиата, которые могут быть выявлены в процессе.

Авторы несут ответственность за публикацию статей с признаками неэтичного поведения, плагиата, самоплагиата, самоцитирования, фальсификации, фабрикации, искажения данных, ложного авторства, дублирования, конфликта интересов и обмана.

Принцип подтверждения источников. Автор(-ы) обязуется правильно указывать научные и иные источники, которые он(и) использовал(и) в ходе исследования. В случае использования каких-либо частей чужих работ и/или заимствования утверждений другого автора(-ов) в рукописи должны быть указаны библиографические ссылки с указанием автора(-ов) первоисточника. Информация, полученная из сомнительных источников не должна использоваться при оформлении рукописи.

В случае, если у рецензентов, научного редактора, члена(-ов) редколлегии журнала возникают сомнения подлинности и достоверности результатов исследования, автор(-ы) должны предоставить дополнительные материалы для подтверждения результатов или фактов, приводимых в рукописи.

Исправление ошибок в процессе публикации. В случае выявления ошибок и неточностей в работе на любой стадии публикационного процесса авторы

обязуются в срочном порядке сообщить об этом научному редактору и оказать помощь в устранении или исправлении ошибки для публикации на сайте журнала соответствующей коррекции (Erratum или Corrigendum) с комментариями. В случае обнаружения грубых ошибок, которые невозможно исправить, автор(-ы) должен(-ны) отозвать рукопись/статью.

Принцип соблюдения публикационной этики. Авторы обязаны соблюдать этические нормы, связанные с критикой или замечаниями в отношении исследований, а также в отношении взаимодействия с редакцией по поводу рецензирования и публикации. Несоблюдение этических принципов авторами расценивается как грубое нарушение этики публикаций и дает основание для снятия рукописи с рецензирования и/или публикации.

Конфликт интересов

Конфликт интересов, по определению Комитета по публикационной этике (COPE), это конфликтные ситуации, в которых авторы, рецензенты или члены редколлегии имеют неявные интересы, способные повлиять на их суждения касательно публикуемого материала. Конфликт интересов появляется, когда имеются финансовые, личные или профессиональные условия, которые могут повлиять на научное суждение рецензента и членов редколлегии, и, как результат, на решение редколлегии относительно публикации рукописи.

Главный редактор, член редколлегии и рецензенты должны оповестить о потенциальном конфликте интересов, который может как-то повлиять на решение редакционной коллегии. Члены редколлегии должны отказаться от рассмотрения рукописи, если они состоят в каких-либо конкурентных отношениях, связанных с результатами исследования автора(-ов) рукописи, либо если существует иной конфликт интересов.

При подаче рукописи на рассмотрение в журнал, автор(-ы) заявляет о том, что в содержании рукописи указаны все источники финансирования исследования; также указывают, какие имеются коммерческие, финансовые, личные или профессиональные факторы, которые могли бы создать конфликт интересов в отношении поданной на рассмотрение рукописи. Автор(-ы), в сопроводительном письме при наличии конфликта интересов могут указать ученых, которые, по их мнению, не смогут объективно оценить их рукопись.

Рецензент не должен рассматривать рукописи, которые могут послужить причинами конфликта интересов, проистекающего из конкуренции, сотрудничества или других отношений с кем-либо из авторов, имеющих отношение к рукописи.

В случае наличия конфликта интересов с содержанием рукописи, ответственный секретарь должен известить об этом главного редактора, после чего рукопись передается другому рецензенту.

Существование конфликта интересов между участниками в процессе рассмотрения и рецензирования не значит, что рукопись будет отклонена.

Всем заинтересованным лицам необходимо, по мере возможности избегать возникновения конфликта интересов в любых вариациях на всех этапах публикации. В случае возникновения какого-либо конфликта интересов тот, кто обнаружил этот конфликт, должен незамедлительно оповестить об этом редакцию. То же самое касается любых других нарушений принципов, стандартов и норм публикационной и научной этики.

Неэтичские поведение

Неэтичным поведением считаются действия авторов, редакторов или издателя, в случае самостоятельного предоставления рецензии на собственные статьи, в случае договорного и ложного рецензирования, в условиях обращения к агентским услугам для публикации результатов научного исследования, лжеавторство, фальсификации и фабрикация результатов исследования, публикация недостоверных псевдо-научных текстов, передачи рукописи статей в другие издания без разрешения авторов, передачи материалов авторов третьим лицам, условия когда нарушены авторские права и принципы конфиденциальности редакционных процессов, в случае манипуляции с цитированием, плагиатом.

Инструкция

Отзыв, исправление статей, извинения, опровержения осуществляется в соответствии публикационной этике.

Теруге 10.12.2021 ж. жіберілді. Басуға 29.12.2021 ж. кол койылды.

Электронды баспа

5,63 Mb RAM

Шартты баспа табағы 33,3.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3855

Сдано в набор 10.12.2021 г. Подписано в печать 29.12.2021 г.

Электронное издание

5,63 Mb RAM

Усл.п.л. 33,3. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3855

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

pedagogic-vestnik.tou.edu.kz